ระดับชาติ

ด้านพุทธศาสนาและปรัชญา

ห้องประชุมย่อยที่ ๗ ห้อง ๔๐๘
อาคาร ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)

National Conference Group 07 : Buddhist Studies and Philosophy

(Room 302-303)

ผู้ทรงคุณวุฒิ :

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ลำดับ	บทความ / ผู้นิพนธ์	หน้า
๑	**การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก** ➢ *พระมหาสุรินทร์ ปสิทฺธิเมธี (เหล่าพิลา)*	๑๖๖๒
๒	**เงินในพุทธปรัชญาเถรวาท** ➢ *ชานิณี ยศพันธ์* ➢ *ดร.สมควร นามสีฐาน*	๑๖๗๓
๓	**การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวก่ำกาดำ** ➢ *พระครูอุดมรัตนรังษี (บรรจบ วรปญฺโญ)*	๑๖๘๖
๔	**การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ** ➢ *พระครูอรัญสารคุณ (อัศจรรย์ จนฺทสาโร/วงค์สีดา)*	๑๖๙๔
๕	**การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท** ➢ *พระอภิชาติ อภิญาโณ (แก้วเกตุพงษ์)*	๑๗๐๔
๖	**วัฒนธรรมข้าว : การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้** ➢ *พระปลัดอนันต์ สนพะเนาว์* ➢ *ผศ.ดร.ศาสตรา เหล่าอรรคะ* ➢ *ดร.บุญช่วย พาณิชย์กุล*	๑๗๑๒
๗	**การศึกษาแนวทางการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์ (ทองใบปภสฺสโร) ที่มีต่อชุมชนวัดนาหลวง ตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระมหาถวิล ฐานธมฺโม (มัดถาปะกา)*	๑๗๒๔
๘	**วิเคราะห์แนวคิดเรื่องการระลึกชาติกับความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิดในพุทธปรัชญาเถรวาท** ➢ *ยุทธนา อธิจิตฺโต, ดร.*	๑๗๓๓
๙	**ปัจจัยสันนิสิตศีล : พระพุทธศาสนาสู่มุมมองต่อสังคมการบริโภค** ➢ *พระมหาประพันธ์ สิริปญฺโญ (ไทยใหญ่)*	๑๗๔๗
๑๐	**ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตตามทัศนะพุทธปรัชญากรณี : ศึกษาสติบำบัดทุกข์ทางจิตของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑** ➢ *สรัญญา วิภัชชวาที*	๑๗๕๙

๑๑	**รูปแบบและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของบ้าน วัด โรงเรียน ในการจัดการปัญหายาเสพติดแนวพุทธในจังหวัดขอนแก่น** ➢ *พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ, ผศ.ดร.* ➢ *ผศ.ดร.จรัส ลีกา* ➢ *ผศ.ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ* ➢ *ร.ต.ดร.วสันต์ ศรีสอาด* ➢ *ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง*	๑๗๗๑
๑๒	**การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาทตามทรรศนะพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ)** ➢ *พระทศเทพ ทสธมฺโม (วณิชาติ)*	๑๗๘๒
๑๓	**การศึกษาความสัมพันธ์ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระครูวรมงคลประยุต (สิริมงฺคโล/ไชยราช)*	๑๗๙๒
๑๔	**ศึกษาบทบาทของเทวดาในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท** ➢ *พระอัครเดช ปชฺโชโต (หอมพะนา)*	๑๘๐๓
๑๕	**การประยุกต์หลักสุญญตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทในชีวิตประจำวันของชาวพุทธเขตเทศบาลตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์** ➢ *พระมหาบุญเหลือ ธีรปญฺโญ*	๑๘๑๔
๑๖	**การศึกษาการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู** ➢ *พระมานัส นนฺทวิริโย (มวยมา)*	๑๘๒๔
๑๗	**ศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชันตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย** ➢ *พระปริยัติจันทประโชติ (สมยศ จนฺทปชฺโชโต/เจริญศรี)*	๑๘๓๓
๑๘	**การศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ เรื่อง กบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร** ➢ *พระมหาวุฒิชัย ธมฺมเตโช (สว่างแสง)*	๑๘๔๔

๑๙	**บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย** ➢ *พระประนอม โสภโณ (พนุแสง)*	๑๘๕๖
๒๐	**ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระธีระพงษ์ สุขิโต (ไชยวัน)*	๑๘๗๐
๒๑	**การปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระครูประภัสสรกิตติคุณ (ประยูร ปภากโร/ชุมโคตร)*	๑๘๘๐
๒๒	**แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระครูวิบูลภัทโรภาส (โอภาโส/การพาศ)*	๑๘๙๓
๒๓	**พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : ในทัศนะของพระธรรมวิมลมุนี (กองสินธุ์/ สายพงศ์ อโนมปญฺโญ)** ➢ *พระมหาปริญญา วรญาโณ (ทศช่วย), ดร.* ➢ *ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก* ➢ *ดร.สมเดช นามเกตุ*	๑๙๐๕
๒๔	**การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้น** ➢ *พระสุรินทร์ อมโร (สิงห์คำ)*	๑๙๑๗
๒๕	**การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระมหาประชา ปภากโร (เสี้ยมแหลม)*	๑๙๒๓
๒๖	**การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพระเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน** ➢ *พระบุญพา กตปุญฺโญ (บุญเกิด)*	๑๙๓๕
๒๗	**การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสาน** ➢ *พระพงษ์พิภักดิ์ วิสุทฺโธ (ศรีเมือง)*	๑๙๔๖
๒๘	**การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักศาสนศึกษา วัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระมหาก้องไพร สาคโร (เกตุสาคร)*	๑๙๕๗

๒๙	**การศึกษาพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชน ในเขตอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระสุลิขิต คมฺภีโร*	๑๙๖๙
๓๐	**การศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุง บ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด** ➢ *พระมงคล อคฺคธมฺโม (ดิษฐาเนตร)*	๑๙๘๒
๓๑	**การศึกษาการใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธบ้านน้ำซึม ตำบลหนองแวงอำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระสมฤทธิ์ ฉนฺทจิตฺโต (พนมทิพย์)*	๑๙๙๔
๓๒	**การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่อง นางแตงอ่อน** ➢ *พระวิจิตร ฐิตสีโล (ศรีพนม)*	๒๐๐๕
๓๓	**ศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่อง ท้าวคัชนาม** ➢ *พระอธิการประเสริฐ ปภาโส (จันสีงาม)*	๒๐๑๒
๓๔	**แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษา : อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระสงกรานต์ จารุธมฺโม (รูปจะโป๊ะ)*	๒๐๒๒
๓๕	**วิเคราะห์การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์ เทียบเคียงพระพุทธศาสนาเถรวาท** ➢ *ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์*	๒๐๒๘
๓๖	**หลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการทำธุรกิจขายตรง กรณีศึกษา : บริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด** ➢ *กัลยรัตน์ คำคูณเมือง*	๒๐๓๘
๓๗	**ศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ** ➢ *มานะ จันทนยิ่งยง*	๒๐๔๙
๓๘	**จริยศาสตร์ในปรัชญาเต๋า** ➢ *ศรุตานนท์ ไรแสง*	๒๐๖๓
๓๙	**ศึกษาการประยุกต์ใช้นิทานชาดก เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย** ➢ *ปราณี ข่ายสุวรรณ*	๒๐๗๕

การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง พระยาคันคาก

An Analysis of Buddhist Ethics in The I-Sarn Folk Literature Prayakhankhak

พระมหาสุรินทร์ ปสิทฺธิเมธี (เหล่าพิลา)*
รศ.อุดม บัวศรี, ผศ.ดร.จรัส ลีกา**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดพุทธจริยศาสตร์ ๒) เพื่อศึกษาปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก และ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคันคากเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอีสานเรื่องพระยาคันคาก แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์วิธีการพรรณาตามหลักอุปนัย

ผลการศึกษาพบว่า

หลักพุทธจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นประกอบไปด้วย ความรู้เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานคือการนำเอาหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม ๕ ประการ และทิศ ๖ พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือศีล ๘ หรือ อัฏฐศีล กุศลกรรมบถ ๑๐ และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นจริยธรรมเพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคลหลักธรรม คือ มรรค๘ เกณฑ์การตัดสินความดีของพุทธจริยศาสตร์ ใช้เกณฑ์ตามหลักอธิปไตย ๓ ใช้เกณฑ์ตามหลักกาลามสูตร มาเป็นการดำเนินชีวิต

วรรณกรรมพื้นบ้าน เรื่องพระยาคันคาก ที่จารไว้ในใบลานมีอยู่ตามวัดทั่วไป ปริวรรตเป็นร้อยกรองร้อยแก้ว เป็นคำกลอนสำนวนภาคอีสาน เป็นวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนา มีคำสอนข้อคิดคติเตือนใจ และเป็นบ่อเกิดแห่งประเพณีสำคัญของชาวอีสาน แนวคิดทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระยาคันคาก มีดังนี้ ๑) มิติด้านค่านิยมวัฒนธรรมและประเพณี ๒) มิติด้านความเชื่อตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติของมนุษย์ ๓) มิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ๔) มิติด้านการปกครอง ๕) มิติด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ

---

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

วิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคันคาก ที่มีปรากฏทั้งในเนื้อหาของเรื่อง ในตัวละคร และการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ดังนี้ ๑) ความเมตตา ๒) ความกตัญญู ๓) ความสามัคคี ๔) ความสันโดษ ๕) ความเสียสละ ๖) ความเพียร ๗) ความเป็นกัลยาณมิตร ๘) การให้ทาน

คำสำคัญ: หลักพุทธจริยศาสตร์, วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน, พระยาคันคาก

Abstract

This research has three purposes: (1) to study the concept of Buddhist ethics; 2) to study the philosophy of PrayaKhanKhak Esarn folk - tales, and (3) to analyze the Buddhist ethics found in the PrayaKhanKhak Esarn folk – tales. This research is a qualitative Research as a documentary research that collects data from primary and secondary documents by collecting information related to PrayaKhanKhak Esarn folk - tales. Then, the data is analyzed by a descriptive methods of induction.

The research results indicated that:

The Buddhist philosophy of Theravada Buddhist ethics consists of The basic knowledge of Buddhist ethics is the introduction of early Buddhist ethics, namely, five precepts and five qualities, and the six directions in Buddhism, the Middle-level Buddhist Ethics for everyone practice and training oneself in order to get higher virtue, the Dharmic principle is the 8 precepts, or Uposathasila, The 10 Wholesome Courses of Action and the high level of Buddhist morality is ethical to develop yourself as a noble person, the Dharmic principle is the noble eightfold path for judging the virtue of Buddhist ethics are based on sovereignty criteria. 3, The Kesaputtiya Sutra criteria ,come to life-path.

The folk literature of Phraya Kankak in the leaves of the courtyard is in general temple revolving into verse and prose, overseeing poetry prose is the phrase rhyme East, Buddhist folklore literature which there is an evangelical teaching and the origins of the important tradition of the East. Philosophy concept about the folk literature of Phraya Kankak, as follow: 1) Dimensions of values, culture and traditions. 2) Dimensions of natural and

supernatural beliefs. 3) Dimensions of relationship between humans. 4) Dimensions of governance.) Economic and living dimensions

Analysis of ethics principles in Theravada Buddhist philosophy, as presented in the Isan folk literature of Phraya Kanak, in content of the story, in player and in behavior accordance with Buddhist Ethics, as follow : 1) loving kindness 2) virtue-gratitude 3) harmony 4) contentment 5) generosity 6) effort 7) friendliness 8 the fulfillment of giving.

Keywords : Buddhist Ethics, The I-Sarn Folk Literature, Prayakhankhak

๑. บทนำ

คนในสังคมอีสานส่วนใหญ่มีวัฒนธรรม ประเพณี เฉพาะตน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีการใช้ชีวิต การสร้างศิลปะ วรรณกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ในแต่ละพื้นที่ก็ย่อมมีความแตกต่างกันตามลักษณะพื้นที่หรือธรรมชาติที่อยู่ และวรรณกรรมก็เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นแนวคิดปรัชญาชีวิตของคนในสังคมโดยการยอมรับรู้เรื่องราวจากวรรณกรรมและนำไปสู่การปฏิบัติจนก่อให้เกิดความหวัง เกิดความสบายใจ ทำให้สังคมสงบสุข เพราะมีอุบายจูงใจให้ทำดี[๑] วรรณกรรมในสังคมอีสานส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลและค่านิยมมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยผ่านนักคิด นักปราชญ์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนา ได้บรรจงสร้างสรรค์ขึ้น และได้ถ่ายทอดงานวรรณกรรมเหล่านั้นด้วยการเล่าสืบต่อกันมาหรือจารึกลงใบลาน วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานปรากฏในรูปแบบของ นิทานพื้นบ้านผญา หมอลำ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้สอดแทรกความคิด ทัศนคติ หลักในการดำเนินชีวิตและสภาพสังคมที่ตนอยู่ลงไปด้วย[๒] นั่นก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงจุดบรรจบกันระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชาวอีสาน

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเป็นเรื่องราวที่มีการสอดแทรกแนวคิดทางปรัชญาไว้ด้วย เช่น อภิปรัชญา จริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ และที่เด่นชัดก็คือ หลักจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานผ่านหลักจริยศาสตร์ จึงเป็นการศึกษาถึงหลักการที่มีความสำคัญต่อการกระทำของมนุษย์ เพราะทางปรัชญามองว่า ชีวิตทุกชีวิตเป็นสิ่งที่มีคุณค่า การกระทำของมนุษย์ทุกการกระทำก็จึงเป็นสิ่งที่มีค่าตามไปด้วย และค่า

---

[๑] สมชัย ศรีนอก, **“การเรียนรู้วรรณกรรมกับสังคมไทย”**, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๔๗ ปีการศึกษา ๒๕๔๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕๒.

[๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๒.

ทางการกระทำของมนุษย์นั้น ก็ได้แก่ ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร[๓] หลักพุทธจริยศาสตร์เป็นหลักการที่จะช่วยตอบคำถามเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ ว่าเราควรจะดำเนินชีวิตที่ดีได้อย่างไร? อะไรเป็นสิ่งที่เราควรทำ? สิ่งเหล่านี้คือการค้นหาคุณค่าของการกระทำต่างๆของมนุษย์โดยผ่านมุมมองทางด้านพุทธจริยศาสตร์ และที่สำคัญหลักการของพุทธจริยศาสตร์มีหน้าที่โดยตรงในการควบคุมการกระทำของมนุษย์ในลักษณะที่พึงประสงค์[๔]

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่ผู้วิจัยสนใจนำมาศึกษา คือ วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้จัดเป็นวรรณกรรมประเภทนิทานทางพระพุทธศาสนา เพราะมีคำสอนที่ให้ข้อคิดคติเตือนใจในการดำเนินชีวิต เนื้อเรื่องเป็นการกล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคางคก เป็นโอรสของกษัตริย์ เหตุที่พระองค์ได้ชื่อว่า “พระยาคันคาก” เป็นเพราะเมื่อครั้งประสูติออกมาเป็นกุมารนั้น มีผิวเนื้อและรูปร่างเหมือนคางคก แม้ว่าจะมีรูปร่างอัปลักษณ์ แต่พระยาคันคากนี้ก็มีบุญญาธิการมาก มีพระอินทร์คอยช่วยเหลือ เป็นผู้ที่มากด้วยคุณธรรมและจริยธรรม จนเป็นที่เคารพนับถือของชาวเมือง

วรรณกรรมเรื่องนี้ยังเป็นบ่อเกิดทางประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน คือประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นบุญประจำเดือน ๖ ตามหลักฮีต ๑๒ เพราะมีความเป็นมาเกี่ยวกับการที่พระยาคันคากพาบริวารขึ้นไปรบกับพระยาแถน เนื่องจากพระยาแถนทำให้ฝนแห้งแล้ง เมื่อพระยาแถนแพ้ จึงทำสัญญากันกับพระยาคันคากว่า เมื่อถึงเดือน ๖ เป็นฤดูที่ต้องทำนา มนุษย์ทั้งหลายต้องให้สัญญาณพระยาแถนปล่อยฝนลงมาโดยการจุดบั้งไฟ และเป็นประเพณีที่นิยมมาจนถึงปัจจุบัน[๕]

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคากนี้ มีส่วนช่วยในการเป็นแบบอย่างของการประพฤติที่ดี โดยผ่านวรรณกรรมคำสอนเพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อให้เขาถึงอุดมคติของชีวิตที่ดีตรงตามหลักของความประพฤติที่ดีตามแนวทางพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุพพการี(ผู้ทำอุปการะก่อน) กตัญญูกตเวที(ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน) บุคคล๒จำพวกนี้แลหาได้ยากในโลก”[๖]

---

[๓] ชำนะ พาชื่อ, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๕๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๗ “จริยศาสตร์ (Ethics)”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐๕.

[๔] คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย**, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐.

[๕] พระมหาสุระเวช วชิโร, “ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่องพระยาคันคาก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓.

[๖] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐ /๑๒๐ /๑๑๙.

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก ซึ่งจะได้ทำการศึกษาโดยนำเอาเรื่องราว มาวิเคราะห์ผ่านตัวละคร เนื้อหา และธรรมชาติ โดยนำหลักการทางพุทธจริยศาสตร์มาวิเคราะห์ให้เห็นถึงการนำมาแก้ปัญหาจริยธรรมในสังคมปัจจุบัน โดยมีกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความประพฤติว่า ดี ชั่ว ควร หรือไม่ควร ถูกหรือผิด ให้คนทั้งหลายได้ทราบและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ตนและสังคมต่อไปได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดพุทธจริยศาสตร์

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก ผู้ศึกษาวิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตประเด็นออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ด้านเอกสาร ประกอบด้วย ๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ ใช้คัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับแปล ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง พระยาคันคากนั้น ผู้ศึกษาวิจัย ได้ทำการศึกษาจากส่วนที่เป็นเรื่องพระยาคันคากใช้ใบลาน เป็นคำกลอนสำนวนภาคอีสาน ซึ่งชำระโดย พระราชรัตโนบล เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี ฉบับ ๓ กัณฑ์จบ พิมพ์ที่โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี เป็นสำนวนภาคอีสานที่สมบูรณ์ เพราะต้นฉบับมีความชัดเจนถูกต้องในด้านระบบวิธีการเขียนและมีลักษณะสมบูรณ์ ทั้งนี้โดยมีการสอบทานเปรียบเทียบกับหนังสืออย่างน้อย ๒ ชุด คือ ๑) หนังสือพญาคันคาก โดย ผ่านวงษ์อ้วน และ ๒) หนังสือนิทานพระยาคันคาก โดย เตชวโร ภิกขุ (อินตา กวีวงศ์) และ ๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา เอกสาร บทความงานวิจัย วิทยานิพนธ์และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

๒. ด้านเนื้อหา ผู้ศึกษาวิจัยจะศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ๑) หลักการและแนวคิดทางหลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความเมตตา ความกตัญญู ความสามัคคี ความสันโดษ ความเสียสละ ความเพียร ความเป็นกัลยาณมิตร และการให้ทาน๒) ประวัติ

ของพระยาคันคากและเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ และ ๓) ศึกษาตัวละครที่มีความโดดเด่นในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง พระยาคันคาก

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาผู้วิจัยได้วิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคันคากที่เป็นหลักประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องทางพระพุทธศาสนา หรือพุทธจริยศาสตร์ ดังที่จะกล่าวในลำดับต่อไป

๔.๑ ความเมตตาที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก

ในวรรณกรรมอีสานเรื่องพระยาคันคาก เป็นวรรณกรรมประเภทนิทานที่แฝงด้วยหลักธรรม ที่สามารถนำมาใช้ในการสั่งสอนให้ผู้ที่ศึกษาปฏิบัติตาม ซึ่งหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก คือ ความเมตตา ความเมตตามีปรากฏในพรหมวิหารธรรม[๗] ที่มีปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก หลังจากที่พระยาคันคากรบชนะพระยาแถนได้แล้ว ด้วยความที่เป็นผู้มีพระทัยประกอบด้วยเมตตา พระองค์จึงไม่ทรงฆ่าพระยาแถน แต่กลับปล่อยพระยาแถนให้เป็นอิสรภาพดังเดิม ดังวัจนประพันธ์ว่า “เมื่อนั้น พระจึ่งเตินนาคให้แก้ปล่อยพญาแถน แต่นั้นนาโคเลยปล่อยแถนวางไว้”[๘]

๔.๒ ความกตัญญูที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก

พระยาคันคากเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที เชื่อฟังคำสอนของพระราชบิดาและพระราชมารดา จึงมีความเจริญในยศและการงาน ตอนที่พระยาคันคากต้องการอภิเษกสมรสพระราชบิดาได้ทรงยับยั้งไว้ก่อน เพราะเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ความว่า “ให้เจ้าอดสาเยื้อนกินเกลือต่างลาบไปท้อน อดสาจ้ำแจ่วด้านๆ ซามพ้อป่นปลา ลูกเอยให้เจ้ากลืนกินง้วนขมฮืนไปก่อน บุญเฮามีซิค่อยพ้อน้ำอ้อยคำข้าวให้ต่งเอานั้นเนอ”[๙]

๔.๓ ความสามัคคีที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก

ความสามัคคีเป็นพลังสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ และบ่อเกิดแห่งความสำเร็จ เพราะความสามัคคีเป็นการทำ งานด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของคนหลายคน ความคิดและความสามารถของคนหลายคนจะทำให้มองเห็นปัญหาและทางแห่งความสำเร็จ

---

[๗] พระพุทธโฆสเถระ เรียบเรียง, (สมเด็จพระพุฒาจารย์ อาจ อาสภมหาเถร) และคณะ แปล, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๕-๕๕๖.

[๘] ผ่าน วงษ์อ้วน, **พญาคันคาก**, (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๕), หน้า ๗๒.

[๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

ที่หลากหลาย[๑๐] ตอนที่พระยาคันคากจะขึ้นไปรบกับพระยาแถน ทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต่างมีน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พร้อมกันยกทัพขึ้นไปสวรรค์ ดังวัจนประพันธ์ว่า “อันที่ทมๆ ฮ้องนำหลังเค็งครื่นมานั้น ฝูงหมู่เสือโคร่งเขี้ยวจังไฮฮ้ายหมู่หมี เจ้าเอยยนๆ เนพญาเหนหางก่านก็มา ฝูงหมู่เต้นไต่ไม้คณาเนื้อค่างลิงเจ้าเอยอันว่ามัวมืดกลุ้มสุดหลังคือกบเขียดเขาก็มัวมืดกลุ้มเป็นก้อนห่อภู แท้แล้ว”[๑๑]

๔.๔ ความสันโดษที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก

ความสันโดษถือได้ว่าเป็นหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญ ที่มุ่งไปสู่ทางสายกลาง และการนำไปสู่การตัดซึ่งกิเลส ตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง เพื่อการแสวงหาสัจธรรมแห่งชีวิต ซึ่งความสันโดษจึงมีปรากฏในวรรรกรรมอีสาน เรื่องพระยาคันคากความสันโดษ คือ ความยินดีในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่โลภมากในสิ่งที่เกินความจำเป็นหรือในสิ่งที่ได้มาโดยไม่ชอบธรรม ผลดีของความสันโดษคือทำให้คนเรารู้จักอดทนอดกลั้นความยากลำบากได้ ไม่มีความมักมาก ทะเยอทะยานในสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น พระสงฆ์มีความมักน้อยในปัจจัย ๔ เป็นต้น ความมักน้อยของพระยาคันคากนั้นปรากฏตอนที่พระองค์ไม่ละโมบในสมบัติของพระยาแถน ดังวัจนประพันธ์ว่า “พระก็ไขปากต้านสอนท้าวบ่กลัว เฮาบ่ได้ปรารถนาสร้างซิงยาดเมืองแถนอีสังแล้วเฮาก็มาผาบแพ้เอาได้สั่งสอนท่านเอย ยังว่าเป็นแถนฟ้าคลองโบราณสังบ่จื่อจำนั้นสังว่าละฮีตบ้านคลองเฒ่าแต่ประถมแท้เด้ อันหนึ่ง อย่าได้หวงแหนไว้สระคุงคานาคล่องลอยจงให้นาคขึ้นเล่นตีน้ำเกลื่อนลงนั้นเทอญ แต่นั้นสัวๆ พร้อมฝูงหมู่พญาแถนเขาก็ยอมือทูลว่าโสมพระองค์เจ้า จักโยมเป็นข้อยเหนือหัวคันคากเป็นแหล่งใช้ฝนฟ้าซิแต่งตาม นั้นแล้ว”[๑๒]

๔.๕ ความเสียสละที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก

ความเสียสละในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “จาคะ” เป็นธรรมที่ทำให้มนุษย์มีใจกว้าง รู้จักสละความสบายและประโยชน์ตน ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นโดยไม่หวังตอบแทนสิ่งใด คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความเสียสละ เช่นผู้ครองเรือนที่มีศรัทธาประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ สัจจะ ธรรมความตั้งใจมั่น และจาคะ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมไม่มีความเศร้าโศก[๑๓] ความเสียสละในเรื่องพญาคันคาก คือตอนที่สัตว์ทั้งหลายสมัครใจไปรบกับพระยาแถน โดยที่ไม่ได้เกรงกลัวฤทธิ์ของพระยาแถนเลย ดังวัจนประพันธ์ว่า “อันที่ทมๆ ฮ้องนำหลังเค็งครื่นมานั้น ฝูงหมู่เสือโคร่งเขี้ยวจังไฮฮ้ายหมู่หมี เจ้าเอยยนๆ เนพญาเหนหาง

---

[๑๐] องฺ. สตฺตก. (บาลี) ๒๓/๒๑/๑๔..๑๔/๒๑/

[๑๑] ผ่าน วงษ์อ้วน, **พญาคันคาก,** หน้า ๔๓.

[๑๒] ผ่าน วงษ์อ้วน, **พญาคันคาก**, (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๕), หน้า ๗๒.

[๑๓] สำ. ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๙.

ก่านก็มา ฝูงหมู่เต้นไต่ไม้คณาเนื้อค่างลิงเจ้าเอยอันว่ามัวมืดกลุ้มสุดหลังคือกบเขียด เขาก็มัวมืดกลุ้มเป็นก้อนห่อภู แท้แล้ว”[๑๔]

๔.๖ ความเพียรที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก

ในการปฏิบัติธรรมหรือการดำเนินชีวิตของคนทั้งหลาย ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จกิจตามที่ได้มุ่งหวังไว้ ความเพียรที่ปรากฏในเรื่องพญาคันคากเป็นความเพียรในหน้าที่ธุระของตน ไม่ใช่ความเพียรในการปฏิบัติธรรม ความเพียรในการเดินทางขึ้นไปสวรรค์ของพระยาคันคากและบริวารนั้น มีพรรณนาไว้ดังนี้ว่า “สุดที่แม่น้ำกว้างคือฟ้าผ่อไกลเจ้าเฮย แต่นั้นหลายวันได้หลายคืนคราวถีบไปแล้วมื้อสืบมื้อนานได้ขวบปีเจ้าเฮย ก็จึ่งเมือฮอดฟ้าชื่อว่าเมืองแถนที่พุ้น”[๑๕]

๔.๗ ความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก

กัลยาณมิตรคือผู้มีความหวังดี ปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความรู้ดีและประพฤติดี ดำรงตนเป็นแบบอย่างของผู้อื่น พระยาคันคากมีคุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตรครบถ้วน เช่น กล่าวสอนพระยาแถนผู้หลงผิดให้ดำรงมั่นในคุณงามความดี รวมทั้งสอนประชาราษฎร์ให้บำเพ็ญบุญเพื่อที่จะได้ไปเกิดในสุคติภูมิ ด้วยความดีของพระองค์มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายจึงมีความเคารพและเชื่อฟังพระองค์ ได้ร่วมกับพระองค์ไปสู้รบกับพระยาแถนโดยไม่มีการบังคับแต่ประการใด ดังวัจนประพันธ์ว่า “อันที่ทมๆ พื้นบินบนเผิ่งต่อ ก็มา เขาก็มัวมืดกลุ้มคุงฟ้ามืดมัวฝูงหมู่บินสอดแส่วคณามอดหัวหิน เขาก็ทมๆ บินมืดมัวมีแจ้งอันที่บินสูงพ้นเทิงหัวมัวมืด ฝูงหมู่แฮ้งกาเค้าโกฏิคือ เจ้าเอยหลิงดูอเนกล้นเหลือท่งพลาญเพียง พุ้นเยอ คือดั่งมณฑลคับแผ่นดินดาขว้ำ”[๑๖] การที่พระยาคันคากสามารถรบชนะพระยาแถนได้ก็ด้วยการได้บริวารที่เป็นกัลยาณมิตรทั้งหลายเหล่านี้

๔.๘ การให้ทานที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก

การให้ทานเป็นบุญกิริยาวัตถุอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธนิยมทำกัน เพราะทานเป็นบุญที่ทำได้ง่ายกว่าการรักษาศีลและการเจริญภาวนา เพียงแต่มีวัตถุทาน มีใจคิดให้ทาน และมีผู้รับทาน ก็สามารถทำได้แล้ว การทำทานเป็นทั้งการได้บำเพ็ญบุญให้กับตนเอง และเป็นการได้ช่วยเหลือคนอื่นให้ได้รับความสะดวกสบาย และมีความสุข ดังนั้น ทานจึงเป็นเครื่องช่วยทำให้สังคมมนุษย์อยู่รอดได้ตอนที่พระราชมารดาของพระยาคันคากถามถึงสมบัติของนางคือความมีสิริโฉมแห่งรูปกายว่าเกิดจากบุญอะไร นางแก้วผู้เป็นพระชายาของพระยาคันคากจึง

---

[๑๔] ผ่าน วงษ์อ้วน, **พญาคันคาก**, (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๕), หน้า ๔๓.

[๑๕] ผ่าน วงษ์อ้วน, **พญาคันคาก**, หน้า ๔๕.

[๑๖] ผ่าน วงษ์อ้วน, **พญาคันคาก**, (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๕), หน้า ๔๔.

ทูลบอกว่าพระนางอยู่ที่อุตตรกุรุทวีป สาเหตุที่พระนางได้มาอยู่ร่วมกับพระยาคันคากก็ด้วยอำนาจบุญของพระยาคันคาก ดังวัจนประพันธ์ว่า

"พระได้ตกแต่งสร้างศีลแก้วชอบทาน บูชาพระปัจเจกเจ้าในชาติปางหลัง
ถวายคันธกุฏีแก่องค์พุทโธเจ้า กองบุญสร้างกฐินเททานทอด
ตักบาตรและหยาดน้ำบ่ไลม้างส่วนบุญ ชาติก่อนนันเป็นยิ่งบุญกุศล แท้ด่าย
บ่ได้ไลวางปะทอดทานเทให้ อินทร์จึ่งไปหอบอุ้มมาสู่ปราค์ทอง พระเอย"[๑๗]

๕. อภิปรายผลการวิจัย

การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคากมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑เพื่อศึกษาแนวคิดพุทธ (จริยศาสตร์ ๒เพื่อศึกษา ((๓าในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก และ ปรัชญเพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคันคากเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร)Documentary Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอีสานเรื่องพระยาคันคาก แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์วิธีการพรรณาตามหลักอุปนัย

๕ประวัติในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง พระยาคันคากประวัติวรรณกรรม ๑. พื้นบ้านอีสาน เรื่อง พระยาคันคาก ผู้แต่งวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคันคาก วรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องพระยาคันคากที่จารไว้ในใบลานมีอยู่ตามวัดทั่วไป ปริวรรตเป็นร้อยกรองร้อยแก้วเป็นคำกลอนสำนวนภาคอีสาน ลักษณะของวรรณกรรม จัดว่าวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนา เพราะมีคำสอนที่ให้ข้อคิดคติเตือนใจในการ ดำรงชีวิตแม้จะไม่ใช่นิทานชาดก เป็นบ่อเกิดแห่งประเพณีสำคัญของชาวอีสานคือประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นบุญประจำเดือน ๖ ตามหลักฮีต ๑๒วรรณกรรมมาสร้างจากองค์ประกอบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น โครงเรื่องตัวละคร ฉากบทสนทนาสัญลักษณ์ แก่นเรื่องภาษา เป็นการวิเคราะห์วรรณกรรมที่มุ่งพิจารณาองค์ประกอบหรือโครงสร้างของวรรณกรรมเป็นหลัก เช่น การเปิดเรื่อง ดำเนินเรื่อง ปิดเรื่อง โครงสร้างวรรณกรรมมาวิเคราะห์ เช่นอ่านเรื่องสั้นแล้วพบว่าเรื่องนี้เด่นในการดำเนินเรื่อง แนวทางการวิเคราะห์ทฤษฎีโครงสร้าง ซึ่งองค์ประกอบวรรณกรรมคือ ๑ (๒โครงเรื่อง (การเล่าเรื่อง ๓ตัวละครแนวคิดทางปรัชญ (าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระยาคันคาก ในมิติของความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม การปกครอง และการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ของคนอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ดังนี้ ๑มิติด้าน ((๒ค่านิยมวัฒนธรรมและประเพณีในเรื่องพระยาคันคาก มิติด้านความเชื่อตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องพระยาคันคาก ๓มิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ใน (

[๑๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

(๔เรื่องพระยาคันคาก มิติด้านการปกครองในเรื่องพระยาคันคาก ๕มิติด้านเศรษฐกิจและ (การครองชีพในเรื่องพระยาคันคาก

๕จากการศึกษาหลักของพุทธจริยศาสตร์ประกอบไปด้วยควา ๒.มหมายของพุทธจริยศาสตร์มีลักษณะที่เป็นบ่อเกิดทางจริยศาสตร์อันนำมาซึ่งเกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วพุทธจริยศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานคือการนำเอาหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม ๕ ประการ และทิศ ๖ พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรมคือศีล ๘ หรือ อัฏฐศีล กุศลกรรมบถ ๑๐ และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นจริยธรรมเพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคลหลักธรรม คือ มรรค๘ เกณฑ์การตัดสินความดีของพุทธจริยศาสตร์ใช้เกณฑ์ตามหลักอธิปไตย ๓, ใช้เกณฑ์ตามหลักกาลามสูตร มาเป็นการดำเนินชีวิต

๕วิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคัน ๓. (๒ความเมตตา (๑คาก หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในเรื่องพระยาคันคาก คือ ความกตัญญู ๓ (๔ความสามัคคี (ความสันโดษ ๕ (๖ความเสียสละ (ความ ๗ (ความเป็นกัลยาณมิตร ๘ านการให้ท (

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย**. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ผ่าน วงษ์อ้วน.**พญาคันคาก**.มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๕.

พระครูภาวนาโพธิคุณ. **มรดกไทย มรดกธรรม**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๑.

พระพุทธโฆสเถระ เรียบเรียง. สมเด็จพระพุฒาจารย์ อาจ อาสภมหาเถร และคณะแปล. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ชำนะ พาชื่อ,ผู้ช่วยศาสตราจารย์. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๕๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๗** “จริยศาสตร์ (Ethics)”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาสุระเวช วชิโร. “ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคันคาก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สมชัย ศรีนอก. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๔๗ ปีการศึกษา ๒๕๔๓**.“การเรียนรู้วรรณกรรมกับสังคมไทย”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เงินในพุทธปรัชญาเถรวาท
Money in Theravada Buddhist Philosophy

ชานิณี ยศพันธ์[*]
ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น, ผศ.ดร.จรัส ลีกา[**]
ดร.สมควร นามสีฐาน[***]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเงินตามหลักพุทธปรัชญาในทัศนะพุทธปรัชญามีมุมมองเรื่องเงินทั้งในแง่คุณและโทษ เงินหากใช้ไปในทางที่ผิดอาจก่อให้เกิดโทษได้ดังนั้นพุทธปรัชญาจึงมีการบริหารจัดการเงินเพื่อให้เกิดคุณประโยชน์สูงที่สุดต่อการดำเนินชีวิต ด้วยการบริหารจัดการเงินเชิงพุทธตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถ ๔ คือ มีความขยันหารักษาดี คบคนดีเป็นมิตร และใช้ชีวิตพอเพียง ทำให้สามารถสร้างฐานะให้มั่นคงได้อย่างยั่งยืน ถึงพร้อมด้วยลาภ ยศ เกียรติ อายุยืน และเป็นที่ยอมรับในสังคม และการจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ตามหลักโภควิภาค โดยแบ่งเงินออกเป็น ๔ ส่วน เพื่อการวางแผนทางการเงินอย่างมีวินัย โดยส่วนที่ ๑ ใช้จ่ายให้เป็นประโยชน์ตามหลักโภคอาทิยะ ๕ และหลักการปิดป้องทิศ ๖ ส่วนที่ ๒ และ ๓ นำไปลงทุนให้ทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น และส่วนที่ ๔ เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นหรือในคราวฉุกเฉินทั้งหมดมุ่งสู่วิถีทางการปฏิบัติเพื่อสนับสนุนการใช้เงินอย่างมีปัญญาให้ได้รับความสุขทั้งในโลกนี้และสุขคติในโลกสวรรค์

คำสำคัญ: เงิน, การบริหารเงิน, พุทธปรัชญา

Abstract

This research paper haspurpose to study money management accordance with Buddhist philosophy. In the view of Buddhist philosophy, there is a view of money in terms of Benefits and Demerits. Money if used in the wrong way can be punishable. Thus, Buddhist philosophy has managed the money for the highest benefit to the lifestyleby the main Buddhist money

[*] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.

[**] อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[***] อาจารย์ศูนย์การเรียนรู้เพื่อปวงชน จังหวัดเลย

managementbased on the principle of the 4 Ditthadhammikattha namely:- the Diligence, good of saving, the association of the good men as the friends and the properly spending all of which can build up state of living to be strong and full of the gains, the title and credit and long life all of which are accepted in societies,and the division of the wealth according to the prinaple of “Bhogavibhaga” is divided into 4 parts to build up the Vinaya in the course of money. Part 1. to spend the money usefully according the principle of 5 Bhoga – Adiyas and to prevend the six dictions not be in trouble. Part 2 and 3 to bring the money for investment. Part 4 to preserve the money to be used in times of need or in emergency. All are geared towards practical ways to support intelligent spending,which obtained happiness in this world and happiness in the heavenly world.

Keywords: Money, Financial Administration, Buddhist Philosophy.

๑. บทนำ

หากมีคนมาตั้งคำถามว่าเงินเป็นสิ่งไกลตัวหรือใกล้ตัว คนส่วนใหญ่มีคำตอบตรงกันว่าน่าจะเป็นสิ่งใกล้ตัว เพราะเงินตรามีความสัมพันธ์ต่อคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับในสังคมที่ใช้เงินกันอยู่ทุกวัน เงินจึงมีพลังอำนาจ ส่งผลต่อความรู้สึก และผูกโยงกับจิตวิญญาณของผู้คนมาอย่างช้านาน ในขณะเดียวกันหลายๆคนก็คงมีความปารถนาให้เงินมาอยู่ใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น ถือครองเงินในปริมาณที่มาก เพื่อการมีเงินไว้จับจ่ายมากยิ่งๆ ขึ้นไป แต่เมื่อกล่าวถึงเรื่องการบริหารเงินหรือกล่าวถึงเรื่องเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธแล้วหลายๆคนอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องไม่จำเป็น ไม่มีความน่าสนใจ และในที่สุดก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องยากหรือเรื่องไกลตัว การดำเนินชีวิตที่ยึดติดกับเงินอย่างเหนี่ยวแน่นซึ่งขาดการบริหารทางการเงินมักนำไปสู่ปัญหาทางการเงินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ การขาดการบริหารทางการเงินหรือที่เรียกว่าไม่มีการวางแผนทางการเงินได้นำไปสู่ปัญหาวิฤตการณ์ทางการเงินที่สำคัญคือ การไม่มีความสมดุลระหว่างรายรับและรายจ่าย เมื่อปัจเจกบุคคลมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ จะก่อให้เกิดปัญหาเงินขาดมือ เงินไม่พอใช้ จนอาจถึงขั้นต้องไปกู้เงินหรือหยิบยืมเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดเป็นหนี้สินมีภาระจ่ายดอกเบี้ยในที่สุด หรือหนักเข้าอาจถึงขั้นต้องไปลักทรัพย์ของบุคคลอื่น วิถีทางเช่นนี้เงินได้ทำให้เกิดความทุกข์จึงอาจมีข้อสงสัยว่าทำไมเงินถึงได้มีบทบาทสำคัญนักในการผลักดันให้โลกใบนี้หมุนไป จะหมุนไปที่สูงขึ้นก็ได้หรือหมุนให้ชีวิตตกต่ำลงก็ได้ แสดงให้เห็นว่าเงินได้มีส่วนในการกำหนดรูปแบบชีวิตของมนุษย์ และเป็นไปได้หรือไม่ที่ถึงเวลาที่มนุษย์จะได้ประเมินบทบาทของเงินตราที่ควรจะมีต่อชีวิตของ

คนเราเสียใหม่ พุทธปรัชญาในฐานะเครื่องมือสู่การบริหารทางการเงินที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน และแนวทางแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ทางการเงินที่ยั่งยืน สู่การมีชีวิตที่ประเสริฐ และใช้เงินอย่างมีปัญญา ซึ่งบทความวิจัยนี้จะได้นำหลักธรรมที่เกี่ยวของกับการบริหารทางการเงินมาปรับใช้เพื่อการมีพฤติกรรมทางการเงินที่ดีซึ่งได้แก่ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และโภควิภาค ในกรอบของพุทธปรัชญาเถรวาท

๒. ความหมายของทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับเงิน

ความหมายของทรัพย์โดยทั่วไปแบ่งออกเป็นสองอย่างคือ ทรัพย์ภายนอก กับทรัพย์ภายใน ทรัพย์ภายนอก ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่มีค่าทั้งหลาย รวมถึงเงินด้วย ส่วน ทรัพย์ภายใน มีนัยบ่งถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ แต่รับรู้ได้ ที่เรียกว่า อริยทรัพย์ ได้แก่ ความศรัทธา ความรอบรู้ มีปัญญา และคุณธรรมภายใน ที่ไม่มีวันพร่องอยู่คู่กับชีวิตของคนไปตลอด บทความวิจัยนี้จะได้กล่าวถึงความหมายของเงินตามทัศนะทางพุทธศาสนา และของนักวิชาการตามลำดับดังนี้

๑) ทัศนะทางพุทธศาสนา

ในงานวิจัยนี้จะใช้คำว่า เงิน ที่มีความหมายเดียวกับคำว่า ทรัพย์ ซึ่งในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ รูปิยทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์สินเงินทองที่เป็นวัตถุสิ่งของที่จับต้องได้ สัมผัสได้ เป็นสังหาริมทรัพย์ ที่หามาได้โดยสุจริตธรรม เนื่องด้วยเว้นจากกายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ จัดเป็นทรัพย์ภายนอก และ อริยทรัพย์ หมายถึงทรัพย์ภายใน ทรัพย์ที่ประเสริฐ คือคุณธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจ เนื่องด้วยกุศลทุกประเภท ในนิธิกัณฑสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ได้กล่าวถึงทรัพย์ว่ามี ๔ ชนิด[๑] คือ

๑. ถาวระ คือทรัพย์ถาวร เช่น ที่ดิน ที่นา ที่สวนและทอง

๒. ชังคมะ คือทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ เช่น ทาสชาย ทาสหญิง ช้าง ม้า โค กระบือ ไก่ และสุกร เป็นต้น

๓. อังคสมะ คือทรัพย์ที่ติดตัว เช่น วิชาความรู้ ศิลปวิทยา เป็นต้น

๔. อนุคามิกะ คือทรัพย์ตามตัวทางคุณธรรมได้แก่ บุญกุศล ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนาเป็นต้น

นอกจากนี้ ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่า ทรัพย์ ไว้ว่า หมายถึงเครื่องปลื้มใจ ใครมีทรัพย์คนนั้น ก็ปลื้มใจ หรือว่าทรัพย์เป็นเครื่องทำความปลื้มใจให้แก่บุคคล[๒] กล่าวโดยเข้าใจง่าย ก็คือ ความปลื้มใจ เป็นชื่อของสิ่งที่เรียกว่า ทรัพย์ ยังมีอีกคำหนึ่งที่มีความหมายใกล้เคียงกับทรัพย์คือ “โภคทรัพย์” คำนี้มีนัยแสดงถึง ทรัพย์อันเป็น

---

[๑] ขุ.ขุ.(ไทย) ๒๕/๑-๑๖/๑๗-๒๐.

[๒] พุทธทาสภิกขุ, **สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วย วิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ตถาตา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔๔.

เครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวัน เพื่อประคับประคองให้ชีวิตดำเนินไปอย่างไม่เดือดร้อนทรัพย์ นอกจากจะเป็นประโยชน์สำหรับตนเองแล้ว ยังสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นๆ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมอีกด้วย

๒) ทัศนะของนักวิชาการ

มีทัศนะเกี่ยวกับเงินของนักปราชญ์ นักปรัชญา และนักวิชาการ หลายท่าน ที่ได้ให้มุมมองที่น่าสนใจ การทำความเข้าใจเรื่องเงินต้องเริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจสาระสำคัญแห่งความจริงของเงิน ซึ่งสำหรับมนุษย์แล้ว เงินถือเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีความสำคัญ เพราะการที่มนุษย์จะรู้จักความหมายของเงินได้ถูกต้องได้นั้น มนุษย์ต้องรู้จักธาตุแท้ของเงินที่สอดคล้องกับความจริงด้วยปัญญา

เริ่มต้นที่ อริสโตเติล ได้กล่าวถึงเรื่องเงิน ความตอนหนึ่งในหนังสือ Politics ว่า “ในการทำข้อตกลงระหว่างกัน คนได้ตกลงที่จะใช้สิ่งที่มีประโยชน์โดยเนื้อแท้ และนำไปใช้เพื่อจุดประสงค์ในชีวิตได้ง่าย ตัวอย่างเช่น เหล็ก เงิน และสิ่งที่คล้ายคลึงกัน”[๓] ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อริสโตเติล ได้ให้นิยามความหมายของเงินในลักษณะ สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Medium of Exchange) ที่คนในสังคมได้สมมติขึ้นและยอมรับหรือตกลงร่วมกันและเป็นเครื่องวัดมูลค่าของสินค้าและบริการ

เออร์เนส แมนเดล (Ernest mandel) ในหนังสือที่ชื่อว่า From Class to Communism : An Introduction to Marxism ได้กล่าวถึงแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ ที่เกี่ยวข้องกับเงิน สรุปใจความสำคัญได้ว่า สังคมของเกษตรกร ช่างฝีมือแรงงานและผู้ผลิตสินค้ารายย่อย เมื่อนำผลผลิตของตนไปขายยังตลาด จึงนำเงินที่ได้มาซื้อสินค้าบางอย่างที่ตนต้องการใช้ซึ่งตนเองไม่ได้ผลิต เพื่อให้กระบวนการขายเพื่อจะซื้อ ดำเนินไปอย่างคล่องตัวจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปขึ้นมาให้มีอิสระและคล่องตัวมากขึ้น สิ่งที่คนในยุคสมัยของเราคุ้นเคยและใฝ่ฝันอย่างยิ่งคือ เงินตรา ก็เกิดขึ้นตอนนี้เอง[๔]

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่ได้ให้ทัศนะที่คล้ายคลึงกับความหมายข้างต้น แต่กล่าวถึงเงินในลักษณะHard & Softในหนังสือ COINED ในชื่อภาษาไทยว่า เงินเปลี่ยนโลก ของ คาบีร์เชห์กัลป์ ให้นิยามความหมายของเงินสรุปสาระสำคัญได้ว่า “ช่วงเริ่มแรกของอารยธรรมมนุษย์ตระหนักว่าเงินเป็นสิ่งที่มีค่าอยู่ในตัว หรือโดยเนื้อแท้แล้วมันไม่ได้มีค่าและเป็นเพียงตัวแทนของสิ่งอื่นที่มีมูลค่า กล่าวคือ เงินไม่ว่าจะเป็นเหรียญทองคำหรือธนบัตรดอลลาร์ มันขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ และสิ่งที่คนหรือผู้มีอำนาจปกครองเห็นว่าเป็นที่ยอมรับได้ จึงเห็น

---

[๓] Aristotle, Politics , Translated by Benjamin Jowett, อ้างใน คาบีร์เชห์กัลป์, เงิน **เปลี่ยนโลก**, วนาลี เศรษฐกุล แปล, (กรุงเทพมหานคร: โพสต์ พับลิชชิง จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๓.

[๔] เออร์เนส แมนเดล, **เศรษฐศาสตร์มาร์กซิสม์**, ขวัญสุดา รัตนชัย แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรียวไผ่, ๒๕๒๔), หน้า ๗๗-๗๘.

ได้ชัดว่าเงินเป็นได้ทั้งแข็ง (เหรียญทองคำ) และอ่อน (ธนบัตรดอลลาร์) ตราบใดที่เงินยังคงเป็นสัญลักษณ์ของมูลค่า ในที่สุดแล้ว สมองทางสังคม หรือ สมองขั้นสูงของสังคมจะกำหนดว่า อะไรจะทำหน้าที่เป็นเงินตรา ขณะที่เงินมีหลายรูปแบบมากมาย การตอบว่าแข็งหรืออ่อนในทางประวัติศาสตร์แล้วถือว่าเป็นเส้นแบ่งระหว่าง แนวคิดเศรษฐศาสตร์สองแนวคิด คือ โลหะนิยม (metalism) และ กฎบัตรนิยม (chartalism) ทั้งสองแนวคิดนั้นน่าศึกษาเพราะจะให้กรอบความคิดที่ตรงไปตรงมา เพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของเงิน ... "[๕]

พอกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความหมายของเงิน โดยเนื้อแท้แล้วย่อมมีความหมายมากกว่าการเป็นของมีค่าที่เป็นทั้งแข็งและอ่อนซึ่งมนุษย์ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ เงินได้มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยง อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจ ที่มุ่งไปสู่พฤติกรรมการใช้เงินตามประสบการณ์และการปลูกฝังค่านิยม ในที่สุดได้สะท้อนออกมาในแง่ของ ทัศนะคติ การรับรู้ ความคาดหวัง อันมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้เงิน

๓. การบริหารการเงินตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

มนุษย์ในฐานะสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ด้วยเหตุนี้การบริหารทางการเงินของปัจเจกชนที่ดีย่อมมีผลกระทบโดยตรงต่อฐานะทางการเงินในมิติที่สูงขึ้นไป โดยเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน และหลักธรรมสำคัญที่มีความเป็นเหตุเป็นผล และสามารถพิสูจน์ให้เห็นได้จริงในเชิงประจักษ์ก็คือ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

๑) ความหมายและองค์ประกอบ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ทิฏฐธัมมิกัตถ ไว้ว่า ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้นอันจะสำเร็จด้วยธรรม เรียกเต็มว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ธรรมอันเป็นไปเพื่อทิฏฐธัมมิกัตถ[๖] นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวถึงทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ว่า เป็นหลักธรรมอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นมี ๔ ประการได้แก่

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นคือขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนิชำนาญ และรู้จริงรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาคือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

---

[๕] คาบีร์เซห์กัลป์, **เงินเปลี่ยนโลก**, วนาลี เศรษฐกุล แปล, (กรุงเทพมหานคร : โพสต์ พับลิชชิง จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

[๖] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จากัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๐.

๓. กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตรคือรู้จักเสวนาคบหาคนไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณผู้มีความสามารถผู้น่าเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดีคือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้มิให้ฝืดเคือง หรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้[๗]

๒) ความสำคัญ

หลักการสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อตนเอง ให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์นั้นพระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในหนังสือธรรมนูญชีวิตว่า “คนที่จะเรียกได้ว่ารู้จักใช้ทรัพย์หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้องเพราะปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้” และความสำคัญของทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์อันมีหลักธรรม ๔ อย่างนี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามรวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

๑. ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง

๒. ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติมีชื่อเสียงมีคนเชื่อฟังนับถือ

๓. เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี

๔. ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม

๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการทำงานและการดำรงชีวิต

๖. สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติและช่วยลดปัญหาสังคมได้”[๘]

ในความเป็นจริงแล้วการบริหารการเงิน ต้องมองเป็นเรื่องสำคัญอันดับต้นๆ ในชีวิตของมนุษย์ที่จะต้องจัดการให้ลงตัวเพื่อสร้างสมดุลให้ชีวิตในทุกด้าน ด้วยเหตุนี้การบริหารการเงินตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยืนยันไว้เป็นหลักประกันว่า จะก่อให้เกิดเป็นโภคทรัพย์อย่างครบวงจรเพื่อสร้างสมดุลแก่ชีวิตในหลายเรื่องอย่างเช่น หลักการสร้างประโยชน์ หรือความสุขในปัจจุบันโดยหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ นี้ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่ายและมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน ความสุขพื้นฐานทั่วไปตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ก็มีในเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ได้แก่

---

[๗] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

[๘] อ้างแล้ว เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์

๒. สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคไม่มากไม่น้อยเกินไป

๓. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้

๔. สุขเกิดจากการประกอบการงานที่ปราศจากโทษ

หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ในฐานะเป็นประโยชน์ขั้นต้นของมนุษย์ที่จะพึงได้รับในปัจจุบัน เพื่อเป็นหลักประกันในเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดนั้นก็คือข้อที่สามของหลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์ ๓ ประการ ที่เรียกว่า “ปรมัตถะ” เป็นประโยชน์สูงสุดที่เป็นสาระแท้ของชีวิต ซึ่งคือจุดมุ่งหมายของชีวิตในระดับสุดท้ายที่ชีวิตควรเข้าถึง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่งแจ่มใสไม่ถูกบีบคั้นคับข้องจำกัดด้วยอำนาจของความยึดติดถือมั่น หวั่นหวาดของตนเอง เป็นพฤติกรรมที่ดำเนินไปเพื่อความปราศจากกิเลส ที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุขประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิง เป็นภาวะของความหลุดพ้น อันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ เรียกว่าวิมุติ และนิพพาน[๙]

๓) การบริหารการเงินตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถ

หลักทิฏฐธัมมิกัตถ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า คาถาหัวใจเศรษฐี คือ หลัก อุ อา กะ สะ เป็นหัวใจแห่งความสำเร็จแต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีใครได้เป็นเศรษฐีหรือประสบความสำเร็จเพียงเพราะท่องคาถา วิธีการที่จะได้ผลเป็นจริงตามที่ต้องการ จะต้องนำเอาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้ครบทั้ง ๔ หลักนี้

๑. “อุ” มาจากคำว่า อุฏฐานสัมปทา แปลว่า ต้องมีความหมั่นขยันหาทรัพย์ ต้องขยันมีความอดทนมีความทรหด เพราะเงินเป็นของหายาก เปรียบเสมือนเงินนี้เป็นของกลางใครมีปัญญา มีความขยันหมั่นเพียรคนนั้นก็ได้ไปครอง ความรู้จักขวนขวายขยันหมั่นเพียรต่อสู้กับความยากลำบากนำมาซึ่งการจะประสบความสำเร็จดังพระพุทธพจน์ว่า

“คนหมั่นในการทำงานไม่ประมาทจัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะรักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำปราศจากความตระหนี่ชำระทางสัมปรายิกัตถประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม ๘ ประการดังกล่าวนี้ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธาอันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนามอันแท้จริง ตรัสว่า นำสุขมาให้ในโลกทั้งสองคือประโยชน์ในปัจจุบันนี้ และความสุขในภายหน้าบุญ คือจาคะนี้ย่อมเจริญแก่คฤหัสถ์ด้วยประการฉะนี้ฯ”[๑๐]

๒. “อา” มาจากคำว่า อารักขสัมปทา แปลว่าต้องมีการรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ หมายความว่า เมื่อเราขยันหมั่นเพียรพยายามสร้างอนาคต ชื่อเสียง หรือหาทรัพย์มาได้ถ้าไม่

---

[๙] องฺ.เอกก.ฏีกา,บาลี ๑/๑๗๐/๑๕๐.

[๑๐] องฺ.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๔.

รู้จักรักษาไว้ก็จะเสื่อม หรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้นหมายถึงการหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่ว หรือการมัวเมา กับอบายมุขการรักษาทรัพย์นั้นไม่ได้หมายถึง การไม่ใช้จ่ายเงิน แต่หมายถึงการรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น หมายถึงการรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุดดังพระพุทธพจน์ว่า

"กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วย ทำไว้ในใจว่าไฉนหนอพระราชาไม่พึงบริโภคทรัพย์เหล่านี้ ของเราโจรไม่พึงลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป นี้เรียกว่าอารักขสัมปทาฯ"[๑๑]

๓. "กะ" มาจากคำว่า กัลยาณมิตตตา แปลว่า ต้องมีเพื่อนดี คือเลือกคบคนดีเป็นมิตรคนเราเกิดมาไม่ใช่ว่าจะอยู่คนเดียวได้ตลอดไป ก็ต้องมีการคบค้าสมาคมกับคนอื่น ต้องทำงานร่วมกัน ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ในสถานการณ์ชีวิตประจำวันก็ต้องมีเพื่อน เพื่อนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อชีวิตมาก คนที่จะประสบความสำเร็จและมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตก็เพราะคบมิตรดี เพราะถ้าเราคบคนชั่วเป็นมิตร อาจทำให้เราตกไปอยู่ในทางที่ชั่วหรือพบกับความหายนะได้ดังพระพุทธพจน์ว่า

"กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจรจา อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใดย่อมดำรงตน เจรจา สั่งสนทนากับบุคคลในบ้าน หรือนิคมนั้นซึ่งเป็นคฤหบดี หรือบุตรคฤหบดี เป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศึกษาสัทธาสัมปทาตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาศึกษาศีล สัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีลศึกษาจาคสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาปัญญาสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญานี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตา"[๑๒]

๔. "สะ" มาจากคำว่า สมชีวิตา แปลว่า ต้องเลี้ยงชีวิตพอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ในการดำรงชีวิตนั้นไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย การใช้จ่ายทรัพย์จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็น หากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายก็ควรจะเดินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือยและไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่ดังพระพุทธพจน์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้น้อยแต่เลี้ยงชีวิตอย่างโอโถง จะมีผู้ว่าเขาได้ว่า

"กุลบุตรผู้นี้ใช้โภคะเหมือนคนเคี้ยวกินผลมะเดื่อ ฉะนั้นกุลบุตรผู้มีรายได้มากแต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคืองจะมีผู้ว่าเขาว่ากุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างอนาถาแต่เพราะ กุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญแห่งโภคะและรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟูมฟายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่ารายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้นี้ เรียกว่าสมชีวิตาฯ"[๑๓]

---

[๑๑] องฺ.อฏฺ.ก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๑.

[๑๒] องฺ.อฏฺ.ก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๕ – ๓๕๕.

[๑๓] องฺ.อฏฺ.ก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๖-๓๔๗.

๔. พฤติกรรมการจัดสรรเงินเพื่อการออมตามหลักโภควิภาค

การออมทรัพย์ เป็นการเก็บเงินไว้เพื่อใช้จ่ายในวันข้างหน้าอย่างมีจุดประสงค์และวางแผนไว้การออมทรัพย์เกิดจากการเก็บสะสมเงินที่เหลือจากการใช้จ่ายทีละเล็กละน้อย เป็นการชะลอการใช้เงินซึ่งจำนวนเงินที่ออมคือส่วนของรายได้ที่เหลืออยู่ โภควิภาคอันเป็นหลักธรรมสำคัญที่สุด ในการจำแนกหรือจัดสรรเงินออกเป็นส่วน เพื่อสะดวกในการบริหารการเงินเพื่อก้าวไปสู่อิสรภาพทางการเงิน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักโภควิภาคไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่า[๑๔] โภควิภาค ๔ การแบ่งโภคะเป็น ๔ ส่วน หลักการแบ่งทรัพย์ โดยจัดสรรเป็น ๔ ส่วน คือ

๑) เอเกน โภเคน ภุญฺเชยฺย ได้แก่ แบ่ง ๑ ส่วน เพื่อใช้จ่ายทรัพย์ตามหลักโภคอาทิยะ ๕ได้แก่ สำหรับใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัว เพื่อสร้างเครือข่ายคนดีในชุมชนของตน เพื่อป้องกันภัย เพื่อทำพลีหรือทำการสงเคราะห์ ๕ อย่าง ได้แก่ ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อิตถิพลี ต้อนรับแขก ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ราชพลี เพื่อทำบุญกับเนื้อนาบุญ และใช้จ่ายทรัพย์ตามหลักปิดป้องทิศ ๖

๒) ทฺวีหิกมฺมโยชเย ได้แก่ แบ่ง ๒ ส่วนสำหรับใช้เป็นทุนประกอบการงานลงทุนประกอบอาชีพ ที่สุจริตเป็นส่วนที่จัดแบ่งไว้เพื่อการทำธุรกิจการงาน เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพที่จัดไว้ ๒ ส่วนนั้น เพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงาน จัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น และเมื่อระดับหน้าที่การงานก้าวหน้ามากขึ้น ก็เป็นปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุนให้การจัดสรรส่วนอื่นๆ พัฒนามากขึ้นด้วย การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้เองที่จะเป็นตัวชี้วัดการพัฒนายกระดับฐานะให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ เพราะหากมีอาชีพการงานหรือทุนในการประกอบอาชีพที่ขัดสน การจัดสรรทรัพย์เพื่อใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ย่อมอัตคัดขัดสนไปด้วย

๓) จตุตฺถญฺจนิธาเปยฺย ได้แก่ แบ่งส่วนที่สี่สำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วน คือการจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉิน หรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดหรือวางแผนไว้ล่วงหน้า เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วย หรืออุบัติเหตุ เป็นต้น ทั้งนี้การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้ไว้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เมื่อเหตุการณ์เร่งด่วนนั้นเกิดขึ้น การดำเนินการช่วยเหลือจะเป็นไปได้โดยสะดวกรวดเร็วขึ้น ซึ่งหากขาดการจัดสรรส่วนนี้แม้จะสามารถดำเนินการได้ แต่ก็อาจเป็นอุปสรรคจนอาจไม่ทันเวลาก็เป็นได้[๑๕]

---

[๑๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๘.

[๑๕] ปิดป้องทิศ หมายถึงปกปิดช่องว่างระหว่างตนกับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่ง เรียกว่าทิศ ๖.ที.ปา.ฏีกา.๒๔๔/๑๕๙.

หลักการของโภควิภาคคือ การแบ่งเงินหรือการจัดการบริหารทรัพย์สมบัติที่หามาได้ออกเป็น ๔ ส่วน คือส่วนหนึ่งสำหรับใช้เลี้ยงชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัวและญาติมิตร ให้มีความสุขคิดเป็น ๒๕ % อีกสองส่วนสำหรับการลงทุนเพื่อทำให้เงินงอกเงยเพิ่มพูนขึ้นมาคิดเป็น ๕๐ % และอีกหนึ่งส่วนสำหรับเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นเช่นเกิดทุพภิกขภัย โจรภัย อุทกภัย ราชภัย อัคคีภัย หรือการได้รับเหตุอันไม่คาดฝันเช่นเกิดอันตรายต่างๆ เป็นต้นคิดเป็น ๒๕ % เมื่อรวมกันทั้งหมดก็เป็น ๑๐๐ %

เป้าหมายของโภควิภาค คือ การสอนให้รู้จักดำเนินชีวิตด้วยการใช้จ่ายเงินและสะสมเงินที่หามาได้ด้วยความยากลำบากให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม โดยเป้าหมายหลักก็คือ การรู้จักหา รู้จักใช้และรู้จักเก็บ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายอีกขั้นของชีวิตก็คือการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต มีเงินไว้จับจ่ายใช้สอยอย่างไม่ฝืดเคือง สามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ หลักการของโภควิภาคนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างครอบคลุมคือ มีทั้งหลักของการใช้จ่ายเงินซึ่งเป็นส่วนที่หนึ่ง การทำให้เงินเพิ่มพูนหรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ การแสวงหาเงินก็คือการนำเงินส่วนนี้ไปลงทุนทำกิจการต่างๆ เพื่อให้เงินเพิ่มพูนขึ้นซึ่งในส่วนของการลงทุนนี้พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญมากเพราะพระองค์ให้ใช้ทรัพย์สองส่วนสำหรับการลงทุนซึ่งคิดเป็น ๕๐ % คือครึ่งหนึ่งของเงินทั้งหมด และการเก็บออมซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น ซึ่งเงินส่วนนี้ก็คือส่วนที่ต้องเก็บต้องออมนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าหลักของโภควิภาค ๔ นี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างครอบคลุมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

๕. การปลูกฝังพุทธจริยศาสตร์เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมการใช้เงิน

รูปแบบวิธีการปลูกฝัง หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคน ทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน และการพัฒนากลุ่ม ด้วยการให้ความรู้ สั่งสอน อบรม บ่มเพาะนิสัย พัฒนาให้เกิดทักษะการเรียนรู้ทักษะการคิด และทักษะการแก้ปัญหา จนซึมซับเป็นคุณลักษณะนิสัยที่ดี บทความนี้จะมุ่งเน้นไปที่การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในเยาวชนที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน ซึ่งจะก้าวต่อไปเป็นกำลังสำคัญของชาติ เพราะการปลูกฝังเมื่อยังเล็กสามารถทำได้ง่ายกว่าและจะได้ประโยชน์มากกว่า

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักเรียน ด้วยการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนเป็นสิ่งแรกที่ต้องกระทำ องค์ประกอบในการสร้างศรัทธาที่สำคัญที่สุด คือ ตัวครู เพราะนักเรียนย่อมจะมองเห็นและยึดครูเป็นแบบอย่างในความประพฤติแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการสนับสนุนทางสังคม มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีที่เป็นผลมาจากการศึกษาทางสังคมจิตวิทยาที่พบว่า การตัดสินใจส่วนใหญ่ของคนนั้นจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของบุคคลผู้ซึ่งมีความสำคัญ

และมีอำนาจเหนือกว่าตัวเราอยู่ตลอดเวลา[๑๖] ซึ่งพระราชวรมุนี[๑๗] กล่าวถึงกระบวนการสร้างศรัทธาว่าต้องอาศัยปัจจัย ๒ ประการ คือ

๑. ปรโตโฆสะ หมายถึง เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น โดยบุคคลนั้นมีคุณสมบัติความเป็นกัลยาณมิตร องค์ประกอบดังกล่าวเป็น องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม หรือเรียกว่า “วิธีการแห่งศรัทธา”

วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธาและอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระหว่างการศึกษาอบรม ต้องพิจารณาให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนให้ได้ผลดีที่สุด สุมน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า ศรัทธา ที่แท้ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มิใช่ศรัทธาที่ใช้อารมณ์อย่างลืมเหตุลืมผล แต่ศรัทธาต้องมีปัญญาควบคุมส่งเสริมความคิดวิเคราะห์และได้ทดลองปฏิบัติจนประจักษ์ความรู้จริงด้วยตนเอง สิ้นความสงสัยและเกิดศรัทธา คือ มั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่ามีคุณค่า มั่นใจว่าพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ ในระบบการศึกษาอบรมจำกัดให้เป็นปรโตโฆสะหรือวิธีแห่งศรัทธามุ่งหมายด้วยหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตรหรือกัลยาณมิตตา กล่าวคือ ความมีกัลยาณมิตร[๑๘]มีความหมายครอบคลุมทั้งตัวผู้อบรมสั่งสอน คือ พ่อแม่ ครู อาจารย์ ฯลฯ รวมทั้ง คุณสมบัติของครูผู้สอนหลักการวิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่าง ๆ ในการสอนและการจัดดำเนินการต่าง ๆ เช่น ซ่อมแซมของเก่าแทนการซื้อของใหม่ ไม่ควรพูดอีกอย่างแล้วทำอีกอย่างเพราะเด็กจะสับสนไม่รู้ว่าอะไรกันแน่ที่ถูกต้องและเสื่อมศรัทธา ตลอดถึงต้องฝึกวินัยการออมโดยนำเงินค่าขนมที่เหลือมาหยอดกระปุกออมสินทุกวัน พ่อแม่หรือคุณครูควรเข้มงวดกับเรื่องนี้จนทำให้ลูกรู้สึกว่าการออมเงินเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะติดตัวเด็กไปจนทำให้เขารู้ว่าชีวิตนี้ขาดการออมเงินไม่ได้

๒. โยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือการคิดอย่างมีระบบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามสิ่งนั้นๆ มันเป็นของมันและโดยวิธีหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสายให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เป็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหา อุปาทานของตนเข้าจับ (Analytical relation : reasoned or

---

[๑๖] ฐานันดร์ เปียศิริ,“ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมประหยัดพลังงานไฟฟ้าของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการห้องเรียนสีเขียว”,**ภาคนิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม)**. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙-๒๓. ถ่ายเอกสาร.

[๑๗] พระราชวรมุนี, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕.

[๑๘] สุมน อมรวิวัฒน์,หลักการสอนจริยศึกษา, **เอกสารการสอนชุดวิชาการ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยหน่วยที่ ๑–๗**, (พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : อิคตรีเพาเวอร์พอยท์,๒๕๒๖), หน้า ๖๕.

systematic attention) ปัจจัยนี้เรียกว่า ปัจจัยโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยในตัวบุคคล เรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา ด้วยการสร้างเกราะป้องกันทางความคิดด้วยการสอนเด็กด้วยเหตุผลว่าอะไร คือ สิ่งจำเป็นและไม่จำเป็น คิดก่อนซื้อและรู้จักตัวเอง

การกระตุ้นจากปัจจัยภายนอกและภายในดังกล่าว ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน คือ การอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่นและคล้อยตามคำแนะนำชักจูงได้ง่ายแต่ต้องอาศัยการฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วยจึงจะก้าวไปถึงที่สุดได้ นอกจากนี้ คนที่มีปัญญาแก่กล้าย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดี แต่ก็อาจต้องอาศัยการแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทาง

ทั้งนี้การปลูกฝังพุทธจริยศาสตร์เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมการใช้เงิน บนพื้นฐานของการมีสัมมาทิฏฐิ ในท้ายที่สุด ก็จะได้รับความสุขดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงความสุขอันชอบธรรมที่พุทธศาสนิกชนผู้ครองเรือนควรมีไว้ ๔ ประการ คือ สุขเกิดแต่การมีทรัพย์ สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค สุขเกิดแต่การไม่ต้องเป็นหนี้ และสุขเกิดแต่การประกอบการงานที่ปราศจากโทษ[๑๙]

พุทธปรัชญามองว่าการมีเงินเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเจริญ แต่มิใช่เพียงการมีเงินจำนวนมากอย่างเดียวเท่านั้น ควรประกอบด้วยความเจริญด้านอื่นๆ ไปพร้อมๆ กันด้วยจึงจะถือว่าเป็นความเจริญอันประเสริฐ ซึ่งได้พิจารณาให้ลึกลงไปอีกว่าการได้มาซึ่งโภคทรัพย์นั้นแม้จะมีความจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตแต่อริยทรัพย์นั้นมีสำคัญยิ่งกว่า ดังจะเห็นได้ว่าคนที่ยากจนก็สามารถร่ำรวยขึ้นมาได้หากมีความขยันหมั่นเพียรและเพิ่มพูนอริยทรัพย์ให้มากเข้าไว้ ก็จะทำให้โภคทรัพย์อันเป็นทรัพย์ภายนอกนั้นพอกพูนตามไปด้วย อีกทั้งหากรู้จักใช้ทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้นั้นในทางที่เป็นคุณ เป็นประโยชน์ด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ทรัพย์สินที่มีอยู่งอกเงย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คาบีร์เซห์กัลป์. **เงินเปลี่ยนโลก**. วนาลี เศรษฐกุล แปล. กรุงเทพมหานคร : โพสต์ พับลิชชิง จำกัด, ๒๕๕๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้ง

[๑๙] องฺ.จตุกฺก, ไทย ๒๑/๖๒/๑๐๕.

ที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____.**ธรรมนูญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

พระราชวรมุนี. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

พุทธทาสภิกขุ. **สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วย วิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ตถาตา, ๒๕๕๐.

สุมน อมรวิวัฒน์. **หลักการสอนจริยศึกษา**. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย หน่วยที่ ๑–๗. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : อิคตรีเพาเวอร์พอยท์, ๒๕๒๖.

เออร์เนส แมนเดล. **เศรษฐศาสตร์มาร์กซิสม์**. ขวัญสุดา รัตนชัย แปลและเรียบเรียง, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรียวไผ่, ๒๕๒๔.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ฐานันดร์ เปียศิริ. “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมประหยัดพลังงานไฟฟ้าของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการห้องเรียนสีเขียว”, **ภาคนิพนธ์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.

การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวก่ำกาดำ
A Study of The Principle of Dhamma as Appeared in E–san Literaturein The Title of Tao Kam Ka Dam

พระครูอุดมรัตนรังษี (บรรจบ วรปญฺโญ)*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำ (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำ (๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวก่ำกาดำ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า ชาวอีสานมีวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมานานโดยเฉพาะวัฒนธรรมเรื่องการสอนหรือการถ่ายทอดวัฒนธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและคำสอนอื่นๆ แก่ผู้คนในสังคม นิทานพื้นบ้านหรือวรรณกรรมท้องถิ่นถือว่าเป็นอีกสื่อการสอนหนึ่งของชาวอีสานที่จะนำมาเป็นช่องทางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่สังคมผ่านกระบวนการการเล่านิทาน ผ่านการเทศน์ หรือผ่านศิลปะบันเทิงต่างๆ เป็นต้น

วรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำถือว่าเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจและถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการสอนธรรมของชาวพุทธในภาคอีสาน ก่ำกาดำเป็นนิทานชาดกพื้นบ้านเป็นนิทานที่เกิดมาจากการนำเอาเรื่องเล่าของชาวบ้านมาปรับให้เป็นชาดกหรือเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีต สำหรับสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น คำสอนเรื่องกรรม เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องการรักษาศีลและการทำบุญเป็นต้น นอกจากนั้นยังแทรกคติธรรมคำสอนของปราชญ์ชาวบ้านเข้าไปด้วยซึ่งเป็นคำสอนที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านประเพณี ความเชื่อและจารีตการปฏิบัติในเรื่องอื่นๆ ด้วย

คำสำคัญ: หลักธรรม, วรรณกรรม

Abstract

The purposes of this thesis were; (1) to study the concepts of E-san literature of Tao Kamkadam (2) to study Dhamma and the moral concepts as

* พระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

iappeared in Tao Kamkadam literature and (3) to study the influence of Dhamma and the moral concepts in Tao Kamkadam literature towards E-san people's lives. The research was the qualitative research by studying the documents.

The results of the research were found that E-san people's culture has been inherited for along time, especially the culture of the Buddhist teaching and the other teaching for people in the society. The folktales or the local literatures are regarded as the teaching instruments of the E-san people who will make them as the methods to instruct the culture of the Buddhist teaching to the society through the process of narrating the folktales and through the sermon or various melodious styles of arts etc.

The E-san literature titled Tao Kamkadam has been regarded as the interesting story and applied for preaching Dhamma of E-san people. The story of Tao Kamkadam is the *Jātaka* fable and the folktale originated from bringing the retold story by improving to be *Jātaka* or the story of the Buddha in previous time. For instruction of the Buddhist teaching such as the doctrine of Kamma, the doctrine of Three Characteristic of Existence, the doctriner of observance of precepts and making merit etc. In addition, the local scholars' teachings have been still inserted in the Buddhist doctrine that influences on E-san people in various aspects such as traditions, belief and conventions in practicing in various issues also.

Keywords : Principle, Literaturein

๑. บทนำ

วรรณกรรมของภาคอีสานนั้นได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในฐานะที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนภาคอีสานในหลายยุคสมัย คือมีทั้งส่วนที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบทวารวดีที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก หรือพระพุทธศาสนามหายานอันเป็นอิทธิพลของอาณาจักรมหานครแต่ที่เป็น (นครวัดนครธม) พระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่เข้ามาในภาคอีสานก็คือสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม[๑] และที่ชัดเจนมากที่สุดก็คือสมัยพระเจ้าโพธิสาลราชกุมารเพราะสมัยนี้พระองค์ได้ทำการติดต่อกับเชียงใหม่

[๑] มหาสีลา วีระวงศ์, **พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลานเถิง ๑๙๔๖**, (เวียงจันทร์ : สำนักพิมพ์มันทาตุลาด ๒๕๔๔), หน้า ๓๗-๓๙.

และสุโขทัยจึงมีการนำเอาคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนลาวและภาคอีสานที่เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรด้วยซึ่งผลจากการที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่ดินแดนลาวและภาคอีสานนั้นก็ปรากฏว่าชาวอีสานก็ได้มีการสร้างวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นโดยอาศัยเรื่องราวชาดกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และเรื่องราวตำนานของท้องถิ่นหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมมาผูกเข้ากันเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจจนกลายมาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้านในที่สุด

วรรณกรรมเรื่องท้าวก่ำกาดำ เป็นวรรณกรรมอีสานเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่ทราบว่าใครเป็นผู้ประพันธ์เมื่อไหร่ เหมือนกับวรรณกรรมอีสานหลายๆ เรื่อง แล้วมีการคัดลอกสืบต่อกันมาต้นฉบับเป็นหนังสือใบลาน จารเป็นตัวไทยน้อย ผู้ที่นำมาปริวรรตถอดเป็นภาษาไทยกลางโดยอาจารย์ปรีชา พิณทอง ซึ่งได้รวบรวมหนังสือเรื่องท้าวก่ำกาดำจากวัดต่างๆ มาเทียบเคียงดูหลายฉบับ เห็นว่าฉบับใดเก่าแก่กว่าได้เลือกเอาฉบับนั้นมาชำระ ซึ่งท่านได้กล่าวว่ายังไม่สามารถที่จะชำระได้เป็นฉบับสมบูรณ์ได้ และได้นำหนังสือใบลาน เรื่องท้าวก่ำกาดำมาชำระเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๗

โดยเรื่องท้าวก่ำกาดำนั้นเป็นเรื่องราว ของพระโพธิสัตว์ที่ลงมาจุติเพื่อใช้กรรมที่เคยทำไว้ จึงเกิดมาผิดมนุษย์ ถูกแม่นำไปลอยแพ เพราะหาว่าเป็นคนรูปชั่วตัวดำ ไม่ดี ไม่ยอมพูดจากับใครเลย กาดำก็ลอยแพไปตามลำน้ำ แล้วพระอินทร์มาช่วยเหลือให้ไปพบย่าจำสวนและได้อาศัยอยู่กับย่าคำสอน จนได้พบกับนางลุน ท้าวก่ำกาดำหลงรักนางลุนและได้แอบเข้าหานางจนได้แต่งงานกันโดยมีพระอินทร์ พระยาแถน พระยานาค มาช่วยในการเรื่อสินสอดทองหมั้นและข้าทาสบริวาร ในที่สุดท้ายก่ำกาดำก็ได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ และได้ไปรับย่าจำสวนและบิดามาอยู่ด้วยอย่างมีความสุข[๒] แก่นของเรื่องหรือแนวคิดเรื่องท้าวก่ำกาดำ ผู้แต่งมุ่งแสดงให้ผู้อ่านทราบว่าลักษณะองค์ประกอบภายนอกหรือคุณสมบัติภายนอกไม่ใช่สิ่งที่จะตัดสินความดีงามของตนเพราะถึงแม้จะมีรูปร่างอุปลักษณ์ แต่จิตใจหรือคุณสมบัติภายในสูงส่งก็ได้ ซึ่งตรงกับสำนวนที่ว่า “ผ้าขี้ริ้วห่อทอง”[๓]

จากเรื่องราวที่ปรากฏในเรื่องท้าวก่ำกาดำเราจะพบว่ามีหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแทรกอยู่หลายประการ เช่น คำสอนเรื่องกรรมที่เห็นว่ากรรมดีมีผลทั้งชาตินี้และชาติหน้า ในส่วนที่เป็นกรรมดีที่ได้ทำไว้ในอดีตนั้นจะทำให้มาพบกับสิ่งที่ดีๆในปัจจุบันได้ หรือคำสอนเรื่องความไม่ประมาท การให้ความเคารพผู้ใหญ่ ความกตัญญูกตเวที และความไม่เที่ยงตามหลักไตรลักษณ์ เป็นต้น ยกตัวอย่างหลักธรรมในเรื่องท้าวก่ำกาดำเกี่ยวกับความ

---

[๒] เครือจิต บุญนาค, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เรื่อง ท้าวก่ำกาดำ สำนวนเขียน และสำนวนหมอลำ”,**เอกสารรายงานการวิจัย**, (วิทยาลัยครูสุรินทร์ : ภาควิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๖๐

[๓] สุภณ สมจิตศรีปัญญา, **วรรณคดีชิ้นเอกของอีสานเรื่อง ท้าวก่ำกาดำ**, (มหาสารคาม : มปป.,๒๕๒๒), หน้า ๑-๑๗๗.

กตัญญูกตเวที ซึ่งท้าวก่ำกาดำได้แสดงต่อย่าจำสวนและบิดา เป็นการตอบแทนบุญคุณที่ได้ให้การเลี้ยงดู กล่าวคือในตอนที่ท้าวก่ำกาดำได้สมรสกับนางลุนแล้ว ได้ขึ้นครองราชย์เป็นใหญ่ในแผ่นดิน จึงคิดถึงพระคุณของย่าที่อยู่กระต๊อบปลายส่วนที่ตนเองเคยอาศัยอยู่ด้วยตั้งแต่เล็กจนโต จึงได้นำย่ามาสรงหรือแต่งตั้งให้อยู่ในวังด้วยอย่างมีความสุขกับทั้งได้ไปรับบิดามาอยู่ด้วยกันดังความว่า

พ่อว่ายังเคืองใจ แต่อิยายตนเถ้า
บาก็จำคนใช้ ไปเอายายย่า
เมื่อนั้นโฉมเฉลาท้าว บุญมีหลานราช
เอาแหวนสุบใส่ก้อย ยอน้ำโสรจสรง
แต่นั้นโฉมฮูปเจ้า นายย่าดูงาม
มีวรรณเหลือ ดั่งคำในเป้า[๔]

ความหมาย คือ ยังแคลงใจกับย่าแก่ที่เคยอาศัยอยู่ด้วยกัน จึงได้ให้คนใช้ไปเชิญยายย่ามาในวัง เพื่อแต่งตั้งหรือสรงให้ครองเมือง จากนั้นท้าวก่ำกาดำผู้เป็นหลานและเป็นกษัตริย์ครองราชย์แล้ว เอาแหวนใส่นิ้วก้อยแล้วจึงยกขันน้ำมาสรง จากนั้นยายย่าเฒ่าก็มีรูปโฉมงดงามผิวเหลืองดุจทองคำ

นอกจากนั้นในแง่ของคติธรรมในเรื่องท้าวก่ำกาดำนี้ยังได้กล่าวถึงเรื่องความดีอยู่ในใจ ดังปรากฏในตอนที่ชาวบ้านเห็นคนต่ำต้อยรูปกายนอกขรุขระ แต่จิตใจงามของท้าวก่ำกาดำ เข้าทำนองสุภาษิตที่ว่า “ผ้าขี้ริ้วห่อทอง” เหมือนท้าวก่ำกาดำที่มีจิตใจอันบริสุทธิ์ ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

“...กูก็บ่ฮ่อนฮู้ ซ้ำผัดเล่ามาเห็น
ตนดำดำคิมมิม ดั่งกาโตฮ้าย
มึงอย่ามาอยู่นี้ ให้หนีไปพ้นข่วง ดูถ้อน
มันสิติดแปดฮ้าย ขวงฮ้านข่วงตู บ่อย่าแล้ว[๕]

หมายความว่า ชาวบ้านพากันทักเมื่อเห็นท้าวก่ำกาดำออกไปเที่ยวเดินดูสาว ในตอนกลางคืน สาว ๆ ต่างวิพากษ์วิจารณ์ในตัวเขาต่าง ๆ นานา เกี่ยวกับรูปกายอัปลักษณ์ของเขาแสดงให้เห็นว่า บุคคลเหล่านั้นเห็นเพียงความอัปลักษณ์ในตัวเขาภายนอกก็สรุปว่า เป็นบุคคลที่น่ารังเกียจไม่น่าคบหาสมาคม ซึ่งไม่ได้มองถึงคุณความดีหรือความสามารถอย่างอื่น เพราะด่วนสรุปบุคคลจาก รูปกายเท่านั้น การสรุปเช่นนี้เป็นการเพิ่มปมด้วยให้คนอัปลักษณ์นั้นไร้คุณค่า ควรมองในสิ่งที่ดีของเขาบ้าง อาจจะเป็นบุคคลที่ก่อประโยชน์ต่อสังคมก็ได้

[๔] สุภณ สมจิตศรีปัญญา, **วรรณคดีชิ้นเอกของอีสานเรื่อง ท้าวก่ำกาดำ**, หน้า ๓๕.
[๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไปดังกล่าวนั้น ถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ น่าสนใจ และทำให้ผู้วิจัยเองต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าลงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องท้าวก่ำกาดำแก้ว นั้นว่ามีอะไรบ้าง และเมื่อค้นพบแล้วจะสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากได้ดำเนินการศึกษาแล้ว ผลการวิจัยดังกล่าวคงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและผู้สนใจทั่วไปได้

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและวรรณกรรมเรื่องก่ำกาดำ

๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องก่ำกาดำ

๓. เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องก่ำกาดำที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวก่ำกาดำ โดยมีวิธีการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. วิจัยจากเอกสาร โดยการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ

๒. วิเคราะห์ตีความและสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า

๓. เรียบเรียงข้อมูล เสนอผลงานวิจัยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยแบบเชิงพรรณนา (Descriptive)

๔. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและวรรณกรรมเรื่องก่ำกาดำ

๒. ทำให้ทราบหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องก่ำกาดำ

๓. ทำให้ทราบอิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องก่ำกาดำ ที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคมของชาวอีสาน

๕. สรุปผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า วรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวพุทธอีสาน ที่เห็นว่าการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในยุคโบราณเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้น จึงได้นำเอานิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในเชิงมุขปาฐะมาปรับประยุกต์แต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของพระพุทธศาสนา โดยการปรับให้นิทานพื้นบ้านนั้นเป็นนิทานชาดก โดยแทรกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลัก สามารถนำไปเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับ

ประชาชนในท้องถิ่นได้ ซึ่งชาวอีสานมีวัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันภายใต้บริบทวัฒนธรรมแห่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน และชาวอีสานเป็นคนที่ชอบสนุกสนาน ชอบการร้องรำทำเพลง และฟังหมอลำในฐานะที่เป็นผู้สร้างความบันเทิงให้กับสังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักปราชญ์ชาวพุทธภาคอีสาน จึงอาศัยช่องว่างของวัฒนธรรมของพื้นบ้านด้วยการนำเอาวรรณกรรมอีสานหลายๆ เรื่องไปแทรกลงในวัฒนธรรมการร้องหมอลำ เป็นลำเรื่องต่อกลอน เพื่อแสดงให้ผู้คนได้ฟังและซึมซับเอาเนื้อหาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการฟังหมอลำนั้นด้วย นอกจากนั้นนักปราชญ์ชาวอีสานยังได้สร้างระบบวัฒนธรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมชาดกในมิติของวรรณกรรมอีสาน ด้วยการกำหนดให้มีการนำเอาวรรณกรรมอีสานมาอ่าน หรือแสดงเป็นเรื่องเล่าในงานมงคลและอวมงคลของชุมชน เช่น งานศพ หรืองานงันเฮือนดี หรืองานทำบุญแจกข้าว ชาวอีสานจึงนิยมเอาหนังสือผูกใบลานเรื่องต่างๆ มาอ่านให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ฟัง และทำให้เกิดการซึมซับเอาคติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ในคราวเดียวกัน

วรรณกรรมอีสาน เรื่องก่ำกาดำถือว่าเป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องของ (๑) กรรม (๒) การรักษาศีลและการทำบุญ (๓) การละเว้นบาป (๔) การมีคุณธรรมในด้านการปกครอง (๕) การเข้าใจกฎธรรมชาติคือไตรลักษณ์ ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำจึงเต็มไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และคติธรรมที่มีประโยชน์สำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผลจากการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ค้นพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเรื่องก่ำกาดำ ดังต่อไปนี้(๑) หลักคำสอนเรื่องกรรม

(๒) ความกตัญญูกตเวที(๓) คำสอนเรื่องความเชื่อเรื่องบุญบาป (๔) คำสอนเรื่องกิเลส(๕) คำสอนเรื่องกฎไตรลักษณ์

นอกจากนั้นจากการศึกษาวิจัยมาทั้งหมดก็จะพบว่า ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำนั้นจะพบคติธรรม หมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้น หรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีงาม เป็นจำนวนมาก เช่น (๑) คติธรรมเรื่องคำสอนคฤหัสถ์(๒) คติธรรมเรื่องการเป็นนักปกครองที่ดีและจากการศึกษาเรื่องก่ำกาดำมาทั้งหมดก็จะพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำนั้น ได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ดังนี้

(๑) อิทธิพลด้านประเพณี เป็นอิทธิพลของหลักคำสอนที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการจัดประเพณีในสมัยโบราณหลายประเพณี เช่น ประเพณีการจัดงานศพ ประเพณีการลงข่วงเป็นต้น

(๒) อิทธิพลด้านสังคมเป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับสังคม โดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ที่เป็นคำสอนพระอินทร์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองที่ดีนั้นควรเป็นอย่างไร เช่น เป็นตั้งมั่นในกองการบุญกุศล มีศีล ไม่ใช้พระเดชมากกว่าพระคุณ เป็นต้นหรืออิทธิพลต่อคำสอนผู้ชายผู้หญิงว่าการเป็นผู้ชายผู้หญิงที่ดีควรปฏิบัติเช่นไร เป็นต้น

(๓) อิทธิพลด้านความเชื่อสำหรับอิทธิพลของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำที่มีต่อความเชื่อนั้นก็มีอยู่หลายประการ เช่น ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงกับความเชื่อกรรมหรือหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และหลักกรรมยังสอนว่าเมื่อเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วแล้วย่อมมีที่เกิดก็คือนรก-สวรรค์เป็นที่รองรับกรรม และความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ที่ตายไปเป็นความเชื่อที่ระบุถึงวิธีการในการบำเพ็ญกุศลให้กับคนตายว่า การร้องไห้ไม่ได้ช่วยอะไรสิ่งที่ช่วยได้ ก็คือการทำบุญทำทานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เท่านั้น

(๔) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิตนับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักธรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ในแง่ของหลักคำสอนว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ ซึ่งอิทธิพลในการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำนั้นก็ ได้แก่ ๑) อิทธิพลในด้านการรักษาศีลเป็นการให้คติเกี่ยวกับการรักษาศีลว่าเป็นสิ่งที่ควรทำซึ่งมีปรากฏในนิทานเรื่องศีลห้าศีลแปดว่าคนเราเกิดมาก็ต้องรักษาศีลให้หมดจดการรักษาศีลก่อให้เกิดเป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ แต่หากไม่มีการรักษาศีลก็จะเกิดในนรก หรือเกิดเป็นเปรต ดังนั้น เรื่องศีลห้าศีลแปดจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ชาวอีสานให้ความสำคัญและนิยมเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมทั้งนี้ก็มาจากความเชื่อเรื่องการรักษาศีลในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำนั่นเอง ๒) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิตในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำได้สอนในเรื่องของการดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาทเอาไว้หายประการและคำสอนเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยให้คนอีสานได้กลายมาเป็นคนที่มีความตั้งอกตั้งใจในการทำงาน สร้างเนื้อสร้างตัวและไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

นอกจากนั้น จากการศึกษาในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำนั้น พบว่า หลักธรรมและคติธรรม ได้ให้คุณค่ากับผู้ที่ศึกษาหรือผู้ที่อ่านได้เป็นอย่างดีใน ๒ ประการนี้คือ (๑) คุณค่าต่อตนเอง คือ หลักกรรม หลักความเชื่อ และหลักการทำบุญ(๒) คุณค่าต่อสังคม คือ มีหลักการสำคัญในการปกครองและมีหลักการเรื่องของการจัดการความรู้และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมความสามัคคีและการเป็นผู้ที่รู้จักให้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

หนังสือ (๑):

กุหลาบ มัลลิกะมาส และคณะ. **ภาษาไทย ๘ (คติชนสำหรับครู)**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗.

กรมศิลปากร. **พื้นอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑.

เขมานันทะ. ชีวิตกับความรัก. พิมพ์ครั้งที่ ๗.กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ. ๒๕๔๔.

จารุวรรณ ธรรมวัตร.เอกสารประกอบการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๐.

ธวัชปุณโณทก. **วรรณกรรมภาคอีสาน.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรมมคธ-ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร, ๒๕๔๖.

ประมวล พิมพ์เสน. **นิทานพื้นบ้านอีสาน ๑**. ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๑

ปรีชา พิณทอง. **รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม ๒**. อุบลราชธานี : ศิริธรรม, ๒๕๒๔.

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

The Study of The Effectiveness in The Sermon Called the Pun ya Phawade (The Preaching of The Bodhisatva's Life Called Mahajati), in Sreevilai District, Buengkhan Province

พระครูอรัญสารคุณ (อัศจรรย์ จนฺทสาโร/วงค์สีดา)*

บทคัดย่อ

ความเป็นมาของการเทศน์ผะเหวดในของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬจัดขึ้นในช่วงเดือน ๒ ถึงเดือน ๔ ของทุกปี ตามวัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสาน รูปแบบการจัดเทศน์ผะเหวดในของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬแบ่งเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ และรูปแบบการเทศน์แบบประยุกต์

เนื้อหาเทศน์ผะเหวดในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เนื้อหาในคัมภีร์เทศน์ผะเหวดและเนื้อหานอกคัมภีร์เทศน์ผะเหวด วิธีการเทศน์ผะเหวด แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ คือการเทศน์แบบลำผะเหวด และการเทศน์เสียงหรือการเทศน์แหล่ ผลสัมฤทธิ์ในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ที่มีต่อประชาชนในของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬจำนวน ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านจริยธรรม เป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองครองธรรมคุณค่าด้านจริยธรรม สอนให้ประชาชนละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้หมดจด มีจิตใจที่จะบริจาคทานยิ่งขึ้น ๒) ด้านพฤติกรรม สร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่บุคคลในสังคมรู้การเสียสละส่วนตน เพื่อส่วนรวม มีใจเอื้อเฟื้อต่อคนอื่น แสดงออกทั้งทางด้านกาย วาจา ๓) ด้านการศึกษา ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านหลักธรรมคำสอน สามารถพัฒนาทั้งสติปัญญา เหตุผล อารมณ์และร่างกายด้านคุณภาพชีวิตเป็นวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความเอื้อเฟื้ออารีต่อกัน มีความสามัคคี ไม่มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เป็นสังคมที่สงบสุข

คำสำคัญ: การฟังเทศน์, บุญผะเหวด

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

The results of this research were found that the background of Phrawed sermon of Srivilai District, Buengkan Province consists of two medels, that is, the model of sermon in the level of items and the applied model. The achievement in listening sermon in Boon Phawad festival of Srkvilai District, Buengkan Province effected towards people in the territory of Srivilai District, Buengkan Province in 4 categories as follows:

1. in the aspect of morality, to culture the features of habits in the principle of Dhamma. The aspect of morality teaches people to avoid an evil and to do good and purify the mind and to make more sharity.

2. in the aspect of behaviors, to create the good consciousness to individuals in society , to share their own benefits for others, to have the sympathy for public and to express both physically and verbally.

3. in the aspect of education, to encourage people to have knowledge and understanding the principle of teaching and to be ability to develop the wisdom, reasons, emotion and body.

4. the quality of life, to be quality of life, to have the sympathy to each other, to have unity, not to conflict each other and to be happy and peach.

Keywords: The pun ya phawade, the sermon called

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมไทย หากจะว่าเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสังคมไทยก็ว่าได้ เพราะพระพุทธศาสนานั้นดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นแกนกลางทางจิตใจเป็นกรอบที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ นอกจากองค์ประกอบสำคัญคือพระพุทธ พระธรรมแล้ว พระสงฆ์ยังถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการประสานสัมพันธ์กับสังคม ในฐานะเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของมหาชน เป็นผู้นำในทางด้านจิตวิญญาณของมวลมนุษยชาติ เป็นศูนย์กลางแห่งความเคารพ เชื่อถือ ศรัทธา และความร่วมมือในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งนั่นเป็นเป้าหมายที่พระพุทธองค์ทรงวางหลักเบื้องต้นสำหรับภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรทั้งหลาย ดังพุทโธวาทที่ประทานครั้งแรกในการส่งพระสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนาว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป

เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์[๑]

ซึ่งในการไปสร้างประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกนั้น ด้วยต้องการให้สังคมเกิดความสันติสุข โดยมุ่งสอนสัตว์โลกให้ดำเนินตนอยู่ในวิถีของการไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส[๒] เมื่อพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทในสังคมมากเท่าไร ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมมากขึ้นเท่านั้น นั่นเป็นการเพิ่มจริยธรรมทางสังคมที่ทรงคุณค่า เพราะจริยธรรมนั้นคือธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม[๓] เป็นวัตรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตโดยวิถีทางที่จะทำให้ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ บังเกิดเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ให้มากที่สุดหรือการดำเนินชีวิตด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของธรรมชาติโดยประพฤติปฏิบัติในทางที่จะผลักดันและสรรค์สร้างเหตุปัจจัยต่างๆ ให้เป็นไปอย่างก่อให้บังเกิดคุณประโยชน์แก่มนุษย์ [๔] อันเป็นหลักแห่งความประพฤติหรือ แนวทางการประพฤติที่ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม[๕]

เมื่อพระพุทธศาสนาโดยการนำของพระสงฆ์ได้เกี่ยวข้องกับสังคมมากเท่าไร ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมมากขึ้นเท่านั้น โดยที่พระสงฆ์แต่ละรูปต่างมีรูปแบบในการเผยแผ่หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ยึดหลักของพระพุทธเจ้าทั้งในรูปของหลักการในการเผยแผ่เป้าประสงค์ในการเผยแผ่ รวมถึงกลวิธีในการอธิบายหลักธรรม และนั่นเองที่ก่อให้เกิดธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นมา เป็นกุศโลบายในการโน้มน้าวให้บุคคลในสังคมเข้าหาธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของประเทศไทยนั้น ได้มีจารีตประเพณีที่พึงปฏิบัติอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของสังคม เรียกว่า ฮีต ๑๒[๖] และยังมีข้อกรณีกิจที่สนับสนุนหรือเสริมฮีต ๑๒ เรียกว่า คอง ๑๔[๗]

---

[๑] วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐

[๒] ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

[๓] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒,** (กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๑.

[๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ,** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓๓.

[๕] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๘๑.

[๖] ฮีต ๑๒ คือ ประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ได้แก่ เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม, เดือนยี่บุญคูนลาน, เดือน ๓ บุญข้าวจี่, เดือน ๔ บุญผะเหวด, เดือน๕ บุญสงกรานต์, เดือน ๖ บุญบั้งไฟ, เดือน ๗ บุญซำฮะ, เดือน ๘ บุญเข้าพรรษา, เดือน ๙ บุญข้าวประดับดิน,เดือน ๑๐ บุญข้าวสาก(สลากภัตร), เดือน ๑๑ บุญออกพรรษา, เดือน ๑๒ บุญกฐิน, อ้างใน บัว

บุญผะเหวด หรือบุญประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นงานบุญประเพณีอีกงานหนึ่ง ประจำเดือน ๔ ของชาวอีสาน เป็นการทำบุญเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระชาติ ๆ หนึ่งของ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการบำเพ็ญบารมีครั้งยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะ ตรัสรู้เป็นพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า คือครั้งอุบัติเป็นพระเวสสันดร[๕] หากจะว่าไปแล้วบุญผะ เหวดนี้เป็นงานบุญประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวพุทธในภาคอีสาน ซึ่งมีความเชื่อสืบเนื่องมาจาก เนื้อเรื่องที่ปรากฏในหนังสือเทศน์ “มาลัยหมื่น มาลัยแสน” ที่กล่าวถึงพระมาลัยเถระขึ้นไป ไหว้พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบปะสนทนากับพระศรีอริย เมตไตรยโพธิสัตว์ ผู้สั่งความมาถึงมนุษยโลกว่า “ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับท่าน จงอย่าฆ่าตีบีฑาโบยพ่อแม่สมณพราหมณาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงพระสงฆ์ ให้แตกกัน ให้ตั้งใจฟังมหาเวส(เทศน์มหาชาติ) ให้จบในมื้อหนึ่งวันเดียว” [๙] สำหรับบุญผะ เหวด นอกจากจะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในที่บ่งถึงความเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่แล้ว ปัจจุบัน บุญผะเหวดยังมีพัฒนาการอยู่ในตัวเอง และเป็นการเติบโตแบบค่อยเป็นค่อยไปจากประเพณี การทำบุญที่เคยจัดเฉพาะในระดับหมู่บ้านและชุมชน ส่วนราชการต้องการสร้างให้เป็นอัต ลักษณ์หรือจุดเด่นทางวัฒนธรรมและนั่นได้กลายมาเป็นงานบุญประจำปี โดยจัดให้สอดคล้อง กับประเพณีนิยมที่ชาวบ้านเคยยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา

จากการศึกษาและสัมผัสรวมทั้งการได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับงานบุญผะเหวดของ อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ผู้วิจัยได้เห็นพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงทั้งการจัดงาน และจุดมุ่งหมายของการจัดงานบุญผะเหวดที่ก้าวหน้าออกไปไกลเกินกว่าความเป็นงานบุญ ประเพณีแบบชาวบ้านที่เน้นการทำบุญเพื่อฟังเทศน์มหาชาติ เป็นการจัดงานบุญประเพณี เพื่อความสนุกสนานรื่นเริงอันเป็นกระพี้ของบุญผะเหวดที่แท้จริง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะ ศึกษาถึงเป้าหมายที่แท้จริงของการจัดงานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเปลี่ยนผันทางด้านรูปแบบกลยุทธ์ กลวิธีในการเทศนาเรื่องบุญผะ เหวดของพระสงฆ์ที่มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้คนเข้าใจหลักธรรมในทาง

ศรี ศรีสูง, **ฮีต-คองอีสาน และปกิณกะคดี,** (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ, ๒๕๓๓), หน้า ๑-๒.

[๗] คอง ๑๔ หรือคลองธรรม คือ ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับ นับตั้งแต่ พระมหากษัตริย์ข้าราชการ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติ ได้แก่ (๑) ฮีตเจ้าคองขุน (๒) ฮีตท้าวคองเพีย (๓) ฮีตไพร่คองนาย (๔) ฮีตบ้านคองเมือง (๕) ฮีตปู่คองย่า (๖) ฮีตตาคองยาย (๗) ฮีตพ่อคองแม่ (๘) ฮีตไภ้คองเขย (๙) ฮีตป้าคองลุง (๑๐) ฮีตลูกคองหลาน (๑๑) ฮีตเถ้าคองแก่ (๑๒) ฮีตปีคอง เดือน หรือ ฮีต ๑๒ นั่นเอง (๑๓) ฮีตไฮ่คองนา (๑๔) ฮีตวัดคองสงฆ์, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒ -๓.

[๘] ขุ.ชา.มหา.(ไทย) ๒๘/๑๖๕๕ – ๒๔๔๐/๔๔๗ – ๕๖๐.

[๙] ปริญญาโณ ภิกขุ (นามแฝง) ปรีชา พิณทอง, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน,** พิมพ์ครั้งที่ ๗, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔), หน้า ๖๗.

พระพุทธศาสนาอย่างไร ตลอดถึงผลตอบรับจากสังคมโดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในชุมชนอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงไร ซึ่งนั่นเป็นการวิจัยเพื่อหาแนวทางประสานวัฒนธรรมทางศาสนาให้คงอยู่กับสังคมอย่างมีคุณค่าที่แท้จริง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาความเป็นมางานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

๓. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

๓. ขอบเขตการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสนทนากลุ่มย่อย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงความเป็นมาของบุญผะเหวดอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬและรูปแบบการเผยแผ่ธรรมโดยการใช้บุญผะเหวดเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาจิตใจทั้งเชิงนามธรรมและรูปธรรม อันส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมชนบทอย่างสงบสุข

๒) ด้านเอกสาร

๑. ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา จากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวกับเกี่ยวกับเรื่องบุญผะเหวด

๓) ขอบเขตด้านประชากร

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ปราชญ์ชาวบ้าน เขตอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ที่เกี่ยวข้องกับบุญผะเหวดอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ทั้งที่เป็นบรรพชิต และคฤหัสถ์ จำนวน ๓๐ รูป/คน ได้แก่

๑. พระสังฆาธิการในเขตอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ จำนวน ๕ รูป

๒. ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๕ คน

๓. ประชาชนในอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬที่มาฟังเทศน์บุญผะเหวดจำนวน ๒๐ คน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๑) ศึกษาข้อมูลขั้นเอกสาร (Primary Sources) ที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโอปปาติกะโดยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา

ฎีกา และอนุฎีกา จากวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ) โดยค้นคว้าเอกสารแหล่งต่างๆ

๒) ศึกษาจากการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ปราชญ์ชาวบ้าน เขตอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ที่เกี่ยวข้องกับบุญผะเหวดอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ทั้งที่เป็นบรรพชิต และคฤหัสถ์ จำนวน ๓๐ รูป/คน ได้แก่

๑. พระสังฆาธิการในเขตอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ จำนวน ๕ รูป

๒. ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๕ คน

๓. ประชาชนในอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬที่มาฟังเทศน์บุญผะเหวดจำนวน ๒๐ คน

๓) ขั้นตอนการสังเคราะห์และสรุป รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมายในภาคสนาม สังเคราะห์ข้อมูล สรุปและเขียนรายงานการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕. สรุปผลการวิจัย

คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย เมื่อวัฒนธรรมอินเดียเผยแพร่สู่สุวรรณภูมิ ชนชั้นปกครองเลือกรับวัฒนธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องกับคติความเชื่อดั้งเดิม นั่นคือ คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์ตอบสนองความต้องการด้านพิธีกรรมของชนชั้นปกครอง ในขณะที่ความเชื่อศาสนาพุทธตอบสนองความต้องการทางจิตใจของคนทั่วไปโดยสรุป ในบรรดาความเชื่อทั้งหลายที่กล่าวมา ความเชื่อในการตรัสรู้ในพระพุทธเจ้านั้นสำคัญที่สุด เนื่องจากสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าค้นพบแล้วนั้น เป็นสิ่งที่รู้เองได้ยาก ดังนั้น ในเบื้องต้น การมีความเชื่อศรัทธาในการตรัสรู้ขององค์ศาสดาผู้สอน จึงเป็นหนทางแรกสุดในการพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้งต่อไป พอสรุปได้ว่า ประเพณีแบ่งได้เป็นประเภทต่าง ๆ หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งและเจตนาในการศึกษา สรุปโดยรวม ก็คือ ประเพณีแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทที่กำหนดเวลาในรอบปีไว้อย่างถาวร ที่มักจะเป็นประเพณีของส่วนรวม และประเภทที่ไม่ได้กำหนดเวลาไว้อย่างถาวรซึ่งมักจะเป็นประเพณีของส่วนบุคคล

ประเพณีก่อให้เกิดคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีหลายด้าน ในรายละเอียดด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับแต่ละประเพณี และจะต้องมีคุณค่าทางด้านสังคมความสามัคคีในหมู่คณะ ทางด้านจิตใจ อารยธรรม วัฒนธรรม และคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการปกครองของชุมชนหรือประเทศนั้นๆ .พระองค์ทรงมุ่งประโยชน์จากคำสอนที่ผู้ฟังจะพึงได้พึงถึงเป็นสำคัญ เพื่อที่ผู้ฟังจะได้นำไปปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ดังพุทธปณิธานที่ทรงตั้งไว้เมื่อคราวส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ดังนั้น ในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา จึงมีแผนแม่บทในการเผยแผ่ที่เรียกว่า ธรรมประกาศโนบาย เป็นคู่มือสำหรับบุคลากรในการเผยแผ่

ประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มชนในแหล่งใดแหล่ง หนึ่ง ยึดถือสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับความคิด ศีลธรรม จารีต ความเชื่อและระเบียบแบบแผน เป็นต้น อันเป็นสิ่งที่คนในสังคมเห็นว่า ถูกต้อง และเหมาะสมสำหรับสังคมนั้นๆ ประเพณีของแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันไป และอาจปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม กับสภาพสังคมวัฒนธรรมในกาลสมัยนั้นๆ ประเพณีก่อให้เกิดคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีหลายด้าน ในรายละเอียด ด้านต่างๆ แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับแต่ละประเพณี และจะต้องมีคุณค่าทางด้านสังคมความสามัคคีในหมู่คณะ างด้านจิตใจ อารยธรรม วัฒนธรรม และคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการปกครองของชุมชนหรือประเทศนั้นๆ

บุญพระเหวดหรือเทศน์มหาชาติ บางครั้ง เรียกว่า คาถาพันวรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดกนี้เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทยเมื่อครั้งสมัยสุโขทัย ต้นฉบับมหาชาติสมัยสุโขทัยคงสูญหายไป เราจึงพบว่ามหาชาติคำหลวง ฉบับกรุงศรีอยุธยา เป็นมหาชาติที่เป็นสำนวนเก่าที่เหลืออยู่ในประเทศไทยในขณะนี้มหาชาติที่พบอยู่ในภาคอีสานของไทยนั้นมีหลายสำนวน หลายฉบับ แต่ละวัดแต่ละจังหวัดต่างก็ใช้ฉบับของท้องถิ่นและคัดลอกสืบต่อมา เพราะเป็นวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมเรียกว่า “บุญผะเหวด”การคัดลอกนี้อาจจะมีการเพิ่มเติมเสริมแต่งบ้าง หรือย่อให้นั้นเอาเฉพาะใจความสำคัญบ้าง หรือพระภิกษุบางรูปอาจแต่งขึ้นมาเป็นสำนวนใหม่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามต้นฉบับเดิมของมหาชาติอีสาน น่าจะได้รับอิทธิพลจากมหาชาติฉบับของล้านช้าง เพราะเหตุว่าชาวอีสานส่วนใหญ่ได้รับวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงมาโดยตลอด และพิธีกรรมบุญผะเหวดของอีสานนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับพิธีกรรมของอาณาจักรลานช้างโบราน ฉะนั้นต้นฉบับเดิมเรื่องมหาชาติ (ของล้านช้าง) จึงมีการนำเข้ามาใช้เทศน์ในภาคอีสานและภายหลังได้มีการปรับปรุงบ้างดังกล่าว งานบุญผะเหวดหากจะกล่าวถึงเป้าหมายหลักของการจัดทำบุญเพื่อระลึกถึงบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีครั้งยิ่งใหญ่ครั้งสุดท้ายก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะแล้ว สิ่งสำคัญที่ชุมชนจะต้องได้คือความร่วมมือร่วมใจ ความสมานสามัคคีในการกระทำกิจกรรมร่วมกันตั้งแต่เริ่มงานจนกระทั่งเสร็จสิ้นงาน เป็นกลอุบายที่คนโบราณได้วางกฎกติกาไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ทั้งสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ และการรู้จักการเอื้ออารีทำงานด้วยกันด้วยหลักธรรม

จะเห็นได้จากการเทศน์ อานิสงส์ของการฟังเทศน์ รวมถึงการเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ของ ชาวอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ จึงมีความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์ในชาติต่อไปโดยจะเกิดในภพของพระศรีอริยเมตไตรจะได้ไปยังสวรรค์จะได้ไม่ต้องเข้าสู่อบายภูมิ จะเป็นคนที่พรั่งพร้อมไปด้วยยศถาบรรดาศักดิ์ และที่สำคัญจักได้บรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด สิ่งนี้จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้คนได้เห็นความสำคัญของการเทศน์มหาชาต ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้

เกิดประเพณีที่สืบเนื่องกันมา ดังนั้น พระเวสสันดรชาดกจึงมีอิทธิพลต่อการเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงความเชื่อ ซึ่งเป็นเครื่องกล่อมเกล่าให้ชาวชาวอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เป็นคนที่มีอัธยาศัยดี มีเมตตาต่อผู้อื่น เป็นคนใจบุญ ชอบให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การตระเตรียมสถานที่บริเวณงาน จนงานแล้วเสร็จ หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญผะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ผู้วิจัยมองว่าเบื้องแรกผู้จัดงานอาจมีความประสงค์เพียงเพื่อต้องการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนชนบทกับส่วนราชการอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง ตามนโยบายของรัฐบาลในยุคสมัยนั้น แต่ต่อมางานบุญประเพณีดังกล่าวได้พัฒนาไปจนเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือทางการเมืองหรือฐานอำนาจทางสังคมของบุคคลบางส่วน ที่ต้องการสร้างจุดเด่นหรือสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตน ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมกับงานมากยิ่งขึ้นทั้งการให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน หรือการจัดต้นกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนด้วยสิ่งของที่มีค่ามากมาย อันส่อถึงเจตนาที่เรียกว่าบุญแอบแฝง

การเทศน์ผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬโดยภาพรวมมี ๒ แบบ คือ การเทศน์แบบลำผะเหวด และการเทศน์แหล่ ส่วนการเทศน์ผะเหวดอันเป็นงานประจำอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬนั้น ใช้การเทศน์แบบลำผะเหวด ฝ่ายสงฆ์ที่ดำเนินการจัดการหาพระนักเทศน์มาแสดงพระธรรมเทศนาตามโอกาสอันสมควรจุดมุ่งหมายโดยตรงของการจัดงานบุญผะเหวดก็คือการต้องการพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความเสียสละโดยเริ่มตั้งแต่การเสียสละกำลังกายช่วยเหลือเตรียมงานจนกระทั่งงานเสร็จสิ้น แต่ปัจจุบัน การจัดงานผะเหวดแม้จะถูกริดรอนคุณค่าออกไปบางส่วน แต่ก็ยังคงมีประโยชน์อันเกิดจากงานบุญดังกล่าว แม้จะมองดูว่าการเทศน์หรือการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ฆราวาสได้มีบทบาทนำหน้าไปมากกว่า และดูเหมือนว่าจะมีส่วนได้จากกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าที่พระสงฆ์ดำเนินการเองเสียอีก เพราะพระสงฆ์นั้นมุ่งเน้นที่จินตนาการ เมื่อผู้ฟังฟังตามแล้วนำไปคิดพิจารณาด้วยตนเองแล้ว จึงจะสามารถกลั่นกรองออกมาเป็นพฤติกรรมของตนเองได้ แต่ส่วนราชการได้สร้างภาพจินตนาการนั้นเป็นภาพลักษณ์ที่มองเห็นได้ชัด จากการแสดงงานแสงสีเสียงคืนกินพาแลง หรือการแสดงภาพกิจกรรมต่าง ๆ พฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครแต่ละตัวในวันแห่ผะเหวด ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจน สามารถจินตนาการได้รวดเร็วกว่าการที่เราจะตัดสินใจว่างานดังกล่าวดีหรือไม่ดีไม่ใช่อยู่ที่การดำเนินการ หรือการบริหารจัดการโดยใคร หรือหน่วยงานใด แต่สิ่งที่เราควรตัดสินคือกิจกรรมดังกล่าวนั้น

สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่

เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วผู้วิจัยเห็นว่างานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬแม้จะมีนัยไม่สมบูรณ์เต็มที่เพราะผู้จัดงานมุ่งประโยชน์ไปที่การสร้างภาพลักษณ์ หรือการสร้างจุดเด่นในทางการตลาดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ทิ้งพิธีการเทศน์ผะเหวดเป็นงานรองเท่านั้น แต่สิ่งที่ได้จากการจัดงานดังกล่าวคือทำให้คนได้รับรู้ความเป็นมาของตำนานบุญผะเหวด บทบาทของตัวละครแต่ละตัว รวมถึงการทราบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่สื่อออกมาจากการแสดงต่าง ๆ ซึ่งควรอนุรักษ์และหวงแหนไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไปสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญผะเหวดนั่นก็คือ การสร้างงานศิลปะ อันสื่อให้เห็นถึงความละเมียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ เพราะศิลปะเปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดของอารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อิทธิพลสืบต่อกันมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การตระเตรียมสถานที่บริเวณงาน จนงานแล้วเสร็จ หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญผะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ผู้วิจัยมองว่าเบื้องแรกผู้จัดงานอาจมีความประสงค์เพียงเพื่อต้องการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนชนบทกับส่วนราชการเพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง ผลสัมฤทธิ์ในการฟังบรรลุเป้าหมาย ๔ ด้าน คือ ทางด้านจริยธรรม เป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองครองธรรมคุณค่าด้านจริยธรรม สอนให้ประชาชนละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้หมดจด มีจิตใจที่จะบริจาคทานยิ่งขึ้น ด้านพฤติกรรม สร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่บุคคลในสังคมรู้การเสียสละส่วนตนเพื่อส่วนรวม มีใจเอื้อเฟื้อต่อคนอื่น แสดงออกทั้งทางด้านกาย วาจา ด้านการศึกษา ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านหลักธรรมคำสอน สามารถ พัฒนาทั้งสติปัญญา เหตุผล อารมณ์และร่างกาย ด้านคุณภาพชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความเอื้อเฟื้ออารีต่อกัน มีความสามัคคี ไม่มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เป็นสังคมที่สงบสุข

จุดมุ่งหมายโดยตรงของการจัดงานบุญผะเหวดก็คือการต้องการพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความเสียสละโดยเริ่มตั้งแต่การเสียสละกำลังกายช่วยเหลือเตรียมงานจนกระทั่งงานเสร็จสิ้นการที่เราจะตัดสินใจว่างานดังกล่าวดีหรือไม่ดีไม่ใช่อยู่ที่การดำเนินการ หรือการบริหารจัดการโดยใคร หรือหน่วยงานใด แต่สิ่งที่เราควรตัดสินคือกิจกรรมดังกล่าวนั้นสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วผู้วิจัยเห็นว่างานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ แม้จะมีนัยไม่สมบูรณ์เต็มที่เพราะผู้จัดงานมุ่งประโยชน์ไปที่การ

สร้างภาพลักษณ์ หรือการสร้างจุดเด่นในทางการตลาดของจังหวัด ทิ้งพิธีการเทศน์ผะเหวดเป็นงานรองเท่านั้น แต่สิ่งที่ได้จากการจัดงานดังกล่าวคือทำให้คนได้รับรู้ความเป็นมาของตำนานบุญผะเหวด บทบาทของตัวละครแต่ละตัว รวมถึงการทราบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่สื่อออกมาจากการแสดงต่าง ๆ ซึ่งควรอนุรักษ์และหวงแหนไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญผะเหวดนั่นก็คือ การสร้างงานศิลปะอันสื่อให้เห็นถึงความละเมียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ เพราะศิลปะเปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดของอารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อิทธิพลสืบต่อกันมาอย่างไม่จบสิ้น

๖. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบข้อมูลแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. ทำให้ได้ข้อมูลสนเทศเกี่ยวกับความเป็นมาและรูปแบบงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

๓. ทำให้ทราบผลสัมฤทธิ์ในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บัวศรี ศรีสูง. **ฮีต-คองอีสาน และปกิณกะคดี.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธศาสนากับปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท
An Analytical Study of the Concept of Consciousness in Theravada Buddhist Philosophy

พระอภิชาติ อภิญาโณ (แก้วเกตุพงษ์)*
พระราชปริยัติวิมล, ดร.**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีจุดประสงค์ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวิญญาณโดยทั่วไป ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

๑. วิญญาณในทัศนะทั่วไป ฝ่ายตะวันออก พบว่า วิญญาณ เป็นของเที่ยงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อร่างกายแตกสลาย ก็จะไปเวียนว่ายตายเกิดในร่างกายใหม่ ส่วนฝ่ายตะวันตก พบว่า วิญญาณมีลักษณะเคลื่อนไหวได้ มีลักษณะโปร่งใส เป็นธาตุรู้ เป็นอมตะนิรันดร

๒. วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท มี ๒ ประเด็น ได้แก่

ประเด็นที่ ๑ วิญญาณ หมายถึง ชีวิต ที่เป็นนามธรรม ไม่สูญสลายเหมือนวัตถุรูปธรรม และก่อนที่วิญญาณจะดับ วิญญาณดวงเก่าจะถ่ายทอดคุณสมบัติต่างๆ อย่างครบถ้วนให้วิญญาณดวงใหม่ไว้หมดแล้วจึงดับ

ประเด็นที่ ๒ วิญญาณ หมายถึง ธรรมชาติรู้แจ้งอารมณ์ในทางทวารต่างๆ คือ ทางตา ได้แก่ การเห็น ทางหู ได้แก่ การได้ยิน เป็นต้น และวิญญาณนี้เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิด วิญญาณก็ไม่เกิด การเกิดและการดับของวิญญาณ จึงขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย

๓. วิเคราะห์วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีวิญญาณ มีความรู้สึก แม้ร่างกายจะแตกสลาย วิญญาณก็จะไปเกิดใหม่เวียนว่ายในสังสารวัฏ เพราะกรรมเป็นผู้กำหนด แต่สิ่งที่ไม่มีวิญญาณ เช่น ต้นไม้ เมื่อตายไปก็สลายไป เป็นต้น

* นักศึกษาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ส่วนวิญญาณที่เป็นสภาพรู้แจ้งอารมณ์ทางทวารต่างๆ เช่น ทางตา ทางหู เป็นต้น การรับรู้ จะต้องอาศัยการทำงานผ่านทางระบบประสาทสัมผัส จึงจะทำหน้าที่เห็น หรือได้ยิน เป็นต้นได้ เพราะอาศัยเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้นได้

คำสำคัญ: วิเคราะห์, วิญญาณ, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

The objectives of this thesis were found the follows: 1) to study the consciousness in general conceptions, 2) to study the concept of consciousness in Theravada Buddhist Philosophy, and 3) to analyze the concept of consciousness in Theravada Buddhist Philosophy. The data were mainly collected from the Tipitaka, books, magazines, documents, commentaries and related research works.

The results of the research were found that:

1. The concept of Viññana in general's views. 1. In the Eastern concepts found that: Viññana is permanent and unchanging when a body is died it will change to a new body. And in the Western's concept that it is movable form, transparent, knowledge element and eternity.

2. Viññana in Theravada Buddhist Philosophy's concepts divided into 2 points as follows. First, Viññana refers to the spiritual life of abstraction, not vanish as a concrete object. Before moving from a body it will transmit all features to fully a new spirit before dying. Second, Viññana means "thorough knowledge or consciousness of external objects". It refers to sense-awareness resulting from Six-Sense Bases touching with external objects. Eye's touch with visible form results in eye-consciousness. Ear's touch with sound results in ear-consciousness, etc. All the consciousnesses arise in the process of Dependent Origination i.e., through condition the consciousness arises. If there is no the process of Dependent Origination it will not arises.

3. Analysis Viññana in Theravada Buddhist Philosophy found that: All beings have a spiritual sense, feelings, though a body is lost but it is reborn in the circle of life because Karma is controls, and a thing has not Viññana such a tree, when it died must vanish.

And Viññana is sense-awareness by doors, such as by eye, by ear, etc. Perception must depends on working through the senses nervous system. It will act to see or hear, etc. Because it Dependent Origination will arises.

Keywords : Analysis, Consciousness , Theravada Buddhist Philosophy

๑. บทนำ

พุทธศาสนิกชนที่ศึกษาพระพุทธศาสนายังไม่ลึกซึ้ง มักจะเข้าใจความหมายของคำว่า วิญญาณคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่ถูกต้องตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ปัญหาที่เกี่ยวกับเรื่องวิญญาณนี้ เคยเกิดขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันนี้ ตัวอย่าง เช่น มีความเข้าใจว่า จิต มโน วิญญาณ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน วิญญาณเป็นสิ่งที่มีตัวตน สามารถมองเห็นได้ด้วยตา เป็นภูตผีปีศาจ ที่มาปรากฏตัวหลอกหลอนให้คนกลัว หรือ มีความเข้าใจว่า คนเราเกิดมาจากธรรมชาติ โดยอาศัย พ่อแม่ อย่างเดียวเท่านั้น ไม่ต้องอาศัย-อปปาติกะ ที่หยั่งลงสู่ครรภ์ของมารดาใปฏิสนธิวิญญาณของโนไข่ที่ผสมเชื้อเอาไว้แล้ว คือ เข้าใจว่า คนเราไม่ได้เกิดจากวิญญาณนั้นเอง เพราะตายแล้วสูญ หรือมีความเข้าใจว่าความรู้นึกคิดต่างๆ เกิดมาจากสมองเป็นผลของสมอง สมองเป็นผู้เห็น เป็นผู้ได้ยินเท่านั้น

ส่วนชีวิตหลังความตายนั้น โดยมากเข้าใจว่า ตายแล้วเป็นผี แต่ความจริงนั้น ทันทีที่จุติ คือจิตขณะสุดท้ายเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนั้นดับ ปฏิสนธิจิต คือ จิตขณะแรกของชาติต่อไป

วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง สภาวะธรรมที่รู้อารมณ์ ทางอายตนะภายกระทบกับวัตถุภายนอก เกิดการรู้แจ้งทางอารมณ์ เช่น การรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ วิญญาณที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นจากเหตุจากปัจจัย ถ้าปราศจากเหตุปัจจัย วิญญาณก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อวิญญาณเกิดเพราะเหตุปัจจัยใดๆ ก็เรียกชื่อวิญญาณตามเหตุปัจจัยนั้นๆ เช่น วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณ์ ก็เรียกว่า จักขุวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตะและสัททารมณ์ ก็เรียกว่า โสตวิญญาณ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อวิญญาณหรือจิตเกิดขึ้น เป็นสภาวะรู้ ก็ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ เช่น จิตเห็น เมื่อ (จักขุวิญญาณจิต) เกิดขึ้นก็ต้องมีสิ่งที่ถูกเห็น คือ สี เป็นต้น วิญญาณจึงไม่ได้หมายถึง ผี ตามที่คนทั่วไปเข้าใจกัน[๑]

ปัญหาเรื่องความเชื่อว่าดวงวิญญาณออกจากร่างท่องเที่ยวไป แล่นไป วิญญาณนี้เท่านั้นเสวยผลกรรมต่างๆ หรือท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร กล่าวคือ การเวียนว่ายตายเกิดนี้ก็เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระผู้มีพระภาคเจ้าเช่นกัน ดังปรากฏในสมัยครั้งพุทธกาลว่า สมัยหนึ่ง

---

[๑] พระมหาบรรพต เจโตวสี (สายสมบัติ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตามแนวคิดของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔, หน้าบทนำ.

ภิกษุชื่อว่าสาติ มีความเห็นว่าวิญญาณนั้น เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แล้วก็แล่นไป แล้วก็ท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร คือ การเวียนว่ายตายเกิดโดยไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวคือ สาติภิกษุเห็นว่า วิญญาณเป็นสัตว์หรือบุคคล แล่นไปในวัฏฏสงสาร โดยที่ความเห็นเช่นนี้เป็นความคิดที่เข้าได้กับศาสนาพราหมณ์เรื่องอาตมันหรือพรหมันว่า วิญญาณนั้นเป็นอมตะ ไม่สูญสลาย โดยที่ท่านไม่เข้าใจในหลักการของพุทธศาสนาเกี่ยวกับวิญญาณหรือกระบวนการเกิดการดับของสรรพสิ่งตามหลักปฏิจจสมุปบาท[๒] จึงได้มีความคิดเห็นเช่นนั้นและยังได้เที่ยวสั่งสอนคนอื่น โดยกล่าวว่าความเห็นเช่นนี้พระพุทธองค์เป็นผู้ตรัสสั่งสอน จนพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกให้เข้าเฝ้าเพื่อสอบถามความเป็นไป พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า สาติ ได้ยินว่า เธอมีทิฏฐิชั่วเช่นนี้เกิดขึ้น” ว่า เรารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า วิญญาณนี้เท่านั้น มิใช่สิ่งอื่นท่องเที่ยวไป แล่นไป จริงหรือจริงพระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์รู้ทั่วถึง” ท่านได้กราบทูลว่า “ “ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า วิญญาณนี้เท่านั้นมิใช่สิ่งอื่นท่องเที่ยวไป แล่นไป[๓] ความหมายของวิญญาณในทัศนะของท่านสาติก็ไม่แตกต่างอะไรกับมนุษย์ที่เสวยรับรู้อารมณ์ได้โดยลำพัง เป็นสภาวะที่เป็นอิสระแก่ตนเอง ไม่อิงอาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้นทัศนะเช่นนี้ เป็นทัศนะที่ขัดกับคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เรื่องกระบวนการเกิดสรรพสิ่งที่เป็นไปตามกฎปฏิจจสมุปบาทที่ทรงตรัสสอนว่า “ปัจจัยจึงเกิดได้วิญญาณนั้น มีสังขารเป็น”[๔]

การวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นวิเคราะห์แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท และวิญญาณในทัศนะทั่วๆ ไป เพื่อจะได้เห็นความแตกต่างและเข้าใจไม่คลาดเคลื่อนจากความหมายของวิญญาณที่แท้จริงทางพุทธศาสนา และจะเป็นฐานความรู้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาเพื่อจะนำไปศึกษาและเปรียบเทียบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวิญญาณในทัศนะทั่วไป
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. เพื่อวิเคราะห์เรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นค้นคว้าวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยสามารถจัดลำดับดังนี้

---

[๒] ประพัฒน์ ตรีณรงค์, **รากฐานปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๐๐), หน้า ๔๓๑.

[๓] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๙๖/๒๔๙.

[๔] พุทธทาส (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), **ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔.

๓.๑ ขั้นสำรวจข้อมูล

๑) ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒) สำรวจเอกสาร งานวิจัยที่มีผู้รู้เขียนและศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓.๒ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์ วิเสสต่างๆ หนังสือ วารสาร บทความ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง และจัดลำดับ ความเกี่ยวข้อง ความสำคัญในเรื่อง เหตุผล และที่มาเพื่อแยกแยะ

๓) รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓.๓ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

๑) นำข้อมูลเกี่ยวกับความหมาย ประเภท ของวิญญาณในทัศนะทั่วไป และในพุทธปรัชญาเถรวาท มาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๒) ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของประเด็นต่างๆ และตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓.๔ ขั้นนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปวิเคราะห์และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑. แนวคิดเรื่องวิญญาณในทัศนะทั่วไป พบว่า แนวคิดเรื่องวิญญาณของศาสนาเชนเรียกวิญญาณว่า ชีวะ และถือว่าชีวะนี้ มีจำนวนมากมายนับไม่ถ้วน มีอยู่ทุกหนทุกแห่งทั่วสากลจักรวาล มีทั้งที่สถิตอยู่ในร่างกายและล่องลอยอาศัยอยู่ตามลำพัง ฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นในมนุษย์ในสัตว์ทุกชนิด ในพืช และต้นไม้ ตลอดทั้งในวัตถุธาตุต่างๆ ก็มีชีวะทั้งนั้น โดยแบ่งชีวะออกเป็น ๒ ประเภท คือ มุกตชีวะ ได้แก่ วิญญาณที่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏแล้ว และพันธชีวะ ได้แก่ วิญญาณที่ยังติดข้องอยู่ในสังสารวัฏ มีการเกิด การเจริญเติบโต การแก่ชรา และการตาย และถือว่า ชีวะหรือวิญญาณเป็นแกนกลางของชีวิตมนุษย์ ไม่แตกดับไปพร้อมกับร่างกาย เมื่อร่างกายแตกสลายสลายไป ชีวะก็ยังคงอยู่และเวียนว่ายตายเกิดในร่างกายใหม่ต่อไป ตราบที่ยังไม่หลุดพ้นจากกรรม

แนวคิดเรื่องวิญญาณหรืออาตมันของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นสิ่งมีอยู่อย่างเที่ยงแท้แน่นอน คงที่ ไม่มีการเกิดดับ เป็นนิรันดร และแสดงตัวให้ปรากฏได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ เป็นวิญญาณสากลหรือปรมาตมัน และเป็นวิญญาณย่อย หรือชีวาตมัน วิญญาณสากลนั้นมีอยู่ในภาวะเป็นอันติมสัจจะ คือ เป็นความจริงสูงสุด ไม่ถูกจำกัดด้วยสิ่งอื่นใด เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง ส่วนวิญญาณย่อยนั้นถูกจำกัดด้วยร่างกาย ซึ่งเปรียบเสมือนอาภรณ์ที่หุ้มห่อชีวาตมันอยู่ เมื่อยังมีอวิชชาชีวาตมันนี้ก็จะไปอาศัยอยู่ในร่างกาย เวียนว่ายตายเกิดในระหว่างร่างกายเก่ากับร่างกายใหม่ จนกว่าชีวาตมันจะหลุดพ้นจากการจำกัดด้วยประการทั้งปวง บรรลุความเป็นภาพกับสิ่งสมบูรณ์ที่เรียกว่า ปรมาตมัน ในที่สุด

แนวคิดเรื่องวิญญาณของศาสนาเชนและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีความคล้ายคลึงกันที่ว่า สถานภาพของอาตมัน หรือชีวะนั้น เป็นของเที่ยง คงที่ เป็นนิรันดร ไม่มีการเกิดดับ เมื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด คือ ปรมาตมันหรือโมกษะแล้ว ยังมีผู้เสวยผลแห่งการบรรลุนั้นอยู่

แนวคิดเรื่องวิญญาณในทัศนะของอริสโตเติล หมายถึง ชีวิต ซึ่งเกิดมาจากการประชุมกันของสสารเป็นสิ่งไร้ชีวิต สสารคือธาตุ ๔ มาประกอบกันเข้าเป็นรูปร่าง แล้วต่อจากนั้น จึงมีวิญญาณเข้ามาสิงสถิตอยู่ นิทานกรีกโบราณบอกว่าวิญญาณดั้งเดิมของมนุษย์อยู่ในสภาพเป็นสัตว์เดรัจฉาน เช่น นกหรือแมลง และจากนั้นก็ได้วิวัฒนาการมาเป็นคน รวมความว่า วิญญาณเป็นสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งต่อมาวิวัฒนาการมาเป็นมนุษย์ วิญญาณเป็นหลักการของชีวิตด้วย ซึ่งมีสภาวะต่างๆ ดังนี้ ๑. ภาวะนิรันดร ๒. ภาวะนามธรรมซึ่งต่างกับร่างกายและแยกออกจากร่างกายได้ ๓. ภาวะที่ทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ และคำว่า ชีวิต หมายถึงความสามารถในการรับอาหาร เจริญเติบโต และเสื่อมสลายไป วิญญาณในทัศนะของอริสโตเติลนั้นมี ๓ ชนิด คือ ๑) วิญญาณมีลักษณะเคลื่อนไหวได้โดยตัวของมันเอง ๒) วิญญาณมีลักษณะโปร่งใส ๓) วิญญาณมีลักษณะเป็นธาตุรู้ คือ รับรู้สิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่ ลักษณะเหล่านี้ทั้งหมดเป็นพื้นฐานของวิญญาณ ซึ่งมีลักษณะที่เที่ยงแท้ถาวร ไม่มีการเสื่อมสลาย เป็นอมตะนิรันดรแนวคิดเรื่องวิญญาณทั้งสองฝ่ายมีความคล้ายคลึงกัน คือ วิญญาณอาศัยอยู่ในร่างกาย หลังจากร่างกายสลายไป วิญญาณก็ไปเกิดในร่างกายใหม่ วิญญาณไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นแกนกลางของชีวิต และเป็นอมตะ

๒. แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ธรรมชาติคิดนึก หรือการรู้แจ้งอารมณ์ในทางทวารต่างๆ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้สึกรส การรู้สึกสัมผัส และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ของวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ วิญญาณที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นจากเหตุจากปัจจัย ถ้าปราศจากเหตุปัจจัย วิญญาณก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อวิญญาณเกิดเพราะเหตุปัจจัยใดๆ ก็เรียกชื่อวิญญาณตามเหตุปัจจัยนั้นๆ เช่น วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณ์ ก็เรียกว่าจักขุวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตะและสัททารมณ์ ก็เรียกว่า โสตวิญญาณ

วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานะและคันธารมณ์ ก็เรียกว่า ฆานวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยชิวหาและรสารมณ์ ก็เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพารมณ์ ก็เรียกว่า กายวิญญาณ และวิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนและธรรมารมณ์ ก็เรียกว่า มโนวิญญาณ แต่ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยแล้ว วิญญาณก็จะไม่เกิด

๕. วิเคราะห์วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑. วิญญาณ คือจิตที่มีชีวิตมาอาศัยรูป คือ เมื่อมีรูปกับนาม คือ จิต ชีวิตก็ปรากฏ กล่าวคือ วิญญาณนั้นมีกิเลส ก็จะไปปฏิสนธิในครรภ์มารดา ปรากฏเป็นคนขึ้นมาอีก นั่นก็คือการปรากฏของวิญญาณนั่นเอง โดยมีร่างกายคนเป็นเครื่องหุ้มห่อ หรือเรือนที่อาศัยอีกต่อไป ความจริงเป็นการเกิดของร่างกายเท่านั้น วิญญาณไม่ได้เกิดด้วย เป็นเพียงวิญญาณปรากฏเท่านั้น แสดงให้เห็นว่า เรื่องวิญญาณเป็นอมตะ คือ ไม่ตายไปตามร่างกาย จึงรับช่วงบุญและบาปตลอดทั้งความถนัดทั้งหลายสืบต่อไปยังภพชาติต่างๆ จึงทำให้มีความแตกต่างกันระหว่างบุคคลและความลี้ลับต่างๆ ในโลก ไม่มีการตาย มีแต่การปรากฏและไม่ปรากฏเท่านั้น เช่น คนเมื่อตายแล้ว วิญญาณก็ออกจากร่าง เรียกว่าจุติ คือ การดับหรือไม่ปรากฏนั่นเอง

๒. วิญญาณที่รู้แจ้งอารมณ์ทางทวารต่างๆ วิญญาณนี้ หมายถึง รู้ คือ รู้อารมณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะทั้ง ๖ จึงเกิดความรู้แจ้งอารมณ์ เช่น ตาเห็นรูป เกิดความรู้แจ้งว่า เกิดจากเหตุปัจจัย และการดับไปของวิญญาณ เพราะขาดเหตุปัจจัย การเกิดและการดับของวิญญาณ จึงขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ไม่ใช่เป็นการเกิดขึ้นอย่างลอยๆ กล่าวคือ การสัมผัสกันระหว่าง อารมณ์ (อายตนะภายนอก) และอายตนะภายใน ดังนั้น สถานภาพของวิญญาณจึงมีการเกิด การดับ อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ชั่วขณะ และดับไปในที่สุด ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์

๖. ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยนี้ ได้กล่าวถึงเรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ยังมีเนื้อหาที่สามารถทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยได้อีกหลายประเด็นด้วยกัน โดยผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางเพื่อการวิจัยในอนาคตไว้ ดังนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒. ศึกษาวิเคราะห์แนวความเชื่อเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ ๑๐, ๑๒, ๑๖, ๒๐, ๒๖**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจจสมุปบาท: เกิด-ดำรงอยู่-ตายและสืบต่ออย่างไร**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

บุญมี เมธางกูร. ชีวิตหลังความตาย. กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๓๒.

ประพัฒน์ ตรีณรงค์. **รากฐานปรัชญา** กรุงเทพมหานคร .: วัฒนาพานิช, ๒๕๐๐.

พุทธทาส (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). **ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๓.

วศิน อินทสระ. **พุทธปรัชญาเถรวาท.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

แสง จันทร์งาม. **ปรากฏการณ์ทางจิต** กรุงเทพมหานคร .: ห้างหุ้นส่วนจำกัด, ๒๕๒๔.

วิทยานิพนธ์ (๒)/ดุษฎีนิพนธ์ รายงานการวิจัย/สารนิพนธ์/:

ทรงศักดิ์ เทพสุวรรณวร. “การศึกษาวิเคราะห์วิญญาณฐิติ ๗ ในพุทธศาสนาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาบรรพต เจโตวสี (สายสมบัติ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตามแนวคิดของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วัฒนธรรมข้าว : การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้

Rice Culture : Inheritance of Local Wisdom in Beliefs and Ritesof Southern Isan Communities

พระปลัดอนันต์ สนพะเนาว์ และคณะ*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีความมุ่งหมาย ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาความเป็นมาด้านความเชื่อและพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อและพิธีกรรมด้านประเพณีข้าวของชุมชนอีสานใต้ และเพื่อสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน ๙๐ รูป/คน ใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก แบบบันทึกผลการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความเป็นมาด้านความเชื่อและพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้ เชื่อว่า จะต้องเลี้ยงผีตาแฮกก่อนลงมือทำนา และหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จทุกปี หลังจากนำเมล็ดข้าวขึ้นเก็บไว้ในยุ้งฉาง ให้ปิดประตูยุ้งมิดชิด วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ จึงทำพิธีเปิดยุ้งฉาง สู่ขวัญข้าว ตักข้าวในยุ้งไปทำบุญที่วัด หาบฝุ่นใส่นา และยังนิยมประกอบพิธีประเพณีบุญคูนลาน ตามความเชื่อที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ

๒. สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้ พบว่า ยังสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมบุญคูนลาน บุญเปิดยุ้งฉาง เชื่อว่า จะต้องสู่ขวัญข้าวบอกกล่าวพระแม่โพสพ และต้องนำไปทำบุญถวายพระที่วัด ก่อนตักข้าวมาบริโภคและจำหน่ายจ่ายแจก บุญกระยาสารท หรือประเพณีแซนโฎนตา ของชาวไทยเขมร จัดขึ้นในวันแรมเดือน ๑๐ เชื่อว่า ในวันนี้ผีบรรพบุรุษจะมารอคอยรับส่วนบุญจากลูกหลานอยู่ที่วัด หากไม่เห็นลูกหลานมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้จะเสียใจร้องไห้และสาปแช่งให้ทำมาหากินฝืดเคืองไม่เจริญรุ่งเรือง

* อาจารย์ประจำคณะวัฒนธรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ผศ.ดร.ศาสตรา เหล่าอรรคะ และ ดร.บุญช่วย พาณิชย์กุล

๓. การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านบุญประเพณีข้าวด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ โดยการมีส่วนร่วมของ บ้าน วัด โรงเรียน กล่าวคือ

บ้าน จัดประชุมชาวบ้าน เพื่อกำหนดวัน เวลา สถานที่ทำบุญ แต่ละประเพณีให้ชัดเจน เชิญชวนชาวบ้านทุกครอบครัว ให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทำบุญประเพณีข้าวทุกครั้งที่จัดขึ้นในชุมชน

วัด ช่วยอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องเสียง เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม แต่ละประเพณี พระสงฆ์ที่วัดจะจัดแสดงพระธรรมเทศนา เกี่ยวกับอานิสงส์การทำบุญเกี่ยวกับข้าว ผู้ไปร่วมพิธีกรรม จะได้รับพรจากพระสงฆ์ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ หรือ รับวัตถุมงคลไว้เป็นพุทธบูชา

และโรงเรียนให้จัดเป็น ศูนย์รวมด้านวิชาการ ของชุมชนให้แนวคิด การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านความเชื่อและพิธีกรรมแต่ละบุญประเพณี โดยการจัดกิจกรรมให้หลากหลาย เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนได้ตระหนัก เข้าใจขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม เน้นการมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติจริงทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นกิจกรรมวาดภาพ การอ่าน แสดงละคร ทางตรงโดยเข้าร่วมพิธีกรรมแต่ละประเพณีที่จัดขึ้นในชุมชน และเขียนรายงานส่งคุณครูเป็นการติดตามประเมินผล

คำสำคัญ: วัฒนธรรมข้าว, การสืบสานวัฒนธรรมข้าว, ภูมิปัญญาพื้นบ้าน, ความเชื่อประเพณีและพิธีกรรม

Abstract

This thesis has 3 purposes which are; to study the history of rice culture beliefs and rites of Southern Isan communities, to study the current condition and the problems of rice traditional beliefs and rites of Southern Isan communities, and to study the local wisdom in beliefs and rites of Southern Isan communities by qualitative research method. The sample group of 90 people/monks was chosen by a purposive sampling and consisting of knowledgeable persons, operators and general information providers. The tools used for data collecting were survey form, participative observation form, in-depth interview form, group conversation record and workshop record. The data was analyzed and present by the descriptive analysis method.

The results are the following:

1. For the history of rice culture beliefs and rites of Southern Isan communities, the communities believe that before rice planting, worship for Tarhag ghost must be performed. After the harvesting, the rice is kept in the barn and the door of the barn must be closed tightly. On the 3rd day of the waxing moon of the 3rd month, the rites for opening the barn can be performed with Soo Kwan Khao and Harp Foon Sai Na and some of the rice in the barn is taken to the temple. There is also a Boon Koon Larn traditional rite which is a belief inherited from the ancestors.

2. For the current situation and problems in the rice culture beliefs and rites of Southern Isan communities, it was found that there is still an inherited belief and rite of Boon Koon Larn rite and barn opening. It is believed that there must be a Soo Kwan Kao rite to worship Posop Goddess and the rice must be offered to the monks first before consuming or distribution. Boon Kaya Sart virtue rite or San Done Ta rite of Cambodian people is performed on the days of the waning moon in the 10th month. It is believed that the ghosts of deceased ancestors will arrive to receive virtue from their descendants. If they do not see their descendants performing virtue and donation on their behalf, they will be sad and angry and curse them with a hardship in making a living.

3. For the inheritance of local wisdom in rice culture beliefs and rites of Southern Isan communities, there are participation by the households, temples and schools as follows:

Household: Having community meeting to specify the date, time and place of each rite and inviting people from every household to participate in every rite being held in the communities.

Temple: Providing facility, sound equipment and accessories required for the rites and the monks provide Buddhism preaching relating to the virtue of rice. The participants receive blessing from the monks and also holy water and amulets.

School: The schools will be the academic center of the communities and provide ideas for the inheritance of beliefs and rites for each traditional virtue. They can have activities to cultivate the awareness of the students to

understand the procedure of each rite with the emphasis on participation and direct and indirect involvement such as drawing, reading, playing and direct involvement by attending the rite that is being held in the communities and present their reports to the teachers for assessment.

Keywords: Rice culture, inheritance of rice culture, local wisdom, belief, tradition and rite

๑. บทนำ

ข้าวนับเป็นอาหารหลักของชาวไทย โดยเฉพาะชาวอีสาน จากหลักฐานการขุดพบแกลบข้าว ที่นำมาเป็นส่วนผสมดินเหนียว ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี แหล่งอารยะธรรมอีสาน ประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ เรียกว่า ชุมชนอีสานใต้ มีแม่น้ำมูล แม่น้ำชี ไหลผ่าน ทำให้เกิดบริเวณที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำนาข้าว และเหมาะแก่การตั้งหลักแหล่งชุมชนอีสานใต้ดังกล่าว ชุมชนกลุ่มนี้เคยสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน การทำนาข้าว บุญประเพณีความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว ตลอดจนประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน โดยจัดตามวัน เวลา ฤกษ์ยาม มีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และปฏิบัติตามข้อห้าม ตามความเชื่อที่ได้สืบทอดแต่ละบุญประเพณีอย่างเคร่งครัด

ปัจจุบันชาวอีสานใต้ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมข้าว ความเชื่อและพิธีกรรม บุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว ได้แก่ บุญคูนลาน บุญข้าวจี่ บุญเปิดยุ้งฉาง บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวกระยาสารท และบุญข้าวทิพย์ แต่บางชุมชนได้เปลี่ยนแปลงด้านเวลา โดยนำบุญประเพณีหลายอย่างมาจัดรวมกัน เช่น ชุมชนบ้านหนองบัวทุ่ง จัดประเพณี บุญคูนลาน บุญเปิดยุ้งฉาง บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวกระยาสารท บุญข้าวทิพย์ และบุญผะเหวด โดยจัดรวมกันในช่วงเทศกาลตรุษจีน ชุมชนบ้านสำโรง จัดประเพณีข้าวประดับดิน บุญข้าวทิพย์และบุญข้าวกระยาสารทโดยจัดรวมกันในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี ทั้งนี้เป็นการประหยัดเวลาค่าใช้จ่าย และบุตรหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร ไม่ต้องเสียเวลามาหลายครั้ง วิธีการดังกล่าว อาจทำให้ลูกหลานรุ่นหลัง สับสนด้านความเชื่อและพิธีกรรมแต่ละบุญประเพณี ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมข้าว : การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ กรณีศึกษากลุ่มไทยลาวบ้านหนองบัวบาน กลุ่มไทยโคราชบ้านหนองบัวทุ่ง และกลุ่มไทยเขมรบ้านสำโรง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้

๒. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้

๓. เพื่อศึกษาการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือแบบสำรวจ (Survey) แบบสังเกต (Observation) แบบสัมภาษณ์ (Interview) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Guideline) กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย ได้แก่ ชุมชนอีสานใต้ เฉพาะบ้านหนองบัวบาน จังหวัดชัยภูมิ บ้านหนองบัวทุ่ง จังหวัดนครราชสีมา และบ้านสำโรง จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน ๑๘ รูป/คน ได้แก่ วัฒนธรรมอำเภอ พัฒนาการอำเภอ เจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน ผู้นำพิธีกรรมทางศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน ๕๔ รูป/คน ได้แก่ เกษตรกรผู้ทำนาข้าว คณะกรรมการหมู่บ้านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบุญประเพณีข้าว เจ้าหน้าที่จากองค์กรภาครัฐและองค์กรชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุญประเพณีข้าว กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) จำนวน ๑๘ รูป/คน ได้แก่ ทายก ทายิกา พุทธศาสนิกชน พ่อค้าประชาชนทั่วไปที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมบุญประเพณีข้าว และนักวิชาการในพื้นที่ที่ศึกษา รวม ๙๐ รูป/คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และสรุปผลการวิจัยด้วยวิธีการแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. ความเป็นมาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้จากอดีตจนปัจจุบัน กล่าวคือ ในอดีตก่อนจะลงมือทำนา และหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จทุกปีจะต้องเลี้ยงผีตาแฮก ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีเฝ้าดูแลรักษาข้าวในนา ไม่ให้มีศัตรูข้าวมาทำลายต้นข้าว ทำให้ข้าวในนาเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตมาก เป็นการขอบคุณผู้มีพระคุณต่อชาวนาก่อนจะตักข้าวในยุ้งฉางออกมาบริโภคหรือจำหน่ายจ่ายแจก ญาติพี่น้องต้องทำพิธีเปิดยุ้งฉาง หรือทำบุญเปิดยุ้งฉาง เชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์นิยมทำพิธีกรรมในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี เป็นการบอกกล่าวพระแม่โพสพ และขออนุญาตตักข้าวออกจากยุ้งฉาง โดยตักไปทำบุญถวายพระที่วัดก่อน ล้วนจึงตักมาบริโภคหรือจำหน่ายจ่ายแจกตามความเหมาะสม ชาวอีสานใต้เชื่อว่า ในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันดี มีสิ่งมหัศจรรย์ เกิดขึ้น ๓ อย่าง คือ “กบไม่มีปาก นากไม่มีรูทวาร มะขามป้อมมีรสหวาน” ในวันนี้ชาวนาในชุมชนอีสานใต้ จึงประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา คือ พิธีหาบฝุ่นใส่นา เชื่อว่า “เป็นวันฟ้าเปิดประตูฝน”

พิธีเปิดยุ้งฉาง และพิธีบุญคูนลาน บุญข้าวจี่จัดขึ้นในเดือนสาม บุญข้าวกระยาสารทจัดในเดือนสิบ และบุญข้าวทิพย์จัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษาทุกปี

๒. สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าว ของชุมชนอีสานใต้ พบว่า ปัจจุบันชุมชนอีสานใต้หลายแห่ง เช่น ชุมชนหนองบัวบาน หนองบัวทุ่ง และชุมชนบ้านสำโรง ยังสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรม วัฒนธรรม บุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว ได้แก่

๒.๑ บุญคูนลาน จัดในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ หรือช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เชื่อว่า การทำบุญถวายข้าวเปลือกจะค้ำคูนหนุนขึ้นได้ผลผลิตข้าวมากขึ้น พิธีกรรมชาวบ้าน จะนำข้าวไปรวมกัน ประกอบพิธีกรรมถวายข้าวเปลือกแด่พระสงฆ์ที่วัดประจำหมู่บ้านโดยมีพ่อพราหมณ์เป็นผู้นำพิธีกรรม ดำเนินตามขั้นตอน ตามความเชื่อ ปัญหาพบว่า วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมหายไป เช่น การเกี่ยวข้าวด้วยแรงงานคน เปลี่ยนแปลงเป็นใช้เครื่องจักรเข้ามาแทน โดยการเกี่ยวและนวดออกมาเป็นเมล็ดนำไปขายให้โรงสี เหลือใช้เฉพาะพอกิน ใส่กระสอบเก็บไว้ใต้ถุนบ้านไม่ต้องมียุ้งฉาง

๒.๒ บุญเปิดยุ้งฉาง ประกอบพิธีกรรมที่ยุ้งฉางของตนเอง เชื่อว่า หลังจากนำเมล็ดข้าวเปลือกเก็บไว้ในยุ้งฉางปิดประตูมิดชิด ไม่ตักข้าวออกจากยุ้งข้าว จนกว่าจะถึงวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ จึงจะทำพิธีเปิดยุ้งฉาง เพื่อบอกกล่าวพระแม่โพสพแล้ว จะต้องตักข้าวออกไปทำบุญที่วัดก่อน แล้วจึงจะตักมาบริโภคหรือจำหน่ายจ่ายแจกตามต้องการ ปัญหาพบว่า บุญเปิดยุ้งฉาง พบว่าผลผลิตข้าวเหลือน้อย ชาวนานิยมใส่กระสอบเก็บไว้ใต้ถุนบ้าน สะดวกในการนำไปสี ไม่ต้องประกอบพิธีกรรม ไม่ต้องรอเวลาฤกษ์ยาม

๒.๓ บุญข้าวกระยาสารท หรือชาวไทยเขมรนิยมเรียกว่า สารทเขมร จัดพิธีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ตอนเช้า จะจัดห่อข้าวใหญ่สำหรับถวายพระ ห่อข้าวน้อย สำหรับอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ และข้าวสาก ซึ่งมีอาหารคาว-หวาน และข้าวกระยาสารทสำหรับไปเลี้ยงผีตาแฮกที่เฝ้าดูแลรักษาไร่นา ชาวอีสานใต้ เชื่อว่า ในงานบุญข้าวกระยาสารท เป็นบุญที่ยิ่งใหญ่มาก ลูกหลานจะต้องมาร่วมทำบุญโดยพร้อมหน้า หากใครไม่มาร่วม ผีบรรพบุรุษจะโกรธเคืองและสาปแช่งให้ทำมาหากินฝืดเคือง ปัญหาพบว่า วัตถุดิบที่นำมาทำข้าวกระยาสารท ราคาแพงหายาก กระยาสารทรสดั้งเดิมขาดการสืบทอด

๓. การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ด้านความเชื่อ และพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ ดำเนินการโดยได้รับความร่วมมือจาก บ้าน วัดและโรงเรียน ดังนี้

๓.๑ บุญคูนลาน มีการสืบสาน โดยชาวบ้านและกรรมการหมู่บ้าน ประชุมกำหนดวันทำบุญชัดเจน คือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี ในวันนี้ขอความร่วมมือจากชาวบ้านทุกครอบครัว ได้นำข้าวเปลือกไปทำบุญร่วมกันที่วัด ตามกำลังศรัทธา วัดเป็นสถานที่จัดงานบุญประเพณีที่ชุมชนจัดขึ้น และอำนวยความสะดวกสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม จัด

แสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับอานิสงส์การทำบุญ โรงเรียนจัดแสดงนิทรรศการให้ความรู้แก่นักเรียนและผู้สนใจได้ศึกษา ตลอดจนการมีส่วนรวมในการจัดงานบุญประเพณี

๓.๒ บุญเปิดยุ้งฉาง มีการสืบสานโดยการประชุมชาวบ้านเพื่อกำหนดวันทำบุญเปิดยุ้งฉาง ตามความเชื่อ คือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี และเชิญชวนสมาชิกทุกครอบครัวเข้าร่วมพิธีกรรมเปิดยุ้งฉางที่จัดขึ้นในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยการมอบหมายให้แต่ละครอบครัว รับผิดชอบนำสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมไปร่วมตามความเหมาะสม ส่วนทางวัดช่วยบอกบุญไปทางพุทธศาสนิกชนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงให้มาร่วมพิธีกรรม และจัดแสดงพระธรรมเทศนาอานิสงส์ของบุญประเพณีเกี่ยวกับข้าวและทางโรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมโดยให้นักเรียนวาดภาพยุ้งฉาง จัดนิทรรศการ และกิจกรรมอื่นๆ ตามความเหมาะสม

๓.๓ บุญข้าวกระยาสารท โดยเริ่มจากประชุมชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจว่าชุมชนอีสานใต้ได้สืบทอดประเพณีบุญข้าวกระยาสารท อดีตจนถึงปัจจุบันและได้ปฏิบัติโดยเคร่งครัด กำหนดวันทำบุญตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี เพื่อลดปัญหาค่าใช้จ่ายในช่วงเทศกาลนี้ ชุมชนได้รวมกลุ่มกันซื้อวัตถุดิบที่นำมาใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ น้ำตาลมะพร้าว แป้งทำขนม ผลไม้ หมาก พลู เป็นต้น จัดอบรมการทำกระยาสารทแบบดั้งเดิมโดยครูภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชนเป็นวิทยากร ซึ่งได้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนด้วยดี ส่วนสถาบันทางศาสนา(วัด) อำนวยความสะดวกสถานที่บริการเครื่องใช้อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม และยังสนับสนุนให้มีการสาธิตการแข่งขัน การทำข้าวกระยาสารทแบบดั้งเดิมชิงรางวัลจากผู้มีจิตศรัทธา สนับสนุนกิจกรรมในช่วงเทศกาลบุญกระยาสารทเขมร และสถาบันการศึกษา(โรงเรียน) ช่วยจัดกิจกรรมวันสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวที่จัดขึ้นในชุมชนและจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ส่งเสริมให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญของบุญประเพณีข้าวที่จัดขึ้นในชุมชน สามารถสืบสานกิจกรรมความเชื่อและพิธีกรรมได้ โดยเฉพาะการทำข้าวกระยาสารทแบบพื้นบ้านซึ่งโรงเรียนได้เชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้ด้วยการสาธิตให้ดู และให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงเพื่อให้สามารถสืบทอดประเพณีดังกล่าวได้ตลอดไป

๕. อภิปรายผลการวิจัย

ความเป็นมาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้

จากอดีตจนปัจจุบัน กล่าวคือ ในอดีตก่อนจะลงมือทำนา และหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จทุกปีจะต้องเลี้ยงผีตาแฮก ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีเฝ้าดูแลรักษาข้าวในนา ไม่ให้มีศัตรูข้าวมาทำลายต้นข้าว ทำให้ข้าวในนาเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตมาก เป็นการขอบคุณผู้มีพระคุณต่อชาวนา ก่อนจะตักข้าวในยุ้งฉางออกมาบริโภคหรือจำหน่ายจ่ายแจก ญาติพี่น้องต้องทำพิธีเปิดยุ้งฉาง หรือทำบุญเปิดยุ้งฉาง เชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์นิยมทำพิธีกรรมในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓

ของทุกปี เป็นการบอกกล่าวพระแม่โพสพ และขออนุญาตตักข้าวออกจากยุ้งฉาง โดยตักไปทำบุญถวายพระที่วัดก่อน ล้วนจึงตักมาบริโภคหรือจำหน่ายจ่ายแจกตามความเหมาะสม ชาวอีสานใต้เชื่อว่า ในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันดี มีสิ่งมหัศจรรย์ เกิดขึ้น ๓ อย่าง คือ “กบไม่มีปาก นากไม่มีรูทวาร มะขามป้อมมีรสหวาน” ในวันนี้ชาวนาในชุมชนอีสานใต้ จึงประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา คือ พิธีหาบฝุ่นใส่นา เชื่อว่า “เป็นวันฟ้าเปิดประตูฝน” พิธีเปิดยุ้งฉางและพิธีบุญคูนลาน สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยามโดยมาลี โนว์สกี้ (ค.ศ. ๑๘๘๔-๑๙๔๒) ได้นำเสนอแนวคิด หลักของทฤษฎีนี้คือ “การเน้นที่วัฒนธรรมในการทำหน้าที่สนองความต้องการต่อความจำเป็นของปัจเจกบุคคล” ได้แก่ ความจำเป็นพื้นฐาน คือปัจจัยสี่ ความต้องการด้านสังคม ได้แก่การแบ่งปันอาหาร การผลิตข้าว และการผลิตสินค้าอื่นๆ ความต้องการสงบทางใจ ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และต้องการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ที่คนในชุมชนจัดขึ้น และสอดคล้องกับ เอี่ยม ทองดี[๑] ได้ศึกษาเกี่ยวกับข้าว “วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง”ลักษณะการผสมผสานวัฒนธรรมข้าวที่เกิดขึ้น พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะการเลือกปฏิบัติ กล่าวคือ วัฒนธรรมใดที่มีองค์ความรู้และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยเข้ามาแทนที่ วัฒนธรรมพื้นบ้านจะเลิกไป ส่วนใดที่ยังไม่มีสิ่งใหม่มาแทนที่ เช่น การใช้เคียวเกี่ยวข้าวยังมีให้เห็น ทั้งใช้เคี่ยวและใช้เครื่องจักรเกี่ยวข้าว อาจเรียกได้ว่า วัฒนธรรมข้าวแบบผสมผสาน

สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าว ของชุมชนอีสานใต้ พบว่า ปัจจุบันชุมชนอีสานใต้หลายแห่ง เช่น ชุมชนหนองบัวบาน หนองบัวทุ่ง และชุมชนบ้านสำโรง ยังสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรม วัฒนธรรม บุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว ได้แก่ บุญคูนลาน นิยมจัดในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ หรือช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เชื่อว่า การทำบุญถวายข้าวเปลือกจะค้ำคูนหนุนขึ้น ร่ำรวยได้ผลผลิตข้าวมากขึ้น พิธีกรรมปัจจุบันชาวบ้าน จะนำข้าวไปรวมกันที่วัด ประกอบพิธีกรรมถวายข้าวเปลือกแด่ พระสงฆ์ที่วัดประจำหมู่บ้าน โดยมีพ่อพราหมณ์เป็นผู้นำพิธีกรรม ดำเนินตามขั้นตอน ตามความเชื่อ ปัญหาพบว่าวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมหายไป เช่น การเกี่ยวข้าวด้วยแรงงานคน เปลี่ยนแปลงเป็นใช้เครื่องจักรเข้ามาแทน ด้วยวิธีการและนวดออกมาเป็นเมล็ดนำไปขายให้โรงสี เหลือใช้เฉพาะพอกิน ใส่กระสอบเก็บไว้ใต้ถุนบ้านไม่ต้องมียุ้งฉาง

บุญเปิดยุ้งฉาง ประกอบพิธีกรรมที่ยุ้งฉางของตนเอง โดยเชื่อว่า หลังจากนำเมล็ดข้าวเปลือกเก็บไว้ในยุ้งฉางปิดประตูมิดชิด ไม่ตักข้าวออกจากยุ้งข้าว จนกว่าจะถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน ๓ จึงจะทำพิธีเปิด หรือทำบุญเปิดยุ้งฉาง หลังจากประกอบพิธีกรรมเปิดยุ้งฉาง เพื่อบอกกล่าวพระแม่โพสพแล้ว จะต้องตักข้าวออกไปทำบุญที่วัดก่อน แล้วจึงจะตักมาบริโภค

---

[๑] เอี่ยม ทองดี, **วัฒนธรรมข้าว : พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๕

หรือจำหน่ายจ่ายแจกตามต้องการ ปัญหาพบว่า บุญเปิดยุ้งฉาง พบว่าผลผลิตข้าวเหลือน้อย ชาวนานิยมใส่กระสอบเก็บไว้ใต้ถุนบ้าน สะดวกในการนำไปสี ไม่ต้องประกอบพิธีกรรม ไม่ต้องรอเวลาฤกษ์ยาม บุญข้าวกระยาสารท หรือบุญเดือนสิบ ชุมชนไทยเขมรนิยมเรียกว่า สารทเขมร จัดพิธีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ตอนเช้า จะจัดห่อข้าวใหญ่สำหรับถวายพระ ห่อข้าวน้อย สำหรับอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ และข้าวสาก ซึ่งมีอาหารคาว-หวาน และข้าวกระยาสารทสำหรับไปเลี้ยงผีตาแฮกที่เฝ้าดูแลรักษาไร่นา ชาวอีสานใต้ เชื่อว่า ในงานบุญข้าวกระยาสารท เป็นบุญที่ยิ่งใหญ่มาก ลูกหลานจะต้องมาร่วมทำบุญโดยพร้อมหน้า หากใครไม่มาร่วม ผีบรรพบุรุษจะโกรธเคืองและสาปแช่งให้ทำมาหากินฝืดเคือง ปัญหาพบว่า วัตถุดิบที่นำมาทำข้าวกระยาสารท ราคาแพงหายาก กระยาสารทรสดั้งเดิมขาดการสืบทอด บุญข้าวทิพย์ ปัจจุบันนิยมจัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ช่วงเทศกาลออกพรรษา โดยเชื่อว่า หลังจากพระองค์ทรงเสวยข้าวทิพย์ที่นางสุชาดานำไปถวาย ทรงตรัสรู้และเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อเทศนาโปรดพระมารดาตลอดเวลาเข้าพรรษา แล้วจึงเสด็จลงมาโลกมนุษย์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ฝูงชนที่คอยรับเสด็จจำนวนมาก จึงจัดกระทำมหาบูชายิ่งใหญ่ โดยทำพิธีทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ด้วยข้าวทิพย์ เรียกว่า “ตักบาตรเทโวโลหนะ” หรือเรียกสั้นๆว่า “ตักบาตรเทโว” ปัญหาพบว่า แต่ละชุมชนยังขาดผู้รู้ในการปรุงข้าวทิพย์ เพราะการกวนข้าวทิพย์รวมกันจำนวนมาก เกิดปัญหาการแบ่งบันไม่ทั่วถึง ความเคารพนับถือในการบริหารน้อยลง คนในสังคมแบ่งกันเป็นกลุ่ม ซึ่งต้องแก้ไขการบริหารจัดการในสังคมให้เป็นระบบ

จะเห็นได้ว่าปัจจุบัน ชาวอีสานใต้ ยังให้ความสำคัญด้านประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม บุญประเพณีข้าว โดยสืบทอดการทำบุญตามประเพณี ฮีตสิบสองของชาวอีสาน ยิ่งกว่านั้นแต่ละบุญประเพณี ยังมุ่งเน้นความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ สอดคล้องกับทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ โดยวิลเลี่ยม เจมส์ (William James. ๑๘๔๒-๑๙๑๐) เห็นว่า “สัญลักษณ์สามารถทำให้บุคคลคิดคำนึงถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับบุคคลอื่นหรือสิ่งของใด ๆ ได้ แม้ว่าคนหรือสิ่งของนั้นจะไม่อยู่ในขณะนั้นแล้วเราก็จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ไปตามสัญลักษณ์ที่เรากำหนด และทฤษฎีนี้ยังเน้นการกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคมเนื่องมาจากสัญลักษณ์ โดยเฉพาะภาษาเป็นสื่อการติดต่อที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความผูกพันและสัมพันธ์กันจนสร้างเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม ทำให้สังคมมีการจัดระเบียบขึ้น[๒]

การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ด้านความเชื่อ และพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ ดำเนินการโดยได้รับความร่วมมือจาก บ้าน วัดและโรงเรียน ดังนี้

---

[๒] ทรงคุณ จันทจร, **การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง**, (มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๓.

บุญคูนลาน มีการสืบสาน บ้าน โดยชาวบ้านและกรรมการหมู่บ้าน ประชุมกำหนดวันทำบุญชัดเจน คือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี ในวันนี้ขอความร่วมมือจากชาวบ้านทุกครอบครัว ได้นำข้าวเปลือกไปทำบุญร่วมกันที่วัด ตามกำลังศรัทธา วัด เป็นสถานที่จัดงานบุญประเพณีที่ชุมชนจัดขึ้น และอำนวยความสะดวกสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม จัดแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับอานิสงส์การทำบุญ โรงเรียน จัดแสดงนิทรรศการให้ความรู้แก่นักเรียนและผู้สนใจได้ศึกษา ตลอดจนการมีส่วนรวมในการจัดงานบุญประเพณี บุญเปิดยุ้งฉาง บ้าน ประชุมชาวบ้านเพื่อกำหนดวันทำบุญเปิดยุ้งฉาง ตามความเชื่อ คือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี และเชิญชวนสมาชิกทุกครอบครัวเข้าร่วมพิธีกรรมเปิดยุ้งฉางที่จัดขึ้นในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม ด้วยการมอบหมายให้แต่ละครอบครัว รับผิดชอบนำสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมไปร่วมตามความเหมาะสม วัด ช่วยบอกบุญไปทางพุทธศาสนิกชนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงให้มาร่วมพิธีกรรม และจัดแสดงพระธรรมเทศนาอานิสงส์ของบุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว โรงเรียน จัดกิจกรรมส่งเสริมโดยให้นักเรียนวาดภาพยุ้งฉางจัดนิทรรศการและกิจกรรมอื่นๆตามความ ผู้วิจัยเห็นว่า ความเชื่อและพิธีกรรมบุญคูณลานในอดีตชาวอีสานใต้มีการปฏิบัติตาม ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อขะลำอย่างเคร่งครัด การประกอบพิธีกรรมกำหนดฤกษ์ยาม โดยมีหมอพราหมณ์เป็นผู้นำในพิธีกรรม หากชาวนาทำนาได้ข้าวอุดมสมบูรณ์ก็จะจัดงานเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่ เลี้ยงดูกันเต็มที่ อาทิ จัดเตรียมเหล้าสาโทอันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านชาวอีสาน นิยมทำเหล้าสาโทในฤดู เก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นอัตลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของชาวอีสาน แต่ถ้าได้ผลผลิตน้อยก็จะจัดไม่ใหญ่โตนัก ทำพอเป็นพิธี เช่น ทำบุญตักบาตร และเชิญหมอขวัญประกอบพิธีไหว้แม่โพสพ เพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณแก่ข้าว จนเป็นที่มาของ “บุญคูณลาน” รวมถึงพระคุณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติที่มีส่วนสัมพันธ์กับการทำนา สู่ขวัญลานนวดข้าว คือ พิธีกรรม ที่เปรียบเสมือนหลักประกันความมั่นคงแห่งชีวิตของชาวอีสานและความอุดมสมบูรณ์แห่งผลผลิตของข้าวที่จะได้รับ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พบว่า เป็นความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ การให้คุณค่ากับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการให้ความเคารพต่อบรรพบุรุษ และสิ่งที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและสืบทอดมา เพื่อจะอธิบายถึงความเชื่อในเรื่องผี ซึ่งเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านเรียกว่า เจ้าปู่หรือผีปู่ตา เชื่อว่าจะคุ้มครองลูกบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยพิบัติทั้งปวง

บุญข้าวกระยาสารท บ้าน ชุมชนอีสานใต้ได้สืบทอดประเพณีบุญข้าวกระยาสารทอดีตจนถึงปัจจุบันและได้ปฏิบัติโดยเคร่งครัด กำหนดวันทำบุญตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี เพื่อลดปัญหาค่าใช้จ่ายในช่วงเทศกาลนี้ ชุมชนได้รวมกลุ่มกันซื้อวัตถุดิบที่นำมาใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ น้ำตาล มะพร้าว แป้งทำขนม ผลไม้ หมาก พลู เป็นต้น จัดอบรมการทำกระยาสารทแบบดั้งเดิมโดยครูภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชนเป็นวิทยากร ซึ่งได้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุน วัด อำนวยความสะดวกสถานที่

บริการเครื่องใช้อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม และยังสนับสนุนให้มีการสาธิตการแข่งขันการทำข้าวกระยาสารทแบบดั้งเดิมชิงรางวัลจากผู้มีจิตศรัทธา สนับสนุนกิจกรรมในช่วงเทศกาลบุญกระยาสารทเขมร โรงเรียน จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ส่งเสริมให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญของบุญประเพณีข้าวที่จัดขึ้นในชุมชน สามารถสืบสานกิจกรรมความเชื่อและพิธีกรรมได้ โดยเฉพาะการทำข้าวกระยาสารทแบบพื้นบ้านซึ่งโรงเรียนได้เชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้ด้วยการสาธิตให้ดู และให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง

จะเห็นได้ว่า ชุมชนชาวอีสานใต้ ประกอบด้วย บ้าน วัด โรงเรียนให้ความสนใจในการร่วมกิจกรรมสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว เพื่อสืบสานบุญประเพณีข้าวให้เป็นเอกลักษณ์ของตนและเพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน เพราะวัฒนธรรมข้าวเป็นวัฒนธรรมซึ่งกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นพื้นฐาน สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม โดยจูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) มอง “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือเทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมและวัฒนธรรม จูเลียน สจ๊วต ยังเน้นว่า “มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น เช่น สภาพแวดล้อมทางระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้เอื้อต่อการทำนาข้าวของชุมชนอีสานใต้ การส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวบนพื้นฐานภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบสานตลอดไป

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการศึกษางานวิจัยฉบับนี้ ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาด้านความเชื่อและพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าว สภาพปัจจุบันและปัญหา และการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ควรนำผลการศึกษาครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านในพื้นที่อื่นๆทั่วประเทศ โดยการประยุกต์ใช้ผลการศึกษาฉบับนี้ ให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนแต่ละพื้นที่ในประเทศไทย และอาจจะเสนองบประมาณจัดตั้งศูนย์อบรมหรือแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อเผยแผ่การทำขนมพื้นบ้านของชุมชนอีสานใต้ สอนให้ฟรี ไม่มีค่าใช้จ่าย จัดอุปกรณ์เครื่องใช้ วิทยากรพร้อม เน้นการปฏิบัติจริงผู้เรียนทำได้ดีมีคุณภาพ จำหน่ายได้ ผู้เรียนมีรายได้เพิ่ม และควรเน้นการประชาสัมพันธ์ กำหนดการเผยแผ่ภูมิปัญญาพื้นบ้านให้ชัดเจน ต้องนำเสนอข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

๖.๖ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำงานวิจัยครั้งต่อไป

ควรดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านให้หลากหลาย แต่ละด้านต้องมีครูภูมิปัญญาที่เชี่ยวชาญรับผิดชอบถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และควรเน้นการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรค ของการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน พร้อมหาแนวทางวิธีการสืบสานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน และสามารถสืบสานได้ตลอดไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ทรงคุณ จันทจร. **การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง**. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.

เอี่ยม ทองดี. **วัฒนธรรมข้าว : พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๗.

การศึกษาแนวทางการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์ (ทองใบปภสฺสโร) ที่มีต่อชุมชนวัดนาหลวง ตำบลคำด้วงอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

A Study of Maditation Practice to Phrarajsithajarn (Thongbai Pabhassaro) of Watnaluang Community, Khamduang sub-District, Bhanphue District, Udonthani Province

พระมหาถวิล ฐานธมฺโม (มัดถาปะกา)*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวทางการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์(หลวงพ่อทองใบปภสฺสโร)ที่มีต่อชุมชนวัดนาหลวง ตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีและ ๓) เพื่อศึกษาคุณค่าการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์ (หลวงพ่อทองใบปภสฺสโร) ที่มีต่อชุมชนวัดนาหลวง ตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ในส่วนที่เป็นวิปัสสนาธุระเป็นการอบรมทางจิตโดยการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์สลัดเครื่องพันธนาการทางใจเพราะว่าสติปัฏฐานนี้เป็นทางสายเอกทางสายหลักทางอันอุดมทางอันเกษมทางอันสูงสุดที่จะทาให้เหล่าเวไนยสัตว์ข้ามพ้นความทุกข์โศกโดยใช้สติพิจารณาในกายเวทนาจิตและธรรมทั้งภายในภายนอกเท่านั้น

แนวทางการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์ (หลวงพ่อทองใบปภสฺสโร) มีความสามารถพิเศษในเชิงวาทศิลป์ การแสดงธรรมทุกครั้งจึงมีผู้ศรัทธาเข้าร่วมรับฟังมาก ด้วยนิสัยและบุคลิกลักษณะที่สมถะสันโดษการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มุ่งประโยชน์อันเป็นประโยชน์สุขของส่วนรวม และชีวิตสมณะอย่างท่านก็มีความเรียบง่าย ไม่นิยมสะสมของส่วนตัว ท่านจึงเป็นพระเถระอีกรูปหนึ่งที่บริสุทธิ์ด้วยศีลอันน่ายกย่อง

คุณค่าของหลักคำสอนและผลการปฏิบัติตามแนวทางคำสอนของพระราชสิทธาจารย์(ทองใบปภสฺสโร) ที่มีต่อชุมชนวัดนาหลวง ตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีนั้นผู้ที่ปฏิบัติตามทำให้วิถีชีวิตของผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติเกิดความเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ดีงามตามแบบวิถีธรรมวิถีพุทธดำเนินชีวิตอย่างฉลาดตามหลัก

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศีลธรรมรู้จักพัฒนาตนใน๒ด้านคือด้านวัตถุและด้านจิตใจซึ่งจะต้องทำไปพร้อมๆกันเพื่อให้เกิดความสมดุลซึ่งจะเป็นปัจจัยสนับสนุนต่อการปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพการดำเนินชีวิตที่ดีไม่ควรแยกตัวออกจากธรรมชาติเพราะธรรมชาติทำให้เข้าใจชีวิตได้ง่ายเมื่อเราอยู่กับธรรมชาติธรรมชาติก็จะอยู่กับเราเมื่อเราไม่ทำลายธรรมชาติธรรมชาติก็จะให้ประโยชน์กับเราจึงควรอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันและกันและได้รับประโยชน์ร่วมกันไม่เห็นแก่ได้จนกลายเป็นเห็นแก่ตัวรู้จักให้มากกว่ารับรู้จักความพอดีพอเพียงไม่ประมาทบริบูรณ์พร้อมด้วยความดีและความสุข

คำสำคัญ: การศึกษา, แนวทาง, วิปัสสนากรรมฐาน

Abstract

The purposes of this research were; (1) to study the Insight Meditation practice in Theravada Buddhism (2) to study the teaching of the Insight Meditation of Phrarajsithajarn (ThongbaiTabhassaro) of Watnaluang towards the community of Khamduang Sub-district, Bhanpheue District, Udonthani Province and (3) to study the influence on the teaching of the Insight Meditation of Phrarajsithajarn (ThongbaiTabhassaro) towards the community of WatNaluang, Khamduang Sub-district, Bhanpue District, Udonthani Province. This research was the qualitative research by studying the data from the documents and interviewing for collecting the data.

The results of this research were found that the Insight Meditation was the practice in accordance with the Buddha's teaching in the task of the Insight Meditation practice as the spiritual training by practicing to be free from the suffering and abandoning the mental incarceration because the Foundations of Mindfulness are the middle, main, uppermost, supreme and highest ways to be searched for the trainable creatures to get rid of the suffering by using the mindfulness for contemplation of the physical and spiritual pain and the contemplation of phenomena both inside and outside only.

For the teaching of the Insight Mediation, PhraRajsithajarn (ThangbaiPabhassaro) has the special ability to preach Dhamma rhetorically. Every time in his preaching Dhamma, there are a lot of people who have faith in him and come to listen to his preaching. With his character and personality,

he has the tranquility and carries out his life in simple way and focuses on the benefits of others He has the ascetic life in the simple way, not to accumulate the things for himself. So he is the only senior Buddhist monk who is purified with precepts and should be admired.

The influence of the principle of teaching and the practical results in accordance with the preaching guidance of Phrarajsithajarn (ThongbaiPabhassaro) towards the community in WatNakhamluang, Khamduang Sub-district, Bhanphue District, Udonthani Province has been shown that the lives of the followers who enter for training has been changed into good features in accordance with Buddhist way and to carry on their lives with intelligence in according to the principle of morality and to know how to develop themselves in two aspects, that is, material and mental objects that must be done tighter in order to make equivalence that is the factor for supporting the duty performance in order to reach the goal efficiently. To carry on the good way of life should not be separated from the nature because the nature makes us understand the life easily. When we live with the nature, the nature will exist with us. When we do not destroy the nature, the nature will give us the benefits. So we have to live with the nature by assistance of each other, not to be greed until become to be selfish, to know how to give more than how to get, to know how to be sufficient, not to be carelessness, to be full of goodness and happiness.

Keywords: A Study, Practice, Maditation

๑. บทนำ

พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการดับทุกข์ทรงชี้ให้เห็นถึงความสิ้นชาติดับทุกข์ทรงอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูลแก่เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายและวิธีการต่างๆที่จะให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรงใช้เวลาค้นหาความจริงอันประเสริฐจนกระทั่งพบทางแห่งความหลุดพ้นอันแท้จริงถึง๖ปีนั่นก็คือการเดินตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ด้วยการเจริญให้ถึงพร้อมด้วยศีลสมาธิและปัญญานั่นก็คือการเจริญสติปัฏฐาน ๔

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานต้องอาศัยสติปัฏฐาน ๔ เป็นอารมณ์กรรมฐานที่ผู้ปฏิบัติจะพึงกาหนดรู้จึงเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวิปัสสนาญาณขึ้นมาอุปมาเหมือนกับต้นข้าวย่อมยังเมล็ดข้าวให้เกิดขึ้นได้ฉันใดสติปัฏฐานทั้ง ๔ ก็ย่อมยังวิปัสสนาให้เกิดได้ฉันนั้นเมื่อผู้ปฏิบัติ

ธรรมได้ฝึกเจริญสติปัฏฐานเป็นไปอย่างต่อเนื่องย่อมทาให้สติสัมปชัญญะดีขึ้นเมื่อสติสัมปชัญญะดีขึ้นจะเกิดอาการหนึ่งที่สติตามดูตามรู้กายและจิตเมื่อสติตามรู้ดูกายดูจิตไปเรื่อยๆก็จะเห็นอาการความไม่เที่ยงแท้ของกายของจิตเมื่อเห็นความไม่เที่ยงแท้ของกายของจิตได้นี่คือการเกิดขึ้นของวิปัสสนาดังนั้นวิปัสสนาคือการเห็นกายในกายการเห็นจิตในจิตตามความเป็นจริงด้วยสติว่ากายและจิตนี้เป็นธรรมชาติไม่เที่ยงแท้ไม่ใช่ตัวตนไม่ใช่เราไม่ใช่ของเราไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขาเมื่อเห็นดังนี้ได้ก็เป็นปัญญาทางพระพุทธศาสนาฉะนั้นแล้วการปฏิบัติวิปัสสนาจึงจาเป็นที่ผู้ปฏิบัติจะต้องมีสติตามรู้ตามดูอยู่กับสติปัฏฐานทั้ง๔คือกายเวทนาจิตและธรรมจนสามารถรู้เห็นพระไตรลักษณ์ปรากฏขึ้นดังที่พระบรมศาสดาทรงตรัสไว้ว่า “ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ตามพิจารณาเห็นกายในกายกายภายในอยู่บ้างย่อมเป็นผู้ตามพิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่บ้างย่อมเป็นผู้ตามพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่บ้างย่อมเป็นผู้ตามพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาในกายอยู่บ้างย่อมเป็นผู้ตามพิจารณาเห็นความดับไปเป็นธรรมดาในกายอยู่บ้างย่อมเป็นผู้ตามพิจารณาเห็นทั้งความเกิดขึ้นทั้งความดับไปเป็นธรรมดาในกายอยู่บ้างอีกอย่างหนึ่งสติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่ากายเวทนาจิตธรรมมีอยู่ก็เพียงสักว่าอาศัยระลึกรู้เท่านั้นเธอเป็นผู้ตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้วและไม่ถือมั่นอะไรๆในโลก”[๑]

ปัจจุบันนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยประสบปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพพอและถูกวิธีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทมีพระที่เป็นนักเผยแผ่จำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนเพราะส่วนมากการเทศน์โดยทั่วไปยึดธรรมเนียมนิยมแบบเก่าคือเทศน์ตามคัมภีร์เป็นการเทศน์ตามแบบพิธีกรรมจึงไม่เกิดผลเท่าที่ควรอนึ่งแม้จะมีพระนักเทศน์แบบใหม่คือเทศน์แบบปฏิภาณโวหารอยู่บ้างโดยมากผู้เผยแผ่มักมุ่งเน้นและสอนในเรื่องการให้ทานในด้านวัตถุมากเกินไปไม่เน้นในเรื่องของธรรมทานและการปฏิบัติตามหลักของศีลสมาธิและปัญญาในการเผยแผ่หลักธรรมจึงไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควรแสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพและสถานภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนารวมถึงการอบรมพัฒนาจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

พระราชสิทธาจารย์(ทองใบปภสฺสโร)ผู้ก่อตั้งวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม) จังหวัดอุดรธานีระยะการเดินทาง จังหวัดอุดรธานี ๑๐๒ กิโลเมตรระยะทางจากอุดรธานีถึงอำเภอบ้านผือ๕๒ กิโลเมตร จากอำเภอบ้านผือ ถึงตำบล คำด้วง ๒๓กิโลเมตรจากตำบลคำด้วง ถึง วัดนาหลวง ๒๗กิโลเมตร (เป็นทางลูกรังและเป็นทางขึ้นเนินเขาบางตอน) สามารถไปมาได้โดยสะดวกซึ่งเป็นวัดที่มีรูปแบบสายปฏิบัติของมหานิกายดำเนินตามอย่างการปฏิบัติดั้งเดิมตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นการสืบทอดแนวปฏิบัติที่ได้นำสืบทอดต่อๆ

[๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

กันมานับแต่ครั้งพุทธกาลที่มุ่งตรงต่อการฝึกฝนอบรมจิตด้วยการบำเพ็ญทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานและเป็นการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัดผลงานที่โดดเด่นที่สุดของพระราชสิทธาจารย์(ทองใบปภสฺสโร) คืองานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ท่านได้ลาออกจากตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอบ้านผือ แล้วมาเริ่มงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังโดยนำพระภิกษุสามเณรที่เป็นศิษยานุศิษย์ภายในวัดออกเผยแผ่ปีละ ๕ เดือนเป็นระยะเวลา ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่พ.ศ.๒๕๓๓ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๔๒ การเผยแผ่ศาสนธรรมใช้วิธีการเดินทางจาริกไปตามสถานที่ต่างๆ เป็นคณะสงฆ์กลุ่มใหญ่ในรูปแบบกองทัพธรรม

พระราชสิทธาจารย์(ทองใบปภสฺสโร)มีบุคลิกลักษณะที่ดีมีความสันโดษเป็นอยู่เรียบง่ายและมีความสามารถพิเศษในเชิงวาทศิลป์มีวิธีการพูดให้เข้าใจด้วยถ้อยคำสัมผัสภาษาที่ง่ายๆ ทำให้จำได้ง่ายแต่มีเนื้อหาอิงด้วยหลักธรรมเทคนิคตลอดถึงรูปแบบการเผยแผ่จึงมีหลากหลายที่สำคัญภาษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นท่านใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายมีการจัดลำดับความยากง่ายในหัวข้อธรรมะที่ใช้ในการเทศน์การแสดงธรรมท่านจะใช้สุภาษิตคำคมเข้ามาประกอบการอธิบายเพื่อความชัดเจนในเนื้อหามีการยกอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบเพื่อให้มองเห็นภาพทำให้ผู้ฟังผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นเนื้อหาของธรรมะง่ายขึ้นและมองเห็นคุณค่าของหลักธรรมมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านพระพุทธศาสนาเป็นทั้งพระนักปฏิบัติและพระนักเผยแผ่ที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีปฏิปทาน่าเลื่อมใสสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะด้วยคุณงามความดีที่ท่านได้สั่งสมมายาวนานจึงสมควรยกย่องให้ท่านเป็น “ปูชนียบุคคลแห่งพุทธศาสนิกชน” โดยแท้จริง[๒] ถือเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนในการประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์ที่มีต่อชุมชนวัดนาหลวง ตำบลคำด้วงอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาแนวทางการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์ (หลวงพ่อทองใบปภสฺสโร) ต่อชุมชนวัดนาหลวง ตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. เพื่อศึกษาคุณค่าการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์ (หลวงพ่อทองใบปภสฺสโร) ที่มีต่อชุมชนวัดนาหลวงตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

---

[๒] พระครูภาวนาธรรมาภินันท์ (บุญทันอคฺคธมฺโม), **แดนศีลถิ่นธรรมนำยุค,** (อุดรธานี: ม.ป.ท., ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

๓. ขอบเขตการวิจัย

๑. ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดเรื่องการเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาแนวทางการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระราชสิทธาจารย์ (ทองใบปภสฺสโร)ที่มีต่อชุมชนวัดนาหลวงตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๒. ด้านเอกสาร

๑. ชั้นปฐมภูมิผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกอรรถกถาจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ชั้นทุติยภูมิผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากตำรา เอกสาร งานวิจัยและเทศน์การบรรยายหรือสัมผัสงานด้านการเขียนหนังสือของพระราชสิทธาจารย์ (ทองใบปภสฺสโร)

๓. ด้านผู้ให้ข้อมูล

ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เคยร่วมปฏิบัติธรรมที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระราชสิทธาจารย์ (ทองใบปภสฺสโร)ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ จำนวน ๔๐ รูป/คนได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป อุบาสก จำนวน ๑๐ คนอุบาสิกา จำนวน ๑๐ คน นักเรียน/นักศึกษา จำนวน ๕ คน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ จำนวน ๕ คน

๔. วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวมรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่อรรถกถาฎีกาอนุฎีกาปกรณ์วิเสสอัตโนมัติตำรางานวิจัยวิทยานิพนธ์บทความและเอกสารจากหนังสือต่างๆ รวมไปถึงเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๓. จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากการประชากร กลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling)จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เคยร่วมปฏิบัติธรรมที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระราชสิทธาจารย์ (ทองใบปภสฺสโร)ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ จำนวน ๔๐ รูป/คน

๔. สรุปผลการวิจัยข้อเสนอแนะและเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๕. สรุปผลการวิจัย

พระพุทธองค์ทรงสอนการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อสั่งสอนให้สรรพสัตว์เข้าถึงมรรคผลนิพพานได้เข้าถึงความเป็นผู้หมดจดผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสมลทินเครื่องเศร้าหมองทางใจทั้งหลายทั้งปวงมีโลภโกรธหลงเป็นต้นในที่สุดสามารถข้ามพ้นโสกะความเศร้าโศกเสียใจปริเทวะความร่ำไห้พิไรรำพันบรรลุอริยมรรคอริยผลและเห็นแจ้งพระนิพพานได้สติปัฏฐานนี้เป็นเส้นทางเดียวเท่านั้นที่จะนำเหล่าสัตว์โลกให้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทางใจไปได้โดยที่โยคีทำการเจริญให้มากปฏิบัติให้มากโดยเอากายเวทนาจิตและธรรมซึ่งเป็นปรมัตถธรรมมามีสติพิจารณานั่นเองสติปัฏฐาน๔ดังกล่าวมานี่ถือว่าเป็นวิปัสสนาภาวนาอย่างแท้จริงไม่มีทางอื่นนอกจากสติปัฏฐานที่จะได้ชื่อว่าวิปัสสนาภาวนาอันสามารถให้เข้าถึงมรรคผลและนิพพานได้พระพุทธองค์ตรัสสติปัฏฐาน๔ไว้เพราะพระพุทธองค์มีพระประสงค์เพื่อให้พุทธบริษัทได้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ในส่วนที่เป็นวิปัสสนาธุระเป็นการอบรมทางจิตโดยการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์สลัดเครื่องพันธนาการทางใจเพราะว่าสติปัฏฐานนี้เป็นทางสายเอกทางสายหลักทางอันอุดมทางอันเกษมทางอันสูงสุดที่จะทาให้เหล่าเวไนยสัตว์ข้ามพ้นความทุกข์โศกโดยใช้สติพิจารณาในกายเวทนาจิตและธรรมทั้งภายในภายนอกเท่านั้น

พระราชสิทธาจารย์ (หลวงพ่อทองใบ ปภสฺสโร) ปัจจุบันปฏิบัติหน้าที่เป็นองค์ประธานสงฆ์ของวัดนาหลวง วัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม) ท่านเป็นผู้บุกเบิกก่อตั้งวัดเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนมีศิษยานุศิษย์มากมาย มีความสามารถพิเศษในเชิงวาทศิลป์ การแสดงธรรมทุกครั้งจึงมีผู้เข้าร่วมรับฟังอย่างล้นหลามด้วยนิสัยและบุคลิกลักษณะที่สมถะสันโดษต้องการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ปรารถนาตำแหน่งฐานะที่สำคัญใดๆ พระราชสิทธาจารย์เป็นพระที่มีศีลาจารวัตรเพียบพร้อมทุกอย่างมีความเรียบง่าย มีเมตตาธรรมสงสารสัตว์โลกที่ตกทุกข์ได้ยากจึงสงเคราะห์ด้วยการให้ธรรมทานเป็นชีวิตจิตใจ ก็มีความเพียรความสมถะ ความศรัทธา ความเมตตา มีศีล มีความรักในเพื่อนมนุษย์ มีธรรมะในหัวใจนอกจากนี้ท่านยังเป็นพระที่มักน้อยสันโดษ เสียสละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อการเผยแผ่ โดยมุ่งประโยชน์อันเป็นประโยชน์สุขของส่วนรวม และชีวิตสมณะอย่างท่านก็มีความเรียบง่าย ไม่นิยมสะสมของส่วนตัว ท่านจึงเป็นพระอีกรูปหนึ่งที่บริสุทธิ์ด้วยศีลอันน่ายกย่อง

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแบบของพระราชสิทธาจารย์ (หลวงพ่อทองใบ ปภสฺสโร) จะให้เกิดผลและมีความเจริญก้าวหน้านั้น โยคีจะต้องลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตัวเอง อย่างเคร่งครัดหลังจากที่ได้รับการแนะนำจากครูบาอาจารย์จนเป็นที่พอเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นพัฒนาชีวิต คือรูปนามให้เกิดความสมดุลเพราะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีความสะดวก สบาย สงบเย็น ทั้งกายและใจไปพร้อมกันปิดอบายทั้งภายนอกและภายใน อบายภายนอก คือ อบายมุข ๑๐ อบาย

ภายใน คืออกุศลกรรม ในการเจริญสัจธรรมอันเป็นทางพ้นทุกข์ ต้องละเลิกสิ่งที่มีคุณมีโทษเจือปน หรือโทษฝ่ายเดียวอบายมุขขยายทางนิพพาน คำว่า นิพพาน เป็นชื่อของความดับเย็นที่เกิดจากกุศลจิตที่ไม่มีโลภโกรธหลง ครอบงำไว้ จิตเย็นเมื่อเป็นนิพพาน เย็นจิตชุ่มฉ่ำ มีอมตะธรรมรักษา เย็นรักษาใจ ย่อมตั้งอยู่ได้นาน เย็นรักษาใจจะว่างโล่งโปร่งใสเสมอดับทุกข์ในวัฏสงสาร คือ ทุกข์มีเหตุมาจากกิเลส กรรม วิบาก ที่มีลักษณะดุจวงล้อที่มีการหมุนเวียนไปไม่รู้จักจบสิ้น

กิเลสทำกรรมไว้ซึ่งแสดงออกมาทางกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กิเลสนี้มีอยู่ ๓ ชั้น คือ หยาบ ละเอียด สุขุม กิเลสชั้นหยาบสุขสำราญของกายใจ คือ สุขกาย (กายิกสุข) เพราะหลุดพ้นด้วยปัญญา (วิปัสสนา) หมายเอาผู้ที่อบรมวิปัสสนาภาวนาอย่างเต็มที่นั่นเอง ส่วนสุขใจ (เจตสิกสุข) เพราะหลุดพ้นด้วยจิต (สมถะ) หมายเอาผู้ที่อบรมสมถะภาวนาเต็มที่นั่นเอง นอกจากนี้ยังมี โลกียสุข คือสุขด้วยการเสพอารมณ์รูปราคะ อรูปราคะและ โลกุตตระสุข คือ สุขด้วยการเสพมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ นั่นเองสว่างไสวทางสติปัญญา คือ ก่อนทำ พูด คิด พินิจด้วยสติเสมอ เผลอไม่มีปัญญา ต้องฉลาดทันอกุศลทุกคราวไปตัดตัณหาในทาง จิต คือ ตัดกามตัณหา ด้วยปหานะ ๓ มิให้กำเริบได้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ กำหนดละ ขณะถูกต้องนั้นเอง ตัดภวตัณหา ด้วยปริญญา มิให้กำเริบได้ดับอวิชชา เมื่อพระโยคีต้องเจริญภาวนา ๒ คือ สมถะภาวนาและวิปัสสนาภาวนา มีญาณเกิดขึ้นในดวงจิต หยั่งรู้ขันธ์ ๕ ว่าเป็นทุกข์แท้ ๆสร้างสรรค์ญาณวิชชา ผู้เจริญวิปัสสนาได้บริบูรณ์แล้วจะเกิดญาณ ส่วนผู้เจริญสมถะบริบูรณ์แล้วก็จะเกิดญาณ ๑๐ เมื่อญาณเหล่านี้เกิดขึ้นแก่พระโยคีแล้วจะสิ้นไปแห่งอาสวะอุปาทาน หมายถึง การเจริญภาวนา ๒ ประการ คือ เจริญภาวนาทั้งสมถะและวิปัสสนาอย่างต่อเนื่อง ในการปฏิบัตินั้นก็ควรให้เหมาะสมกับจริตนิสัยและอินทรีย์ปืนผู้พร้อมทั้งวิชชาอย่าง เมื่อเจริญธรรมอย่างต่อเนื่องไม่หยุดก็จะบรรลุธรรมขั้นสูงตามลำดับ

คุณค่าของหลักคำสอนและผลการปฏิบัติตามแนวทางคำสอนของพระราชสิทธาจารย์(ทองใบปภสฺสโร) ที่มีต่อสังคมต่อชุมชนวัดนาหลวง ตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีนั้นทำให้วิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติเกิดความเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ดีงามตามแบบวิถีธรรมวิถีพุทธดำเนินชีวิตอย่างฉลาดตามหลักศีลธรรมรู้จักพัฒนาตนใน๒ด้านคือด้านวัตถุและด้านจิตใจซึ่งจะต้องทำไปพร้อมๆกันเพื่อให้เกิดความสมดุลซึ่งจะเป็นปัจจัยสนับสนุนต่อการปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพการดำเนินชีวิตที่ดีไม่ควรแยกตัวออกจากธรรมชาติเพราะธรรมชาติทำให้เข้าใจชีวิตได้ง่ายเมื่อเราอยู่กับธรรมชาติธรรมชาติก็จะอยู่กับเราเมื่อเราไม่ทำลายธรรมชาติธรรมชาติก็จะให้ประโยชน์กับเราจึงควรอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันและกันและได้รับประโยชน์ร่วมกันไม่เห็นแก่ได้จนกลายเป็นเห็นแก่ตัวรู้จักให้มากกว่ารับรู้จักความพอดีพอเพียงไม่ประมาทบริบูรณ์พร้อมด้วยความดีและความสุข

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ชุติมณฑน์ เพ็ญมณี. **สติปัฏฐาน๔ : ภาคปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราช-วิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระครูภาวนาธรรมาภินันท์ (บุญทันอคฺคธมฺโม). **แดนศีลถิ่นธรรมนำยุค**. อุดรธานี: ม.ป.ท., ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๙.

สมพร เทพสิทธา. **การพัฒนาแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๖.

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องการระลึกชาติกับความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิดในพุทธปรัชญาเถรวาท
Analytical Concept of the Recall One with Innate Idea in Theravada Buddhist Philosophy

พระยุทธนา อธิจิตฺโต, ดร.*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการระลึกชาติกับความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิดในพุทธปรัชญาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการคือ ๑) ศึกษาแนวคิดเรื่องความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด ๒) ศึกษาการระลึกชาติในพุทธปรัชญาเถรวาท และ ๓) วิเคราะห์แนวคิดเรื่องการระลึกชาติและความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิดในพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาพบว่า หลักคำสอนในวิชชา ๓พระพุทธเจ้าทรงแสดงความรู้เรื่องการระลึกชาติในวิชชา ๓ เป็นความรู้ไม่ผ่านประสบการณ์,การวินิจฉัย, การอนุมานในภพชาติปัจจุบัน,เป็นความรู้มีอยู่ในจิตการระลึกชาติจึงเป็นความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่ติดตามจิตไปจุติจิตในภพชาติต่างๆ แต่มิใช่ความรู้คิดตัวมาแต่กำเนิดตามทัศนะของนักปรัชญาตะวันตกเพราะเขาเชื่อว่าเป็นความรู้ของพระผู้เป็นเจ้าประทานมา

คำสำคัญ: การระลึกชาติ กับ ความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด

Abstract

This article analyzes the concept of the recall a former existence and Innate Idea in Theravada Buddhist Philosophy. The Purpose of study, there are 3 reasons that is 1. Studying the concept of Innate Idea 2. Studying the recall one in Theravada Buddhist Philosophy 3. An analysis the concept of Innate Idea and the recall one in Theravada Buddhist Philosophy.

The study found that: the threefold knowledge, Buddha presented the knowledge in the recall one inthe threefold knowledge that is the knowledge without experience, analysis, inference in the present existence, are the knowledge contained in Mind so that the recall one in Theravada Buddhist idea is the innate idea following mine to existences. But that is not

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

the innate Idea in the concept of reasonable philosopher in the western, they believed that God giving the knowledge of Innate Idea.

Keywords : National Remembrance with Genetic Knowledge

๑. บทนำ

ในโลกปัจจุบันโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพราะมนุษย์แทบทุกคนมีโทรศัพท์มือถือที่มีคุณสมบัติสามารถใช้อินเตอร์เน็ตผ่านคลื่นโทรศัพท์และไวฟายได้ ซึ่งเป็นสื่อกลางทำให้มนุษย์ทุกคนมีความรู้ใกล้ชิดมากขึ้นแม้อยู่ห่างกันออกไปหลายพันกิโลเมตรกว่าสมัยก่อนมากมาย มนุษย์ต่างก็แชร์ประสบการณ์ความรู้ผ่านความนึกคิดตามที่ตนมีความรู้ความเข้าใจในเฟสบุค (Facebook) ไม่กี่วินาที เพื่อนที่อยู่อีกซีกโลกหนึ่งในยุโรปและอเมริกาก็สามารถเห็นข้อความที่แชร์ในเฟสบุคนั้นได้ เมื่ออ่านข้อความในเฟสบุคส์แล้ว บุคคลเหล่าสามารถถูกใจหรือแชร์ข้อความดังกล่าวมายังผู้โพสต์ข้อความได้อีกไม่กี่วินาทีเช่นเดียวกันทำให้มนุษย์ทั่วโลกสามารถใช้จิตเรียนรู้แนวความคิดซึ่งกันและมากขึ้น ความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ผ่านประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์ที่เรียกว่า ความรู้ประสบการณ์นิยม เป็นความรู้ที่มนุษย์ได้รับรู้มาจากภายนอกตัวมนุษย์เอง ไม่ว่าเป็นเรื่องภูเขา แม่น้ำ น้ำท่วม ภูเขาไฟระเบิด ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์รวมทั้งความรู้เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์เอง ไม่ว่าจะเป็นการปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ ลักทรัพย์ เรื่องชู้สาว ก็เป็นความรู้ที่มาจากภายนอกตัวมนุษย์เองทั้งสิ้น แต่ตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทเชื่อว่ามนุษย์มีชีวิตประกอบด้วยและจิตเป็นองค์ประกอบของชีวิต เมื่อจิตของมนุษย์ใช้อินทรีย์ทั้งหกอันเป็นส่วน ประกอบที่สำคัญของกายมนุษย์ น้อมออกไปรับเรื่องราวของโลกเหล่านั้นมาเก็บสั่งสมไว้ในจิต แล้วนำความรู้นั้นมาคิดและจินตนาการสร้างภาพปรุงแต่งไปต่างๆทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดอย่างรวดเร็วนำมาสู่พฤติกรรมของมนุษย์ในการแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจมีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกันเพราะเมื่อมนุษย์ได้เรียนรู้ทางประสบการณ์ทางผัสสะแล้ว มนุษย์นำมาคิดว่าสิ่งตนเองรู้คืออะไร มีลักษณะหรือธรรมชาติอย่างไรแล้ว จิตมนุษย์ก็ได้มีการสั่งสมองค์ความรู้ที่คิดไว้แล้วในจิตแล้ว ก็นำมานึกคิดจินตนาการต่อยอดเกิดขึ้นเป็นองค์ความใหม่ แล้วแสดงออกทางกายกรรม วจีกรรมและมโนกรรม แล้วมีการถ่ายทอดเผยแผ่เรื่องราวทางอินเตอร์มากมาย ซึ่งเป็นความรู้ที่มีความทันสมัยใหม่ทันกับยุคปัจจุบันและเหตุการณ์

ในบางครั้งเกิดมีปัญหาขึ้นมาว่ามีความรู้บางอย่างของมนุษย์ที่รับรู้โดยเป็นความรู้ที่ไม่ผ่านประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสหรือผ่านอินทรีย์ ๖ของมนุษย์และเป็นความรู้ไม่ได้สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียนหรือค้นคว้า หรือไม่มีประสบการณ์ทางผัสสะมาก่อนในเวลาปัจจุบันเป็นมโนภาพขึ้นในจิตของมนุษย์ผุดขึ้นมาเองเหมือนกับว่าตนเคยอยู่และใช้ชีวิตใน

สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งบนโลกใบนี้มาก่อน แล้วมาอธิบายด้วยเหตุผลไม่มีหลักฐานเป็นพยานบุคคล และพยานเอกสาร หรือมีเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์มาพิสูจน์ด้วยหลักความรู้ให้เกิดความจริงขึ้นมา ซึ่งปรัชญาสาขาญาณวิทยาเรียกว่าความรู้ทางประสบการณ์นิยม เมื่อเราศึกษาโครงสร้างของความรู้ทางพุทธปรัชญาเถรวาท เมื่อเราค้นพบว่าพระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องชีวิตของมนุษย์ในรูปแบบของขันธ์ห้า ตามหลักคำสอนเรื่องขันธ์ห้าประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ แล้วนำความรู้เรื่องขันธ์ ๕ มาสังเคราะห์ให้เกิดเป็นองค์ความรู้เรื่องขันธ์ห้าขึ้นมาใหม่เป็นเรื่องของกายและจิตของมนุษย์ กายและจิตสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดต่างก็อาศัยซึ่งกันและแล้ว เมื่อต่างฝ่ายอาศัยกันไม่ได้เพราะขาดองค์ประกอบอย่างใดหนึ่งขึ้นมาย่อมไม่เรียกว่าชีวิตมนุษย์อีกต่อไป เรียกว่าศพคือคนตายบ้าง เมื่อเราศึกษาอย่างนี้เราย่อมเข้าใจถึงความเป็นไปของวิถีชีวิตของมนุษย์ และในปัจจุบันนี้มนุษย์ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ไม่ผ่านประสบการณ์ของมนุษย์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมิใช่เป็นเวลาในปัจจุบัน เช่น การระลึกชาติของผู้คนที่อาศัยอยู่ในที่ต่างๆ ของในโลกใบนี้ ความรู้เหล่านี้มิใช่ประสบการณ์ในชาติปัจจุบันของมนุษย์เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาเองที่มานานแล้วและมีอยู่ในจิตของมนุษย์เองตัวอย่างเช่นในสมัยปัจจุบันของโลกสมัย กรณีนาย สงค์ไชยสอน เกิดเมื่อวันที่๕ สิงหาคม ๒๔๗๓ ที่หมู่บ้านหนองตอ ต.ดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ บิดาชื่อจำปาไชยสอน มารดาชื่อเมือง ไชยสอน เมื่อมีอายุได้ ๔ ขวบได้รบเร้าให้พ่อแม่โดยกำเนิดในชาติปัจจุบันของตน พาตนไปหาพ่อแม่ของตนเองในชาติปางก่อน ซึ่งมีภูมิลำเนาที่อยู่ที่หมู่บ้านบังหนองกก ตำบลบังหุง อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีษะเกษ แต่พ่อแม่ไม่สนใจคิดว่าลูกตนเองสติไม่ดี เป็นบ้าไป จึงห้ามไม่ให้พูดอีกบางครั้งยังได้ปรึกษากันอีกว่าจะไปหาหมอมารักษาลูกของตนอีกเพราะคิดว่าลูกตนเองบ้าง แต่เด็กชายสงค์บอกว่าเขาไม่ได้บ้า เขาระลึกชาติก่อนได้จริง ๆ ทั้งบอกชื่อพ่อชื่อแม่ ญาติพี่น้องได้หมด จึงได้ขอร้องให้พาไปเยี่ยมพ่อแม่ตนในชาติก่อนได้บ้าง แต่พ่อแม่ก็ยังผัดผ่อนเรื่อยมา. เด็กชายสงค์มีโอกาสไปพบญาติพี่น้องของตนอีก เมื่อได้พบเพื่อนเล่นในอดีตชาติของตนและเล่าเรื่องในอดีดชาติให้บุคคลเหล่านั้นฟัง ต่อมาเด็กชายสงค์ได้มีโอกาสพบญาติพี่น้องตนในอดีตชาติ เมื่อทุกคนทำการซักไซ้ไล่เรียงกันใหญ่ ด.ช.สงค์ได้พูดถึงพ่อแม่ไร่นาสาโทและสมบัติต่างๆ ได้ ๔ถูกต้องทั้งหมด[๒] ในสมัยก่อนพุทธกาลที่พระพุทธองค์ได้เกิดในภพภูมิต่างๆ เช่น เป็นสุเมธดาบส ,สุวรรณสาม, พระมหาชนก เป็นต้น

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ผู้เขียนสนใจศึกษาและเขียนบทความเรื่องการวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการระลึกชาติกับความรู้ติดตัวแต่กำเนิดในพุทธปรัชญาเถร

[๒] ฟื้น ดอกบัว, **พุทธปรัชญาแห่งชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๓.

วาทน่าจะเป็นประโยชน์ต่อยอดความรู้ทางความคิดไปใช้พัฒนาศักยภาพของชีวิตผู้คนในประเทศไทยได้ตามวัตถุประสงค์ของการจัดงานในครั้งนี้

๒. ความรู้ติดตัวมาแต่กำเกิด

ปัญหาว่าความรู้คืออะไร มีธรรมชาติของความรู้เป็นอย่างไรอย่างไร ตามแนวคิดคนทั่วทั่วไปเชื่อกันว่าความรู้เป็นของมนุษย์ที่เราได้มาจากการศึกษาเล่าเรียนการค้นคว้าแสวงหาความรู้ แล้วปัญหาต่อไปว่ามนุษย์มีความรู้อย่างไร อะไรคือความรู้ของมนุษย เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เมื่อเราพิจารณาคำนิยามของพจนานุกรมออนไลน์แปลไทย-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำนิยามว่าความรู้คือสิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียนการค้นคว้าหรือประสบการณ์รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ, ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์, สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ, องค์วิชาในแต่ละสาขา เช่น ความรู้เรื่องเมืองไทย ความรู้เรื่องสุขภาพ.

เรอเน เดการ์ตส์ ได้อธิบายว่า ความรู้แท้จริงเกิดจากเหตุผล ความรู้ได้อาศัยการใช้ปัญญาพิจารณาอย่างชัดเจนโดยอาศัยเหตุผลคำว่า“เหตุผล”หมายถึงเหตุผลที่เกิดจากสัญชาตญาณเท่านั้นมิใช้เหตุผลที่เกิดจากการรับรู้จากประสาทสัมผัส และมิใช้เหตุผลที่เกิดจาการวินิจฉัย หรือการอนุมานหรือจินตนาการ แต่เป็นเหตุผลที่เกิดขึ้นโดยอาศัยจิตที่สว่างและสงบแน่วแน่เป็นเหตุผลที่ปราศจากข้อสงสัยทั้งปวง

จากคำนิยามของพจนานุกรมไทย-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานดังกล่าวว่า “ความรู้”เป็นสิ่งที่มนุษย์สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน, การค้นคว้าหรือประสบการณ์..... ปัญหาต้องพิจารณาต่อไปอีกว่าคำว่า “สั่งสม” คืออะไร หมายถึงสะสมเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อย ๆ เช่น พระโพธิสัตว์สะสมบารมีขึ้นเรื่อยๆ ปัญหาว่ามนุษย์ใช้อะไรสั่งสมความรู้ที่ได้จากภายนอกตัวมนุษย์ ในชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยจิตและกายมีอินทรีย์ ๖ เป็นที่มาของความรู้ เพราะฉะนั้นตามคำนิยามดังกล่าว มนุษย์สั่งสมความรู้จากการศึกษาเล่าเรียน, การค้นคว้าผ่านประสบการณ์ เป็นต้น เมื่อความรู้ผ่านอินทรีย ๖ เข้าไปแล้วสั่งสมความรู้ไว้ในจิตสัญชาตญาณเกิดขึ้นโดยตรงแจ่มชัดในตัวเองไม่จำเป็นต้องพิสูจน์และคำนิยามในวิชาเรขาคณิตกับเหตุผลมากความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์เหตุที่เกิดจากความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดชัดเจนแจ่มชัด นักปรัชญาเหตุผลนิยม ถือว่าความรู้มีมาก่อน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นคือมีอยู่ในจิต[๓]

จากแนวคิดดังกล่าวเราวิเคราะห์ได้ว่าความรู้คิดตัวมาแต่กำเนิดเป็นความรู้ที่เกิดจากเหตุผล โดยอาศัยการใช้ปัญญาพิจารณาอย่างแจ้งชัดจากเหตุผลเหตุผลจากที่มิใช่เกิดจากประสาทสัมผัสเท่านั้น และมิใช่เหตุผลที่เกิดจาการวินิจฉัย หรือการอนุมาน หรือจินตนาการ

---

[๓] ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์, **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ครั้งที่ ๔, ๒๕๔๒) , หน้า ๕๖.

และเป็นเหตุผลที่เกิดขึ้นโดยอาศัยจิตที่สว่าง และสงบแน่วแน่ ปราศจากข้อสงสัย ซึ่งเราแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

๒.๑. ความรู้เกิดจากเหตุผลจากสัญชาตญาณเท่านั้น

๒.๒. ความรู้ได้จากการใช้ปัญญาพิจารณาโดยอาศัยเหตุผล

๒.๓ ความรู้มิใช่เหตุผลจากประสาทสัมผัส

๒.๔ ความรู้มิใช่เหตุผลจากการวินิจฉัย,

๒.๕ ความรู้มิใช่เหตุผลจากการอนุมาน

๒.๖ ความรู้ใช่เหตุผลจากการจินตนาการ

๒.๗ ความรู้เป็นเหตุผลเกิดขึ้นโดยอาศัยจิตที่สว่างสงบแน่วแน่เป็นเหตุผลปราศจากข้อสงสัย

๒.๘ ความรู้ที่เป็นเหตุผลที่ได้รับจากความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด

๒.๙ ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนมีอยู่ในจิตที่พระเป็นผู้เจ้าประทานมา

โดยปกติตามหลักทั่วไปความรู้ของมนุษย์นั้นเกิดจากจิตมนุษย์ใช้ร่างกายส่วนที่เรียกว่าอินทรีย์๖น้อมออกไปรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโลกเข้ามาเก็บสั่งสมไว้จิตซึ่งเรียกว่าความรู้ประสบการณ์นิยมเป็นความรู้ที่ได้รับรู้จากภายนอกชีวิตของมนุษย์และต่อมาความรู้เหล่านี้ก็กลาย “สัญญา”ของความรู้ไว้ในจิตของตน ส่วนรู้อีกประเภทหนึ่งความรู้มีอยู่ในจิตแล้ว นักปรัชญาทั่วไปเรียกว่าความรู้แบบเหตุผลนิยม ซึ่งเราสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

๒.๑๐ ความรู้เกิดจากเหตุผลเกิดจากสัญชาตญาณเท่านั้นคำว่า“สัญชาตญาณ” ตามพจนานุกรมแปลไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถานหมายถึง ความรู้ที่มีมาแต่กำเนิดของคนและสัตว์ทำให้มีความรู้สึกและกระทำได้เองโดยไม่ต้องมีใครสั่งสอนเช่นสัญชาตญาณในการป้องกันตัว สัญชาตญาณในการรวมหมู่ สัญชาตเวค ก็ว่า. (อ. Instinct). กล่าวความรู้เกิดจากเหตุผลเป็นความรู้ทำได้เองไม่ต้องมีใครสั่งสอน ความรู้การกิน, ความรู้การนอน ความรู้ที่รู้จักปกป้องตัวเองจาการถูกผู้อื่นทำร้ายร่างกายเป็นต้น

๒.๑๑ ความรู้ได้จากการใช้ปัญญาพิจารณาโดยอาศัยเหตุผลคำว่า“ปัญญา”ตามพจนานุกรมแปลไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถานหมายถึงความรอบรู้หรือความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดขึ้นจากการเรียนและคิด โดยปกติความรู้ของมนุษย์ จะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์รับรู้สิ่งใดผ่านอินทรีย์ ๖ ย่อมใช้จิตคิดพิจารณาใคร่ครวญสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับรู้จากประสาทสัมผัสนั้นทำให้ตนเกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ความที่ใช้ที่ปัญญาพิจารณาสิ่งที่มีอยู่ในจิตนั้น

๒.๑๒ ความรู้มิใช่เหตุผลจากประสาทสัมผัสโดยปกตินั้นความรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นเมื่อจิตของมนุษย์น้อมออกไปรับรู้เรื่องราวของโลกที่อยู่ภายนอกตัวมนุษย์เองที่เป็นวัตถุบ้างเป็นนามธรรมบ้าง เป็นกิริยาของการเคลื่อนไหวต่อเนื่องกันบ้าง การรับรู้จิตของมนุษย์ผ่านอินทรีย์ ๖ ทำให้เกิดความรู้ทางประสาทสัมผัสแต่ก็มีความรู้บางอย่างไม่ได้เกิดจากประสาท

สัมผัสซึ่งเราจะต้องพิจารณาไปซึ่งมีอยู่แล้วในจิตของมนุษย์ดังนั้นความรู้จากประสาทสัมผัสจึงมิใช่จากเหตุผล

๒.๑๓ ความรู้มิใช่เหตุผลจากการวินิจฉัย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตคำว่าวินิจฉัยหมายถึง ก. ตัดสิน ชี้ขาด เช่น เรื่องนี้วินิจฉัยได้ ๒ ทางไตร่ตรองใคร่ครวญ เช่น คณะกรรมการขอเลื่อนเวลาออกไปอีกเพื่อวินิจฉัยปัญหาให้รอบคอบยิ่งขึ้น.[๔] แต่การวินิจฉัยเป็นการตัดสินข้อเท็จ จริงจากประสาทสัมผัสของผู้ตัดสินชี้ขาดความรู้เกิดจากประสาทสัมผัสในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง จึงไม่ใช่ความรู้เกิดจากเหตุผลที่มีอยู่ในจิตอยู่แล้ว

๒.๑๔ ความรู้มิใช่เหตุผลจากการอนุมานตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตคำว่าอนุมานคือ คาดคะเนตามหลักเหตุผล[๕] เมื่อจิตมนุษย์รับรู้ความจริงบางอย่างแต่ขาดความจริงบางอย่างไปเช่น คนถูกฆ่าตายไม่รู้ว่าใครเป็นคนฆ่าก็จะอนุมานจากสิ่งที่รู้ ดูจากหลักฐานที่มีอยู่นำไปสู่สาเหตุ เช่นประเด็นความเกี่ยวพันระหว่างผู้ตายและญาติ เพื่อนร่วมงานและเพื่อนสนิทอื่น ๆ เป็นต้นความรู้ได้มาจากการอนุมานจึงเป็นความรู้เชิงประสบการณ์การอนุมานเป็นการคาดคะเนความรู้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์จึงไม่ใช่ความรู้เชิงเหตุผล

๒.๑๕ ความรู้ใช่เหตุผลจากการจินตนาการ คำว่าตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตคำว่า “จินตนาการ” คือการสร้างภาพขึ้นในใจ เป็นความรู้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ใช้จิตรับเรื่องราวเกี่ยวกับโลกผ่านอินทรีย์ ๖ ของมนุษย์แล้วเก็บเป็นสัญญาอยู่ในจิตของมนุษย์ แล้วนำมาสร้างภาพเกิดขึ้นในจิตของมนุษย์ ความรู้จึงเป็นความผ่านประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์การจินตนาการจึงไม่ใช่ความรู้เหตุผลนิยมตามทัศนะของปรัชญาฝ่ายเหตุผลนิยม

๒.๑๖ ความรู้เป็นเหตุผลเกิดขึ้นโดยอาศัยจิตที่สว่างสงบแน่วแน่เป็นเหตุผลปราศจากข้อสงสัย เป็นความที่มีอยู่ในจิตผุดขึ้นขึ้นมาในที่จิตเป็นสมาธิ สว่าง สงบแน่วแน่จิตมนุษย์คิดด้วยเหตุผลจากความรู้ผุดขึ้นมาเท่านั้น.

๒.๑๗ ความรู้ที่เป็นเหตุผลที่ได้รับจากความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด ความรู้เชิงเหตุผลมีก่อนเกิดขึ้นในจิต และติดตามจิตไปทุกหนทุกแห่งในสังสารวัฏ เมื่อปฏิสนธิวิญญาณในโลกมนุษย์ก็ติดตัวมาด้วยหรือติดตามจิตมากำเนิดด้วย

๒.๑๘ ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนมีอยู่ในจิตที่พระเป็นผู้เจ้าประทานมา คือความรู้เชิงเหตุผลเป็นความรู้ที่พระเป็นผู้เจ้าประทานให้มีอยู่ในจิตของมนุษย์ โดยไม่ผ่านประสาทสัมผัสของมนุษยีแต่อย่างใด

จากแนวคิดดังกล่าวเราวิเคราะห์จากแนวคิดของนักปรัชญาในกลุ่ม“ลัทธิเหตุผลนิยม”มีความเชื่อว่าจิตมนุษย์มีความรู้บางอย่างติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดโดยไม่ต้องอาศัย

---

[๔] **พจนานุกรมแปลไทยไทย ฉบับออนไลน์ ราชบัณฑิตยสถาน-**. แหล่งที่มา : http//:dictionary. sanook.com/search .วินิจฉัย/[๑๔ มกราคม ๒๕๖๐].

[๕] พจนานุกรมแปลไทย ไทย ฉบับออนไลน์-ราชบัณฑิตยสถาน. แหล่งที่มา : http//:dictionary.sanook.com/search .คาดคะเน/[๑๔ มกราคม ๒๕๖๐].

ประสบการณ์เช่นความรู้ว่าระยะสั้นที่สุดระหว่างจุดสองจุดคือเส้นตรงที่เชื่อมจุดทั้งสอง ความรู้นี้เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องไปวัดระยะทางจริง ๆ ความรู้เกี่ยวกับมิติ เวลา และการเคลื่อนที่ล้วนติดตัวมาแต่กำเนิดนอกจากนี้ก็ยังมีความรู้ที่มิอาจจะรับรู้ได้จากประสบการณ์ เช่น จำนวนไม่รู้จบที่เรียกว่า อนันต์ (Infinity) ผู้มีอำนาจเหนือสรรพสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า ฯลฯ ความรู้ที่ติดตัวมาโดยกำเนิดเป็นความรู้พื้นฐาน ความรู้อื่น ๆ ต่างก็สามารถคิดต่อจากความรู้เหล่านี้ โดยใช้หลักตรรกะทั้งสิ้น เพลโต นักปรัชญาชาวกรีกเชื่อเช่นนี้ เดการ์ตส์ ก็เชื่อเช่นนี้ ลัทธิความเชื่อนี้ถือว่า ความรู้ส่วนหนึ่งติดตัวมาแต่กำเนิด และอีกส่วนเกิดจากการติดต่อจากความรู้เหล่านี้ตามหลักเหตุผล จึงได้ชื่อว่า ลัทธิเหตุผลนิยม

๓. ความรู้เรื่องการระลึกชาติ

ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๓ จิตตวรรค ๕. จิตตหัตถเถรวัตถุ ๔ สังฆรักขิตเถรวัตถุเรื่อง พระสังฆรักขิตเถระ ดังนี้ “ [๓๗] คนเหล่าใดสำรวมจิตที่เที่ยวไปไกล๑ เที่ยวไปดวงเดียว๒ ไม่มีรูปร่าง ๓ อาศัยอยู่ในถ้ำ ๔ คนเหล่านั้นจักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร๕” [๖] เราวิเคราะห์ได้ว่าจิตคือสิ่งไม่มีรูปร่าง อาศัยอยู่ในถ้ำ เที่ยวไปไกลเพียงดวงเดียว ตามคาถาธรรมบทดังกล่าว เราวิเคราะห์ได้ดังนี้ ๑. ไม่มีรูปร่าง ๒. มีลักษณะเป็นดวง ๓. มีถ้ำเป็นที่อยู่อาศัย

๓.๑ จิตท่องเที่ยวไกล

๓.๒ คำว่า “ไม่มีรูปร่าง” จิตของมนุษย์ตามความหมายดังกล่าวเป็นสิ่งไม่มีรูปร่าง ไม่กินเนื้อที่ ไม่สามารถสัมผัสได้ แต่รู้ได้ด้วยใจของมนุษย์เอง

๓.๓ ลักษณะเป็นดวงธรรมชาติของจิตมีลักษณะเป็นดวงเกิดดับตลอดเวลาแต่ความสัมพันธ์ ระหว่างจิตดวงเก่าและดวงใหม่ก่อนที่ดวงเก่าจะดับก็ถ่ายทอดเชื้อไปยังจิตดวงใหม่เช่นนี้ตลอดเวลา

๓.๔ มีลักษณะเป็นถ้ำอยู่อาศัยเมื่อพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ ส่วนของกายมีลักษณะเป็นถ้ำน่าจะอยู่บริเวณกะโหลกศีรษะที่มีลักษณะเป็นถ้ำใช้เป็นที่บรรจุในก้อนสมองของมนุษย์นั้นเอง

๓.๕ จิตท่องเที่ยวไกล เมื่อมนุษย์สิ้นชีวิตแล้วกายเสื่อมสลายคืนสู่ธรรมชาติแล้ว ส่วนจิตของมนุษย์ออกจากกายไปจุติจิตไปสู่ภพภูมิ ต่างๆ ใน ๓๑ ภพภูมิที่กล่าวในพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้นคำว่า “ท่องเที่ยวไกล”จึงหมายจิตของมนุษย์ไปจุติจิตในภพภูมิต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเดินทางไกลนั้นเอง นอกจากนี้ลักษณะของจิตอาศัยอยู่ในกายของมนุษย์แล้ว **ธรรมชาติของจิต** ปัญหาที่ต้องวิเคราะห์ต่อไปว่า ธรรมชาติของจิตของปัจเจกบุคคล มีลักษณะอย่างไร ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺ

[๖] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย ๔๕ เล่มพระ ๒๕เล่มที่ (ปกสีฟ้า) สุตตันตปิฎก ขุททกนิกายธรรมบท จิตวรรคนั้นเอง

โต)[๗] ให้ความหมายของธรรมชาติของจิตมีลักษณะ คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ , สภาพนึกคิด, ความคิด,ใจ ซึ่งเราสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

๓.๖ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ จิตมีลักษณะไม่มีรูปร่างต้องอาศัยในร่างกายที่กะโหลกศีรษะที่บรรจุสมองมีลักษณะเป็นถ้ำใช้อาศัย และอาศัยกายออกไปรับความรู้ซึ่งอยู่ภายนอกตัวมนุษย์ ส่วนกายที่จิตใช้เป็นทวารออกไปรับความรู้เหล่านี้ นั้นคืออายตนะภายในของกายมนุษย์อันได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจของมนุษย์

-เมื่อจิตน้อมออกไปผัสสะอารมณ์ของรูปทางตา เกิดความรู้อารมณ์ขึ้น แต่เมื่อจิตเป็นสิ่งไม่มีรูปร่าง สิ่งที่จิตน้อมรับเข้ามาสู่จิตผ่านตาของมนุษย์นั้น ได้แต่สภาวะของอารมณ์ที่เป็นเรื่องราวของภาพที่มนุษย์เห็นเท่านั้น ไม่สามารถน้อมรับวัตถุต่างๆ ผ่านตาเข้ามาสู่จิตได้

-จิตน้อมออกไปผัสสะอารมณ์ของเสียงทางประสาทหู เกิดความรู้ของอารมณ์เสียงเกิดขึ้น แต่เมื่อจิตเป็นสิ่งไม่มีรูปร่าง สิ่งที่จิตน้อมรับเข้ามาสู่จิตผ่านหูของมนุษย์นั้น ได้แก่ สภาวะอารมณ์ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเสียงที่มนุษย์ได้ทางประสาทหูเท่านั้น ไม่สามารถน้อมรับวัตถุต่างๆ ทำให้เกิดเสียงเข้ามาสู่จิตได้ ฯลฯ เป็นต้น

๓.๗ ธรรมชาติที่มีสภาพนึกคิด จิตเมื่อรู้อารมณ์ใดแล้ว แล้วย่อมนำอารมณ์ที่รู้มานึกคิดจากสิ่งที่รู้ ว่าเป็นอะไรก็ได้ หรือให้หมายถึงอะไรก็ได้ กล่าวโดยสรุป เมื่อจิตของมนุษย์รู้สิ่งใดก็นำสิ่งนั้นมาคิด ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความรู้นั้น แล้วความอยากแล้วนำมาสู่การประพฤติทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมของมนุษย์ เช่นเมื่อมนุษย์ผัสสะสิ่งใดที่เป็นอามิสสุข มนุษย์เกิด ความอยาก ก็ย่อมแสวงหาด้วยการนำความรู้นั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตของตน ประโยชน์นั้นมีทั้งประโยชน์ภายในและภายนอกชีวิตของมนุษย์เอง

๓.๘ ธรรมชาติของจิตเก็บสั่งสมความรู้ ธรรมชาติของจิตเมื่อรับรู้สิ่งต่างๆ แล้ว สิ่งที่รับรู้ยังคงอยู่ในจิต และยังอยู่ในจิตของมนุษย์ นักวิชาการบางท่านบอกว่าอยู่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์ เป็นที่สะสมพฤติกรรมของจิตหลายอย่างเช่น แรงจูงใจทำให้แสดงพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์, ชอบเก็บผัสสะต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะภายใน ชอบเก็บกายกรรมที่แสดงออกทางกายมาไว้ วจีกรรมการแสดงออกทางวาจาของไว้และเก็บมโนกรรมสั่งสมไว้ในจิตในบางครั้งเก็บประสบการณ์ ทางผัสสะที่ดีเรียกว่า “กุศลกรรม” หากเก็บประสบการณ์ที่ไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม”เป็นต้น

๓.๙ ธรรมชาติของจิตมีความคิด จิตมนุษย์ของมนุษย์มีกิจกรรมทางจิตรวมถึงกระบวนการคิด ในแง่กรอบการคิดหมายถึง กระบวนการรับรู้, การรับความรู้สึก, ความมีจิตสำนึก และจินตนาการ เมื่อมนุษย์มีความรู้เก็บไว้ในจิตแล้ว ความเหล่านั้นจะมีประโยชน์ต่อชีวิตเมื่อมนุษย์เจ้าของความรู้ นำมาคิดจินตนาการ ทำให้ตนเข้าใจสภาวะโลกตามความ

---

[๗] แหล่งที่มา : http//:www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/buddict/dish.43html [๑๔ มกราคม ๒๕๖๐].

เป็นจริง แตกต่างกันตามความคิดหาเหตุผลของตนและแปลความหมายของผัสสะตามความเข้าใจของตนเพื่อเชื่อมกับความเป้าหมายของชีวิตที่ตนปรารถนา และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

ดังนั้นเราสรุปได้ว่า จิตมีลักษณะเป็นสิ่งไม่มีรูปร่างอาศัยอยู่ในบริเวณกะโหลกศีรษะที่เป็นศูนย์รวมของเส้นประสาททั่วร่างกายของมนุษย์จิตท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ มีธรรมชาติเป็นผู้รู้ ผู้คิด ผู้เก็บอารมณ์ต่างๆ และนำสิ่งที่รู้เก็บไว้ในจิตนี้ มานึกจินตนาการต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตน

ในคำสอนของพระพุทธเจ้าสอนเรื่องขันธ์ ๕ เมื่อเราสังเคราะห์ความรู้เรื่องขันธ์ ๕ ประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณขึ้นมาเป็นองค์ความใหม่ใหม่ เหลือเพียงกายและจิต คำรูปหมายถึงกาย ส่วนคำว่าจิตหมายถึงส่วนเหลือประกอบด้วยเวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ กายและจิตจึงรวมกันเข้าเป็นองค์ประกอบของชีวิตจิตอาศัยกายและกายอาศัยจิตเช่นเดียวกันจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ หากขาดสิ่งใดไปชีวิตย่อมสิ้นสุดลง จิตอาศัยกายส่วนที่เรียกว่า อินทรีย์ ๖ ออกไปแสวงหาความรู้ภายนอกตัวมนุษย์ ด้วยการศึกษา, การค้นคว้าหรือประสบการณ์ เป็นต้น

ความรู้ในคำสอนทางพุทธปรัชญาเถรวาทพระพุทธเจ้าสอนเรื่องชีวิตของมนุษย์ที่ประกอบด้วยกายและจิต มนุษย์มีจิตมีธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง ชอบท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ มีลักษณะเป็นดวง จิตอาศัยอยู่ในกายของมนุษย์นั้นเอง จิตของมนุษย์มีธรรมชาติเป็นผู้รู้อารมณ์เรื่องราวที่อยู่ภายนอกตัวมนุษย์ ผ่านอินทรีย์ทั้ง ๖ เก็บสั่งสมอารมณ์ที่รู้ผ่านประสาทสัมผัส ไว้ในจิตของตน ความรู้ที่จิตมนุษย์เก็บสั่งสมไว้ในจิตนั้น เมื่อมนุษย์ตายลงไปความรู้ที่เป็นประสบการณ์ของการแสดงออกทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมไม่ได้สูญไปกับความตายของมนุษย์ด้วย เพราะจิตของมนุษย์ไม่ได้ตายแล้วสูญพร้อมกับร่างกาย แม้จิตมีสภาวะแท้จริงมีการเกิดดับตลอดเวลา แต่จิตไปจุติจิตจากร่างเดิมไปสู่ภพภูมิใหม่ การออกจากร่างเดิมไปสู่ภพภูมิใหม่นั้น ความรู้ที่สั่งสมไว้ในจิตนั้นติดตามจิตไปจุติจิตด้วยไปสู่ภพชาติต่างๆ ด้วยดังนั้น เมื่อกลับมาปฏิสนธิวิญญาณกลับมาเป็นมนุษย์อีก ความรู้เรื่องการระลึกชาติปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกเล่ม๑ พระวินัยปิฎกเล่ม๑ (ฉบับมหาจุฬา ฯ) มหาวิภังค์ภาค ๑ เรื่องเวรัญชพราหมณ์ ข้อ ๑๒ “เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนินปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น ได้น้อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐,๐๐๐ ชาติบ้างตลอดสังวัฏฏกัปบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปบ้าง หลายกัปว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น มีชื่อ มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหารเสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุติจากภพนั้นจึงมา

เกิดในภพนี้ เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้ พราหมณ์ เราได้บรรลุวิชชาที่ ๑ ในยามแรกแห่งราตรี ความมืดมิดคืออวิชชา เรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างคือวิชชาได้เกิดขึ้นแก่เรา เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ

ข้อ ๑๓.“เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้นได้น้อม จิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุบัติ ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ เรารู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะมีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริตมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์พราหมณ์ เราได้บรรลุวิชชาที่ ๒ ในยามที่ ๒ แห่งราตรี ความมืดมิดคืออวิชชา เรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างคือวิชชาได้เกิดขึ้นแก่เรา เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ

ตัวอย่างเช่น การระลึกชาติของพระพุทธเจ้าเรื่องกินนรกินนรี พระศาสดา เมื่อทรงอาศัยกรุงกบิลพัสดุ์ ประทับอยู่ ณ นิโครธารามทรงพระปรารภนางพิพายโสธรา พระมารดาของพระราหุลได้ กล่าวถึงคุณของเธอ โดยแสดงจันทกินนรชาดก ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตปกครองเมืองพาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดเป็นกินนรมีภรรยาของเธอนามว่า จันทา ทั้งคู่พักอาศัยอยู่ที่ภูเขาเงินชื่อว่า จันทบรรพต พระเจ้าพรหมทัตเสด็จเที่ยวป่าพบนางกินนรี เกิดหลงรักนางและได้ยิงกินนรจนสิ้นชีวิต แล้วพระเจ้าพรหมทัตก็ปรากฏพระวรกายขึ้นมาให้นางเห็นท่ามกลางความโศกเศร้าเสียของนางกินนรี แม้พระเจ้าพรหมทัตแสดงตนที่จะรับนางเป็นภริยาก็ตาม นางจึงอุ้มสามีขึ้นกลับไปสู่ภูเขาจันทบรรพตด้วยความเศร้าโศกเสียใจอย่างรุนแรง ความเสียใจของนางสะเทือนถึงแผ่นดินของเทวดา ท้าวสักกะเทวราชเกิดร้อนลุกเป็นไฟ เมื่อทราบเหตุนางกินนรเสียใจเพราะสามีถูกพระเจ้าพรหมทัตยิงตาย พระองค์จึงแปลงตนเป็นพราหมณ์ถือกุณฑีน้ำมาหลั่งรดพระมหาโพธิสัตว์ทันใดนั้นเองพิษก็หายสิ้น แผลก็เต็ม แม้แต่รอยที่ว่าถูกยิงตรงนี้ก็มิได้ปรากฏ. เมื่อพระมหาสัตว์สบายลุกขึ้นได้ จันทา เห็นสามีฟื้นคืนชีพดีใจมากก้มกราบไหว้แทบเท้าของท้าวสักกะ ท้าวสักกะได้ประทานโอวาทแก่กินนรทั้งคู่นั้นว่า ตั้งแต่บัดนี้ เธอทั้งสองอย่าลงจากจันทบรรพตไปสู่ถิ่นมนุษย์เลย จงพากันอยู่ที่นี้เท่านั้นนะ พระพุทธเจ้าทรงประชุมชาดกว่า พระเจ้าพรหมทัตในครั้งนั้นได้มาเป็น เทวทัต ท้าวสักกะได้มาเป็น อนุรุทธะ จันทากินรีได้มาเป็น มารดาเจ้าราหุล ส่วนจันทกินนรได้มาเป็น เราตถาคต แล.นี้ข้อความที่ยืนยันว่าเรื่องกินนรและกินรี เป็นความรู้ในจิตของพระพุทธเจ้า.

๔. วิเคราะห์แนวคิดเรื่องความรู้ติดตัวมาแต่เกิดกับการระลึกชาติในพุทธปรัชญาเถรวาท

เมื่อชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยและจิต จิตของมนุษย์ใช้อินทรีย์ ๖ ออกไปแสวงหาความรู้ความรู้เป็นของมนุษย์ ดังนั้นอินทรีย์ ๖ เป็นที่มาของความรู้มนุษย์โดยจิตของมนุษย์ใช้อินทรีย์ ๖ เป็นส่วนที่น้อมออกไปรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโลก ไม่ว่าเป็นวัตถุสิ่งของพลังงานเสียง แม้กระทั่งเรื่องราวของมนุษย์ที่เบียดเบียนกันด้วยวิธีการต่างๆ เป็นการแสดงออกมาจากกายกรรม วจีกรรมและมโนกรรมล้วนแต่เป็นเรื่องราวจิตน้อมออกไปรับเรื่องราวแล้วเก็บมาสั่งสมอยู่ในจิตของมนุษย์ทั้งสิ้น ความรู้เหล่านี้เป็นจิตรับรู้ผ่านอินทรีย์ ๖ ที่เรียกว่าความรู้เชิงประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส แต่ในความเป็นจริงมีความรู้บางอย่างไม่ได้ผ่านประสบการณ์ทางอินทรีย์ ๖ แต่มีอยู่ในจิตมนุษย์ที่เรียกว่า ความรู้เชิงเหตุผล

ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าสอนเรื่องชีวิตในรูปของขันธ์ห้า เมื่อสังเคราะห์ขันธ์ห้าขึ้นมาโดยย่อเหลือเพียงกายและจิตแล้ว ชีวิตของมนุษย์นั้นไม่ได้มีเพียงแต่ร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่มีจิตเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งด้วย จิตของมนุษย์อาศัยกายรับรู้เรื่องราวเกี่ยวโลกและมนุษย์ แล้วน้อมรับเรื่องราวเหล่านั้นมาเก็บไว้ในจิตดังปรากฏในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ว่า จิตของมนุษย์มีธรรมชาติเป็นผู้เก็บสั่งสมความรู้ผ่านประสบการณ์ และติดตามจิตไปจุจิตในภพภูมิต่างๆ

ดังปรากฏข้อความในพระไตรปิฎเล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๓ จิตตวรรคพระสังฆรักขิตเถระ ดังนี้ “คนเหล่าใดสำรวมจิตที่เที่ยวไปไกล ๑ เที่ยวไปดวงเดียว ๒ ไม่มีรูปร่าง ๓ อาศัยอยู่ในถ้ำ ๔ คนเหล่านั้นจักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร ๕” [๏] จากข้อความในพระไตรปิฎกข้างต้น เราวิเคราะห์ได้ว่าจิตคือสิ่งไม่มีรูปร่าง อาศัยอยู่ในถ้ำ เที่ยวไปไกลเพียงดวงเดียว ตามคาถาธรรมบทดังกล่าว เราแยกเป็นประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้ ๑. ไม่มีรูปร่าง ๒. มีลักษณะเป็นดวง ๓. มีถ้ำเป็นที่อยู่อาศัย ๔. จิตท่องเที่ยวไกลและปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก เล่ม ๑ พระวินัยปิฎกเล่ม ๑ (ฉบับมหาจุฬา ฯ) มหาวิภังค์ภาค ๑ เรื่องเวรัญชพราหมณ์ ข้อ ๑๒ “เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น ได้น้อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐,๐๐๐ ชาติบ้างตลอดสังวัฏฏกัปบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปบ้าง หลายกัปว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูลมีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น มีชื่อ

[๏] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย ๔๕ เล่มพระ ๒๕เล่มที่ (ปกสีฟ้า) สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท จิตวรรคนั้นเอง. แหล่งที่มา: http//:www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/tpd25.htm [๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหารเสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุติจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้ เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้พราหมณ์ เราได้บรรลุวิชชาที่ ๑ ในยามแรกแห่งราตรี ความมืดมิดคืออวิชชา เรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างคือวิชชาได้เกิดขึ้นแก่เรา เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ข้อ ๑๓.“เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้นได้น้อม จิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุบัติ ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ เรารู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะมีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริตมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์พราหมณ์ เราได้บรรลุวิชชาที่ ๒ ในยามที่ ๒ แห่งราตรี ความมืดมิดคืออวิชชา เรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างคือวิชชาได้เกิดขึ้นแก่เรา เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดจึงติดตามจิตไปสู่ภพชาติต่างๆ ด้วย แม้กระทั่งมีโอกาสได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ความรู้การเวียนว่ายเกิดติดตัวมาเกิดอีกในโลกมนุษย์ ดังปรากฏในพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าเรื่องกินนรกับนางจันทาว่าพระโพธิสัตว์คือพระพุทธองค์เอง, นางจันทาคือพระนางพิมพายโสธรา ส่วนเท้าสักกะเทวราชคือพระอนิรุทธ ส่วนพระเจ้าพรหมทัตคือพระเทวทัต ส่วนประเด็นต่อไปความรู้เกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดเป็นความรู้เกิดจากเหตุผลจากสัญชาตญาณตามพจนานุกรมแปลไทย-ไทยราชบัณฑิตยสถานหมายถึงความรู้ที่มีมาแต่กำเนิดของคนและสัตว์ทำให้มีความรู้สึกและกระทำได้เองโดยไม่ต้องมีใครสั่งสอนเช่น สัญชาตญาณในการป้องกันตัว สัญชาตญาณในการรวมหมู่ สัญชาตเวค ก็ว่า. (อ. Instinct). กล่าวความรู้เกิดจากเหตุผลเป็นความรู้ทำได้เองไม่ต้องมีใครสั่งสอน ความรู้การกิน, ความรู้การนอน ความรู้ที่รู้จักปกป้องตัวเองจาการถูกผู้อื่นทำร้ายร่างกายเป็นต้น ดังนั้นในประเด็นนี้ความรู้การเวียนว่ายตายเกิดจึงเป็นความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิดของมนุษย์คือพระพุทธองค์นั้นเอง

ความรู้ได้จากการใช้ปัญญาพิจารณาโดยอาศัยเหตุผล การเวียนว่ายเกิดเป็นความรู้ที่มีอยู่แล้วในจิตของพระพุทธองค์ และมนุษย์ทุกคน เมื่อจิตสงบเงียบ ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง จิตมั่นคงไม่หวั่นไหว มโนภาพของอนุสัยที่สั่งสมอยู่ในย่อมผุดขึ้น พระพุทธองค์ย่อมใช้จิตพิจารณาใคร่ครวญเข้าแล้วก็นำมาอธิบายตามหลักเหตุผล ตามหลักข้อนี้การเวียนว่ายตายเกิดถือว่าเป็นความติดตัวมากำเนิด

๒.๓. ความรู้มิใช่เหตุผลจากประสาทสัมผัส ความรู้เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นประสบการณ์ในอดีตภพชาติต่างๆ ที่ผ่านมา แต่ปัจจุบันไม่เป็นแล้ว ความรู้ของการเวียนว่ายเกิดในภพชาติปัจจุบัน จึงไม่ใช่ความรู้เหตุผลที่คิดใคร่ครวญจากประสาทสัมผัส แต่คิดใคร่ครวญจากความรู้การเวียนว่ายเกิดที่มีอยู่ในจิตอยู่แล้ว ความรู้มิใช่เหตุผลจากการวินิจฉัย ความรู้เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นประสบการณ์ในอดีตภพชาติต่างๆที่ผ่านมาแต่ปัจจุบันไม่เป็นแล้วความรู้ของการเวียนว่ายเกิดในภพชาติปัจจุบันจึงไม่ใช่ความรู้เหตุผลที่คิดใคร่ครวญจากการวินิจฉัยเพราะการวินิจฉัยต้องการความรู้จากประสบการณ์ ความรู้มาจากภายเท่านั้นแต่คิดใคร่ครวญจากความรู้ของการเวียนว่ายเกิดที่มีอยู่ในจิตอยู่แล้วความรู้มิใช่เหตุผลจากการอนุมาน ความรู้เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นประสบการณ์ในอดีตภพชาติต่างๆ ที่ผ่านมาเป็นความรู้ที่มีอยู่ในจิตของมนุษย์แต่ไม่ใช่ความรู้ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสในเวลาปัจจุบัน แต่คิดใคร่ครวญจากความรู้ของการเวียนว่ายเกิดที่มีอยู่ในจิตอยู่แล้ว ความรู้นี้จึงเป็นความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด.

- ความรู้ใช่เหตุผลจากการจินตนาการคำว่าจินตนาการตามพจนานุกรมแปลไทย-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามว่าคือการสร้างภาพขึ้นในใจ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ใช้จิตรับเรื่องราวเกี่ยวกับโลกผ่านอินทรีย์ ๖ ของมนุษย์แล้วเก็บเป็นสัญญาอยู่ในจิตของมนุษย์แล้วนำมาสร้างภาพให้เกิดขึ้นในจิตของมนุษย์ ความรู้จึงเป็นความผ่านประสบการณ์ จึงไม่ใช่เหตุผลนิยมตามทัศนะของปรัชญาฝ่ายเหตุผลนิยม ส่วนความรู้เกี่ยวข้องกับเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นประสบการณ์ในอดีตภพชาติต่างๆ ที่ผ่านมาและถูกน้อมมาเก็บไว้ในจิตของมนุษย์ ความรู้นี้จึงมิใช่ความรู้จากประสบการณ์ที่จะนำมาสร้างภาพให้เกิดขึ้นในจิตได้ แต่จิตสามารถนำมาคิดใคร่ครวญจากความรู้เกี่ยวกับการเวียนว่ายเกิดที่มีอยู่ในจิตได้ ความรู้นี้จึงเป็นความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด.

- ความรู้เป็นเหตุผลเกิดขึ้นโดยอาศัยจิตที่สว่างสงบแน่วแน่ เป็นเหตุผลปราศจากข้อสงสัย ความรู้เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ก็เกิดขึ้นเมื่อจิตของมนุษย์สว่างสงบแน่วแน่เป็นเหตุผลปราศจากข้อสงสัยเช่นเดียวกัน ปรากฏข้อความในพระไตรปิฎก เล่ม๑ พระวินัยปิฎก เล่ม๑ (ฉบับมหาจุฬา ฯ) มหาวิภังค์ภาค ๑ เรื่องเวรัญชพราหมณ์ ข้อ ๑๒ “เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น ได้น้อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติ. ในประเด็นนี้การเวียนว่ายเกิดจึงเป็นความรู้เป็นเหตุที่ได้รับจากความคิดตัวมาแต่กำเนิด

- ความรู้ที่เป็นเหตุผลที่ได้รับจากความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด เมื่อการเวียนว่ายเกิดเป็นความรู้ที่มนุษย์เก็บสั่งสมไว้ในจิต และติดตามจิตไปจุติจิตในภพภูมิต่างๆ ดังนั้นเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ความรู้สั่งสมไว้ในจิตย่อมเป็นความคิดตัวมาแต่กำเนิดด้วย

- ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนมีอยู่ในจิตที่พระเป็นผู้เจ้าประทานมา ส่วนข้อนี้ตามหลักคำสอนทางพุทธปรัชญาเถรวาทที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พุทธปรัชญาเถรวาทได้ปฏิเสธ

ความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า การเวียนว่ายเกิดจึงมิใช่ความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด ตามแนวคิดของของนักปรัชญาฝ่ายเหตุผลนิยม แต่เป็นความคิดเรื่องการเวียนว่ายเกิดที่เกิดจากประสบการณ์ของมนุษย์เองผ่านประสาทสัมผัสที่เก็บสั่งสมในจิตและติดตามจิตไปสู่ภพชาติต่างๆ จนถึงชาติปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปว่าการเวียนว่ายตายเกิดมิใช่ความรู้ติดตัวมาแต่ตามกำเนิดตามทัศนะของนักปรัชญาตะวันตกฝ่ายเหตุผลนิยม แต่เป็นความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิดตามหลักเหตุผลของพุทธปรัชญาเถรวาท

บรรณากรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ชัยวัฒน์อัตพัฒน์. **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้).** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

ฟื้น ดอกบัว. **พุทธปรัชญาแห่งชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๕.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท จิตวรรค. แหล่งที่มา : http//:www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/tpd25.html [๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙]

พจนานุกรมแปลไทยแหล่งที่มา .**ไทย ฉบับออนไลน์ ราชบัณฑิตยสถาน-** : http//: dictionary.sanook.com/ search จฉัยวินิ/[๑๔ มกราคม ๒๕๖๐].

ปัจจัยสันนิสิตศีล : พระพุทธศาสนาสู่มุมมองต่อสังคมการบริโภค
Paccayasannissita-sila : Buddhism views on social consumption

พระมหาประพันธ์ สิริปญฺโญ (ไทยใหญ่)*

บทคัดย่อ

ความเจริญทางด้านการบริโภคจะเร้าให้มนุษย์มีความอยาก ทำให้มนุษย์ต้องตกเป็นทาสของกระแสการบริโภคภายใต้การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่กระตุ้นเร้าให้ความอยากแสดงตัวออกมาอยู่เสมอ

คุณค่าที่สนองความต้องการคุณภาพชีวิต เช่น การบริโภคเป็นการบำบัดหรือสนองความต้องการ คือ การใช้สินค้าและการบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้เกิดความพอใจ คือ บำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ ทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่าการบริโภค คือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้ได้รับความพอใจโดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น หมายความว่า การบริโภคจะต้องมีจุดหมาย การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิตแก่สังคมและแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลายรวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมาฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือยความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิงเบียดเบียนกันในสังคมการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและการก่อมลภาวะเป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัยสี่ด้วยปัญญาที่ทำให้การบริโภคหรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชเนมัตตัญญุตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด

การบริโภคพระพุทธเจ้าได้ตรัสให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายว่า การบริโภคปัจจัยสี่ คือ“เครื่องนุ่งห่มก็ใช้สอยเพื่อปกปิดร่างกายไม่ใช่เพื่อตกแต่งเป็นเครื่องประดับ อาหารก็รู้ว่าบริโภคเพื่อยังอัตภาพร่างกายให้ดำรงอยู่ได้บรรเทาความหิวเก่า ป้องกันความหัวใหม่เพื่อที่จะได้มีกำลังในการสร้างคุณความดี ที่อยู่อาศัยก็ใช้สอยเพื่อบำบัดความหนาวความร้อน และป้องกันอันตรายจากสัตว์และฤดูกาล ส่วนยารักษาโรคก็ใช้เพื่อบำบัดเวทนา อาพาธต่างๆ การบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ จึงต้องพิจารณาให้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์จึงจะได้รับประโยชน์สำหรับบริโภคเอง”สิ่งเหล่านี้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายว่าไม่ใช่เป็นการเพิ่มพูนอาสวะการใช้

* อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สอยปัจจัยสี่นั้นเพียงเพื่อบำบัดเวทนาอันเนื่องมาจากความต้องการที่เกิดขึ้นโดยใช้สติปัญญาเพื่อละอาสวะแห่งภิกษุนั้น ภิกษุจึงชื่อว่า รู้จักประมาณโดยการบริโภค

คำสำคัญ: ปัจจยสันนิสิตศีล, พระพุทธศาสนา, การบริโภค

Abstract

The growth of consumption will raise the human craving. Humans have become slaves of the current consumption of the advertising motivates us to want to express themselves always.

Values that satisfy the requirements of quality of life, such as healing or consumer needs.Such as healing or consumer needs. Therapy is the use of the product and service needs. To achieve a satisfactory the treatment needs to be satisfied. Buddhist said the consumption of goods and services needs treatment. In order to get a satisfactory quality of life.This means that the consumer must have a destination. Drug consumption by a factor of intelligence. Human behavior in the end it came down to eat the drug consumption. If humans do not develop the habit of drug consumption. It will cause huge problems in the life of society and the world. They eat Consumption factor 4 and supplies them with the technologies rulers. Epicurean preoccupation cause intoxication. Lavish defamatory quality of life Wasteful spending the opposition infighting persecuted in society and the destruction of natural resources, pollution and so on. You must develop the habit of eating a drug consumer behavior resulting from the wit to understand and perform correctly for the purposes of intelligence by a factor of four, making it fit for consumption or called names eatables Chippenham continued greatness eye problems. As well as living things that make the most money with the least wastage.

Consumption Buddha spoke to the monks by depriving it. Consumption factor is "apparel was built to conceal the body, not to decorate the ornaments. Food consumers to know that the body’s own existence alleviate hunger old. Protect the head in order to have the power to create a virtue. Housing was built for the cold, the heat treatment. And protection of animals and the seasons. The medicine is used to treat

distressing electing different. Consumption of the four living it must be considered to meet the objectives it will be useful for their own consumption. These priests are not considered by depriving it of living increase was surprised that four factors. Only pity for treatment due to the demands raised by the use of his intellect to scum of the priests. The monk named Knew about the consumption.

Keywords: Paccayasannissita-sila, Buddhism, consumption

๑. บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีได้เจริญก้าวหน้ามาก จนทำให้มนุษย์ต้องวิ่งตามกระแสของเทคโนโลยีหรือวัตถุนิยม จนกลายเป็นยุดบริโภคนิยมเสียแล้ว จนเป็นเหตุให้ได้รับปัญหาต่างๆ ตามมา ทั้งนี้เพราะเหตุเทคโนโลยีเป็นเหตุให้เกิดความยากเพิ่มขึ้น อยากได้มากขึ้น อยากมีมากขึ้นให้ทันตามกระแสโลกที่เจริญ จนทำให้เกิดความไม่รู้จักพอ เมื่อความอยากเพิ่มมากขึ้น การดิ้นรนก็ต้องเพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการนั้น ในแง่นี้อาจจะเรียกว่า กิเลสก็ได้พัฒนาตามขึ้นไปด้วย เช่น อยากมากขึ้นจนขาดการมองเห็นความเป็นจริงว่าบางครั้งเกินความสามารถที่จะหามาได้ตามที่อยาก เมื่อหาไม่ได้ก็พยายามดิ้นรนมากยิ่งขึ้น และไม่คำนึงถึงว่า การจะได้มาเพื่อจะบริโภคให้ทันกระแสเหล่านั้นจะผิดศีลธรรมหรือไม่ จึงเป็นสิ่งที่น่าวิเคราะห์โดยนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการพิจารณา

๒. การขยายตัวของอุตสาหกรรมเทคโนโลยีแห่งยุคบริโภคหรือวัตถุนิยม

ในภาวะปัจจุบันเทคโนโลยีได้เจริญขึ้นมาก กล่าวกันว่าการพัฒนานี้เกิดจากความยากลำบากเบื้องต้นของชาวยุโรป คือ สภาพแวดล้อมพาให้ต้องขวนขวายในสิ่งที่จะทำให้มนุษย์ได้รับความสะดวกสบาย ไม่ให้ลำบากเหมือนที่ผ่านๆ มา เช่น ฤดูหนาวก็หนาวมากจนถึงขนาดขาดแคลนอาหาร เรียกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิตนั้นลำบากมากๆ จึงทำให้ต้องคิดค้นหาวิธีการที่จะเอาชนะความลำบากนี้ จึงทำให้เกิดอุตสาหกรรมขึ้น ทีนี้เมื่อแก้ปัญหาความขาดแคลนได้ จึงคิดต่อไปอีกว่าทำอย่างไรมนุษย์จึงจะมีความความสุขอย่างแท้จริง มันก็มีเพียงวิธีเดียวคือทำอย่างไรมนุษย์จึงจะมีวัตถุที่สมบูรณ์ในการที่จะทำให้ความสุขมีได้ มันคือจะต้องพัฒนาอุตสาหกรรมและกลายมาเป็นวัตถุนิยมจนถึงบริโภคนิยม

๒.๑ ปัญหาที่เกิดจากบริโภคนิยมจนถึงวัตถุนิยม คำว่าบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมจึงเกิดจากอุตสาหกรรมที่พัฒนาขึ้นมาในรูปของเทคโนโลยีที่ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนเพื่อให้ได้มา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ความสุขจากเทคโนโลยีนั้น ความสุขชนิดนี้เป็นความสุขที่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก กล่าวคือเป็นความสุขที่อิงกับกามคุณ และถ้าอยากมีความสุขมากขึ้นก็ต้องมีวัตถุมากขึ้นตามมาเมื่อแสวงหาวัตถุมากขึ้นก็ต้องมีการขัดแย้งกับคนอื่นมากขึ้น

ตามไปด้วย เหตุนี้การเจริญขึ้นของอุตสาหกรรมนั้น สิ่งที่พ่วงมาพร้อมกับความเจริญนั้นก็คือโทษภัยที่สืบเนื่องจากความเจริญนั้นก็ค่อยๆ ปรากฏขึ้นและรุนแรงตามลำดับ เพราะแนวคิดที่เจริญนั้นทำให้มนุษย์ต้องแข่งขันเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกันเองเพื่อแย่งชิงวัตถุที่เป็นเทคโนโลยีในยุควัตถุนิยมนั้นมาบำรุงบำเรอความสุขของตน แล้วปัญหาต่างๆ ก็ตามมาติดๆ ในสังคมมนุษย์ ขอยกตัวอย่างเช่น ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาลักขโมย ปัญหาการฉกชิงวิ่งราว การทำร้ายร่างกายเพื่อชิงทรัพย์[๑]

ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ตัวต้นเหตุก็คืออยากได้วัตถุเพื่อมาบำเรอความสุขดังกล่าว และเพราะถูกกระตุ้นให้บริโภคอย่างไม่หยุดยั้งในทุกเมื่อและตลอดเวลา ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแห่งโลกไร้พรมแดนที่เรียกว่า โลกาภิวัฒน์ กลายเป็นโลกที่เป็นอยู่ตามกระแสบริโภคนิยมที่ผ่านมาทางสื่อต่างๆ ในทุกรูปแบบ[๒] ผ่านจอทีวี หนังสือพิมพ์ แหล่งโฆษณา บริษัทห้างร้าน รวมทั้งโทรศัพท์มือถือยี่ห้อต่างๆ เปิดตัวโฆษณาออกมา ซึ่งทุ่มเทกันอย่างมหาศาล ในการไปกระตุ้นต่อมความอยากของมนุษย์ให้เผยตัวหรือแสดงตัวออกมาอย่างชัดเจน มนุษย์ในยุคนี้ถูกยั่วยุให้เกิดการบริโภคอย่างไร้ข้อจำกัด การบริโภคได้กลายเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพของชีวิต และมาตรฐานบ่งบอกความเจริญ ความดี เกียรติภูมิ และความสำเร็จของปัจเจกบุคคลในสังคม การบริโภคนิยมได้เข้ามาครอบงำความหมายของชีวิต และแทนที่ความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆ[๓] เพราะถูกกระตุ้นให้อยากนั่นเอง และเมื่อความอยากเกิดขึ้น ไม่ว่าจะสมหวังหรือไม่ก็ตามปัญหาต่างๆ ย่อมตามมา มนุษย์ทั้งหลายก็จะดิ้นรนขนขวายเพื่อให้ได้ตามสิ่งที่เคยได้เห็น ได้ยิน ได้ฟังจากการโฆษณาประชาสัมพันธ์นั้น ในช่วงที่ดิ้นรนแสวงหานี่เอง ปัญหาต่างๆ จึงตามมาเพราะสิ่งต่างๆ ที่ผ่านการโฆษณาประชาสัมพันธ์นั้น พูดได้ว่าเป็นการครอบงำ ปั่นหัว และชี้นำค่านิยมตลอดถึงสร้างค่านิยมของสังคม[๔] ปัญหามองได้ ๒ แง่ คือ

---

[๑]พระพรหมคุณาภรณ์ ,(ปยุตฺโต .อ.ป)พนิดา อังจันทรเพ็ญ ,๔พิมพ์ครั้งที่ ,แปล , **พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ : การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ บทสนทนาระหว่างพระพรหมคุณาภรณ์**กรุงเทพ) **,กับ นายลอเรนส์ แวนแคน มิวเซนเบิร์ก (ปยุตฺโต .อ.ป)**มหานคร : ธรรมสภา , ,(๒๕๔๘หน้า ๑๒.

[๒]ศศิวรรณ กำลังสินเสริม" ,พุทธกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตในยุคบริโภคนิยม ," **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัญฑิต**) ,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , (๒๕๒๐, หน้า ๑.

[๓]พระเยื้อง ปั้นเหน่งเพชร" ,การบริโภคปัจจัย ๔ ของพระภิกษุสงฆ์ : ข้อพิจารณาทางจริยธรรม ,"**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย) ,: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(๒๕๔๘ ,, หน้า ๑.

[๔]พระพรหมคุณาภรณ์ ,(ปยุตฺโต .อ.ป)พนิดา อังจันทรเพ็ญ ,๔พิมพ์ครั้งที่ ,แปล , **พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ : การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ บทสนทนาระหว่างพระพรหมคุณาภรณ์,กับ นายลอเรนส์ แวนเคน มิวเซนเบิร์ล (ปยุตฺโต .อ.ป)** หน้า ๒๔.

๑.หากมองในแง่ปัญหาบุคคล อาจเพราะเนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องอยู่รอดและหาความสุข จึงต้องดิ้นรนแสวงหาให้เกิดขึ้นแก่ตน เมื่อทำเช่นนั้นอยู่เสมอก็จะเกิดความเคยชินของจิตใจที่มุ่งจะหาและคิดจ้องแต่จะได้จะเอา ก็จะเสริมย้ำความเห็นแก่ตัว และเมื่อทุกคนเป็นอย่างนั้นแน่นอน ก็จะมีแต่ความขัดแย้งแย่งชิงเบียดเบียนกัน[๕]

๒. หากมากในแง่สังคม มนุษย์ย่อมามีโอกาสและมีกำลังมีสติปัญญาความสามารถไม่เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างมุ่งจะหาจะได้จะเอา คนที่มีโอกาสกำลังความสามารถมากกว่า ก็จะได้เปรียบ กอบโกยเอามาให้แก่ตน ตลอดจนข่มแหงรังแกครอบงำผู้อื่น ส่วนคนที่ด้อยโอกาสกำลังความสามารถ ก็จะขาดแคลนมีความทุกข์มาก และก็ต้องคอยหาทางแอบแฝงแย่งชิงเอาจากคนที่มีมากกว่า และคนที่มั่งมีนั้นก็หาได้มีความสุขอย่างแท้จริงไม่ เมื่อมองโดยภพรวมก็เป็นสังคมแห่งการเบียดเบียน[๖] นั่นก็จะก่อปัญหาสังคมตามมาอย่างที่เคยกล่าวถึงแล้วเช่น เมื่อหาโดยสุจริตไม่ได้ หรือรอคอยที่จะได้มาตามทางที่ถูกศีลธรรมนั้นรอไม่ได้ อาจจะเกิดการฉกหรือชิงเอาสิ่งของๆผู้อื่น หรือคอยหาจังหวะโอกาสที่จะลักขโมย จี้หรือปล้นและอาจจะถึงขั้นทำร้ายเจ้าของทรัพย์ก็มี นี่คือปัญหาที่ตามมา หรือปัญหาระดับองค์กรใหญ่ๆ ก็อาจเกิดขึ้นได้ซึ่งออกมาในรูปแบบของการคอรัปชั่น โกง หรือยักยอก อย่างนี้เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ถ้าได้ตามความอยากนั้นแล้ว ความหลงใหลเพลิดเพลินมัวเมากับสิ่งที่ได้มานั้นย่อมเกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดความประมาทในการดำเนินชีวิต และความอยากนี้จะส่งผลให้ทะยานอยากขึ้นไปเรื่อยๆ เพราะตราบใดที่ยังไม่มีหลักศีลธรรมทางศาสนามาคอยควบคุมและสะกิดใจให้คิดถึงสัจธรรมความจริงเมื่อนั้นก็ยังต้องตกเป็นทางของกระแสการบริโภคภายใต้การโฆษณา และการบำเรอความสุขทางประสารทสัมผัสทั้ง ๕ เป็นสิ่งที่ไม่อาจให้เต็มอิ่มหรือให้พอดีได้ ความอยากด้านนี้ของมนุษย์จึงไม่มีที่สิ้นสุด และการหาความพรั่งพร้อมทางวัตถุก็จึงไม่มีที่สิ้นสุดหรือไม่มีขอบเขตด้วย[๗]

๒.๒ มุมมองของสังคมต่อการบริโภค หากมองในมุมมองสังคมโดยภาพรวมที่รวมถึงสังคมโลกด้วย จะเห็นว่าการบริโภคของมนุษย์ในปัจจุบันนี้ มิได้เป็นไปเพื่อสนองตามความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์เท่านั้นแต่กลับเป็นการสร้างความต้องการ หรือความอยากเพื่อให้มนุษย์บริโภคให้มากที่สุด มนุษย์กลายเป็นทาสของวัตถุ การบริโภคในปัจจุบันจึงไร้ขอบเขต ทำลายทรัพยากรธรรมขาติและทำลายสภาวะแวดล้อมของโลกอย่างรวดเร็ว เกิดความแตกต่างในมาตรฐานการดำรงชีวิตระหว่างคนร่ำรวยกับคนยากจนและระว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่ด้อยพัฒนาอย่างมหาศาล หากเราหันกลับไปทบทวนถึงความหมาย

---

[๕] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), **กรณีธรรมกาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๘-๒๕๙.

[๖] เรื่องเดียวกัน ,หน้า ๒๕๙.

[๗] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ที่อยู่, ๒๕๕๖). หน้า ๙.

การบริโภคดั่งเดิมของมนุษย์ ก็จะพบมนุษย์ในยุคดั่งเดิมนั้น มีเป้าหมายของการบริโภคที่เป็นไปเพื่อสนองความต้องการตามธรรมชาติอย่างแท้จริง จึงเป็นการมองทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานของระบบความคิดว่าเป็นสมบัติส่วนรวม[๘]

ปัจจุบันสังคมไทย กำลังจะได้ชื่อว่าเป็นสังคมบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยม แต่มุมมองของผู้เขียนนั้นเห็นว่าสังคมไทยเป็นสังคมบริโภคนิยมไปแล้วอย่างเต็มตัว เนื่องจากคนไทยได้รับอิทธิพลจากปรัชญาวัตถุนิยมของชาวตะวันตก ที่เน้นความสำคัญด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ เป็นการส่งเสริมมนุษย์ให้เพิ่มกิเลส(ความอยาก)มากขึ้น ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ก็นิยมความเจริญด้านวัตถุ ดังจะเห็นได้จากมีการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และรับเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน มนุษย์แข่งขันทางวัตถุมากขึ้น และก็ทำให้เกิดทางสังคมมากขึ้น ดังที่เคยกล่าวถึงแล้วในช่วงแรก

วัตถุนิยมส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม จนสภาพสังคมไทยตกอยู่ภายใต้สภาพเลวร้าย วิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ แทบจะไม่หลงเหลือให้ชื่นชม คนไทยเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว สังคมที่มีมิตรไมตรีความเอื้ออาทรต่อกันเหลือน้อยลง เพราะต้องแข่งขัน แก่งแย่งเพื่อความอยู่รอด[๙] นี้คือผลจากความเจริญทางวัตถุนิยมยุคนิยมบริโภค

๒.๓ มุมมองการบริโภคทางพระพุทธศาสนา ในแง่ของทางพระพุทธศาสนา ถ้าขาดศีลธรรมทางศาสนามาเป็นตัวควบคุม แม้ความเจริญทางเทคโนโลยีจะพัฒนาไปไกลแค่ไหน ก็อาจก่อประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ เพราะในความมีประโยชน์นั้น โทษก็แฝงมาด้วยเช่นกัน การผลิตการพัฒนาและการบริโภคเทคโนโลยีได้เป็นไปในทางที่จะชักพาคนให้ลุ่มหลงมัวเมาประมาทและเพิ่มโมหะเป็นอย่างมาก ยิ่งเวลานี้สังคมโลกหลายส่วนได้ย่างก้าวเข้าสู่ยุคข่าวสารข้อมูลไร้พรมแดน ถ้ามนุษย์ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการสื่อสารและข้อมูลไม่ถูกต้อง แทนที่เทคโนโลยีจะส่งเสริมความรู้และสติปัญญา ก็กลับจะเป็นเครื่องมอมเมาทำให้คนลุ่มหลงประมาทยิ่งขึ้น ดังเช่น เทคโนโลยีที่เอามาใช้เล่นการพนันและเกมส์ไร้ประโยชน์ผลาญเวลาที่เคลื่อนคลาดอยู่ในปัจจุบัน เป็นต้น ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีไม่ใช้ปัญญา ขาดความรู้เท่าทันต่อคุณและโทษของมัน ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทั้งลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์และทำลายสภาพแวดล้อม [๑๐]

---

[๘] พระมหาเกรียงไกร กิตฺติเมธี(พินยารักษ์), “พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคปัจจัย ๔”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

[๙] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๗.

[๑๐] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๕.

ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนามองว่า บริโภคอย่างไรจึงจะมีคุณค่า บริโภคอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์มากที่สุดและไม่ผิดหลักศีลธรรมอันดีงาม ดังมีท่าทีเชิงพุทธให้แนวทางว่า การที่มนุษย์ตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยม คือ ความหลงระเริง เพลิดเพลินติดใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นสิ่งที่ทำให้ชื่นชม สบายใจ ถูกใจ มุ่งแต่จะสัมผัสสิ่งที่กระทบ ตา หู จมูก ลิ้น มนุษย์มุ่งชีวิตทำกิจกรรมต่างๆ หรือทำความเพียร เพื่อหาสิ่งที่จะมาปรนเปรอ ตา หู จมูก ลิ้น กายของตนนั้นไม่ถูกต้อง เพราะทำให้มนุษย์มัวเมา เป็นทาสของวัตถุ ไม่พัฒนาตนเองและขัดขวางการที่จะเข้าถึงสิ่งที่ดีงามที่สูงขึ้นไปเพราะมัวแต่จะต้องหาสิ่งต่างๆ ที่เป็นวัตถุภายนอกมาบำรุงความสุข ถ้าคิดว่าเราจะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อได้รับสิ่งเหล่านั้น คนก็ตกเป็นทาสของวัตถุ ชีวิตของคนในด้านส่วนตัวก็ไม่เป็นอิสระในด้านสังคม ต่างก็มุ่งหาสิ่งบำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของตัวเองให้มากที่สุด เพื่อที่จะมีความสุขเต็มที่สุด ก็ทำให้ต้องเบียดเบียนกัน[๑๑] คำว่าเบียดเบียน ก็คือการเกิดปัญหาตามมาในแง่ของสังคมนั่นเอง

๒.๔ มุมต่อการบริโภคในสังคมปัจจุบัน ในมุมมองของผู้เขียนนั้น ทุกวันนี้เราไม่ได้บริโภคใช้สอยตามประโยชน์ที่จำเป็นของสิ่งที่เราบริโภคสักเท่าไร เป็นการบริโภคในเชิงตามความนิยมของสินค้าตามอัตลักษณ์ของสังคมที่นิยมบริโภคกันโดยอาศัยการโฆษณาจากสื่อ รวมไปถึงการบริโภคตามตำแหน่งหน้าที่ รสนิยม รูปแบบของการใช้ชีวิต ที่จะต้องจ่ายเงินในราคาสูงมากให้กับสินค้าที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นในชีวิต กลายเป็นสินค้าของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันไปแล้วซึ่งเป็น “สังคมการบริโภค” เป็นวัฒนธรรมใหม่ของการบริโภคในระบบทุนนิยม นอกจากนี้สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการบริโภคในสังคมไทยได้เป็นอย่างดีคือ การโฆษณา การโฆษณาเป็นการผสมผสานระหว่างสินค้าหรือการบริการกับศิลปะการเล่าเรื่องที่นำเสนอด้วยกลวิธีต่างๆ ที่แยบยลและน่าสนใจ จนเกิดความอยากความต้องการในสินค้าและบริการนั้นๆ โดยไม่ทันได้พิจารณาในคุณค่าและความจำเป็นของสินค้านั้นสำหรับตนเอง

๓. การบริโภคตามหลักทางพระพุทธศาสนา

การบริโภคตามหลักพระพุทธศาสนา คือการรู้เท่าทัน กล่าวคือต้องบริโภคใช้สอยให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น พิจารณาให้เห็นคุณค่าที่แท้จริง คือประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้น ไม่ติดอยู่กับ รูป เสียง กลิ่น รถ ค่านิยมหรือกระแสนิยมของสังคม การยึดทางสายกลางในการบริโภค ไม่ตระหนี่จนเกินไปและ สุลุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยจนเกินขอบเขต โดยยึดหลักความพอดีให้สอดคล้องกับฐานะทางเศรษฐกิจและความสามารถของตนและความรู้หลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม รู้จักแยกแยะในสิ่งที่จำเป็นและไม่จำเป็นต่อชีวิต ฉะนั้นผู้บริโภคจะต้องคำนึงถึงความจำเป็นและประโยชน์ของสิ่งนั้นเสียก่อนจึงบริโภคด้วยสติปัญญามิใช่บริโภคด้วยตัณหา จะเห็นได้ว่าการบริโภคทรัพย์หรือใช้จ่ายทรัพย์ที่ใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนามีอุดมการณ์อยู่ว่า ควรให้

[๑๑] ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๑๓/๒๕๑.

เป็นไปตามความจำเป็นถูกต้องและมีเหตุผล[๑๒] การบริโภคนั้นจะต้องมีจุดหมาย ไม่ใช่การบริโภคแล้วเกิดความพึงพอใจเท่านั้น แต่การพึงพอใจต้องให้ผลที่ตามมาคือเกิดคุณภาพชีวิตด้วย[๑๓] จึงจะสามารถยับยั้งไม่หลงไปตามกระแสบริโภคนิยมจนเกินความจำเป็น

๓.๑ หลักการพิจารณาปัจจัย ๔ หลักพระพุทธศาสนาใช้หลักของ ปัจจเวก โดยใช้หลักแห่งการพิจารณาการใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างคุ้มค่าด้วยปัญญา พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ พิจารณาโดยแยบคาย แล้วจึงเสพจีวรเพียงเพื่อป้องกันความหนาว เพื่อป้องกันความร้อน เพื่อป้องกันสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานเท่านั้น เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะ อันจะยังความละอายให้กำเริบเท่านั้น”[๑๔]

จึงเสพบิณฑบาต ไม่เสพเพื่อเล่น ไม่เสพเพื่อมัวเมา ไม่ใช่เสพเพื่อตกแต่ง ไม่ใช่เสพเพื่อประดับ โดยประการอย่างนี้ เราจักกำจัดเวทนาเก่าและจักไม่ยังเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น ความดำเนินไปได้ ความไม่มีโทษและความผาสุก จักมีแก่เรา

จึงเสพเสนาสนะ เพียงเพื่อป้องกันความหนาว เพื่อป้องกันความร้อน เพื่อป้องกันสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานเท่านั้น เพียงเพื่อบรรเทาอันตราย คือ อุตุ เพื่อความยินดีในการหลีกเร้นเท่านั้น

จึงเสพคิลานปัจจัยเภสัจบริขาร เพียงเพื่อป้องกันเวทนาทั้งหลาย อันเนื่องด้วยโรคที่เกิดขึ้นแต่อาหาร ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว เพื่อความไม่มีทุกข์เป็นอย่างยิ่งเท่านั้น

ปัจจเวก คือการพิจารณา พิจารณาด้วยปัญญา วิธีการพิจารณาปัจจเวกขณะทั้ง ๔ อย่าง คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช เรียกว่า ปัจจัยสันนิสสิตศีล อันเป็นศีลที่พระภิกษุที่พิจารณาปัจจัยที่ได้มาก่อนจึงใช้สอยเหตุผลที่ทรงแสดงการพิจารณาสิ่งที่ได้มาก่อนแล้วค่อยบริโภคใช้สอยเพื่อไม่ให้กิเลสอาสวะทั้งหลายเกิดในการใช้สอยปัจจัยที่ได้มาอันเป็นการปิดกั้นกิเลสอาสวะทั้งหลายที่จะเกิดในปัจจุบัน ที่จะเกิดเพราะสิ่งที่ได้มา พระพุทธองค์ทรงแสดงศีล คือปัจจัยสันนิสสิตศีล เพื่อพิจารณาด้วยปัญญา ย่อมบริสุทธิ์ด้วยการพิจารณาด้วยปัญญาเป็นปัจจเวกขณสุทธิ[๑๕]

๓.๒ วิธีการพิจารณาปัจจัยจัย ๔ พิจารณาโยแยบคาย ได้แก่ พิจารณา คือ ทราบแล้วโดยอุบาย ด้วยปัญญา รู้ประโยชน์ เช่น รู้ว่าเพื่อป้องกันความหนาว เป็นต้น

---

[๑๒] กุลสินี มุทธากลิน, “การวิเคราะห์การบริโภคแนวพุทธปรัชญา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒๐.

[๑๓] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๐.

[๑๔] ม.มู (ไทย) ๑๔/

[๑๕] ปัญญา ใช้บางยาง, **หลักธรรมในพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๘), หน้า ๖๑.

จีวร ได้แก่ ผ้าผืนใดผืนหนึ่งในบรรดาผ้ามีอันตรวาสก และสังฆาฏิ เป็นต้น เสพ คือ ใช้สอยนุ่งห่มเพื่อเพื่อป้องกันความหนาว ฯลฯ เท่านั้น

บิณฑปาต ได้แก่ อาหารอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตกไปในบาตรแห่งภิกษุผู้เที่ยวไป เพื่อประโยชน์แก่ก้อนข้าว ไม่เสพเพื่อเล่น เพื่อระงับความเบียดเบียน ความหิว ชื่อว่า ความเบียดเบียนเพราะจะทำให้เจ็บป่วย

เสนาสนะ แปลว่า ที่นอนและที่นั่ง เสนาสนะมีประโยชน์ประจำ คือ กันหนาว กันร้อน จากอุตุ ป้องกันเหลือบยุง เป็นต้น เป็นประโยชน์ และเสนาสนะยังสามารถป้องกันกิเลสมีราคะเป็นต้น ได้ด้วยการปกปิดการเห็นอันทำให้กิเลสเกิด

คิลานปัจจยเภสัชปริขาร ยาชื่อว่า ปัจจัย เพราะเป็นเหตุต่อต้านโรค ชื่อว่า คิลานเภสัช เพราะเป็นการกระทำของหมอ และความที่หมอนั้นเห็นชอบด้วย เภสัช คือ ปัจจัยสำหรับคนไข้ ชื่อว่า คิลานปัจจัยเภสัชชะ ได้แก่ วัตถุ มีน้ำมัน นำอ้อย น้ำผึ้ง เป็นต้น คิลานปัจจยเภสัชชปริขาร ได้แก่ พิจารณาแล้วจึงเสพคิลานปัจจยเภสัชชปริขารนั้น

ฉะนั้น การพิจารณาโดยแยบคาย เป็นธรรมที่ทำให้ปาริสุทธิศีลบริสุทธิ์หมดจด ชื่อว่า ปัจจยสันนิสิตศีล ก็เพราะว่า ปัจจัยทั้งหลายเหล่านั้นมีจีวรเป็นต้น ที่สัตว์ทั้งหลายใช้สอยอยู่จึงดำเนินไปได้ เป็นไปได้ เหตุนั้นจึงเรียกว่า “ปัจจัย” ศีลอาศัยปัจจัยทั้งหลายเหล่านั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า ปัจจยสันนิสิตศีล

แนวคิดเกี่ยวกับปัจจเวกขณวิธีตามหลักพระพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้เพื่อการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพซึ่งเป็นที่สนใจของผู้แสวงหาทางเลือกในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองจะมีชีวิตรอดอย่างมีคุณภาพได้แนวคิดเกี่ยวกับปัจจเวกขณวิธีตามหลักพระพุทธศาสนาโดยจะพิจารณาในส่วนต่างๆ ดังนี้

(๑) การพิจารณาการบริโภคเครื่องนุ่งห่ม

พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พิจารณาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มว่า ผ้าทุกผืนที่พระภิกษุใช้นุ่งห่ม ไม่ว่าจะเป็นจีวร สบง อังสะ สังฆาฏิ เหล่านี้เป็นต้น จีวรก็เป็นเพียงวัตถุการใช้เครื่องนุ่งห่มนั้นก็เพื่อจะบำบัดความหนาว

(๒) การพิจารณาการบริโภคอาหาร

การบริโภคอาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องการบริโภคอาหาร ต้องอาศัยหลักพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการบริโภคอาหาร

(๓) การพิจารณาการบริโภคที่อยู่อาศัย

เรื่องที่อยู่อาศัยก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่พึงประสงค์จากการใช้เสนาสนะ จะต้องปฏิบัติ

ตามหลักคำสอนที่ทรงให้พิจารณาด้วยอุบายวิธีแยบคายและต้องการให้มีการพิจารณาอยู่บ่อยๆ เพื่อค่อยๆปรับจิตใจให้ยอมรับความจริง

(๔) การพิจารณาการบริโภคยารักษาโรค

การใช้ยารักษาโรคในพุทธศาสนา ก็เพื่อระงับอาพาธหรือโรคต่างๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกขเวทนา จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ จนมั่นใจว่าเมื่อบริโภคแล้ว ทุกขเวทนาในตนจะถูกระงับอย่างแท้จริง

สำหรับบุคคลทั่วไปนั้นจะนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันในการพิจารณาปัจจัยเครื่องอาศัยในการครองชีวิตในทุกๆ วันนั้น โดยใช้หลักของการพิจารณาคือ หลักของปัจจยสันนิสิตศีล นั้นก็จะเป็นการใช้ชีวิตที่ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท โดยพิจารณาจากเครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้า อาภรณ์เป็นอันดับแรก ใช้สิ่งที่ตนเองมีอยู่ เสื้อผ้าที่อยู่เต็มตู้ก็ให้เอาออกมาใช้ ไม่ฟุ่มเฟือยตามวัฒนธรรมแฟชั่นสมัยใหม่ อาหาร หยุดตัวเองจากการกินแต่อาหารร้านหรู ๆ หันมารับประทานอาหารที่เป็นพืชผักที่สามารถปลูกเองได้ จะทำให้สุขภาพของเราแข็งแรงไปด้วย บ้านที่อยู่อาศัย เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มีราคาแพงที่สุด และยังเป็นทรัพย์สินที่มีราคาแพงที่สุดในช่วงชีวิตของคนๆ หนึ่ง การซื้อบ้านหนึ่งหลังจึงอาจจะซื้อได้ครั้งเดียวในชีวิต ดังนั้นการเลือกและการตัดสินใจซื้อบ้านจึงเป็นเรื่องสำคัญ สำหรับผู้ที่ปรารถนาอยากจะมีบ้านเป็นของตัวเอง โดยที่ต้องคำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ประโยชน์ใช้สอยให้เกิดแก่ตนเองให้มากที่สุด ไม่ใหญ่เกินความจำเป็นสำหรับการอยู่อาศัย และยารักษาโรคนั้น สิ่งที่ดีสุดสำหรับบุคคลทั่วไปนั้นก็คือการรักษาสุขภาพของตนให้ดีอยู่เสมอ

๔. บทสรุป

แม้ความเจริญทางด้านการบริโภคจะเร้าให้มนุษย์มีความอยากมากขึ้นก็ตาม แต่ถ้ามนุษย์ซึ่งเป็นผู้บริโภครู้จักใช้อย่างพอดี เท่าที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตไม่ฟุ่มเฟือยโอ้อวด ปัญหาต่างๆ ก็อาจเกิดขึ้นน้อยลง มุมมองการบริโภคแนวพุทธนั้น เน้นไปที่ต้องรู้จักตั้งเป้าหมายหรือคำถามว่า บริโภคเพื่ออะไร สิ่งที่บริโภคนั้นเป็นไปด้วยความเป็นประโยชน์หรือไม่จะเห็นได้ว่าการบริโภคเชิงพุทธนั้นจำเป็นที่จะต้องคิดอย่างมีเหตุผลอยู่เสมอ หากไม่มีการใช้ปัญญาคิดพิจารณาอย่างแยบคายมีเหตุผล โดยใช้หลักของปัจจยสันนิสิตศีลมาพิจารณาการบริโภคใช้สอยปัจจัยทั้งหลายในชีวิตประจำวัน จะได้คุณค่าที่เกิดจากการบริโภคเกิดขึ้นอย่างแน่นอน และวัตถุนิยมยุคบริโภคนี้ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ตราบใดที่ยังไม่มีหลักศีลธรรมทางศาสนามาคอยควบคุมและสะกิดใจให้คิดถึง สัจธรรมความจริง เมื่อนั้นก็ยังต้องตกเป็นทาสของกระแสการบริโภคภายใต้การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่กระตุ้นเราให้ความอยากแสดงตัวออกมาอยู่เสมอ

การยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักของการพิจารณาอย่างแยบคาย คือ หลักของปัจจยสันนิสิตศีลมาพิจารณาในการบริโภค ไม่ตระหนี่จนเกินไปและสุลุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยจนเกินขอบเขต โดยยึดหลักความพอดีให้สอดคล้องกับฐานะทางเศรษฐกิจและความสามารถของตน

การบริโภคพระพุทธเจ้าได้ตรัสให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายว่า การบริโภคปัจจัยสี่ คือ“เครื่องนุ่งห่มก็ใช้สอยเพื่อปกปิดร่างกายไม่ใช่เพื่อตกแต่งเป็นเครื่องประดับ อาหารก็รู้ว่าบริโภคเพื่อยังอัตภาพร่างกายให้ดำรงอยู่ได้บรรเทาความหิวเก่า ป้องกันความหัวใหม่เพื่อที่จะได้มีกำลังในการสร้างคุณความดีที่อยู่อาศัยก็ใช้สอยเพื่อบำบัดความหนาวความร้อน และป้องกันอันตรายจากสัตว์และฤดูกาล ส่วนยารักษาโรคก็ใช้เพื่อบำบัดเวทนา อาพาธต่างๆ การบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ จึงต้องพิจารณาให้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์จึงจะได้รับประโยชน์สำหรับบริโภคเอง”สิ่งเหล่านี้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายว่าไม่ใช่เป็นการเพิ่มพูนอาสวะการใช้สอยปัจจัยสี่นั้นเพียงเพื่อบำบัดเวทนาอันเนื่องมาจากความต้องการที่เกิดขึ้นโดยใช้สติปัญญาเพื่อละอาสวะแห่งภิกษุนั้น ภิกษุจึงชื่อว่า รู้จักประมาณโดยการบริโภค

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ปรัชญาเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๓.

ปัญญา ใช้บางยาง. **หลักธรรมในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๘.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **กรณีธรรมกาย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), พนิตา อังจันทรเพ็ญ, แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๔, **พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ : การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ บทสนทนาระหว่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กับ นายลอเรนส์ แวนเคนมิวเซนเบิร์ล.**

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ที่อยู่, ๒๕๕๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

กุลลินี ทุทธากลิน. การวิเคราะห์การบริโภคแนวพุทธปรัชญา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาเกรียงไกร กิตฺติเมธี(พินยารักษ์), “พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคปัจจัย ๔”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระเยื้อง ปั้นเหน่งเพชร. “การบริโภคปัจจัย ๔ ของพระภิกษุสงฆ์ : ข้อพิจารณาทางจริธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๘.

ศศิวรรณ กำลังสินเสริม.พุทธกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตในยุคบริโภคนิยม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีสาขาปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตตามทัศนะพุทธปรัชญา กรณี : ศึกษาสติบำบัดทุกข์ทางจิตของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑

The Relationship of Body and Mind in Buddhist Philosophy Perspective: The Case Study of the Mindfulness Therapy in Mental Suffering of the First Meditation Center in Khon Kaen Province.

สรัญญา วิภัชชวาที*
พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร., รศ.อุดม บัวศรี**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตตามทัศนะพุทธปรัชญา ๒) แนวคิดสติกับการบำบัดทุกข์ทางจิตตามทัศนะพุทธปรัชญาและ ๓) วิเคราะห์สติกับการบำบัดทุกข์ทางจิต : กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

ผลการวิจัยพบว่า พุทธปรัชญามองว่าชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยกายกับจิต โดยกายนั้นหมายถึงรูป ที่ประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ และอุปทายรูป ๒๔ ส่วนจิตนั้นเป็นนามธรรม เป็นธรรมชาติ ที่รับรู้อารมณ์ ชีวิตเป็นอยู่ได้ก็เพราะกายและจิตทำงานอย่างสอดประสานกัน กายกับจิตจึงมีความสัมพันธ์กันในฐานะเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน สำหรับความทุกข์ทางจิตนั้นเป็นความร้อนรุ่มทางจิตใจอันเนื่องมาจากกิเลสและเป็นโรคทางจิตที่ต้องบำบัดด้วยการเจริญกรรมฐาน สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ ได้ดำเนินการสอนการเจริญสติบำบัดทุกข์ทางใจทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ โดยบูรณาการแนวคิดทางพุทธปรัชญา สติปัฏฐาน ๔ และจิตวิทยาตะวันตกเป็นแนวทางในการบำบัดทุกข์ทางจิต

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต, พุทธปรัชญา, สติบำบัดทุกข์ทางจิต

Abstract

This thesis aims to study 1) The relationship between body and mind accordance with Buddhist philosophy perspective 2) The concept of

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

mindfulness with relieving the mental suffering accordance with Buddhist philosophy perspective, and (3) Analysis of the concept of mindfulness in healing mental pain: the case study the first meditation center in Khon Kaen province. Thesis is a qualitative research which collected data by interviews from the target group.

The research found that Buddhist philosophy pointed out that human life consists of body and mind. The body represents four primary matter (Mahabhutarupa) and the twenty-four secondary (derivative) matters (Upadayarupa). While mind can acknowledge many sense-objects in owner nature. Life still alive because of physical and mental functioning harmony hence the body and mind are interrelated as a dependence upon each other. For mental suffering as a tempered depression due to defilement and mental disorder which requires treatment with insight meditation. The first meditation practice center in Khon kaen was conducted teaches mindfulness therapy in mental suffering and doing both theorectical and practical course by integrating the concepts of Buddhist philosophy, the Four Foundations of mindfulness and Western psychology as a guide to treat mental suffering.

Keywords: The Relationship of Body and Mind, Buddhist Philosophy, Mindfulness Therapy in Mental Suffering.

๑. บทนำ

วิกฤตการณ์ปัญหาชีวิตที่พบในสังคมไทยทุกวันนี้ ส่วนใหญ่เป็นผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย ให้กลายเป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารอย่างขาดการพิจารณาไตร่ตรอง กลายเป็นเหยื่อลัทธิบริโภคนิยมและลัทธิทุนนิยม ขาดอิสระในการเป็นอยู่ด้วยปัญญา ไม่เข้าใจกฎธรรมชาติ จึงมีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง ร่วมกับการพอกพูนของกิเลสตัณหาและอวิชชา ก่อทุกข์ภัยให้แก่ตนเองและสิ่งแวดล้อม แล้วสะท้อนกลับมาหาตนเองจนทำให้เจ็บป่วย ด้วยโรคทางจิต ปัญหาการฆ่าตัวตายอันเนื่องมาจากไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกธรรมและสภาวะทุกข์ที่ทับถมภายในจิตใจได้

ในทัศนะของพุทธปรัชญามองว่า ความทุกข์ทางจิตเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่อาจจะหลีกหนีไปได้ เมื่อมนุษย์ต้องเผชิญกับความทุกข์ก็ต้องค้นหาวิธีจัดการกับความทุกข์ด้วยวิธีการที่เหมาะสม ซึ่งพุทธปรัชญามองว่ามูลเหตุของความทุกข์สำคัญอยู่ที่จิต ทั้งนี้เพราะจิตเป็นใหญ่ จิตเป็นประธานในทุกๆ เรื่อง สำหรับความทุกข์อันเป็นความเจ็บป่วยนั้น กว่าร้อย

ละ ๙๐ ล้วนเป็นโรคทางใจหรือเจตสิกโรโค อันหมายถึง โรคที่เกิดจากการที่จิตใจของคนเราถูกครอบงำด้วยอนุสัยหรืออาสวะเป็นกิเลสอย่างละเอียดที่จมลึกอยู่ภายในจิตไร้สำนึก โดยเฉพาะราคานุสัย ปฏิฆานุสัย และอวิชชานุสัยเมื่อมีเหตุปัจจัยมากระทบก็ฟุ้งขึ้นมาเป็นกิเลสอย่างกลางที่เรียกว่านิวรณ์ กิเลสชนิดนี้ทำให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวขัดขวางการทำความดี ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา ความหึงหวง ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความคับแค้นใจ ความสูญเสีย[๑] อันเป็นความเจ็บป่วยทางจิต

พุทธปรัชญามีทัศนะว่ากายกับจิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน กายต้องอาศัยจิตจึงมีชีวิตอยู่ได้ ส่วนจิตก็ต้องอาศัยกายอยู่จึงจะทำงานได้เช่นกัน เมื่อมีทุกข์ทางกายก็ส่งผลให้จิตทุกข์ไปด้วย หรือเมื่อมีทุกข์ทางจิตก็ส่งผลกระทบถึงกายด้วย ตรงนี้พุทธปรัชญาอธิบายด้วยหลักปฏิจจสมุปบาทถึงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจว่ามีลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยนามอาศัยรูปเกิดขึ้น ส่วนรูปก็อาศัยนามเช่นกัน ดังคำกล่าวของพระสารีบุตรว่า “...อายุอาศัยไออุ่นดำรงอยู่ ไออุ่นอาศัยอายุดำรงอยู่...เมื่อธรรม ๓ ประการ คือ อายุ ไออุ่น วิญญาณ ละกายนี้ไป ร่างกายก็จะถูกทอดทิ้ง นอนนิ่งเหมือนต้นไม้[๒]

การบำบัดทุกข์ทางจิตด้วยสติ ถือว่าเป็นแนวทางและวิธีการทางพุทธปรัชญาที่คิดค้นขึ้นโดยพระพุทธเจ้า ผู้ได้รับยอมรับว่าเป็นนายแพทย์ใหญ่ผู้เชี่ยวชาญการบำบัดทุกข์ทางจิต ซึ่งก็ต้องอาศัยหลักการเจริญสติเป็นบาทฐาน สู่กระบวนการทางปัญญา อาทิการนำหลักอริยสัจ ๔ มาวิเคราะห์สภาพปัญหา การค้นหาสาเหตุและการตั้งสมมติฐานของความทุกข์ใจ กำหนดเป้าหมาย และแนวทางการบำบัดทุกข์ทางใจบนเส้นทางอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่จัดหมวดหมู่ได้เป็นหลักไตรสิกขาที่มีศีล สมาธิ และปัญญาเป็นองค์ประกอบในการปรับสมดุลของร่างกายและจิต ด้วยกิจกรรมการเจริญสมถะและวิปัสสนากรรมฐานให้จิตมีสติสัมปชัญญะ สมาธิ และโยนิโสมนสิการอันเป็นพุทธิปัญญาในการแก้ปัญหาความทุกข์ทางใจได้อย่างเหมาะสม

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ถือว่าเป็นองค์กรที่นำทัศนะพุทธปรัชญาและหลักมหาสติปัฏฐานสูตรมาเป็นแนวทางในการเจริญสติปัญญาเพื่อการพัฒนาชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้รับความนิยมจากประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ หลายคนประสบความสำเร็จในการนำแนวทางและวิธีการเจริญสติการบำบัดความทุกข์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตตามทัศนะพุทธปรัชญา: กรณีศึกษาสติบำบัดทุกข์ทางใจของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ เพื่อทราบแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต การเจริญสติตามทัศนะ

---

[๑] ที. ปา. (ไทย) ๑๑/ ๓๐๕/ ๒๕๙, ม. มู (ไทย) ๑๒/ ๘๙/ ๘๓.

[๒] ม. มู. (ไทย) ๑๒/ ๔๕๕ - ๔๕๖/ ๔๙๔ - ๔๙๕.

พุทธปรัชญา และการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเรื่องสติในการบำบัดทุกข์ทางจิตของศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ไปเผยแผ่ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตตามทัศนะพุทธปรัชญา

๒. เพื่อศึกษาแนวคิดสติกับการบำบัดทุกข์ทางจิตตามทัศนะพุทธปรัชญา

๓. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสติในการบำบัดทุกข์ทางจิต: กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยคุณภาพจากเอกสาร (Documentary Research) และลงศึกษาภาคสนามในพื้นที่จริง (Field Research)

๓.๑ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ทำการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง มี ๓ กลุ่ม คือ

(๑) กลุ่มผู้บริหาร ได้แก่ เจ้าอาวาส กรรมการบริหาร ๓ รูป/คน

(๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์ที่ทำหน้าที่สอนการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๗ รูป/คน

(๓) กลุ่มผู้รับบริการ ได้แก่ ผู้มีความทุกข์ทางจิตและเข้าร่วมกิจกรรมเจริญสติบำบัดทุกข์ของสำนักปฏิบัติธรรม ๑๐ คน

๓.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษจากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยแบ่งแหล่งข้อมูลการศึกษาเป็น ๒ ส่วน คือ

(๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาบาลี พุทธศักราช ๒๕๓๙

(๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ตำรา เอกสารงานวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) จัดลำดับข้อมูล วิเคราะห์ ตีความ นำเสนอข้อมูล อภิปราย และสรุปผล

๓) ลงพื้นที่การวิจัยภาคสนาม ณ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจปรากฏการณ์จริง และการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มเป้าหมาย

๔) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ และอภิปรายผล

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต

พุทธปรัชญามองเรื่องธรรมชาติของกายว่า กาย หมายถึง รูป อันอาศัยกระดูก อาศัยเอ็น อาศัยเนื้อ อาศัยหนัง ห่อหุ้มหรือตั้งอยู่ นอกจากนี้ยังอุปมากายไว้ในฐานะมหาภูตรูปและบ่อเกิดของความน่ารังเกียจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่ต้องการให้บุคคลยึดติดในกาย อันจะนำไปสู่ความทุกข์ อนึ่งกายของมนุษย์นี้ต้องประกอบด้วยธาตุ ๔ หรือมหาภูตรูป ๔ นี้ ถ้าขาดธาตุใดธาตุหนึ่ง กายก็ไม่อาจตั้งอยู่ได้ โดยปฐวีธาตุเป็นธาตุพื้นฐาน อาโปธาตุเป็นธาตุที่เกาะกุมหรือคุมให้ปฐวีธาตุรวมตัวเข้าด้วยกัน เตโชธาตุทำให้อบอุ่นและไม่เน่าเสีย ส่วนวาโยธาตุช่วยพยุงไว้และทำให้เกิดการเคลื่อนไหวไปมา โดยธาตุทั้ง ๔ นี้เป็นธาตุที่เป็นพื้นฐานสำคัญและเป็นที่อิงอาศัยของรูปอื่นๆ จนทำให้เกิดกระบวนการมีชีวิตขึ้นมา นอกจากกายจะมีมหาภูตรูป ๔ แล้ว ยังมีอุปทายรูป ๒๔ เป็นองค์ประกอบที่ทำหน้าที่ประสานกันอย่างสมดุล

สำหรับธรรมชาติของจิตตามทัศนะพุทธปรัชญานั้น มีความหมายว่าจิตเป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ จิตมีลักษณะเป็นนามธรรม ไม่มีรูปร่าง อาศัยอยู่ในร่างกาย มีสภาพนึกคิด เป็นความคิด จิตมีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา เกิดเร็ว ดับเร็ว ดิ้นรน กวัดแกว่ง เที่ยวไปได้ไกล แต่สามารถฝึกได้ ส่วนธรรมชาติอันวิจิตรของจิตนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่เหนืออำนาจการดลบันดาลจากผู้ใดทั้งสิ้น เป็นสิ่งที่บังคับให้เกิดก็ไม่ได้ บังคับให้ดับก็ไม่ได้ ไม่มีใครสามารถลิขิตความเป็นไป นอกจากมีเหตุปัจจัยมาประชุมพร้อมกันชั่วขณะหนึ่งๆ เหตุปัจจัยแต่ละส่วนมีความสำคัญเสมอกัน หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง การรับรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตตามทัศนะพุทธปรัชญานั้น มองว่าทั้งสองอย่างก็มีความสัมพันธ์กันในฐานะเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันและกันเพื่อการทำงานร่วมกันอย่างสมดุล หากมีกายแต่ไม่มีจิต ชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เช่นเดียวกันหากมีเพียงจิตแต่ไม่มีกายก็ไม่สามารถได้ชีวิตความเป็นมนุษย์เช่นกัน อีกมุมมองหนึ่งถ้ากายและจิตแยกจากกัน กายอย่างเดียวก็ไม่มีอำนาจ ไม่อาจทำหน้าที่ของตนไปได้ ในขณะที่จิตอย่างเดียวก็ไม่มีอำนาจ ไม่อาจทำหน้าที่ของตนไปได้เช่นกัน ต่อเมื่อกายและจิตมาสัมพันธ์กัน จึงจะมีอำนาจทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ หรือหากทั้งสองมาสัมพันธ์กันในลักษณะพึ่งพิงอาศัยกันและกัน จะทำให้มีอำนาจและทำงานร่วมกันได้ อนึ่งพุทธปรัชญามีมุมมองเรื่องความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องสืบต่อกันเป็นกระแสอย่างเป็นเหตุเป็นผลของกายกับจิต ที่อธิบายด้วยหลักปฏิจจสมุปบาท ที่กล่าวถึงการเกิดขึ้นของสิ่งทั้งหลายล้วนมีเหตุปัจจัย และมีทั้งเหตุและผลต่อกัน

ในแง่จริยศาสตร์นั้น พุทธปรัชญาได้อธิบายถึงการกระทำหรือการแสดงออกต่อโลกภายนอกโดยอธิบายด้วยหลักกรรม อันเป็นด้วยการกระทำของกายและจิตในลักษณะทำงานร่วมกัน โดยมีกายทวาร วจีทวาร และมโนทวารเป็นฐานที่ตั้งของการแสดงออก จริยศาสตร์ถือว่ากุศลธรรมเป็นธรรมฝ่ายดี ถูกต้อง และเป็นบุญ ส่วนอกุศลธรรมเป็นธรรมฝ่ายไม่ดี ผิด

และเป็นบาป กุศลธรรมและอกุศลธรรมนี้ส่งผลออกมาในรูปของกรรมหรือการกระทำทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม อันสะท้อนการทำงานของกายและจิตที่มีความสัมพันธ์กัน

หากมนุษย์มีความเข้าใจอย่างถูกต้องถึงความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตตามทัศนะพุทธปรัชญา เข้าใจว่าชีวิตมนุษย์มีความเป็นไปในลักษณะพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน อธิบายได้ด้วยหลักปฏิจจสมุปบาท ที่กล่าวถึงเหตุปัจจัยแห่งความเป็นไปของชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับห่วงโซ่ของสาเหตุทุกข์และการดับทุกข์ หรือพูดให้เข้าใจอย่างง่ายก็คือ ผู้เข้าใจความเป็นไปของชีวิตตามหลักปฏิจจสมุปบาท ย่อมมีเหตุผลในทุกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต มีใจกว้างที่จะยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นได้อย่างไม่หวั่นไหว ขณะเดียวกันก็สามารถให้กำลังใจกับตัวเองได้ว่า สถานการณ์ที่เลวร้ายย่อมผ่านพ้นไปและสิ่งดีๆ ย่อมเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยด้านกุศลกรรมที่ตนได้กระทำได้ หากชีวิตมีความเป็นอยู่ตามทัศนะพุทธปรัชญาที่มองถึงมิติการพัฒนาชีวิตแบบองค์รวมด้วยหลักไตรสิกขา โดยพัฒนาด้านร่างกายและสิ่งแวดล้อมด้วยอธิศีลสิกขา พัฒนาด้านจิตใจด้วยอธิจิตตสิกขา และพัฒนาด้านปัญญาด้วยอธิปัญญาสิกขา สู่การบรรลุเป้าหมายทั้งในระดับโลกิยะและโลกุตตระ สามารถวางท่าทีต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชีวิตตามโลกธรรม ๘ ความแก่ เจ็บ ตาย ความพลัดพรากสูญเสียได้

๔.๒ สติกับการบำบัดทุกข์ทางจิตตามทัศนะพุทธปรัชญา

การบำบัดทุกข์ทางจิตด้วยสติ อยู่บนฐานคิดของการพัฒนาสติตามแนวพุทธปรัชญาอันเป็นศาสตร์สำคัญในการฝึกจิตให้มีความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว เกื้อกูลต่อการปฏิบัติงาน การศึกษาเล่าเรียน การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน มีพลังในการบำบัดทุกข์ทางใจและเป็นบาทฐานสู่การเจริญวิปัสสนาญาณ การพัฒนาสติตามแนววิปัสสนากรรมฐานหมายถึง อุบายสำหรับฝึกจิตให้เกิดปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง กิริยาที่รู้ชัด การวิจัยธรรม การเลือกสรร การเข้าไปกำหนดเฉพาะภาวะที่จะฉลาดรู้ละเอียด ค้นคิดใคร่ครวญ มีปัญญาเหมือนแผ่นดิน ทำลายกิเลส มีความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ไม่หลงงมงาย เลือกเฟ้นธรรม เป็นสัมมาทิฏฐิ การปฏิบัติบำเพ็ญเพียร เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง โดยอาศัยหลักไตรลักษณ์ คือ ให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้น ดำรงอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็ดับไป ไม่มีอะไรจีรังยั่งยืน (อนิจจัง) ไม่คงอยู่ในสภาพอย่างนั้นได้ตลอดไป (ทุกขัง) และไม่มีผู้ใดจะหยุดยั้ง และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านั้นได้ (อนัตตา) สำหรับแนวทางการเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นั้นเป็นการระลึกรู้อยู่ที่ฐานของสติ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) กาย ๒) เวทนา ๓) จิต และ ๔) ธรรม มีสติสัมปชัญญะอยู่กับปัจจุบัน พิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ทั้งอิริยาบถน้อยใหญ่และการกระทบสัมผัสผ่านอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ตลอดทั้งรู้เท่าทันความคิดและความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับจิต โดยไม่ต้องปรุงแต่งใดๆ และยกจิตขึ้นพิจารณาธรรมหลักไตรลักษณ์อันเป็นธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งหลายที่ต้องมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด แม้กระทั่งจิตของเราก็มีเกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา ไม่อยู่ใน

อำนาจการบังคับของใครแม้แต่ตัวเราก็ตาม ทั้งนี้เพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น แต่ควรปล่อยวางทุกอย่าง จะได้ไม่ทุกข์อีกต่อไป

การเจริญสติตามแนววิปัสสนากรรมฐานจึงช่วยในการบำบัดทุกข์ทางจิต พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างสุขภาวะที่ดีแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีความก้าวหน้าทั้งทางโลกิยะธรรมและโลกุตระธรรมหรือจิตบรรลุผลทั้งในระดับฌานและระดับญาณ และบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยเฉพาะด้านการบำบัดความทุกข์ทางจิตด้วยสตินั้น เน้นที่การพัฒนาจิตให้เป็นผู้มีสติรู้ตื่นอยู่เสมอ สามารถรับรู้ความคิดที่เป็นทุกข์และบำบัดความทุกข์ได้ทันที พร้อมทั้งประคองจิตให้อยู่ในอารมณ์สมาธิ และเกิดธรรมปีติที่สามารถสั่นสะเทือนระบบการรับรู้และระบบสั่งการของร่างกาย ทำให้เกิดการปรับสมดุลของสารเคมี เพิ่มการหลั่งฮอร์โมนที่มีฤทธิ์สร้างเสริมภูมิคุ้มกัน ลดการหลั่งฮอร์โมนที่ฤทธิ์ทำลายสุขภาพ ทำให้มีสุขภาวะที่ดีขึ้น สามารถปรับเปลี่ยนความเข้าใจและตระหนักรู้ให้ชีวิตอยู่บนกุศลธรรม สำรวมระวังในอายตนะทั้ง ๖ สามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตใจเข้มแข็งและเป็นสุข

๔.๓ วิเคราะห์สติกับการบำบัดทุกข์ทางจิต: กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑

จากการวิเคราะห์สติกับการบำบัดทุกข์ทางจิตของศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ พบว่า มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธปรัชญาเรื่องธรรมชาติของชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต การพัฒนาจิตและบำบัดทุกข์ทางจิตด้วยการเจริญสติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ดังตัวอย่างการสอนดังนี้ (๑) การสอนให้พิจารณากายตั้งแต่เกิดในครรภ์ จนกระทั่งเป็นเด็ก เป็นหนุ่ม สาว และวัยชรา ว่าเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์, (๒) การสอนให้เข้าใจหลักธรรมชาติของร่างกายนี้ ซึ่งไม่งาม ไม่สะอาด เต็มไปด้วยสิ่ง ปฏิกูล และธาตุ ๔ ที่ทำงานร่วมกันและเสื่อมสภาพตลอดเวลา, (๓) การสอนให้กำหนดรู้ทุกข์ว่าเป็นภัยใหญ่สำหรับสังขาร และมีความเกิดขึ้นแล้ว ดำรงอยู่ชั่วระยะหนึ่ง สุดท้ายก็สูญสลายดับสิ้นไป, (๔) การสอนให้พิจารณาอุเบกขาเวทนาเพื่อลดความโกรธและปล่อยวางอารมณ์เน่าเสีย ซึ่งถือว่าเป็นความทุกข์ทางจิต, (๕) การสอนให้พิจารณาทุกขเวทนา โดยรู้ตามความเป็นจริงและรู้ตรงจุด คือ เมื่อทุกขเวทนาเกิดขึ้นที่ใดในร่างกาย เมื่อกำหนดรู้แล้วก็ปล่อยวาง, (๖) การสอนให้พึงกำหนดรู้วาระจิต แม้จะถูกกระตุ้นให้เป็นทุกข์ ก็อย่าไปทุกข์ตามสิ่งที่มากระตุ้นนั้น, (๗) การสอนให้พิจารณาธรรมในธรรม โดยพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริงในความทุกข์ที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา และคลายความยึดมั่นถือมั่น, (๘) การสอนให้พิจารณาเห็นความสัมพันธ์ของกาย เวทนา จิต และธรรม ในแต่ละอย่างโดยเห็นเป็นทุกข์ ทำจิตให้รู้เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีดับทุกข์ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘, และ (๙) การสอนให้พิจารณาความสัมพันธ์ของความว่างเปล่า ไม่ยึดติด ปล่อยวาง เป็นสุญญตา เมื่อนั้นจิตก็จะไม่ได้รับความทุกข์

การบูรณาการแนวคิดสติในการบำบัดทุกข์ทางจิตของงานวิจัยนี้ ได้ผสมผสานแนวคิดทางพุทธปรัชญา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ และจิตวิทยาตะวันตกเพื่อเยียวยาผู้มีความทุกข์ทางจิตดังนี้ (๑) การผ่อนคลายความเครียดตามแนวกายานุปัสสนาสติปัฏฐานและกายคตาสติ, (๒) การหายใจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสติและสมาธิอยู่กับลมหายใจเข้าออก, (๓) การกำจัดความคิดและความรู้สึกที่เป็นทุกข์ด้วยการอยู่กับปัจจุบันขณะ, (๔) การกำจัดความฟุ้งซ่านด้วยการกำหนดศูนย์รวมจิตไว้ตามจุดต่างๆ ของร่างกาย, (๕) การฝึกสติและสมาธิให้อยู่กับอิริยาบถต่างๆ, (๖) การจัดการความคิดและความรู้สึกที่เป็นทุกข์ด้วยหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน, (๗) การบำบัดทุกข์ทางจิตด้วยหลักธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน, (๘) พลังสติจากการสวดมนต์บำบัดทุกข์ทางจิต, (๙) การเจริญเมตตาบำบัดทุกข์ทางจิต, และ (๑๐) การบำบัดทุกข์ที่สาเหตุและมองโลกในแง่ดี

๕. อภิปรายผลการวิจัย

พุทธปรัชญามองเรื่องธรรมชาติของกายว่า ประกอบไปด้วยธาตุ ๔ หรือมหาภูตรูป ๔ สอดคล้องกับแนวคิดของปิ่น มุทุกันต์[๓] ที่กล่าวไว้ว่า ชีวิตมนุษย์มีองค์ประกอบของกายกับจิตหรือรูปกับนาม โดยรูป คือ กายเกิดจากการรวมตัวกันของมหาภูตรูป ๔ หรือธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ นอกจากมหาภูตรูป ๔ แล้วยังมีอุปทายรูป ๒๔ เป็นองค์ประกอบที่ทำหน้าที่ประสานกันอย่างสมดุล

สำหรับธรรมชาติของจิตนั้น พุทธปรัชญามองว่าจิตเป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ มีลักษณะเป็นนามธรรม สอดคล้องกับทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ[๔] ที่ว่าจิตเป็นธาตุธรรมชาติฝ่ายนามธรรม มีลักษณะเป็นกลางๆ มีหน้าที่ในการรับรู้ผ่านอายตนะทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย สอดคล้องทัศนะของสุนทร ณ รังสี[๕] ที่ว่าจิตเป็นธาตุรู้ในฐานะที่เป็นวิญญาณธาตุทั้ง ๖ ได้แก่ จักษุวิญญาณ โสตวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ ฆานวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ จิตเป็นองค์ประกอบฝ่ายนามธรรมที่มีความสำคัญที่สุดต่อชีวิต เพราะเป็นตัวควบคุมการทำงานของกาย กายต้องมีจิตอยู่ด้วยจึงจะทำงานและมีชีวิตอยู่ได้ แต่หากกายปราศจากจิตเสียแล้ว ชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ ปิ่น มุทุกันต์ได้อธิบายว่างานหลักของจิตก็คือ การรู้สึก (เวทนา) การจำ (สัญญา) การคิด (สังขาร) และการรับรู้ (วิญญาณ)

---

[๓] ปิ่น มุทุกันต์, **ปาฐกถาเรื่องจิต**, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘.

[๔] พุทธทาสภิกขุ, **จิตวิทยากับพระพุทธศาสตร์และจิตวิทยาในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมโย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

[๕] สุนทร ณ รังสี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓.

หมายความว่า ทุกการกระทำและอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดล้วนเกิดจากจิต จิตจึงอยู่ในฐานะตัวควบคุมการทำงานของกาย

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตนั้น พุทธปรัชญามีทัศนะว่าธรรมชาติของกายและจิตมีความแตกต่างกัน แต่ทั้งสองอย่างก็มีความสัมพันธ์กันในฐานะอิงอาศัยกันและกันเพื่อการทำงานร่วมกันอย่างสมดุล หากมีกายแต่ไม่มีจิต ชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เช่นเดียวกันหากมีเพียงจิตแต่ไม่มีกายก็ไม่สามารถได้ชีวิตความเป็นมนุษย์เช่นกัน สอดคล้องกับทัศนะของสุนทร ณ รังสี[๖] ที่ว่าร่างกายต้องมีจิตอยู่ด้วยจึงจะทำงานและมีชีวิตอยู่ได้ แต่หากร่างกายปราศจากจิตเสียแล้ว ชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของพะยอม บุญเลิศ[๗] ที่พบว่ากายและจิตเป็นองค์รวมของชีวิตที่ทำหน้าที่รับรู้และแสดงพฤติกรรมออกมา กล่าวคือจิตกับกายอยู่ในสภาพที่เป็นทั้งผู้ศึกษากับสิ่งที่ถูกศึกษาไปในตัว เพราะว่าทั้งกายและจิตต่างก็ทำงานร่วมกัน ในแง่กระบวนการรับรู้นั้นจิตเป็นสิ่งที่พุทธปรัชญาให้ความสำคัญมาก เพราะมีหน้าที่รับรู้โลกภายนอกและมีผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรม แต่การรับรู้ของจิตอาจบิดเบือนความเป็นจริงของโลก ธรรมชาติ และชีวิต อันส่งผลต่อความรู้ที่ผิดพลาด ที่มีผลต่อความดีและความชั่วของมนุษย์ได้ หากจิตไม่ได้รับการฝึกฝนพัฒนาให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิตและโลกตามความเป็นจริง ดังนั้นหากกายและจิตแยกจากกัน กายอย่างเดียวก็ไม่มีอำนาจ ไม่อาจทำหน้าที่ของตนไปได้ ในขณะที่จิตอย่างเดียวก็ไม่มีอำนาจ ไม่อาจทำหน้าที่ของตนไปได้เช่นกัน ต่อเมื่อกายและจิตมาสัมพันธ์กัน จึงจะมีอำนาจทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ อนึ่งพุทธปรัชญามีมุมมองเรื่องความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องสืบต่อกันเป็นกระแส อย่างเป็นเหตุเป็นผลของกายกับจิต อธิบายด้วยหลักปฏิจจสมุปบาท ที่กล่าวถึงการเกิดขึ้นของสิ่งทั้งหลายล้วนมีเหตุปัจจัย และมีทั้งเหตุและผลต่อกัน หากมองในแง่จริยศาสตร์อาจถือว่าทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม เป็นสิ่งสะท้อนการทำงานของกายกับจิตที่มีความสัมพันธ์กัน

สติกับการบำบัดทุกข์ทางจิตตามทัศนะพุทธปรัชญานั้น ถือว่าเป็นศาสตร์สำคัญในการฝึกจิตให้มีความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว เกื้อกูลต่อการปฏิบัติงาน การศึกษาเล่าเรียน การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน มีพลังในการบำบัดทุกข์ทางจิต และเป็นบาทฐานสู่การเจริญวิปัสสนาญาณ การพัฒนาสติตามแนววิปัสสนากรรมฐานจึงเป็นการฝึกจิตให้เกิดปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง กิริยาที่รู้ชัด การวิจัยทางธรรม และเกิดปัญญาในการทำลายกิเลสอันเป็นรากเหง้าของความทุกข์ทางจิตได้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาไสว คายสูงเนิน

---

[๖] อ้างแล้ว

[๗] พะยอม บุญเลิศ, “ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.)

(ญาณวีโร)[๙] ที่พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสามารถนำมาใช้เพิ่มระดับการควบคุมอารมณ์และความฉลาดทางอารมณ์ได้ โดยผู้เข้ารับการอบรมมีความเข้าใจและประสบการณ์ที่ดีขึ้นในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และผู้เข้ารับการอบรมยังต้องการเผยแผ่ความรู้ในเรื่องนี้ไปยังผู้อื่นด้วย การเจริญสติส่งผลให้เกิดสมาธิและกระบวนการพัฒนาชีวิตแบบองค์รวม ดังผลการวิจัยของพระมหานิพนธ์ ฐิตวีรคุโณ (สุขอ้วน)[๑๐] ที่ศึกษาพบว่า สมาธิตามหลักพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชน เมื่อนำไปปฏิบัติภาวนาย่อมทำให้เกิดการพัฒนา คือ พัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา ซึ่งเป็นทั้งการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์และความฉลาดทางปัญญา

จากการวิเคราะห์สติกับการบำบัดทุกข์ทางจิตของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ พบว่า สติสามารถบำบัดทุกข์ทางจิตได้จริง สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธปรัชญาและเจริญสติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระสมบัตร ฐิตญาโณ[๑๑] ที่ศึกษาเรื่องเปรียบเทียบหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระไตรปิฎกกับแนวปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของวัดโพธิ์บ้านโนนทันว่า กัมมัฏฐานในพระไตรปิฎกมีหลักการในการเจริญจิตภาวนา ๒ แบบ คือ สมถะภาวนาและวิปัสสนาภาวนา โดยสมถะภาวนาคืออุบายทำให้จิตสงบจากกิเลส ส่วนวิปัสสนาภาวนาคืออุบายให้เกิดปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริงในสัมมาทิฏฐิ เพื่อความเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ทำคุณงามความดีเกิดประโยชน์ฝ่ายตนและคนอื่น และมีความสมบูรณ์แห่งศีล สมาธิ ปัญญา สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ ได้บูรณาการแนวคิดทางพุทธปรัชญาและหลักสติปฏิฐานเข้ากับจิตวิทยาตะวันตกเข้าด้วยกัน โดยให้ผู้ปฏิบัติธรรมผ่อนคลายความเครียดตามแนวกายานุปัสสนาสติปัฏฐานและกายคตาสติ การหายใจอย่างมีประสิทธิภาพตามแบบอานาปนสติ การกำจัดความฟุ้งซ่านด้วยการกำหนดศูนย์รวมจิตไว้ตามจุดต่างๆ ของร่างกาย ส่งผลทำให้ผู้ปฏิบัติมีสติอยู่กับการรับรู้ผ่านอายตนะทั้ง ๖ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระมหาบูรณะ ชาตเมโธ[๑๒๑๑] เรื่อง

---

[๘] พระมหาไสว คายสูงเนิน(ญาณวีโร), “ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่มีต่อการควบคุมอารมณ์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

[๙] พระมหานิพนธ์ ฐิตวีรคุโณ (สุขอ้วน), “สมาธิตามหลักพุทธศาสนากับความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนกรุงเทพ มหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

[๑๐] พระสมบัตร ฐิตญาโณ (สุขประเสริฐ), “ศึกษาเปรียบเทียบหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระไตรปิฎกกับแนวปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานวัดโพธิ์บ้านโนนทัน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ

[๑๑] พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ, “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”,**วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๓), หน้า ๑๒๔ - ๑๒๕.

การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่พบว่า การเจริญสติและปัญญาในการคุ้มครองอินทรีย์ เพื่อรักษาสภาพของจิตไม่ให้หลงไปตามกิเลสที่เข้ามากระทบ บุคคลควรรักษาอินทรีย์ ๖ ด้วยความสำรวมระวัง เรียกว่า สติสังวร ส่วนการให้ผู้ปฏิบัติธรรมฝึกการหายใจอย่างมีประสิทธิภาพตามแบบอานาปนสตินั้น ก็ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถผ่อนคลายความตึงเครียดได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรา ทองมอญ[๑๒] เรื่อง การศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการให้การปรึกษาเพื่อลดความเครียดของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในโครงการของโรงพยาบาลบำราศนาดูรที่พบว่า การเจริญตามหลักสติปัฏฐาน ๔ มีประโยชน์ต่อตนเองและช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นที่ประสบความทุกข์ให้พ้นทุกข์ มีความสุขยิ่งขึ้น สามารถเฝ้าดูปรากฏการณ์ในธรรมชาติของตนเอง ก่อให้เกิดวิธีการคิดที่ไม่ก่อความทุกข์กับตนเอง มองเห็นสภาพความเป็นจริงของชีวิต และไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความกลัวและกิเลส

๖. ข้อเสนอแนะการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๑. ควรทำการศึกษาผลการเจริญสติกับการบัดบัดทุกข์ทางกาย โดยเน้นการความทุกข์ด้านการเจ็บป่วยด้วยโรคทางกายและความเสื่อมสภาพทางกายของผู้สูงอายุ

๒. ควรทำการศึกษาผลการเจริญสติต่อการบำบัดโรคทางจิต กรณีศึกษาโรคที่พบบ่อย เช่น ภาวะซึมเศร้า ความเครียด วิตกกังวล และความฟุ้งซ่าน เป็นต้น

๓. ควรศึกษาเปรียบเทียบผลการเจริญสติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ กับการภาวนารูปแบบต่าง ๆ เช่น สายพุทโธ สายสมาธิเคลื่อนไหว ที่ส่งผลต่อโรคทางกายและจิต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

[๑๒] วัชรา ทองมอญ, “การศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษาเพื่อลดความเครียดของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในโครงการของโรงพยาบาลบำราศนาดูร”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต,** (สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๕๒.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ปิ่น มุทุกันต์. **ปาฐกถาเรื่องจิต**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ. **จิตวิทยากับพระพุทธศาสตร์และจิตวิทยาในพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมโย, ๒๕๓๖.

สุนทร ณ รังสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระสมบัตร ฐิตญาโณ (สุขประเสริฐ). “ศึกษาเปรียบเทียบหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระไตรปิฎกกับแนวปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานวัดโพธิ์บ้านโนนทัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหานิพนธ์ ฐิตวีรคุโณ (สุขอ้วน). “สมาธิตามหลักพุทธศาสนากับความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ. “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาไสว คายสูงเนิน(ญาณวีโร). “ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่มีต่อการควบคุมอารมณ์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

พะยอม บุญเลิศ. “ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

วัชรา ทองมอญ. “การศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษาเพื่อลดความเครียดของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในโครงการของโรงพยาบาลบำราศนาดูร”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

รูปแบบและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของบ้าน วัด โรงเรียน ในการจัดการปัญหายาเสพติดแนวพุทธในจังหวัดขอนแก่น

The model and process to create strength of villages – monasteries – schools on the problems – Addictive Drug tackling, According to Buddhism in Khon Kaen Province.

พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ, ผศ.ดร. และคณะ*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของบ้าน วัด โรงเรียนในการจัดการปัญหายาเสพติดแนวพุทธในจังหวัดขอนแก่นมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพของของบ้าน วัด โรงเรียนในจังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของของบ้าน วัด โรงเรียนในจังหวัดขอนแก่น และเพื่อสร้างรูปแบบในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนาในจังหวัดขอนแก่น เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ) แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview guide) เพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In-adept interview) แนวทางการสังเกต (Observation guide) เพื่อสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

๑. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพ มี ๙ ขั้นตอน ประกอบด้วยขั้นตอนที่ ๑ : สืบสภาพชุมชนขั้นตอนที่ ๒ : พบปะแกนนำ/ผู้นำธรรมชาติผู้นำชุมชนขั้นตอนที่ ๓ : ประกาศวาระหมู่บ้าน/ชุมชน ขั้นตอนที่ ๔ : รณรงค์ประชาสัมพันธ์ ขั้นตอนที่ ๕ : คัดแยกผู้มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ขั้นตอนที่ ๖ : แนวทางการป้องกันยาเสพติดขั้นตอนที่ ๗ : การรับรองครัวเรือน ขั้นตอนที่ ๘ : ใช้มาตรการทางสังคมขั้นตอนที่ ๙ : รักษาสถานะชุมชนเข้มแข็งโดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

๒. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักทิศ ๖ และ หลักอริยสัจ ๔โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้สอดแทรกอยู่ในรูปแบบกิจกรรมโครงการต่างๆ

๓. การสร้างรูปแบบในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยหลักอริยสัจ ๔ โดยมีขั้นตอน ดังนี้ขั้นที่ ๑ ทุกข์ ขั้นตัวปัญหา (Case) ขั้น

* อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ผศ.ดร.จรัส ลีกา, ผศ.ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ, และร.ต.ดร.วสันต์ ศรีสอาด และผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง

ที่ ๒ สมุทัย ขั้นสาเหตุของปัญหา (Cause)เป็นขั้นวิเคราะห์และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ขั้นที่ ๓ นิโรธ ขั้นดับปัญหาหรือหมดปัญหา (Clear) ขั้นที่ ๔ มรรค ขั้นลงมือแก้ปัญหา (Crack)โดยกำหนดวางวิธีการ วางแผนงานและรายการที่จะต้องทำให้ละเอียด

คำสำคัญ: การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด, การจัดการปัญหายาเสพติดตามแนวพุทธ

Abstract

The research on - The model and processes to create strength of villages, monasteries,schools on the problem, Addiction Drug tackling, according to Buddhism in KhonKaen Province.The aims to study the model of creating strength on preventing and rectifying the addiction drugs problem in villages, monasteries and schools in KhonKaen,also to study the same model with the integration of villages, monasteries and schools using Buddhism. Lastly, to establish the model to tackle problems of addiction drugs in KhonKaenprovince according to Buddhism. This research is a qualitative research, utilizing the methodology of interview guide. In order to conduct in-depth interview and make use of observation guide to observe the participants behavior.

The research results in the following: 1. The model of creating/fabricating the strength preventing and rectifying the addiction drugs problem consists of 9 steps namely: (1) Checking the community status (2) Meeting with the leader - natural leader (3) Making announcement to villages / communities, the chosen one (4) campaign for public appearance (5) Divide the drug users and anyone involved (6) drawing up guidelines to tackle the addiction drugs problem (7) Defending from family (8) Social standards (9) Maintain communities strength through interrelation. 2. The model of creating strength preventing and rectifying the addiction drugs problems according to Buddhism include the 6 directions (Disa) and the four noble truths by having these precepts integrated in all activities of the program.

3. The creation of model in prevention and rectification of the Addiction drugs problems according to Buddhism utilizes the four noble truths namely: **1.Dukkha:** the Noble truth of suffering **2. Samudaya:** the Noble truth of origin of suffering **3.Nirodha:** The Noble Truth of the extinction

of Suffering **4.Magga:** The Noble Truth of the path leading to the Extinction of Suffering,by checking the method, working plan and reporting.

Keyword : Defend and result the drug problem,Addictive Drug tackling according to Buddhism.

๑. บทนำ

ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือ จึงมีวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนไทยมาแต่สมัยโบราณ จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านหรือแม้กระทั่งกลุ่มคนทุกชนชั้นมักนิยมส่งบุตรหลานที่เป็นชายไปให้พระเป็นผู้อบรมสั่งสอนทางด้านพระพุทธศาสนาด้านวิชาการ และทางด้านจริยธรรม ในการใช้ชีวิตในสังคมไทยที่ดีงาม จุดนี้เองทำให้เด็กและเยาวชนที่ได้รับการอบรมโตขึ้นมากลายเป็นคนที่มีคุณภาพ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาจะสามารถสร้างภูมิคุ้มกันคนให้ห่างจากยาเสพติดได้เป็นอย่างดี โดยมีพระเป็นผู้นำคำสอนทางพุทธศาสนามาถ่ายทอดให้เด็กและเยาวชน มีสติปัญญาและการไตร่ตรองที่ดี ทำให้สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดควร หรือไม่ควรทำ เมื่อทราบแล้วมีปัญหาแล้ว ผู้มีปัญญาย่อมจะสามารถใช้ชีวิตโดยไม่ต้องพึ่งพายาเสพติด เพราะผู้นั้นจะใช้สติและปัญญาในการตัดสินปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตไม่เฉพาะเพียงปัญหายาเสพติดเท่านั้น

ยาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาของชาติอยู่ในขณะนี้ เพราะมนุษย์ได้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดมาเป็นเวลานาน บางชนิดให้ทั้งคุณประโยชน์และโทษ บางชนิดมีแต่โทษภัยเท่านั้น ซึ่งในปัจจุบันมียาเสพติดชนิดต่าง ๆ ในท้องตลาดมากกว่า ๑๒๐ ชนิด อย่างไรก็ตามยาเสพติดชนิดแรกที่คนไทยรู้จักก็คือ ฝิ่น ฝิ่นเข้ามาในประเทศไทยในสมัยใดนั้นยังไม่ทราบแน่ชัด เท่าที่มีหลักฐานครั้งแรก ในสมัยรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๓ หรือ ประมาณ ๖๐๐ ปีล่วงมาแล้ว[๑]

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประกอบ คือ พฤติกรรมของบุคคล ตัวยาเสพติดที่แพร่ระบาด และสภาพของสังคมที่มีส่วนผลักดันให้บุคคลหันไปพึ่งยาเสพติด การป้องกันยาเสพติดส่วนมากจะให้ความสำคัญโดยการให้การศึกษาใน ๒ ลักษณะ คือ การศึกษาเรื่องอันตรายของยาเสพติด เพื่อให้เกิดความรู้สึกกลัวยาเสพติด และการให้การศึกษาเพื่อสนับสนุนชีวิตที่ดีให้ตรงกับความต้องการของสังคมหรือการสร้างภูมิต้านทานทางจิตใจ ไม่ให้สนใจในยาเสพติด

พ.ศ. ๒๕๕๕ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า ประชาชนร้อยละ ๙๗.๙ ระบุว่ามีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดโดยในกลุ่มนี้มีร้อยละ ๒๕.๑ ที่ระบุว่ามีปัญหาในระดับรุนแรงมาก-มากที่สุดและร้อยละ๒๑.๙ระบุว่ามีปัญหาค่อนข้างมากในขณะที่แนวโน้มการจับกุมคดียาเสพ

[๑] แหล่งที่มา : http://www.dmh.go.th/ [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ติดเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดโดยในปี ๒๕๕๔ มีผู้ถูกจับกุมคดีที่เกี่ยวกับ พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ จำนวน ๓๒๐,๙๗๒ ราย ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๔๘ มากกว่า ๓ เท่าสาเหตุหนึ่งอาจจะมาจากความเข้มงวดและการปฏิบัติงานอย่างหนักของเจ้าหน้าที่ในการปราบปรามยาเสพติด แต่ในอีกมุมหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงปริมาณของเครือข่ายหรือผู้ที่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดซึ่งมีจำนวนมากขึ้นเช่นเดียวกันสำหรับประเภทของยาเสพติดที่ถูกจับกุมได้จะพบว่าผู้ต้องหาถูกจับกุมในคดีที่เกี่ยวกับยาบ้ามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๗๕.๘ รองลงมาคือกัญชาแห้ง(ร้อยละ ๖.๘) พืชกระท่อม (ร้อยละ ๔.๗) ยาไอซ์ (ร้อยละ๔.๔) สารระเหย (ร้อยละ ๒.๔) เฮโรอีน (ร้อยละ ๐.๔) วัตถุออกฤทธิ์อื่นๆ (ร้อยละ ๐.๖) ตามลำดับ[๒]

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพของชุมชนในจังหวัดขอนแก่น

๒. เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของชุมชน

๓. เพื่อสร้างรูปแบบในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนาในจังหวัดขอนแก่น

๗. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ศึกษาหลักคุณธรรมและจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับแปล ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ และตำรา เอกสาร วิชาการ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมด้านการป้องกันยาเสพติด

๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่วิจัย ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงคือพื้นที่ วัดป่าหนองกุงธนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่นในการวิจัยรูปแบบการป้องกันและแก้ไขผู้เสพยาเสพติดตามแนวพุทธ ครั้งนี้เพราะพิจารณาเห็นดังนี้ ว่า

๑. เป็นพื้นที่ที่มีการอบรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธ (ศีล ๕)

๒. เป็นพื้นที่ที่มีการอบรมเพื่อให้ผู้เสพยาเสพติดได้ ลด ละ เลิก ยาเสพติด

---

[๒] สำนักงาน ป.ป.ส. กระทรวงยุติธรรม, ผลการปราบปรามยาเสพติดทั่วประเทศ ปี ๒๕๕๓, แหล่งที่มา : http://www.dmh.go.th/ [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๘].

๓. เป็นพื้นที่ที่มีการป้องกันและแก้ไขผู้เสพยาเสพติดให้สามารถ ลด ละ เลิก ยาเสพติด

๓.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเชิงคุณภาพเน้นศึกษาเชิงเอกสาร (DocumentaryResearch) ที่กล่าวถึงการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหายาเสพติดในสังคมไทยยุคปัจจุบันซึ่งมีเอกสารประกอบในการวิจัย๒ขั้นคือ

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิได้แก่พระไตรปิฎก (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)อรรถกถาฎีกาอนุฎีกาและปกรณ์วิเสส

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิได้แก่ตำราหนังสืองานค้นคว้าวิจัยวารสารบทความและเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่ ตุลาคม ๒๕๕๘- กันยายน ๒๕๕๙

๔. กรอบแนวคิด

จากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ รูปแบบและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งในการจัดการปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนาของบ้าน วัด โรงเรียนในจังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูล	กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูล
- เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น - ผู้นำชุมชน - พระสงฆ์ - ผู้ปกครอง - เจ้าหน้าที่ตำรวจ - เจ้าหน้าที่สาธารณะสุข - เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ (ปปส.) - เจ้าหน้าที่ศูนย์บำบัดยาเสพติดขอนแก่น	- เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น - ผู้นำชุมชน - พระสงฆ์ - ผู้ปกครอง - เจ้าหน้าที่ตำรวจ - เจ้าหน้าที่สาธารณะสุข - เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ (ปปส.) - เจ้าหน้าที่ศูนย์บำบัดยาเสพติดขอนแก่น - ผู้บริหารโรงเรียน

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

๕.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้ปกครอง ตำรวจ เจ้าหน้าที่สาธารณะสุข เจ้าหน้าที่ศูนย์บำบัดยาเสพติดขอนแก่น เจ้าหน้าที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดขอนแก่น (ปปส.) และ

ผู้บริหารโรงเรียน รวม ๔๕ รูป / คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป ผู้ปกครอง จำนวน ๕ คน เจ้าหน้าที่ตำรวจ จำนวน ๕ คน เจ้าหน้าที่สาธารณะสุข ๕ คน เจ้าหน้าที่ศูนย์บำบัดยาเสพติด จำนวน ๕ คน เจ้าหน้าที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) จำนวน ๕ คน และผู้บริหารโรงเรียน จำนวน ๕ คน

๕.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(๑) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview-SSI) เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับบริบทชุมชน

(๒) แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview guide) เพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-adept interview)

(๓) แนวทางการสังเกต (Observation guide) เพื่อสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

(๔) สมุดจดบันทึกภาคสนาม เพื่อจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตจากปรากฏการณ์

๕.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาใน พระไตรปิฎกภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักธรรม และการทำงานด้านการป้องกันและแก้ไขผู้ติดยาเสพติดและแหล่งข้อมูลอื่นที่มีอยู่แล้ว

๒) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ดังนี้

๒.๑ การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม

๒.๒ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

๒.๓ การสัมภาษณ์เชิงลึก

๕.๔ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

๑) วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นหนังสือราชการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นเกี่ยวกับความสอดคล้อง ความสัมพันธ์ ความใกล้เคียง และความเป็นไปได้หรือความเหมาะสม

๒) สังเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นหลักและประเด็นรองที่แตกออกเป็นสารบัญ ซึ่งเป็นการถอดประเด็นออกมาเป็นองค์ความรู้หรือหลักฐานสำหรับการวิจัยในเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา

๕.๕ ขั้นเรียบเรียงข้อมูล

๑) นำเนื้อหาจากข้อมูลที่เกิดจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์มาเรียบเรียงตามสารบัญที่นำไปตั้งเป็นบทที่ ๒ บทที่ ๓ และบทที่ ๔ แล้ว

๒) ลงมือเขียนตามข้อมูลสารบัญที่กำหนด และเป็นประเด็นที่เกิดจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว

๓) สรุปผลการวิจัย

๔) นำเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณะ

๖. สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่าสังคมจะทราบถึงปัญหายาเสพติดได้นั้นจะต้องมาจากคนรอบข้างโดยส่วนใหญ่ จากการสังเกตการพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ จากการพูดคุยสนทนาให้ความสนใจในประเด็นใดหรือเลี่ยงการสนทนาในประเด็นที่เกี่ยวกับยาเสพติด สังเกตพฤติกรรมคนที่ชอบใช้ชีวิตคนเดียวไม่ชอบเข้าสังคม สิ่งเหล่านี้จะเป็นกลไกในการช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติในเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนที่ ๒ : พบปะแกนนำ/ผู้นำธรรมชาติ ผลการวิจัยพบว่า สังคมในยุคปัจจุบันนี้วัด สถานปฏิบัติธรรมหรือพระสงฆ์ไม่อาจเป็นที่พึ่งทางใจได้เท่าที่ควรทำให้เนื่องจากประชาชนบางส่วนขาดความศรัทธาในพระสงฆ์ แต่ชุมชนเป็นสังคมที่ใกล้ตัวเรามากที่สุดอีกแห่ง ผู้นำชุมชนก็เป็นผู้ที่ได้รับเลือกจากประชาชนในชุมชนเอง ดังนั้นการให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้คอยดูแลให้ความช่วยเหลือหรือเป็นตัวกลางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชนและผู้นำชุมชนเองก็เป็นผู้ที่รู้จักสังคมของชุมชนตนเองเป็นอย่างดี มีความใกล้ชิดสนิมสนมกัน

ขั้นตอนที่ ๓ : ประกาศวาระหมู่บ้าน/ชุมชน ผลการวิจัยพบว่าชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องมาจากตัวชุมชนเองที่เป็นผู้สร้าง โดยต้องได้รับความร่วมมือจะทุกภาคส่วน ทั้งประชาชนในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชนและนโยบายจากส่วนกลางคอยสนับสนุน ดังจะเห็นได้ว่าในแต่ละชุมชนจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการประจำชุมชนคอยปฏิบัติงานตามนโนบาย

ขั้นตอนที่ ๔ : รณรงค์ประชาสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในจังหวัดขอนแก่นควรมีการจัดทำป้ายประกาศ ป้ายประชาสัมพันธ์ รณรงค์ถึงพิษภัย อันตรายของยาเสพติดทุกชนิด และกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดประเภทต่างๆ และด้วยการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ

ขั้นตอนที่ ๕ : คัดแยกผู้มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ผลการวิจัยพบว่า ด้านการค้นหาและคัดแยกผู้ที่มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติดนั้น จังหวัดและชุมชนจะต้องขอความร่วมมือจากเครือข่ายหลายเครือข่ายให้ช่วยในการสอดส่อง ค้นหาผู้ที่ติดยาเสพติดหรือผู้ที่เข้าข่ายมีแนวโน้มที่จะติดยาเสพติด เมื่อค้นหาแล้วมีเยาวชนที่เข้าข่ายติดยาจะนำมาปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ให้รู้ถึงโทษที่รุนแรงของยาเสพติดทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคมและกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด และขั้นตอนการเข้ารับการบำบัดต่อไป

ขั้นตอนที่ ๖ : แนวทางการป้องกันยาเสพติด ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการป้องกันยาเสพติดนั้นสิ่งแรกที่ควรเริ่มปฏิบัติคือ ควรมุ่งพัฒนาตัวบุคคลก่อน ควรมีการกำหนด

พื้นที่และกลุ่มประชากรเป้าหมายในการดำเนินงานผสมผสานมาตรการในการดำเนินงาน กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบการดำเนินงาน คือ ระดมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ ทั้งภาครัฐและเอกชน ดำเนินงานในลักษณะองค์รวมแบบบูรณาการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ ๗ : การรับรองครัวเรือน ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนต่างๆ ต้องดำเนินการสำรวจประชากรและความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ในเรื่องของยาเสพติด ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจในเรื่องโทษของยาเสพติดที่มีผลต่อชีวิตร่ายกายและสังคม ควรทำเป็นบันทึกรวบรวมเป็นรายงานในแต่ละปี ถ้าครอบครอบหรือชุมชนใดให้ความร่วมมือในการเป็นคณะกรรมการเกี่ยวกับยาเสพติด ควรมีการส่งเสริมให้เขาได้ทำงานอย่างเต็มที่เต็ม

ขั้นตอนที่ ๘ : ใช้มาตรการทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่ติดสิ่งเสพติดส่วนใหญ่จะเกิดจากครอบครัวที่แตกแยกมีปัญหา ขาดความรักความอบอุ่น เกิดความว้าเหว่ ขาดที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ซึ่งเป็นเหตุให้เด็กๆ หันไปพึ่งยาเสพติดแทน ดังนั้นพ่อแม่จึงควรให้ความรักความอบอุ่น และพ่อแม่ก็ควรจะประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นที่ปรึกษาให้แก่ลูกๆได้ทำให้ลูกไม่หันไปพึ่งพายาเสพติด

ขั้นตอนที่ ๙ : รักษาสถานะชุมชนเข้มแข็ง ผลการวิจัยพบว่า เมื่อชุมชนสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้แล้ว ควรต้องมีการรักษาสถานภาพของชุมชนตนเองโดยต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งผู้นำชุมชนกับประชาชน ผู้นำชุมชนกับโรงเรียน ผู้นำชุมชนกับวัด และระหว่างประชาชนกับประชาชนด้วยกันเอง

๗. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ได้พบเห็นประเด็นที่น่าสนใจ จึงได้นำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพของชุมชนในจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า การตรวจสอบความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมชุมชน รวมถึงอาชีพหลักของชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสืบค้นปัญหายาเสพติดและมีการคัดแยกผู้มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติดติดโดยมีการนัดประชุมผู้นำชุมชนเพื่อหาแนวทาง แนวทางการป้องกันยาเสพและหามาตรการเพื่อรองรับครอบที่มีผู้ติดยาเสพติดโดยประกาศข้อตกลงของชุมชนหรือวาระของหมู่บ้าน ใช้มาตรการหรือกติกาในการรักษาชุมชนให้เข้มแข็งและห่างไกลยาเสพติด ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติที่กำหนดแผนงาน ๙ ขั้นตอนเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพของชุมชนดังนี้ ๑)ขั้นตอนที่ ๑ สืบสภาพชุมชน ขั้นตอนที่ ๒ พบปะแกนนำ/ผู้นำธรรมชาติ ขั้นตอนที่ ๓ ประกาศวาระหมู่บ้าน/ชุมชนขั้นตอนที่ ๔ รณรงค์ประชาสัมพันธ์ ขั้นตอนที่ ๕ คัดแยกผู้มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ขั้นตอนที่ ๖ แนวทางการป้องกันยาเสพติด

ขั้นตอนที่ ๗ การรับรองครัวเรือนขั้นตอนที่ ๘ ใช้มาตรการทางสังคมขั้นตอนที่ ๙ รักษาสถานะชุมชนเข้มแข็ง

๒รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตาม . หลักพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของชุมชน ผลการวิจัยพบว่าหลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการค้นหาปัญหาและแก้ปัญหายาเสพติดของชุมชนคือ หลักทุกข์ การค้นหาสาเหตุของปัญหา คือ หลักสมุทัย การกำหนดเป้าหมาย คือ หลักนิโรธ และการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา คือ หลักมรรคและหลักทิศ ๖ เป็นหลักในการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้าง ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในระดับต่างๆซึ่งสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีเพื่อให้เป็นยาที่ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้

ผลการวิจัยพบว่าหลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการค้นหาปัญหาและแก้ปัญหายาเสพติดของชุมชนรวมถึงหลักทิศ ๖ ข้อในการคบมิตรและมีการปรับใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยเน้นหลักประโยชน์ ๓ ประการ คือ หลักประโยชน์ในชาตินี้ หลักประโยชน์ในชาติหน้า และหลักประโยชน์ในภพที่สูงสุด

๓. รูปแบบในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนาในจังหวัดขอนแก่นผลการวิจัยพบว่าหลักหลักอริยสัจ ๔เป็นกระบวนการแก้ปัญหาทุกอย่างโดยเฉพาะในการแก้ปัญหาปัญหายาเสพติดโดยมีรูปแบบดังนี้ขั้นที่ ๑ ทุกข์ ขั้นตัวปัญหา (Case) ขั้นที่ ๒ สมุทัย ขั้นสาเหตุของปัญหา (Cause) ขั้นที่ ๓ นิโรธ ขั้นดับปัญหาหรือหมดปัญหา (Clear)และขั้นที่ ๔ มรรค ขั้นลงมือแก้ปัญหา (Crack)

๘. ข้อเสนอแนะ

๘.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) รัฐควรดำเนินการตามแผนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๕๙อย่างจริงจัง

๒) ควรออกกฎหมายที่คุ้มครองและป้องกันเยาวชนจากการยาเสพติดและบังคับให้ปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวอย่างเข้มงวด

๓) หน่วยงานภาครัฐ เอกชนและคณะสงฆ์ควรแต่งตั้งหน่วยงานเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตของผู้เสพยาติดต่อในรูปแบบที่เหมาะสมจริงจัง

๘.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาเชิงติดตามผลเด็กและเยาวชนที่ได้รับการปล่อยตัวแล้วว่ามีการกระทำผิดในคดีเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษอีกหรือไม่เพิ่มขึ้นหรือลดลงในอัตราส่วนเท่าใด

๒) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดในคดีเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษของเด็กและเยาวชนชายกับเด็กและเยาวชนหญิง

๓) ควรมีการศึกษาติดตามผลโครงการเข้าค่ายพุทธบุตรกับการแก้ปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

โกวิทย์ พวงงาม, **รูปแบบการจัดโครงสร้างองค์กรป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เหมาะสมในระดับจังหวัด กรณีศึกษา พื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, (๒๕๔๑).

คู่มือแนวทางการดำเนินงานแผนประชารัฐร่วมใจ สร้างหมู่บ้านชุมชนมั่นคง ปลอดยาเสพติด, ๒๕๕๙ –๒๕๖๐.

พระปราโมทย์ ปาโมชโช. **อริยสัจ**. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม**.กรุงเทพฯ: บริษัท เอสอาร์พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **แก่นแท้พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องบัณฑิตในอุดมคติไทย, ๒๕๔๐.

พุทธทาส ภิกขุ, **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมบูชา, ๒๕๐๑,

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๕.

ส่วนวิชาการด้านยาเสพติด, คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, สำนักงาน. **ความรู้ และแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บางกอกเทคโนโลยีสแกนนิ่งแอนด์เซอร์วิส จำกัด, ๒๕๕๓

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

บุญเพ็ง หงษา,พันจ่าอากาศเอก. “การประยุกต์พุทธธรรมในหลักสูตรค่ายผู้นำเยาวชนต่อการต่อต้านยาเสพติดของกองทัพอากาศ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระประเสริฐศักดิ์ รตนญาโณ (ตันติชุฬา). “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น แห่งที่ ๑”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

รำไพ ไชยพาลี. “เจตคติต่อยาเสพติดและการป้องกันตนเองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาท ตามทรรศนะพระราชพรหมยาน(หลวงพ่อฤาษีลิงดำ)

An Analytical Study the Roleand Function of The Four Great Kings in Theravada Buddhist Philosophy According to Phraratchaphromyan (Luang Pho Ru-Si Lingdam)'S View

พระทศเทพ ทสธมฺโม (วณิชาติ)*
พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาท ๒. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาทตามทรรศนะพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ) ๓. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาทตามทรรศนะพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ท้าวมหาราช เป็นผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ถือกำเนิดมาก่อนพระพุทธศาสนา บทบาทและหน้าที่ จึงแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ ๑.๑ ช่วงก่อนพุทธกาล ตามหลักศาสนาพราหมณ์เชื่อว่า โลกนี้มีเทวดาคอยคุ้มครองรักษาอยู่ประจำทิศทั้ง ๔ และเชื่อว่าเป็นผู้มีฤทธิ์มีอำนาจที่ให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ ๑.๒ ช่วงระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพระพุทธศาสนา ท้าวมหาราชก็ปรับเปลี่ยนบทบาทหันมาบำเพ็ญคุณความดีกันมากขึ้น คอยให้การช่วยเหลือคุ้มครองพระโพธิสัตว์ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ให้เป็นผู้รักษาด่านหน้าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อป้องกันพวกอสูรรุกราน และยังให้เป็นผู้ตรวจตราโลกมนุษย์ แล้วรายงานต่อพระอินทร์ที่สุธรรมสภา บุญกุศลที่ให้ไปเกิดเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓

๒ .๑ประการ คือ ๒ท้าวมหาราชในทรรศนะพระราชพรหมยาน มีบทบาทหน้าที่ . เป็นกองทัพเทวดา ทหารของพระอินทร์ มีหน้าที่อารักขาสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ๒มีหน้าที่ . ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ ถ้าสร้างความดีก็บันทึกในบัญชีบุญ นำรายงานต่อพระอินทร์ที่เทวสถาน และถ้าสร้างความชั่วก็บันทึกลงในบัญชีบาป ส่งไปยังสำนักพระยายม

* นักศึกษาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

๓. ท้าวมหาราช ต่างก็อยู่ร่วมกันในสังสารวัฏภายใต้กฎแห่งกรรมเช่นเดียวกับมนุษย์ จึงช่วยเหลือสงเคราะห์งานที่เป็นบุญกุศลทางพระพุทธศาสนา และอารักขาคนที่ปฏิบัติกรรมฐาน เป็นการบำเพ็ญตนเพื่อเพิ่มพูนบุญกุศล หวังปฏิบัติตนให้พ้นจากอำนาจกิเลสตัณหา เพื่อให้บรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

คำสำคัญ: บทบาทและหน้าที่, ท้าวมหาราช, พระราชพรหมยาน

Abstract

This thesis objectives were the follows: (1to study the role of the four Great Kings in Theravada Buddhist Philosophy, (2to study the role of the Four Great Kings in Theravada Buddhist Philosophy according to Phraratchaphromayan's view, and (3to analyze the role of the Four Great Kings in Theravada Buddhist Philosophy according to Phraratchaphromayan's view. The data were mainly collected from the Tipitaka, books, Commentaries and related documents.

The results of research were found that:

1. The Four Great Kings was ruled the Realm of the Four Great Kings and were born before Buddhism. Their roles and responsibilities divided into two periods were: 1. Before the Buddhist Era, Brahmanism's doctrines believed that this world had divinities for protecting and preserving in the four directions, and believed to one's who has power to benefits or harms to the human beings. 2. During periods of Brahmanism and Buddhism, the Four Great Kings changed their roles to perform good deeds, helping and protecting Bhodhisatva with their faithful. The one of their role is to preserve the front door of the realm of the Thirty-three Gods to protect the devils invasion. Besides their roles is to examine the human beings for reporting them to Indra at Sudhammasabha House. The bases of meritorious action is a good deed to be born in the realm of the four great kings.

2. The four great kings according to Phraratchaphromyan has two roles, these were: 1. They were an army angle of Indra's soldiers to preserve the realm of the Thirty-three Gods. 2. To control the human beings' behavior, to record their good deeds in an account's merit and bad deeds in an

account's evil to inform to Indra's shrine for sending to the office of the lord Yama.

3. The realm of the four great kings were together in circle life under the law of Karma as well as human beings. They are helping in religious charity of Buddhism and protect one who practices meditation, it is an initiates to enhance its merits. For hoping one's practices free from defilements to enlighten. It is the highest goal of life.

Keywords: Role and Function / the Four Great Kings / Phraratchaphromayan

๑. บทนำ

ในคติทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ยอมรับความมีอยู่จริงของเทวดา เพราะเรื่องราวของเทวดา มีความเกี่ยวข้องกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้แต่มนุษย์เองก็มีความผูกพัน หรือมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดามาเนิ่นนาน ดังที่เราจะเห็นได้จากคติความเชื่อของคนโบราณที่มีการสร้างศาลพระภูมิเจ้าที่ไว้ตามบ้านเรือน ที่พักอาศัย สถานที่ทำงาน ตลอดจนร้านค้าอาคารต่างๆ เพื่อให้ช่วยเหลือและปกปักษ์รักษา ให้อยู่ดีมีสุข ตามคติความเชื่อของคนในสมัยโบราณ

ท้าวมหาราช เป็นผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา มี ๔ ท่าน คือ ท้าวธตรฐ ปกครองด้านทิศตะวันออก ท้าววิรุฬหก ปกครองด้านทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์ ปกครองด้านทิศตะวันตก ท้าวเวสสุวัณ ปกครองด้านทิศเหนือ ศาสนาพราหมณ์ เชื่อว่าโลกนี้มีเทวดาคอยคุ้มครองรักษาประจำทิศทั้ง ๔ เทวดาในสวรรค์ชั้นนี้ มีบทบาทต่อมนุษย์มาตั้งแต่ก่อนพระพุทธศาสนาจะถือกำเนิดขึ้น อาศัยอยู่ร่วมกับโลกมนุษย์ แต่อยู่กันคนละภพละภูมิซึ่งเป็นโลกทิพย์ เป็นผู้มีฤทธิ์มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ คอยปกป้องคุ้มรักษามนุษย์ให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข สามารถให้คุณให้โทษต่อมนุษย์

พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ) กล่าวว่าท้าวมหาราช มีหน้าที่บันทึกความดีความชั่วของมนุษย์รักษาคุ้มครองชาวมนุษยโลก ถ้าสร้างความดีก็ จะส่งเทวดาไปอารักขา ถ้าสร้างความชั่วก็สุดวิสัยที่จะช่วยได้ ความเข้าใจวางท่าทีที่ถูกต้องเกี่ยวกับปฏิบัติเทวดา จำเป็นที่ชาวพุทธทุกคนต้องมี จะได้ไม่ถูกกล่าวหาว่า หวังพึ่งพิงผลจากการดลบันดาลของเทวดา เป็นเรื่องงมงายไร้สาระ เทวดาไม่ได้มีอยู่จริง

ผู้วิจัยเห็นว่า บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราช เป็นแนวทางที่ต้องศึกษาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจต่อเทวดา ดังนั้นการศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาทตามทรรศนะของพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ) เป็นเรื่องที่ควรศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องสืบไป

๒วัตถุประสงค์ของการวิจัย .

๑. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาทตามทรรศนะพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ)

๓. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาทตามทรรศนะพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ)

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาทตามทรรศนะพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ) ซึ่งมีขั้นตอนในการปฏิบัติดังนี้

๓.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕

๓.๒ รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสสต่างๆ เพื่อจัดลำดับความเกี่ยวข้อง ความสำคัญ และที่มา

๓.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยมาวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปประเด็นให้เหมาะสมสอดคล้อง ตามกรอบวัตถุประสงค์ โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และเรียบเรียงสรุปเป็นผลการวิจัยในที่สุด

๔. สรุปผลวิจัย

๑. บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๑ แนวคิดและความเชื่อเรื่องเทวดา พุทธปรัชญาเชื่อการมีอยู่จริงของเทวดา เพราะเทวดาเป็นสิ่งมีชีวิต ที่มนุษย์ทั่วไปไม่สามารถรับรู้ได้ เหตุที่มนุษย์มองไม่เห็นเทวดาได้ก็เพราะอยู่คนละภพละภูมิกัน หรืออยู่กันคนละมิติ เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเพียรอธิเทวญาณทัสสนะเป็นญาณทัสสนะพิเศษของพระพุทธเจ้า เป็นญาณทัสสนะที่ทำให้พระองค์ทรงรู้เห็น และสามารถติดต่อกับพวกเทวดาในสวรรค์ชั้นต่างๆ ได้ รวมทั้งทำให้พระองค์ทรงทราบรายละเอียดทุกอย่างเกี่ยวกับชีวิต และความเป็นอยู่ของเทวดาเหล่านั้น เป็นญาณทัสสนะที่พระองค์ทรงพัฒนาให้มีขึ้น ด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต

ตั้งแต่เวลาที่ยังไม่ตรัสรู้ จนกระทั่งบรรลุญาณทัสนะนั้น ครบถ้วนสมบูรณ์พร้อมกับการตรัสรู้[๑] จากเนื้อหาที่กล่าวมานี้ ทำให้เราได้รู้ว่าเทวดามีกำเนิดมาก่อนพุทธกาล

๑.๒ ที่ตั้งและลักษณะของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของโลกและจักรวาลมีสัณฐานกลม ล้อมรอบไปด้วยทะเล มีชื่อเรียกว่า นทีสีทันดร [๒] ถัดจากนทีสีทันดร จะเป็นภูเขาสัตตบริภัณฑ์ (สัตต แปลว่า ๗ บริภัณฑ์แปลว่า วงล้อม) ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ เป็นที่อยู่ของท้าวจาตุมหาราช [๓] สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช กล่าวได้ว่าอยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด เป็นสวรรค์ชั้นต่ำที่สุดในกามาวจรสวรรค์ ตั้งอยู่บนภูเขายุคนธรซึ่งสูงครึ่งหนึ่งของภูเขาสิเนรุ นับจากโลกมนุษย์สูงขึ้นไป ๔๒,๐๐๐ โยชน์ มีเทวนคร ๔ นคร ล้อมรอบไปด้วยกำแพงทองคำที่ประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ เป็นสถานที่สถิตของท้าวมหาราช [๔] หรือซึ่งเรียกว่า ท้าวจตุโลกบาล มีหน้าที่ดูแลรักษาโลกทั้ง ๔ ทิศ ได้แก่ ๑) ท้าวธตรฐ มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวาร ประจำทิศตะวันออก ๒) ท้าววิรุฬหก มีพวกกุมภัณฑ์เป็นบริวาร ประจำทิศใต้ ๓) ท้าววิรูปักษ์ มีพวกนาคเป็นบริวาร ประจำทิศตะวันตก ๔) ท้าวกุเวร หรือท้าวเวสสุวรรณ มีพวกยักษ์เป็นบริวาร ประจำทิศเหนือ ท้าวเธอทั้ง ๔ มีโอรส ๙๑ องค์ มีนามว่า อินทะ ท้าวมหาราชมีความสูง ๖,๐๐๐ วา เทวดาที่เป็นบริวารมีความสูง ๔,๐๐๐ วา[๕] เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกานี้ จัดเป็นอุปปัตติเทพ หมายถึง เทวดาชนิดโอปปาติกะ เทวดาโดยกำเนิด[๖]

๑.๓ บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราช

บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครูหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทบาท หรือตำแหน่งหน้าที่ [๗]

บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราช แบ่งออกเป็น ๒ ช่วงคือ

๑. บทบาทและหน้าที่ในช่วงก่อนพุทธกาล

---

[๑] สุนทร ณ รังษี : **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓๑.

[๒] พระครูโสภณปริยัตยาทร (เชื่อม ชินวโส (สอนรอด), “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑, หน้า ๗๗.

[๓] ขุ.ชา. (ไทย) ๖๓/๒๙๓-๒๙๔.

[๔] ฟื้น ดอกบัว, **พุทธปรัชญาแห่งชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๓.

[๕] นางสาวสุภาพร พลายเล็ก,“การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจักรวาลวิทยาในคัมภีร์วิษณุปุราณะและไตรภูมิพระร่วง”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๕๗, หน้า๒๖๔-๒๖๖.

[๖] ม.มู.๑๘/๑๖๙/๔๗.

[๗] พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

๒. บทบาทและหน้าที่ในช่วงระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพระพุทธศาสนา

๑. บทบาทและหน้าที่ก่อนพุทธกาล ตามหลักศาสนาพราหมณ์ เชื่อว่าโลกนี้มีเทวดาคอยคุ้มครองรักษาประจำทิศทั้ง ๔ และมีเทวดาประจำธรรมชาติแต่ละอย่างคอยบันดาลให้ดินฟ้าอากาศดำเนินไปตามอัธยาศัยของเทวดาแต่ละองค์ มนุษย์จึงต้องยำเกรงและคอยเอาใจเทวดาทั้งหลายให้ดี ด้วยการบูชาบวงสรวง เพื่อให้เทวดาเหล่านี้โปรดปราน และดูแลรักษาคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข หรืออำนวยประโยชน์ที่ต้องการ เทวดาที่รักษาประจำทิศทั้ง ๔ เรียกว่า ท้าวจตุโลกบาล

๒. บทบาทและหน้าที่ในช่วงระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพระพุทธศาสนา สมัยที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต ท้าวมหาราชก็เริ่มปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่มาบำเพ็ญคุณความดี คอยให้การปกป้องคุ้มครอง ช่วยเหลือ พระโพธิสัตว์ทุกๆ พระองค์ ส่วนมากช่วยเหลือด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าเป็นส่วนใหญ่ เช่น ตอนอารักขาพระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์ ตอนช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เสด็จออกมหาวิเนษกรมณ์ ตอนช่วยเหลือนางสุชาดากวนข้าวมธุปายาส [๘] เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญขึ้นแล้ว ท้าวมหาราชก็เปลี่ยนบทบาทหน้าที่หันมาบำเพ็ญคุณความดี ตามแนวทางพระพุทธศาสนามากขึ้น เทวดาไม่ได้มีอำนาจไปให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ เนื่องจากพระพุทธศาสนาสอนเรื่องกฎแห่งกรรม ใครทำอย่างไรก็ได้อย่างนั้นเอง ไม่ต้องมีเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไหนมาคอยให้คุณหรือโทษ ทุกอย่างเป็นไปตามครรลองตามกฎแห่งกรรม แม้เทวดาเองหากทำไม่ดีก็ย่อมได้รับผลไม่ดีไปด้วย[๙]

นอกจากนี้ท้าวมหาราชยังมีบทบาทและหน้าที่ต่อเทวโลก คืออารักขาพระอินทร์และเป็นผู้รักษาด่านหน้าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อป้องกันพวกอสูร ซึ่งเป็นศัตรูของเทพชั้นดาวดึงส์จะยกขึ้นมาตีเอาถิ่นสวรรค์ชั้นนั้นคืน และบทบาทและหน้าที่ต่อมนุษยโลก คือ ในวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำแห่งปักษ์ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ มีหน้าที่ให้เป็นผู้ตรวจโลกมนุษย์ เป็นผู้สอดส่องตรวจตราดูพฤติกรรมของมนุษย์ที่ประกอบผลบุญโดยการให้ทาน การรักษาศีล ๕ หรืออุโบสถศีล แล้วรายงานต่อพระอินทร์ที่สุธรรมสภา

๑.๔ บุญกุศลที่ทำให้ไปเกิดเป็นเทพยดา ณ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยทาน (ทานมัย) บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยศีล (ศีลมัย)

---

[๘] สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า เล่ม ๒ (พรรษาที่ ๖-๗), (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์เม็ดทราย , ๒๕๕๘), หน้า ๔๓-๔๗.

[๙] พระมหาศิริวัฒน์ สิริวฑฺโน, ประยงค์จันทร์แดง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก (ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี , ๒๕๕๒, หน้า ๒๗-๒๙.

บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยภาวนา (ภาวนามัย)[๑๐] ท้าวมหาราชมีฐานะเหนือเทพยดาทั้งปวงโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือมี อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์[๑๑]

๒. ท้าวมหาราชตามทรรศนะพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ) แบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. บทบาทและหน้าที่ต่อเทวโลก เป็นทหารของพระอินทร์มีหน้าที่ป้องกันสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะว่าเทวดากับอสุรกายไม่ถูกกัน อสุรกายในสมัยก่อนอยู่ดาวดึงส์ แล้วก็ถูกพวกเทวดาขับไล่ เพราะว่าอสุรกายเป็นอันธพาล ต้องมาอยู่ใต้เขาพระสุเมรุ ทีนี้บรรดากองทัพ ๔ เหล่านี้ อันได้แก่ กองทัพคนธรรพ์ กองทัพกุมภัณฑ์ กองทัพนาค กองทัพยักษ์ มาประจำอยู่กึ่งกลางเขาพระสุเมรุ เพื่อป้องกันอสุรกายบุกขึ้นมา ส่วนท้าวมหาราชประจำที่ด่านสุดท้าย คือ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๒. บทบาทและหน้าที่ต่อมนุษยโลก มีหน้าที่ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ ถ้าสร้างความดีก็จะส่งเทวดาไปอารักขา เช่น นักปฏิบัติกรรมฐาน แล้วบันทึกความดีของมนุษย์ลงในบัญชีบุญ แล้วรายงานต่อพระอินทร์ที่เทวสถาน ถ้าสร้างความชั่วก็สุดวิสัยที่จะช่วย จดบันทึกความชั่วที่ทำลงในบัญชีบาป แล้วให้เทวดา ๔ องค์ ที่เรียกว่า เทวทูต นำบัญชีบาปไปส่งยังสำนักพระยายม

๒.๒ บุญกุศลที่ให้ไปเกิดเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราช นอกจากทาน ศีล ภาวนาแล้วต้องมีบทภาวนาได้ฌานทุกท่าน แต่เวลาตายไม่ได้เข้าฌานตาย[๑๒]

๒.๓ การปฏิบัติต่อเทวดา ท้าวมหาราชทุกองค์เป็นพระอริยเจ้าขั้นพระอนาคามี เราจึงไม่ควรปรามาสลบหลู่ดูถูกเหยียดหยามเทวดา เราควรบูชาท่านด้วยการปฏิบัติบูชา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เจริญเทวตานุสสติกรรมฐาน การตั้งหิ้ง ยกศาลบูชาเทวดาเป็นเรื่องสมควร ไม่ขัดต่อพระรัตนตรัย ไม่ขัดต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า นักปราชญ์หลายท่านคัดค้านกันมาก ก็เลยนำเอาสิ่งที่ควรบูชาและบูชาแบบไหนมันถึงจะถูก จะช่วยให้เรามีความรู้ความเข้าใจและท่าทีหรือแนวปฏิบัติที่ถูกต้องต่อเทวดา[๑๓] พระเดชพระคุณหลวงพ่อได้สร้างมณฑปท้าวจาตุมหาราช เพื่อให้ลูกหลานได้กราบไหว้บูชาและระลึกถึงบุญคุณของท่านที่ได้สงเคราะห์ช่วยเหลือดูแลวัดท่าซุงตลอดมา

---

[๑๐] องฺ. สตฺตก.- อฏฺฐก.-นวก. (ไทย) ๓๗/๑๒๖/๔๘๔).

[๑๑] พระเทพวิสุทธิกวี พิจิตร ฐิตวณฺโณ)), **พรรณนาสวรรค์**, กรุงเทพมหานคร มหามกุฏราช : วิทยาลัย, ๒๕๔๒, หน้า ๔๖.

[๑๒] คณิตพร บุณยเกียรติ (เปี๊ยก) และคณะศิษย์หลวงพ่อ, ตายไม่สูญ...แล้วไปไหน, โดยหลวงพ่อพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ) วัดท่าซุง จังหวัดอุทัยธานี, พิมพ์เพื่อเป็นที่ระลึกเนื่องในงานทำบุญวันเกิดหลวงพ่อ, ๒๕๔๔, หน้า ๒๑๒.

[๑๓] พระมหาวีระ ถาวโร, ไตรภูมิ, ม.ป.ป., หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

๓. จากการวิเคราะห์ พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เทวดาก็ยังมีกิเลสตัณหาเช่นเดียวกับมนุษย์ จึงต้องบำเพ็ญคุณความดี เพื่อเพิ่มพูนบุญกุศลต่อไป ดังนั้น บทบาทและหน้าที่ของเทวดาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. บทบาทและหน้าที่ในด้านบวก เช่น จะเป็นเทวดาพวกที่เลื่อมใสเคารพในพระพุทธเจ้า ยอมอุทิศตนเข้าช่วยเหลืองานที่เป็นบุญกุศลด้านพระพุทธศาสนา และการคอยสอดส่องดูแลมนุษย์ที่บำเพ็ญคุณความดี ที่สมควรได้รับการช่วยเหลือ

๒. บทบาทและหน้าที่ในด้านลบ จะเป็นเทวดาพวกที่ไม่ดี และไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า มักปรากฏตัวในรูปของมาร เพื่อคอยขัดขวางรบกวนความในการทำความดี

ท้าวมหาราช จัดเป็นเทวดาในด้านบวกที่เลื่อมใสเคารพในพระพุทธเจ้า รับอาสาช่วยเหลือสงเคราะห์งานที่เป็นบุญกุศลทางพระพุทธศาสนา และอารักขาคนที่ปฏิบัติกรรมฐาน จึงเท่ากับมีส่วนช่วยเหลือคนทำความดี เป็นการบำเพ็ญบุญกุศลไปในตัว หวังปฏิบัติตนให้พ้นจากอำนาจของกิเลสตัณหา เพื่อจะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต ท้าวมหาราช และเทวดาบางองค์ ท่านเป็นพระอริยเจ้า การบูชาเทวดาจึงเป็นเรื่องสมควร ไม่ขัดต่อพระรัตนตรัย พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สาวกมีความเคารพเทวดา ด้วยการเจริญเทวตานุสสติกรรมฐาน

การปฏิบัติต่อเทวดา

๑. มนุษย์ควรมีท่าทีที่ถูกต้องต่อเทวดา คือ ๑) ทำเทวตาพลี คือ อุทิศส่วนกุศลแก่เทวดา ๒) เทวตานุสติ ระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา คือ หิริ โอตตัปปะ ๓) เจริญเมตตาต่อเทวดา ๔) อัญเชิญเทวดามาร่วมทำความดี

๒. การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อเทวดา เท่ากับเป็นการรักษาพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมเป็นโลกบาล คือ ธรรมที่คุ้มครองโลกไว้ ๒ ข้อคือ หิริความละอายใจที่จะทำชั่ว โอตตัปปะความเกรงกลัวต่อความชั่ว เพราะเหตุนี้ จึงให้ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ทำหน้าที่คุ้มครองโลกโดยตรง

๓ .ถ้าการปฏิบัติผิดต่อเทวดา เป็นการทำลายพระพุทธศาสนา ทำลายพระธรรม คือ ธรรมที่เป็นโลกบาล คือ ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ คือ ไม่มีความละอายใจที่จะทำชั่ว ไม่มีความเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว

บุญกุศลกรรม ที่นำบุคคลผู้จากโลกมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ก็คือ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการบริจาคทานและการรักษาศีล เท่านั้น แต่ไม่มีบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการบำเพ็ญภาวนาเลย

๕. อภิปรายผลการวิจัย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีเหตุมีผล สอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม แม้เทวดาเองก็ขึ้นอยู่กับกฎแห่งกรรม พระพุทธเจ้าทรงยืนยันการมีอยู่จริงของเทวดา การปฏิบัติต่อ

เทวดาด้วยการบวงสรวงบูชาเป็นสิ่งที่ดีเป็นการเคารพเทวดา นักปราชญ์สมัยนี้โจมตี การบูชาบวงสรวงเทวดาเป็นเรื่องเหลวไหลงมงาย พระราชพรหมยานท่านยืนยันว่าการบูชาบวงสรวงเทวดาเป็นการประกาศความดีของเทวดา เป็นการเคารพเทวดา เทวดาชั้นจาตุมหาราช ไม่ว่าจะเป็นภูมิเทวดา รุกขเทวดา อากาศเทวดา บางองค์ท่านเป็นพระอริยเจ้า เราควรเคารพบูชาไม่ขัดต่อพระรัตนตรัย เขาบอกว่าไม่เคารพพระพุทธเจ้า ไม่ควรไปเคารพเทวดา อันนี้ไม่จริง พระพุทธเจ้าทรงยืนยัน และเราควรปฏิบัติบูชาด้วยการเจริญเทวตานุสสติกรรมฐาน

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ในฐานะที่มนุษย์และเทวดาต่างอยู่ร่วมกันในสังสารวัฏ ความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทและหน้าที่ของท้าวมหาราช จะช่วยให้เรามีแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้

๑. เทวตานุสติ การระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา ๒ ประการ คือ หิริ ความรู้สึกละอายต่อการทำชั่ว และโอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว

๒. การนำเอาปฏิปทาของท้าวมหาราชไปปฏิบัติบูชา ด้วยการเจริญเทวตานุสสติกรรมฐาน เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องการปกครองของท้าวมหาราชกับการปกครองสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

๒. ศึกษาวิเคราะห์บทบาทท้าวมหาราชในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับในพุทธศาสนามหายาน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณิตพร บุณยเกียรติ (เปี๊ยก) และคณะศิษย์หลวงพ่อ. ตายไม่สูญ...แล้วไปไหน. โดยหลวงพ่อพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ) วัดท่าซุง จังหวัดอุทัยธานี. พิมพ์เพื่อเป็นที่ระลึกเนื่องในงานทำบุญวันเกิดหลวงพ่อ, ๒๕๔๔.

ฟื้น ดอกบัว. **พุทธปรัชญาแห่งชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์, ๒๕๕๖.

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **พรรณนาสวรรค์**, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาวีระ ถาวโร. ไตรภูมิ, ม.ป.ป.

พระราชพรหมยาน. ตอบปัญหาธรรม ฉบับพิเศษ เล่ม ๕. กรุงเทพมหานคร : ผ่องพัฒน์การพิมพ์, ๒๕๓๓.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า เล่ม ๒ (พรรษาที่ ๖-๗). กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์เม็ดทราย , ๒๕๕๘.

สุนทร ณ รังษี : พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

สุภาพร พลายเล็ก,“การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจักรวาลวิทยาในคัมภีร์วิษณุปุราณะและไตรภูมิพระร่วง”วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๕๗.

พระครูโสภณปริยัตยาทร (เชื่อม ชินวโส (สอนรอด),“การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท”วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาศิริวัฒน์ สิริวฑฺฒโน ,ประยงค์จันทร์แดง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก. (ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี , ๒๕๕๒

การศึกษาความสัมพันธ์ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไท บ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี

A Study of Oppapatika in Theravada Buddhism in Relations to Belife in Gost of Phuthai People At Khoklhoa Village, Bhayaw Sub-District Wangsammo District, Udonthani Province

พระครูวรมงคลประยุต (สิริมงฺคโล/ไชยราช)*
พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ผศ.ดร. ,ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และลงภาคสนามเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วิเคราะข้อมูลด้วยการพรรณาตามหลักอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาเชื่อว่า ผี เป็นสัตว์ที่เกิดผุด ขึ้นเอง เช่น เทวดา พรหม มาร สัตวนรก เป็นต้น โดยอาศัยบุญและกรรมที่ตนสั่งสมเอาไว้ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วหากทำ บุญไว้ ก็จะเข้าสู่ปรโลกในแดนสุคติภพ เช่น เกิดในสวรรค์ ส่วนทำกรรมชั่วเอาไว้ ก็จะไปสู่ปรโลกแดนทุคติภพ เช่น เกิดในนรกภูมิ ท่าทีของพระพุทธศาสนามิได้ปฏิเสธเรื่องผี แต่สอนให้พระภิกษุทั้งหลายปฏิบัติต่อผีเป็นการเกื้อกูลสงเคราะห์ด้วยการทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลให้เมื่อล่วงลับไปแล้ว สำหรับผีและเทวดามาเบียนเบียดพระภิกษุให้เกิดความหวาดกลัวหรือได้รับความเดือดร้อน พระพุทธองค์ก็มีวิธีให้ปฏิบัติต่อผีและเทวดาเหล่านั้นไม่ให้มาเบียดเบียนพระภิกษุและมนุษย์ ให้หายจากความหวาดกลัวและป้องกัน โดยสอนให้พระภิกษุสวดรัตนสูตรและเมตตสูตรแล้วแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หันกลับมายินดี และให้ความต้องคุ้มครองเป็นมิตรและอานิสงส์อื่นๆ ด้วย

ความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชนอีสานอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอีสานนั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งความอดอยากแร้นแค้น เป็นดินแดนที่แห้งแล้งทุรกันดาร เป็นดินแดนของผู้คนที่เป็นนักต่อสู้ ซึ่งไม่ยอมพ่ายแพ้ให้แก่ความโหดร้ายของธรรมชาติ ชาวผู้ไทบ้านโคกเล้ายังยึดมั่นในประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ทำมาตั้งแต่อดีต ถึงแม้ว่าชาวผู้ไทจะเข้ามาอยู่ร่วมกับกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ก็ตาม แต่ชาวผู้ไทก็ยังคงยึดถือประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบกันมา หรือในบางครั้งก็มีการผสมผสานประเพณีของกลุ่มตนเองให้เข้ากับ

---

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ในส่วนของความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวผู้ไท บ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว ยังยึดมั่นอย่างเข้มแข็ง ซึ่งจะเห็นได้จากการประกอบพิธีเหยา ซึ่งเป็นพิธีกรรมการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ชาวผู้ไทยังคงมีความเชื่อในระบบการรักษา ในขณะเดียวกันการผสมผสานความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น พิธีเหยา ฮูปเหยา ฮอย ก็จะพบได้ในประเพณีบุญผะเหวด ซึ่งเป็นการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างอำนาจเหนือธรรมชาติกับพุทธศาสนา

ความสัมพันธ์ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมในการให้ความสำคัญ และความเคารพยำเกรงต่อผีเหมือนดังในอดีตสืบเนื่องจาก ชาวผู้ไท มีคติความเชื่อว่าคนเราหากตายไปแล้ว ก็จะต้องไปเป็นโอปปาติกะหรือผี ซึ่งมีอยู่ ๓ ระดับคือ ผีชั้นสูง ได้แก่พระยาแถนหรือผีฟ้าและเจ้าปู่ถลา ผีชั้นกลางได้แก่ผีบรรพบุรุษตลอดจนเจ้าที่ต่างๆ และผีชั้นต่ำที่คอยก่อปัญหาให้มนุษย์เดือดร้อนต่างๆ เช่น ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ถูกรบกวนทางฝันคือฝันร้าย ทำงานไม่สะดวก สะดุดหรือย้ายบ่อยๆ ซึ่งชาวผู้ไทบ้านโคกเล้าเชื่อว่า มาจากผีคอยกระทำให้เป็นไป อนึ่ง ผู้ทำสามารถติดต่อสื่อสารกับผีได้นั้น ก็คือ หมอเหยาและเจ้าจ้ำ ซึ่งคอยอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนชาวชาวผู้ไทในด้านต่างๆ เช่น การพยากรณ์ทำนายโชคชะตาดีและร้าย การทำ งาน การเสี่ยงโชค การเดินทางไกล การสอบถามเรื่องราวต่างๆ ที่ตนอยากจะรู้ เป็นต้น โดยมีหมอเหยาเป็นผู้สื่อสารและมีผีเป็นผู้ให้ข้อมูลที่อยากจะรู้นั้นๆ สิ่งเหล่านี้ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมชาวผู้ไทมาช้านานแล้ว ก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น การเลี้ยงผีตาแฮก การเลี้ยงเจ้าปู่ถลา ซึ่งเป็นโอปปาติกะหรือผีที่มีศักดิ์ใหญ่ (มเหศักดิ์) ตามความเชื่อชาวผู้ไทว่า ให้ตนและครอบครัวมีความสุข แต่ทั้งนี้ ความเชื่อและพิธีกรรมก็ควรมีขอบเขตที่จำกัดและชัดเจนว่า มากน้อยเพียงใด เพราะถ้าหากเชื่อโดยขาดปัญญาแล้ว ก็จะทำให้ขาดเหตุผลในการดำเนินชีวิตไปแล้ว เพราะว่าพระพุทธศาสนา สอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ศรัทธาอย่างมีสติและปัญญา และรู้จักคุณค่าของบุคคลที่ทำไว้แล้วแก่ตนในกาลก่อน

คำสำคัญ: ความเชื่อเรื่องผี, ประเพณีพิธีกรรม

Abstract

The aims of this study were 1) to study the concept of Oppapatika and Phee (ghost) in Theravada Buddhism Scripture, 2) to study the belief in Phee of Phuthai people at Khoklao Village, Bhayaw Sub-District, Wangsammo District, Udon Thani Province, and 3) to study the relation of Oppapatika and Phee belief of Phuthai people at Khoklao Village, Bhayaw Sub-District,

Wangsammo District, Udon Thani Province. The study was a qualitative research.

The findings was found that in Buddhism, it was believed that Phee (ghost) was an animal that raised up by itself, such as god, Brahma, devil, underworld evil, and they came with merit and karma that they had collected since being human. When they passed away, they would be in the next world in peaceful place as heaven if they did good things; in contrary, they would be in the hell.

The belief in Phee of Phuthai people, E-san people ethic, persisted in ancient traditions and cultures even though they emigrated to stay with Thai-Laos culture that was huge ethic. They had combined their own culture with the group of which was they stayed with. In supernatural belief, they strongly kept up which could be seen from Yao ritual, the local remedy ritual.

The relation between ritual and Phee belief of Phuthai people at Khoklao Village revealed that they kept the former style of the custom and gave the priority and respect to Phee as always. Their tradition indicated that people who passed away would be all ghost which consisted of the following three levels: 1) high level; Phraya Than or Phee Fa and Jaopu Thala, 2) medium class; ancestor ghost as well as local god, and 3) low level; bad one that bothered human unhappily, such as got sick for no reason, had nightmare, unsmooth working, and always got immigration. The one who could communicate to the ghost, according to the folklore of Phuthai people at Khoklao Village, was Mor Yao and Jao Jum, who helped people in prediction about luck, work, chance taking, journey and any others of which people would ask for to know. In this respect, it caused many rituals involved to ghost, for instance, Phee Ta Hak offering and Jaopu Thala alms who were respectful ghost because they were in high-level belief. According to the belief of Phuthai people at Khoklao Village that gave them happiness, it however should be in limit and obvious because if it was over, the way of life would be disorder. In addition, it was because Buddhism thought people to

believe in reciprocal deeds, to fate wisely, and to know an individual value that acted in the past.

Keywords : The Belief In Phee**,** The Relation**,**

๑. บทนำ

ความเชื่อเรื่องผีมีมาตั้งแต่สมัยโบราณมนุษย์ทุกชาติพันธุ์ ทุกภาษาต่างก็มีความเชื่อเรื่องผีเขาไปปะปนเป็นส่วนหนึ่งกับวิถีการดำรงชีวิตในสังคมความเชื่อเหล่านี้ไม่มีผู้ใดที่จะสามารถเปิดเผยให้คำตอบหรืออธิบายให้มีความชัดเจนได้ว่าผีมีจริงหรือไม่ผีคืออะไรกันแน่ความเชื่อประเภทนี้มีอิทธิพลให้มนุษย์มารวมกลุ่มเป็นสังคมได้เพราะมีจุดประสงค์หรืออุดมการณ์ร่วมกันความเชื่อเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมการประกอบพิธีกรรมเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นต่อมาในสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์นั้นการเคารพบูชาบรรพบุรุษเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ผูกพันมนุษย์เข้าด้วยกันได้อย่างดีและเมื่อมนุษย์ประกอบพิธีกรรมร่วมกันย่อมก่อให้เกิดความพร้อมใจกันขึ้นดังนั้นความเชื่อของบุคคลที่สอดคล้องกันก็กลายเป็นความเชื่อของกลุ่มหรือสังคมไม่ว่าจะเป็นหมู่ใดเมื่อความเชื่อของกลุ่มมีความมั่นคงก็จะตกทอดไปสู่ยุคหลังๆความเชื่อจึงมีอิทธิพลทำให้เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีประจำกลุ่ม[๑] นอกจากนั้นความเชื่อของคนเกี่ยวกับผีสางเทวดานั้นแยกเป็น ๒ พวกคือพวกหนึ่งเชื่อว่าผีสางเทวดาไม่มีจึงเลิกไหว้ผีสางเทวดาไม่ให้เหลือเป็นเยื่อใยในประเพณีอีกพวกหนึ่งเชื่อว่าผีสางเทวดามีจึงมีการไหว้ผีสางเทวดาโดยเชื่อว่าผีสางเทวดาช่วยปัดเป่าเหตุร้ายให้กลายเป็นดีมีแต่ความสุขความเจริญทำให้มีการถือผีเป็นประเพณีและประกอบพิธีกรรมสืบต่อกันมา[๒]

ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงทราบรายละเอียดถึงขั้นตอนและกระบวนการเวียนว่ายตายเกิดใน“สังสารวัฏฏ์”[๓] โดยมีความเป็นไปตามกฎแห่งกรรมหรือ“กรรมนิยาม” จึงตรัสกำเนิดต่างๆที่มนุษย์ละสัตว์จะไปเกิดตามพลังกรรมไว้ ๔ กำเนิด[๔] คือ ๑) อัณฑะเกิดในไข่๒) ชลาพุชะเกิดในครรภ์ ๓) สังเสทชะเกิดในเถาไคลและ ๔) โอปปาติกะเกิดผุดขึ้นเป็นรูปร่างทันที[๕] สัตว์ที่กำเนิดอื่นๆสามารถมองเห็นพัฒนาการของสัตว์นั้นได้จากวิทยาการสมัยใหม่ยกไว้แต่สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นเป็นตัวตนทันทีนั้นค่อนข้างยากที่จะศึกษาและมองเห็น

---

[๑] ประมวญดิคคินสัน, **คติชาวบ้านการศึกษาในด้านมานุษยวิทยา,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่วิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓๗-๑๓๙.

[๒] พระยาอนุมานราชธน, **การศึกษาประเพณี,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๕), หน้า ๒-๓.

[๓] ที.ม.อ. ๑๑๖/๑๐๒.

[๔] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑.

[๕] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

พัฒนาการด้วยวิทยาการหรือเครื่องมือที่มีอยู่ในปัจจุบันเพราะสัตว์จำพวกโอปปาติกะเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีกายละเอียดเกินกว่าสายตาธรรมดาจะมองเห็นได้ในบรรดาสัตว์ที่เกิดในกำเนิดทั้ง ๔ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นั้นมีเพียงกำเนิดเดียวเท่านั้นที่สายตามนุษย์ไม่สามารถมองเห็นได้คือพวกโอปปาติกะจึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะพิสูจน์เรื่องนี้ได้ในปัจจุบันกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือชี้วัดและยืนยันความมีอยู่ของสิ่งต่างๆโอปปาติกะนับว่าอยู่นอกขอบข่ายของวิทยาศาสตร์ดังนั้นมนุษย์อาจคิดได้ว่าโอปปาติกะนี้ไม่ได้มีอยู่จริงเพราะพิสูจน์ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้

ความสัมพันธ์ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมในการให้ความสำคัญและความเคารพยำเกรงต่อผีเหมือนดังในอดีตสืบเนื่องจากชาวผู้ไทมีคติความเชื่อว่าคนเราหากตายไปแล้วก็จะต้องไปเป็นโอปปาติกะหรือผีซึ่งมีอยู่๓ระดับคือผีชั้นสูงได้แก่พระยาแถนหรือผีฟ้าและเจ้าปู่ถลาผีชั้นกลางได้แก่ผีบรรพบุรุษตลอดจนเจ้าที่ต่างๆและผีชั้นต่ำที่คอยก่อปัญหาให้มนุษย์เดือดร้อนต่างๆเช่นป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุถูกรบกวนทางฝันคือฝันร้ายทำงานไม่สะดวกสะดุดหรือย้ายบ่อยๆซึ่งชาวผู้ไทบ้านโคกเล้าเชื่อว่ามาจากผีคอยกระทำให้เป็นไปอนึ่งผู้ทำสามารถติดต่อสื่อสารกับผีได้นั้นก็คือหมอเหยาและเจ้าจ้ำซึ่งคอยอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนชาวชาวผู้ไทในด้านต่างๆเช่นการพยากรณ์ทำนายโชคชะตาดีและร้ายการทำงานการเสี่ยงโชคการเดินทางไกลการสอบถามเรื่องราวต่างๆที่ตนอยากจะรู้เป็นต้นโดยมีหมอเหยาเป็นผู้สื่อสารและมีผีเป็นผู้ให้ข้อมูลที่อยากจะรู้นั้นๆสิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมชาวผู้ไทมาช้านานแล้วก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเช่นการเลี้ยงผีตาแฮกการเลี้ยงเจ้าปู่ถลาซึ่งเป็นโอปปาติกะหรือผีที่มีศักดิ์ใหญ่(มเหศักดิ์) ตามความเชื่อชาวผู้ไทว่าให้ตนและครอบครัวมีความสุขแต่ทั้งนี้ความเชื่อและพิธีกรรมก็ควรมีขอบเขตที่จำกัดและชัดเจนว่ามากน้อยเพียงใดเพราะถ้าหากเชื่อโดยขาดปัญญาแล้วก็จะทำให้ขาดเหตุผลในการดำเนินชีวิตไปแล้วเพราะว่าพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมศรัทธาอย่างมีสติและปัญญาและรู้จักคุณค่าของบุคคลที่ทำไว้แล้วแก่ตนในกาลก่อน

พระพุทธศาสนาเห็นว่าวิญญาณของคนที่ตายแล้วและสามารถรับส่วนบุญที่ญาติพี่น้องทำบุญอุทิศไปให้ได้ผีชนิดนี้พระพุทธศาสนาเรียกว่า“เปตะ”[๖] ซึ่งเป็นคำภาษาบาลีส่วนคำว่า “เปรต” นั้น เป็นภาษาสันสกฤตมีความหมายว่าผู้จากโลกนี้ไปคือผู้ตายไปแล้วเป็นความหมายทั่วไปพวกที่ตายไปเกิดเป็นเทวดาก็เรียก “เปตะ” หรือ “เปรต” ในความหมายนี้ก็มีเช่นพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายไปแล้วเรียกว่า “เปตพลี” คนสมัยก่อนเรียกรวมกันว่า “ผีเปรต” มีความแตกต่างกันตรงที่การใช้ภาษาในเรียกชื่อเท่านั้นเมื่อกาลเวลาล่วงไปความนิยมในการเรียกชื่อจึงเปลี่ยนไปด้วย มีหลักฐานที่ปรากฏและคำบอกเล่าที่สืบต่อกันมา

[๖] ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/ ๑๘-๒๓/ ๑๗๑.

โดยเฉพาะเรื่องผีผีที่มนุษย์ได้พบมากที่สุดก็คือเปรตประเภทหนึ่งเป็นเปรตที่เกิดในบริเวณบ้านเรือนของเราซึ่งส่วนมากจะมีความเกี่ยวเนื่องกันหรือเป็นญาติพี่น้องของเราที่เสียเสียชีวิตลงไปแต่มีความห่วงใยในสมบัติและห่วงลูกหลานเปรตประเภทนี้ในพระไตรปิฎกเรียกว่า “ปรทัตตูปชีวเปต”[๗] ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีเหตุการณ์ที่บางคนสามารถสัมผัสและสามารถติดต่อกับผีได้หรือบางทีอาจมาในรูปแบบของการทรงเจ้าเข้าผี

สังคมดั้งเดิมของชาวอีสานมีความเชื่อถือเรื่องผีสางและเทวดาประจำท้องถิ่นเป็นอย่างมากหลังจากที่ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนแถบนี้ สังคมชาวอีสานก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อเรื่องผีดั้งเดิมผสมผสานกันทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีที่เรียกว่า “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ซึ่งเป็นบรรทัดฐานแห่งการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอันเกิดจากอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีสางเทวดาแบบดั้งเดิมเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่มาก

จากการศึกษาหมู่บ้านชนบทของชาวไทยความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติมีอยู่ทั่วไปความเชื่อเรื่องนี้มีมาแต่ดั้งเดิมเพราะความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนอย่างมาก ผู้ปกครองจึงใช้ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการกำหนดและควบคุมประชาชนในสังคม เช่นถ้าต้องการให้ประชาชนทำอะไร ก็อ้างว่าเป็นความต้องการของผี ถ้าไม่ทำตามผีแล้ว ผีจะโกรธและลงโทษ เช่นในเดือน ๗ ต้องทำบุญบูชาเทวดาอารักษ์ เลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง มีจุดประสงค์เป็นการทำบุญบูชา และเซ่นบรวงสรวงหลักบ้าน หลักเมือง และผีบรรพบุรุษ เพื่อแสดงความเคารพและทำให้ผู้กระทำจะพบกับความสงบสุข[๑๓๘]เป็นความเชื่อที่มีบทบาทสอดคล้องหรือสนับสนุนพระพุทธศาสนาความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติจึงเป็นระบบความเชื่อที่แทรกอยู่ในวัฒนธรรมของสังคมชนบททุกแห่งสำหรับชาวอีสานผีคือวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาแต่เมื่อใดหรือมีมาอย่างไรประกอบด้วยผีประเภทต่างๆเช่นผีนาผีป่าผีเขาผีบ้านผีเรือนผีปู่ย่าตายายผีฟ้าผีแถนและผีอื่นๆผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาจนแทบจะแยกกันไม่ออกว่าพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อในพระพุทธศาสนาหรือพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อเรื่องผีความเชื่อเรื่องภูตผีของชาวอีสานมีความผูกพันกับการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆตั้งแต่แต่แรกเกิดจนกระทั่งตายเช่นพิธีการสู่ขวัญเด็กแรกเกิดเพื่อผู้ที่เชื่อว่าเป็นผีร้ายไม่ให้ทำลายชีวิตที่จะเติบโตต่อไปในวันข้างหน้า

ส่วนหมู่บ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานีมีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆมาถึงปัจจุบันมากมายมีความเชื่อพื้นถิ่นหลากหลายชาวผู้

---

[๗] ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/ ๕ /๑๗๐ – ๑๗๒.

[๘] ปิยฉัตร์ สินธุสะอาด. “สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓”,วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐). หน้า ๔๑.

ไทวังสามหมอ เป็นเผ่าพันธุ์ผู้ไทที่มีความเชื่อในจารีตประเพณีที่พวกตนเองปฏิบัติอย่างเคร่งครัดโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีการนับถือผีของชาวผู้ไทวังสามหมอ มีการผสมผสานกับพุทธศาสนาตามพิธีกรรมฮีตสิบสองเช่นการทำบุญซำฮะการทำบุญข้าวประดับดินและการทำบุญข้าวสากอันเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องผีความเชื่อเรื่องผีที่โดดเด่นของชาววังสามหมอ และแตกต่างจากถิ่นอื่นคือการเลี้ยงผีบรรพบุรุษชาวผู้ไทเป็นมเหศักดิ์หลักเมืองที่ชาวชาวผู้ไทให้ความเคารพนับถือตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันความเชื่อตลอดจนแนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับผีสางเทวดาของชาวผู้ไท เป็นสิ่งควรศึกษาและอนุรักษ์ไว้โดยเฉพาะความเชื่อผีของชาวผู้ไท บ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว วังสามหมอ จังหวัดอุดรธานีที่ในยุคปัจจุบันไม่ได้ละทิ้งความนับถือดั้งเดิม แต่ยังคงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องควบคู่กันไปกับการนับถือพระพุทธศาสนา

จากที่กล่าวมาเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาความเชื่อความเข้าใจเกี่ยวกับโอปปาติกะตามนัยพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้อย่างไรเพราะเหตุใดจึงมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีรวมถึงการรักษาสืบทอดความเชื่อผีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาของชาวผู้ไท บ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานีจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ และเป็นแนวทางในการพัฒนาพระพุทธศาสนาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประเพณีพิธีกรรมความเชื่อในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี

๓. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

๑) ศึกษาข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโอปปาติกะโดยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอรรถกถาฎีกาและอนุฎีกาจากวรรณกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องตลอดจนเอกสารวิชาการด้านพระพุทธศาสนาความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทอำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานีโดยค้นคว้าเอกสารแหล่งต่างๆ

๒) ศึกษาจากการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้วิธีการคือการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นการสังเกตการณ์โดยทั่วๆไปและสภาพโดยส่วนรวมของกลุ่มเป้าหมายแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

๓) ขั้นตอนการสังเคราะห์และสรุปรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมายในภาคสนามสังเคราะห์ข้อมูลสรุปและเขียนรายงานการวิจัยนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๔. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ทราบถึงประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. ได้ทราบถึงประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี

๓. ได้ทราบถึงความสัมพันธ์ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี

๕. สรุปผลการวิจัย

๑. แนวคิดประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาเชื่อว่า**ผี (**โอปปาติกะ)เป็นสัตว์ที่เกิดผุดขึ้นเองเช่นเทวดาพรหมมารสัตวนรกเป็นต้นโดยอาศัยบุญและกรรมที่ตนสั่งสมเอาไว้ครั้งเกิดเป็นมนุษย์เมื่อสิ้นชีวิตแล้วหากทำบุญไว้ก็จะเข้าสู่ปรโลกในแดนสุคติภพเช่นเกิดในสวรรค์ส่วนทำกรรมชั่วเอาไว้ก็จะไปสู่ปรโลกแดนทุคติภพเช่นเกิดในนรกภูมิส่วนแนวคิดเรื่อง ผีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้เกิดเหตุการณ์สำคัญของชาวเมืองไพศาลีถูกภัย๓ประการคือทุพภิขภัยอมนุสสภัย (ผี) และโรคภัยเบียดเบียนโดยพระอานนท์ได้ทำพิธีขับไล่ผีในครั้งนั้นถือเป็นต้นแบบของการขับไล่ผีซึ่งภัยอันตราย๑๐ประการของพระภิกษุหนึ่งในนั้นคือข้อ๖. ผีเข้าสิงภิกษุแต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามภิกษุณีเรียนเดรัจฉานวิชา (อวิชชา) และได้มีการทำบุญครั้งสำคัญของพระเจ้าพิมพิสารเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติเปรตมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานสงฆ์เหตุการณ์ดังกล่าวก็เป็นต้นแบบทักษิณาคือญาติพลีอติถิพลีปุพพเปตพลีราชพลีเทวตาพลีเมื่อพระภิกษุมีภัยจากผีและเทวดาก็ทรงให้เรียนเมตตสูตรเป็นอาวุธป้องกันตัวยังมีอานิสงส์ของเมตตา๑๑ประการหนึ่งในนั้นข้อ๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ (ผี) และได้มีการกล่าวถึงเรื่องเปรตในธรรมบทและเล่มอื่นๆไว้มากมายดังนั้นท่าทีของพระพุทธศาสนามิได้ปฏิเสธเรื่องโอปปาติกะหรือที่เรียกกันแบบภาษาทั่วไปว่าผีแต่สอนให้พระภิกษุทั้งหลายปฏิบัติต่อผีเป็นการเกื้อกูลสงเคราะห์ด้วยการทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลให้เมื่อล่วงลับไปแล้วสำหรับผีและเทวดามาเบียนเบียดพระภิกษุให้เกิดความหวาดกลัวหรือได้รับความเดือดร้อนพระพุทธองค์ก็มีวิธีให้ปฏิบัติต่อผีและเทวดาเหล่านั้นไม่ให้มาเบียดเบียนพระภิกษุและมนุษย์ให้หายจากความหวาดกลัวและป้องกันโดยสอนให้พระภิกษุสวดรัตนสูตรและเมตตสูตรแล้วแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หันกลับมายินดีและให้ความต้องคุ้มครองเป็นมิตรและอานิสงส์อื่นๆด้วย

๒.เพื่อศึกษาประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี

ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชนอีสานอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอีสานนั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งความอดอยากแร้นแค้น เป็นดินแดนที่แห้งแล้งทุรกันดาร เป็นดินแดนของผู้คนที่เป็นนักต่อสู้ ซึ่งไม่ยอมพ่ายแพ้ให้แก่ความโหดร้ายของธรรมชาติ ยากที่ประชากรในภาคอื่นจะเลียนแบบการครองชีวิตเช่นนั้นได้ ยิ่งกว่านั้นอีสานยังเป็น “แหล่งอารยธรรม” ซึ่งถือเอา“ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่” เป็นหลักในการครองชีวิต มีศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แม้จะมีเอกสารหรือตำรามากมายที่เขียนถึงเรื่องราวของอีสานไว้แต่ก็ไม่อาจจะอธิบายความหมายของอีสานได้โดยถูกต้องและครบถ้วน หากแต่ภูมิปัญญาอันเกิดจากความสามารถของนักปราชญ์ชาวอีสาน สามารถที่จะอธิบายความหมายเนื้อหาของอารยธรรมความงามในจิตใจและสภาพทางกายภาพที่ฝังลึกอยู่ในความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดีส่วนชนเผ่าภูไท ที่อาศัยอยู่ใน จังหวัดอุดรธานี อยู่ในอำเภอวังสามหมอมีหมู่บ้าน เลิงถ่อน หมู่บ้านหนองหญ้าไซ หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านบะยาวและบ้านเล้า ที่เป็นหมู่บ้านของภูไทและกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆภูไทที่ได้กล่าวมานี้ มีการโยกย้ายถิ่นฐานเดิมจากทางอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบัน วัฒนธรรมประเพณี เผ่าภูไท มีเอกลักษณ์เป็นจุดเด่นหลายประเภท เช่น ประเพณีที่สำคัญของเผ่าภูไทซึ่งถือกันแต่โบราณ ได้แก่ การลงข่วง พิธีแต่งงาน การทำมาหากิน การถือผี และการเลี้ยงผี

ชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ยังยึดมั่นในประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ทำมาตั้งแต่อดีต ถึงแม้ว่าชาวผู้ไทจะเข้ามาอยู่ร่วมกับกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาวซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ก็ตามแต่ชาวผู้ไทก็ยังคงยึดถือประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบกันมาหรือในบางครั้งก็มีการผสมผสานประเพณีของกลุ่มตนเองให้เข้ากับประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาวในส่วนของความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติชาวผู้ไทตำบลโนนยางยังยึดมั่นอย่างเข้มแข็งซึ่งจะเห็นได้จากการประกอบพิธีเหยาซึ่งเป็นพิธีกรรมการการรักษาโรคแบบพื้นบ้านชาวผู้ไทยังคงมีความเชื่อในระบบการรักษาในขณะเดียวกันการผสมผสานความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเช่นพิธีเหยาฮูปเหยาฮอยก็จะพบได้ในประเพณีบุญผะเหวดซึ่งเป็นการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างอำนาจเหนือธรรมชาติกับพุทธศาสนา

๓. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ประเพณีพิธีกรรมกับความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไท บ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี

ชาวผู้ไทบ้านโคกเล้า ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานีเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมและประเพณีของตนเป็นการเฉพาะคือการนับถือโอปปาติกะหรือผีมาแต่บรรพบุรุษเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้วและปัจจุบันก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมในการให้ความสำคัญและความเคารพยำเกรงต่อโอปปาติกะหรือผีเหมือนดังในอดีตสืบเนื่องจากชาวผู้ไทมีคติความเชื่อว่าคนเราหากตายไปแล้วก็จะต้องไปเป็น

โอปปาติกะหรือผีซึ่งมีอยู่ ๓ ระดับคือผีชั้นสูงได้แก่พระยาแถนหรือผีฟ้าและเจ้าปู่ถลาผีชั้นกลางได้แก่ผีบรรพบุรุษตลอดจนเจ้าที่ต่างๆ และผีชั้นต่ำที่คอยก่อปัญหาให้มนุษย์เดือดร้อนต่างๆเช่นป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุถูกรบกวนทางฝันคือฝันร้ายทำงานไม่สะดวกสะดุดหรือย้ายบ่อยๆซึ่งชาวผู้ไทบ้านโคกเล้าเชื่อว่ามาจากโอปปาติกะหรือผีคอยกระทำให้เป็นไปอนึ่งผู้ทำสามารถติดต่อสื่อสารกับโอปปาติกะหรือผีได้นั้นก็คือหมอเหยาและเจ้าจ้ำซึ่งคอยอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนชาวชาวผู้ไทในด้านต่างๆเช่นการพยากรณ์ทำนายโชคชะตาดีและร้ายการทำงานการเสี่ยงโชคการเดินทางไกลการสอบถามเรื่องราวต่างๆที่ตนอยากจะรู้เป็นต้นโดยมีหมอเหยาเป็นผู้สื่อสารและมีโอปปาติกะหรือผีเป็นผู้ให้ข้อมูลที่อยากจะรู้นั้นๆสิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมชาวผู้ไทมาช้านานแล้วก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเช่นการเลี้ยงผีตาแฮกการเลี้ยงเจ้าปู่ถลาซึ่งเป็นโอปปาติกะหรือผีที่มีศักดิ์ใหญ่(มเหศักดิ์) ตามความเชื่อชาวผู้ไทว่าให้ตนและครอบครัวมีความสุขแต่ทั้งนี้ความเชื่อและพิธีกรรมก็ควรมีขอบเขตที่จำกัดและชัดเจนว่ามากน้อยเพียงใดเพราะถ้าหากเชื่อโดยขาดปัญญาแล้วก็จะทำให้ขาดเหตุผลในการดำเนินชีวิตไปแล้วเพราะว่าพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมศรัทธาอย่างมีสติและปัญญาและรู้จักคุณค่าของบุคคลที่ทำไว้แล้วแก่ตนในกาลก่อน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. **จักรวาลทีปนี.** กรุงเทพมหานคร : เนททัลเอ็กเพรสศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓.

ไตรภูมิพระร่วงของพระญาลิไท. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

โลกทีปกสารฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, ๒๕๒๙.

กองวิชาการมูลนิธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย. **สุมังคลวิลาสินีแปล.** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๐๔.

จารุวรรณธรรมวัตร.**ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน**. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๔.

จำนงค์ทองประเสริฐ.**บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียภาค๑.**กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๒.

จำนงค์อดิวัฒนสิทธิ์และคณะ.**สังคมวิทยา**.พิมพ์ครั้งที่๘.กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ฉลาดชายรมิตานนท์. **ผีเจ้านาย**. กรุงเทพมหานคร : พายัพออฟเซทพรินท์, ๒๕๒๗.

ดนัยไชยโยธา,รศ. **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘.

ศึกษาบทบาทของเทวดาในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
A Study of Roles of Deities in Buddhism Promotion in Theravāda Scriptures

พระอัครเดช ปชฺโชโต (หอมพะนา) *
พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ,.ผศ ,ดร., ผศ สุวิน.ดร.ทองปั้น **

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเทวดาในพระพุทธศาสนาอยู่ ๓ ประเด็น คือ ๑) ศึกษาแนวคิดและความสำคัญของเทวดาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) ศึกษาคุณธรรมของเทวดาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓)ศึกษาบทบาทของเทวดาในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

ผลของการวิจัยพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อันเป็นเครื่องยืนยันถึงความมีอยู่เป็นอยู่ของเทวดา และได้ทราบถึงความเป็นมาความสำคัญและความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของเทวดา ที่มีต่อพระรัตนตรัย

คุณธรรมที่ทำให้ไปเกิดเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น พบว่า หลักคุณธรรม ที่ทำให้บุคคลผู้ยึดถือปฏิบัติได้ไปบังเกิดเป็นเทวดานั้นมีอยู่มาก จากการศึกษาพบว่าหลักธรรมที่ปรากฏเด่นชัด มี ๕ หมวด คือ ๑เทวธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมของเทวดา (โดยตรง หรือธรรมที่ทำคนให้เป็นเทวดา ๒ (๓ ๓บุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ บุญกิริยาวัตถุทั้งสองหมวดนี้เป็นหลักพื้นฐานของการสั่งสมบุญ บุญนั้นเป็นบ่อเกิดของความสุขไม่ว่ามนุษย์หรือเทวดาจะได้สุขก็ต้องอาศัยการสั่งสมบุญกิริยาวัตถุเหล่านี้ ๔เป็น ๗วัตตบท (คุณธรรมที่สำคัญของผู้ที่จะบำเพ็ญตนไปเป็นใหญ่หรือเป็นพระอินทร์ จะต้องบำเพ็ญคุณธรรมนี้อย่างยวดยิ่งตลอดชีวิต ๕เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้บำเพ็ญมีจิตเป็นกุศล ๑๐กุศลกรรมบถ (สามารถไปบังเกิดในสุขคติโลกสวรรค์ได้

บทบาทของเทวดาที่มีต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนาจากการศึกษาพบว่าเทวดามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ใน ๕ด้านด้วยกัน คือ ๑) บทบาทด้านการชักนำให้ผู้คนหันมาเลื่อมใสในพระศาสนา พบว่ามีพระสงฆ์หลายรูปด้วยกันที่ได้บรรลุธรรม หรือมาบวชในพระศาสนาเพราะเทวดาได้ชักนำมา ๒) บทบาทด้านพระธรรมการถามและสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า พบว่ามีหลักธรรมจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นเพราะอาศัยเทวดามาทูลถามพระพุทธเจ้า ๓) ด้านการแสดงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา พบว่าเทวดามีความเคารพเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยเป็นอย่างมากจะแสดงความเลื่อมในเช่นการทำประทักษิณ การกล่าวสาธุการสรรเสริญ เป็นต้น ๔) บทบาทด้านการบำรุงอุปัฏฐาก โดยเฉพาะการถวาย

ปัจจัยสี่เทวดาหวังในบุญจึงได้มาบำรุงอุปัฏฐาก ๕) บทบาทด้านการเป็นแบบอย่างของผู้บำเพ็ญกุศล พบว่าเทวดาเป็นแบบอย่างของผู้เสวยผลแห่งความดี แม้จะเป็นเทวดาแล้วก็ยังไม่ละการทำความดียังบำเพ็ญกุศลต่ออยู่เสมอเพื่อให้ตนมีความมั่นคงในสมบัติ

คำสำคัญ: บทบาทของเทวดาการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

Abstract

This research studied three main issues in relation to the deities in Buddhism: 1) concepts and importance of deities in Theravadic Buddhist scriptures, 2) virtues of the deities in Theravadic Buddhist scriptures and 3) the roles of deities in promoting Buddhism.

The research results revealed that concepts of the deities can be found in Theravadic Buddhist scriptures. This confirms existence of the deities and their relationship to the Triple Gem.

There are many virtues leading to be the deities. According to the study, the virtues can be divided into five categories: 1) the celestial dhammas (Pāli: devadhamma), the dhammas causing to be the deities, 2) three bases of meritorious action (Pāli: puññakiriyā-vatthu), 3) ten bases of meritorious action (Pāli: puññakiriyā-vatthu); the two virtues are the bases of merit accumulation, 4) seven dhammas leading to be the great man (Pāli: vattapada), the dhammas leading to be the King, Sakka; these dhammas need to be practiced critically for the whole life, and 5) ten wholesome courses of action (Pāli:kusala-kammapatha), the dhammas causing the practitioner's mind full of merit, which leads to take birth in the heavens.

The roles of deities in Buddhism promotion can be seen in 5 aspects: 1) motivating people to take refuge in Buddhism; there were many monks who attained the dhammaor were ordained in Buddhism by the suggestion of the deities; 2) questioning and discussing dhammas with the Buddha; there were many dhammas arisen based on the deity's questions to the Buddha; 3) showing their faith in Buddhism; the deities with highly respect and faith in Buddhism expressed their faith by circle walking or vocal rejoice, 4) support and service of Buddhism; the deities expect the merit from four requisite

offering so that they come to provide their service to Buddhism; and 5) being the sample of good deed performance; the deities are the good sample for receiving the results of goodness; even they have already become the deities, they still perform good-deeds constantly for the salability in their celestial treasures.

Keywords : Roles of deities in Buddhism Promotion

๑. บทนำ

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเทวดามีมายาวนานแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วศาสนาที่ปรากฏในโลกนี้ก็ยังแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เทวนิยม และอเทวนิยม ศาสนาเทวนิยมนับถือเทพเจ้า คือ ศาสนาฮินดู คริสต์ อิสลาม ซึ่งเป็นศาสนาที่คนนับถือมากในโลก ล้วนเป็นศาสนาที่เชื่อในเรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้าหรือเทวดา พุทธศาสนาเองแม้จะได้ชื่อว่าเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม ไม่นับถือว่าเทพเจ้าเป็นจุดสูงสุด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า พุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องเทวดา ในทางตรงกันข้ามพุทธศาสนากับเกี่ยวข้องกับเรื่องเทวดาอยู่มาก แต่แนวคิดเกี่ยวกับเทวดา ก็จะมีแตกต่างจากศาสนาอื่นอยู่มาก เพราะพุทธศาสนาถือว่าเทวดา มาร พรหม เป็นสัตว์โลกจำพวกหนึ่งที่ยังเวียนว่ายตายเกิดเหมือนกับสัตว์จำพวกอื่นๆ ไม่ได้มีฐานะสูงส่ง อย่าง God หรือเทพเจ้า ในศาสนาอื่น ซึ่งดูจะเป็นผู้สูงส่งเป็นอมตะ ในพุทธศาสนานั้นจะแบ่งความสูงต่ำ ตามคุณธรรมของสัตว์โลก แม้จะเป็นมนุษย์แต่ถ้ามีคุณธรรมสูง เทวดาก็ยังเคารพสักการะ เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏ ว่ามีเทวดาได้ทำการบูชาสักการะ ก็มีอยู่มากมาย ดังนั้นความเชื่อเรื่องเทวดาจึงมีอยู่ในทุกศาสนา โดยเฉพาะศาสนาใหญ่ที่มีผู้นับถือมากในทุกวันนี้ แม้ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคสมัยที่เจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ มนุษย์เริ่มให้ความไว้วางใจเชื่อมั่นทางวิทยาศาสตร์ สิ่งไหนที่ได้รับการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์แล้วคนยิ่งเชื่อถือมาก แต่ในเรื่องของเทวดาหรือเทพเจ้าแล้วขบวนการทางวิทยาศาสตร์มิอาจจะพิสูจน์ให้ประจักษ์แจ่มแจ้งได้ และความเชื่อในเรื่องเทวดาหรือเทพเจ้าก็มิได้ลดน้อยถอยลงไปด้วยประการใด ก็ยังคงฝังแน่นอยู่ในความเชื่อของมนุษย์มาตลอด

สำหรับในพระพุทธศาสนาแล้ว การพูดถึงเรื่องเทวดาดูจะเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะตามที่ศึกษาในพระไตรปิฎกจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดา[๑] ปรากฏอยู่มากมาย ทั้งใน

[๑] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), กล่าวไว้ในเรื่องเหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดาว่า “คำว่าเทวดา หรือเทพ ใช้คลุมถึงพรหมทั้งหลายด้วย โดยแบ่งเป็นเทวดาชั้นกามาวจร (ผู้ยังเกี่ยวข้องกับกาม บางทีเรียกว่า ฉกามาพจรสวรรค์ หรือสวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม ๖ ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา

พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ในวิมานวัตถุ[๒] ท่านรวบรวมเรื่องเกี่ยวกับเทวดามารวมไว้โดยเฉพาะมากมายหลายเรื่อง ในเรื่องราวของเทวดานี้จะเห็นได้ชัดเจนว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจนยากที่จะไม่กล่าวถึงได้ เพราะในคำสอนของพระพุทธเจ้าบางส่วนก็เกี่ยวข้องกับเทวดาโดยเฉพาะ เช่นในเรื่อง เทวธรรม ซึ่งกล่าวถึงคุณธรรมของเทวดา หากไม่มีเทวดาแล้วจะมีคุณธรรมของเทวดาได้อย่างไร เราจะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาของเรานั้นมีอิทธิพลต่อแนวการประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธเป็นอย่างมาก เช่นในการถวายทานต่างๆ ก็มักจะอธิษฐานปรารถนาเพื่อไปเกิดในสุคติภูมิ เป็นเทวดา เป็นนางฟ้า นั่นเอง เหตุนี้เรื่องราวของเทวดาจึงมีส่วนส่งเสริมพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะบางคราวพระพุทธองค์ก็นำเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดามาสอนพุทธบริษัท หรือตรัสเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดาบ้าง ทำให้ผู้คนเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีในบางครั้งเป็นเทวดาเองที่เป็นผู้ชักนำให้ผู้คนเข้ามานับถือพุทธศาสนาโดยตรงก็มี เช่น เรื่องราวของพระพาหิยะ[๓] ที่ถือการเปลือยกายจนคนเข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์จึงพากันมาบูชา จนท่านหลงเข้าใจว่าตนเป็นพระอรหันต์จริง ก็ได้อาศัยพรหม มากล่าวตักเตือนและแนะนำให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ท่านจึงรีบเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที และได้พบกับพระพุทธเจ้าในระหว่างกำลังเสด็จออกบิณฑบาต ได้ฟังธรรมเพียงสั้นๆ ก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ และได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ตรัสรู้เร็วพลัน ท่านได้กล่าวถึงประวัติท่านตอนหนึ่งว่า “ลำดับนั้น ปุพพเทวดารู้วาระจิตของข้าพเจ้าจึงตักเตือนว่า ‘ท่านไม่รู้ทางที่เป็นอุบาย จะเป็นพระอรหันต์ได้อย่างไรเล่า’ ครั้งนั้นข้าพเจ้าถูกเทวดาตักเตือนแล้ว ก็เกิดความสลดใจ จึงสอบถามเทวดานั้นว่า “พระอรหันต์ผู้ประเสริฐกว่านรชนในโลกเหล่านี้คือใคร อยู่ที่ไหน”

เทวดานั้นตอบว่า “พระชินเจ้าผู้มีพระปัญญามากผู้ประเสริฐผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน พระองค์เป็นโอรสของเจ้าศากยะ เป็นพระอรหันต์ ไม่มีอาสวะ ทรงแสดงธรรมเพื่อบรรลุอรหัต อยู่ในพระราชมณเฑียรของพระเจ้าโกศลในกรุงสาวัตถี”

ข้าพเจ้าได้ฟังคำเทวดานั้นแล้วเอิบอิ่มใจเหมือนคนกำพร้าได้ขุมทรัพย์ ยิ้มแย้ม เบิกบานใจ ที่จะได้พบพระอรหันต์ผู้ประเสริฐ น่าชม น่าพึงใจ ผู้มีพระญาณเป็นโคจรไม่มีที่สิ้นสุด

ในคราวหนึ่ง มหาลิ ผู้เป็นอาจารย์ของกษัตริย์ลิจฉวี ได้ถามเรื่องของพระอินทร์กับพระพุทธองค์ว่า พระพุทธองค์เคยพบพระอินทร์หรือไม่ พระพุทธองค์ ตอบว่าเคยพบ มหาลิไม่เชื่อ กล่าวว่า พระอินทร์ที่พระพุทธองค์ทรงพบคงเป็นตัวปลอมแน่เพราะตัวจริงไม่มีใครจะพบเห็นได้ง่ายๆ พระพุทธองค์ จึงได้ตรัสยืนยัน ว่าพระองค์ทรงรู้จักพระอินทร์และรู้คุณธรรมที่ทำให้เป็นพระอินทร์ด้วย มหาลิจึงเชื่อและเลื่อมใสในพระพุทธองค์ แต่ในเรื่องราวของ

ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และ ปรนิมมิตวสวัตตี) ต่อจากนั้นก็มี เทพชั้นรูปาวจร (รูปพรหม) ๖ ชั้น และสูงสุดมีเทพชั้นอรูปาวจร (อรูปพรหม) ๔ ชั้น”

[๒] ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑/๑.

[๓] ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๙๖-๑๙๙/๒๖๔ .

เทวดาทั้งหลายเหล่านั้นก็จะมีทั้งเทวดาที่เป็นสัมมาทิฐิและเทวดาที่เป็นมิจฉาทิฐิเหมือนกับมนุษย์ของเรา เทวดาที่เลื่อมใสในพุทธศาสนาก็มี ที่ไม่เลื่อมใสก็มี โดยเฉพาะเทวดาที่เป็นสัมมาทิฐิเลื่อมใสในพุทธศาสนาด้วยแล้ว ก็จะมีส่วนในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะจะเป็นตัวอ้างอิง ในผลของการประพฤติปฏิบัติคุณงามความดีในพระพุทธศาสนาแล้วทำให้ไปบังเกิดเป็นเทวดาในชั้นต่างๆ หรือบางทีก็เป็นเทวดาเองที่ชักนำผู้คนให้หันเข้ามานับถือพระพุทธศาสนา เช่น ในเรื่องของเทวดาคนใช้ของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ที่ทำให้ฤาษี ๕๐๐ ตน อยากเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้รีบเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรมเกิดความเลื่อมใส และได้บวชในพระพุทธศาสนาทั้งหมด หรือในเรื่องของมัฏฐกุณฑลี ที่ได้อาศัยพุทธานุสติเพียงชั่วก่อนสิ้นใจได้ไปบังเกิดเป็นเทพบุตร และได้ลงมาทรมานบิดาของตนให้หันมานับถือพระพุทธเจ้า นี้ก็เป็นเรื่องราวของเทวดา ที่เป็นผู้ช่วยในการสนับสนุนหรือชักนำให้คนมานับถือพระพุทธศาสนา ทำให้คนหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และในบางครั้งบางคราวแม้พระพุทธองค์เองก็ยังต้องอาศัยเทวดาช่วยเหลือในการคลีคลายปัญหาในบางครั้ง แม้ในคราวที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ ได้ทรงท้อพระทัยในการที่แสดงธรรมโปรดสัตว์ จนทำให้เทวโลกเกิดโกลาหลว่า “โลกฉิบหายเสียแล้วๆ” ก็อาศัยว่าท้าวสหัมบดีพรหม[๔] มากราบอาราธนา ให้ทรงแสดงธรรม โดยกล่าวอ้างว่าบรรดาสัตว์ที่มีธุลีน้อยในสันดานมีอยู่ ถ้าเขาได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์แล้วก็จะเข้าใจธรรมได้ เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ได้พิจารณาถึงดอกบัว ๔ เหล่า และตัดสินพระทัยแสดงธรรมโปรดสัตว์ นี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นอุปการคุณของเทพเทวดา ที่มีต่อการสนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาและเรื่องในทำนองนี้ยังมีปรากฏอีกมากมายในพระไตรปิฎก

ฉะนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าความเชื่อเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดา จึงไม่ใช่เรื่องที่ทำให้พุทธศาสนามัวหมองแต่ประการใด ในทางตรงกันข้ามเรื่องของเทวดาเองเป็นเรื่องสนับสนุนส่งเสริมพุทธศาสนาให้เผยแผ่ได้โดยง่ายสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้คนได้โดยง่าย เหมือนอย่างเรื่องของพระโมคคัลลานะ ที่มักมีเรื่องท่องเที่ยวสวรรค์ นรก อยู่มากแล้วนำข่าวคราวของ สัตว์นรก หรือข่าวของบุคคลผู้สร้างคุณงามความดีแล้วได้เกิดในสวรรค์มาแจ้งแก่ญาติพี่น้องในโลกมนุษย์ทำให้คนหันมานับถือพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จนพวกเดียรถีได้ว่าจ้างโจรให้มากำจัดท่าน เพราะเห็นว่าท่านเป็นกำลังหลักที่เผยแผ่พุทธศาสนาได้มาก เพราะท่านติดต่อกับเหล่าอมนุษย์ได้นั้นเอง เหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเรื่องราวของเทวดาก็มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธ ศาสนาอยู่เป็นอย่างมาก และเรื่องเกี่ยวกับเทวดานี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อของผู้คนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก จะสังเกตได้ว่ามีการตั้งศาลพระภูมิมากมายตามบ้านเรือนหรือ สถานที่สำคัญ โรงแรม โรงพยาบาล โรงเรียน สถานที่สำคัญต่างๆ เป็นต้น

[๔] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๒/๒๒๙.

คติความเชื่อเรื่องเทวดาได้ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางศีลธรรมระหว่างเทวดากับมนุษย์ได้อย่างประสมกลมกลืน คติความเชื่อดังกล่าวจึงก่อให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตที่ดีงามของไทยที่สืบเนื่องมาจากเทวดาอีกมากมาย โดยอาศัยคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาที่มีการกล่าวถึงเรื่องเทวดา[๕] ถ้าหากเราแสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่าพวกเทวดาต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของพุทธศาสนาที่มีมาก มาย และเทวดาเหล่านั้นก็เคารพบูชาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ผู้ที่บูชาเทวดา ถ้าได้ทราบ ได้เข้าใจว่าแม้เทวดาที่ตนสักการะนับถือ ก็ยังบูชาเคารพนับถือ พระรัตนตรัย ก็จะเกิดความศรัทธาความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และยังจะได้ทราบถึงคุณธรรมต่างๆ ของเทวดา เพราะผู้ที่จะถือกำเนิดในหมู่เทวดาได้นั้นต้องมีคุณธรรมความดีที่สร้างสมไว้จึงได้อาศัยบุญกุศลคุณงามความดีเหล่านั้นนำปฏิสนธิจิตมาเกิดในหมู่ของเทวดาได้ เช่น ท้าวสักกะก็ทรงประพฤติวัตตบท ๗ มาก่อน สมัยเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้เป็นท้าวสักกะ ก็เพราะการประพฤติธรรมข้อเหล่านี้[๖]

เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า เรื่องราวของเทวดา จึงเป็นเรื่องที่สนับสนุนยกย่องพุทธศาสนาให้สูงเด่นกว่าศาสนาที่เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม เพราะเทวดาในพระพุทธศาสนายังตกอยู่ภายใต้สังสารวัฏ ยังต้องเป็นผู้ขวนขวายในการบำเพ็ญกุศลยังต้องประพฤติปฏิบัติธรรม จึงได้มีเรื่องราวของเทวดามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มาคอยช่วยเหลือบ้าง สนับสนุนบ้าง หรือมาถามปัญหาธรรมกับพระพุทธองค์บ้าง ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาต่าง ๆ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการนำเอาเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดาในพุทธศาสนาที่มีส่วนสงเสริมพระพุทธศาสนามานำเสนอให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น และเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจเรื่องราวและปฏิปทาของเทวดามากยิ่งขึ้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเทวดาและความสำคัญของเทวดาในในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาคุณธรรมของเทวดาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทของเทวดาในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

---

[๕] พระครูวินัยธรสุเทพ อกิญฺจโน (ทับทิมเทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”,**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

[๖] พระมหาหนึ่งฤทัย นิพฺภโย (กรัตพงษ์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมของท้าวสักกะ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๑ ด้านเอกสารการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เท่านั้นโดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา เอกสารขั้นตติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา สิ่งตีพิมพ์ งานวิจัยต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

๓.๒ ด้านเนื้อหาขอบเขตของเนื้อหามุ่งศึกษาในเรื่องราวของเทวดาหรือพรหมที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือสนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเผยแผ่ การถามตอบปัญหาหรือสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า การแสดงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การบำรุงด้วยปัจจัย ๔ แก่พระพุทธเจ้าพระสงฆ์หรืออุบาสก อุบาสิกา ด้านการเป็นแบบอย่างของผู้บำเพ็ญกุศลหรือการประพฤติธรรม รวมถึงความเป็นมาของเทวดา ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมของเทวดา

๓.๓ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิโดยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส

๓.๔ศึกษาค้นคว้าข้อมูลชั้นทุติยภูมิคืองานนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องงานเขียนของนักวิชาการร่วมสมัยและเอกสารงานวิจัยบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๓.๕ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทั้งสองข้างต้น วิเคราะห์ตามประเด็นที่ตั้งไว้แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา

๓.๖ สรุปข้อมูล พร้อมข้อเสนอแนะ

๔. สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ดังกล่าวแล้วข้างต้น ผู้วิจัยก็ได้ศึกษา รวบรวม แสวงหา วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาและสรุปเนื้อหาของ“บทบาทเทวดาที่มีต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนาได้ว่าเทวดาได้แก่สิ่งมีชีวิตจำพวกหนึ่งที่มิใช่มนุษย์ หรือสัตว์เดรัจฉาน แต่เป็น สัตว์จำพวกหนึ่งในสังสารวัฏที่เรามักเรียกว่า อมนุษย์ แต่เป็นผู้ที่อยู่ด้วยผลแห่งกรรมที่เป็นบุญเป็นกุศล หรืออยู่ในภพภูมิของผู้ที่กำลังเสวยผลแห่งกรรมดี ที่ได้สั่งสมไว้เมื่อครั้งเกิดเป็นมนุษย์ จึงเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยความสุข อันเป็นทิพย์ เมื่อกล่าวโดยสรุป ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นได้มีการจำแนกประเภทของเทวดาออกเป็น ๓ ประเภทคือ (๑) มมติเทพส เทวดาโดยสมมติ ได้แก่ พระราชา พระเทวี และพระราชกุมาร ซึ่งเป็นมนุษย์เช่นกัน แต่ได้อาศัยผลบุญกรรมที่ได้ตกแต่งมาแต่ชาติปางก่อนแล้วมาจุติตามผลบุญอำนวยให้มียศศักดิ์เกิดในตระกูลสูง (๒) อุปปัตติเทพ เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่ เทวดาในกามาวจรสวรรค์และพรหมทั้งหลาย มีผลกรรมจากการสะสมบุญจากความเป็นมนุษย์จนได้เกิดเป็น

เทวดา และ (๓) วิสุทธิเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นเทวดาที่ปราศจากกิเลสเป็นเทพโดยความบริสุทธิ์ แม้มีร่างกายเป็นมนุษย์แต่เป็นผู้ประเสริฐยิ่งกว่าเทพทั้งสอง เป็นผู้ที่หลุดพ้นจากวัฏฏสงสารไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา

สวรรค์ชั้นกามาพ นั้นมีด้วยกันทั้งหมด ๖ ชั้น ซึ่งแต่ละชั้นก็มีเทวดาบังเกิดอยู่และก็มีเทวดาผู้เป็นผู้ปกครองในแต่ละชั้นประจำ ในชั้นที่ ๑ ชื่อว่า จาตุมหาราชิกา มีเทพผู้เป็นใหญ่คอยปกครองอยู่ ๔ องค์ประจำตามทิศทั้ง ๔ คือ ทิศตะวันออกปกครองโดยท้าวธตรฏฐ์ ทิศใต้ปกครองปกครองโดยท้าววิรุฬหก ทิศตะวันตกปกครองโดยท้าววิรูปักษ์ ทิศเหนือปกครองโดยท้าวกุเวร อายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นนี้ประมาณ ๕๐๐ ปีของสวรรค์ ซึ่งถ้าเทียบเวลากับโลกมนุษย์แล้ว ๑ วันบนสวรรค์ชั้นนี้จะเท่ากับ ๕๐ ปีของโลกมนุษย์ ในชั้นที่ ๒ ชื่อว่าดาวดึงส์เป็นที่มีความสวยงามมีทั้งสวนดอกไม้และสระน้ำโบกขรณี มีพระอินทร์เป็นเจ้าปกครอง มีเทวสภาอันเป็นที่ประชุมของเหล่าเทวดา ในสวรรค์ชั้นนี้เทวดาจะมีอายุประมาณ ๑๐๐ ปีขอ๑ วัน บนสวรรค์จะเท่ากับ ๑๐๐ ปีบนโลกมนุษย์ ในชั้นที่ ๓ ชื่อยามา ซึ่งมีความหมายว่า สิ้นไปจากทุกข์ ในชั้นนี้มีผู้ปกครองพระนามว่าท้าวสุยามเทพบุตรเทวดาบนสวรรค์ชั้นนี้มีอายุประมาณ เทวดาบนสวรรค์ชั้นนี้มีอายุประมาณ ๒,๐๐๐ ปีของสวรรค์ ๑ วันบนสวรรค์เท่ากับ ๒๐๐ ปี บนโลกมนุษย์ในชั้นที่ ๔ ชื่อว่าดุสิต มีท้าวผู้ปกครองสวรรค์นี้พระนามว่าสันตุสิตในสวรรค์ชั้นนี้มีวิมานด้วยกัน ๓ คือ วิมานแก้ว ๑ วิมานทอง ๑ วิมานเงิน ๑ บนสวรรค์ชั้นนี้มีอายุ ๔,๐๐๐ ปีของสวรรค์ ๑ วันบนสวรรค์เท่ากับ ๔๐๐ ปีบนโลกมนุษย์ ในสวรรค์ชั้นที่ ๕ ชื่อว่านิมมานรดี มีท้าวผู้ปกครองนครชื่อว่า นิมมานรตีเทวราช เทวดาชั้นนี้มีอายุประมาณ ๘,๐๐๐ ปีของสวรรค์ ๑ วันของสวรรค์เท่ากับ ๘๐๐ ปีของโลกมนุษย์ ในสวรรค์ชั้นที่ ๖ ชื่อว่าปรนิมมิตวสวัตดดี ในสวรรค์ชั้นนี้มีผู้ปกครองอยู่ ๒ ฝ่าย คือในฝ่ายของสวรรค์ชื่อว่า ปรนิมมิตวสวัตตีเทวราช ในฝ่ายของมารก็มีชื่อ ปรนิมมิตวสวัตดีเทวราช เหมือนกันมีอายุประมาณ ๑๖,๐๐๐ ปีของสวรรค์

กุศเมื่อกล่าวถึงการบังเกิดในโลกมนุษย์เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดเพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการบำเพ็ญบุญเพื่อไปสู่สุคติภูมิต่างๆ โลกสวรรค์เองก็เป็นสถานที่ที่จะบังเกิดขึ้นได้จากการที่ได้กระทำบุญกุศลในคราวที่อยู่บนโลกมนุษย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลผู้ที่ได้ทำบุญกุศลไว้ในขณะเป็นมนุษย์แล้วไปเกิดในโลกสวรรค์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวของท้าวสักกะเทวราช เรื่องราวของลาชเทวธิดา เรื่องของคนใช้อนาถปิณฑิกเศรษฐีผู้รักษาอุโบสถศีลครึ่งวัน บุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างบุญสร้างกุศลที่แตกต่างกันในขณะที่ยังเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น แม้แต่เมื่อไปบังเกิดบนโลกสวรรค์แล้วการบำเพ็ญกุศลคุณงามความดีก็ยังเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเทวดาทั้งหลาย ผู้วิจัยยังได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักธรรมที่ทำให้ไปบังเกิดบนสวรรค์ ซึ่งได้พบว่าหลักธรรมเหล่านั้น คือ เทวธรรม ๒,บุญกิริยาวัตถุ ๓,บุญกิริยาวัตถุ ๑๐,วัตตบท ๗ และ กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นต้นสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติได้อานิสงส์ไปเกิดบนโลกสวรรค์ได้

บทบาทของเทวดาในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าเทวดานอกจะเป็นผู้มีบุญกุศลที่เคยทำมาแล้วจึงทำให้ได้ไปบังเกิดบนสวรรค์ มีความสะดวกสบายทุกอย่าง บางตนมีความคิดเห็นที่เป็นมิจฉาทิฐิชอบเบียดเบียนมนุษย์เพื่อหวังลาภสักการะ บางตนก็ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม มีความเป็นสัมมาทิฐิ ชอบอุทิศตนเพื่อที่จะช่วยเหลือพระพุทธศาสนาทั้งพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก ผู้วิจัยได้นำแนวทางการประพฤติตนของเทวดาชั้นหลังนี้มาเป็นหัวข้อในการศึกษาวิจัยในด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาบทบาทของเทวดาในประเด็นที่เทวดามีส่วนในการช่วยเหลือในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทั้งหมด ๕ ด้านด้วยกัน

๑. บทบาทด้านการชักนำให้ผู้คนหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เทวดาที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ก็ไม่ต่างจากอุบาสกอุบาสิกา ที่มีความเลื่อมใสในศาสนาแล้ว ก็ย่อมหาทางชักนำผู้คน ให้มานับถือในสิ่งที่ตนเชื่อหรือนับถือ ยิ่งที่เทวดาผู้มีความเป็นทิพย์อยู่แล้ว ย่อมรู้จักมนุษย์เป็นอย่างดี ว่าใครดีใครเลวอย่างไร เพราะที่ลับสำหรับเทวดาไม่มี อย่างที่คำโบราณท่านมักพูดเสมอว่า จะทำความชั่วอย่างนึกว่าใครไม่รู้ไม่เห็นถึงคนไม่เห็นผีสางเทวดาก็เห็น เทวดาจึงรู้ดี สิ่งที่ตนเชื่อว่าดีก็พยายามชักนำผู้อื่นให้มาเชื่อมานับถือเช่นตน จึงได้คิดที่จะอนุเคราะห์คนอื่นหรือญาติพี่น้องด้วยการบอกกล่าวแนะนำ ชักจูงในทางที่ถูกต้อง เป็นแบบอย่างของการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีแนะนำประโยชน์บอกสิ่งที่เป็นโทษ เผยแผ่หลักธรรมขององค์พระผู้มีดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ยกมาอ้าง

๒. บทบาทด้านพระธรรมการถามและสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า เทวดาบางเหล่าก็ยังอยากที่จะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าหรือมีข้อสงสัยบางข้อในหลายๆ อย่างจึงเข้าไปสนทนาธรรมเพื่อไขข้อสงสัย ซึ่งคำถามของเหล่านั้นของเทวดาบางข้อก็เป็นคำถามที่บางคนก็ยังเคยคิดอยู่ในใจ แต่เมื่อได้ฟังคำตอบจากองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วก็ทำให้ได้รู้คำตอบคลายคำถามที่อยู่ในใจ บางคำถามเป็นคำถามที่ไม่รู้จะถามใครได้ พระพุทธองค์ก็ทรงปรินิพพานแล้ว แต่เหล่าเทวดาก็ได้ช่วยถามคำถามเหล่านั้นได้ซึ่งเป็นประโยชน์ หากเทวดาไม่ได้ถามคำถามกับองค์พระผู้มีพระภาคเจ้าเราก็คงจะไม่ได้รู้คำตอบซึ่งอาจหาไม่ได้แล้วในปัจจุบัน ทำให้ได้ความกระจ่างแจ้งจากการกระทำของเหล่าเทวดา เช่น สิ่งที่เป็นมงคลทั้ง ๓๘ ประการ หลักธรรมเหล่านั้นพุทธศาสนิกชนก็ยังคงยึดถือปฏิบัติมาจนตราบเท่าปัจจุบัน

๓. ด้านการแสดงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เทวดาบางเหล่า บางพวกถึงแม้จะไม่ได้เข้าไปเฝ้าองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคโดยตรงเพียงแต่ได้ยิน หรือได้ฟังก็แสดงความเลื่อมใสศรัทธาออกมาอย่างซาบซึ้งเหมือนตอนที่พระองค์ทรงประกาศธรรมจักรหรือบางตนก็ทรงเข้าเฝ้าโดยตรงอย่างท้าวสหัมบดีพรหมที่เลื่อมใสในการปฏิบัติจนได้บรรลุธรรมของพระพุทธองค์และธรรมะของพระพุทธองค์ควรที่จะได้ขจรขจายสู่โลกมนุษย์ จึงได้มากราบอาราธนาพระพุทธองค์ด้วยความเลื่อมใสให้ทรงโปรดแสดงธรรม ทำให้ธรรมของ

พระพุทธองค์ประดิษฐานบนผืนโลกกลายเป็นพระพุทธศาสนา และด้วยคำอาราธนาของท่านนั้นก็ยังคงเป็นประเพณีสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันในการกล่าวคำอาราธนาก่อนที่พระสงฆ์จะแสดงธรรม เป็นต้น

๔. บทบาทด้านการบำรุงอุปัฏฐาก ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างพระสิวลีซึ่งเห็นได้ชัดด้วยบุญกุศลของท่าน ถึงแม้ว่าเทวดาจะมีฤทธิ์มาก แต่กับพระสาวกของพระพุทธเจ้าเหล่าเทวดาก็ยังต้องมาช่วยบำรุงส่งเสริมให้ท่านในคราวต่าง ๆ อันเป็นไปโดยชอบธรรม แม้ว่าท่านเหล่านั้นจะไม่ได้เรียกร้องอะไร แต่เหล่าเทวดาก็เต็มใจที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าพระสาวกก็ด้วยอานุภาพของบุญกุศลที่จะเกิดขึ้นตามมาหลักการกระทำ

๕. บทบาทด้านการเป็นแบบอย่างของผู้บำเพ็ญกุศล เทวดาบางพวกมีความประสงค์ที่อยากจะเสริมบารมีตนให้คงอยู่ได้นานขึ้น สว่างไสวมากขึ้น อายุยืนยาวมากขึ้นบนสวรรค์ก็ได้มาบำเพ็ญกุศลกับพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกและการได้บำเพ็ญบุญบารมีก็อาจเป็นเหตุทำให้ตนนั้นมีอายุอยู่บนสวรรค์ได้ยืนยาวขึ้นไปอีก หรือด้วยการฟังธรรมจากองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นการส่งเสริมในการเป็นแบบอย่างของผู้ปฏิบัติถูก ปฏิบัติเป็นประโยชน์และปฏิบัติไม่เป็นโทษ ถึงแม้ท่านเหล่านั้นจะอยู่บนสวรรค์ไม่ทุกอย่างเป็นทิพย์แต่ท่านก็ยังไม่ประมาทในตนเก็บเกี่ยวบุญกุศลอันใดที่จะเกิดกับตน ส่งเสริมในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้ผลอันเกิดจากการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบว่ามีอยู่จริง ทำให้คนในปัจจุบันได้เชื่อเรื่องกรรมดี กรรมชั่ว รวมถึงผลที่เกิดขึ้นของกรรมนั้น ๆ ด้วย

การได้บังเกิดในสุขคติภูมิ โลกสวรรค์นั้นเป็นความปรารถนาที่ทุกคนพึงหวังได้ เพราะหากบำเพ็ญบุญกุศลที่ได้กล่าวไว้แล้วหรือที่ใกล้เคียง และเหล่าเทวดาที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วนั้น ถึงแม้ว่าท่านเหล่านั้นจะได้บังเกิดในสุขภูมิที่มีแต่ความสุขสมหวังได้ดั่งใจปรารถนาแล้ว แต่ท่านก็ยังขวนขวายที่จะบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศลสร้างคุณความดีเอาไว้ในพระพุทธศาสนากับพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก เพราะท่านได้ตระหนักถึงความจริงของสังขารของเหล่าสัตว์ทุกชีวิตว่าไม่แน่นอน การได้ทำความดีเอาไว้ให้มากที่สุดเท่านั้นถึงจะคุ้มค่าที่ได้บังเกิดในทุกสถานที่

๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาบทบาทของเทวดาในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยได้มองเห็นว่ามีประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติม ดังนั้น

๕.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ควรนำหลักคุณธรรมและจริยธรรมของเทวดาที่เป็นสัมมาทิฐิมาประพฤติปฏิบัติให้เป็นสังคมเหมือนสังคมเทวดา เพราะโดยทั่วไปแล้วสังคมเทวดาเป็นสังคมที่อยู่ด้วยการยึดถือหลักธรรม มีคุณธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เพราะลำพังการเคลื่อนการจุติจากอัตต

ภาพเทวดานั้นง่ายมากเพราะเพียงแค่โกรธต่อกันและกันเท่านั้นก็ทำให้เทวดาจุติได้ สังคมเทวดาจึงเป็นสังคมที่มีแต่ความสุข ความขัดแย้งกันแทบไม่มี

๒. ควรนำมาเป็นแบบอย่างที่ดี ของการเป็นผู้ขวนขวายในการสร้างคุณงามความดี และได้ตระหนักถึงความเป็นจริงของชีวิตถึงแม้ว่าได้บังเกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังไม่พ้นจากทุกข์ โดยสิ้นเชิงยังต้องขวนขวายที่จะสร้างบุญกุศลให้ยิ่งๆ ขึ้นไปจนกว่าจะเข้าถึงธรรมดับกิเลสได้โดยสิ้นเชิง

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องอิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาต่อสังคมไทย ว่ามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยอย่างไร

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเทวดาในพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาหรือศาสนาอื่น ว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **เรื่องเหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระครูวินัยธรสุเทพ อกิญฺจโน (ทับทิมเทศ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาหนึ่งฤทัย นิพฺภโย (กรัตพงษ์). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมของท้าวสักกะ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

การประยุกต์หลักสุญญตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทในชีวิตประจำวันของชาวพุทธ เขตเทศบาลตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

An Application of the Doctrine of Suññatā In Theravada Buddhism in Daily Life of Buddhists in Non Sila Sub-District, Sahatsakhandistrict, Kalasin Province

พระมหาบุญเหลือ ธีรปญฺโญ*
พระครูสุธีคัมภีรญาณ,ผศ.ดร., ผศ.ดร.ประยูร แสงใส**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักสุญญตาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท๒)เพื่อศึกษาหลักสุญญตาที่ปรากฏในพระพุทธสาสนา๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักสุญญตาไปใช้ในชีวิตประจำวันของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลโนนศิลา การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการศึกษาภาคสนามสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ประกอบวิทยานิพนธ์ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนาผลการวิจัยพบว่า

สุญญตาคือ ความว่างจากกิเลสที่เป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นพระอรหันต์สุญญตานอกจากจะเป็นคุณธรรมชั้นพิเศษ ในลักษณะเดียวกันสุญญตาเป็นเครื่องทำบุคคลว่างจากกิเลส ให้เหลืออยู่แต่เบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์สะอาดไม่เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์และความตายอีกต่อไป เพราะว่าในนั้น ไม่มีอัตตานุทิฏฐิเหลืออยู่เลย จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน เป็นสิ่งสำคัญในสังคม ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้นในบุคคล ครอบครัว สังคม

การประยุกต์หลักสุญญตาเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น มีความจำเป็นมากและวิธีการประยุกต์ใช้ก็คือ การรู้จักพักผ่อนทางวิญญาณที่เคร่งครัดให้เป็นความผ่อนคลาย การทำงานให้สนุกและเป็นสุขกับการทำงาน แม้เมื่อปฏิบัติตามผลงานออกมาแล้วก็ยกให้ความว่าง คือ หลักธรรมชาติไม่ยึดถือเอามาเป็นตัวเขา-ตัวเรา แม้การกินการบริโภคใดๆ ก็เป็นไปตามธรรมชาติ การดำเนินชีวิตอยู่ด้วยจิตว่าง คือ ไม่มีจิตวุ่นเกิดเป็นความทุกข์สับสนและวุ่นวาย

ความว่างกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ของชุมชนเทศตำบลโนนศิลานั้น คือ ว่างจากการยึดมั่นถือมั่นในนาม รูป ในหมู่คนที่มีปัญญาแล้วโดยธรรมชาติที่แท้จริงนั้น ต้องการธรรมะ หรือหลักแห่งพุทธศาสนาอันเดียวกันคือ การระงับดับทุกข์ การหล่อหลอมหรือขัด

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

เกลาอุปนิสัยใจคอของบุคคลให้ละเอียดอ่อน สวยงาม มีความรัก ความเมตตาปรานีหรือความเอื้ออาทรต่อกันและกัน หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง มีบุคลิกภาพสง่างาม มีจิตใจเยือกเย็นเป็นสุข และเป็นบุคคลที่สังคมปรารถนา

คำสำคัญ: การประยุกต์หลักสุญญตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทในชีวิตประจำวัน

Abstract

The main purposes of this study were (1) to study the doctrine of Suññatãin Theravada Buddhist scriptures, (2) to study the doctrine of Suññatãin Buddhist scriptures and (3) to an application of the doctrine of Suññatãin Theravada Buddhism in daily life of Buddhists in Nonsila sub-district, Sahatsakhandistrict, Kalasin province. This was a documentary research and the field work by interviewing the target group with the descriptive analysis. A result of this research was found in the following aspects.

Suññatã was emptiness from defilement to make a person Arahant. Suññatã was a special principle to make a person free from defilement and to purify five aggregates without suffering and death. Therefore, there was not selfish in these aggregates and they became a important base of peace, happiness, and growth in all persons, families and societies.

The applied Suññatã to the daily life was necessary. The method of this application was to know mental relaxation through by working joyfully and happily. After working, the achievement of work was known as natural emptiness without selfishness and attraction to it. All types of consummation were also known as a natural principle. Living with empty mind was free from anxiety, suffering, worry and seriousness.

The emptiness in daily life in Nonsila sub-districtwas emptiness from attraction to a form and mind. In fact, all wise men wanted Dhamma, the same Buddhist principle, namely cessation of suffering to purify mind and to make it full of carefulness, beauty, love, kindness or helpfulness. The Buddhist principles applied to the daily life brought many benefits to the

Buddhist followers who would have dignified personality, happy mind and who were wanted in the society.

Keywords : An Application of The Doctrine of Suññatã in Theravada Buddhism in Daily Life

๑. บทนำ

ความเข้าใจผิดที่เป็นอุปสรรค ต่อหลักเกณฑ์อันนี้ มีอยู่อย่างหนึ่งโดยเฉพาะแม้ในประเทศไทยเราก็ยังมักจะเข้าใจกันว่า หลักพระพุทธศาสนาอันว่าด้วยสุญญตา หรือ อนัตตานั้น ไม่มีความมุ่งหมาย หรือไม่อาจนำมาใช้กับคนธรรมดาสามัญทั่วไป ใช้ได้แต่กับผู้ปฏิบัติในชั้นสูง ที่อยู่ตามถ้ำตามป่า เป็นนักบวชที่มุ่งหมายจะบรรลุมรรคผลโดยเร็วเท่านั้น[๑] แล้วก็เกิดบัญญัติ อยู่บ้านเรือน และคนพวกนี้เองที่ยึดมั่นในคำว่า มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติแล้วจัดตัวเองให้มุ่งหมายเพียงมนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติเท่านั้น ส่วนนิพพานสมบัตินั้น จัดไว้เป็นสิ่งสูง สุดวิสัย ไม่อยู่ในฐานะที่จะต้องเกี่ยวข้อง หรือแม้ด้วยการกล่าวถึง จึงไม่ต้อง พูดถึงการปฏิบัติ เพื่อนิพพาน คนพวกนี้ยังห่างไกลต่อการได้ยินได้ฟังถึงหลักพุทธศาสนาอันแท้จริง กล่าวคือ เรื่องสุญญตา หรือ อนัตตา เป็นต้นนั้น ข้อเท็จจริงเรื่องการที่พวกฆราวาสหวาดกลัวเรื่องสุญญตานี้ ทราบได้จากพระบาลีตอนหนึ่งแห่งสังยุตตนิกายและที่อื่นๆ ซึ่งตรง กัน ข้อความในพระบาลีนั้น มีใจความพอที่จะสรุป ได้สั้นๆ ว่า พวกชาวบ้านผู้มีอันจะกินกลุ่มหนึ่ง ได้เข้าไปเผ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกราบทูล ให้ทรงทราบตามสภาพที่เป็นจริงว่า พวกเขาเป็นผู้ครองบ้านเรือนอัดแออยู่ด้วยบุตรภรรยา ลูบไล้กระแจะจันทน์ของหอม ประกอบการงานอยู่อย่างสามัญชนทั่วไป

ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวส่วนเรื่องอันสวยสดงดงามต่างๆ นอกจากนี้นั้น เป็นเรื่องของคนชั้นหลังกล่าว พวกชาวบ้านเหล่านั้นได้ทูลแย้งขึ้นว่า เรื่องสุญญตาเช่นนั้นสูงเกินไป ขอให้ทรงแสดงเรื่องที่ลดต่ำลงมา พระองค์จึงได้ทรงแสดงเรื่องที่เรียกว่า “โสตาปัตติยังคะ” หรือ เรื่องการเตรียมตัวเพื่อเป็นผู้ลุถึงกระแส ซึ่งในที่นี้ได้แก่ข้อปฏิบัติเพื่อลุถึงความเป็นโสดาบัน อันได้นามว่าเป็นกระแสแห่งพระนิพพาน ข้อปฏิบัติที่กล่าวนั้นมีใจความโดยสรุปคือ มีศรัทธาในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ อย่างไม่ง่อนแง่นคลอนแคลนกับมีศีลชนิดที่พระอริยเจ้าชอบใจ คือ เป็นศีลชนิดที่ผู้นั้นเองก็ติเตียนตนเองไม่ได้[๒] ความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนานั้น มักจะถูกคนส่วนใหญ่เข้าใจไปเสียว่ามุ่งหมายจะนำคนไปเมืองสวรรค์ จึงได้มีการสอนกันอย่างมากว่า สวรรค์เป็นแดนที่คนควรไปให้ถึง สวรรค์เป็นแดนแห่งความสุขที่สุด เลยมีการชักชวนกันให้ปรารถนาสวรรค์ ปรารถนากามารมณ์ อันวิเศษในชาติ

---

[๑] พุทธทาสภิกขุ, ตัวกูของกู ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๑.

[๒] **เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒ – ๓๓.**

หน้า คนทั้งหลายที่ไม่รู้ความจริงก็หลงใหลสวรรค์ มุ่งกันแต่จะเอาสวรรค์ซึ่งเป็นแดนที่ตนจะได้เสพย์กามารมณ์ตามปรารถนา เป็นเมืองที่ตนจะหาความสำราญได้อย่างสุดเหวี่ยงแบบสวรรค์นิรันดรของศาสนาอื่นๆ ที่เขาใช้สวรรค์เป็นเครื่องล่อให้คนทำความดี คนจึงไม่สนใจที่จะดับทุกข์กันที่นี่และเดียวนี้ ตามความมุ่งหมายอันแท้จริงของพระพุทธศาสนา นี้คืออุปสรรคอันสำคัญและเป็นข้อแรกสุด ที่ทำให้คนเข้าถึงจุดมุ่งหมายอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาไม่ได้ เพราะไปมุ่งเอาตันหาอุปาทานกันเสียหมด ฉะนั้น เราควรสั่งสอนกันเสียใหม่และพุทธบริษัทควรจะเข้าใจเสียให้ถูกต้องว่า สวรรค์ดังที่กล่าว ว่าเป็นเมืองที่จะต้องไปให้ถึงนั้น เป็นการกล่าวอย่างบุคลาธิษฐาน คือ กล่าวสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมหรือเป็นวัตถุขึ้นมา การกล่าวเช่นนั้น เป็นการกล่าวในลักษณะโฆษณาชวนเชื่อในเบื้องต้น ที่เหมาะสำหรับบุคลผู้ไม่ฉลาดทั่วไป ที่ยังไม่มีสติปัญญามากพอจะเข้าใจถึงความหมายอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาได้ แม้คำว่า “นิพพาน” ซึ่งหมายถึง การดับทุกข์ ก็ยังกลายเป็นเมืองแก้วหรือนครแห่งความไม่ตาย แต่ความหมายอันแท้จริง นิพพาน คือ ความว่างจากกิเลสสว่างจากทุกข์[๓] สุญญตาเป็นตัวแท้และเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาความรู้โดยทั่วไปของชาวพุทธเห็นว่าพระพุทธศาสนามี ๒ ระดับ คือ เปลือกกับแก่น หรือโลกิยะกับโลกุตตระ สำหรับเรื่อง “สุญญตา” มีแต่แก่น ไม่มีเปลือก ไม่มีกระพี้ จึงตั้งอยู่ในฐานะเป็น “หัวใจ”ของพระพุทธศาสนาโดยเหตุที่มีเท่านั้นเอง สุญญตาจึงกลายเป็นตัวแท้ทั้งหมดของพุทธศาสนาไปด้วย เปรียบด้วยเพชรเม็ดหนึ่ง มันก็เป็นทั้งหมดของตัวมันเอง และเป็นทั้งหัวใจของมันด้วย มันมีเพียงเท่านั้นและจะต้องเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ ไม่มีอะไรเจือปน เป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุด

ส่วนในเรื่องสุญญตาตามทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นนักปราชญ์พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้นท่านได้กล่าวว่าสุญญตาคือความว่างหมายถึงการว่างจากอัตตาตัวตนท่านอธิบายโดยใช้คำที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่ายๆ ว่าการว่างจากตัวกู ของกู อัตตาอัตตนียามีความหมายเช่นเดียวกับอนัตตาคือไม่ยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวว่ามีตนว่ามีเราว่ามีของของเราอันจะเป็นการทำให้เกิดกิเลสอกุศลเกิดตัณหาและอุปาทานฉะนั้นเมื่อละตัวตนได้ก็จะว่างจากกิเลสตัณหาอุปาทานคือสุญญตานั่นเองหลักการความว่างของพุทธทาสคือว่างจากความทุกข์และว่างจากกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์เป็นความว่างจากตัวตนว่างจากความมีอะไรเป็นตัวตนหรือเป็นของของตนคือว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวเราหรือมีของของเราเป็นความว่างอย่างยิ่งเมื่อว่างอย่างยิ่งได้ก็เป็นสุขอย่างยิ่งดังพุทธภาษิตที่ว่า “นิพฺพานำปรมำ สุญญ์นิพฺพานำปรมำสุขำ”[๔] ซึ่งแปลว่า ที่ว่างอย่างยิ่งนั่นคือนิพพานและนิพพานคือเครื่องนำมาซึ่งความสุขอย่างยิ่ง “นิพพาน” แปลว่าดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นความว่างอย่างยิ่งเราจะต้อง

[๓] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๒๐.

[๔] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๔/๕๓, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๔/๙๖.

เข้าถึงด้วยสติปัญญาอย่างเต็มที่จนไม่มีความรู้สึกว่าตัวตนหรือของตนโดยประการทั้งปวงจริงๆ

เรื่องความว่างนั้น เป็นเรื่องที่เข้าใจยากที่สุดในบรรดาเรื่องหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องหัวใจหลักสำคัญอย่างยิ่งของพระพุทธศาสนานั่นเองที่เรียกว่า “หัวใจ” เพราะหมายถึงสิ่งที่ลึกซึ้งที่ละเอียดสุขุมประณีตไม่เป็นวิสัยแห่งการคาดเดาหรือความตรึกไปตามความเคยชินหรือตามกิริยาอาการของคนธรรมดาแต่จะเข้าใจได้ก็ด้วยการตั้งอกตั้งใจศึกษาและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติถึงแม้พระศาสดาจะทรงสอนธรรมะด้วยภาษาของชาวบ้านก็ตามแต่คำบางคำที่ท่านกล่าวนั้นมิได้มีความหมายอย่างที่ชาวบ้านเข้าใจกันทั่วไปฉะนั้นผู้ที่ไม่เคยรู้ภาษาฝ่ายธรรมะซึ่งมีความหมายผิดไปจากภาษาของคนธรรมดาจึงอาจจะเข้าใจคำสอนบางคำของพระศาสดาผิดไปจากที่ท่านมุ่งหมายไว้เดิม[๕]

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเรื่องสุญญตาซึ่งเป็นหลักคำสอนที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้โดยตรงมิใช่คำของพระสาวก หรืออรรถกถาจารย์แต่อย่างใดเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องความหมายหลักการและวิธีการที่จะเข้าถึงสุญญตาธรรมอย่างถูกต้องพร้อมนำแนวคิดเรื่องสุญญตามาปรับประยุกต์ในชีวิตประจำวันและความกลมกลืนกับการดำรงชีวิตให้อย่างเหมาะสมโดยยึดหลักสุญญตาในพระไตรปิฎกและอรรถกถาของพระพุทธศาสนาทางฝ่ายเถรวาทเป็นสำคัญรายละเอียดทั้งหมดผู้วิจัยจักได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสุญญตาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดจิตว่างกับการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสุญญตาไปใช้ในชีวิตประจำวันของชาวพุทธชุมชนเทศบาลตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสุญญตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทในชีวิตประจำวันของชาวพุทธชุมชนเทศบาลตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นี้มีรูปแบบและลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการศึกษาภาคสนาม (Field Study) ด้วยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องใน

---

[๕] พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **ตัวกูของกู** (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๙

เรื่องเพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสุญญตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทในชีวิตประจำวันของชาวพุทธชุมชนเทศบาลตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา เนื้อหาและโครงสร้างตรวจสอบความถูกต้อง เที่ยงตรง จำนวน ๓ ท่าน ก่อนนำไปสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ เครื่องบันทึกเสียง

๒.๓ สมุดจดบันทึก

๒.๔ กล้องถ่ายภาพนิ่ง

๒.๕ ผู้ช่วยเก็บข้อมูลวิจัย จำนวน ๑ รูป/คน

๓. การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลทั้งด้านเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายโดยจำแนกออกเป็น ดังนี้

(๑) กลุ่มนักบรรพชิต คือ พระสงฆ์ ๕ รูป

(๒) กลุ่มผู้นำชุมชน ข้าราชการ ๒ คน

(๓) ประชนทั่วไป ๘ คน

(๔) นักเรียน นักศึกษา ๕ คน

รวมกลุ่มเป้าหมาย ๒๐ รูป/คน

การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้มาด้วยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ในกลุ่มเจ้าคณะ พระสังฆาธิการ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดต่างๆ ผู้นำชุมชน ข้าราชการ ในส่วนของกลุ่ม ชาย-หญิง ประชาชนทั่วไปและนักเรียน นักศึกษาในเขตเทศบาลตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้มาโดยเจาะจง (Purposive Sampling) รายชื่อให้ครบตามจำนวนที่ระบุไว้

๔. สรุปผลการวิจัย

“สุญญตาเป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นพระอรหันต์” สุญญตาในที่นี้นอกจากจะเป็นคุณธรรมชั้นพิเศษแล้วยังบ่งบอกถึงสุญญตาว่ามีประโยชน์ทำให้บุคคลธรรมดาสามัญหรือปุถุชนขยับฐานะหรือเลื่อนชั้นตนเองเป็นพระอรหันต์ในลักษณะเดียวกันนี้ท่านยังได้สนับสนุนมติเดิมอีกว่า “สุญญตาเป็นเครื่องทำบุคคลให้หมดไปให้ว่างไปให้เหลืออยู่แต่เบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์สะอาดไม่เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์และความตายอีกต่อไปเพราะว่าในนั้นไม่มีอัตตานุทิฏฐิเหลืออยู่เลย

สุญญตาหมายถึงความว่างอันเป็นสภาวะแห่งความว่างที่ปราศจากความเป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาเป็นสภาวะที่ขันธ์๕เป็นอนัตตากล่าวคือว่างจากความเป็นตัวตนตลอดจน

ว่างจากสาระต่างๆ เช่นสาระคือความเที่ยงแท้ความสวยงามความสุขโดยปริยายหมายถึงหลักธรรมฝ่ายปรมัตถ์เช่นขันธ์ธาตุอายตนะและปัจจยาการแสดงตัวสภาวะให้เห็นความว่างเปล่าปราศจากความเป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาเป็นเพียงธรรมหรือกระบวนการทางธรรมชาติล้วนๆ หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนั้นพุทธทาสภิกขุยังยกพุทธพจน์มาอธิบายเกี่ยวกับเบญจขันธ์ว่าหมายถึงสภาพที่ว่างเปล่ามัจจุราชย่อมมองไม่เห็นผู้พิจารณาเห็นโลกเหมือนฟองน้ำและพยับแดดซึ่งคำว่าโลกในที่นี้เพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งเกี่ยวกับโลกในที่นี้ว่าหมายถึงอะไรพุทธทาสภิกขุจึงได้อธิบายเกี่ยวกับการพิจารณาเห็นโลกคือสังขารว่าไม่เป็นไปตามอำนาจและเป็นของว่างเปล่าดังนี้

๑. ด้วยการกำหนดเห็นสังขารไม่เป็นไปตามอำนาจคือบุคคลย่อมไม่ได้อำนาจในเบญจขันธ์ว่าขอเบญจขันธ์ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธและพึงได้ในเบญจขันธ์ว่าขอให้เบญจขันธ์ของเราจงเป็นอย่างนี้อย่าเป็นอย่างนั้นเลย

๒. ด้วยการพิจารณาเห็นสังขารเป็นของว่างเปล่าคือเห็นเบญจขันธ์ไม่มีแก่นสารไร้แก่นสารปราศจากแก่นสารโดยสาระแก่นสารที่เป็นของเที่ยงโดยความเป็นของยั่งยืนโดยความเป็นของมั่นคงหรือโดยความเป็นของไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา

หลักปฏิจจสมุปบาทว่าเป็นเรื่องของวงจรความทุกข์เพื่อให้ทราบถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นมาเต็มรูปเพราะอำนาจของความยึดถือต้องมีอุปาทานความยึดถือด้วยจึงจะเป็นความทุกข์ถ้ายังไม่ทันยึดถือแม้จะมีความทุกข์อย่างไรก็ไม่ใช่ความทุกข์และการเกิด – ดับเป็นภาษาที่มีความหมายถึงการเกิด – ดับของ”ตัวกู” เท่านั้นส่วนอาการแห่งปฏิจจสมุปบาทเป็นสุญญตาคือว่างจากตัวตนสรุปได้ว่าในฝ่ายสมุทยวาร (ฝ่ายเกิด) อาการหนึ่งๆของปฏิจจสมุปบาทที่ทยอยปรุงแต่งกันนั้นมีความเหมือนกัน คือ “ว่าง” เป็นเพียงมายาของสิ่งที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นจนเกิดความทุกข์ในฝ่ายนิโรธวาร (ฝ่ายดับ) ก็เหมือนกันแสดงให้เห็นความเป็นมายาที่อาศัยกันและกันดับจนดับไม่เหลือแห่งความทุกข์การเกิด – ดับเป็นภาษาที่มีความหมายถึงการเกิด – ดับของ”ตัวกู” เท่านั้นเป็นเพียงธรรมชาติที่อาศัยกันแล้วเกิดดับอาศัยกันเกิดขึ้นหรืออาศัยกันดับลงไปที่มันเป็นคนตามภาษาคนนั้นเพราะอวิชชาส่วนตัวตัณหาและอุปาทานย่อมทำให้เกิดความคิดที่ว่าตัวกู “คน” ชนิดนี้จะต้องฆ่ามันให้ตายเสียนั่นแหละคือการดับทุกข์

จริงอยู่ความกลัวย่อมเป็นมูลเหตุอันแท้จริงของการเกิดขึ้นมาและการตั้งอยู่ได้ของศาสนาทั้งปวงพวกที่กลัวอำนาจอันลี้ลับของผีสางเทวดารวมทั้งพระเป็นเจ้าก็ต้องการศาสนาไว้เพียงเพื่อจะได้เป็นที่โปรดปรานของผีสางเทวดาและพระผู้เป็นเจ้า ทั้งๆที่สิ่งทั้งหมดเหล่านี้ก็เป็นเพียงอวิชชาความโง่อย่างหนึ่งเท่านั้นพวกที่กลัวยากจน กลัวโชคร้ายก็หันเข้ามาหาศาสนาเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยขจัดความกลัวเหล่านั้นส่วนความกลัวของพุทธบริษัทที่แท้จริงนั้น คือกลัวความทุกข์ หรือ กลัวกิเลสของตัวเองโดยเห็นว่าเป็นภัยที่ใหญ่หลวงยิ่งกว่าภัยใดๆหมด พอเกิดมาก็ได้ประสบภัยอันนี้แล้วและประสบอยู่ต่อไปจนตลอดชีวิตจึงต้องการ

เครื่องมือกำจัดมันเสียเพราะเหตุนี้เองพุทธบริษัทที่แท้ที่หวังจะได้รับผลจากพระพุทธศาสนาโดยตรงจึงต้องรีบสะสางปัญหาข้อนี้โดยมีความต้องการให้ถูกตรงตามจุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาแล้วจะประสบสิ่งที่เราต้องการกล่าวคือ สันติภาพอันถาวรของเอกชน และสังคมโดยไม่ต้องสงสัยเลยและนับว่าได้รับสิ่งสูงสุดที่พุทธศาสนาเจตนาจะให้กล้าท้าให้พิสูจน์ได้ว่าไม่มีอะไรที่สูงยิ่งไปกว่านี้ในการที่จะสร้างสันติภาพให้แก่ตนเอง และทุกๆ คนในโลก

มาถึงตรงนี้ก็อาจจะทำให้งงยิ่งขึ้น ก็จะขอยกตัวอย่างของการเปลี่ยนยุค เปลี่ยนสมัยในอดีต ถ้าเรามีพื้นความรู้ทางประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ หรือสังคมวิทยา จะเห็นได้ว่าเขาจะมีการแบ่งช่วงเวลาของสังคมมนุษย์ในอดีตออกเป็นยุคๆ ตามแต่ว่าจะใช้ปัจจัยอะไรเป็นดัชนีในการชี้วัด เช่นแบ่งเป็นยุค,ตามเครื่องมือเครื่องใช้ที่ขุดพบ เช่นยุคหินใหม่ ยุคหินเก่า ยุคเหล็ก ยุคคอมพิวเตอร์ เป็นต้นหรือแบ่งยุคสมัยตามวิถีการผลิต (Mode of production) ในสังคมในช่วงเวลานั้นๆ เช่น แบ่งเป็นยุคดึกดำบรรพ์ ยุคทาส ยุคศักดินา ยุคทุนนิยม ยุคสังคมนิยม ยุคคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

เมื่อค้นพบกฎธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เราเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น จากนั้นวิธีคิดจึงเปลี่ยนแปลงไป จากนั้นวิธีดำเนินชีวิต พฤติกรรม รวมทั้งกฎเกณฑ์ แบบแผน ค่านิยม ทัศนคติ ประเพณี วัฒนธรรม การแต่งกาย การพูดจา กิริยามารยาท ศิลปะ วิธีการดำเนินความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย ฯลฯ ก็พลอยเปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งหมด จึงขอย้ำว่าความเปลี่ยนแปลงต่างๆไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่เกิดขึ้นเพราะมีสิ่งที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยนั้นอยู่ตลอดเวลาอย่างไม่อาจฝืนได้ สิ่งที่เปลี่ยนก่อนก็กลายเป็นผล ให้สิ่งที่ตามมาต้องเปลี่ยนตาม และกลายเป็นเหตุให้สิ่งอื่นเปลี่ยนตามๆกันไปอีก ร่างกายก็เป็นเช่นนั้น จิตใต ก็เป็นเช่นนั้น ชีวิตก็เป็นเช่นนั้น ธรรมชาติก็เป็นเช่นนั้น สังคมก็เป็นเช่นนั้น วัตถุสิ่งของก็เป็นเช่นนั้น และนี่คืออาการของ อิทัปปัจจยตา ในส่วนที่เป็นสังขตธรรม หรือสังขารธรรม หรือธรรมชาติที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งสรุปได้ว่าหลักปัจจัยสี่เป็นส่วนสำคัญของพื้นฐานของการดำรงชีพมนุษย์ เราสามารถปรับปรุง พัฒนาปัจจัยสี่ ด้วยวิทยาศาสตร์ตามความจำเป็นเหมาะสมเพียงเท่านี้ความสุขก็เกิดในสังคมมนุษย์ เรามิต้องวุ่นวายมีการแข่งขันแย่งผลประโยชน์ที่เกินความจำเป็นอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

ลักษณะพฤติกรรมทางจริยธรรม การที่บุคคลมีความรู้ ทัศนคติและเหตุผลทางจริยธรรมที่จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรม ถ้าบุคคลใดมีความรู้ ทัศนคติและเหตุผลทางจริยธรรมสูงก็จะไม่ทำผิดกฎเกณฑ์ ซึ่งพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมอยู่อย่างเป็นสุขอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน นับว่าเป็นบุคคลที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อเด็กมาก ในสถาบันการศึกษาจะส่งเสริมค่านิยมรักความสะดวกสบาย รักสนุก ไม่เคร่งครัด ค่านิยมเหล่านี้เป็นค่านิยมที่ต่อต้านปัญญาธรรม เพราะฉะนั้น หน้าที่ของครูและผู้เกี่ยวข้อง คือการที่จะให้ความสนใจดูและควบคุม ชี้แนะ ตลอดจนหาวิธีที่เหมาะสมเพื่อให้นักเรียนมี

สัมพันธภาพและความรู้สึกที่ดีต่อกันเพื่อพัฒนาค่านิยมด้านปัญญาธรรม เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ความว่างตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตประจำวัน ของชุมชนเทศตำบลโนนศิลานั้น ในหมู่คนที่มีปัญญาแล้วโดยธรรมชาติที่แท้จริงนั้นเขาย่อมต้องการธรรมะ หรือหลักแห่งพุทธศาสนาอันเดียวกันคือ การระงับดับทุกข์ เพื่อให้เกิดความสุข ด้วยกันทุกคนเพียงแต่ลดหลั่นกันตามสติปัญญาเท่านั้นเอง กล่าวคือ เรื่องสุญญตาในระดับหนึ่งที่เหมาะสมแก่บุคคลเหล่าหนึ่งๆ แต่ข้อเสียดายอย่างยิ่งก็คือคนเหล่านั้น ไม่เคยถูกสอนให้ต้องการสิ่งที่จะมาดับทุกข์ ตามฐานะของตนๆ ให้เหมาะสมกันกับความทุกข์ของตนๆ แต่เขาได้ถูกสอนให้แล่นเตลิดออกไปนอกลู่นอกทาง คือ ไปต้องการความสุขชนิดใดชนิดหนึ่งตามที่เขาจะชอบนึกฝันเอาเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ต้องไปติดบ่วงของการเมาสวรรค์เมาบุญที่นักสอนศาสนาบางคนเขาโฆษณากันอยู่ ทุกค่ำเช้า ฉะนั้น สิ่งที่ชาวบ้านต้องการจึงไม่ใช่ความดับทุกข์ หรือธรรมะที่อาจจะดับทุกข์ตามที่พุทธศาสนาจะมีให้แต่มันได้กลายเป็นว่าเขาต้องการความสุข ตามที่เขาคาดฝันเอาเองสร้างวิมานในอากาศ ฝันหวานๆ ตามความพอใจของเขาเองไปเสียแล้วที่กล่าวมาเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสังคมที่อยู่ในระบบทุนนิยมหรือสังคมระบบวัตถุนิยมปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นล้วนสืบเนื่องจากผลประโยชน์เป็นตัวหลักพระธองค์ทรงเล็งเห็นว่าการอยู่ร่วมของสังคมมนุษย์ที่จะให้เกิดสันติสุขแท้จริงนั้นคือพุทการยึดหลัก ธรรมดายึดหลักธรรมชาติ ปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ไม่ฝืนกำธรรมชาติการดำเนินชีวิตสรรพสัตว์ทั่วๆ ไป ของมนุษย์ก็เช่นเดียวกับสรรพสิ่ง เพียงแต่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความฉลาด ก็ใช้ความฉลาด ปัญญาตามความเหมาะสม ก็คือด้านวิทยาการ หรือวิทยาศาสตร์นั่นเอง

กฎธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เราเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น จากนั้นวิธีคิดจึงเปลี่ยนแปลงไป วิธีดำเนินชีวิต พฤติกรรม รวมทั้งกฎเกณฑ์ แบบแผน ค่านิยมทัศนคติ ประเพณีวัฒนธรรม การแต่งกาย การพูดจา กิริยามารยาท ศิลปะ วิธีการดำเนินความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย ฯลฯ ก็พลอยเปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งหมด จึงขอย้ำว่าความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่เกิดขึ้นเพราะมีสิ่งที่เป็นเหตุ เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยนั้น อยู่ตลอดเวลา อย่างไม่อาจฝืนได้ สิ่งที่เปลี่ยนก่อนก็กลายเป็นผล ให้สิ่งที่ตามมา ต้องเปลี่ยนตาม และกลายเป็นเหตุให้สิ่งอื่นเปลี่ยนตามๆ กันไปอีก ร่างกายก็เป็นเช่นนั้น จิตใจก็เป็นเช่นนั้น ชีวิตก็เป็นเช่นนั้น ธรรมชาติก็เป็นเช่นนั้น สังคมก็เป็นเช่นนั้น วัตถุสิ่งของก็เป็นเช่นนั้น พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่มี บทบาทสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมหรือขัดเกลาอุปนิสัยใจคอของบุคคลให้ละเอียดอ่อนสวยงาม มีความรัก ความเมตตาปราณีหรือความเอื้ออาทรต่อกันและกัน หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องจะมีบุคลิกภาพสง่างามมีจิตใจเยือก

เย็นและเป็นสุข และเป็นบุคคลที่สังคมปรารถนามากที่สุด ขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากองค์การสหประชาชาติว่าเป็นศาสนาที่มีบทบาทเอื้อประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติอย่างสูงยิ่ง โดยเฉพาะหลักคำสอนเรื่องความเมตตากรุณา และการไม่เบียดเบียนกัน ถือว่า เป็นหลักคำสอนที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในหมู่มนุษยชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นถึงการประพฤติของคนไทย จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

๑. การที่บุคลผู้เข้าใจ เข้าถึงความว่าง สงบ ก็คือ สงบกิเลส โลภ โกรธ หลง สงบบาปอกุศลทุจริตต่างๆ ทางกายทางวาจาทางใจ ก็ถือว่าเป็นความหลุดพ้น คือว่าหลุดพ้นจากบาปอกุศลทุจริตต่างๆ ตลอดจนถึงหลุดพ้นจากกิเลสต่างๆ กองโลภ กองโกรธ กองหลง จะเป็นความพ้นได้ชั่วคราว หรือว่าความพ้นได้นานๆ หรือตลอดไปก็ตาม ก็เป็นความหลุดพ้นทั้งนั้น ความสงบทั้งนั้น และอันนี้เองก็เป็นความว่าง หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ควรศึกษาและทำความเข้าใจ

๒. การที่จะศึกษาทำความเข้าใจหลักธรรมว่าด้วย ความว่างที่เป็นความว่างจริงนั้น ต้องว่างจากความเพลิดเพลิน ความติดใจยินดีที่ไปกับตัณหาความดิ้นรนทะยานอยาก ดั่งนี้ก็เป็นปัญญา คือ รู้จักสัจจะ คือความจริงที่กายวาจาใจของตัวเอง ดั่งนี้ก็เป็นปัญญา จิตที่เป็นศีลเป็นสมาธิเป็นปัญญานี้เอง ก็เป็นตัวความว่างซึ่งเป็นตัวผล เป็นความสงบที่ยิ่งๆ ขึ้นไป และเป็นความรู้ที่ยิ่งๆ ขึ้นไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาหลักสุญญตาที่ปรากฏในปฏิจจสมุปบาทตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. ควรศึกษาหลักสุญญตากับการใช้ชีวิตประจำวันของฆราวาสตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

๓. ควรศึกษาหลักสุญญตากับหลักคุณธรรม จริยธรรมขององค์กรต่างๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **ตัวกูของกู** (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗).

พุทธทาสภิกขุ. **ตัวกูของกู ฉบับสมบูรณ์**กรุงเทพมหานคร . : ธรรมสภา, ๒๕๕๒.

ศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชันตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

A Study of The Insight Meditation in Accordance With The Principles of The Four Foundation of Mindfulness of Watvipassanaphachun,Banmo Sub-District,Srichiangmai District,Nongkhai Province.

พระมานัส นนฺทวิริโย (มวยมา)*
พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ., ดร.ผศ., ดร.เจษฎา มูลยาพอ**

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชัน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการรวบรวมข้อมูลภาคสนามสัมภาษณ์เชิงลึก ผลที่ได้จากการวิเคราะห์คือวัดวิปัสสนาผาชัน ได้ประยุกต์วิธีการปฏิบัติขึ้นใหม่เพื่อให้ง่ายแก่การปฏิบัติแต่ก็อยู่ภายในกรอบของหลักสติปัฏฐานทั้ง ๔ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความอดทน พรากเพียรมีสติ สมาธิ ปัญญาในการทำงานและแก้ปัญหาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำให้ผู้ศึกษาปฏิบัติเข้าใจวิปัสสนากรรมฐานว่าคืออะไร? ปฏิบัติอย่างไร? ได้ผลจริงแท้หรือไม่?

คำสำคัญ: วิธีการ, ปฏิบัติ, วิปัสสนา, สติปัฏฐาน ๔, วัดวิปัสสนาผาชัน

Abstract

The purposes of the research were to study the practical methods of the Insight Meditation in compliance with the principles of the Four Foundation of Mindfulness in Theravana Buddhism of WatVipassanaPhachanBanmo Sub-district, Srichiangmai District, Nongkhai Province. The data were analyzed by the data collecting from the field with thedepth interview. The results were found that WatVipassanaPhachan applied the new practical methods in order to be easy for practice but in the frame of theFour Foundation of Mindfulness. It

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

encouraged the practitioners to be endure effort concentration and wisdom in works and solved the problems including the ability to carry out their lives with the efficiency and made the practitioners understand what the Insight Meditation is, how can it be practiced and can the results be obtained or not?

Keyword: Practical Methods, Insight Meditation, Four Foundation Of Mindfulness, Watvipassanaphachan

๑. บทนำ

วิปัสสนากรรมฐานเป็นงานพัฒนาจิตให้เข้าถึงความสงบและเกิดสติปัญญาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์แห่งการดำเนินชีวิตและเป็นธุระสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา[๑] ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาการต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นมากจึงได้มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ มนุษย์ต้องทำงานหนักแข่งขันกับเวลาเสาะแสวงหาวัตถุต่าง ๆ เพื่อแลกกับความอยู่รอดและสนองกิเลสตัณหาของตนเองโดยไม่คำนึงถึงเพื่อนมนุษย์สภาพแวดล้อมจะได้รับผลกระทบมากน้อยแค่ไหน อย่างไรทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความเจริญทางด้านวัตถุรวดเร็วมากเกินไปจนกระทั่งปรับตัวปรับใจไม่ทันจึงก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย เช่น ปัญหาความเครียด ปัญหาการฆ่าตัวตาย ปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสุขภาพจิตเป็นต้น นับวันจะเพิ่มทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่ง มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาประเทศโดยตรง[๒] เรื่องการฝึกจิตเป็นเรื่องที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญและถือเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่จะต้องสนใจเป็นพิเศษเพราะจิตที่คิดดีคิดเป็นกุศลย่อมส่งผลต่อการกระทำและคำพูดของบุคคลนั้นคือผลของการคิดดีทำดีทำให้บุคคลเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิตเพราะว่ากายกรรม วจีกรรมของเขาย่อมจะสะอาดไม่มีเครื่องมัวหมองยิ่งถ้าคนในสังคมมากไปด้วยคนในลักษณะนี้สังคมนั้นย่อมมีแต่ความเจริญและความสุขหากจิตคิดไม่ดีคิดแต่ในทางอกุศลย่อมส่งผลต่อการกระทำและคำพูดเหมือนกันคือผลของการคิดชั่วคิดอกุศลคิดแต่ในทางเสื่อมกายกรรมและวจีกรรมของเขาย่อมแปดเปื้อนมัวหมองสังคมที่มีคนคิดไม่ดีแม้เพียงคนเดียวก็จะทำให้คนอื่นเดือดร้อนมากมายจิตของมนุษย์ทั้งหลายมีธรรมชาติมักไหลไปตามความชอบความชังอยู่เสมอถูกกิเลสความเศร้าหมอง

---

[๑]คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ธรรมะภาคปฏิบัติ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า๒.

[๒]คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ธรรมะภาคปฏิบัติ ๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า๒.

ครอบงำได้ง่ายถ้าไม่มีการฝึกอบรมจิตตามหลักวิปัสสนากรรมฐานก็จะเป็นจิตที่เศร้าหมองขุ่นมัวถ้าจิตเศร้าหมองจะทำให้เกิดทุกข์เกิดโทษภัยข้ามภพข้ามชาติต่อตนเอง

ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีวัตถุประสงค์หลักก็คือเพื่อรู้ เพื่อละ เพื่อแจ้ง เพื่อรู้หมายถึงรู้ความเป็นจริงของชีวิต เพื่อละหมายถึงละเหตุแห่งทุกข์คือกิเลสตัณหาทั้งหลายและเพื่อแจ้งหมายถึงรู้แจ้งทางปัญญาเกี่ยวกับความจริงของชีวิตทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงของชีวิตได้แก่เห็นว่ารูปนามมีสภาพไม่เที่ยง มีสภาพเป็นทุกข์และมีสภาพเป็นอนัตตาไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาได้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานหรือสติปัฏฐาน ๔ นี้เป็นวิชาที่พระพุทธเจ้าค้นพบเป็นวิชาที่ไม่ลึกลับไม่ใช่ของยากและไม่ใช่ของง่ายเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ทุกเพศทุกวัยไม่จำกัดด้วยกาลด้วยสถานที่และผู้ปฏิบัติพึงรู้ได้ด้วยตนเองได้ผลทันตาไม่ต้องรอชาติหน้าร่างกายและจิตใจของเราที่กว้างศอกยาววาหนาคืบใช้เป็นที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นยอดของการบูชาเป็นการปฏิบัติตามรอยยุคคลบาทของพระพุทธองค์เป็นทางนำไปสู่ความดับสงบระงับสังขาร ดังพุทธพจน์ว่า “อานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกาใดก็ตามปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่าได้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา (เรา) ตถาคตด้วยการบูชาสูงสุด อานนท์เพราะฉะนั้นเธอพึงกำหนดใส่ใจว่าเราจะปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่งปฏิบัติธรรมอยู่[๑๔๓] วิปัสสนากรรมฐานถือว่าเป็นเอกลักษณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ค้นพบแล้วนำมาเผยแผ่สั่งสอนพุทธบริษัทมีปรากฏเฉพาะพุทธศาสนาเท่านั้น เช่นมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งมีหลักปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานในตัวพระสูตรนี้ทรงประสงค์จะเน้นความสำคัญและความจำเป็นของสติที่จะนำไปใช้งานคือกำจัดกิเลสและงานทั่วไปที่เราควรใช้สติกำกับดูแลทั้งหมด ๔ แห่งคือร่างกายพร้อมพฤติกรรมเรียกว่า กายานุปัสสนา ความรู้สึกสุข ทุกข์ เป็นต้นเรียกว่า เวทนานุปัสสนา จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ในราคะโทสะ โมหะเป็นต้นเรียกว่า จิตตานุปัสสนา สภาวธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกาย เวทนา และจิตนั้นเรียกว่า ธัมมานุปัสสนา

สติปัฏฐาน ๔ คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือข้อปฏิบัติที่ใช้สติเป็นประธานหรือหลักในการกำหนดระลึกรู้หรือพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ โดยไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายที่ทำให้เห็นผิดไปตามความเป็นจริงตามอำนาจของกิเลสตัณหาหรือกล่าวได้ว่าสติปัฏฐาน ๔ เป็นธรรมที่ตั้งแห่งสติจุดประสงค์เพื่อฝึกสติและใช้สตินั้นพิจารณาใน กาย เวทนา จิต ธรรม เพื่อให้เกิดนิพพิทาคลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงจากการไปตามรู้ความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ แบ่งออกเป็น ๔ หมวด คือ

๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือสติกำหนดพิจารณากายให้เห็นกายในกายตามคงวามเป็นจริงของกาย เช่น เป็นเพียงการประชุมกันของเหตุปัจจัยอันมีธาตุ ๔ คือดิน น้ำ ลม

---

[๓] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๙๙/๑๔๘.

ไฟ หรือเป็นของสกปรกปฏิกูลโสโครกโดยการพิจารณาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเพื่อให้เกิดนิพพิทาอันเป็นการระงับและดับตัณหาแลอุปาทานโดยตรง

๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือใช้สติกำหนดพิจารณาเวทนาหรือการเสพอารมณ์ที่เกิดขึ้นให้เห็นเวทนาในเวทนาคือเห็นตามความเป็นจริงว่าเวทนาอันมีสุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา (ที่ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข) เป็นแค่เวทนาปกติธรรมดาเป็นไปตามหลักธรรมชาติเท่านั้นตามเหตุตามปัจจัยที่มาปรุงแต่งหรือมากระทบมาผัสสะ เกิดๆ ดับๆ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตาทั้งในเวทนาของตนเอง (เห็นเวทนาในเวทนา) และในเวทนาของคนอื่น (เวทนาในเวทนาภายนอก) ในทางปฏิบัติเห็นเวทนาในเวทนาคือมีสติกำหนดรู้อยู่เนืองๆ

๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการใช้สติกำหนดรู้เห็นจิตในจิต เช่น ความคิดโทสะ โมหะหรือสติระลึกรู้เท่าทันจิตตสังขารที่เกิดเศร้าหมองหรือผ่องแผ้วตามสภาพเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ขณะนั้น ๆ เช่น จิตมีราคะ โทสะ โมหะก็รู้ว่ามี จิตปราศจากราคะ โทสะ โมหะก็รู้ชัดว่าปราศจาก จิตหดหู่หรือฟุ้งซ่านก็รู้ชัดว่าหดหู่หรือฟุ้งซ่าน ฯลฯ เป็นต้นทั้งของตนเองและของบุคคลอื่น

๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือใช้สติกำหนดพิจารณาธรรม (นิวรณ์ ๕) ที่เกิดขึ้นเป็นอารมณ์ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลด้วยวิธีนี้ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกอยู่หรือพิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในและภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดพิจารณาธรรมเป็นเหตุดับ พิจารณาธรรมทั้งเหตุเกิดและเหตุดับ มีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ก็เพียงอาศัยเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัยตัณหา ทิฏฐิอยู่และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรในโลก ภิกษุทั้งหลายภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่อย่างนี้แล[๑๕]

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาซัน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เนื่องด้วยเหตุผลดังนี้ คือ (๑) การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหัวใจสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบในการหาทางพ้นทุกข์ ดับทุกข์ หรือแก้ปัญหา ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการจะศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติและประโยชน์ รวมถึงอุปสรรคและวิธีการแก้ปัญหาในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน๔ ในพุทธศาสนาเถรวาทให้ถูกต้อง (๒) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาซัน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายเพื่อนำไปฝึกปฏิบัติด้วยตนเองและไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

---

[๑๕] เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐/๓๘๑/๓๑๔-๓๑๕.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชัน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายเพื่อวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชัน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการทำงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารโดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และหมวดธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. รวบรวมข้อมูลทุติภูมิ (Secondary Source) ได้แก่เอกสารทางวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำรา ที่จัดพิมพ์ขึ้นโดยผู้สอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ท่านอื่น ๆ ที่เป็นสิ่งพิมพ์หรือเอกสารและเอกสารงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. กำหนดประเด็นการศึกษา เรียบเรียงรายงานการวิจัยเอกสาร และนำเสนอโดยจัดลำดับตามหัวข้อของโครงร่างวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

๔. ข้อมูลภาคสนาม (Field Research) เก็บรวบรวมบันทึกข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกพระวิปัสสนาจารย์ ๒ ท่านและกลุ่มเป้าหมายคือ (๑) พระภิกษุ ๕ รูป (๒) อุบาสก ๕ คน (๓) อุบาสิกา ๑๐ คนรวม ๒๐/รูปคน

๔. สรุปผลวิจัย

ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่าการเจริญกรรมฐานในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแต่หลักปฏิบัติกรรมฐานที่สำคัญและสมบูรณ์ที่สุดปรากฏอยู่ใน “สติปัฏฐานสูตร” ซึ่งในการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงจะสำเร็จผลได้ต้องอาศัยความเป็นผู้มีสติเป็นหลักสำคัญถ้าขาดสติเพียงอย่างเดียวการปฏิบัติธรรมทั้งหมดก็ดำเนินการไปไม่ได้สติปัฏฐาน ๔ เป็นทางหลักในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นทางสายเดี่ยวที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่จุดสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือบรรลุมรรค ผล นิพพานได้ สติปัฏฐาน เป็นทั้งสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๑๔ บรรพนั้นจัดเป็นวิปัสสนาล้วน ๓ บรรพคือ อิริยาปถบรรพ สัมปชัญญบรรพ และธาตุมนสิการ ท่านจัดเป็นวิปัสสนาล้วน ๆ ส่วนที่เหลืออีก ๑๑ เป็นสมถกรรมฐานปนวิปัสสนากรรมฐาน หลักธรรมที่สอดคล้องสัมพันธ์กันตามสมควรแก่การ

ปฏิบัติธรรมในเบื้องต้นก็คือ อาตาปี สติมา สัมปชาโน และการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ๓ กล่าวคือ **ศีล** หมายถึงข้อปฏิบัติที่ควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในอาการปกติเรียบร้อยด้วยความระมัดระวังสำรวม สมาธิหมายถึงข้อปฏิบัติควบคุมจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่งไม่ให้ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ เรียกว่า สมาธิ ตัวรู้เท่าทันสภาวธรรมหรือตัวกำหนดนั้นเป็นตัววิปัสสนาหรือปัญญา ซึ่งปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงจะกำจัดกิเลสคือความโลภ ความโกรธ ความหลงและสังโยชน์ทั้งหลายที่ผูกมัดผลักดันให้ทำชั่วต่างๆ นาๆ ได้ความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงมีวัตถุประสงค์หลักก็คือเพื่อรู้ เพื่อละ และเพื่อแจ้ง เพื่อรู้หมายถึงรู้ความเป็นจริงของชีวิต เพื่อละหมายถึงละเหตุแห่งทุกข์คือกิเลสตัณหาทั้งหลายและเพื่อแจ้งหมายถึงรู้แจ้งทางปัญญาเกี่ยวกับความจริงของชีวิตทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงของชีวิตได้แก่เห็นว่ารูปนามมีสภาพไม่เที่ยง มีสภาพเป็นทุกข์และมีสภาพเป็นอนัตตาไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาได้ ดังนั้นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ก็คือการกำหนดรู้ในกาย เวทนา จิต ธรรม คือการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดสติ สมาธิ ปัญญาเพื่อให้เห็นแจ้งในอาการหลาย ๆ อย่างในรูปนามหรือขันธ์ ๕ ที่มาปรากฏเฉพาะหน้าในปัจจุบันขณะ ซึ่งได้แก่เห็นพระไตรลักษณ์นั่นเอง คือ ความเป็นอนิจจัง เห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ เห็นความทนอยู่ไม่ได้ และอนัตตาเห็นความไม่ใช่ตัวตนหรือความบังคับบัญชาไม่ได้

ผลการศึกษาวิจัย พบว่าหลักการปฏิบัติกรรมฐานในประเทศไทยปัจจุบันมีรูปแบบวิธีการปฏิบัติที่หลากหลายตามหลักการที่คณาจารย์ได้คิดค้นพัฒนาขึ้นให้เหมาะสมกับจริตนิสัยของบุคคลเพื่อให้ง่ายแก่การปฏิบัติและจุดประสงค์ของผู้ปฏิบัติย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกปฏิบัติจิตให้เกิดความสงบระงับจากกิเลสตัณหาและเกิดสติปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริง ดังนั้น วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชัน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ก็จัดอยู่ในกลุ่มวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบเคลื่อนไหวหรือไหวนิ่งเป็นจุดเด่นที่ต่างจากวิธีการปฏิบัติของสำนักอื่นคือการสร้างสติสัมปชัญญะโดยการทำความรู้สึกตัวอยู่กับการเคลื่อนไหวกายและมีสติรู้เท่าทันจิตและสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการปฏิบัติที่สำคัญคือการนำเอาสติไปตั้งไว้ในฐานทั้ง ๔ คือกาย เวทนา จิต ธรรม โดยมีจุดประสงค์เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัส (ความยินดียินร้าย) เพื่อให้เกิดนิพพิทาคลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง ดังนั้น วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของวัดวิปัสสนาผาชันใช้การกำหนดรู้ในอาการเคลื่อนไหวของกายและดูจิตที่นึกคิดเพื่อให้เกิดสติรู้อยู่ในสิ่งที่กระทำอยู่ปัจจุบันขณะ สติที่ระลึกรู้ในปัจจุบันขณะต้องประกอบด้วย อาการเคลื่อนของกาย มีองค์บริกรรม (ไหวนิ่ง หรือนับจังหวะ) มีสติ จิตเข้าไปรับรู้ในอาการ ดังนี้

๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การใช้สติดูการเคลื่อนไหวอิริยาบถตามธรรมชาติและการทำจังหวะเคลื่อนไหวอิริยาบถพร้อมด้วยองค์บริกรรม ไหว-นิ่ง หรือนับจังหวะ โดยการกำหนดดู รู้กิริยา อาการของกาย

๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การใช้สติดูรู้สึกตัวอยู่กับสุข ทุกข์ที่เกิดขึ้นและการเคลื่อนไหวอิริยาบถ โดยการกำหนดดู รู้กิริยา อาการของกายและเวทนา

๓) จิตตานุปัสนาสติปัฏฐาน การใช้สติดูรู้เท่าทันความนึกคิดที่เกิดขึ้นและการเคลื่อนไหวอิริยาบถ โดยการกำหนดดู รู้กิริยา อาการของกายและจิต

๔) ธัมมานุปัสนาสติปัฏฐาน การใช้สติกำหนดดูรู้พิจารณาธรรมสิ่งต่าง ๆ ที่บังเกิดขึ้นแก่ใจทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันขณะ โดยการกำหนดดู รู้กิริยา อาการของกาย เวทนา จิต และธรรม วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชันตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย มีจุดมุ่งหมายของการเจริญสติก็เพื่อให้เกิดสติ สมาธิ ปัญญาเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในรูปนามหรือขันธ์ ๕ เมื่อรู้เท่าทันตามสภาวธรรมที่เกิดขึ้นก็ย่อมจะคลายความเข้าใจผิดจากความยึดมั่นถือมั่นในสังขารทั้งหลาย

ผลการศึกษาวิจัย พบว่าวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของวัดวิปัสสนาผาชันตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายได้ประยุกต์วิธีการปฏิบัติขึ้นใหม่ให้เพื่อง่ายและสะดวกแก่การปฏิบัติแต่ก็อยู่ภายในกรอบของสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเถรวาทเพื่อดับทุกข์ทางใจที่เกิดจากกิเลสอันไม่พึงประสงค์เป็นการชั่วคราวหรือถาวรในปัจจุบันขณะได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกคือการปฏิบัติที่มีสติเป็นประธานมีสติเป็นใหญ่ เพื่อให้เกิดปัญญา ดังนั้น จึงมีวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รองของการปฏิบัติ ดังนี้

วัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้ผู้ปฏิบัติบุคคลพ้นทุกข์เข้าถึงมรรค ผล นิพพาน ซึ่งว่าเป็นผลสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาเพราะการอบรมจิตของผู้ปฏิบัติเป็นเนื้อนาบุญสูงสุดไม่มีสิ่งใดยิ่งไปกว่าเพราะส่งผลถึงโลกุตระสามารถหลุดพ้นจากภพภูมิอันได้แก่ นรก เปรตอสุรกาย เดรัจฉาน มนุษย์ สวรรค์ และพรหมได้โดยเด็ดขาด

วัตถุประสงค์รองมี ๔ ประการ คือ

(๑) ทำให้ผู้ปฏิบัติมีสมาธิ มีความอดทน มีความพากเพียร มีปัญญาในการทำงานสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๒) ทำให้สามารถดับทุกข์ทางใจได้สร้างกำลังใจให้มีความอดทนทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้ตามทำนองคลองธรรม

(๓) เป็นการสร้างสมบุญกุศลในระดับโลกียะเพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถรักษาไว้ซึ่งสถานภาพความเป็นมนุษย์เพราะผู้ปฏิบัติมีสติสามารถรับรู้วิถีจิตของตนก่อนที่จะดับสิ้นชีวิต

(๔) เพื่อให้ผู้ศึกษาปฏิบัติเข้าใจวิปัสสนากรรมฐานว่าคืออะไร? ปฏิบัติอย่างไร? ได้ผลจริงแท้จริงหรือไม่

๕. สรุป

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่าการเจริญกรรมฐานในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแต่หลักปฏิบัติกรรมฐานที่สำคัญและสมบูรณ์ที่สุดปรากฏอยู่ใน “สติปัฏฐานสูตร” ในการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงจะสำเร็จผลได้ต้องอาศัยความเป็นผู้มีสติเป็นหลักการสำคัญในการปฏิบัติถ้าขาดสติเพียงอย่างเดียวการปฏิบัติกรรมฐานทั้งหมดก็ดำเนินการไปไม่ได้ วัดวิปัสสนาผาซัน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายก็นำเอาหลักการในสติปัฏฐาน ๔ มาเป็นทางหลักในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแต่วิธีการปฏิบัติเป็นการประยุกต์ขึ้นใหม่เพื่อให้ง่ายแก่การปฏิบัติ ดังนั้น เมื่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ แล้วจะได้รับผลที่เกิดจากการปฏิบัตินั้นก็คือวิชชาอันเป็นความรู้ความเข้าใจที่เห็นความจริงของสังขารทั้งหลาย ความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานคือการกำหนดรู้ เพื่อละ เพื่อให้เห็นแจ้งเพื่อรู้หมายถึงรู้ความจริงของชีวิต เพื่อละหมายถึงละเหตุเกิดทุกข์คือกิเลสตัณหาทั้งหลายและเพื่อแจ้งหมายถึงรู้แจ้งทางปัญญาเกี่ยวกับความจริงของชีวิตคือทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นเข้าใจถูกต้องตรงตามความเป็นจริงของชีวิต ได้แก่ เห็นว่ารูปนามมีสภาพไม่เที่ยง (Impermanence) มีสภาพเป็นทุกข์ (Suffering) และมีสภาพเป็นอนัตตา (Non-self) ไม่มีใครบังคับบัญชาได้

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า วิปัสสนากรรมฐานเป็นงานพัฒนาจิตให้เข้าถึงความสงบเพื่อเกิดสติปัญญาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์แห่งการดำเนินชีวิตควรมีการส่งเสริมและให้ความสำคัญในด้านการฝึกอบรมพัฒนาจิตของพุทธบริษัท ๔ ให้ควบคู่ไปกับทางด้านวัตถุเพื่อให้เกิดปัญหาน้อยที่สุดในสังคมโดยเฉพาะหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทให้พุทธบริษัท ๔ ได้มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นเมื่อพุทธบริษัท ๔ ประพฤติปฏิบัติตามอยู่ในศีลธรรมมี สัมมาทิฏฐิ เป็นเบื้องต้นย่อมทำให้สังคมมีความสงบสุขปฏิบัติตนตามหน้าที่พลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติสืบต่อไปจะทำให้ไม่เกิดปัญหาสังคมมากมายดังที่เห็นปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ฉะนั้น ในการเผยแผ่ควรมีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

๑. ควรมีการชักชวนให้พุทธบริษัท ๔ เห็นความสำคัญพาลูกหลานเข้าวัดเพื่อฝึกปฏิบัติอบรมพัฒนาจิตเพื่อให้เกิดสติ สมาธิ และปัญญา ตามหลักสูตรที่ทางวัดจัดขึ้นในวันพระหรือวันอาทิตย์

๒. ควรมีการบรรยายเรื่องการฝึกอบรมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ถูกต้องให้พุทธบริษัท ๔ ได้

รับรู้และเข้าใจเพื่อให้เกิดสติ สมาธิ ปัญญา ที่มีหลากหลายรูปแบบในสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ป้ายโฆษณา เครือข่าย Internet หรือจัดให้มีโครงการธรรมสัญจรสอนตามชุมชนหรือตามสถานที่ศึกษา สถานที่ราชการ เป็นต้น

๓. ควรทำม้วนเทปหรือแผ่น CD-ROM. เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่พุทธบริษัท ๔ สามารถปฏิบัติตามได้ง่ายและให้ผลเร็ว

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

งานวิจัยนี้ ได้กล่าวถึงวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของสติปัฏฐาน ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้เกิดสติ สมาธิ และปัญญาในลักษณะกว้างไม่ได้วิเคราะห์อย่างละเอียดลึกซึ้งในประเด็นใดประเด็นหนึ่งจึงมีแง่มุมที่จะนำไปศึกษาได้หลายประเด็นเพื่อความสมบูรณ์ในหลักการและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้ผู้วิจัยขอเสนอแนะการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้วิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในชีวิตประจำวัน

๒. ศึกษาวิเคราะห์อานาปานสติกับวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. ศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **หนังสือธรรมะภาคปฏิบัติ ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**หนังสือธรรมะภาคปฏิบัติ ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

The Study Of The Change In Heetsipsong -Traditions :Of Guddinji Sub – District Municipal District, Naklang District, Nongbualamphoo Province

พระปริยัติจันทประโชติ (สมยศ จนฺทปชฺโชโต/เจริญศรี)*
พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ผศ.ดร., รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์., ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น**

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน (๒) เพื่อศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสอง (๓) เพื่อศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮิตสิบสองที่มีต่อชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

ผลการวิจัยพบว่า ชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ ให้ความสำคัญกับประเพณี ฮีตสิบสอง จากความสามัคคีในชุมชน ความอบอุ่นในครอบครัว และความเป็นระเบียบในชุมชน การประพฤติปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองที่เกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณ และนำไปสู่การดำเนินชีวิตในปัจจุบันของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่

ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านกระแสโลกปัจจุบัน และด้านค่านิยม มีรายละเอียด ดังนี้ ๑. ด้านสังคม เช่น ครอบครัว มาจากการที่ชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ แทบทุกหมู่บ้านล้วนมีสามีหรือภรรยาเป็นชาวต่างชาติ ซึ่งก่อให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมไทยอีสานและวัฒนธรรมของชาวตะวันตก ส่งผลให้การดำเนินชีวิตถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ๒. ด้านวัฒนธรรม มีความเชื่อเรื่องผีสาง และ การขะลำ (แสลง) เหมือนๆ กับชาวอีสานแถบอื่น แต่จะพิเศษกว่าที่อื่นนั้นก็ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญผะเหวด๓. ด้านเศรษฐกิจ ในปัจจุบัน ได้รับความสะดวกสบายจากเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย จากการที่เคยทำเองกลับมีผู้อื่นช่วยอำนวยความสะดวกทำให้ เพียงแต่มีเงินตราเท่านั้น ความสะดวกสบายเหล่านั้นก็จะตามมา ๔. ด้านกระแสโลกปัจจุบัน เกิดขึ้นจากผลการผลิตทางด้านเทคโนโลยี ทำให้ชาวเทศบาลตำบลกุดดิน

* นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา , มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

จี่ มีผลก่อให้เกิดการลอกเลียนแบบวัฒธรรมอื่นๆ ผสมผสานกับวัฒธรรมของตนเอง ๕. ด้านค่านิยม จึงก่อให้เกิด ด้านค่านิยมที่ผิดไปจากเดิมส่งผลให้ประเพณีฮิตสิบสอง ของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่เปลี่ยนแปลง

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีฮีตสิบสองของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ พบว่าด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม สืบเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี การที่มนุษย์ได้นำเอาวิธีการใหม่ๆ เข้ามาใช้ แทนวิธีการกระทำแบบดั้งเดิม เช่น การทำการเกษตรแผนใหม่ โดยการใช้เครื่องทุ่นแรง และการใช้ปุ๋ยเคมี ผลจากการเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิดและการดำเนินชีวิตระดับชุมชน ของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ ประเพณีฮีตสิบสองได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นบางอย่าง อาทิ บุญเข้ากรรม บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ บุญข้าวจี่หรือบุญเดือนสาม บุญบั้งไปหรือบุญเดือนหกประเพณีฮีตสิบสองอื่นๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ยังคงยึดถือปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและอนุรักษ์ไว้เพื่อคนรุ่นหลังต่อไป

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง, ประเพณีฮีตสิบสอง, ชาวพุทธเทศบาลตำบลกุดดินจี่

Abstract

The aims of this research were 1) to study Heetsipsong Tradition (Intimacy and Sharing) of Esan people, 2) to study the variant factor of Heetsipsong Tradition, and 3) to study the impact of a variation of Heetsipsong Tradition towards people in Guddinji Sub-district, Naklang District, Nongbualamphoo Province.

The research findings were as follows: Esan people gave a priority to Heetsipsong Tradition through the community unity, family warmth, and social orderliness. To follow the tradition based on Buddhist belief was the practice since the ancient time and led to the living at present.

The factors of a variation of Heetsipsong Tradition revealed in the following dimension.

1. Social dimension: families which, in Guddinji Sub-district, almost every village got married with foreigners created culture combination between Thai and Westerner; so the way of live had been changed to suit with the present time.

2. Cultural dimension: the superstition and fornication as in other areas of Esan people believed in Bun Pha Wet.

3. Economic dimension: at present, things went easily because of the accommodation.

4. Modernistic dimension: according to the product of technology, people in Guddinji Sub-district imitated other cultures and combined with their own culture.

5. Popularity dimension: because of the variation in society, the custom of Heetsipsong Tradition in Guddinji Sub-district was not as before.

Because of the variation of Heetsipsong Tradition in Guddinji Sub-district, it was found that social and cultural dimension according to technological development caused human applying other new ways instead of former action, such as new theory agricultural with farm machinery and chemical fertilizers. As the result of variation of concept and way of live in community level of people in Guddinji Sub-district, Heetsipsong Tradition had been changed a few the following: Bun Kao Karma, Bun Khun Lan or Bun Dean Yi (second month), Bun Kao Ji or Bun Dean Sam (third month), and Bun Bung Fai (rocket festival) or Bun Dean Hok (sixth month). Other Heetsipsong Tradition ceremonies, however, were not changed anyhow; so they were held on the same way and conserved for new generation.

Keywords: Change, Heetsipsong, Traditions Of Guddinji

๑. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันอันเนื่องจากปัจจัยหลักในด้านเศรษฐกิจการเมืองสังคมและวัฒนธรรมดังจะเห็นได้จากประเทศไทยของเราได้จัดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเริ่มฉบับที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ จนถึงฉบับที่๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) และในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็เปลี่ยนเป็นฉบับใหม่อีกรอบหนึ่งแต่เนื้อหาฉบับที่ ๑-๗ พัฒนาเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานมาถึงฉบับที่ ๘ จึงเริ่มพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาถึงปัจจุบันในแต่ละฉบับส่วนใหญ่จะมุ่งพัฒนาบุคคลในชุมชนหมู่บ้านโดยมีลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้หรือเห็นด้วยสายตา[๑] เช่นการเปลี่ยนแปลงประปาหมู่บ้านจากเดิมที่เคยใช้น้ำตามลำคลองการเปลี่ยนแปลงด้านปกครองจากเดิมเคยมีเฉพาะกำนันและผู้ใหญ่บ้านก็เพิ่มสมาชิก

[๑] ถวิล มาศจรัส, **ภูมิปัญญาไทย,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๓.

สภาองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาอีกเพื่อช่วยเหลืองานด้านการเมืองการปกครองในท้องถิ่นให้หมู่บ้านและชุมชนต่างๆ ได้รับความสะดวกสบายในการติดต่องานทางราชการ

การพัฒนาตามแผนต่างๆ นั้นไม่ได้พัฒนาเฉพาะหรือรวมไปถึงการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีชุมชนเคยปฏิบัติซึ่งกระทำกันมาอย่างต่อเนื่องจึงเห็นว่าในหลายพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยประเพณีฮีตสิบสองที่เคยปฏิบัติกันมานับหลายศตวรรษเริ่มหมดไปโดยปริยายในบางฮีต เนื่องจากหลายปัจจัยเข้ามากระทบและเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมคือในผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจที่รัดตัวยิ่งขึ้นผู้คนในหมู่บ้านในชุมชนต่างต้องทำงานกันหนักมากขึ้นเพื่อความอยู่รอด ในสภาพที่หาเงินยากแต่รายจ่ายเพิ่มเท่าตัว บางคนแทบหาเลี้ยงชีพไม่ได้เนื่องจากค่าแรงน้อย บางคนต้องตกงาน และอีกส่วนผลกระทบจากด้านการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่แน่นอนหากได้ผู้นำที่ดีหมู่บ้านและชุมชนก็พลอยได้รับอานิสงส์ในการพัฒนานั้นด้วยหากผู้นำอ่อนแอขาดวิสัยทัศน์ก็ทำให้สภาพของสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากไม่ได้ส่งเสริมด้านจริยธรรมคุณธรรมแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่รับผิดชอบดูแลตามหน้าที่ของแต่ละฝ่าย

เมื่อกล่าวถึงคนที่รวมกันอยู่จำนวนหลายหลังคาเรือนจนกลายเป็นหมู่บ้านและชุมชนขึ้นมากนั้นย่อมมีวิถีชีวิตประจำวันเช่นการอาชีพหรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือมีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อหรือความสนใจร่วมกัน[๒] ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสงบสุขและนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดต่อบุคคลและหมู่บ้านชุมชนที่ตนพึ่งพาอาศัยนั้น นับจากภาวะวิกฤติด้านเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมานั้นหลายภาคส่วนของสถาบันต่างๆก็เริ่มให้ความสนใจต่อภาวการณ์เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมไทยและหันมาให้ความสำคัญต่อกระบวนการคิดแบบภูมิปัญญาไทยเพื่อต่อสู้กับกระแสสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว[๓] ถึงกระนั้นก็ตามเนื่องจากขาดกระบวนการฝึกฝนบุคคลให้มีภูมิต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านขาดการหล่อหลอมด้านจิตใจที่เคยทำงานกันเป็นกลุ่มเป็นคณะจึงเกิดปัญหาตามมาของการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาด้านวัตถุที่ปราศจากการพัฒนาด้านจิตใจควบคู่กันไปถึงแม้ว่าสังคมไทยส่วนใหญ่จะมีลักษณะเด่นและเป็นจุดดีของหมู่บ้านและชุมชนที่เข้มแข็งซึ่งประกอบด้วยเป็นชุมชนการเรียนรู้เป็นชุมชนที่รู้จักการจัดการกับตนเองเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณและเป็นชุมชนที่มีสันติภาพความสงบสุขในท้องถิ่น[๔] แต่นั้นก็ไม่ได้หมายความว่าทุกหมู่บ้านและทุกชุมชนจะสามารถเป็นชุมชนที่

---

[๒] ไพบูลย์วัฒนศิริธรรม, **ประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**, (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า๑๖๑- ๑๖๒.

[๓] ถวิล มาศจรัส, **ภูมิปัญญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๔.

[๔] สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐) หน้า ๒๕.

เข้มแข็งได้เหมือนกันทุกแห่งเนื่องจากปัจจัยหลายอย่างในแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดความเปลี่ยนแปลงนั้นเอง

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของประเทศไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาเพราะพระพุทธศาสนามีอิทธิพลครอบคลุมวิถีชีวิตของคนไทยในทุกๆ ด้านคือมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านขนบธรรมเนียมศิลปกรรมและวรรณกรรมตลอดจนการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทยจนพระพุทธศาสนาได้เข้ากลมกลืนสนิทอยู่ในชีวิตจิตใจของคนไทยถึงขั้นที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความเป็นไทย[๕]

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเป็นดินแดนที่มีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามผูกพันวิถีชีวิตของคนในสังคมชาวอีสานการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่ปรองดองร่วมกันสร้างสรรค์สามัคคีมีคุณธรรมต่อกันและยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นเวลาอันยาวนานถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางในการร่วมกันทำกิจกรรมอันสำคัญในท้องถิ่นเป็นแหล่งอารยธรรมที่สามารถยกระดับจิตยกระดับคุณภาพชีวิตของมวลชนชาวอีสานเป็นเวลาอันช้านานมาแล้ว

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวเสริมอีกว่า “ในอดีตจนถึงปัจจุบันในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนาและวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและทางปัญญาของชุมชน...”[๖] เหตุนั้นจึงมีบทบาทต่อสังคมความเป็นอยู่ของชาวอีสานโดยมีพระสงฆ์นั้นเองเป็นผู้นำปฏิบัติด้วยเหตุนี้ประเพณีฮีตสิบสองนับได้ว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากได้สืบทอดเป็นมรดกมาจากบรรพชนจนถึงเวลาปัจจุบันนี้ไว้ได้ เพราะด้วยความรู้จักอนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดีอีกด้วยซึ่งส่งเสริมความมีเสน่ห์ผูกหัวใจให้กับแขกผู้มาเยือนดินแดนอีสานให้มีความซาบซึ้งตรึงใจในประเพณีและวัฒนธรรมนั้นๆคือประเพณีฮีตสิบสองซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวอีสานยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตลอดทั้งการประกอบการกุศลตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่าบุญเป็นที่พึ่งของคนทั้งในโลกนี้และโลกหน้าซึ่งปรีชาพิณทองได้กล่าวเป็นผญาบทหนึ่งถึงการทำบุญว่า “บุญบ่คาดได้แสนสิออมกะจำห่างบุญคาดได้แสนซิเว้ากะเว้นมา”[๗]

---

[๕] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

[๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๗๗.

[๗] ปรีชา พิณทอง, ไขภาษิตโบราณอีสาน, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๒.,

ดังนั้นในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการของเปลี่ยนแปลงประเพณีฮิตสิบสองของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อหาเหตุปัจจัยต่างๆ ว่าทำไมบางประเพณีคงอยู่และบางประเพณีก็เสื่อมสูญไปกับกาลเวลาตลอดจนศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ปรากฏในฮีตสิบสองซึ่งชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันว่าให้ผลดีในด้านใดบ้างทั้งต่อตนเองและต่อส่วนรวมในด้านต่างๆคือเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมสืบต่อไป

๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน

๒. เพื่อศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

๓. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮิตสิบสองที่มีต่อชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตของการวิจัยออกดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ ตำรา มรดกอีสานหรือหนังสือมูลอีสาน จัดพิมพ์ครั้งที่ ๔ = กรกฎาคม ๒๕๓๙

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฮีตสิบสอง

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาการวิจัย คือ ๑) ประเพณีฮิตสิบสอง ๒) ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงฮิตสิบสอง๓) ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงฮิตสิบสอง

๓.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน ๓ รูปสมาชิกสภาเทศบาลจำนวน ๓ คน ผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๓คน บุคลากรทางการศึกษา จำนวน ๓ คน ชาวบ้านจำนวน ๓ คนรวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๕ รูป/คนซึ่งเลือกมาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอ นากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

๔.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

ได้แก่กลุ่มเป้าหมายซึ่งเลือกมาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากรที่อยู่อาศัย คือประชากรกลุ่มเป้าหมายผู้อยู่อาศัยในเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภูจำนวน ๑๕ รูป/คน ดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์	จำนวน	๓ รูป
๒. สมาชิกสภาเทศบาลตำบลกุดดินจี่	จำนวน	๓ คน
๓. ผู้นำท้องถิ่นคือผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน	๓ คน
๔. บุคลากรทางการศึกษา	จำนวน	๓ คน
๕. ชาวบ้าน	จำนวน	๓ คน

๔.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายวิดีโอ

๔.๔ การสร้างแบบสัมภาษณ์

การสร้างแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามชื่อ วัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสองของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภูเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ ๑ มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

๓) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

๔) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่านพิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม

๕) เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบก่อนนำไปเก็บข้อมูล

๔.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น ถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อขออนุญาต เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในการสัมภาษณ์

๒) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย แจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเตรียมเอสสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔) ดำเนินการเก็บรวมรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และบุคคลอื่นๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนา กับกลุ่มเป้าหมาย

๔.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้ การแปรความการตีความ และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive method) เพื่ออธิบายประเพณีฮีตสิบสองของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

๕. สรุปผลการวิจัย

เทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู มีวัดเป็นสถาบันที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งการจัดงานประเพณีต่างๆ ภายในหมู่บ้าน งานตามประเพณีต่างๆ ชาวบ้านนิยมจัดขึ้นในบริเวณวัด เพราะเป็นสถานที่กว้างขวางส่วนมากจะเป็นงานที่เกี่ยวเนื่องด้วยบุญประเพณีฮีตสิบสอง ที่ชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ได้ถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ มาถึงปัจจุบัน

ประเพณีฮีตสิบสอง ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ซึ่งปกติก็มีพระธรรมคำสอนเพื่อยึดเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ คือสิ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานฮีตสิบสองนี้มักจะมีการปฏิบัติกันเป็นประจำทุกเดือน ครบสิบสองเดือนหรือหนึ่งปี จึงเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” แนวทางการประพฤติปฏิบัติตามฮีตสิบสองนับว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะคนจะได้นึกถึงแต่ในสิ่งที่ดีงาม แต่ละเดือนมีแนวทางการปฏิบัติที่มีแต่ความสร้างสรรค์ ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นปฏิบัติบูชา ถือว่าเป็นการบูชาที่ดีที่สุด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฮีตสิบสอง แต่ละประเพณีพอที่จะสรุปได้คือ เบญจศีลเบญจธรรม ศิล ๕ บุญกิริยาวัตถุ ๓ สังคหวัตถุ ๔ อปริหานิยธรรม ทศพิธราชธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนและพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ประเพณีฮีตสิบสองนำมาจากศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากพระพุทธศาสนาแผ่อิทธิพลเข้าในดินแดนแถบนี้เมื่อไร กำเนิดแนวคิดคำสอนฮีตสิบสองก็น่าจะเริ่มแต่เมื่อนั้น แล้วมีวิวัฒนการเป็นลำดับขั้นมา กว่าจะเป็นฮีตสิบสองที่เป็นหลักยึดเหนี่ยว เป็นคติสอนใจของชาวอีสาน ก็น่าจะใช้เวลาพอสมควร ประกอบกับประเพณีดั้งเดิมที่ชาวอีสานมีอยู่ก่อนแล้วซึ่งน่าจะสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงได้

ผสมผสานได้อย่างกลมกลืนแล้วกลายมาเป็นฮีตสิบสอง (จารีต) ให้ชาวอีสานได้ประพฤติปฏิบัติตราบเท่าทุกวันนี้

ปัจจัยที่นำไปสู่เปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสองของชาวเทศบาลกุดดินจี่ ประกอบด้วยด้านเศรษฐกิจปัจจัยด้านนี้แต่ก่อนคงยังมีไม่มากนัก จะเห็นได้จากการใช้ยวดยานพาหนะในแต่ละหมู่บ้าน สมัยเมื่อก่อนคนจะเดินไปไหนมาไหน หรือไปบ้านญาติส่งข่าวคราวต่างๆ ต้องเดินระยะใกล้ไกลก็เดินไปได้ ไม่เหมือนปัจจุบันใช้รถเป็นส่วนมากจึงจะไปได้ หรือจากเดิมที่ไม่เคยมีก็มีเพิ่มเข้ามา เช่น การบริหารส่งสิ่งของที่เป็นผลผลิตทางการเกษตร แต่ก่อนเคยใช้วัวเทียมเกวียนขนพืชพันธุ์ ซึ่งการขนก็ได้เที่ยวละไม่มาก ไม่เหมือนปัจจุบันใช้รถบรรทุกแทนแต่ละครั้งก็จะบรรทุกได้มาก เป็นต้น แล้วก็ยังมีสาธารณูปโภคอื่นๆ อีกมากมายชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู เช่น ขายเครื่องจักรและอุปกรณ์การเกษตร บริการตัดผมและเสริมสวย รถเช่า ร้านขายปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช ร้านขายรถจักรยานยนต์ บ้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านจำหน่ายวัสดุก่อสร้างและตกแต่ง สถานีบริการน้ำมัน การขนส่งสินค้า โดยรถบรรทุก เคเบิ้ลทีวี ซูเปอร์มาร์เก็ต การประกันภัย บริการอินเตอร์เน็ต ร้านจัดดอกไม้ ร้านจำหน่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ ร้านจำหน่ายยางรถยนต์ ร้านแว่นตา ร้านขายหนังสือ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมในสังคมไทยนี้เราจะพบว่าในสมัยก่อนที่เรายังไม่ได้ติดต่อกับสังคมอื่น หรือมีการติดต่อแต่น้อยมากนั้นค่านิยมทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมของคนไทยจะเปลี่ยนแปลงไปน้อยมากเกือบจะไม่เปลี่ยนแปลงเลย ตัวอย่างเช่น ก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์คนไทยทั่วๆ ไปยังมีค่านิยมทางวัฒนธรรมเรื่องความรักสนุกอย่างเด่นชัด ดังนั้น พฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมรักสนุกจะไม่ค่อยขยันขันแข็งไม่ค่อยอดทนไม่ค่อยเร่งรีบ แต่มาปัจจุบันนี้ ค่านิยมด้านรักสนุกได้ลดน้อยลงไปโดยเฉพาะในสังคมเมืองใหญ่ๆ จะเป็นที่แลกเปลี่ยนทางด้านค่านิยมทางวัฒนธรรมกับต่างชาติ ประกอบกับการดำรงชีวิตที่ต้องแข่งขันทำให้คนไทยยอมรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้าไว้อย่างมาก คนไทยในเมืองใหญ่ๆ จะขยันขันแข็งรีบเร่งขึ้น อดทน อดออมมากขึ้นกว่าในชนบท

ความเชื่อต่อประเพณีฮีตสิบสองที่ได้สืบทอดกันมากระทั้งปัจจุบัน ชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ก็มีความเชื่อต่อสิ่งที่คนโบราณเห็นว่าดี ถูกต้อง สมควร ความเชื่อและปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ จึงทำให้วิธีการดำเนินชีวิตมีลักษณะไปในทิศทางเดียวกัน หมายความว่า ถึงการเวลาที่ต้องทำกิจกรรมฮีตสิบสองใดๆ ร่วมกับชาวบ้านในเทศบาลตำบลกุดดินจี่ก็ทำ เช่น บุญเข้าพรรษา ออกพรรษา บุญผะเหวด เป็นต้น จะสังเกตเห็นว่า เมื่อถึงเทศกาลดังกล่าว ไม่มีใครโต้แย้งขัดขวางไม่ให้ทำกิจกรรมเหล่านี้เลย หรือแสดงความคิดเห็นว่า สิ่งที่ทำนี้ไม่ดีไม่ถูกต้อง เพราะชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่เชื่อว่าประเพณีที่คนโบราณได้รักษาไว้มีประโยชน์ต่อชุมชน ประเพณีดังกล่าวมีผลทั้งทางด้านจิตใจและการดำรงชีพ ฉะนั้นประเพณีฮีตสิบสอง จึงเป็นความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกัน

เป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นแบบเดียวกัน และยังคงอยู่ได้ก็เพราะชาวอีสานช่วยกันรักษาไว้

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองที่เกิดขึ้นของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู เทศบาลตำบลกุดดินจี่ได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไปตามกาลเวลาดังนี้การหลั่งไหลเข้ามาของประเพณีวัฒนธรรมตะวันตกหรือประเพณีวัฒนธรรมสมัยใหม่ซึ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และรับประเพณีวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา การเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่ซับซ้อน กับประเพณีวัฒนธรรมดั่งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งสลับซับซ้อนลึกซึ้ง เข้าใจได้ยาก ส่งผลให้ละเลยและหลงลืมประเพณีวัฒนธรรมดั่งเดิม เด็กยุคใหม่หลงลืมวัฒนธรรมประเพณีไทยซึ่งเป็นสิ่งที่ดีงาม แต่กลับไปเรียนแบบประเพณีวัฒนธรรมของชาวตะวันตก ความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามา เช่นการสื่อสาร วิทยุโทรทัศน์ นับเป็นสื่ออันสำคัญที่ทำให้ชุมชนได้รับข่าวสารเรื่องราวต่างๆ เกิดการเรียนรู้ ยอมรับและปรับเปลี่ยนประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมุ่งความทันสมัย ไม่คำนึงถึงรากฐานประเพณีวัฒนธรรมและประเพณีดั่งเดิมที่เคยประพฤติปฏิบัติมา

ด้านที่ปรับตัวได้ทำให้เกิด การพัฒนาประเพณีฮีตสิบสอง ก่อให้เกิดการพัฒนาประเพณีได้ดียิ่งขึ้น ทำให้ใช้ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ สั้นลง ทันต่อเหตุการณ์ไม่ยืดยาวเสียเวลาทิ้งไปโดยใช่เหตุ ประหยัดเวลา เข้าใจในประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามได้ง่าย พร้อมที่จะรับเอาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่หลั่งไหลเข้ามาจากชาวตะวันตก ในส่วนที่ไม่ขัดต่อประเพณีดั่งเดิมของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

ด้านที่ปรับตัวไม่ได้ ด้วยอัตราความเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่เท่ากันเมื่อวัฒนธรรมประเพณีทางวัตถุที่เจริญก้าวหน้า แต่วัฒนธรรมประเพณีที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความคิด ความเชื่อวิถีการปฏิบัติยังคงเป็นแบบเดิมๆ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปรับตัว เช่น การขยายตัวอุตสาหกรรม ย่อมต้องปรับพร้อมกับการขยายตัวทางด้านการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งไม่สามารถตามทันหรือปรับตัวเข้ากันไม่ได้ ก็จะเกิดการหักล้างทางวัฒนธรรมจากการปรับตัวไม่ทัน ก็จะมีปัญหาตามมา เช่น ปัญหาการประพฤติผิดทางวัฒนธรรม ประเพณี ไม่อยู่ในร่องลอยของประเพณีวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติเป็นต้น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประเพณีวัฒนธรรม จึงควรเป็นไปอย่างสมดุลและสัมพันธ์กัน

แม้ว่าสถานการณ์ปัจจุบันจะมองดูว่า ความผูกพันทางสังคมและประเพณีวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวเทศบาลกุดดินจี่อย่างไรก็ตามชาวเทศบาลกุดดินจี่ ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่คือ ฮีตสิบสอง แต่ความจริงแล้วสถานการณ์ดังกล่าวไม่ทำให้แนวความคิดที่ยึดปฏิบัติมาลดลงแต่ประการใด แม้ว่าจะมีบ้างก็

เป็นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อาทิ บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ บุญข้าวจี่หรือบุญเดือนสาม บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก ประเพณีฮีตสิบสองอื่นๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

เมื่อถึงเทศกาลของงานแต่ละประเภท เช่น บุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่ แต่ละหมู่บ้านก็จะจัดขึ้นประจำทุกๆ ปี หรือบุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า บุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบ บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง เหล่านี้ก็เช่นเดียวกัน ถึงเทศกาลวันบุญประเพณีดังกล่าวก็จะประกอบกิจกรรมร่วมกันของชาวเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลางจังหวัดหนองบัวลำภูร่วมกันประกอบกิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นการยึดถือปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและอนุรักษ์ไว้เพื่อคนรุ่นหลังสืบไป

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

๑. ควรมีการวิจัยคุณค่าของประเพณีฮีตสิบสองกับการส่งเสริมวัฒนธรรมภาคอีสาน

๒. ควรศึกษาผลการประยุกต์ใช้ฮีตสิบสองในการเผยแพร่ความรู้ด้านการครองเรือน

๓. ควรศึกษาวิเคราะห์ถึงครองสิบสี่ที่ชาวอีสานยังคงประพฤติปฏิบัติกันอยู่อย่างต่อเนื่องสืบๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

๔. ควรมีการศึกษาถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาแพร่หลายในสังคมไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ถวิล มาศจรัส. **ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖.

ถวิล มาศจรัส. **ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗.

ปรีชา พิณทอง. **ไขภาษิตโบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

ไพบูลย์วัฒนศิริธรรม. **ประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**สถาบันวิจัยระบบ . .สาธารณสุข กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ .**ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม** .กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

การศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ เรื่อง กบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร
An Analytical Study of the Criterion in Line with the Ethics of Phibun rebellion in Yasothon Annals

พระมหาวุฒิชัย ธมฺมเตโช [*](สว่างแสง)
ผศ [**] จรัส ลีกา.ดร.ผศ ,จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ.ดร.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาทฤษฎีทางจริยศาสตร์และเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์ ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร ๓) เพื่อวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร

ผลการวิจัยพบว่า ทฤษฎีทางจริยศาสตร์เป็นศาสตร์สาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาที่ว่าด้วยคุณค่าความดี ที่มุ่งอธิบายคุณค่าทางความประพฤติของมนุษย์ และมนุษย์สามารถพัฒนาจิตใจไปสู่อุดมคติในชีวิต คุณความดียังเป็นหลักประกันที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ดิรัจฉาน จริยศาสตร์ยังเป็นมาตรการหรือเกณฑ์ในการตัดสินความดี เลว เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์แนวทฤษฎีสัมพัทธนิยม เป็นเกณฑ์ตัดสินที่มองว่าความดีไม่ใช่สิ่งตายตัว ต้องขึ้นอยู่กับบุคคลและต้องขึ้นอยู่กับ จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เราควรเคารพในวัฒนธรรมของสังคมอื่น เช่นเดียวกับที่เขาจะเคารพวัฒนธรรมของเรา และเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ ที่อาศัยเจตนาเป็นหลักตัดสินความดี แต่เจตนาต้องสัมพันธ์กับผลของการกระทำ และผลของการกระทำต้องสัมพันธ์กับบริบทสังคม ที่สังคมบัญญัติเพื่อไม่ถูกติเตียนจากผู้รู้หรือถูกติเตียนจากสังคม เพราะจริยธรรมเป็นพันธะสัญญาที่เกิดจากการทำสัญญาในหมู่ปัจเจกชน ที่สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อกำกับความประพฤติและความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่นที่อยู่ร่วมในสังคม จริยธรรมจึงมีความหมายในบริบทของสังคมที่เป็นระบบระเบียบเท่านั้น

กบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธรเกิดขึ้นราว ปี พในแผ่นดิน ๒๔๔๕-๒๔๔๓ .ศ. เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของราษฎรเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ๕ของรัชกาลที่ ของชนชาติ จังหวัดยโสธรมีเกี่ยวพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขงที่อพยพหนีภัยสงครามมาจากนครเชียงรุ้งแสนหวีฟ้า ในเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนานของจีนและมีความสัมพันธ์กับ

[*] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[**] อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พระราชอาณาจักรล้านช้างร่มขาว จนเกิดเหตุวิวาทกันระหว่างกลุ่มของพระวอ พระตา กับพระเจ้าสิริบุญสารเจ้าล้านช้างเวียงจันทร์ เป็นเหตุให้มีการอพยพครอบครัวลาวมาตั้งรกรากใหม่ในบริเวณที่ภาคอีสานประเทศไทยในปัจจุบัน หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองหัวเมืองอีสาน เกิดความไม่พอใจของกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองและราษฎร จึงได้มีการออกลายแทงคำพยากรณ์โดยอาศัยความเชื่อทางศาสนาเรื่อง ยุคศรีวิไลของพระศรีอาริยเมตไตรย ซึ่งต่อมากลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองภาคประชาชนที่ต่อสู้กับรัฐบาล และได้มีผู้ตั้งตนเป็นผู้มีบุญเป็นจำนวนมากตามท้องที่ต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อปลดปล่อยรัฐอีสานและสร้างอาณาจักรใหม่ที่ไม่ขึ้นต่อไทยและฝรั่งเศส ต่อมาฝ่ายรัฐบาลได้ปราบปรามกลุ่มกบฏผีบุญได้สำเร็จ

กบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร แม้จะเป็นปฏิบัติการทางการเมืองแต่ก็ใช้หลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ กบฏผีบุญเป็นลัทธิสั่งสมบุญเพื่อให้ได้ความสุข การตัดสินความถูกผิดต้องมองให้เห็นถึงเหตุผลของการกระทำ ความถูกต้องขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เป็นผู้ให้คุณค่า การที่ประชาชนในเมืองยโสธรทำการต่อต้านอำนาจรัฐเป็นไปตามมโนธรรมสำนึกรักและหวงแหนวัฒนธรรมของตน เพราะทุกเชื้อชาติย่อมมองว่าเชื้อชาติวัฒนธรรมของตนสูงค่าเสมอ ในเรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธรได้ปรากฏกลุ่มผีบุญที่มีพระสงฆ์เป็นหัวหน้าซึ่งแตกต่างจากกลุ่มอื่น ซึ่งการกระทำของพระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป แม้จะมีความบกพร่องตามพระวินัย แต่ไม่ผิดในทางธรรมที่ต้องการเกื้อกูลสังคมให้ดีงาม ความผิดพระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป คือ เลือกที่จะอยู่เคียงข้างราษฎรไม่เข้าข้างฝ่ายรัฐบาล จึงเป็นความผิดถึงขั้นตั้งข้อหากบฏ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณจึงต้องทำหน้าที่ต่อสังคมในการเป็นขวัญและกำลังใจให้กับประชาชนที่ตกทุกข์ได้ยาก การกระทำของกบฏผีบุญเป็นการทำตามสิทธิทางธรรมชาติในการแสวงหาผลประโยชน์และการเอาชีวิตรอด ในสภาวะที่รัฐไม่สามารถให้การคุ้มครองได้ และมีสิทธิในการแสวงหาจริยธรรมและผูกตนเองเข้ากับจริยธรรมใหม่ จริยธรรมจึงเป็นงานสร้างของปัจเจกชนที่มีเหตุผล เพื่อรักษาความสัมพันธ์ของตนเองกับคนในสังคมเดียวกัน ดังนั้น การกระทำของผีบุญและประชาชนอยู่ภายใต้เงื่อนไข ของสภาวะธรรมชาติที่แตกต่างกับสภาวะทางสังคมที่ปลอดภัย เป็นการแสวงหาการเอาตัวรอดของราษฎร ที่ต้องการปกป้องวัฒนธรรมและผลประโยชน์ของตนเอง

คำสำคัญ: เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์, กบฏผีบุญ, พงศาวดารเมืองยโสธร

Abstract

The purposes of this study were 1 (to study the theory and criterion on line with ethics, 2 (to study the concept of Phibun rebellion, and 3 (to

analyze the criterion in line with ethics of Phibun rebellion in Yasothon Annals .The study was a qualitative research .

The results were following: The ethics theory was one of philosophy science which was concerned with goodness that explained the value of human behavior; so human being could develop their mind into life ideal .Goodness was an assurance that differentiate human from animal . Ethics were also the regulation or judgement rule of goodness and badness . The criterion in line with ethics of Ethical Relativism was a rule focused that goodness was not constant but it depended on individual and must be as custom, tradition, and culture in each society .In this regard, we should respect different culture as others would do for ours .The criterion was held on the intention in judging goodness but related to action result, which was also related to the social context specified for not being complaint; it was because ethics were a promise that was by individual in group decision to control behavior and relationship between people in society .Therefore, ethics were meaningful in social context was only a rule.

Phibun rebellion in Yasothon Annals happened approximately in B.E . 24443-2445 in the reign of King Rama V .It was political ideology of population in conserving national culture and tradition .Yasothorn Province was related to Mekong river ethic group which emigrated from NakhonChaingrungSanwifa War in Sipsong Panna, Autonomous Prefecture, which was in the extreme south of Yunnan, China and related to the Kingdom of White Parasol Lan Xang .So there was a quarrel of ethic between PhrawoPhrata and PhrachaoSiribounyasan, King of Vientiane, which there was an emigration to the Northeastern of Thailand at present .After the administrative revolution in Esan provinces, there was a dissatisfaction in a group of local royalty and population :therefore, a forecast according to religious belief in civilization period of Metteyya .Then, that was a political ideology in population association that fought to the government .At that time, many people nominated themselves be meritorious person at various places with the destination to liberate Esan state and build up new territory out of Thai and France colony .After that, the government had stopped accomplishing the Phibun rebellion.

Even though Phibun rebellion of Yasothon Annals was a political operation, it used Buddhist ethics as practical method .Phibun rebellion was a doctrine of accumulated virtue for seizing happiness .To judge right and wrong must focus on the behavioral result :right depended on feeling of human who gave a virtue .The way that Yasothon population protested against state power was as conscience of love sense and self-cultural pride; it was because every race naturally would admire their nation and culture were priceless .In Phibun rebellion, there were 3 monks, as the leaders, who were defective from Dhamma discipline but not in religious .They chose to stay with people not the government so that they were sentenced to be rebels. The action of Phibun rebellion was as natural right in seeking for the benefit and staying alive in suffering time by the government .In this respect, people had the right to find the ethics and tie themselves to new ethics .Therefore, ethics were a work of reasonable individual which was to seek for staying alive that people would like to protect the culture and self-benefit.

Keywords : Criterion in line with ethics, Phibun rebellion, Yasothon Annals

๑. บทนำ

ประวัติศาสตร์เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของมนุษย์ที่ผ่านมาแล้วในอดีต เพื่อบ่งบอกถึงความเป็นมาของชนชาติและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์นอกจากจะบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีตแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการใช้ศึกษาแนวคิดพฤติกรรมของคนในสังคมสมัยนั้นๆ เพราะทุกสังคมย่อมมีมาตรฐานทางจริยธรรม ซึ่งจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งที่ได้มาจากคำสอนทางศาสนา หรือศาสนาเข้ามามีบทบาทในด้านจริยธรรม จริยธรรมจึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ ความประพฤติย่อมเป็นกระจกเงาส่องให้เราเห็นอุปนิสัยและนิสัยของคน จริยศาสตร์จึงได้ช่วยตีค่าของมนุษย์[๑๖] และมีวิวัฒนาการมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีและกฎหมายของรัฐ รัฐสร้างกฎหมายขึ้นเพื่อความดีของกลุ่มชน จำเป็นต้องลงโทษเมื่อประชาชนไม่ยอมปฏิบัติตาม ส่วนจริยศาสตร์ว่าด้วยความดีอันสูงสุดของปัจเจกชน ศาสตร์ทั้งสองจึงเกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิด เพราะความดีของสาธารณชนย่อมไปจากปัจเจกชนและปัจเจกชนจะดียิ่งขึ้นถ้าได้อยู่ในชุมนุมชนที่ดี

[๑๖] ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

รัฐช่วยคุ้มครองสิทธิและทรัพย์สินของปัจเจกชน รัฐยังต้องออกกฎหมายที่ไม่ขัดกับศีลธรรมด้วย หลักจริยธรรมจึงเป็นเครื่องนำทางของรัฐ รัฐใดไม่ถือหลักศีลธรรมเป็นเครื่องนำย่อมเป็นรัฐป่าเถื่อน จริยศาสตร์จึงเป็นการแสวงหาความสูงส่งเลอเลิศทางศีลธรรมของปัจเจกชน มุ่งเอาความดีสูงสุดของมนุษย์[๑๗] แต่หากรัฐละเมิดกฎศีลธรรม พยายามบีบบังคับด้วยกำลังพลและอำนาจต่อสาธารณชน รัฐนั้นย่อมขาดความชอบธรรมในการปกครองดูแลสาธารณชนที่อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ ดังที่ปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ในระหว่าง พ.ศ. ซึ่งถือว่าเป็นขบวนการทางการเมืองภาคประชาชนที่สำคัญของ ๕ในรัชกาลที่ ๒๔๔๕-๒๔๔๓ ประวัติศาสตร์ชาติไทย และไม่ค่อยมีใครกล่าวถึงมากนัก เนื่องด้วยความพยายามของชนชั้นปกครองที่จะสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิ์ของสยามประเทศ ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงขึ้นในสังคมภาคอีสาน จนเกิดการต่อต้านของกลุ่มประชาชนที่เรียกว่า ปรากฏว่ามี “กบฏผีบุญ” อยู่มากในทางภาคอีสานในสมัยนั้น

กรณีผีบุญนั้น เกิดจากข่าวลือในลายแทงหนังสือตำนานพระยาอินทร์ ทั้งชาวบ้านและพระภิกษุต่างก็คัดลายแทง และนำมาอ่านในที่ประชุมชน จนชาวอีสานแตกตื่นกลัวภัยจากกลียุคกันเกือบทั่วทั้งภาคอีสาน ข่าวเล่าลือเรื่อง ท้าวธรรมิกราช จะมาเกิดและบ้านเมืองจะเกิดอาเพศได้แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว มีผู้ตั้งตนเป็นองค์บุญหรือท้าวธรรมิกราชเกือบทุกหนแห่ง บางกลุ่มมีสมัครพรรคพวกมาก และคิดตั้งตัวต่อสู้อำนาจรัฐ เจ้าเมือ)องจนต้องใช้ (กำลังทหารปราบปรามกัน[๑๘] จังหวัดยโสธรก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการการปกครอง และปรากฏกลุ่มผีบุญขึ้นในพื้นที่ แต่ที่จังหวัดยโสธรนั้นผู้นำในการก่อการนั้นแตกต่างจากกลุ่มผีบุญอื่นๆ เพราะส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและมีประชาชนหลงเชื่อเป็นจำนวนมาก โดยอาศัยความเชื่อด้านศาสนาเข้ามาใช้เป็นเครื่องมือในการปลุกระดมคนให้ลุกขึ้นต่อต้านอำนาจรัฐ แต่เพราะด้วยเหตุผลอะไรประชาชนจึงให้ความร่วมมือและหันหลังให้กลับกฎหมายบ้านเมืองในสมันนั้น และหลังจากการปราบปรามประวัติศาสตร์ก็บันทึกไว้ว่าคนเหล่านี้เป็น กบฏ แท้จริงแล้วคนเหล่านี้สมควรเรียกว่ากบฏหรือไม่ เพราะเมื่อสังคมขาดระเบียบและละเมิดข้อตกลงทางจริยธรรมกับสมาชิกในสังคม ความดีความเลวของรัฐก็ถูกสั่นคลอนลง พันธสัญญาที่ประชาชนเคยให้ไว้ว่าหากปฏิบัติตามแนวทางจริยธรรมของรัฐแล้วประชาชนก็จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐก็จะยุติลง คนก็จะหลุดเข้าสู้สภาวะการเอาตัวรอดตามธรรมชาติ และจะแสวงหาแนวทางทางจริยธรรมโดยอาศัยอำนาจกลางเข้ามากำกับและทำพันธสัญญาที่ผูกมัดคนในสังคมเข้าร่วมกัน และก็จะกลับเข้า

---

[๑๗] วศิน อินทสระ, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (สำนักพิมพ์บรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๑-๔๒.

[๑๘] เติม วิภาคย์พจนกิจ, **กบฏผู้มีบุญ ๒**, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพานิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗.

สู่สภาวะของจริยธรรมทางสังคมใหม่อีกครั้ง จริยธรรม ศีลธรรมจะมีความหมายก็แต่ในบริบทของสังคมที่มีระบบระเบียบเท่านั้น[๑๙]

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร ว่ามีแนวทางในการปฏิบัติด้านจริยธรรมอย่างไร มีเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์อย่างไร ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการศึกษาทฤษฎีทางจริยศาสตร์และเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์ เพื่อเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และเข้าใจประวัติศาสตร์มากขึ้น ทั้งนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมยุคปัจจุบันได้ เพื่อประโยชน์สูงสุดทางด้านจริยธรรมทั้งส่วนบุคคล สังคม และประเทศชาติ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาทฤษฎีทางจริยศาสตร์และเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์

๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธ

๓. เพื่อวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และลงศึกษาภาคสนามในพื้นที่จริง (Field Research) กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูล ทำการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง มี ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ กลุ่มบรรพชิต จำนวน ๕ รูป กลุ่มที่ ๒ ปราชญ์และนักวิชาการในจังหวัดยโสธร จำนวน ๕ คน และกลุ่มที่ ๓ กลุ่มประชาชนในพื้นที่ปรากฏผีบุญในพงศาวดารเมืองโสธร จำนวน ๒๐ คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษจากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยแบ่งแหล่งข้อมูลการศึกษาเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย อรรถกถา และเอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และ ๒) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ บทความ เว็บไซต์ และงานวิจัย

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่การวิจัยภาคสนาม จังหวัดยโสธร ตามประวัติศาสตร์ประมาณปีพในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดยโสธร ซึ่งประกอบไปด้วยตำบลในเมือง ๒๔๔๕-๒๔๔๓ .ศ. ยโสธร ตำบลค้อเหนือและตำบลสำราญ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจปรากฏการณ์จริงและการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มเป้าหมาย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และอภิปรายผล

---

[๑๙] เนื่องน้อย บุณยเนตร, **จริยศาสตร์ตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. ทฤษฎีทางจริยศาสตร์และเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์ จากการวิจัยทฤษฎีทางจริยศาสตร์และเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประเด็นสำคัญและสรุปผลการวิจัยได้ ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านความหมายของจริยศาสตร์พบว่า จริยศาสตร์เป็นศาสตร์สาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องคุณค่าความดี กฎศีลธรรม จริยธรรม ที่พยายามศึกษาคุณค่าของความดี อุดมคติของชีวิตและแสวงหาความดีสูงสุด เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความประพฤติของมนุษย์และชี้ให้เห็นความถูกผิด ๒) ด้านอุดมคติชีวิตพบว่า อุดมคติชีวิต คือ การศึกษาถึงอุดมการณ์สูงสุดของมนุษย์ ได้แก่การศึกษาว่าอะไรดีที่สุดและประเสริฐสุดสำหรับชีวิต สามารถแบ่งอุดมคติชีวิตตามทัศนะของนักจริยศาสตร์ได้ ๓ ทฤษฎี คือ ๑) สุขนิยม สิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา คือ ความสุข ๒) อสุขนิยม ความสุขจะต้องมีพื้นฐานอยู่ที่จิตและ ๓) มนุษยนิยม เน้นพัฒนามนุษย์ให้ถึงขีดสุดทั้งด้านร่างกายและจิตวิญญาณ ๓) ด้านทฤษฎีเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์พบว่า ทฤษฎีสัมพัทธนิยมเป็นทฤษฎีตัดสินทางจริยศาสตร์ที่ว่า ความดีเป็นสิ่งไม่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีประเด็นที่สอดคล้องกับเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินถูกผิด โดยสามารถพิจารณาได้จากเจตนาไปสัมพัทธ์กับผลของการกระทำและบริบททางสังคมที่บัณฑิตหรือผู้รู้ไม่ติเตียน เพราะจริยธรรมเป็นพันธะที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อมาควบคลุมความประพฤติของตนเองและเพื่อรักษาความสัมพันธ์ของคนในสังคม

๒. แนวคิดเรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร จากการวิจัยแนวคิดเรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร เริ่มต้นจากรัฐบาลไทยสามารถเข้าครอบครองหัวเมืองอีสานและดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง หลังจากที่เมืองเวียงจันทร์ได้เกิดการวิวาทกันระหว่าง เจ้าพระวอ เจ้าพระตา เป็นเหตุทำให้เกิดสงครามล้างเผ่าพันธุ์ และรัฐบาลไทยก็เข้ามามีบทบาทและอำนาจในดินแดนอีสานแห่งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประเด็นแนวคิดเรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธรได้ ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสาเหตุของการเกิดขึ้นของกบฏผีบุญพบว่า แต่เดิมประชาชนในภาคอีสานมีความเชื่อเรื่องยุคพระศรีอริยเมตไตรย และต่อมาได้เกิดเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองเพื่อปลดปล่อยรัฐอีสานที่เรียกว่า “กบฏผีบุญ” ๒) ด้านลักษณะและวิธีการของกบฏผีบุญพบว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ที่มีหนังสือคำพยากรณ์เกี่ยวกับเหตุอาเพศต่างๆ เพื่อหาการสนับสนุนจากประชาชน ด้วยวิธีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางบ้านเมืองเข้าความเชื่อทางศาสนาในการช่องสุมผู้คน เมื่อมีกำลังมากก็ยกกำลังคนเข้าตีหัวเมืองต่างๆ มีเป้าหมายเพื่อปลดปล่อยรัฐอีสาน ๓) ด้านมาตรการที่รัฐบาลใช้ในการปราบกบฏผีบุญพบว่า รัฐบาลไทยได้ตั้งข้อหาเป็นกบฏเพื่อความชอบธรรมในการใช้กำลังเข้าปราบปราม และในกรณีพระสงฆ์ที่เข้าร่วมทั้ง ๓ รูปนั้น ก็ให้พระญาณรักขิตเป็นผู้สอบทางพระวินัย การจัดการความวุ่นวายในมณฑลอีสานจึงสงบเรียบร้อยดี

๓. เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร จากการวิจัยเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร โดยสรุปเป็นประเด็น ๓ ประเด็น คือ ๑) ด้านเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์แนวทฤษฎีสัมพัทธนิยมพบว่า ความดี ความชั่วนั้นไม่ใช่สิ่งตายตัว ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือปัจจัยอื่นๆ แบ่งออกได้เป็น ๒ ประการ คือ (๑) ความดีขึ้นอยู่กับบุคคล ฝ่ายกบฏผีบุญและฝ่ายรัฐบาลพยายามหาการสนับสนุนจากประชาชน ไม่ว่าฝ่ายใดจะดีหรือไม่ล้วนแล้วแต่ตัดสินได้จากการเลือกของประชาชน ความดีจึงขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ (๒) ความดีขึ้นอยู่กับสังคมราษฎรในเมืองยโสธรต่างมีรูปแบบวัฒนธรรมที่เกี่ยวพันธ์กับอาณาจักรลาวล้านช้าง ภายหลังรัฐบาลไทยประกาศยกเลิกวัฒนธรรมแบบเดิม พร้อมกับนำวัฒนธรรมของตนเองเข้ามาแทน สัมพัทธแนวนี้ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิทางจริยธรรม เพราะ ทุกสังคมย่อมมองว่าจริยธรรมของตนถูกต้องเสมอ ๒) ด้านเกณฑ์ตัดสินทางพุทธ จริยศาสตร์พบว่า กบฏผีบุญในเมืองยโสธรมีพระภิกษุเป็นหัวหน้า การกระทำของพระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป แม้จะมีความผิดทางพระวินัย แต่ก็กระทำลงไปเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทำให้เหตุการณ์กบฏผีบุญที่เมืองยโสธรไม่รุนแรงจนถึงขั้นรบราฆ่าฟันกัน เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ อาศัยเจตนาและผลของการกระทำ แต่ก็ใช้องค์ประกอบทางสังคมด้วยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการตัดสินความถูกผิด ๓) ด้านทฤษฎีพันธสัญญาพบว่า จริยธรรมเป็นการทำข้อตกลงกันของปัจเจกชน โดยสมมติให้สภาวะธรรมชาติและสังคมที่เป็นระเบียบมีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกับกลุ่มผีบุญที่เกิดจากสภาวะธรรมชาติของสังคม ซึ่งกระทำตามสิทธิทางธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดจากสถานการณ์บังคับ และผูกกันเข้าเป็นสังคมใหม่โดยใช้ คุณค่าทางจริยธรรมที่ตกลงทำร่วมกัน และละทิ้งจริยธรรมเก่าเพราะการละเมิดข้อตกลงทางจริยธรรม การตั้งข้อหาก่อการกบฏให้แก่กลุ่มผีบุญจึงเป็นเรื่องที่ไม่สมควร ภายใต้กฎทางธรรมชาติ

๕. การอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ได้พบประเด็นที่น่าสนใจ จึงนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. ทฤษฎีทางจริยศาสตร์และเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์ จากการวิจัยทฤษฎีทางจริยศาสตร์และเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์พบว่า ทฤษฎีทางจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยคุณค่าความดีทางความประพฤติของมนุษย์ และมนุษย์สามารถพัฒนาจิตใจไปสู่อุดมคติในชีวิต จริยศาสตร์ยังเป็นมาตรการหรือเกณฑ์ในการตัดสินความดี เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์แนวทฤษฎีสัมพัทธนิยม เป็นเกณฑ์ตัดสินที่มองว่าความดีไม่ใช่สิ่งตายตัว ต้องขึ้นอยู่กับบุคคลและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เราควรเคารพในวัฒนธรรมของสังคมอื่น เช่นเดียวกับที่เขาจะเคารพวัฒนธรรมของเรา และเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ ที่อาศัยเจตนาเป็นหลักตัดสินความดี แต่เจตนาต้องสัมพันธ์กับผลของการกระทำ และผลของการกระทำต้องสัมพันธ์

กับบริบทสังคม ที่สังคมบัญญัติเพื่อไม่ถูกติเตียนจากผู้รู้หรือถูกติเตียนจากสังคม เพราะจริยธรรมเป็นพันธะสัญญาที่เกิดจากการทำสัญญาในหมู่ปัจเจกชน ที่สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อกำกับความประพฤติของตนเองกับผู้อื่นที่อยู่ร่วมในสังคม จริยธรรมจึงมีความหมายในบริบทของสังคมที่เป็นระเบียบเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับชัชชัย คุ้มทวีพร[๒๐]ที่ศึกษาเรื่อง “จริยศาสตร์ : ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม” สรุปความได้ว่า สังคมแต่ละสังคมแตกต่างกันและมีหลักจริยธรรมแตกต่างกัน ไม่มีเกณฑ์แบบภววิสัยในจริยศาสตร์จึงไม่มีสัจจสากล ในการตัดสินการกระทำของคนในวัฒนธรรมอื่นถือเป็นความเย่อหยิ่ง และสอดคล้องกับพระครูสุนทรชัยวัฒน์ (ทวี สุชีโว-ตัวประโคน)[๒๑] ที่ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ตามทัศนะของ “วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท การตัดสินจากเจตนาที่เป็นกุศลพระพุทธศาสนาใช้เกณฑ์ อกุศลเป็นหลัก ใช้ผลของการกระทำ โดยพิจารณาจากการยอมรับของวิญญูชน และสอดคล้องกับเนื่องน้อย บุณยเนตร[๒๒] ที่ศึกษาเรื่อง สรุปความได้ว่า ทฤษฎีพันธสัญญามองพันธะหน้าที่ทาง “จริยศาสตร์ตะวันตก” ผล เพื่อกำกับความประพฤติและจริยธรรมว่า เป็นผลของการทำสัญญาในหมู่ผู้มีเหตุระหว่างตนเองกับผู้อื่นที่อยู่ร่วมในสังคม จริยธรรมจึงมีความหมายในบริบทของความสัมพันธ์สังคมที่เป็นระเบียบ

๒. แนวคิดเรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร จากการวิจัยแนวคิดเรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธรพบว่า กบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธรเกิดขึ้นราว ปี พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๔๕ ในรัชกาลที่ ๕ เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของราษฎรเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมของชนชาติ จังหวัดยโสธรมีเกี่ยวพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขงที่อพยพหนีภัยสงครามมาจากนครเชียงรุ้งแสนหวีฟ้าและมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านช้าง จนเกิดเหตุวิวาทกันระหว่างกลุ่มของพระวอ พระตา กับพระเจ้าสิริบุญ เป็นเหตุให้มีการอพยพมาตั้งรกรากใหม่ในบริเวณที่ภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองหัวเมืองอีสาน เกิดความไม่พอใจของกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองและราษฎร จึงได้มีการออกลายแทงคำพยากรณ์โดยอาศัยความเชื่อเรื่องยุคพระศรีอาริยเมตไตรย ซึ่งต่อมากลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง และได้มีผู้ตั้งตนเป็นผู้มีบุญเป็นจำนวนมากตามท้องที่ต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อปลดปล่อยรัฐอีสานและสร้างอาณาจักรใหม่ที่ไม่ขึ้นต่อไทย ซึ่งสอดคล้องกับบำเพ็ญ ณ

---

[๒๐] ชัชชัย คุ้มทวีพร, **จริยศาสตร์ : ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : Mild Publishing : ๒๕๔๑), หน้า ๒๘.

[๒๑] พระครูสุนทรชัยวัฒน์ (ทวี สุชีโว-ตัวประโคน), “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕.

[๒๒] เนื่องน้อย บุณยเนตร, **จริยศาสตร์ตะวันตก,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

อุบล[๒๓] ที่ศึกษาเรื่อง สรุปความได้ว่า ต้นวงศ์ของเมืองยโสธร “เมืองอุบลราชธานีเล่าเรื่อง” และเมืองอุบลราชธานี นั้นมีการสืบเชื้อสายมาตามลำดับจากนครเชียงรุ้งแสนหวีฟ้า และ สอดคล้องกับพระมหาปริญญา วรญาโณ (ทศช่วย)[๒๔] ที่ทำการวิจัยเรื่อง ความเชื่อเรื่องโลก” “องร้อยเอ็ดจังหวัดร้อยเอ็ดยุคพระศรีอริยเมตไตรยของประชาชนในเขตเทศบาลเมื ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรย เป็นโลกยุคอุดมคติ อุดมการณ์ จินตนาการ คนเราเมื่อได้ทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ จะได้มีโอกาสไปพบพระศรีอริย เมตไตรย และสอดคล้องกับสุมิตรา อำนวยศิริสุข[๒๕] ที่ทำการวิจัยเรื่อง ผู้มีบุญในกบฏ” -๒๔๔๔ .ศ.ผลการวิจัยพบว่า กบฏผู้มีบุญในมณฑลอีสาน พ “๒๔๔๕-๒๔๔๔ .ศ.อีสาน พ เป็นการรวมกลุ่มของผู้ที่ไม่พอใจในระบบการเมื ๒๔๔๕อง การปกครอง มีข้าหลวงต่าง พระองค์และข้าราชการไทยเป็นผู้บริหารงานที่มีอำนาจสูงสุดแทนผู้ปกครองท้องถิ่นเดิม จึง เกิดความไม่พอใจจึงทำการต่อต้านเพื่อปลดปล่อยรัฐอีสาน

๓. เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธร จากการ วิจัยเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เรื่องกบฏผีบุญในพงศาวดารเมืองยโสธรพบว่า กบฏผีบุญใน พงศาวดารเมืองยโสธร แม้จะเป็นปฏิบัติการทางการเมืองแต่ก็ใช้หลักจริยธรรมทาง พระพุทธศาสนาในการปฏิบัติ การตัดสินความถูกผิดต้องมองให้เห็นถึงเหตุผลของการกระทำ การที่ประชาชนในเมืองยโสธรทำการต่อต้านอำนาจรัฐเป็นไปตามมโนธรรมสำนึกรักและหวง แหนวัฒนธรรมของตน เพราะทุกสังคมย่อมมองว่าวัฒนธรรมของตนสูงค่าเสมอ กบฏผีบุญใน เมืองยโสธรมีพระสงฆ์เป็นหัวหน้า ซึ่งการกระทำของพระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป แม้จะมีความบกพร่อง ตามพระวินัย แต่ไม่ผิดในทางธรรมที่ต้องการเกื้อกูลสังคมให้ดีงาม ความผิดพระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป คือ เลือกที่จะอยู่เคียงข้างราษฎรไม่เข้าข้างฝ่ายรัฐบาล จึงเป็นความผิดถึงขั้นตั้งข้อหากบฏ การกระทำของกบฏผีบุญเป็นการทำตามสิทธิทางธรรมชาติในการแสวงหาผลประโยชน์และ การเอาชีวิตรอด ในสภาวะที่รัฐไม่สามารถให้การคุ้มครองได้ และมีสิทธิในการแสวงหา จริยธรรมและผูกตนเองเข้ากับจริยธรรมใหม่ จริยธรรมจึงเป็นงานสร้างของปัจเจกชนที่มี เหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับไพฑูรย์ มีกุศล[๒๖]ที่ศึกษาเรื่อง “กบฏผู้มีบุญ ๑” สรุปความได้ว่า

---

[๒๓] บำเพ็ญ ณ อุบล, เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕-๗๐.

[๒๔] **พระมหาปริญญา วรญาโณ (ทศช่วย), “ความเชื่อเรื่องโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.**

[๒๕] สุมิตรา อำนวยศิริสุข, “**กบฏผู้มีบุญในมณฑลอีสาน พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๔๔๕**”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, (บัณฑตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๒๔.

[๒๖] ไพฑูรย์ มีกุศล, **กบฏผู้มีบุญ ๑, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน** , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพานิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

การเกิดกบฏผีบุญมีสาเหตุที่เกิดจากสภาพการณ์โดยทั่วไปของมณฑลอีสานและมณฑลใกล้เคียง เช่น ปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ปัญหาการฉ้อโกง ปัญหาความแตกต่างทางวัฒนธรรมทางสังคม และสอดคล้องกับวิทย์ วิศทเวทย์[๒๗] ที่ศึกษาเรื่อง สรุป “จริยศาสตร์เบื้องต้น” วามได้ว่า การกระทำต่างๆนั้นดีหรือเลวขึ้นอยู่กับอารมณ์ของมนุษย์เป็นเกณฑ์ตัดสิน หมู่ชนคที่อยู่ต่างที่กันอาจมีจารีตประเพณีไม่เหมือนกันได้ คุณค่าของจริยธรรมของสังคมจึงต่างกัน การนำจริยธรรมหนึ่งไปตัดสินอีกจริยธรรมหนึ่งเป็นเรื่องไม่สมควร เพื่อให้ทุกสังคมเคารพสิทธิทางจริยธรรมซึ่งกันและกัน และสอดคล้องกับพระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตฺโต)[๒๘] ที่ศึกษาเรื่อง สรุปความได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเจตนากับผลของการกระทำ ถือ “พุทธธรรม” เป็นหลักสำคัญในการตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามทัศนะของพุทธปรัชญา นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างเจตนากับผลของการกระทำแล้ว สภาพของสังคมก็นับว่ามีผลต่อการตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม เป็นทำนองข้อตกลงหรือพันธสัญญากัน

๖. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัย มีความคิดเห็น ประเด็นที่น่าสนใจในการจัดทำวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ทำการศึกษาวิเคราะห์การลัทธิสะสมบุญในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่ได้นำเอา แนวคิดการสั่งสมบุญในพุทธปรัชญาเถรวาทมาให้เป็นรูปสร้างความชอบธรรมในการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ ที่ปรากฏในสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน

๒. ทำการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพุทธศาสนากับอำนาจความชอบธรรมทางการเมือง โดยศึกษาความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทในการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ปกครอง และหลักปฏิบัติที่สำคัญสำหรับผู้ปกครอง ที่ทำให้สังคมยอมรับตามแนวคิดทางพุทธปรัชญา

๓. การศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ กรณีศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทย โดยศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีผลกระทบทางการเมืองไทยว่าสมควรหรือไม่ ที่พระเป็นแกนนำมวลชนในการต่อต้านอำนาจรัฐ และเรียกร้องสิทธิต่างๆจากรัฐ

---

[๒๗] วิทย์ วิศทเวทย์, **จริยศาสตร์เบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๘ , (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, มปป.), หน้า ๗๑-๗๒.

[๒๘] พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๓.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. **จริยศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ชัชชัย คุ้มทวีพร. **จริยศาสตร์** : ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : Mild Publishing, ๒๕๔๑.

เติม วิภาคย์พจนกิจ. **กบฏผู้มีบุญ ๒.** สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพานิชย์, ๒๕๔๒.

เนื่องน้อย บุณยเนตร. **จริยศาสตร์ตะวันตก.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

บำเพ็ญ ณ อุบล. **เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ไพฑูรย์ มีกุศล. **กบฏผู้มีบุญ ๑.** สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพานิชย์, ๒๕๔๒.

วศิน อินทสระ. **จริยศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๕๑.

วิทย์ วิศทเวทย์. **จริยศาสตร์เบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, มปป.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระครูสุนทรชัยวัฒน์ (ทวี สุชีโว-ตัวประโคน). “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาปริญญา วรญาโณ (ทศช่วย). “ความเชื่อเรื่องโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สุมิตรา อำนวยศิริสุข. “กบฏผู้มีบุญในมณฑลอีสาน พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๔๔๕”. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
The Role of Monks in Developing Temples as a Center of Community in That Area, Chiang Khan District, Loei Province

พระประนอม โสภโณ /พนุแสง[*]
พระมหามิตร ฐตปญฺโญ,ผศ.ดร., ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น[**]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน๒) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้วิธีวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า

๑. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงต้องเกิดขึ้นจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยเฉพาะการพัฒนาวัดเป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ในฐานะเป็นตัวแทนของวัดการพัฒนาวัดที่สมบูรณ์แบบนั้นต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นการพัฒนาวัดแบบบูรณาการโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อมและบริบทของชุมชนและให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาวัดซึ่งก็จะทำให้การพัฒนาวัดนั้นประสบความสำเร็จและบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายได้นั่นคือวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในชุมชนตลอดไป

๒. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พระสงฆ์ทุกวัดได้ร่วมกันพัฒนาวัดทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ได้ให้ความสำคัญกับกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ เช่น ประกาศและมติมหาเถรสมาคมกฎหมายบ้านเมืองฯลฯ ๒) ด้านการศาสนศึกษาได้ดำเนินการส่งเสริมการศึกษา

[*] นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[**] อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมบาลีแผนกสามัญศึกษา เป็นการให้บริการทางด้านการศึกษาโดยการมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ความอุปถัมภ์และสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียนและทุนอาหารกลางวัน วัสดุอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนแก่สถานศึกษาได้บรรยายอบรมและเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน๔) ด้านการเผยแผ่ มีการแสดงพระธรรมเทศนา การให้โอวาทข้อคิด การพบปะสนทนาธรรมพร้อมทั้งการให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาต่างๆ ๕) ด้านการสาธารณูปการ มีการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่างๆภายในวัด แลการจัดการดูแลรักษาศาสนสมบัติไม่ให้เกิดความเสียหาย จัดทำบัญชีถาวรวัตถุของวัด ปูชนียวัตถุของวัด และจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของวัด และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ได้ดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้างห้องสมุดโรงเรียน เป็น

๓. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้ง ๖ ด้านนี้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่วัดและชุมชน ประชาชนได้ตระหนักและเห็นบทบาทความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและได้ให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ประชาชนได้เข้ามาทำกิจกรรมต่างๆที่วัดอย่างสม่ำเสมอทำให้วัดเป็นศูนย์รวมน้ำใจของประชาชนและทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนตลอดไป

คำสำคัญ : บทบาทของพระสงฆ์, การพัฒนาวัด, ศูนย์กลางของชุมชน

Abstract

The objectives of the research were 1) to study the monk's roles in developing the temple as the center of the community, 2) to study the monk's roles in developing the temple as the center of the community in That Sub-district, Chiang Khan District, Loei Province, and 3) to analyze the monk's roles in developing the temple as the center of the communityinThat Sub-district, Chiang Khan District, Loei Province. This qualitative research was engaged in the descriptive research methodology based on the documentary research and the in-depth interview with key informants.

The research findings were as follows:

1. The monk's roles in developing the temple as the center of the community was dependent upon cooperation of all sectors, directly and indirectly related, since the development of the temple was definitely the

direct duty of the monks that were regarded as the temple representatives. The perfect development of the temple was under the continuous process, which was considered the integrated temple development, by linking the monastic activities in accordance with the community's context: economic, social and environmental, and the ecclesiastical administration with the monk as the leader of temple development. The integrated temple development was considered successful upon its objectives because the temple was accepted the center of the community and the spiritual anchor of the community people forever.

2. The monk's roles in developing the temple as the center of the community in That Sub-district, Chiang Khan District, Loei Province were found that monks of all temples cooperated to develop the temples in six aspects:

(1) It was found in the aspect of administration that they paid attention on such rules and regulations as the *Sangha* Supreme Council of Thailand's declaration and resolution, the country's law and legislation, etc.

(2) It was found in the Buddhist studies that they promoted the Dhamma studies in Dhamma Education Division, Pali Education Division and General Education Division and they provided the educational services through the Buddhist Sunday Schools.

(3) It was found in the welfare education that they supported and promoted students scholarship and free luncheon, including instructional materials and media for educational institutions, and they also narrated and trained students as *monks* teaching morality in schools.

(4) It was found in the aspect of propagation that they expressed Buddha's teachings, including discourses, points of view, discussions, consultations and recommendations on solving problems.

(5) It was found in the aspect of public facilities that they supported construction and renovation of dwellings and edifices within the temples, kept religious properties, processed accounting on the temple's permanent structures and sacred objects, and kept the temple's ledger (income and expense accounts).

(6) It was found in the aspect of public welfare that they assisted the society in various forms of material assistance: assistance for monks and novices, road construction for the village, water location for the village, scholarship for students, assistance for poor patients, library construction for the school, etc.

3. The monk's roles in developing the temple as the center of the community in six aspects were under the main objective to resort to usefulness and happiness for temples and communities. Recognizing and understanding the importance of the temple and the roles of monks as the spiritual leaders, people with profound faith offered greater assistance to support and maintain Buddhism and regularly participated in the monastic activities in the temples. As a result, the temple was regarded as the spiritual anchor of people and the center of the communities forever.

Keywords : The Role of Monks, Developing Temples, Center of Community

๑. บทนำ

ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนาโดยบทบาทของพระพุทธศาสนานั้นได้มีต่อเนื่องมาตั้งแต่สุโขทัยดังนั้นพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบทบาทในการกล่อมเกลาจิตใจและอบรมคุณลักษณะนิสัยอันดีงามให้กับผู้คนในสังคมตลอดจนการให้ความอนุเคราะห์ที่เกี่ยวกับการบริหารสาธารณะตามความต้องการของประชาชนอีกทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้กับสังคมให้แก่ประเทศมาแล้วเป็นอย่างดี นอกจากนี้พระพุทธศาสนาโดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำที่สำคัญสูงมากต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านพร้อมกับการพัฒนาชุมชนกล่าวคือบทบาทในการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านแล้วพระสงฆ์ยังให้การศึกษาแก่บุตรหลานของชาวบ้านโดยการสั่งสอนและอบรมคุณธรรมและจริยธรรมรวมทั้งช่วยสอนหนังสือแก่นักเรียนในโรงเรียนต่างๆการสงเคราะห์ชาวบ้านที่ยากจนการสนับสนุนกิจการต่างๆที่เป็นส่วนรวมของประชาชนการรักษาผู้ป่วยตามความสามารถของแต่ละท่านการให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพหรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและแก้ไขปัญหาครอบครัวให้กับชาวบ้านเป็นต้น ในสังคมไทยมีการยอมรับนับถือพระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตใจและเป็นศูนย์รวมความเคารพนับถือเนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติธรรมมีความบริสุทธิ์และเป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของ

ประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจและที่สำคัญที่สุดคือเชื่อว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆเหนือกว่าชาวบ้านสามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในการแก้ปัญหาต่างๆได้

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทย เป็นที่มาและถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ พระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานของ วัฒนธรรมไทยและวิถีชีวิตของคนไทย ที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนา และการจัดระเบียบทางสังคมไทยในด้านต่างๆ ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนถึงการดำเนินชีวิตในประจำวัน โดยมีวัดเป็นสถาบันหลักของพุทธศาสนาทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาการ ศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชน วัดจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชุมชนเป็นอย่างมาก นั้นคือวัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดลึกซึ้งจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วัดจึงเปรียบเหมือนชีวิตจิตใจหรือจิตวิญญาณของชุมชน และในขณะเดียวกันชุมชนก็เปรียบเสมือนร่างกายที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องอาศัยเกื้อกูลและ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นวัดและชุมชนจะต้องสมานฉันท์ให้ความร่วมมือร่วมใจ และประสานสัมพันธ์อยู่คู่กันตลอดไป[๑]

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)[๒] ได้กล่าวว่าวัดเป็นทุกอย่างของสังคมเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชนและสังคม และเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม เป็นส่วนประกอบที่จะขาดเสียมิได้สำหรับชุมชนในแต่ละระดับ โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมของวัด ทำให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแนบแน่นเช่นเดียวกับวัด พระสงฆ์จึงมีลักษณะของความเป็นผู้นำในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด เมื่อวัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจ พระสงฆ์ก็มีฐานะเป็นผู้นำทางจิตใจของชุมชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือและความร่วมมือต่างๆ และนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นแหล่งเผยแพร่วิชาการต่างๆ ไปสู่สังคม ตลอดถึงศิลปวัฒนธรรมของไทย ส่วนใหญ่มาจากวัดแทบทั้งสิ้น กล่าวคือ วัดเป็นทั้งสถานศึกษา สถานสงเคราะห์ สถานพยาบาล สถานบันเทิง สโมสร พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ในขณะเดียวกันพระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน เป็นที่พึ่งพิงทางด้านจิตใจของผู้คนในสังคม หรือแม้แต่กิจการสาธารณประโยชน์ทางสังคม พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าสถาบันพระพุทธศาสนาได้วางตนให้เป็นส่วนหนึ่งที่ผสมผสานกลมกลืนกับสถาบันอื่นๆ ในสังคมมาโดยตลอด พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วยการสงเคราะห์และเกื้อหนุนจากสังคม ในทำนองเดียวกันนี้วัดและพระสงฆ์เป็นผู้ที่ทำ

---

[๑] พระมหาพรประสงค์พุทธจันทร์” ,บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ,“**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕๐).

[๒] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๙.

คุณประโยชน์และช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมด้วยเช่นกัน ดังนั้นวัดและพระสงฆ์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อชุมชนและสังคม ทั้งนี้แต่ละชุมชนหรือหมู่บ้านต่างมีวัดประจำเป็นศูนย์กลางของการประกอบพิธีกรรมและการทำกิจกรรมต่างๆ วัดเป็นสมบัติร่วมกันของคนทั้งชุมชนหรือหมู่บ้านที่ทุกคนจะต้องช่วยกันอุปถัมภ์ค้ำจุนและช่วยกันปกป้องดูแลรักษา วัดในพระพุทธศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าวัดเป็นหน่วยงานสวัสดิการใหญ่ที่สุดในชุมชนที่ช่วยเหลือ และแก้ปัญหาต่างๆ ของครอบครัว ชุมชนและสังคมในส่วนรวมได้เป็นอย่างดี จนกระทั่งเมื่อความเจริญแบบตะวันตกได้เริ่มหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ มาก ความเจริญด้านเศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม เป็นต้น ส่งผลให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดความสำคัญลงไปมาก และจากการที่สภาพสังคมปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะเขตชุมชนเมือง และประการสำคัญคือการที่ประเทศไทยได้พัฒนาประเทศให้มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ทำให้สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมแบบตะวันตกมากยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบพึ่งพาตนเองมาเป็นสังคมบริโภคนิยม ที่มาพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และได้กลายมาเป็นกระแสที่ครอบงำแนวคิด ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก และจากการที่มุ่งเน้นแต่การพัฒนาทางโลก แต่ละเลยมิติทางธรรม ได้ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรม และจริยธรรมแก่ผู้คนในชุมชน จึงทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเหินห่างจากวัดมากขึ้น ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา

ฉะนั้นการที่จะทำให้วัดมีบทบาทสำคัญต่อสังคมและเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่วัดแต่ละแห่งจะต้องช่วยกันพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะด้านกิจกรรมที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อชุมชนนั้นๆ ซึ่งบทบาทของวัดก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับบทบาทของพระสงฆ์ กล่าวคือพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในการพัฒนาวัด จึงต้องมีบทบาทสำคัญในการรับภาระหน้าที่นี้โดยตรง โดยที่พระสงฆ์จะมีบทบาทในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น จะต้องเป็นไปตามภารกิจของวัดทั้ง ๖ ประการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ได้กำหนดภารกิจของวัดไว้ ๖ ประการ ประกอบด้วยการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนธรรม การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ต่อการปฏิบัติตามภารกิจทั้ง ๖ ประการของวัดจึงถือ

เป็นภารกิจสำคัญที่จะนำวัดไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมหรือศูนย์กลางของชุมชนได้[๓]

ตำบลธาตุนั้นได้ตั้งชื่อของตำบลจากชื่อวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของอำเภอเชียงคาน ชื่อว่า "วัดพระธาตุ" เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเชียงคาน ประกอบด้วย ๑๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑บ้านธาตุ หมู่ ๒บ้านธาตุ หมู่ ๓บ้านน้ำอ้อม หมู่ ๔บ้านห้วยหินซา หมู่ ๕ บ้านห้วยพอด หมู่ ๖บ้านผาพอด หมู่ ๗บ้านสงเปือย หมู่ ๘บ้านผลกลางดง หมู่ ๙บ้านพรหมมานุสรณ์ หมู่ ๑๐บ้านโนนภูเขาทอง หมู่ ๑๑บ้านสงเปือย หมู่ ๑๒บ้านธาตุพัฒนา หมู่ ๑๓ บ้านห้วยพอด หมู่ ๑๔บ้านธาตุ หมู่ ๑๕บ้านธาตุ โดยที่พระสงฆ์ทุกวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีบทบาทสำคัญในการร่วมกันพัฒนาวัดตามภารกิจของวัดทั้ง ๖ ประการ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนธรรม การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อให้วัดได้เป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในชุมชนและเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อชุมชนในด้านต่างๆ ต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ว่ามีรูปแบบวิธีการและแนวทางปฏิบัติอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาเพื่อเป็นกรณีศึกษา คือเลือกวัดที่มีกิจกรรมโดดเด่นในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย อีกทั้งชุมชนยังมีความโดดเด่นด้านการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้วัดและชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั้งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๓.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นอย่างไร

๓.๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยเป็นอย่างไร

---

[๓] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด**, (กรุงเทพมหานคร : สกศ. ๒๕๔๕), หน้า ๒.

๓.๓ วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ควรเป็นอย่างไร

๔. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเอกสารและสัมภาษณ์ศึกษาเชิงวิเคราะห์ (Critical study Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขอบเขตดังนี้

๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยศึกษาจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หนังสือสำคัญทางพระพุทธศาสนา เอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่มีความครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับภารกิจของวัดไว้ ๖ ประการ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนธรรม การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป และประชาชน ๕ คน ดังนี้

๑) พระครูปิยธรรมวินิจ เจ้าคณะตำบลธาตุ อำเภอเชียงคานจังหัดเลย

๒) พระครูโอภาสเจติยานุรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน

๓) พระอธิการประภาส ปภาโส เจ้าอาวาสวัดสวนธรรมเทวราช บ้านน้ำอ้อม ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคานจังหัดเลย

๔) พระอธิการประสิทธิ์ กิตติญาโน เจ้าอาวาสวัดห้วยพอกพัฒนาราม ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคานจังหัดเลย

๕) พระอธิการพรมมา จิรสุโภ เจ้าอาวาสวัดป่าห้วยพอก ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคานจังหัดเลย

๖) นายสมเกียรติ์ วงษ์ลา นายกเทศมนตรีตำบลธาตุ

๗) นายดุสิต แสนใจวุฒิ ปลัดเทศบาลตำบลธาตุ

๘) นายสุนทร พูลถวิล กำนันตำบลธาตุ

๙) นายคำไม วงษ์ลา มรรคทายก บ้านธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน

๑๐) นายสุเมท ทุมสงคราม ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ บ้านธาตุ ตำบลธาตุ

๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้วิจัยได้เลือกวัดในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยจำนวน ๔ วัด ได้แก่ วัดพระธาตุ วัดสวนธรรมเทวราช วัดห้อยพอดพัฒนาราม และวัดป่าพัฒนาราม

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

๕.๑ รูปแบบการวิจัย (Research Design)

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยโดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่เอกสารที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์สาระดังนี้

(๑) พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและภาษาบาลีหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ทั้งฉบับประมวลธรรมและประมวลศัพท์ของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และงานเขียนด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนของผู้เชี่ยวชาญ

(๒) เอกสารทางหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนบทความทางการศึกษาและตลอดถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ ตรวจสอบดูว่าเขียนขึ้นที่ไหนและเมื่อใดใครเป็นผู้เขียนรวมไปถึงข้อมูลจากที่ผู้เขียนนำมาอ้างอิงในการเขียนในเอกสารและงานวิจัยนั้นว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

(๓) เก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยอย่างละเอียดแล้วบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ตามประเด็นการวิจัยที่ได้วางไว้แล้วนำข้อมูลสำคัญเหล่านั้นไปสรุปวิเคราะห์

(๔) การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลได้แก่นำหลักสำคัญในเนื้อหาข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาแนวคิดที่ปรากฏตามนัยที่ได้วางไว้แล้วสรุปนัยสำคัญๆเหล่านั้นตามกรอบแนวความคิดในการวิจัย

๒.เทคนิควิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นำชุมชนดังนี้

(๑) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นพระสงฆ์และผู้นำชุมชนซึ่งผู้วิจัยได้จะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านั้นด้วยตัวเอง

(๒) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อการสัมภาษณ์ไว้ดังนี้

๑) เป็นผู้ที่มีบทบาทในการพัฒนาวัดและชุมชนหรือ

๒) เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในประเด็นของการสัมภาษณ์ได้ดีพอใช้หรือ

๓) เป็นผู้ปฏิบัติตนดีงาม มีความน่าเชื่อถือ

๔) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในวงการวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๕) เป็นผู้ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ในด้านการพัฒนาวัดและชุมชน

จากเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒินี้นั้นผู้ทรงคุณวุฒิจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดข้อใดข้อหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งข้อก็ได้

๕.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป และประชาชน ๕ คน ดังนี้

๑) พระครูปิยธรรมวินิจ เจ้าคณะตำบลธาตุ อำเภอเชียงคานจังหัดเลย

๒) พระครูโอภาสเจติยานุรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน

๓) พระอธิการประภาส ปภาโส เจ้าอาวาสวัดสวนธรรมเทวราช บ้านน้ำอ้อม ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคานจังหัดเลย

๔) พระอธิการประสิทธิ์ กิตติญาโน เจ้าอาวาสวัดห้วยพอกพัฒนาราม ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคานจังหัดเลย

๕) พระอธิการพรมมา จิรสุโภ เจ้าอาวาสวัดป่าห้วยพอก ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคานจังหัดเลย

๖) นายสมเกียรติ์ วงษ์ลา นายกเทศมนตรีตำบลธาตุ

๗) นายดุสิต แสนใจวุฒิ ปลัดเทศบาลตำบลธาตุ

๘) นายสุนทร พูลถวิล กำนันตำบลธาตุ

๙) นายคำไม วงษ์ลา มรรคทายก บ้านธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน

๑๐) นายสุเมท ทุมสงคราม ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ บ้านธาตุ ตำบลธาตุ

๕.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเลือกเครื่องมือผู้วิจัยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญตามที่ได้ระบุไว้ข้างต้น และการสร้างเครื่องมือผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

(๑) ศึกษาเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัด

(๒) กำหนดนิยามศัพท์ตามเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาค้นคว้าเพื่อเป็นกรอบกำหนดการสร้างแบบสัมภาษณ์

(๓) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(๔) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาและปรับปรุงแก้ไขตามความแนะนำ

(๕) ส่งคำร้องขอหนังสือออกขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากศูนย์บัณฑิตเพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา

(๖) นำแบบสัมภาษณ์พร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์จากศูนย์บัณฑิตเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

๕.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collection of Data)

๑. ผู้วิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๐ รูป/คน

๒. นัดวัน เวลา สถานที่ ขอสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

๓. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่กำหนดแล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุป

๕.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกัน รวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

๖. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” เป็นการศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ทั้งหมดจำนวน ๔ วัด คือ วัดพระธาตุ วัดห้วยพอดพัฒนาราม วัดสวนธรรมเทวราช และวัดป่าพัฒนาราม โดยเป็นการศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณะสงเคราะห์ซึ่งเป็นวิธีการและแนวทางที่จะพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการศึกษาเอกสารที่เน้นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัดและชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดทั้ง๖ด้าน และเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาภาคสนามเป็นการศึกษาข้อมูลจากกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตั้งแต่พระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการ และผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญต่อวัดตามที่เป็นจริงด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยกำหนดประเด็นศึกษาตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของ การศึกษาซึ่งผลการศึกษาสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า

๑.บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงต้องเกิดขึ้นจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยเฉพาะการพัฒนาวัด

เป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ในฐานะเป็นตัวแทนของวัดการพัฒนาวัดที่สมบูรณ์แบบนั้นต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นการพัฒนาวัดแบบบูรณาการโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อมและบริบทของชุมชนและให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาวัดซึ่งก็จะทำให้การพัฒนาวัดนั้นประสบความสำเร็จและบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายได้นั่นคือวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในชุมชนตลอดไป

๒. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พระสงฆ์ทุกวัดได้ร่วมกันพัฒนาวัดทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ได้ให้ความสำคัญกับกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ เช่น ประกาศและมติมหาเถรสมาคมกฎหมายบ้านเมืองฯลฯ ๒) ด้านการศาสนศึกษาได้ดำเนินการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมบาลีแผนกสามัญศึกษา เป็นการให้บริการทางด้านการศึกษาโดยการมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ความอุปถัมภ์และสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียนและทุนอาหารกลางวัน วัสดุอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนแก่สถานศึกษาได้บรรยายอบรมและเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน๔) ด้านการเผยแผ่ มีการแสดงพระธรรมเทศนา การให้โอวาทข้อคิด การพบปะสนทนาธรรมพร้อมทั้งการให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ๕) ด้านการสาธารณูปการ มีการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่างๆภายในวัด แลการจัดการดูแลรักษาศาสนสมบัติไม่ให้เกิดความเสียหาย จัดทำบัญชีถาวรวัตถุของวัด ปูชนียวัตถุของวัดและจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของวัด และ ๖)ด้านการสาธารณสงเคราะห์ได้ดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้างห้องสมุดโรงเรียน เป็น

๓. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้ง ๖ ด้านนี้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่วัดและชุมชน ประชาชนได้ตระหนักและเห็นบทบาทความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและได้ให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ประชาชนได้เข้ามาทำกิจกรรมต่างๆที่วัดอย่างสม่ำเสมอทำให้วัดเป็นศูนย์รวมน้ำใจของประชาชนและทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนตลอดไป

๗. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายทั้ง ๖ ด้าน

๑) ด้านการปกครอง เจ้าอาวาสควรจะส่งเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่พระภิกษุสามเณรเช่นรางวัลค่าตอบแทนการออกไปท่องเที่ยวเชิงวิชาการหรือการชมเชยเมื่อ

ปฏิบัติงานดีเพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่พระภิกษุสามเณรและเป็นแรงจูงใจให้พระภิกษุสามเณรรักที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถพร้อมทั้งสนับสนุนให้มีพระภิกษุสามเณรที่จะมาทำหน้าที่ ในการบริหารจัดการนั้นควรจะเป็นผู้ที่ได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้และคุณธรรมให้ควบคู่กันไปเพื่อจะเป็นที่ยอมรับและเจริญศรัทธาแก่ผู้พบเห็นนั่นเอง

๒) ด้านการศาสนศึกษา เจ้าอาวาสควรจัดครูที่มีความรู้ความสามารถมาสอนและประการสำคัญเจ้าอาวาสต้องหาพระภิกษุเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในเขตปกครองของท่านและส่งเสริมให้เรียนนักธรรมและบาลีอย่างเป็นระบบรวมส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้ประชาชนและนักเรียนให้ทั่วถึงมีการยกย่องเชิดชูเกียรติให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบนักธรรมบาลีได้และบุคคลทั่วไปที่สอบธรรมศึกษาได้

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เจ้าอาวาสควรจะส่งเสริมให้มีการตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์อย่างสม่ำเสมอเพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนโดยทั่วไปนั้นเกิดความรักที่จะศึกษาเล่าเรียนหรือปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถซึ่งจะส่งผลดีต่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมตามมานั่นเอง

๔) ด้านการเผยแผ่ เจ้าอาวาสควรมีการการเผยแผ่เชิงรุกให้มากขึ้นโดยควรจัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริกไปสถานที่ต่างๆเพื่ออบรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทุกหมู่บ้านที่ไม่มีวัดตั้งอยู่เพราะที่ผ่านมายังเป็นการเผยแผ่แบบเชิงรับมากกว่า

๕) ด้านสาธารณูปการ เจ้าอาวาสควรมีการบริหารจัดการให้เป็นระบบแบบแผนอย่าง เช่นการนำความรู้ทางการจัดการด้านสาธารณูปการจากหน่วยงานอื่นเข้ามาปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดเป็นมาตรฐานและเป็นระบบระเบียบมากกว่าที่เป็นอยู่ซึ่งไม่เป็นระบบสุดแต่ต้องการจะสร้างจะทำและขาดคุณภาพคุณประโยชน์มีสิ่งปลูกสร้างมากเกินความจำเป็นและเป็นปัญหาในการบริหารจัดการดูแล

๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เจ้าอาวาสควรให้ความสนใจกับการช่วยเหลือพุทธศาสนิกชน เช่นการเกื้อกูลแก่ชุมชนแก่สังคมและประเทศชาติ เป็นต้นไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือด้านการก่อสร้างช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสและเยาวชน เป็นต้น

๒. ข้อเสนอแนะสำเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การวิจัยครั้งต่อไปควรจะมีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารหรือเชิงปริมาณเพื่อจะได้ทราบถึงแนวคิดใหม่ๆหรือวิธีการใหม่ๆที่จะนำมาใช้ในการบริหารกิจการของเจ้าอาวาสให้เกิดคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น

๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของ ชุมชนระหว่างวัดในชนบทกับวัดในเมืองและวัดราษฎร์กับวัดพระอารามหลวง

๓) ควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่ประสบผลสำเร็จทุกด้านในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อเป็นวัดพัฒนาต้นแบบให้แก่วัดต่างนำไปใช้เป็นแนวทางต่อไป

๔) ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและมีผลกระทบต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด.** กรุงเทพมหานคร : สกศ, ๒๕๔๕.

(๒)วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย/สารนิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/:

พระมหาพรประสงค์พุทธจันทร์. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕๐.

(๓) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ นายคำไม วงษ์ลา. มรรคทายกบ้านธาตุ, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายดุสิต แสนใจวุฒิ. ปลัดเทศบาลตำบลธาตุ, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสุเมท ทุมสงคราม. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ บ้านธาตุ, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสุนทร พูลถวิล. กำนันตำบลธาตุ, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ์ วงษ์ลา. นายกเทศมนตรีตำบลธาตุ, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูปิยธรรมวินิจ. เจ้าคณะตำบลธาตุ, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูโอภาสเจติยานุรักษ์. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระอธิการประภาส ปภาโส. เจ้าอาวาสวัดสวนธรรมเทวราช, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระอธิการประสิทธิ์ กิตติญาโน. เจ้าอาวาสวัดห้วยพอด, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระอธิการพรมมา จิรสุโภ. เจ้าอาวาสวัดป่าห้วยพอดพัฒนาราม, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๙.

ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาของสำนักปฏิบัติธรรม วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
A Study of Guidelineof the Insight Meditation Practice of Watsantivanaram Banchiang Sub-District,Nhonghan District, Udonthani Province

พระธีระพงษ์ สุขิโต (ไชยวัน)*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท๒) เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีและ ๓) เพื่อศึกษาผลการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของผู้เข้าอบรมสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้แก่ สมถกัมมัฏฐาน หมายถึงอุบายหรือวิธีการที่ทำให้จิตเกิดความสงบ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิธีการที่ทำให้จิตเกิดสมาธิส่วนวิปัสสนา คือปัญญาเห็นแจ้ง หรือความรู้เห็นแจ้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น เป็นการนำหลักธรรมมาฝึกเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง

แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามเป็นแนวปฏิบัติที่เข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริงยังบุคคลให้เกิดความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยพระวิปัสสนาจารย์ ได้สอนวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแบบสติปัฏฐาน ๔ยังยกเรื่องการสอนมูลกัมมัฏฐานคือ ผม ขน เล็บ ฟัน และหนัง มาเป็นอารมณ์กัมมัฏฐานให้พระภิกษุผู้บวชใหม่และผู้ปฏิบัติธรรมได้ศึกษาและเพื่อจะนำไปใช้เป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำให้จิตใจเกิดความสงบเป็นสมาธิ

ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเชิงพฤติกรรมของผู้ที่มาปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามนั้นพบว่าส่วนใหญ่ที่ผ่านกระบวนการอบรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามแล้วมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้นโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีสัมมาทิฏฐิในพระพุทธศาสนาและเคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมาก่อนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ในทางที่ดีขึ้นมีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นเป็นที่พึงพอใจเป็นอย่างมากและส่วนใหญ่ต้องการให้คนในครอบครัวเข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่อง เพื่อขัดเกลาจิตใจและมีจิตสำนึกที่ดีมากยิ่งขึ้นการนำหลักวิปัสสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้นต้องใช้สติสัมปชัญญะรับรู้ทางอายตนะอย่างรู้เท่าทันใช้โยนิโสมนสิการคิดใคร่ครวญปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีการแก้ไขปัญหาพิจารณาสภาวธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันมองชีวิตและโลกตามความเป็นจริงอันเป็นหลักในการใช้สติปัฏฐาน๔สำหรับเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนสามารถนำหลักสติปัฏฐานไปใช้ในกระบวนการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมีสติยั้งคิดก่อนการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีเหตุผลมีจิตใจสงบผ่อนคลายแจ่มใสรู้จักใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนามีความสงบเสงี่ยมมีปัญญาคิดอย่างมีเหตุผลใช้สติเหนืออารมณ์รู้กาลเทศะรู้ว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำทำให้มีบุคลิกภาพดีและปรับตัวได้กับทุกสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิต

คำสำคัญ : วิปัสสนา

Abstract

The purses of this research were; (1) to study the principle of the Insight Meditation practice in Theravada Buddhism (2) to study the guideline of the Insight Meditation Practice of WatsantivanaramBanchiang Sub-district, Nhonghan District, Udonthani Province and (3) to study the results of the Insight Meditation practice of individuals who entered to be trained in WatsantivanaramBanchiang Sub-district, Nhonghan District, Udonthani Province. This research was the qualitative research by studying the data from the documents and interviews for collecting the data.

The results of the research were found that the Insight Meditation practice in Theravada Buddhism is that the Tranquil Meditation means the trick or the method to make the mind calm or calls it in the other way that the method makes the mind concentrated while the Insight Meditation means the wisdom that can realize of the truth or know clearly the things. The development of life in accordance with the way of Buddhism is to apply the principle of Dhamma for training in order to know and understand all things as they are.

The guideline of the Insight Meditation practice of Watsantivanaram is the way to reach people really and enhances people to have the faith in

the Triple Gems. The Insight Meditation preachers teach the method how to practice the Insight Meditation in compliance with the model of the Four Foundation of Mindfulness, that is, to teach the ground for viz: hair, feathers, nail, teeth and skin as the sense-objects for the ground for mental culture to the new Buddhist monks and practitioners to study and to apply them as the methods in practicing Dhamma in order to make the mind peacefulness and concentrated.

The results of behavioral Insight meditation practice of people who come to practice Dhamma in Watsantivanarm were found that the most people who passed the training processes of Watsantivanaram had the satisfactory behaviors, especially individuals who lived in the Right view family in Buddhism and used to participate in practicing Dhamma before. They changed their behaviors in better way and more understood the teachings of Buddhism. They are satisfied with the teaching of Insight Meditation and most of them want the membership in their families to practice the Insight Meditation continuously in order to more refine their minds. To apply the principle of the Insight Meditation for their daily lives must use the Mindfulness and Awareness, uses the sympathetic attention in considering the occurring problems and the methods to solve the problems, contemplating the Dhamma circumstance as really known, to glance on the life and the world as they really are, that is, the application of the Four Foundations of Mindfulness for the youths in learning period of ages, to be able to apply the principle of the Foundations of Mindfulness for the learning procedures sufficiently, to be aware to think before making decision and solving the problems as reasonable, to have the peaceful, relaxant and sound mind, to use the reasonability more than the emotions, to have goof attitude towards Buddhism, to be well-behaved, to have wisdom, reasonable thought, to use the awareness beyond the emotion, to know the properness, to know what appropriate is or not appropriate, to make the personality better and to improve oneself with all situations of change of the world and the lives.

Keword: Meditation

๑. บทนำ

สังคมมนุษย์ปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นซึ่งรวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทุกระดับ ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นจากจุดเริ่มต้น กล่าวคือ เกิดขึ้นจากตัวบุคคล ขยายไปสู่ส่วนรวมในระดับของสังคม และประเทศชาติ ทำให้เป็นสังคมที่มีปัญหา อันเกี่ยวเนื่องมาจากบุคคลไม่ได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง ส่วนหนึ่งของปัญหาเกิดขึ้นมาจากการดิ้นรนเพื่อการดำรงชีวิตทั้งการประกอบอาชีพ การมุ่งเพื่อให้เกิดการได้มาซึ่งความสะดวกสบาย จึงทำให้เกิดการมองข้ามการพัฒนาตนเอง เป็นการก่อปัญหาให้เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว เพราะมุ่งประกอบอาชีพแต่ฝ่ายเดียว

ปัญหาในปัจจุบันที่เป็นเรื่องหนักใจแก่สังคมไทยทั่วไปไม่น้อยไปกว่าปัญหาด้านอื่นๆนั่นคือเมื่อโลกมีความเจริญด้านวัตถุมากยิ่งขึ้นเท่าใดความเจริญด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมกลับมีความเสื่อมถอยลงเพราะความนิยมในวัตถุจนเรียกได้ว่าคนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยมก็ว่าได้[๑] เพราะแทบไม่มีกิจกรรมใดๆในโลกนี้ซึ่งจะไม่อิงอาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกด้านวัตถุเลยอย่างเช่นเครื่องอำนวยความสะดวกด้านสื่อสารมีโทรศัพท์มือถือคอมพิวเตอร์อินเตอร์เน็ตโทรทัศน์วิทยุกระจายเสียงเป็นต้นแต่เมื่อวัตถุเจริญก้าวหน้าไปเท่าใดด้านจิตใจของมนุษย์ก็สับสนวุ่นวายมาเป็นเท่าตัวเพราะการไม่สามารถจะพัฒนาตนให้รู้ทันต่อสภาพความจริงจึงตกเป็นทาสวัตถุเหล่านั้นได้ง่ายและยังทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาต่างๆคือการบูชาวัตถุเงินทองการบูชาคนมีฐานะร่ำรวยการบูชาคนมีอำนาจคนสมัยนี้ชอบความสุขทางกายทางเนื้อหนังความสุขปัจจุบันเฉพาะหน้า[๒] โดยไม่ได้มุ่งหวังที่จะพัฒนาตนให้อิสระจากเรื่องเหล่านี้มีแต่จะแสวงหาเพิ่มเติมไม่มีความอิ่มแม้พระพุทธองค์ก็ตรัสเตือนไม่ให้เพลิดเพลินด้วยอำนาจแห่งตัณหาความอยากดังตรัสไว้ว่าโลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่รู้จักอิ่มเป็นทาสแห่งตัณหา[๓]

ในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เหมาะแก่จริตนิสัยของบุคคลในการฝึกฝนพัฒนาตนเองในหลายระดับคือตั้งแต่ในระดับศีลธรรมกุศลกรรมบถและในระดับสัจธรรมชั้นสูงอันหมายถึงมรรคมีองค์๘ในอริยสัจ๔ประการ[๔] ทั้งนี้เพื่อพัฒนาฝึกฝนอบรมปุถุชนซึ่งมีชีวิตที่ระคนอยู่ด้วยความอยากได้อยากดีอยากมีอยากเป็นให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขมีสัมมาชีพรู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา๔ประการได้แก่

---

[๑] พุทธทาสภิกขุ, **บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕ - ๔๗.

[๒] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ปยุตฺโต), **การศึกษาของคณะสงฆ์ปัญหาที่รอทางออก,** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๔๘ – ๔๙.

[๓] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๕/๓๖๕.

[๔] **สำ.ม.** (บาลี) ๑๙/๑๖๕/๕๒๘.

๑. กายภาวนาคือการพัฒนาฝึกฝนอบรมกายหมายถึงพัฒนาอินทรีย์ทั้งห้าได้แก่ตาหูจมูกลิ้นกายให้มีอินทรีย์สังวรความสำรวมในอินทรีย์รู้จักระมัดระวังรักษาตนไม่ให้ก่อโทษทางกายและต้องรู้จักปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม

๒. สีลภาวนาคือการพัฒนาด้านศีลความประพฤติเรียบร้อยดีงามมีระเบียบวินัยมีกติกาทางสังคมร่วมกันอย่างน้อยที่สุดในระดับชาวบ้านก็คือศีลห้าข้อเพื่อป้องกันความเดือดร้อนเสียหายแก่คนอื่นการไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของคนอื่นและให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมประเทศชาติไว้ได้

๓. จิตตภาวนาคือการฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความมั่นคงเข้มแข็งมีความเจริญไพบูลย์ด้วยคุณธรรมทั้งปวงเช่นฝึกฝนตนให้มีความรักความเมตตาต่อสรรพสัตว์พัฒนาจิตใจของตนให้มีความสงสารอยากจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ลำบากที่กำลังประสบกับความทุกข์นานาประการอยู่ในสังคมยุคปัจจุบันและฝึกฝนจิตใจของตนให้มีความผ่องใสเบิกบานดำเนินชีวิตด้วยความสุขใจ

๔. ปัญญาภาวนาคือการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนจากการได้ศึกษาเล่าเรียนการสดับตรับฟังมามากและการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อตนและคนอื่น[๕] ส่วนปัญญาในระดับสูงหมายถึงการรู้ตามสภาพของสังขารทั้งหลายที่มาปรุงแต่งกันเข้าแล้วรู้จักละปล่อยวางสังขารเหล่านั้นเสียด้วยปัญญาคือสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) และสัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) โดยมีเหตุปัจจัยให้เกิด๒ทางคือปัญญาที่เกิดจากผู้อื่นชักจูงการรับฟังจากสื่อต่างๆบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรและการใคร่ครวญด้วยปัญญาของตนเอง

วัดสันติวนาราม (วัดดงไร่)เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ใช้หลักวิปัสสนากรรมฐาน เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันนี้มีการแข่งขันในทุกด้าน จึงทำให้ขาดการพัฒนาชีวิตตนเอง ในด้านของกาย วาจา และจิตใจ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชีวิต จึงทำให้ชีวิตเกิดความทุกข์เข้ามาครอบงำ เป็นบุคคลที่อยู่กับหาที่หาทางออกได้จาก ซึ่งจะเห็นจากปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับของครอบ ที่เกิดปัญหาขึ้นมากมาย ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับชีวิต เมื่อปัญหาเกิดขึ้นกับชีวิตเช่นนี้ จึงทำให้การดำเนินชีวิตเกิดปัญหาขึ้นมาด้วย ทางสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามจึงได้นำเอาหลักวิปัสสนากรรมฐานเข้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

---

[๕] องฺ.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๗๙/๑๒๑.

๓. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๑. ด้านเอกสาร

ศึกษาจากแหล่งข้อมูล ชั้นปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย๒๕๓๙และข้อมูลชั้นทุติยภูมิคือ อรรถกถาฎีกางานทางวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. ด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท และการจัดการส่งเสริมวิธีการของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

๓. ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

บุคคลที่เกี่ยวข้องสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เข้ารับการประพฤติปฏิบัติตามวิธีการ

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เป็นการค้นคว้าจากเอกสารโดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาพร้อมทั้งเอกสารตำราวิชาการผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆโดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) คือ แหล่งข้อมูลสำคัญที่เป็นหลักคำสอนสำคัญโดยตรงได้แก่คัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถาและหนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนรวบรวมไว้รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นขั้นตอนการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่

๑) พระอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐานวัดสันติวนาราม จำนวน ๕ รูป

๒) นักวิชาการศาสนา จำนวน ๕ คน

๓) กลุ่มผู้เข้ารับการอบรม แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มบรรพชิต จำนวน ๑๕ รูป
- กลุ่มคฤหัสถ์ จำนวน ๒๐ คน

รวม จำนวน ๔๕ รูป/คน

๔. เครื่องมือในการวิจัย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นแล้วนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ทั้งในเชิงเนื้อหา ภาษา โครงสร้าง ก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์

๕. ขั้นนำมาสรุปวิเคราะห์

โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสรุปวิเคราะห์ และนำเสนอสรุปผลการวิจัยด้วยวิธีการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Method) และนำเสนอผลการวิจัย รวมทั้งข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป ดังนี้

๑. รวบรวมและเรียบเรียง ตลอดจนการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. แยกแยะและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย

๓. จัดทำเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัยสรุป และข้อเสนอแนะโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

๕. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบถึงหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. ทำให้ทราบถึงแนวทางการจัดการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

๓. ทำให้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี และนำผลจากการศึกษาไปเป็นข้อมูลทางวิชาการต่อไป

๖. สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น เป็นการนำหลักธรรมมาฝึกเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงจนกระทั่งหลุดพ้นมีจิตใจเป็นอิสระผ่องใสเบิกบานโดยสมบูรณ์ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาทิฏฐิโดยสาระก็คือการฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริงไม่เป็นความรู้ที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุมช่วยให้จิตนั้นสงบมั่นคงบริสุทธิ์ผ่องใสแน่นอนยิ่งขึ้นเมื่อกล่าวโดยย่อปัญญาก็คือความรอบรู้ความเข้าใจตามความจริงจากการลงมือปฏิบัติทดลองความเพียรที่ต่างกันก็มีผลต่อความช้าและเร็วในการพัฒนาปัญญาขั้นแรกในระดับโลกิยปัญญาซึ่งจะไปสัมพันธ์กับระยะเวลาในการรู้ธรรมด้วยด้วยการสร้างสัมมาทิฏฐิเพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัญญาอันดับแรกที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นโดยอาศัยปัจจัยภายนอกโลกิยสัมมาทิฏฐิคือมีความเลื่อมใสพระรัตนตรัยเชื่อว่าทานมีผลกรรมมีผลเชื่อในคุณมารดาบิดาเป็นต้นโดยมีกัลยาณมิตรเป็นผู้โน้มน้าวชี้แนะและสั่งสอนเพื่อยังศรัทธาให้ตั้งมั่นประกอบกับปัญญาที่ติดตัวมาได้แก่ความ

พร้อมแห่งศรัทธาศีลทานและโลกิยปัญญาในที่สุดทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติทำให้การดำเนินชีวิตในส่วนที่ยังสัมพันธ์ต่อโลกมีความสุขขึ้นหรือกล่าวได้ว่ามีความทุกข์น้อยลงและยังไม่สามารถละกิเลสได้ทั้งในหลักของอริยมรรคมีองค์๘เพื่อเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกันทั้งภายนอกและภายในเพื่อทำความเจริญไปสู่โลกุตรปัญญา

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแบบของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม จะให้เกิดผลและมีความเจริญก้าวหน้านั้น โยคีจะต้องลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตัวเอง อย่างเคร่งครัดหลังจากที่ได้รับการแนะนำจากครูบาอาจารย์จนเป็นที่พอเข้าใจแล้ว จึงลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นพัฒนาชีวิต คือรูปนามให้เกิดความสมดุล เพราะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีความสะดวก สบาย สงบเย็น ทั้งกายและใจไปพร้อมกันปิดอบายทั้งภายนอกและภายใน อบายภายนอก คือ อบายมุข ๑๐ อบายภายใน คืออกุศลกรรมในการเจริญสัจธรรมอันเป็นทางพ้นทุกข์ ต้องละเลิกสิ่งที่มีคุณมีโทษเจือปน หรือโทษฝ่ายเดียวอบายมุขขยายทางนิพพาน คำว่า นิพพาน เป็นชื่อของความดับเย็นที่เกิดจากกุศลจิตที่ไม่มีโลภโกรธหลง ครอบงำไว้ จิตเย็นเมื่อเป็นนิพพาน เย็นจิตชุ่มฉ่ำ มีอมตะธรรมรักษา เย็นรักษาใจ ย่อมตั้งอยู่ได้นาน เย็นรักษาใจจะว่างโล่งโปร่งใสเสมอดับทุกข์ในวัฏสงสาร คือ ทุกข์มีเหตุมาจากกิเลส กรรม วิบาก ที่มีลักษณะดุจวงล้อที่มีการหมุนเวียนไปไม่รู้จักจบสิ้น

กิเลสทำกรรมไว้ซึ่งแสดงออกมาทางกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กิเลสนี้มีอยู่ ๓ ชั้น คือ หยาบ ละเอียด สุขุม กิเลสชั้นหยาบสุขสำราญของกายใจ คือ สุขกาย (กายิกสุข) เพราะหลุดพ้นด้วยปัญญา (วิปัสสนา) หมายเอาผู้ที่อบรมวิปัสสนาภาวนาอย่างเต็มที่นั่นเอง ส่วนสุขใจ (เจตสิกสุข) เพราะหลุดพ้นด้วยจิต (สมถะ) หมายเอาผู้ที่อบรมสมถะภาวนาเต็มที่นั่นเอง นอกจากนี้ยังมี โลกียสุข คือสุขด้วยการเสพอารมณ์รูปราคะ อรูปราคะและ โลกุตตระสุข คือ สุขด้วยการเสพมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ นั่นเองสว่างไสวทางสติปัญญา คือ ก่อนทำ พูด คิด พินิจด้วยสติเสมอ เผลอไม่มีปัญญา ต้องฉลาดทันอกุศลทุกคราวไปตัดตัณหาในทางจิต คือ ตัดกามตัณหา ด้วยปหานะ ๓ มิให้กำเริบได้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะกำหนดละ ขณะถูกต้องนั้นเอง ตัดภวตัณหา ด้วยปริญญา มิให้กำเริบได้ดับอวิชชา เมื่อพระโยคีต้องเจริญภาวนา ๒ คือ สมถะภาวนาและวิปัสสนาภาวนา มีญาณเกิดขึ้นในดวงจิต หยั่งรู้ขันธ์ ๕ ว่าเป็นทุกข์แท้ ๆสร้างสรรค์ญาณวิชชา ผู้เจริญวิปัสสนาได้บริบูรณ์แล้วจะเกิดญาณส่วนผู้เจริญสมถะบริบูรณ์แล้วก็จะเกิดญาณ ๑๐ เมื่อญาณเหล่านี้เกิดขึ้นแก่พระโยคีแล้วจะสิ้นไปแห่งอาสวะอุปาทาน หมายถึง การเจริญภาวนา ๒ ประการ คือ เจริญภาวนาทั้งสมถะและวิปัสสนาอย่างต่อเนื่อง ในการปฏิบัตินั้นก็ควรให้เหมาะสมกับจริตนิสัยและอินทรีย์เป็นผู้พร้อมทั้งวิชชาอย่าง เมื่อเจริญธรรมอย่างต่อเนื่องไม่หยุดก็จะบรรลุธรรมขั้นสูงตามลำดับ

ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเชิงพฤติกรรมของผู้ที่มาปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามนั้นพบว่าส่วนใหญ่ที่ผ่านกระบวนการอบรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามแล้วมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้นโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มี

สัมมาทิฏฐิในพระพุทธศาสนาและเคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมาก่อนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นเป็นที่พึงพอใจเป็นอย่างมากและส่วนใหญ่ต้องการให้คนในครอบครัวเข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่องเพื่อขัดเกลาจิตใจและมีจิตสำนึกที่ดีมากยิ่งขึ้นการนำหลักวิปัสสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้นต้องใช้สติสัมปชัญญะรับรู้ทางอายตนะอย่างรู้เท่าทันใช้โยนิโสมนสิการคิดใคร่ครวญปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีการแก้ไขปัญหาพิจารณาสภาวธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันมองชีวิตและโลกตามความเป็นจริงอันเป็นหลักในการใช้สติปัฏฐาน๔สำหรับเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนสามารถนำหลักสติปัฏฐานไปใช้ในกระบวนการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพการที่คนอ่านหนังสือออกเพราะว่าจำตัวหนังสือไว้ในใจได้ขณะที่ตาเห็นตัวหนังสือจิตยกตัวหนังสือที่เก็บไว้ในจิตขึ้นมารองรับเป็นการทำงานของจิตตาที่เห็นตัวหนังสือเป็นปัจจุบันการอ่านหนังสือได้นั้นเพราะยกอารมณ์แต่อดีตขึ้นมาหมายความว่าการรู้อารมณ์ทุกครั้งจะมีทั้งอารมณ์ปัจจุบันและอดีตร่วมกันสามารถควบคุมอารมณ์ฝ่ายชั่วของตนเองได้มีสติยั้งคิดก่อนการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีเหตุผลมีจิตใจตสงบผ่อนคลายแจ่มใสรู้จักใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนามีความสงบเสงี่ยมมีปัญญาคิดอย่างมีเหตุผลใช้สติเหนืออารมณ์รู้กาลเทศะรู้ว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำมีบุคลิกภาพดีและปรับตัวได้กับทุกสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิต

แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามที่มีพระมหาบาง เขมานนฺโท, ดร.และคณะวิทยากรได้เข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริงยังบุคคลให้เกิดความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยได้หลักในการดำรงชีวิตประพฤติชอบตามหลักศีลธรรมประกอบอาชีพสุจริตประหยัดอดออมเสียสละวาจาไพเราะรู้จักสงเคราะห์ส่วนเหลือผู้อื่นดำรงตนอยู่บนหลักความพอเพียงละเว้นอบายมุขต่างๆไม่ประมาทรู้สึกรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อมทรัพยากรป่าไม้อันเป็นธรรมชาติต้นน้ำลำธารเป็นแหล่งเพาะพันธุ์พืชสัตว์ที่ดีที่สุดของโลกปลูกฝังส่งเสริมให้คนในชุมชนสังคมมีจิตสำนึกรู้รักสามัคคีมีความกตัญญูกตเวทีละเว้นชั่วทำแต่ความดีพัฒนาจิตของตนให้สูงยิ่งขึ้นตามลำดับจนกระทั่งเข้าถึงสภาวะไร้ปัญหาปราศจากทุกข์พบกับความสะอาดสงบสว่างภายในจิตใจนั่นเอง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ชุติมณฑน์เพ็ญมณี. **สติปัฏฐาน ๔ : ภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ธนิตอยู่โพธิ์. **วิปัสสนานิยม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. **สติปัฏฐานสำหรับทุกคน.** มูลนิธิ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์พิมพ์, ๒๕๓๕.

พุทธทาสภิกขุ, **บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๒.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ปยุตฺโต). **การศึกษาของคณะสงฆ์ปัญหาที่รอทางออก.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙.

พระพรหมโมลี (วิลาศาณวโรป.ธ.๙). **วิปัสสนาทีปนี.** กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๙.

การปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

Dhamma Aplication in the Life Style of Aged Persons in the Area of Muaeng District, Udorn Thani Province

พระครูประภัสสรกิตติคุณ (ประยูร ปภากโร/ชุมโคตร)*
รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ดร.นิรัช เรืองแสน**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์คือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์

ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สภาพร่างกายเสื่อมถอย ความคล่องแคล่วว่องไวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ มีอารมณ์หงุดหงิด ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง หวาดกลัวภัยต่างๆ นานา กลัวถูกทอดทิ้งจากครอบครัว ลูกหลาน สังคม ชุมชน ความสำคัญของผู้สูงอายุ เป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกหลาน ชุมชน สังคม และต่อประเทศชาติ เป็นที่พึ่งและร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้กับลูกหลานให้ดำรงสืบต่อไป

จากการศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่า ปัญหาด้านร่างกายของผู้สูงอายุเป็นไปตามความเสื่อมของร่างกาย บางอย่างเกิดจากกรรมพันธุ์ทำให้เจ็บป่วย ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ กลัวการอยู่คนเดียว บางคนเป็นโรคซึมเศร้า ทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ ปัญหาด้านครอบครัวและสังคมของผู้สูงอายุ บางคนเจ็บป่วยไปร่วมกิจกรรมของสังคมไม่ได้ บางครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุบางคนชอบอยู่คนเดียวอยากช่วยเหลือตัวเองโดยไม่พึ่งลูกหลาน ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหามีรายได้จากบำนาญ จากการประกอบอาชีพ มีเบี้ยเลี้ยงยังชีพของผู้สูงอายุ ลูกหลานส่งเงินมาให้เป็นรายเดือน

---

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

หลักพุทธธรรมที่ผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ หลักไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่ให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของชีวิต เกิดความยึดติด เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ขึ้น หลักความไม่ประมาท ทำให้ไม่ประมาทไม่มัวเมาหลงใหลในกิเลสตัณหาเข้ามาครอบงำ ควรใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างมีสติ และมีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องโดยการประพฤติปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย เพียงเท่านั้น

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, ผู้สูงอายุ

Abstract

The aims of this research were (1) to study the current conditions of the aged persons in Thai society, (2) to study the Buddha-dhammas for the life-style of the aged persons in Muang-district, Udonthani province and (3) to analyze the ways to apply the Buddha-dhammas for the life-style of the aged persons in the studied area. This study was the qualitative research, carried out by the means of the documentary study and interview.

The research results revealed that the elderly are the people over 60 years of age; their physical conditions deteriorate; emotions which changed according to conditions were: irritation, no-confidence in themselves, fear of various dangers, fear of being abandoned by families, descendants, societies and communities. The importance of the elderly is being a benefactor to children, community, society and nation; they are the refuge of their descendants and the transmitter of the local wisdom to the children.

The study of the problems of the elderly the life-style suggested that Physical Problem: the main physical problem of the elderly is the degeneration of the body; some aged persons' problems were caused by inherited illness; Mental and Emotional Problems: they were being afraid of loneliness, some of them were depressed and cannot resolve with what has not happened; Family and Social Problems: some got sick and cannot join in social activities, had family conflicts with their offspring, liked to be alone, wanted to help themselves without relying on their children; Economic and Income Problems: most had no problem of earning pensions from their

retired jobs, elderly subsistence allowances and monthly income from their children.

The Buddha-dhamma suitable for the life-style of the aged persons were: the Three Characteristics, leading to non-attachment to changing conditions, suffering acceptance based on the Buddhist principles, long life, good physical and mental health, carefulness and being modest; Meritorious Performances: it is the dhamma which can be applied in the present time and is separated from the principles of Precepts, Meditation and Wisdom; they are generosity, precept observation and mental cultivation.

Kewords : Dhamma, Aged Persons

๑. บทนำ

ปัจจุบันประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากสภาพความเป็นสังคมไทยหรือสังคมต่างชาติทั่วโลกไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุและมีการทอดทิ้งผู้สูงอายุกันมาก การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพที่เป็นอยู่ร่างกายของผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมมากกว่าเจริญเติบโตอวัยวะต่างๆสูญเสียหน้าที่และตายไปในที่สุดผู้สูงอายุปรับตัวไม่ทัน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความสับสนในตัวเองไม่เกิดความเชื่อมั่นในตัวเองจึงทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจด้านสุขภาพด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบันโดยไม่รู้ว่าจะทำตัวเองอย่างไรเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิดและอัตราการตายไม่สมดุลกันเหมือนในอดีตคือมีอัตราการเกิดมากกว่าการตายทำให้ภาวะประชากรสูงวัยในประเทศไทยสูงขึ้นอีกทั้งสังคมมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้นวิถีชีวิตของคนจึงเปลี่ยนแปลงคนในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้แก่กันเนื่องจากมีความจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวความสัมพันธ์ภายในครอบครัวจึงเกิดช่องว่างระหว่างผู้สูงวัยกับคนในครอบครัวผู้สูงวัยจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคมค่อนข้างสูงอันอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองจากการที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอาชีพมีรายได้ต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพได้พบปะผู้คนมีอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัวแต่เมื่อถึงวัยสูงอายุบทบาทดังกล่าวลดลงหรือหมดสิ้นไปประกอบกับภาวะเสื่อมถอยของระบบต่างๆในร่างกายคิดช้าทำช้าบางรายเกิดภาวะซึมเศร้าเกิดความเหงาความว้าเหว่ความเครียดบางรายมีปัญหาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและ

ชุมชนซึ่งไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงวัยที่มีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งต้องการความรักความเข้าใจความเอื้ออาทรจากคนรอบข้างเป็นอย่างยิ่ง[๑]

การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเป็นเรื่องธรรมชาติของทุกคนที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรนี้ทำให้ประเทศไทยอยู่ในภาวะที่เรียกว่าสังคมผู้สูงอายุ การเพิ่มของประชากรสูงอายุอย่างชัดเจนนี้ทำให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมและให้ความสำคัญต่อความต้องการและการสนับสนุนแก่ผู้สูงอายุในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตประจำวันการส่งเสริมสุขภาพจิตใจสังคมรายได้การทำงานที่อยู่อาศัยและความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนจะเห็นได้ว่าปัญหาของผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนที่เพิ่มขึ้นเพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยได้แก่การจัดระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขเพื่อรองรับปัญหาผู้สูงอายุตลอดจนการจัดบริการขั้นพื้นฐานทางสังคมการดูแลป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัยการศึกษาต่อเนื่องและความมั่นคงของรายได้ให้เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชนเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุ[๒]

ปัญหาของผู้สูงอายุมี๓ด้านการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายผิวหนังเหี่ยวย่นสีผิวเปลี่ยนตกกระตามผิวหนังเส้นเลือดฝอยแตกง่ายทำให้มีรอยฟกช้ำตามตัวผมและขนเปลี่ยนเป็นสีขาวมักหลุดร่วงง่ายกล้ามเนื้อและกระดูกไม่แข็งแรงเคลื่อนไหวช้าการทำงานของอวัยวะต่างๆในร่างกายลดลงสมองสั่งการช้าจำเรื่องใหม่ได้น้อยลงหลอดเลือดแข็งตัวมากขึ้นทำให้หัวใจต้องสูบฉีดเลือดแรงขึ้นความแข็งของกล้ามเนื้อหัวใจลดลงมีผลให้เกิดอาการหัวใจล้มเหลวความดันโลหิตสูงง่ายต่อมผลิตฮอร์โมนต่างๆเสื่อมไปมีผลทำให้ปริมาณฮอร์โมนที่สำคัญต่อร่างกายลดลงก่อให้เกิดโรคหลายๆอย่างตามมาโรคเบาหวานโรคขาดธัยรอยด์ฮอร์โมนโรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศด้านจิตใจและอารมณ์การเปลี่ยนทางจิตใจและอารมณ์ส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพร่างกายเสื่อมลงอีกส่วนเป็นผลจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเพราะความสูงอายุชนิดของอารมณ์ที่ผู้สูงอายุมักแสดงออกและพบบ่อยคืออารมณ์เศร้าเบื่อหน่ายท้อแท้เหงาร้องไห้ง่ายน้อยใจบ่อยๆซึมแยกตัวอารมณ์วิตกกังวลก็พบได้บ้างห่วงใยลูกหลานมากขึ้นบางครั้งจะมีอาการเครียดหงุดหงิดบ่นมากขึ้นอาการทางจิตที่รุนแรงหูแว่วประสาทหลอนหวาดระแวงต่างๆบางครั้งมีอาการสับสนเรื่องวันเวลาสถานที่และบุคคลบางคืนไม่นอนขับถ่ายเลอะเทอะมีพฤติกรรมเหมือนเด็กทารกหรือมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมก็ได้ในกรณีสมองเสื่อมมากๆ

---

[๑] พระบุญทรงหมีดา (ปุณฺญธโร), “ปัญหาและทางออกของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า๓๔.

[๒] ธารินสุขอนันต์และคณะ, “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ”, **วารสารสาธารณสุขศาสตร์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธรจังหวัดชลบุรี**, ปีที่๔๑ ฉบับที่๓ (กันยายน-ธันวาคม๒๕๕๔) : ๔๐ - ๔๙.

ด้านบทบาททางสังคมและความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมมักถูกกำจัดให้ลดลง ทั้งนี้เนื่องจากถูกมองว่าสุขภาพไม่แข็งแรงเกิดภาวะความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุได้ง่ายการสื่อสารกับคนทำได้ลำบากมีผลให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ในบ้านมีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์หมดคุณค่าเป็นภาระให้ลูกหลานโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เคยพึ่งตนเองหรือเป็นที่พึ่งให้สมาชิกในครอบครัวต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับการช่วยเหลือและถ้าผู้ใกล้ชิดไม่ให้ความสนใจจะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดอาการซึมเศร้าอย่างรุนแรงถึงขั้นทำร้ายตนเองได้[๓]

การเปลี่ยนแปลงของความมีอายุเป็นต้นเหตุของความเครียดในชีวิตของคนคนมีพฤติกรรมหรือการแสดงออกเพื่อตอบโต้เหตุการณ์ที่เครียดในลักษณะต่างๆกันบางคนปฏิเสธแต่บางคนก็ยอมรับได้ความเครียดในวัยผู้สูงอายุที่ทำให้พฤติกรรมการแสดงออกแต่ละคนแตกต่างกันการปลดเกษียณจึงเป็นปัญหาของผู้สูงอายุที่มีอาชีพรับราชการความไม่พร้อมทำให้เกิดการคับข้องใจเศร้าสูญเสียเป้าหมายของชีวิตมีความทรุดโทรมของจิตการไม่ยอมรับความจริงที่ต้องปลดเกษียณอาจทำให้คนบางคนปรากฏอาการทางจิตปัญหาความไม่พร้อมมักเกิดจากผู้ที่รู้สึกว่าอายุ ๖๐ ปี ยังแข็งแรงสามารถทำงานได้และคิดว่าการปลดเกษียณไม่ยุติธรรมสำหรับเขาความรู้สึกนี้ทำให้เกิดปัญหาทางจิตเนื่องจากไม่พร้อมเกษียณมีผู้สูงอายุหลายคนสามารถปรับตัวได้แม้จะต้องค่อยเป็นค่อยไปผู้สูงอายุหญิงที่เกษียณจะยอมรับภาวะการเกษียณได้ง่ายกว่าผู้ชายทั้งนี้เพราะผู้หญิงมีพันธกิจกับเพื่อนและครอบครัวมากกว่าชายทำให้สามารถพัฒนายอมรับสังคมเล็กๆใหม่ของตนเองได้ง่ายปัญหาผู้สูงอายุหญิงผู้สูงอายุชายเหมือนกันรายได้ลดลงญาติทางสังคมลดลงมีเวลาว่างมากขึ้นถูกตัดขาดจากงานและเพื่อนบทบาททางสังคมลดลงเสียอัตลักษณ์การเกษียณทำให้ชีวิตบางคนเครียดแต่ไม่ใช่ทุกคนสาเหตุมาจากการถูกแยกจากสังคมเป็นหลักแต่โดยทั่วไปแล้วไม่มีปัญหาสิ่งที่จะช่วยให้ผู้เกษียณมีความสุขคือการมีครอบครัวมีเพื่อนซึ่งสำคัญมากกว่ามีงานนอกเหนือให้ทำ[๔]

คำสอนในพระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักความจริงของธรรมชาติของชีวิตให้รู้จักตนเองพิจารณาแก้ไขปัญหาด้วยตนเองด้วยหลักการและเหตุผลหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่าหลักพุทธธรรมผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางหลักพุทธธรรมจะเกิดภาวะทางความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่เรียกว่ามีศีลประกอบแต่กุศลกรรมปราศจากอวิชชาตัณหาและอุปาทานครอบงำเป็นการกระทำด้วยใจที่เป็นอิสระส่วนในวัยสุดท้ายของชีวิตหรือวัยสูงอายุ (ปัจฉิมวัย) พึงดำรงตนอยู่ในหลักธรรมที่เหมาะสมแก่ตนเองเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขและรู้จักการปล่อยวางอารมณ์ต่างๆที่ตนเคยผ่านประสบการณ์มาเป็นเวลานานหากไม่รู้จัก

---

[๓] อำไพขนิษฐาสมานวงศ์ไทย. **ปัญหาผู้สูงอายุ ๓ ด้าน.** แหล่งที่มา : http //www. Love ๔ home. Com [๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๘].

[๔] กุลยาตันติผลาชีวะ, **คู่มือการดูแลสุขภาพใจสำหรับผู้สูงอายุ "สูงวัยด้วยใจสุข"**, (กรุงเทพมหานคร: เรือนปัญญา,๒๕๕๑), หน้า๔๗.

แสวงหาทรัพย์ภายในตนหรืออริยทรัพย์ไว้ให้แก่ตนแล้วเมื่อถึงคราวเจ็บป่วยหรือใกล้ถึงแก่ความตายก็จะเกิดความไม่พร้อมในการเตรียมตัวก่อนตาย

มีหลักพุทธธรรมหลายประการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นคือการรู้เท่าทันสังขารว่ามีความไม่เที่ยงผ่านหลักไตรลักษณ์[๕] การรู้เท่าทันในไตรลักษณ์จะเป็นตัวเร่งให้ผู้สูงอายุไม่อยู่ในความประมาทรวมทั้งเข้าใจการประชุมรวมเข้าด้วยกันของขันธ์๕[๖] ที่ว่าตัวตนแท้ๆของสิ่งทั้งหลายไม่มีจะช่วยทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจและเห็นคุณค่าของความเป็นจริงการรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะล้วนๆคือมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นจะช่วยให้ผู้สูงอายุคลายความทุกข์ลงได้นอกจากนี้ในแง่ของการปฏิบัติตนในหลักบุญกริยาวัตถุ๓[๗] คือการบำเพ็ญทานมัยสีลมัยภาวนามัยผู้วิจัยมองว่าการทำบุญนั้นจะช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีจิตใจดีรู้จักการให้การเสียสละขจัดความโลภจะนำความสุขมาให้และเป็นการเตรียมเสบียงไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่และมีหลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุถึง ๒๓ ประการ[๘] อย่างไรก็ตามการให้ผู้สูงวัยมีความสามารถพึ่งตนเองได้ก็เป็นสิ่งสำคัญเพราะเราไม่สามารถรู้ได้เลยว่าบุคคลภายในครอบครัวของเราจะช่วยเหลือเราได้มากน้อยแค่ไหนเพราะแต่ละบุคคลก็ล้วนประสบปัญหาสังคมรุมเร้าเช่นเดียวกัน

จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเป็นศูนย์กลางการค้า การพานิชย์ การคมนาคมทางบก และอุตสาหกรรมของจังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่สุดเป็นอันดับ ๒ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง[๙]สภาพบริเวณพื้นที่ชุมชนในเขตจังหวัดอุดรธานีเป็นชุมชนเมืองและเป็นชุมชนที่มีหลากหลายครอบครัวหลายอาชีพอยู่ร่วมกันในชุมชนมีผู้สูงอายุอยู่เกือบทั่วทุกครัวเรือนทั้งชายและหญิงมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายปะปนอยู่ในหมู่บ้านแต่ละครอบครัวจะแตกต่างกัน ผู้สูงอายุบางคนนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในวิถีชีวิตประสบความสำเร็จต่อตนเองและลูกหลาน

จากปัญหาและเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เพื่อให้เกิด

---

[๕] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๑/๑๖๘.

[๖] ส .ข. (ไทย) ๑๗/๔๘/๖๖.

[๗] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

[๘] ทิพย์วดีเหลืองกระจ่าง, “การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๒.

[๙] **นครอุดรธานี**. แหล่งที่มา :http://udoncity.dungbhumi.com/public4/ [๒๓ตุลาคม ๒๕๕๘].

ความสุขสงบร่มเย็นรู้วิธีการนำหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่ถูกต้องมาประพฤติปฏิบัติไม่ยึดติดในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนมีสุขภาพร่างกายดีสามารถดูแลตนเองพึ่งตนเองได้ตามสมควรยอมรับสภาพความเป็นจริงของชีวิตเป็นการดับทุกข์ทางกายทางจิตใจในช่วงเวลาที่เหลืออยู่น้อยก่อให้เกิดความสุขอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ตามปกติไม่เกิดปัญหาใดๆเพื่อเป็นการเสนอแนวทางการเตรียมความพร้อมแก่ผู้สูงอายุในอนาคตโดยจะศึกษาถึงสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยโดยทั่วไปและศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้สูงอายุเพื่อตอบปัญหาสำคัญที่ว่าการประยุกต์ใช้หลักหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุเป็นอย่างไรในสังคมไทยปัจจุบัน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยและผู้สูงอายุในอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี

๒. เพื่อศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

๓. เพื่อศึกษาแนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๑.ขอบเขตด้านเนื้อหาผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดังนี้

๑) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย๒๕๓๙รวมทั้งเนื้อหาในหนังสือหลักพุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความและศึกษาจากหนังสือเอกสารต่างๆรายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุนอกจากนี้ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานีซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นปกติ

๒) ศึกษาแนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีโดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์สังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมในชมรมและนอกชมรมกับผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี

๓) ศึกษาผลการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีโดยสัมภาษณ์สังเกตในวิถีชีวิตด้านต่างๆของผู้สูงอายุ

๒.ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

๓. ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุ๖๐ปีขึ้นไปที่อาศัยในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีที่ จำนวน ๓๐รูป/คนจำแนกเป็นพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ จำนวน ๑๐ รูป และฆราวาสชายและหญิง จำนวน ๒๐ คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

การทำวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทำการศึกษาใน๒วิธีคืออาศัยเอกสารต่างๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) คือคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาททั้งภาษาบาลีและภาษาไทย

๒) ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่เอกสารงานวิจัยหนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนไว้และอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

๓) ศึกษาข้อมูลภาคสนามจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้จำนวน ๓๐รูป/คน

๔.๒ วิธีการเก็บข้อมูล

๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิเก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฉบับภาษาไทยพุทธศักราช๒๕๓๙และคัมภีร์อรรถกถาใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒) ข้อมูลทุติยภูมิเก็บข้อมูลจากหนังสือเช่นพุทธธรรมธรรมะสำหรับผู้สูงอายุพุทธธรรมนำสุขภาพฯลฯโดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) การดำรงชีวิตที่ถูกต้องแก่อย่างฉลาดและเป็นสุขธรรมสำหรับผู้สูงอายุฯลฯโดยพุทธทาสภิกขุความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยกชกรสังขชาติฯลฯรวมทั้งบทความจากวารสารต่างๆได้แก่วารสารพุทธศาสน์ศึกษาเสขิยธรรมฯลฯ

๓) ข้อมูลภาคสนามใช้วิธีสร้างชุดคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งจะสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบันตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูลในเรื่องแนวคิดทัศนคติหลักการดำเนินชีวิตและแนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมจำนวน๓๐รูป/คนซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำการสัมภาษณ์เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้

๑) เป็นผู้มีอายุ๖๐ปีขึ้นไป
๒) เป็นผู้มีความรู้และมีความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา
๒) มีประวัติปฏิบัติธรรมเป็นประจำ
๓) มีสุขภาพดีจิตใจแจ่มใส
๔) มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้
การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง ได้แก่
๑) บรรพชิต จำนวน ๑๐ รูป
๒) ผู้สูงอายุ จำแนกเป็น - ชาย จำนวน ๑๐ คน
- หญิง จำนวน ๑๐ คน
รวมทั้งหมด จำนวน ๓๐ รูป/คน

๓. เครื่องมือในการวิจัย ใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง การสังเกต กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง และผู้ช่วยในการเก็บข้อมูลวิจัย จำนวน ๑ คน

๔. วิธีวิเคราะห์ข้อมูลใช้ประเด็นปัญหาเป็นตัวตั้งแล้วหาคำตอบจากข้อมูลที่เก็บและรวบรวมไว้เพื่อให้เป็นไปตามกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้แล้วส่วนข้อมูลสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ด้วยวิธีการเชิงพรรณนา

๕. วิธีการนำเสนอเป็นการนำเสนอผลการวิจัยแบบเชิงพรรณนา (Descriptive)

๕. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑.ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยและผู้สูงอายุในอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี

๒.ทำให้ได้ข้อสนเทศหลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

๓.ทำให้ได้แนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

๖. สรุปผลการวิจัย

๑.สภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยและผู้สูงอายุในอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี

ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปสภาพร่างกายเสื่อมถอยความคล่องแคล่วว่องไวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพมีอารมณ์หงุดหงิดไม่มีความเชื่อมั่นในตนเองหวาดกลัวภัยต่างๆนานากลัวถูกทอดทิ้งจากครอบครัวลูกหลานสังคมชุมชนความสำคัญของผู้สูงอายุผู้สูงอายุเป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกหลานชุมชนสังคมและต่อประเทศชาติความสำคัญของผู้สูงอายุคือผู้สูงอายุผ่านประสบการณ์ในชีวิตมาหลายรูปแบบทั้งดีและไม่ดีเป็นที่พึ่งและร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลานสังคมไทยมีความเชื่อว่าทำคุณประโยชน์ต่อชุมชนสังคมและประเทศชาติอย่าง

มากมายจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของลูกหลานถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้กับลูกหลานให้ดำรงสืบต่อไปการส่งเสริมการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุให้มีสุขภาพที่ดีจะต้องได้รับความร่วมมือจากครอบครัวลูกหลานญาติผู้ดูแลผู้สูงอายุชุมชนและที่สำคัญขึ้นอยู่กับตัวของผู้สูงอายุเองว่าจะให้ความร่วมมือขนาดไหนในการที่จะให้ตนเองปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยมีมาในอดีตยอมรับสภาพปัจจุบันได้เป็นอย่างดีโดยนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้ามาใช้ในชีวิตโดยพิจารณาว่าสิ่งที่เกิดในโลกนี้ไม่มีตัวตนเป็นเพียงสิ่งสมมติจะทำให้จิตใจเข้มแข็งสุขภาพแข็งแรงรู้จักผิดชอบชั่วดีไม่ยึดติดในสิ่งที่เคยกระทำมารู้จักปลงกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกายจิตใจสังคมและรายได้เพื่อการอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตจากการศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีสรุปได้ว่า ปัญหาในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุพบว่า ปัญหาด้านร่างกายของผู้สูงอายุเป็นไปตามความเสื่อมของร่างกายปัญหาบางอย่างของร่างกายเกิดจากกรรมพันธุ์ทำให้เจ็บป่วยและการใช้ร่างกายทำงานมากเกินไปรับประทานอาหารตามใจตนเองผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีนี้จะระวังดูแลรักษาสุขภาพร่างกายตนเองอยู่เสมอตรวจโรคประจำปีทุกครั้งฟังคำแนะนำของแพทย์หรือบุคคลที่เข้ามาให้ความรู้ด้านสุขภาพของผู้สูองอายุปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุบางคนกลัวการถูกทอดทิ้งกลัวการอยู่คนเดียวบางคนเป็นโรคซึมเศร้าทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้บางคนเวลาเหงาก็หาทางออกโดยการร้องเพลงผู้สูงอายุส่วนใหญ่สุขภาพจิตดีร่าเริงแจ่มใสปัญหาด้านครอบครัวและสังคมของผู้สูงอายุผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายหรือประกอบอาชีพส่วนตัวเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยบางคนมีปัญหาทางครอบครัวเป็นตัวแทนของลูกหลานที่ไปทำงานดูแลบ้านทุกอย่างแทนหลานบางคนเจ็บป่วยไปร่วมกิจกรรมของสังคมได้ไม่ได้ด้านครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับผู้สูงอายุแต่เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อยผู้สูงอายุบางคนชอบอยู่คนเดียวอยากช่วยเหลือตัวเองโดยไม่พึ่งลูกหลานปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหามีรายได้จากบำนาญจากการประกอบอาชีพมีเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุบางครอบครัวสามีเป็นข้าราชการบำนาญภรรยาเป็นแม่บ้านภรรยาก็ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุหรือภรรยามีบำนาญสามีไม่มีบำนาญแต่ก็รับเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุบางครอบครัวได้รับเงินบำนาญได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุลูกหลานส่งเงินมาให้เป็นรายเดือนมีเงินออมเก็บไว้

๒. หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

หลักพุทธธรรมหลายประการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจะนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติกล่าวคือเริ่มตั้งแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอกซึ่งเรียกว่าความสำรวมอินทรีย์ทั้งหลายมีสำรวมตาสำรวมหูสำรวมจมูกสำรวมลิ้นสำรวมกายและสำรวมใจเพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีลคือเจตนางดเว้นจากความชั่วทางกายและเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจาเรียกว่าพัฒนาด้านความประพฤติหรือพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดีอันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและ

ช่วยให้ปัญญางอกงามอย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียนแต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูลให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติและเข้าถึงสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ทำให้เข้าใจและเห็นชีวิตที่มีคุณค่าเป็นความดีงามพร้อมกับทำให้มีอายุยืนต่อไปด้วยผู้สูงอายุจึงต้องศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้แก่

หลักไตรลักษณ์ เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุได้แก่ ในอรรถกถาบางทีเรียกว่า “สามัญลักษณะ” ในฐานะเป็นลักษณะร่วมที่มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเสมอเหมือนกัน ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำจิตใจให้เบิกบานทุกอย่างในโลกนี้ไม่ใช่ความสุข เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้น เพียงเราเข้าไปยึดว่าเป็นความสุข ซึ่งเกิดจากการปรุงแต่งของจิต ทำให้คนเราลุ่มหลงยึดถือ เกิดทุกข์ตามมาทำให้เกิดปัญหาต่อตนเองลูกหลานและสังคม ผู้สูงอายุควรพัฒนาตัวเองให้มาก ทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวเมื่อเกิดสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ยอมรับกับทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมคำสั่งสอน เพื่อทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืน สุขภาพกายสุขภาพจิตดีสมกับวัยสูงอายุ

ความไม่ประมาท ทำให้คนไม่ประมาทไม่มัวเมา ในวัยว่ายังหนุ่มยังสาวในความไม่มีโรค เพราะความตายอาจจะมาถึงเมื่อไรก็ได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สินเพราะคนมีทรัพย์อาจจะยากจนได้ ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เพราะผู้ที่ไร้ทรัพย์ไร้ยศต่ำต้อยกว่า ภายหลังอาจมีทรัพย์มียศและเจริญรุ่งเรืองกว่าก็ได้ เมื่อรู้ดังนี้ทำให้รู้สำรวมตน อ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคล ทุกระดับชั้น ไม่ยโสโอหัง วางท่าใหญ่ ยกตนข่มท่าน อันเป็นกิริยาที่น่าเกลียดน่าชัง

บุญกิริยาวัตถุเป็นหลักธรรมคำสอนที่พุทธองค์ทรงจัดวางหรือประยุกต์ให้เหมาะสมกับสมัย โดยหลักใหญ่ก็ถูกแยกออกจากศีลสมาธิปัญญา ซึ่งเป็นวิธีของมรรคแต่ถูกจัดรูปขั้นตอนใหม่ เป็นหลักทั่วไปเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาเพียงบุญกิริยาวัตถุ๓ประการ คือ ทานมัยศีลมัยและภาวนามัยเพียงเท่านั้น

๓. แนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ผู้สูงอายุในในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี มีความสุขตามหลักพุทธธรรมไม่ได้มุ่งเพียงแค่ให้มนุษย์มีความสุขต่อสุขภาพจิตเท่านั้นแต่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาทั้งต่อตนเองครอบครัวสังคมและสิ่งแวดล้อมไม่ก่อให้เกิดทุกข์หรือปัญหาในภายหลังและพัฒนาสูงขึ้นไปจนเป็นความสุขที่ปราศจากทุกข์ทั้งหลายโดยสิ้นเชิงหรือนิพพานสำหรับความสุขของผู้สูงอายุก็เช่นเดียวแม้ว่าความสุขที่อิงอาศัยกับวัตถุ(อามิสสุข) ก็มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตแต่ก็ไม่ควรปล่อยให้ชีวิตตกเป็นทาสของวัตถุหรือปล่อยใจไปตามกิเลสตัณหานั้นคือควรให้ความสำคัญกับความสุขภายในจิตใจที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุภายนอกโดยเฉพาะความสุขที่เกิดจากการศึกษาสัจธรรมและเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตรวมถึงความสุขที่เกิดจากศรัทธามีปีติในการได้ทำบุญบำเพ็ญประโยชน์ซึ่งชีวิตที่งอกงามด้วยกุศลธรรมจะอำนวย

ประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นแม้ชีวิตจะสั้นก็ยังประเสริฐกว่าชีวิตซึ่งยืนยาวแต่เป็นที่สั่งสมของอกุศลธรรมและเต็มไปด้วยความทุกข์

การปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีได้น้อมนำหลักพุทธธรรมที่ตนยึดถือปฏิบัติในวิถีชีวิตมาส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านร่างกายหลักพุทธธรรมที่ใช้คือไตรลักษณ์มาเป็นหลักพิจารณาเพื่อส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านจิตใจหลักธรรมที่ส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านสังคมละครอบครัวคือหลักบุญกิริยาวัตถุ หลักธรรมที่ส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้คือความไม่ประมาท ผู้สูงอายุในชุมชนเมื่อเกิดปัญหาจะใช้หลักความไม่ประมาทเพราะผู้สูงอายุผ่านชีวิตมามากรู้ว่าอบายมุขมันไม่ดีแม้ว่าเคยหลงผิดไปบ้างตอนยังหนุ่มยังสาวหรือตอนอายุกลางคนแต่ก็เลิกได้เพราะมองเห็นว่าสิ่งที่ทำลงไปนั้นไม่มีประโยชน์มีแต่จะเกิดโทษต่อตนเองและครอบครัวพอเกิดการเจ็บป่วยก็เลิกไม่แตะต้องอีกต่อไปไม่ได้ดื่มสุราเป็นนิสัยเวลาไปงานเลี้ยงก็จะดื่มบ้างเล็กน้อยไม่ได้ขาดสติดื่มเพื่อให้เจริญอาหารแต่ก็รู้ว่าโทษของอบายมุขเหล่านี้จะไม่ให้มาทำลายชีวิตของตนและบุคคลรอบข้างบางคนไม่เคยดื่มเลยไม่เคยแตะต้องอบายมุขผู้สูงอายุในชุมชนนี้ศรัทธาในหลักธรรมและยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในวิถีชีวิตเชื่อมั่นในความจริงที่เกิดขึ้นพยายามแก้ไขปัญหาอย่างมีเหตุผลจนมีความสุขกับลูกหลานสังคมไม่เกิดปัญหาใดๆความสำเร็จในครอบครัวของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีจากการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอบรมเลี้ยงดูลูกหลานทำให้ลูกหลานประสบความสำเร็จในชีวิตมีอาชีพการงานที่ดีเป็นคนดีประพฤติปฏิบัติดีมีความสุขความเจริญมาจนทุกวันนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่นำหลักพุทธธรรมมาใช้ไม่แตกต่างกันเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเองพยายามบำเพ็ญความดีเพื่อควบคุมรักษาความประพฤติทุกกด้านที่มีอยู่ในตัวป้องกันมิให้ทำความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อความสุขในปัจจุบันและหลังจากละโลกนี้ไปแล้วโดยการปฏิบัติดังนี้

๑. การแก้ปัญหาด้านร่างกายยอมรับความจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นทุกคนต้องเป็นเช่นนี้ไม่ใช่เราคนเดียวที่เป็นเชื่อในกฎแห่งกรรมทำดีได้รับผลดีทำชั่วได้รับผลชั่วไม่ประมาทอดทนปล่อยวาง

๒. การแก้ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์รักษาศีลฟังธรรมอดทนอดกลั้นลดความโกรธความโลภเจริญสติฟังธรรมช่วยเหลือสังคม

๓. การแก้ปัญหาด้านสังคมและครอบครัวมองโลกในแง่ดีเข้าใจเห็นใจให้เกียรติไม่ใส่ร้ายหลีกเลี่ยงปัญหาการขัดแย้งให้ทานช่วยเหลือเอื้อเฟื้อจุนเจือกันยินดีกับการทำความดีของผู้อื่นเคารพในความดีของเพื่อนและของครอบครัว

๔. การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ไม่ประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นรู้จักประมาณตนทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่ายไม่ว่าผู้สูงอายุจะดูแลสุขภาพอย่างดีหลีกเลี่ยงเหตุซึ่งจะตัดรอนหรือลดทอนชีวิตให้สั้นปฏิบัติตาม

วิธีการฝ่ายรูปธรรมในการทำให้อายุยืนดำเนินตามข้อปฏิบัติทางจิตใจเพื่อให้ประสบอายุวัฒนะหรือจะทำให้ตนเองมีคุณค่าตลอดเวลาที่ดำรงอยู่ด้วยการทรงธรรมและสร้างสรรค์คุณประโยชน์ทุกอย่างล้วนต้องอาศัยกุศลธรรมข้อหนึ่งเป็นแกนเป็นหลักหรือเป็นประธานจึงจะสำเร็จได้กุศลธรรมข้อนั้นก็คือความไม่ประมาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กุลยาตันติผลาชีวะ. **การพยาบาลผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิจเจริญ, ๒๕๒๔.

คู่มือการดูแลสุขภาพใจสำหรับผู้สูงอายุ “สูงวัยด้วยใจสุข”. กรุงเทพมหานคร :เรือนปัญญา, ๒๕๕๑.

คณะกรรมการแผนกตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย, **มงคลทีปนีเล่ม๒**, กรุงเทพมหานคร :มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

จุฑาจิรชีวะ.**หนังสือคัมภีร์พบความสุขหลังเกษียณปฏิบัติธรรมอยู่บ้าน**. กรุงเทพมหานคร : ริช,๒๕๕๓.

เฉกธนะสิริ. **ทำอย่างไรปจะปราศจากโรคและชะลอความแก่.** กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๐

ทำอย่างไรชีวิตจะยืนยาวและมีความสุข. กรุงเทพมหานคร : อินสปาย, ๒๕๕๔.

ทองหล่อวงษ์ธรรมา. **ปรัชญา๒๐๑พุทธาศาสน์**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้า, ๒๕๓๘.

นิตยาศรีสังวาล. **อนามัยสำหรับผู้สูงอายุ.** กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๑.

นิศารัตน์ศิลปะเดช. **ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : พิศิษการพิมพ์, ๒๕๔๐.

บรรลุศิริพานิช. **คู่มือการดูแลตนเองของผู้สูงอายุสร้างใจให้แข็งแรง**.กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๕๓.

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

The Guindeline to Support Buddhist Tour of watphrabhuddhabhatbuabok Onbanphue District Udonthani Province

พระครูวิบูลภัทโรภาส (โอภาโส/การพาศ)*
พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ผศ.ดร., ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์คือ ๑ (เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ๒เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระ (พุทธบาทบัวบกอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี ๓เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการ (ท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถาน และพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำบุญทำทานและการสาธารณกุศลต่างๆ เพื่อการบำบัดจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา หรือการบำบัดจิตใจ โดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิ และการทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการผ่อนคลายและลดความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน

สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี คือขาดการบอกทิศทางในแหล่งท่องเที่ยว และส่วนบริการต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งควรมีการบอกทิศทางที่ชัดเจนขึ้น อาจเป็นรูปของป้ายบอกทางด้วยอักษร ด้วยแผนที่รูปภาพ หรือการออกแบบสถานที่ให้สามารถสื่อการเข้าถึงจุดต่างๆ ได้โดยง่าย ขาดความสะดวกสบายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวนั้นสูญเสียเอกลักษณ์ เนื่องจากถูกทำลายเพราะการเข้าชมของผู้มาท่องเที่ยวหรือการที่ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ประพฤติตามใจชอบในการแสวงหาผลประโยชน์ของตนเอง จนทำให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวและสภาพธรรมชาติบริเวณโดยรอบ เช่น การทิ้งขยะเกลื่อนกลาด การขูดขีดผนังกำแพง หรือต้นไม้ของผู้มาท่องเที่ยว ความไม่สะดวกในการเข้าถึงจุด

* พระนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ขาดความต่อเนื่องของเส้นทางในแหล่งท่องเที่ยว ทำให้การเข้าชมสถานที่ที่น่าสนใจสำหรับผู้มาท่องเที่ยวไม่อาจจะกระทำได้ เนื่องจากไม่มีทางเดินที่ต่อเนื่อง

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ควรส่งเสริมใน ๓ ด้าน คือ ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความต้องการ ความพึงพอใจและความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงพุทธ, การส่งเสริม

Abstract

The aims of this research were (1) to study the concepts of Buddhist tourism, (2) to study the conditions and problems of Buddhist tourism management at Wat Phrabuddhabhatbuabok, Banphue district, Udonthani province and (3) to study the ways to promote the Buddhist tourism at Wat Phrabuddhabhatbuabok. This qualitative research was conducted by collecting the required data through the interview and then the data were interpreted by the Descriptive Analysis.

The research results were as follows:

1) Buddhist tourism is a tour to the religious places, a visit of the sacred places and the good monks to perform meritorious deeds and charity for the spiritual treatment according to Buddhist principles, relaxation and tension relief in everyday life.

2) The study of the conditions and problems of Buddhist tourism management at Wat Phrabuddhabhatbuabok suggests that there was a lack of signal direction to the tourist destinations and services. In the tourist attraction, there was unclear signs, maps, pictures, or place designs which can easily be accessed, convenience in the site. The tourist attraction loses its identity because it was destroyed by the visitors, such as drawing on the walls or trees; because the entrepreneurs in the temple behave in the pursuit of self-interest, such as dumping of rubbish. This led to the negative effects on tourist attractions and surrounding natural conditions.

3) The ways to promote the Buddhist tourism at Wat Prabuddhabhatbuabok can be conducted in three aspects: Tourist Attraction, Preparation and Tourism Market, by considering the visitors' needs; satisfaction; service accessibility; awareness creation in tourist resource preservation, environment, nature; site capacity and community participation.

Keywords: the Buddhist tourism**,** promote

๑. บทนำ

การท่องเที่ยวในอดีตของวัดคือพุทธสถานเป็นสถานที่มาทำบุญมีผู้คนมานมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือประกอบศาสนกิจเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อมาเมื่อมีนักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสนใจบรรดาเสนาสนะอันทรงคุณค่าและมีรูปแบบศิลปกรรมอันงดงามทั้งหลายภายในวัดก็ทำให้วัดที่มีเสนาสนะอันงดงามและมีความเป็นมาที่บ่งบอกถึงอดีตอันรุ่งเรืองกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาในปัจจุบันนี้บทบาทด้านการท่องเที่ยวของวัดมีมากขึ้นเนื่องจากนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับกิจกรรมของวัดมากขึ้นอีกทั้งวัดก็พยามยามจัดกิจกรรมทางศาสนาและก่อสร้างศาสนวัตถุ เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนเช่นกันตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พบเห็นได้ในวัดเช่นศึกษาความเป็นมาชมศิลปกรรมนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำบุญทำทานตามความเชื่อฝึกปฏิบัติธรรมทำสมาธิเพื่อมาพักผ่อนหย่อนใจพร้อมกับการชมทัศนียภาพของธรรมชาติและการจับจ่ายซื้อสินค้าท้องถิ่นที่ผู้คนในชุมชนรอบข้างวัดนำมาจำหน่ายตามที่แต่ละวัดจะมีกิจกรรมที่กล่าวข้างต้นเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจมาก[๑] ผู้คนบางกลุ่มเมื่อมีปัญหาต่างๆก็มักจะเข้าวัดบ้างเพื่อหาความสงบร่มเย็นให้กับจิตใจของตัวเองผู้คนบางกลุ่มก็เข้าวัดโดยไม่มีความทุกข์หรือปัญหาแต่มาวัดเพื่อต้องการความสุขสงบทางใจเช่นกันไม่ว่าจะมาทำบุญทำสาธารณกุศลต่างๆการกราบไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่ทางวัดจัดขึ้นร่วมประเพณีในวันสำคัญต่างๆพร้อมทั้งการมาพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้นมีนักท่องเที่ยวจ้านวนมากนิยมเดินทางไปวัดเพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาการปฏิบัติธรรมดังจะเห็นจากการเดินทางเชิงพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปในนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มซึ่งมักใช้ช่วงเวลาวันหยุดเทศกาลโดยเฉพาะช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนาจะมีการถือศีลปฏิบัติธรรมและประชาชนในท้องถิ่น เห็นได้ว่านอกจากวัดจะเป็นศาสนสถานที่ที่สำคัญแล้ว วัดจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญเพราะมีพุทธศิลป์เป็นแหล่งจูงใจพุทธศิลป์เป็นทัศนูปกรณ์ใน

[๑] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **วัดพัฒนา, ๔๓,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๘๓ - ๘๔.

การสอนธรรมะได้อย่างยอดเยี่ยมฉะนั้นเมื่อศึกษาความหมายของพุทธศิลป์ให้ลึกซึ้งลงไปแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมะทั้งสิ้นจึงเห็นว่าการอนุรักษ์ไว้นั้นมีคุณค่าทางการดำรงพระพุทธศาสนาไว้และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยและยังเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชาติดีขึ้นได้ฉะนั้นวัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าเพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมมีทรัพยากรทางกายภาพทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเพียงแต่จะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไรถ้าเราไปแยกส่วนไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลเราก็จะทำได้เพียงแค่มาวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงามชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมต่างกันก็มาเพียงแค่ถ่ายรูปบางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสมคนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญาส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคมทั้งที่บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง๒ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม และด้านการนำรายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัดทำนุบำรุงท้องถิ่นจังหวัดและประเทศโดยรวมศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชน[๒]

การท่องเที่ยวในอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานีในปัจจุบันนับได้ว่าเป็นอำเภอหนึ่งที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับอำเภออื่นๆอันเป็นผลมาจากการที่อำเภอบ้านผือไม่ได้เป็นเส้นทางที่สำคัญในเส้นทางท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบกับขีดจำกัดของการลงทุนอำเภอบ้านผือมีพุทธสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญได้แก่ วัดพระพุทธบาทบัวบก ตั้งอยู่กลางเทือกเขาภูพาน บ้านติ้ว ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จากตัวอำเภอบ้านผือ เป็นถนนลาดยางระยะทางประมาณ ๑๖ กิโลเมตร เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทที่มีตำนานเล่าขานว่า ราวปี ๒๔๖๐พระสงฆ์รูปหนึ่งได้เกิดนิมิตอัศจรรย์เห็นพระบรมสารีริกธาตุสีขาวในอุโมงค์ ในพื้นที่วัด จึงชักชวนชาวบ้านรื้ออุโมงค์นั้นออก แล้วสร้างเจดีย์ครอบไว้แทนพระบรมสารีริกธาตุ มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันน่าอัศจรรย์ทั้งก้อนหินธรรมชาติ สรรสร้าง ประหนึ่งศิลปินนำมาจัดวางเป็นงานศิลปะ อีกถ้ำพญานาคซึ่งเล่าขานแต่อดีตว่าทางเดินภายในสามารถทะลุไปถึงแม่น้ำโขง พุทธศาสนิกชนชาวไทย ลาว สองฝั่งโขงต่างเดินทางมาสักการะด้วยความเลื่อมใสศรัทธาสืบมาจนกาลปัจจุบัน วัดพระพุทธบาทบัวบกยังเป็นสถานที่เงียบสงบเหมาะแก่การนั่งสมาธิปฏิบัติธรรม หลบหนีความวุ่นวายจากสถานการณ์บ้านเมืองได้

เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวพุทธสถานโดยมีจำนวมเพิ่มมากขึ้นทุกปีและเพื่อการศึกษาถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคด้านต่างๆในการจัดการการท่องเที่ยวพุทธสถานและแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ผู้วิจัยยังมี

---

[๒] พระมหาบุญพิเชษฐ์จันทร์เมือง, “การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์”, **ปริญญานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า๑.

ความสนใจที่จะศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานีเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในพุทธสถานเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดอีกด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๒. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบกอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี

๓.เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบกอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวมรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆดังนี้

๑.ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ. ๒๕๓๙

๒.ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่อรรถกถาฎีกาอนุฎีกาปกรณ์วิเสสตำรางานวิจัยวิทยานิพนธ์บทความและเอกสารจากหนังสือต่างๆรวมไปถึงเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๓.จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากการประชากร กลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling)จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เคยมาท่องเที่ยว ร่วมปฏิบัติธรรมและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธในพุทธสถานเขตอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานีจำนวน ๓๐ รูป/คนได้แก่

๑) พระสังฆาธิการจำนวน ๓ รูป

๒) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๑ คน

๓) ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดอุดรธานี จำนวน๑คน

๔) ผู้อำนวยการท่องเที่ยว จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๑ คน

๕) นายอำเภอบ้านผือ จำนวน ๑ คน

๖) ผู้นำชุมชนจำนวน ๓ คน

๗) นักท่องเที่ยว จำนวน ๒๐ คน

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบมีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง นำผลมาวิเคราะห์ประกอบงานวิจัย

๕.สรุปผลการวิจัยข้อเสนอแนะและเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ข้อสนเทศเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๒.ได้ทราบถึงสภาพและปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบกอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี

๓.ได้ข้อมูลสนเทศแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบกอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี

๕. สรุปผลการวิจัย

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สรุปผลตามวัถตุประสงค์ได้ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยว คือการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ด้วยความสมัครใจ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อคลายความตึงเครียดจากความเครียดในชีวิตประจำวัน หรือ เพื่อศึกษาหาประสบการณ์ความรู้ เพื่อการกีฬาเพื่อติดต่อธุรกิจ และตลอดจนเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาตามคำนิยามของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ในหนังสือ โครงการส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ แล้วจะพบว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ก็คือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งหมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถานเพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถาน และพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทำบุญทำทานและการสาธารณกุศลต่างๆ การเดินทางเพื่อการบำบัดจิตใจตามหลักพุทธศาสนา หรือการบำบัดจิตใจโดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและการทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการผ่อนคลายและลดความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน และยังร่วมไปถึงการเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธี และงานเทศกาลประเพณีต่างๆการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ต้องพัฒนาในประเทศไทยเพราะนอกจากการท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้ และนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการสร้างอาชีพสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการให้บริการด้านต่างๆ นับได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างไรก็ดีเนื่องจากสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการแข่งขันอย่างรุนแรง ประเทศไทยจึงควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้

ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรม เป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก มีมรดกทางวัฒนธรรมอีกจำนวนมาก เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตทั้งนี้ หัวใจสำคัญของการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืน คือการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะสำเร็จลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยความร่วมมือกันจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ และชุมชน ขั้นตอนของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น ประกอบด้วยการตลาดที่จะต้องตอบสนองความต้องการ และสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวการวางแผนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นลำดับสืบไป

๒. สภาพและปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ภูพระบาทเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย เช่น ห้วยหินลาด ห้วยด่านใหญ่ ห้วยหินร่อง และห้วยนางอุสา ซึ่งไหลลงไปแม่น้ำโขงที่อำเภอท่าบ่อ ภูพระบาทมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๓๒๐ – ๓๕๐ เมตรความอุดมสมบูรณ์ ของต้นน้ำลำธาร ป่าไม้ และบริเวณที่ราบรอบๆ ภูเขา จึงเกิดมีชุมชนเข้าไปอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มากมายตามเพิงหินบนภูพาน ส่วนใหญ่ในอำเภอบ้านผือ ไม่ว่าจะเป็นภูพระบาท บ้านกลางใหญ่ พระพุทธบาทบัวบาน ภูสูง จนถึงอำเภอสุวรรณคูหา ต่อมาเมื่อมีศาสนาเข้ามานับแต่สมัยทวารวดี ไม่ว่ากระแสธารแห่งอารยธรรมจะมาจากสายแม่น้ำโขง หรือจากภายในก็ตาม อิทธิพลของวัฒนธรรมฮินดูเข้ามาสู่บริเวณนี้ บริเวณเพิงผาหลายแห่งถูกใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของชุมชน การปักเสมาเป็นการกำหนดเขตการกระทำสังฆกรรม ตำนานพระเจ้าเลียบโลกที่ปรากฏในความเชื่อของคนอีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ไม่ว่าจะเป็นอาณาจักรล้านช้าง การจำหลักรูปพระพุทธรูปหินทรายที่เพิงผา ล้วนเป็นหลักฐานยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนบริเวณนี้ และการติดต่อเกี่ยวพันกับชุมชนอื่นในภูมิภาคเดียวกัน นอกจากจะเป็นอารยธรรมฮินดูและพุทธแล้ว อารยธรรมขอมก็ได้เข้ามามีอิทธิพลในแถบบ้านผือบนภูพระบาทเป็นอย่างมาก การสร้างประติมากรรมหินทรายนูนสูงที่ผนังถ้ำพระบนภูพระบาท การจำหลักหินทรายขนาดใหญ่เป็นรูปเทพเจ้าหรือเรื่องชาดก ภาพบุคคลที่พบที่พระพุทธบาทบัวบาน บ้านหนองกาลึม บ้านกาลึม ก็ตามล้วนแสดงถึงศิลปะสมัยลพบุรีเข้ามามีอิทธิพลในแถบนี้ สภาพภูมิประเทศของภูพระบาทมีลักษณะเป็นโขดหินและเพิงผาที่กระจัดกระจายอยู่เป็นจำนวนมาก เกิดจากการผุพังสลายตัวของหินทราย ซึ่งมีเนื้อหินที่แข็งแกร่งแตกต่างกัน ระหว่างชั้นของหินที่เป็นทรายแท้ๆ ซึ่งมีความแข็งแกร่งมาก กับชั้นที่เป็นทรายปนปูนซึ่งมีความแข็งแกร่งน้อยกว่า นานๆ ไปจึงเกิดเป็นโขดหิน และเพิงผารูปร่างแปลกๆ ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ประมาณ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว วิถีชีวิตของผู้คน ในสมัยนั้นดำรงชีวิตด้วยการเก็บของ

ป่า และล่าสัตว์เป็นอาหาร เมื่อขึ้นมาพักค้างแรม อยู่บนโขดหินและเพิงผาธรรมชาติเหล่านี้ก็ได้ใช้เวลาว่างขีดเขียนภาพต่างๆ เช่น ภาพคน ภาพสัตว์ ภาพฝ่ามือ ตลอดจนภาพลายเส้นสัญลักษณ์ต่างๆไว้บนผนังเพิงผาที่ใช้พักอาศัย ซึ่งปรากฏอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเป็นจำนวนมาก เช่น ที่ถ้ำวัว - ถ้ำคน และภาพเขียนสีโนนสาวเอ้ ซึ่งภาพเขียนสีบนผนังหินเหล่านี้ยังคงเป็นปริศนาให้ผู้คนในชั้นหลังค้นหาความหมายที่แท้จริงต่อไป นอกจากนี้ยังได้พบหลักฐานทางวัฒนธรรมสมัยทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ อยู่ด้วย อาทิ การดัดแปลงโขดหินให้เป็นศาสนสถาน โดยมีคติการปักใบเสมาหินขนาดใหญ่ล้อมรอบเอาไว้ และลักษณะของพระพุทธปฏิมาบางองค์ที่ถ้ำพระ ก็แสดงถึงอิทธิพลศิลปกรรมสมัยทวารวดีอย่างเด่นชัด ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๘ อิทธิพลของศิลปกรรมแบบเขมรได้เข้ามามีบทบาทในบริเวณนี้ด้วย เนื่องจากได้พบการสกัดหินเพื่อดัดแปลงพระพุทธรูปที่บริเวณถ้ำพระให้เป็นรูปพระโพธิสัตว์ หรือเทวรูปในศาสนาฮินดู โดยได้สลักส่วนของผ้านุ่งด้วยลวดลายที่งดงามยิ่ง ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓ พื้นที่แถบอีสานตอนบนเกือบทั้งหมด โดยเฉพาะที่อยู่ติดกับลำน้ำโขง ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมลาวหรือล้านช้าง จากการศึกษาพบว่า มีร่องรอยของงานศิลปกรรมสกุลช่างลาวอยู่บนภูพระบาท ดังเห็นได้จากพระพุทธรูปขนาดเล็กบริเวณถ้ำพระเสี่ยง แสดงถึงศิลปะสกุลช่างลาว ส่วนสถาปัตยกรรมในสมัยนี้ได้แก่ เจดีย์ร้าง (อุปโมงค์) ที่สันนิษฐานว่า เดิมอาจใช้สำหรับประดิษฐานรอยพระพุทธบาท ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อุรังคธาตุ นอกจากภูพระบาทจะมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อุรังคธาตุแล้ว ผู้คนในท้องถิ่นยังได้นำเอาตำนานพื้นบ้าน หรือนิทานพื้นเมืองเรื่อง “อุสา - บารส” มาตั้งชื่อ และเล่าถึงสถานที่ต่างๆ บนภูพระบาทอย่างน่าสนใจด้วยเหตุนี้จึงพบว่า โบราณสถานต่างๆ บนภูพระบาทล้วนมีชื่อเรียกตามจินตนาการจากนิทานเรื่อง “อุสา - บารส” เป็นส่วนใหญ่ อาทิ หอนางอุสา กู่นางอุสา บ่อน้ำนางอุสา วัดลูกเขย วัดพ่อตา คอกม้าท้าวบารส อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทมีลักษณะที่แตกต่างจากอุทยานประวัติศาสตร์แห่งอื่นๆ ของกรมศิลปากรที่ได้กล่าวมาแล้ว เพราะนอกจากจะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณคดีแล้ว ยังมีความสำคัญทางด้านนิเวศวิทยา เนื่องจากเป็นที่ตั้งของวนอุทยานภูพระบาทบัวบก ของกรมป่าไม้ ซึ่งมีพืชพรรณทั้งไม้ดอกและไม้ใบขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้วัดพระพุทธบาทบัวบก ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาภูพาน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๓,๔๓๐ ไร่ ในเขตบ้านติ้ว ตำบลเมืองพาน อยู่ห่างจากตัวจังหวัดระยะทางประมาณ ๖๗ กิโลเมตร ตามเส้นทางหมายเลข ๒ เส้นอุดรธานี-หนองคาย ถึงบริเวณหลักกิโลเมตรที่ ๑๓ แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๒๐๒๑ ไปทางอำเภอบ้านผือ ระยะทางประมาณ ๔๒ กิโลเมตร แยกขวาประมาณ ๕๐๐ เมตร และตรงไปตามเส้นทางหมายเลข ๒๓๔๘ อีกประมาณ ๑๒ กิโลเมตร มีแยกขวาเป็น ทางเข้าไปประมาณ ๒ กิโลเมตร มีสิ่งที่น่าสนใจหลายแห่ง อาทิพระพุทธบาทบัวบก ตั้งอยู่บริเวณทางแยกซ้ายมือก่อนถึงที่ทำการอุทยานฯสร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๓-๒๔๗๗

ผลกระทบ ปัญหาและอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี ด้านบวกคือช่วยให้เกิดรายได้แก่ท้องถิ่นภายในท้องถิ่น กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก บริการการขนส่ง บริการมัคคุเทศก์ ทำให้รายเกิดรายได้แก่คนในท่องถิ่นโดยร่วมเพิ่มสูงขึ้น รวมถึงค่าครองชีพในท้องถิ่นเพิ่มขึ้นสูงอีก ช่วยทำให้เกิดรายได้ต่อรัฐบาล รัฐบาลมีรายได้จากนักท่องเที่ยวหลายทาง อาทิ การที่นักท่องเที่ยวซื้อสิ้นค้าและบริการในประเทศก็ต้องเสียภาษี การเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวของทางราชการ เช่น พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ช่วยให้เกิดการจ้างงาน ธุรกิจท่องเที่ยว อาทิ ที่พักแรม ร้านอาหาร บริการขนส่ง สถานบันเทิง ร้านจำหน่ายของที่ระลึก การนำเที่ยว ช่วยให้เกิดอาชีพใหม่ ชาวบ้านในท้องถิ่นเดิมอาจมีอาชีพทำนาทำไร่ เปลี่ยนแปลงปรับตัวให้เข้ากับสถานที่ท่องเที่ยว เช่น เมื่อทำนำไร้ก็มาทำเครื่องจักสานเครื่องมือเครื่องใช้ ช่วยให้เกิดรายรับเงินตราต่างประเทศ เกิดขึ้นเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาตินำเงินตราเข้าประเทศทันทีที่มีการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว ในประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะเงินของสหรัฐอเมริกา เงินเยนญี่ปุ่น เงินปอนด์อังกฤษ จะมีค่าแลกเปลี่ยนในอัตราที่สูงมาก ช่วยให้เกิดภาวะดุลชำระเงินหากประเทศใดมีแหล่งนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนมากจะมีแนวโน้มรายรับของประเทศมากเปรียบเทียบกับการส่งสิ้นค้าออกของประเทศ แต่ปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยวคือขาดการบอกทิศทางในแหล่งท่องเที่ยว และส่วนบริการต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งควรมีการบอกทิศทางที่ชัดเจนขึ้น อาจเป็นรูปของป้ายบอกทางด้วยอักษร ด้วยแผนที่รูปภาพ หรือการออกแบบสถานที่ให้สามารถสื่อการเข้าถึงจุดต่างๆได้โดยง่าย ขาดความสะดวกสบายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากในกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น ผู้มาท่องเที่ยวต้องการสิ่งบริการอื่นๆ ประกอบ ในการท่องเที่ยวด้วย เช่น บริการด้านห้องน้ำ ห้องส้วม ศาลา หรือบริเวณที่พักรอคอยกลุ่มท่องเที่ยวของตนเป็นต้น ซึ่งบริการเหล่านี้มักมีจำนวนไม่เพียงพอ หรือไม่ก็คุณภาพไม่ดีพอ การที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นสูญเสียเอกลักษณ์ เนื่องจากถูกทำลายเพราะการเข้าชมของผู้มาท่องเที่ยวหรือการที่ผู้ประกอบการ ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ประพฤติตามใจชอบในการแสวงหาผลประโยชน์ของตนเอง จนทำให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวและสภาพธรรมชาติบริเวณโดยรอบ เช่น การทิ้งขยะเกลื่อนกลาด การขูดขีดผนังกำแพง หรือต้นไม้ของผู้มาท่องเที่ยว และการปล่อยน้ำเสียจากกิจการของตนลงในแม่น้ำลำคลองของบรรดาผู้ประกอบการ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวบริเวณโดยรอบเสื่อมสภาพ สูญเสียเอกลักษณ์ที่เคยงดงาม เป็นต้น ความไม่สะดวกในการเข้าถึงจุดต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพราะถนนนั้นมีความคับแคบเกินไป เกรงจะเกิดอันตรายระหว่างคนเดินเท้ากับผู้ที่ใช้ยวดยานพาหนะขึ้นได้ ขาดความต่อเนื่องของเส้นทางในแหล่งท่องเที่ยว ทำให้การเข้าชมสถานที่ที่น่าสนใจสาหรับผู้มาท่องเที่ยวไม่อาจจะกระทำได้ เนื่องจากไม่มีทางเดินที่ต่อเนื่อง หรือบาทวิถีคับแคบเกินไป

อากาศร้อน มีฝุ่นมาก และเสียงดังหนวกหูจากยวดยานพาหนะทาให้บรรยากาศในแหล่งท่องเที่ยวไม่สงบ ไม่ร่มรื่น ไม่น่าเข้าดูเข้าชม เป็นต้น

๓. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี จุดขายของวัดพระพุทธบาทบัวบก ก็คือ พระพุทธบาท และแนวหิน และธรรม ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว และในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวที่มาวัดพระพุทธบาทบัวบกอำเภอ บ้านผือ จังหวัดอุดรธานีแล้วยังต้องการมาเพื่อพักผ่อน ต้องการธรรมชาติ หรือต้องการเข้ามาเพื่อไหว้พระ สวดมนต์ ทางวัดและอุทยานประวัติศาสตร์ก็จัดสถานที่พักผ่อนให้ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการมากราบไหว้พระพุทธบาทและเที่ยวชมหินและธรรมชาติในภูพระบาทบัวบก ได้มีกิจกรรมอื่นๆทำด้วย แนวทางการพัฒนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาโดยจะดูที่ความเหมาะสมของเวลานั้น ทางวัดจะเน้นที่ความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งในปัจจุบันจะเน้นที่ความสะดวกสบายในการเดินทาง ที่จอดรถให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในด้านการดูแลด้านสิ่งแวดล้อม และดูแลด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยทางวัดและอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทได้มีการจัดการเรื่องการกำจัดขยะนั้น และมีเจ้าหน้าที่คอยทำความสะอาดอยู่เสมอ และจะมีการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ที่จะต้องเข้ามาเก็บขยะในวัดและภูพระบาท อย่างน้อยสัปดาห์ละ ๔ ครั้ง ทางวัดจะมีไม้ใหญ่ในบริเวณรอบๆ วัด เพื่อสร้างความร่มรื่นให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้น อยู่กับธรรมชาติและไม่กีดขวางการจัดกิจกรรมของทางวัด

ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ทางวัดและภูพระบาทบัวบกควรมีการจัดร้านอาหาร ร้านค้าสวัสดิการที่หลากหลาย และราคาเหมาะสมกับนักท่องเที่ยว ด้านห้องน้ำ ควรจะมีบริการตามจุดต่างๆ และจะมีเจ้าหน้าที่คอยทำความสะอาดอยู่เสมอ ทางวัดและอุทยานฯ ควรมีการจัดศูนย์บริการข้อมูลและของที่ระลึก เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ซื้อของที่ระลึก ราคาถูก ซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านข้างของทางวัดและอุทยานฯ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปซื้อของได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันแนวทางในการจัดการให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นทางวัดควรมีการเปิดพระธาตุและปูหญ้าเทียม เพื่อสร้างความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยวที่ไม่สะดวกใน ที่ต้องการมากราบไหว้พระพุทธบาทและชมธรรมชาติ สามารถที่จะเข้ามาวัดได้ ซึ่งทางวัดและอุทยานฯ ควรมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลให้ความสะดวก ซึ่งจะมีประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการเข้ามาสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ หรือทำกิจกรรมทางศาสนาอื่นๆ ทางวัดก็จะอำนวยความสะดวกให้ตลอดเวลา ซึ่งเป็นการนำศาสนาเข้ามาเป็นช่วยในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วย รวมทั้งมีการ

สนับสนุนในประเพณีต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ จะจัดให้มีการรดน้ำดำหัว ซึ่งจะคัดเลือกจากผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน การจัดงานประจำปีของทางวัด โดยทางวัดจะมีการทำประชาสัมพันธ์อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์ทางป้ายโฆษณา เวปไซด์ต่างๆ หรือแม้กระทั่งการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ Social Network ต่างๆ ทางวัดจะมีทีมงานที่คอยทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์งานประเพณีต่างๆ อยู่เสมอ ด้านการทำบุญ ทางวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีมีพระพุทธบาทเป็นที่เคารพศรัทธาของนักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาท่องเที่ยวบุคลากรภายในเองควรเอาใจใส่ร่วมกันคิด ช่วยกันรักษาร่วมกันพัฒนาและรักษาสิ่งที่เป็นสมบัติของส่วนรวมเป็นสมบัติของชาติให้ยังคงความสวยงามและรื่นรมย์ทางด้านพระศาสนารักษา บูรณะพระธาตุ พระพุทธบาทให้เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะเรื่องของความสะอาดบุคคลากรที่มีหน้าที่ดูแลสถานที่เองต้องเอาใจใส่ให้มากๆ เพราะความสะอาดของสถานที่ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ควรทำความสะอาดเป็นประจำในจุดที่นักท่องเที่ยวใช้บริการบ่อยๆ โดยเฉพาะในวันเสาร์และวันอาทิตย์ หรือวันหยุด ซึ่งเป็นวันที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวมากเป็นพิเศษ ส่วนความสะอาดภายนอกและบริเวณอุทยานฯ ได้แก่บริเวณ ห้องน้ำ ลาดจอดรถ หน้าร้านอาหารร้านค้า สถานที่ทิ้งขยะควรมีป้ายบอกนักท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการรักษาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน เพื่อความสะอาดของวัดโดยรวม ควรมีการขยายสถานที่ เช่น ลานจอดรถและห้องน้ำของวัดเพื่อรองรับนักท่องที่จะเดินทางมามากขึ้นในอนาคตต่อไปหรือ จัดสถานที่ให้กว้างขึ้น ให้เป็นระเบียบขึ้น ควรคำนึงถึงการใช้สอยเป็นหลัก ทำทางขึ้นสำหรับคนพิการ เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้พิการได้มาทำบุญ ควรบูรณะปฏิสังขรณ์พัฒนาศาสนสถานที่ชำรุดทรุดโทรม เช่น บริเวณหอนางอุสา วัดพ่อตา วัดลูกเขย ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ ห้องน้ำ เป็นต้น ควรมีการจัดกิจกรรมต่างๆ และต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง และมีการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ของวัดและอุทยานฯ ให้สมบูรณ์ เพราะหากวัดและอุทยานฯ มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวแล้วย่อมทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรัก เกิดศรัทธา เกิดความยินดี เกิดความสุขใจ มาทำบุญ ทำกุศลต่างๆ พร้อมทั้งการมาพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้ ดังนั้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เพื่อให้มีความยั่งยืน ประกอบด้วย ๓ ด้านคือด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความต้องการ ความพึงพอใจและความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยวการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **ศูนย์เครือข่ายความรู้วัฒนธรรม**, ๒๕๔๗.

_____. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **การส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ**. กรุงเทพมหานคร : มปท, ๒๕๔๙.

_____. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **จดหมายข่าวการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๐.

จิตร จำนงสุภาพ. **ทฤษฎีธรีซาวด์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๔๔.

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์.**การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕

ชูเกียรติ นพเกตุ. **การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. เชียงราย : คณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๕.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิตการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ธงชัย สันติวงษ์. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร : เพรสแอนด์ดีไซน์, ๒๕๔๙.

ปรีชา แดงโรจน์. **อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่ศตวรรษ ๒๑.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทดวงกมลจำกัด, ๒๕๔๔.

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : ในทัศนะของพระธรรมวิมลมุนี (กองสินธุ์/ สายพงศ์ อโนมปญฺโญ)

พระมหาปริญญา วรญาโณ (ทศช่วย)*
ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก, ดร.สมเดช นามเกตุ**

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม: ในทัศนะของพระธรรมวิมลมุนี สายพงศ์) มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และเพื่อ(กองสินธุ์ ศึกษาการดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของพระธรรมวิมลมุนี สายพงศ์) (กองสินธุ์/ อโนมปญฺโญ

ผลจากการศึกษาพบว่า แนวคิดและทฤษฎีพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีหลัก ๒ ประการ คือปฏิบัติการทางรูปแบบปัจจัย ๔ ถือเป็นการช่วยสงเคราะห์สังคมด้านสิ่งของอุปโภคบริโภค กระบวนการเยียวยารักษาและที่อยู่อาศัย รวมไปถึงการสร้างโอกาสให้คนในสังคมและปฏิบัติการตามรูปแบบสติปัฏฐาน ๔ คือ การสงเคราะห์ทางกาย การสงเคราะห์ทางอารมณ์และความรู้สึก การสงเคราะห์ทางจิต การสงเคราะห์ทางธรรม แนวคิดและทฤษฎีเป็นการนำเอาหลักธรรมมาเป็นหลักการ ประยุกต์เป็นรูปแบบเพื่อนำไปสู่ความเป็นไปได้จริงในการนำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ปัจจุบันนิยมสร้างองค์กรและเครือข่ายขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิรูปสังคม โดยเน้นหลักเมตตา กรุณา การสงเคราะห์ทั้งทางวัตถุและจิตใจ การให้โอกาส ให้ความรู้ ให้ธรรมะ ช่วยเยี่ยวยารักษาและป้องกันภัยคุกคามต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของสังคม โดยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ เน้นการช่วยเหลือคนจน การช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือด้านแก้ปัญหายาเสพติด การช่วยเหลืออบรมสั่งสอนด้านศีลธรรม

การดำเนินงานของธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวง โดยพระธรรมวิมลมุนีมีรูปแบบในการปฏิบัติ แบ่งได้ ๒ แบบ คือ๑อบ (รมแก่พระภิกษุ (๒สามเณร-อบรมธรรมะแก่เยาวชน ข้าราชการ ประชาชนทั่วไปหลักการในการฝึกอบรมเน้นหลักสติปัฏฐาน สมถะและวิปัสสนากรรมฐาน โดยเริ่มจาก ศีล เป็นเบื้องต้น ถือปฏิบัติตามฐานะของตัวเอง เช่น อบรมธรรมแก่เยาวชน ข้าราชการ ประชาชนทั่วไปถือศีล ๘ ส่วนพระภิกษุถือตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ จากการศึกษาปรากฏมีผลสัมฤทธิ์ คือ **ด้านคุณธรรม** ผลผลิตด้านคุณธรรมมี

* อาจารย์ประจำหลักสูตร ระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

** อาจารย์ประจำหลักสูตร ระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

ตัวชี้วัด คือ การประพฤติ ซึ่งปรากฏว่า อบรมธรรมะเยาวชนและประชาชนทั่วไป มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต เป็นบุคคลที่อยู่ในระเบียบวินัยและปฏิบัติตามกติกาของสังคม มีความเข้าใจในชีวิต การดำเนินชีวิต เข้าใจในตนเอง และการยอมรับในบุคคลอื่นด้วยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีคุณลักษณะ เป็นบุคคลที่มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน มีสัมมาคารวะ กตัญญู ความละอายต่อการกระทำชั่วและเป็นบุคคลที่รู้จักความเอื้อเฟื้อ มีเมตตากรุณา เป็นต้น **และผลสัมฤทธิ์จากการดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม** ทำให้วัดและธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวง เป็นศูนย์กลางในการให้ความช่วยเหลือในด้านของจิตใจ โดยเน้นให้ธรรมะเป็นเครื่องมือในช่วยเหลือ บุคคลที่เข้ารับการอบรม เป็นบุคคลที่อยู่กับสังคมมาโดยตลอด เมื่อมีปัญหาวัตถุไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้หมดทุกอย่าง การแก้ปัญหาทางด้านนามธรรมจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยแก้ไขปัญหา ฉะนั้น จึงทำให้พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของพระธรรมวิมลมุนี เป็นที่พึงทางด้านจิตใจ และการแก้ปัญหาเศรษฐกิจครอบครัว ชุมชน ทางด้านการทำการเกษตรวิถีพุทธ การนำหลักพุทธธรรม เช่น สติปัฏฐาน ๔ อิทธิบาท ๔ ไปปรับประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรเข้ากับพื้นที่ของตนเอง ทำให้ไม่ต้องซื้อพืช ผัก ผลไม้ บางชนิด ที่สามารถปลูกกินเองได้ในพื้นที่ใช้สอยของตนเองทั้งในวัดและบ้าน สวน ไร่ นา เท่าที่มีอย่างไม่เดือดร้อน และยังสามารถนำไปขายเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกในชุมชน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, การดำเนินงาน

Abstract

The purposes of the research entitled “Engaged Buddhism in the attitude of PhraDhammavimolmuni (SaipongAnomapañño/ Kongsinthu)” were; (1) to study the guideline of the Buddhist conception and theory for the society and (2) to study the procedure of the engaged Buddhism in the methods of PhraDhammavimolnuni (SaipongAnomapanno / Kongsinthu)

The results of study were found that the guideline of concept and theory of Engaged Buddhism consist of 2 categories, that is, the practice of the Four Requisites is regarded as the social assistance in the aspect of consumption. The procedure of treatment and dwellings including the increase of the opportunity for the people In society and practice in accordance with the forms of the Four Foundations of mindfulness, that is, the physical, emotional, sensual, mental and Dhamma assistance. The guideline of concept and theory is to put the principle of Dhamma into the

application as the forms in order to make it real possible in practicing as the concrete object. At the present, the organization and network were created as the concrete object to participate in evaluation of the society by emphasizing the principle of loving-kindness, compassion, material and mental assistance, providence of opportunity, knowledge, Dhamma, treatment and protection of various calamities for the sake of social happiness based on the objectives by emphasizing the assistance of poor people, environmental assistance, solving the problems of addicted drugs and assistance in training people in the aspect of morality.

The procedures of duties in DhammasatanaSuanpaNokhamLaung by PhraDhammavimolmuni can be divided into 2 categories, viz (1) to train Buddhist monks, novices (2) To train the youths, officials, and general people by using the training principle emphasizing the principle of the Foundations of Mindfulness, Tranquil and Insight Meditation by beginning from the basic precepts by practicing in accordance with their own status such as training the youths, officials and general people by preserving the 8 precepts. While Buddhist monks preserving Dhamma and Vinaya as the importance. The achievement results from the study were found that in the aspect of virtue, the productive indexes are the behaviors such as training the youths and general people is the appropriate behaviors in proceeding their lives, to practice in the accordance with the regulation and the orders of society, understanding in their lives, proceeding in their lives, self-understanding and to accept the others by assistance the Buddhist doctrines. In addition, they still have the features as the persons who have the politeness and humilities, respectfulness and gratefulness, shame of doing evil and to be persons who have charity and loving-kindness and compassion etc. and the results from the engaged Buddhism. It create WatabdDhammasatanaSaunpaNakhamLaung to be the center to assist the mental assistance by emphasizing Dhamma as the tools in assistance. Individuals who come to be trained have been in the society. When they have the material problems and do not solve those problems, the solution of the problems in the concrete objects must be used. So it makes the engaged Buddhism in according to the way of PhraDhammavimolmuni as the mental encouragement and to solve the

economic problems of the family and community. In the aspect of Buddhist agriculture, the principle of Buddhism such as the Four Foundations of Mindfulness and the Four Paths of Accomplishment are applied in performing the agriculture in their own lands, not to buy some plants, vegetables and fruits that can be planted in their own sites in Wat, residences, gardens, and farms as they have, not to be troubled and they still sell in order to increase the incomes for their families in community.

Keywords: Engaged Buddhism, work performance

๑บทนำ.

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ หมายถึงทัศนะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกันรวมทั้งความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคลไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้[๑] อีกความหมายหนึ่งพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมหมายถึงขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) ที่พยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมเช่นปัญหาความอยุติธรรมทางสังคมปัญหาสิ่งแวดล้อมปัญหาความรุนแรงปัญหาทางเศรษฐกิจปัญหาทางการเมือง[๒]

ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นในต่างประเทศโดยส่วนมากจะเกิดขึ้นในประเทศที่เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมจากภัยสงครามและความขัดแย้งทางการเมืองโดยเฉพาะในประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกมาก่อนเช่นอินเดียศรีลังกาเวียดนามไม่ว่าจะเป็น (๑) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในอินเดียที่นำโดยเอ็มเบ็ดการ์ (B.R.Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดียโดยชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/อธิศูทร)ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทาง

---

[๑] George D. Bond, "A.T. Ariyatne and the SarvodayaShramadana Movement**,"** **EngagedBudddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia**, ed. By Christopher S. Queen (New York: State University of New York Press, 1996), p. 126.

[๒] Damien Keown, **A Dictionary of Buddhism** (New York: Oxford University Press, 2003), p. 86.

สังคม (๒) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในเวียดนามที่นำโดยพระนิกายเซนชื่อติชนัทฮันห์ (ThichNhatHanh)ผู้ต่อสู้เพื่อชาวเวียดนามที่อพยพลี้ภัยสงคราม (๓) ขบวนการสรรโวทัย (Sarvodaya) นำโดยอริยรัตนะ (Ariyaratne) ในประเทศศรีลังกาที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่สังคมระดับรากหญ้าจนถึงสังคมระดับประเทศและ (๔) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในธิเบตที่นำโดยองค์ทะไลลามะผู้นำรัฐบาลผลัดถิ่นของธิเบตที่พยายามต่อสู่เพื่อเอกราชของทิเบตบนฐานของอหิงสธรรม (non-violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind) เหล่านี้คือตัวอย่างของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศที่พยายามนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม

แม้สังคมไทยจะไม่เคยประสบภาวะวิกฤตทางสังคมอย่างรุนแรงเหมือนในหลายประเทศที่ยกมาข้างต้นแต่ภาวะวิกฤตทางสังคมและการเมืองตั้งแต่สมัย๑๔ตุลาคม๒๕๑๖เป็นต้นมาและการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่๒เป็นต้นมาได้ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตตามมาอย่างมากมายไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมปัญหาความยากจนปัญหาเสื่อมโทรมด้านศีลธรรมหรือปัญหาการล่มสลายของครอบครัวชุมชนและสังคมเป็นต้นด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวพุทธไทยกลุ่มหนึ่งมองว่าปัญหาวิกฤตเหล่านี้เกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่เรื่องเศรษฐกิจโดยละเลยมิติทางสังคมศาสนาและวัฒนธรรมโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาแบบจารีตในสังคมไทยนับตั้งแต่รัฐแยกการศึกษาของประชาชนออกจากวัดในสมัยรัชกาลที่๕เป็นต้นมาสถาบันศาสนาแทบจะถูกตัดขาดจากการกำหนดทิศทางของสังคมเลยก็ว่าได้ดังนั้นชาวพุทธบางกลุ่มจึงได้เสนอแนวคิดในการฟื้นคืนชีพบทบาทของพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่เพื่อให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมปัจจุบันรวมทั้งการตีความพุทธธรรมแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมโลกยุคใหม่บุคคลสำคัญที่พยายามอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มีมิติทางสังคมเช่นพุทธทาสภิกขุพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระไพศาลวิสาโลนพ. ประเวศวสีสุลักษณ์ศิวรักษ์

เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ(พ.พ.ส.)(International Network of Engaged Buddhists-INEB) ถือว่าเป็นขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับนานาชาติที่พยายามบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคมยุคใหม่ตั้งขึ้นโดยการนำของสุลักษณ์ศิวรักษ์เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๓๐โดยมีบุคคลสำคัญหลายท่านให้การอุปถัมภ์เช่นองค์ทะไลลามะสมเด็จพระมหาโฆษนันทะแห่งกัมพูชาพระติชนัทฮันห์พุทธทาสภิกขุนอกจากนั้นยังมีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกอีกกว่า๕๐๐ท่านจากประเทศต่างๆกว่า๔๐ประเทศ[๓] บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติคือการมุ่งพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับ

[๓] “คำถวายรายงานสมเด็จพระสังฆราช”, เสขิยธรรม ๕ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๘) :๖๕.

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีฐานอยู่บนความมีสติปัญญาและกรุณารวมทั้งการตีความศีล๕ แนวใหม่เพื่อสามารถตอบปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน

ปัจจุบัน โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในการเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาอย่างมากมาย ทั้งการปรับตัวของมนุษย์ และการสูญเสียทรัพยากรทางธรรมชาติ ปัญหาทางสังคมเกิดขึ้นมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงตามสภาพของโลกยุคปัจจุบัน ประสบกับปัญหาในหลายรูปแบบ ทั้งสังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สร้างให้เกิดบาดแผลทางด้านจิตใจ[๔] ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่กระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยตรง โดยในทุกสังคมศาสนาต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแบกรับภาระที่เป็นปัญหาทางสังคม เพื่อเป็นการอนุเคราะห์แก่ชาวโลกและร่วมกันแก้ปัญหาทางสังคม ซึ่งเป็นโยบายที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ดังปรากฏเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าส่งพระสาวกออกเผยแผ่พระศาสนา ทรงให้นโยบายสำคัญไว้ว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”[๕]

จากนโยบายดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ใส่ใจในมิติของสังคม หลักธรรมคำสั่งสอนมีทั้งระดับความหลุดพ้นและระดับอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้ชีวิตความเป็นมีความสุข โดยในอนาคตมีแนวโน้มที่สังคมจะเกิดปัญหาความอดอยากมายิ่งขึ้น เนื่องจากทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่อย่าจำกัด ได้ถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ ฝีมือของมนุษย์ เป็นการทำลายอย่างรวดเร็ว ทำให้ทรัพยากรไม่เพียงพอต่อความต้องการในการบริโภคของประชากรที่มีสัดส่วนขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งในสังคมปัจจุบัน ในบางส่วนของสังคมประชากรบางกลุ่มไม่ค่อยได้รับการเหลียวแลจากสังคมมากนัก จึงทำให้ขาดโอกาสทางสังคม โดยเฉพาะเด็กยากจน ขาดการศึกษา ขาดคุณธรรม ขาดศีลธรรม ซึ่งถือเป็นปัญหาที่รอการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การแก้ปัญหาไม่ใช่ว่าช่วยให้มีข้าวกินและปัญหาจะหมด ถ้ายังขาดศีลธรรมและยังมีความเห็นแก่ตัวอยู่ก็จะมีการแย่งข้าวกันกินอีก[๖] แต่จะต้องช่วยเหลือให้เข้าเหล่านั้นกลับมามีโอกาสทางสังคมมากขึ้น ซึ่งพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือเยียวยาและสร้างโอกาสให้กับกลุ่มดังกล่าว

ในปัจจุบันนี้มีวัดที่ได้ดำเนินการในลักษณะนำพระพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือสังคมอยู่ทั่วประเทศ แต่วัดที่ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมมาเป็นระยะเวลานานและมีประสิทธิภาพวัดหนึ่ง คือ วัดมัชฌิมาวาส พระอารามหลวง ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีสถานที่สำหรับปฏิบัติดำเนินกิจกรรม ณ ธรรมสถานสวนป่าทุ่งนา

---

[๔] จ. กฤษณมูรติ, **ศาสนาแบ่งแยกมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับลัชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗), หน้า ๓.

[๕] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๖] อ.อโณทัย, **ใช้ธรรมกับการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗.

คำหลวงบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันมีพระธรรมวิมลมุนี เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (กองสินธุ์/ญโญสายพงศ์ อโนมป) บริหารกิจการงานคณะสงฆ์ โดยมีลักษณะเชิงเผยแผ่ เช่น การอบรมพระอุปัชฌาย์ การอบรมวิปัสสนากรรมฐานพระสังฆาธิการและพระนิสิต อบรมทางศีลธรรมแก่ญาติโยม รวมทั้งเยาวชน การส่งเสริมด้านการเกษตรแนวพุทธ และให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ซึ่งมีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการอบรม โดยมุ่งเน้นในเรื่องของคุณธรรม ตั้งแต่การรักษาศีล และอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามลำดับ เพื่อให้มีธรรมในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างให้เป็นคนดี อยู่ในสังคมอย่างเป็นระเบียบ และที่สำคัญเพื่อให้ความสุขในการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืนต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงมองว่าการดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทยโดยเฉพาะเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติจึงมีความสำคัญและสอดรับกับกระแสของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ในสังคมไทยปัจจุบันที่กำลังปรากฏตัวขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นปัญหาหลักๆที่ต้องการจะศึกษาในงานวิจัยเรื่องนี้คือรูปแบบและวิธีดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษา ธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวงบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ซึ่งได้ประสบผลสำเร็จในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วยบริการสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำองค์ความรู้มาเป็นแนวทางในการบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในอนาคตให้ยั่งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

๒.๒ เพื่อศึกษาการดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม: ในทัศนะของพระธรรมวิมลมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ/กองสินธุ์) เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี

๓. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการลงพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลเป็นกรณีศึกษา โดยจำแนกขอบเขตการศึกษาออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นเอกสารหลัก และข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีพุทธศาสนาเพื่อสังคม ตามมุมมองของนักคิดทางตะวันตกและนักคิดทางตะวันออก

รวมทั้งมุมมองของพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นที่จะนำหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์สุขแก่สังคม และเน้นการศึกษาดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวงบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี โดยมี พระธรรมวิมลมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺโญ/กองสินธุ์) เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส พระอารามหลวง ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีเป็นประเด็นหลักในการวิจัย

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา คือ ธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวงบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา โดยเก็บข้อมูลจาก พระธรรมวิมลมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺโญ/กองสินธุ์) คณะพระสงฆ์ และผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๔.๑ ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย กำหนดกรอบเนื้อหาในการวิจัย โดยให้อยู่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพื่อสังคม และกระบวนการดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวงบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี โดยมี พระธรรมวิมลมุนี สายพงศ์) เป็นประเด็นหลักในกรอบการวิจัย (กองสินธุ์/อโนมปญฺโญ

๔.๒ ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัย โดยค้นคว้าทั้งแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม โดยหาข้อมูลจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งงานวิจัยที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และอื่น ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔.๓ ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนามการเก็บข้อมูลภาคสนามมุ่งเน้นหาข้อมูลจากพื้นที่ศึกษาเป็นหลัก คือ วัดมัชฌิมาวาส พระอารามหลวง ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีสถานที่สำหรับปฏิบัติดำเนินกิจกรรม ณ ธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวงบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี โดยเก็บข้อมูลจาก พระธรรมวิมลมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺโญ/กองสินธุ์) คณะพระสงฆ์ และผู้เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ และใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูล เป็นต้น

๔.๔ ขั้นวิเคราะห์/เรียบเรียงข้อมูลและเขียนงานวิจัย นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เนื้อหาเพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เพื่อตอบโจทย์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นนำข้อเสนอที่ได้จากการวิเคราะห์มาเรียบเรียงเขียนงานวิจัยตามโครงสร้างเนื้อหา แล้วสรุปและนำเสนอต่อไป

๕. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๕.๑ ทำให้เข้าใจแนวคิดและทฤษฎีพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

๕.๒ ทำให้ทราบถึงรูปแบบและวิธีดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวงบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานีดำเนินการโดยพระธรรมวิมลมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺโญ/กองสินธุ์) ในการบูรณการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์ ประชาชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับเศรษฐกิจ และสังคม ในชุมชนได้

๖. สรุปผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า

๖.๑ แนวคิดและทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีหลัก ๒ ประการ คือ

๖.๑.๑. ปฏิบัติการตามรูปแบบปัจจัย ๔ คือ การสงเคราะห์หรือทำประโยชน์เพื่อสังคมด้วยการให้อาหารหรือช่องทางทำกินที่สุจริตเพื่อให้สามารถพึงพาตนเองได้ ให้เครื่องนุ่งห่มและความอบอุ่นทางร่างกาย ให้ที่อยู่อาศัย เช่น จัดสรรที่อยู่ จัดที่พักพิงเมื่อยามประสบภัย รวมไปถึงการไม่เบียดเบียนที่อยู่อาศัย ให้ยารักษาโรค สร้างสถานพยาบาลเยียวยารักษาทางกาย สนับสนุนหรือค้นคว้าวิจัยเพื่อให้เป็นเวชภัณฑ์ใหม่มารักษาโรคอย่างเท่าทัน เป็นต้น ปฏิบัติการทางพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมรูปแบบปัจจัย ๔ ถือเป็นการช่วยสงเคราะห์สังคมด้านสิ่งของอุปโภคบริโภค กระบวนการเยียวยารักษาและที่อยู่อาศัย รวมไปถึงการสร้างโอกาสให้คนในสังคมสามารถเข้าถึงการบริการอย่างเท่าเทียมกัน

๖.๑.๒ ปฏิบัติการตามรูปแบบสติปัฏฐาน ๔ คือ การสงเคราะห์ทางกาย มีความหมายรวมไปถึงการวงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ทั้งหมด การสงเคราะห์ทางอารมณ์และความรู้สึก เช่นการให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา การปลอบโยน เยี่ยวยาความรู้สึกว่าถูกลิดลอนเสรีภาพ เป็นต้น การสงเคราะห์ทางจิต เช่น การแนะนำสั่งสอนวิธีพัฒนาจิต การควบคุมกิเลสตัณหา การเยี่ยวยารักษาผู้ป่วยทางจิต เป็นต้น การสงเคราะห์ทางธรรม คือ การช่วยเหลือทางสติปัญญา การช่วยให้เข้าใจธรรมะ การให้การศึกษา การให้วิชาความรู้และทักษะชีวิต เป็นต้น

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เป็นการนำเอาหลักธรรมมาเป็นหลักการ ประยุกต์เป็นรูปแบบเพื่อนำไปสู่ความเป็นไปได้จริงในการนำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ปัจจุบันนิยมสร้าง

องค์กรและเครือข่ายขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิรูปสังคม โดยเน้นหลักเมตตา กรุณา การสงเคราะห์ทั้งทางวัตถุและจิตใจ การให้โอกาส ให้ความรู้ ให้ธรรมะ ช่วยเยี่ยวยารักษาและป้องกันภัยคุกคามต่าง ๆ โดยเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคม โดยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมสามารถทำได้หลายระดับ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ขององค์กร บางองค์เน้นช่วยเหลือคนจน บางองค์กรเน้นให้การช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อม บางองค์กรช่วยเหลือด้านแก้ปัญหายาเสพติด บางองค์กรเน้นให้การช่วยเหลืออบรมสั่งสอนด้านศีลธรรม

๖.๒ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวง บ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีดำเนินการโดยพระธรรมวิมลมุนีมีรูปแบบในการปฏิบัติ แบ่งได้ ๒ แบบ คือ๑) อบรมแก่พระภิกษุ-สามเณร๒) อบรมธรรมะแก่เยาวชน ข้าราชการ ประชาชนทั่วไปหลักการในการฝึกอบรมเน้นหลักสติปัฏฐาน สมถะและวิปัสสนากรรมฐาน โดยเริ่มจาก ศีล เป็นเบื้องต้น ถือปฏิบัติตามฐานะของตัวเอง เช่น อบรมธรรมแก่เยาวชน ข้าราชการ ประชาชนทั่วไปถือศีล ๘ ส่วนพระภิกษุถือตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ จากการศึกษาปรากฏมีผลสัมฤทธิ์ คือ

๖.๒.๑ ด้านคุณธรรม ผลผลิตด้านคุณธรรมมีตัวชี้วัด คือ การประพฤติ ซึ่งปรากฏว่า อบรมธรรมะเยาวชนและประชาชนทั่วไป มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต เป็นบุคคลที่อยู่ในระเบียบวินัยและปฏิบัติตามกติกาของสังคม ไม่ประพฤติผิดทำนองครองธรรม มีความเข้าใจในชีวิต ด้วยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นำไปสู่ความเข้าใจชีวิต การดำเนินชีวิต เข้าใจในตนเอง และการยอมรับในบุคคลอื่น อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ กล่าวคือ เป็นบุคคลที่มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน มีสัมมาคารวะ กตัญญู ความละอายต่อการกระทำชั่วและเป็นบุคคลที่รู้จักความเอื้อเฟื้อ มีเมตตากรุณา เป็นต้น

๖.๒.๑ ผลสัมฤทธิ์จากการดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

ผลสัมฤทธิ์จากการดำเนินงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ทำให้วัดและธรรมสถานสวนป่า ฯ เป็นศูนย์กลางในการให้ความช่วยเหลือในด้านของจิตใจ โดยเน้นให้ธรรมะเป็นเครื่องมือในช่วยเหลือ บุคคลที่เข้ารับการอบรม เป็นบุคคลที่อยู่กับสังคมมาโดยตลอด เมื่อมีปัญหาวัตถุไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้หมดทุกอย่าง การแก้ปัญหาทางด้านนามธรรมจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เป็นสิ่งแก้ไขปัญหา ฉะนั้น จึงทำให้พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวง เป็นที่พึงทางด้านจิตใจ และการแก้ปัญหาเศรษฐกิจครอบครัว ชุมชน ทางด้านการทำการเกษตรแนวพุทธ การนำหลักพุทธธรรม เช่น สติปัฏฐาน ๔ อิทธิบาท ๔ ไปปรับประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรเข้ากับพื้นที่ของตนเอง ทำให้ไม่ต้องซื้อพืช ผัก ผลไม้ บางชนิด ที่สามารถปลูกกินเองได้ในพื้นที่ใช้สอยของตนเองทั้งในวัดและบ้าน สวน ไร่ นา เท่าที่มีอย่างไม่เดือดร้อน และยังสามารถนำไปขายได้อีกในชุมชน

๗. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยเรื่องศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีดังนี้

๗.๑ ข้อเสนอแนะด้านการนำไปใช้

๗.๑.๑ ปรับปรุงกระบวนการอบรมให้เกิดความเข้าใจในหลักสติปัฏฐานและสมถะวิปัสสนากรรมฐานให้เข้าใจและปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

๗.๑.๒ ปรับปรุงรูปแบบของหลักสูตรให้มีความชัดเจนในเรื่องของการนำเสนอเอกสารให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้นต่อบุคคลทั่วไป

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

การทำงานวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่ควรทำการวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ดังนี้

๗.๒.๑ ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนากับแนวทางของสังคมสงเคราะห์องค์กรในศาสนาอื่น

๗.๒.๒ ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการสร้างเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมสงเคราะห์ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

๗.๒.๓ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของสังคมไทยในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จรูญ วรรณสิณานนท์. **พุทธธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย.** กรุงเทพมหานคร : พุทธลีลา, ๒๕๕๐.

ติชนัทฮันห์. แปลโดย ธีรเดช อุทัยวิทยารัตน์. **ศานติในเรือนใจ :เรียนรู้ศิลปะการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและผาสุก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

รสนา โตสิตระกูล(แปล). **ด้วยปัญญาและความรัก**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓.

พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

พระดุษฎี เมธงฺกุโร. **การพัฒนาสังคมตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม** (ฉบับเดิม). นนทบุรี : เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระไพศาล วิสาโล และคณะ. **มองอย่างพุทธเพื่อความเข้าใจในชีวิตและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๔๗.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาไฉน ประกอบผล. “การศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเรื่องหน้าที่ของบุตรธิดาต่อบิดามารดา : กรณีศึกษานักเรียนโรงเรียนปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร. “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาการตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้น
A Study of The Principles of Dhamma as Appeared in E–SAN The Literature Entitled Champa Si-Ton

พระสุรินทร์ อมโร (สิงห์คำ)*

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องจำปาสี่ต้น (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้น และ (๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลและคุณค่าของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคมชาวอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสาร นำเสนอผลการวิจัยแบบวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นสื่อการสอนธรรมที่ดีประเภทหนึ่ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของปราชญ์ชาวพุทธภาคอีสานในยุคโบราณ เนื่องจากว่าเป็นอุปกรณ์เพียงประเภทเดียวที่สามารถนำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้

วรรณกรรมอีสาน เรื่องจำปาสี่ต้นเป็นวรรณกรรมประเภทนิทานชาดกนอกนิบาต ซึ่งเป็นการนำเอาเรื่องเล่าในตำนานพื้นบ้านมาปรับปรุงใหม่ให้เป็นนิทานชาดกซึ่งผู้แต่งพยายามแทรกเนื้อหาของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้าไปในเนื้อหาของนิทานหลายอย่าง เช่น คำสอนเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เรื่องความกตัญญูกตเวที เพื่อทำให้ผู้อ่านได้มีจินตนาการไปพร้อมกับบทบาทของตัวละคร นอกจากนั้น ยังได้แทรกคติธรรมคำสอนที่จำเป็นสำหรับชาวอีสานเข้าไปด้วย เช่น คำสอนเรื่องการเคารพฮีตคอง หรือจารีตของชุมชน เรื่องการปกครอง เรื่องการเชื่อฟังผู้ปกครอง ดังนั้น วรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นยังได้มีอิทธิพลและคุณค่าแก่วิถีชีวิตของชาวอีสานหลายๆ ด้าน เช่น ด้านการดำเนินชีวิต และด้านการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกับสังคมในปัจจุบัน

คำสำคัญ: วรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้น, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Abstract

The purposes of this research were; (1) to study the conceptual guideline of E-san literature and the chronicle of literature entitled Champa Si-ton (2) to study the principle of Dhamma and the moral concepts as appeared in the E-san literature entitled Champa Si-ton and (3) to study the influence and the virtues of the principle of Dhamma and the moral conception as appeared in E-san literature entitled ChampaSi-ton towards E-san people's ways of lives and society. This research was the qualitative research by studying the document and reporting the results of research with the descriptive analysis.

The results of the research were found that the E-san literature is regarded as the good teaching media for teaching Dhamma . The propagation of Dhamma of the E-san Buddhist scholars was done in the ancient time. On the account of that time, there was only one instrument that could be used for teachingthe principle of Dhamma to people.

The E-san literature entitled Chammpa Si-ton is regarded as the doctrinal literature outside *Nipāta* That is, to bring the folktales in the local fables to be improved as *jātaka* Fables that the composers try their best to insert the Buddhist principle of Dhamma in the contents of the fables such the doctrine of Kamma and its results, the doctrine of Gratefulness in order to let the readers have imagination with the actors' roles. In addition, the necessary principle of Dhamma is still inserted for E-san people such as the teaching related to Heetsibsong or the commune traditions, the issue of government and the issue of belief in the rulers. So E-san literature entitled Champa Si-ton has the influence and value for E-san ways of lives in many aspects such as the ways of lives and to learn how to live with each other in the modern society.

Keyword: The Isan Literature On The Four Champa, The Principle Of Buddhism.

๑.บทนำ

สำหรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมที่ปรากฏในเรื่องจำปาสี่ต้นนั้นมีหลายประการ เช่น หลักธรรมเกี่ยวกับเรื่องของความอาฆาตพยาบาทระหว่างตนเองกับกุมารทั้ง ๔ และเรื่องบุญกุศลที่พระกุมารทั้ง ๔ ได้เคยกระทำมาไม่ว่าจะถูกนางอัคคีทำร้ายอย่างไรก็ไม่ได้รับอันตรายใดๆ นอกจากนั้นก็มีคำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวทีของกุมารทั้ง ๔ ที่มีต่อบิดามารดาของตน[๑] ส่วนคติธรรมนั้นเป็นเรื่องของการเอาชนะความร้ายด้วยความดี ความอดทนต่อความยากลำบากของผู้ที่บำเพ็ญบารมีในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์ การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่างๆนั้นจะต้องใช้หลักความอดทนเป็นที่ตั้ง รวมถึงการอบรมสั่งสอนที่มารดาบิดามีต่อบุตรคือกุมารทั้งสี่พระองค์นั้นจะมีรูปแบบของการสั่งสอนเป็นการเฉพาะคือสอนให้รักและไว้ใจผู้ที่เป็นบิดามารดา

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไปดังกล่าวนั้นถือว่าวรรณกรรมเรื่องจำปาสี่ต้นนั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจและทำให้ผู้วิจัยเองต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าลงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องจำปาสี่ต้นนั้นว่ามีอะไรบ้างและเมื่อค้นพบแล้วจะสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากได้ดำเนินการศึกษาจนถึงที่สุดแล้วผลการวิจัยดังกล่าวคงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและผู้สนใจทั่วไปได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องจำปาสี่ต้น

๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้น

๓. เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคมชาวอีสาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้น โดยมีวิธีการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. วิจัยจากเอกสารโดยการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ

๒. วิเคราะห์ตีความและสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า

๓. เรียบเรียงข้อมูล เสนอผลงานวิจัย

---

[๑] คณะกรรมการวิทยาศาสตร์สังคม สถาบันค้นคว้าศิลปวัฒนธรรมและภาษาศาสตร์ เวียงจันทน์ **จำปาสี่ต้น**, หน้า ๗๗.

๔. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑.ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องจำปาสี่ต้น

๒.ทำให้ทราบหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้น

๓.ทำให้ทราบถึงอิทธิพลและคุณค่าของหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคมชาวอีสาน

๕. สรุปผลการวิจัย

ผลวิจัยพบว่า วรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวพุทธอีสานที่ได้พิจารณาเห็นว่าการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโบราณนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบากดังนั้นท่านจึงได้นำเอานิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในเชิงมุขปาฐะมาปรับประยุกต์แต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของพระพุทธศาสนา โดยการปรับให้นิทานพื้นบ้านนั้นเป็นนิทานชาดก โดยแทรกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักเช่น พระไตรปิฎก คือส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก โดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎกส่วนที่เป็นชาดกนิทานนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่นักปราชญ์ชาวพุทธนำมาเป็นกรอบโครงร่างเพื่อแต่งเป็นนิทานชาดกขึ้น นอกจากนั้นก็นำเอานิทานธรรมบทที่แต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์ที่เป็นเรื่องเล่าสมัยพุทธกาลที่แรกคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาเข้าไปทำให้เรื่องเล่านิทานพื้นบ้านได้กลายมาเป็นนิทานชาดกที่ให้คติธรรมและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปเผยแผ่ ซึ่งการแทรกนิทานชาดกและธรรมบทเข้าไปในนิทานพื้นบ้านนั้นก็เพื่อที่จะปรับให้นิทานเรื่องเล่าพื้นบ้านได้มีสารัตถะของคำสอนทางพระพุทธศาสนา จากนิทานธรรมดาก็กลายมาเป็นนิทานชาดก และสามารถนำไปเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนในท้องถิ่นได้ ซึ่งชาวอีสานหรือชาวลาวนั้นมีวัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันภายใต้บริบทวัฒนธรรมแห่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน และชาวอีสานเป็นคนที่ชอบสนุกสนาน ชอบการร้องรำทำเพลงและฟังหมอลำในฐานะที่เป็นผู้สร้างความบันเทิงให้กับสังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักปราชญ์ชาวพุทธภาคอีสานจึงอาศัยช่องว่างของวัฒนธรรมของพื้นบ้านด้วยการนำเอาวรรณกรรมอีสานหลายๆเรื่องไปแทรกลงในวัฒนธรรมการร้องหมอลำ เป็นลำเรื่องต่อกลอนเพื่อแสดงให้ผู้คนได้ฟังและซึมซับเอาเนื้อหาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการฟังหมอลำนั้นด้วย นอกจากนั้นนักปราชญ์ชาวอีสานยังได้สร้างระบบวัฒนธรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมชาดกในมิติของวรรณกรรมอีสานด้วยการกำหนดให้มีการนำเอาวรรณกรรมอีสานมาอ่านหรือแสดงเป็นเรื่องเล่าในงานมงคลและอวมงคลของชุมชน เช่น งานศพ หรืองานงันเฮือนดี หรืองานทำบุญแจกข้าว ชาว

อีสานจึงนิยมเอาหนังสือผูกใบลานเรื่องต่างๆมาอ่านให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ฟัง และทำให้เกิดการซึมซับเอาคติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ในคราวเดียวกัน

วรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นถือว่าเป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องของการ (๑) ทำบุญ (๒) การละเว้นบาป (๓) การวางใจต่อความพลัดพราก (๔) การเข้าใจกฎธรรมชาติคือไตรลักษณ์ ซึ่งโครงเรื่องที่นำมาจากนิทานของอินเดียคือ กินนรีชาดก และนิทานที่ได้รับการเผยแผ่ไปในประเทศต่างๆจากเค้าเรื่องของกินนรีชาดกนั้น ดังนั้น ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นจึงเต็มไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมที่มีประโยชน์สำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผลจากการวิจัยนั้นผู้วิจัยได้ค้นพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเรื่องเสียวสวาสดิ์ดังต่อไปนี้ (๑) หลักคำสอนเรื่องกรรม (๒) ความกตัญญูกตเวที (๓) คำสอนเรื่องความเชื่อเรื่องบุญบาป เป็นต้น

นอกจากนั้นจากการศึกษาวิจัยมาทั้งหมดก็จะพบว่า ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นนั้นจะพบคติธรรม หมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้น หรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีงาม เป็นจำนวนมาก เช่น (๑) คติธรรมคำสอนคฤหัสถ์(๒) คติธรรมเรื่องการเป็นนักปกครองที่ดี และจากการศึกษาเรื่องจำปาสี่ต้นมาทั้งหมดก็จะพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นนั้นได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานดังนี้

(๑) อิทธิพลด้านประเพณี เป็นอิทธิพลของหลักคำสอนที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการจัดประเพณีในสมัยโบราณหลายประเพณี เช่น ประเพณีการจัดงานศพ ประเพณีการบายสีสู่ขวัญ เป็นต้น

(๒) อิทธิพลด้านสังคม เป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ที่เป็นคำสอนพระอินทร์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองที่ดีนั้นควรเป็นอย่างไร

(๓) อิทธิพลด้านความเชื่อสำหรับอิทธิพลของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้นที่มีต่อความเชื่อนั้นก็มีอยู่หลายประการ

(๔) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิตนับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักธรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสี่ต้น ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแง่ของหลักคำสอนว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณกรรมไทย**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙.

_____.**วรรณคดีวิจารณ์**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑.

โกชัย สาริกบุตร. **วิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๖๙ หน่วยศึกษานิเทศก์.**กรมการฝึกหัดครู ๒๕๑๘ คณะกรรมการบัญญัติศัพท์ ศัพท์บัญญัติ มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๐**.**

จารุวรรณ ธรรมวัตร.การศึกษาบทบาทของศาสนาจากวรรณกรรมอีสาน. **เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการไทยคดีศึกษา**.มศว. มหาสารคาม, ๒๕๒๖.

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

Bhuddhadhamma Aplication in The Life Style of Aged Persons in The Area of Chaiwan District,Udon Thani Province

พระมหาประชา ปภากโร (เสี้ยมแหลม)*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาการดูแลสุขภาพและหลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน ๒) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี และ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานีการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุหมายถึงผู้ที่มีอายุ๖๐ปีขึ้นไปหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติได้แก่ หลักไตรลักษณ์ เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุคือให้ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ยอมรับกับทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม เพื่อทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืน สุขภาพกายสุขภาพจิตดี หลักความไม่ประมาททำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สินใช้ทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น และหลักบุญกิริยาวัตถุเป็นหลักธรรมคำสอนที่ประยุกต์ให้เหมาะสม

สภาพและปัญหาการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานีปัญหาด้านร่างกายที่มีผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุที่พบมากที่สุด คือ ที่เป็นไปตามความเสื่อมของร่างกายการใช้ร่างกายทำงานมากเกินไปรับประทานอาหารตามใจตนเองและโรคประจำตัวปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์บางคนกลัวการถูกทอดทิ้งกลัวการอยู่คนเดียวบางคนเป็นโรคซึมเศร้าทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ปัญหาด้านครอบครัวและสังคมผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อย บางคนมีปัญหาทางครอบครัวเป็นตัวแทนของลูกหลานที่ไปทำงานดูแลบ้านทุกอย่างแทนบางคนเจ็บป่วยไปร่วม

* นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

กิจกรรมของสังคมไม่ได้ ด้านครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับผู้สูงอายุ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานีพบว่าความสุขตามหลักพุทธธรรมไม่ได้มุ่งเพียงแค่ให้มนุษย์มีความสุขต่อสุขภาพเท่านั้น แต่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาทั้งต่อตนเอง ครอบครัวสังคมและสิ่งแวดล้อมนำหลักพุทธธรรมที่ตนยึดถือปฏิบัติในวิถีชีวิตมาส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านร่างกายเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเองพยายามบำเพ็ญความดีเพื่อควบคุมรักษาความประพฤติทุกกด้านที่มีอยู่ในตัวป้องกันมิให้ทำความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อความสุขในปัจจุบันและหลังจากละโลกนี้ไปแล้วโดยการปฏิบัติดังนี้๑. การแก้ปัญหาด้านร่างกายยอมรับความจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นทุกคนต้องเป็นเช่นนี้ไม่ใช่เราคนเดียวที่เป็นเชื่อในกฎแห่งกรรมทำดีได้รับผลดีทำชั่วได้รับผลชั่วไม่ประมาทอดทนปล่อยวาง๒. การแก้ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์รักษาศีลฟังธรรมอดทนอดกลั้นลดความโกรธความโลภเจริญสติฟังธรรมช่วยเหลือสังคม๓. การแก้ปัญหาด้านสังคมและครอบครัวมองโลกในแง่ดีเข้าใจเห็นใจให้เกียรติไม่ใส่ร้ายหลีกเลี่ยงปัญหาการขัดแย้งให้ทานช่วยเหลือเอื้อเฟื้อจุนเจือกันยินดีกับการทำความดีของผู้อื่นเคารพในความดีของเพื่อนและของครอบครัวและ ๔. การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ไม่ประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นรู้จักประมาณตนทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่าย

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม

Abstract

The purposes of this research were; 1) to look after the physical health and the principle of Dhamma in taking care of the aging people's mental health in the modern society 2) to study the situations and problems in taking care of the aging people in the territory of Nonglak Sub-district, Chaiwan District, Udonthani Province and 3) the guideline in application of Dhamma to take care of the aging people's health in the territory of Nonglak Sub-district, Chaiwan District, Udonhani Province. This research was the qualitative research by studying the data from the documents and field study in order to collect the data from interviewing.

The results of research were found that the aging people mean people who are sixty years old up. The principle of Dhamma that is an appropriate for the aging people will be applied to proceed their lives for the

benefits of happiness from the beginningr. The principle of the Three Characteristics related to take care of the aging people's mental health must be accepted as the reality that occur in both positive and negative sides and accepted for the unhappiness that occurs by practicing the principle of Buddhadhamma in order to prolong the aging people's lives. The physical and mental health are good and appropriate with the periods of lives. The earnestness results in the earnestness in the properties because people who have a lot of property become to be poor people, not to look down upon the others. The way of making merit is the Buddha's teaching should be applied in the proper way.

An application of the principle of Dhamma in taking care of the aging people's mental health in Nonglak Sub-district, Chaiwan District, Udonthani Province was found that the happiness in accordance with the Dhamma principle not only aims at the mental health but also realizes of the impact that will occur accordingly towards oneself, family, society and environment. Even the material happiness is important for proceeding the lives, but the life should not be fallen into the material slave or to let the mind get along with the defilements and the importance should be given to the mental happiness without assistance of the outside materials. The happiness, especially, results from studying the reality and understanding the legality of life including the happiness occurring the faith, rapture in making merit and the public assistance. The life consisting of wholesome will result in the happiness for oneself and the others, even the life is short, but it is better than the long life by accumulating the unwholesome viz: to be full of unhappiness. The application of Dhamma that individuals hold in their lives should be done in order to enhance and solve the physical problem to refine the defilements and try to do good in order to control the behavior in oneself and to avoid doing bad for the modern happiness and the hereafter by practicing as follows:

1. To solve the physical problems by accepting that everybody must face the things as they are, not only anyone who believe in the Law of Kamma, that is, to do good receives goodness, to do bad, receive badness, earnestness and patient.

2. To solve the mental problems and emotions by observing precepts, listening to Dhamma, endurance, reducing the hatred, greed, development of mindfulness and social assistance.

3. To solve the social and family problems by looking at something from an optimistic point of view, understanding, sympathy, not to defame, to avoid , the conflict, donation, assistance each other, charitable, satisfaction with doing goodness of the others and to respect the goodness of friends and family.

4. To solve the economics and earnings by earnestness in paying their property, to proceed life in sufficient way, to pay in the right way, contentment and to live with the simple life.

Keyword : Application Of Buddhist Principles

๑. บทนำ

ปัจจุบันประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากสภาพความเป็นสังคมไทยหรือสังคมต่างชาติทั่วโลกไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุและมีการทอดทิ้งผู้สูงอายุกันมาก การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพที่เป็นอยู่ร่างกายของผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมมากกว่าเจริญเติบโตอวัยวะต่างๆ สูญเสียหน้าที่และตายไปในที่สุดผู้สูงอายุปรับตัวไม่ทัน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความสับสนในตัวเองไม่เกิดความเชื่อมั่นในตัวเองจึงทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจด้านสุขภาพด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบันโดยไม่รู้ว่าจะทำตัวเองอย่างไรเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิดและอัตราการตายไม่สมดุลกันเหมือนในอดีตคือมีอัตราการเกิดมากกว่าการตายทำให้ภาวะประชากรสูงวัยในประเทศไทยสูงขึ้นอีกทั้งสังคมมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้นวิถีชีวิตของคนจึงเปลี่ยนแปลงคนในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้แก่กันเนื่องจากมีความจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวความสัมพันธ์ภายในครอบครัวจึงเกิดช่องว่างระหว่างผู้สูงวัยกับคนในครอบครัวผู้สูงวัยจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคมค่อนข้างสูงอันอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองจากการที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอาชีพมีรายได้ต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพได้พบปะผู้คนมีอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัวแต่เมื่อถึงวัยสูงอายุบทบาทดังกล่าวลดลงหรือหมดสิ้นไปประกอบกับภาวะเสื่อมถอยของระบบต่างๆ ในร่างกายคิดช้าทำช้าบางรายเกิดภาวะซึมเศร้าเกิดความเหงาความว้าเหว่ความเครียดบางรายมีปัญหาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและ

ชุมชนซึ่งไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงวัยที่มีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งต้องการความรักความเข้าใจความเอื้ออาทรจากคนรอบข้างเป็นอย่างยิ่ง[๑] การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเป็นเรื่องธรรมชาติของทุกคนที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ปัญหาของผู้สูงอายุมี๓ด้านการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายผิวหนังเหี่ยวย่นสีผิวเปลี่ยนตกกระตามผิวหนังเส้นเลือดฝอยแตกง่ายทำให้มีรอยฟกช้ำตามตัวผมและขนเปลี่ยนเป็นสีขาวมักหลุดร่วงง่ายกล้ามเนื้อและกระดูกไม่แข็งแรงเคลื่อนไหวช้าการทำงานของอวัยวะต่างๆในร่างกายลดลงสมองสั่งการช้าจำเรื่องใหม่ได้น้อยลงหลอดเลือดแข็งตัวมากขึ้นทำให้หัวใจต้องสูบฉีดเลือดแรงขึ้นความแข็งของกล้ามเนื้อหัวใจลดลงมีผลให้เกิดอาการหัวใจล้มเหลวความดันโลหิตสูงง่ายต่อมผลิตฮอร์โมนต่างๆเสื่อมไปมีผลทำให้ปริมาณฮอร์โมนที่สำคัญต่อร่างกายลดลงก่อให้เกิดโรคหลายๆอย่างตามมาโรคเบาหวานโรคขาดธัยรอยด์ฮอร์โมนโรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศด้านจิตใจและอารมณ์การเปลี่ยนทางจิตใจและอารมณ์ส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพร่างกายเสื่อมลงอีกส่วนเป็นผลจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเพราะความสูงอายุชนิดของอารมณ์ที่ผู้สูงอายุมักแสดงออกและพบบ่อยคืออารมณ์เศร้าเบื่อหน่ายท้อแท้เหงาร้องไห้ง่ายน้อยใจบ่อยๆซึมแยกตัวอารมณ์วิตกกังวลก็พบได้บ้างห่วงใยลูกหลานมากขึ้นบางครั้งจะมีอาการเครียดหงุดหงิดบ่นมากขึ้นอาการทางจิตที่รุนแรงหูแว่วประสาทหลอนหวาดระแวงต่างๆ บางครั้งมีอาการสับสนเรื่องวันเวลาสถานที่และบุคคลบางคืนไม่นอนขับถ่ายเลอะเทอะมีพฤติกรรมเหมือนเด็กทารกหรือมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมก็ได้ในกรณีสมองเสื่อมมากๆ ด้านบทบาททางสังคมและความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมมักถูกกำจัดให้ลดลงทั้งนี้เนื่องจากถูกมองว่าสุขภาพไม่แข็งแรงเกิดภาวะความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุได้ง่ายการสื่อสารกับคนทำได้ลำบากมีผลให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ในบ้านมีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์หมดคุณค่าเป็นภาระให้ลูกหลานโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เคยพึ่งตนเองหรือเป็นที่พึ่งให้สมาชิกในครอบครัวต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับการช่วยเหลือและถ้าผู้ใกล้ชิดไม่ให้ความสนใจจะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดอาการซึมเศร้าอย่างรุนแรงถึงขั้นทำร้ายตนเองได้[๒]

คำสอนในพระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักความจริงของธรรมชาติของชีวิตให้รู้จักตนเองพิจารณาแก้ไขปัญหาด้วยตนเองด้วยหลักการและเหตุผลหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่าหลักพุทธธรรมผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางหลักพุทธธรรมจะเกิดภาวะทางความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่เรียกว่ามีศีลประกอบแต่กุศลกรรมปราศจากอวิชชาตัณหาและอุปาทานครอบงำเป็นการกระทำด้วยใจที่เป็นอิสระส่วนในวัยสุดท้ายของชีวิตหรือวัยสูงอายุ (ปัจฉิมวัย) พึงดำรงตนอยู่ในหลักธรรมที่เหมาะสมแก่ตนเองเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข

---

[๑] พระบุญทรงหมีดา (ปุณฺญธโร), “ปัญหาและทางออกของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔.

[๒] อำไพขนิษฐาสมานวงศ์ไทย. ปัญหาผู้สูงอายุ๓ด้าน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http //www. Love ๔ home. Com [๒๓ตุลาคม๒๕๕๘] : ๒.

และรู้จักการปล่อยวางอารมณ์ต่างๆที่ตนเคยผ่านประสบการณ์มาเป็นเวลานานหากไม่รู้จักแสวงหาทรัพย์ภายในตนหรืออริยทรัพย์ไว้ให้แก่ตนแล้วเมื่อถึงคราวเจ็บป่วยหรือใกล้ถึงแก่ความตายก็จะเกิดความไม่พร้อมในการเตรียมตัวก่อนตาย

จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเป็นศูนย์กลางการค้า การพานิชย์ การคมนาคมทางบก และอุตสาหกรรมของจังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่สุดเป็นอันดับ ๒ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง[๓] สภาพบริเวณพื้นที่ชุมชนในเขตจังหวัดอุดรธานีเป็นชุมชนเมืองและเป็นชุมชนที่มีหลากหลายครอบครัวหลายอาชีพอยู่ร่วมกันในชุมชนมีผู้สูงอายุอยู่เกือบทั่วทุกครัวเรือนทั้งชายและหญิงมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายปะปนอยู่ในหมู่บ้านแต่ละครอบครัวจะแตกต่างกัน ผู้สูงอายุบางคนนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในวิถีชีวิตประสบความสำเร็จต่อตนเองและลูกหลาน

จากปัญหาและเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี เพื่อให้เกิดความสุขสงบร่มเย็นรู้วิธีการนำหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่ถูกต้องมาประพฤติปฏิบัติไม่ยึดติดในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนมีสุขภาพร่างกายดีสามารถดูแลตนเองพึ่งตนเองได้ตามสมควรยอมรับสภาพความเป็นจริงของชีวิตเป็นการดับทุกข์ทางกายทางจิตใจในช่วงเวลาที่เหลืออยู่น้อยก่อให้เกิดความสุขอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ตามปกติไม่เกิดปัญหาใดๆเพื่อเป็นการเสนอแนวทางการเตรียมความพร้อมแก่ผู้สูงอายุในอนาคตโดยจะศึกษาถึงสภาพปัญหาการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทยและศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้สูงอายุเพื่อตอบปัญหาสำคัญที่ว่าการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพ และการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุเป็นอย่างไรในสังคมไทยปัจจุบัน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

๓. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

---

[๓] **นครอุดรธานี**(ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://udoncity.dungbhumi.com/public/4 [๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๘].

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๑.ขอบเขตด้านเนื้อหาผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดังนี้

๑) ได้ทำการศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย๒๕๓๙รวมทั้งเนื้อหาในหนังสือหลักพุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความและศึกษาจากหนังสือเอกสารต่างๆรายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุนอกจากนี้ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี คือไตรลักษณ์ขันธ์๕กุศลกรรมบถ๑๐บุญกิริยาวัตถุ

๒) ได้ทำการศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานีโดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์สังเกต และการเข้าร่วมกิจกรรมในชมรม และนอกชมรมกับผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

๒.ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัย ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

๓. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุ ๖๐ปีขึ้นไปที่เป็นพระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป และคฤหัสถ์ชายและหญิง จำนวน ๒๐ คน รวมจำนวน ๓๐ รูป/คน ที่อาศัยในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย

การทำวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทำการศึกษาใน๒วิธีคืออาศัยเอกสารต่างๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาเอกสาร (Documentary - Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) คือคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาททั้งภาษาบาลีและภาษาไทย

๒) ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่เอกสารงานวิจัยหนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนไว้และอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

๓) ศึกษาข้อมูลภาคสนามจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้จำนวน๓๐ท่าน

๒. วิธีการเก็บข้อมูล

๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิเก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฉบับภาษาไทยพุทธศักราช๒๕๓๙และคัมภีร์อรรถกถาใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยข้อมูลทุติยภูมิเก็บข้อมูลจากหนังสือเช่นพุทธธรรมธรรมะสำหรับผู้สูงอายุพุทธธรรมนำสุขภาพฯลฯโดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) การดำรงชีวิตที่ถูกต้องแก่อย่างฉลาดและเป็นสุขธรรมสำหรับผู้สูงอายุฯลฯโดยพุทธทาสภิกขุความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยกชกรสังขชาติฯลฯรวมทั้งบทความจากวารสารต่างๆได้แก่วารสารพุทธศาสน์ศึกษาเสขิยธรรมฯลฯ

๒) ข้อมูลภาคสนามใช้วิธีสร้างชุดคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งจะสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบันตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูลในเรื่องแนวคิดทัศนคติหลักการดูแลสุขภาพและแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมจำนวน๓๐ท่านซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำการสัมภาษณ์เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้

๑) เป็นผู้มีอายุ๖๐ปีขึ้นไป

๒) เป็นผู้มีความรู้และมีความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา

๓) มีประวัติปฏิบัติธรรมเป็นประจำ

๔) มีสุขภาพดีจิตใจแจ่มใส

๕) มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้

การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง ดังนี้

๑. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส/เจ้าคณะตำบล/อำเภอ/จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๑๐ รูป

๒. ผู้สูงอายุ คฤหัสถ์ - ชาย จำนวน ๑๐ คน
- หญิง จำนวน ๑๐ คน

รวมทั้งหมด จำนวน ๓๐ รูป/คน

๓. เครื่องมือในการวิจัย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง และผู้ช่วยเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม ๑ คน

๔. วิธีวิเคราะห์ข้อมูลใช้ประเด็นปัญหาเป็นตัวตั้งแล้วหาคำตอบจากข้อมูลที่เก็บและรวบรวมไว้เพื่อให้เป็นไปตามกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้แล้ว

๕. วิธีการนำเสนอเป็นการนำเสนอผลการวิจัยแบบเชิงพรรณนา (Descriptive)

๕. สรุปผลการวิจัย

ผู้สูงอายุหมายถึงผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปี ขึ้นไปสภาพร่างกายเสื่อมถอยความคล่องแคล่วว่องไวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพมีอารมณ์หงุดหงิดไม่มีความเชื่อมั่นในตนเองหวาดกลัวภัยต่างๆนานากลัวถูกทอดทิ้งจากครอบครัวลูกหลานสังคมชุมชนความสำคัญของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกหลานชุมชนสังคมและต่อประเทศชาติในสังคมไทยเห็นว่าผู้สูงอายุนั้นคือร่มโพธิ์ร่มไทรที่เรายังให้ความเคารพยกย่องเพราะมีคุณค่าทั้งต่อครอบครัวและสังคมแม้ว่าผู้สูงอายุจะลดสถานภาพและบทบาทลงไปบ้างแต่ก็ยังคงมีปฏิสัมพันธ์กับคนรุ่นปัจจุบันเป็นอย่างดีความสำคัญของผู้สูงอายุคือเป็นเสมือนศูนย์กลางของจิตใจสำหรับลูกหลานผู้สูงอายุมีคุณค่าต่อสังคมการเป็นผู้สูงอายุมีคุณค่าต่อสังคมผู้สูงอายุต่างก็มีประสบการณ์ชีวิตมากมายสามารถแยกแยะสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดประสบการณ์ความรู้เหล่านี้ย่อมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไปสู่คนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดีทั้งวัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมต่างๆนั้นต้องอาศัยประสบการณ์แห่งผู้รู้นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีบทบาทในฐานะผู้ผลิตสร้างรายได้เลี้ยงดูลูกหลานหรือเคยเป็นกำลังสำคัญด้านเศรษฐกิจมาก่อนท่านจึงเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาแก่ชุมชนและสังคม

หลักพุทธธรรมหลายประการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติกล่าวคือเริ่มตั้งแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอกซึ่งเรียกว่าความสำรวมอินทรีย์ทั้งหลายมีสำรวมตาสำรวมหูสำรวมจมูกสำรวมลิ้นสำรวมกายและสำรวมใจเพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีลคือเจตนางดเว้นจากความชั่วทางกายและเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจาเรียกว่าพัฒนาด้านความประพฤติหรือพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดีอันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงามอย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียนแต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูลให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติและเข้าถึงสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ทำให้เข้าใจและเห็นชีวิตที่มีคุณค่าเป็นความดีงามพร้อมกับทำให้มีอายุยืนต่อไปด้วยผู้สูงอายุจึงต้องศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้แก่

หลักไตรลักษณ์ เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุได้แก่ ในอรรถกถาบางทีเรียกว่า “สามัญลักษณะ” ในฐานะเป็นลักษณะร่วมที่มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเสมอเหมือนกัน ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำจิตใจให้เบิกบานทุกอย่างในโลกนี้ไม่ใช่ความสุข เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้น เพียงเราเข้าไปยึดว่าเป็นความสุข ซึ่งเกิดจากการปรุงแต่งของจิต ทำให้คนเราลุ่มหลงยึดถือ เกิดทุกข์ตามมาทำให้เกิดปัญหาต่อตนเองลูกหลานและสังคม ผู้สูงอายุควรพัฒนาตัวเองให้มาก ทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวเมื่อเกิดสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ยอมรับกับทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมคำสั่งสอน เพื่อทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืน สุขภาพกายสุขภาพจิตดีสมกับวัยสูงอายุความไม่ประมาททำให้คนไม่ประมาทไม่มัวเมา ในวัยว่ายังหนุ่มยังสาวในความไม่มีโรค เพราะความตายอาจจะมาถึงเมื่อไรก็ได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สินเพราะคนมีทรัพย์อาจจะยากจนได้ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เพราะผู้ที่ไร้ทรัพย์ไร้ยศต่ำต้อยกว่า ภายหลังอาจมีทรัพย์มียศและเจริญรุ่งเรืองกว่าก็ได้ เมื่อรู้ดังนี้ทำให้รู้สำรวมตน อ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคล ทุกระดับชั้น ไม่ยโสโอหัง วางท่าใหญ่ ยกตนข่มท่าน อันเป็นกิริยาที่น่าเกลียดน่าชังบุญกิริยาวัตถุเป็น

หลักธรรมคำสอนที่พุทธองค์ทรงจัดวางหรือประยุกต์ให้เหมาะสมกับสมัย โดยหลักใหญ่ก็ถูกแยกออกจากศีลสมาธิปัญญา ซึ่งเป็นวิธีของมรรคแต่ถูกจัดรูปขั้นตอนใหม่ เป็นหลักทั่วไป เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาเพียงบุญกิริยาวัตถุ๓ประการ คือ ทานมัยศีลมัยและภาวนามัยเพียงเท่านั้น

สภาพปัญหาสุขภาพจิตผู้สูงอายุในตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานีพบว่าปัญหาด้านร่างกายของผู้สูงอายุชุมชนบ้านกลาง เป็นไปตามความเสื่อมของร่างกายปัญหาบางอย่างของร่างกายเกิดจากกรรมพันธุ์ทำให้เจ็บป่วยและการใช้ร่างกายทำงานมากเกินไปรับประทานอาหารตามใจตนเองผู้สูงอายุชุมชนบ้านกลาง นี้จะระวังดูแลรักษาสุขภาพร่างกายตนเองอยู่เสมอตรวจโรคประจำปีทุกครั้งฟังคำแนะนำของแพทย์หรือบุคคลที่เข้ามาให้ความรู้ด้านสุขภาพของผู้สูองอายุปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานีบางคนกลัวการถูกทอดทิ้งกลัวการอยู่คนเดียวบางคนเป็นโรคซึมเศร้าทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้บางคนเวลาเหงาก็หาทางออกโดยการร้องเพลงผู้สูงอายุชุมชนบ้านกลาง ส่วนใหญ่สุขภาพจิตดีร่าเริงแจ่มใสปัญหาด้านครอบครัวและสังคมของผู้สูงอายุตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานีผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อย บางคนมีปัญหาทางครอบครัวเป็นตัวแทนของลูกหลานที่ไปทำงานดูแลบ้านทุกอย่างแทนหลานบางคนเจ็บป่วยไปร่วมกิจกรรมของสังคมได้ไม่ได้ด้านครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับผู้สูงอายุแต่เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อยผู้สูงอายุบางคนชอบอยู่คนเดียวอยากช่วยเหลือตัวเองโดยไม่พึ่งลูกหลานปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา มีรายได้จากจากการประกอบอาชีพมีเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุบางครอบครัวได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุลูกหลานส่งเงินมาให้เป็นรายเดือนมีเงินออมเก็บไว้

ผู้สูงอายุในตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี มีความสุขตามหลักพุทธธรรมไม่ได้มุ่งเพียงแค่ให้มนุษย์มีความสุขต่อสุขภาพจิตเท่านั้น แต่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาทั้งต่อตนเองครอบครัวสังคมและสิ่งแวดล้อมไม่ก่อให้เกิดทุกข์หรือปัญหาในภายหลังและพัฒนาสูงขึ้นไปจนเป็นความสุขที่ปราศจากทุกข์ทั้งหลายโดยสิ้นเชิงหรือนิพพานสำหรับความสุขของผู้สูงอายุก็เช่นเดียวแม้ว่าความสุขที่อิงอาศัยกับวัตถุ (อามิสสุข) ก็มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตแต่ก็ไม่ควรปล่อยให้ชีวิตตกเป็นทาสของวัตถุหรือปล่อยใจไปตามกิเลสตัณหานั้นคือควรให้ความสำคัญกับความสุขภายในจิตใจที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุภายนอกโดยเฉพาะความสุขที่เกิดจากการศึกษาสัจธรรมและเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตรวมถึงความสุขที่เกิดจากศรัทธามีปีติในการได้ทำบุญบำเพ็ญประโยชน์ซึ่งชีวิตที่งอกงามด้วยกุศลธรรมจะอำนวยประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นแม้ชีวิตจะสั้นก็ยังประเสริฐกว่าชีวิตซึ่งยืนยาวแต่เป็นที่สั่งสมของอกุศลธรรมและเต็มไปด้วยความทุกข์การปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน

จังหวัดอุดรธานีได้นำหลักพุทธธรรมที่ตนยึดถือปฏิบัติในวิถีชีวิตมาส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านร่างกายหลักพุทธธรรมที่ใช้คือไตรลักษณ์มาเป็นหลักพิจารณาเพื่อส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านจิตใจหลักธรรมที่ส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านสังคมละครอบครัวคือหลักบุญกิริยาวัตถุหลักธรรมที่ส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้คือความไม่ประมาท ผู้สูงอายุในในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีเมื่อเกิดปัญหาจะใช้หลักความไม่เพราะผู้สูงอายุผ่านชีวิตมามากผู้สูงอายุรู้ว่าอบายมุขมันไม่ดีแม้ว่าเคยหลงผิดไปบ้างตอนยังหนุ่มยังสาวหรือตอนอายุกลางคนแต่ก็เลิกได้เพราะมองเห็นว่าสิ่งที่ทำลงไปนั้นไม่มีประโยชน์มีแต่จะเกิดโทษต่อตนเองและครอบครัวพอเกิดการเจ็บป่วยก็เลิกไม่แตะต้องอีกต่อไปไม่ได้ดื่มสุราเป็นนิสัยเวลาไปงานเลี้ยงก็จะดื่มบ้างเล็กน้อยไม่ได้ขาดสติดื่มเพื่อให้เจริญอาหารแต่ก็รู้ว่าโทษของอบายมุขเหล่านี้จะไม่ให้มาทำลายชีวิตของตนและบุคคลรอบข้างบางคนไม่เคยดื่มเลยไม่เคยแตะต้องอบายมุขผู้สูงอายุในชุมชนนี้ศรัทธาในหลักธรรมและยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในวิถีชีวิตเชื่อมั่นในความจริงที่เกิดขึ้นพยายามแก้ไขปัญหาอย่างมีเหตุผลจนมีความสุขกับลูกหลานสังคมไม่เกิดปัญหาใดๆ

ความสำเร็จในครอบครัวของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี จากการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอบรมเลี้ยงดูลูกหลานทำให้ลูกหลานประสบความสำเร็จในชีวิตมีอาชีพการงานที่ดีเป็นคนดีประพฤติปฏิบัติดีมีความสุขความเจริญมาจนทุกวันนี้ผู้สูงอายุในในเขตพื้นที่ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี ส่วนใหญ่นำหลักพุทธธรรมมาใช้ไม่แตกต่างกันเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเองพยายามบำเพ็ญความดีเพื่อควบคุมรักษาความประพฤติทุกด้านที่มีอยู่ในตัวป้องกันมิให้ทำความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อความสุขในปัจจุบันและหลังจากละโลกนี้ไปแล้วโดยการปฏิบัติได้แก่

๑. การแก้ปัญหาด้านร่างกายยอมรับความจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นทุกคนต้องเป็นเช่นนี้ไม่ใช่เราคนเดียวที่เป็นเชื่อในกฎแห่งกรรมทำดีได้รับผลดีทำชั่วได้รับผลชั่วไม่ประมาทอดทนปล่อยวาง

๒. การแก้ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์รักษาศีลฟังธรรมอดทนอดกลั้นลดความโกรธความโลภเจริญสติฟังธรรมช่วยเหลือสังคม

๓. การแก้ปัญหาด้านสังคมและครอบครัวมองโลกในแง่ดีเข้าใจเห็นใจให้เกียรติไม่ใส่ร้ายหลีกเลี่ยงปัญหาการขัดแย้งให้ทานช่วยเหลือเอื้อเฟื้อจุนเจือกันยินดีกับการทำความดีของผู้อื่นเคารพในความดีของเพื่อนและของครอบครัว

๔. การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ไม่ประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นรู้จักประมาณตนทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่าย

ไม่ว่าผู้สูงอายุจะดูแลสุขภาพอย่างดีหลีกเลี่ยงเหตุซึ่งจะตัดรอนหรือลดทอนชีวิตให้สั้นปฏิบัติตามวิธีการฝ่ายรูปธรรมในการทำให้อายุยืนดำเนินตามข้อปฏิบัติทางจิตใจเพื่อให้

ประสบอายุวัฒนะหรือจะทำให้ตนเองมีคุณค่าตลอดเวลาที่ดำรงอยู่ด้วยการทรงธรรมและสร้างสรรค์คุณประโยชน์ทุกอย่างล้วนต้องอาศัยกุศลธรรมข้อหนึ่งเป็นแกนเป็นหลักหรือเป็นประธานจึงจะสำเร็จได้กุศลธรรมข้อนั้นก็คือความไม่ประมาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ภัควินท์ภัคภิรมณ์.**คู่มือดูแลผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : เครือเถา, ๒๕๕๐.

บริบูรณ์พรพิบูรณ์. **โลกยามชราและแนวทางการเตรียมตัวเพื่อเป็นสุข**, เชียงใหม่ : พระสิงห์การพิมพ์,๒๕๒๘.

มัลลิกามัติโก.**ประมวลสถานภาพทางสุขภาพและสังคมผู้สูงอายุ,** วิเคราะห์จากวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.กรุงเทพมหานคร: กองบริหารงานวิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระบุญทรงหมีดา (ปุญญธโร).“ปัญหาและทางออกของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

อำไพขนิษฐาสมานวงศ์ไทย. **ปัญหาผู้สูงอายุ๓ด้าน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http //www. Love ๔ home. Com, [๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๘].

นครอุดรธานี[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://udoncity.dungbhumi.com/public4/ , [๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๘].

การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพระเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน
An Analytical Study of Aesthetics in Vessantara-Jataka of E-san

พระบุญพา กตปุญโญ (บุญเกิด)*
รศ.อุดม บัวศรี, ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดสุนทรียศาสตร์ทางภาษาในเวสสันดรชาดก (๒) เพื่อศึกษาตีความข้อความอันเป็นรอยประทับใจในเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน และ (๓) เพื่อวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในการใช้ภาษาท้องถิ่นในเวสสันดรชาดกฉบับอีสานเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) นำข้อมูลมาวิเคราะห์วิธีการพรรณาตามหลักอุปนัย

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดสุนทรียศาสตร์ทางภาษาในพระเวสสันดรชาดกเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องหนึ่งในนิบาตชาดกมหาเวสสันดรชาดก บางครั้งนิยมเรียกว่ามหาชาติ และเป็นชาติสุดท้ายก่อนที่จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะแล้วเสด็จออกผนวชกระทั่งตรัสรู้ เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยาบารมี สัจจบารมี ขันติบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี อธิษฐานบารมีภาษาที่ปรากฏในพระเวสสันดรชาดกของเดิมแต่งไว้ด้วยภาษาบาลีและมีการแต่งขึ้นในแต่ละท้องที่เพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคม เช่น ภาคอีสานที่รับอิทธิพลมาจากล้านช้าง

การตีความข้อความอันเป็นรอยประทับใจในเวสสันดรชาดกฉบับอีสานด้านสภาวะอารมณ์ คือ ความรักระหว่างพระเวสสันดรกับพระนางมัทรี บิดามารดากับบุตรธิดา ความสงสารของเจ้ากรุงสัญชัยที่มีต่อพระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระกัณหาชาลี ความโสกเศร้าอาลัยของพระนางมัทรีต่อพระกัณหาชาลี ด้าน หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกลอนลำผะเหวดมีหลากหลาย ซึ่งควรค่าแก่การนำไปปฏิบัติ กัณฑ์ชูชก คือ ความมัธยัสถ์และรู้จักเก็บออม การไม่เป็นคนเกียจคร้านและคนพาล รู้จักดี-ชั่ว ไม่มีความเห็นผิด กัณฑ์มัทรี ความเชื่อเรื่องเคราะห์กรรม ความรักของพ่อแม่ เป็นความรักที่บริสุทธิ์เหนือเหตุผลใด การวางตัวให้ยำเกรง กัณฑ์มหาราช คือ คนดีย่อมไม่ทุกข์ ความโลภของชูชก หรือการไม่รู้จักประมาณกัณฑ์นครกัณฑ์ คือ การรั้งรอแต่พอรู้จักอดทน

---

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

วิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในการใช้ภาษาท้องถิ่นในเวสสันดรชาดกฉบับอีสานคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่สำคัญ เพราะดีพร้อมทั้งเนื้อหาศิลปะการประพันธ์ กวีใช้สำนวนโวหารประณีตลึกซึ้งและมีคุณค่ามากทั้งในด้านอักษรศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมและคติธรรม เวสสันดรชาดกมีความสำคัญที่สัมพันธ์กับความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคม ความสำคัญทางด้านภูมิปัญญา ด้านศาสนา เป็นแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเช่น พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิต และวิวัฒนาการของความเป็นอยู่แห่งวิถีชุมชน การพฤติกรรมปฏิบัติ

คำสำคัญ : สุนทรียศาสตร์, พระเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน

Abstract

The aims of this research were 1) to study the language aesthetics in Vessantara-Jataka, 2) to interpret the impressive messages in Vessantara-Jataka, E-san version and 3) to analyze the aesthetics in terms of local language use in Vessantara-Jataka, E-San version. This documentary research interpreted and analyzed the obtained data based on descriptive analysis and inductive principles.

The research results were as follows: The concepts of aesthetics in Vessantara-Jataka revealed that the Vessantara-Jataka is sometimes called ‘Maha-chart (Great Life)’ which is the final life before taking birth as Prince Siddhartha, who finally became the Buddha as a result of his accumulation of ten perfections through charity, morality, renunciation, wisdom, energy, tolerance, truthfulness, resolution, loving-kindness and equanimity. The original language of Vessantara-Jataka is P**ā**li but the language has been changed in accordance with the social contexts; for example, E-san version is influenced by Lan-Chang culture.

The interpretation of the expressive messages in Vessantara-Jataka, E-san version in the aspect of emotion relies on love relationship between Vessantara and his wife, Matthri and children and sympathy of the Sanchai governor to Vessantara. In term of Buddhist essential *dhamma*s, it is found that there is a variety of Vessantara E-san chapters which contain practical teachings of Buddhism. In the chapter ‘Chuchok’, the *dhamma*s of parsimony and saving, diligence, bad persons, realization of goodness and badness are

found. In the chapter ‘Matthri’, belief in laws of kamma, parental love as the pure love beyond reasons and social behavior are seen. In the chapter ‘Maharaja’, the teaching of without-suffering of the good man, greed of Chuchok is taught and patience is taught in the chapter ‘Nakhonkun’.

Based on the analysis of the aesthetics in terms of local language use in Vessantara-Jataka, E-san version, the Vessantara-Jataka has its value in term of history and Buddhist literature because of its elaboration in composing, language and literary styles. Its values also can be seen in terms of linguistics, society, culture and *dhamma* teachings. The Vessantara-Jataka is related to the basic belief of people because of its emphasis on wisdom, religion, cultural and knowledge preservation in Buddhism, archaeology, history, life and development of the local living and behavior.

Keyword : Aesthetics in Vessantara-Jataka of E-san

๑. บทนำ

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นดินแดนที่คนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา ที่มีหลักคำสอน การสืบทอดและการประพฤติปฏิบัติกันมายาวนาน ซึ่งสังคมไทยเป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นแต่ความมีจิตใจที่ดีงาม ชอบทำบุญ รักษาศีล มีความเมตตาเป็นลักษณะร่วมของคนในสังคม ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมและประเพณี ที่ยึดหลักคำสอนพุทธศาสนาในอดีตจนถึงสังคมไทยปัจจุบัน[๑] รวมทั้งประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อให้ตนเองมีความสุขความเจริญ ในการดำเนินชีวิตในสังคม โดยเฉพาะการปฏิบัติเพื่อเป็นการมุ่งสู่หลักธรรมคำสอนอย่างแท้จริง และเพื่อการชำระจิตใจและร่างกายให้บริสุทธิ์ อย่างพิธีกรรมและประเพณีในสังคมไทยที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานที่ถือเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมไทย สามารถแบ่งแยกออกเป็น ๒ แนวทาง คือ ๑) พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องของบุคคลโดยเฉพาะ ๒) พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา เป็นเรื่องของสังคมโดยรวม[๒]

วัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหมายของความเป็นชาติ และเป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญ วัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน ของแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันในพิธีการและ

---

[๑] ฟื้น ดอกบัว, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๗–๘.

[๒] กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

รายละเอียด ทั้งสภาพภูมิศาสตร์ และการดำเนินชีวิต ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี และงานเทศกาลต่างๆ ของไทย ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศาสนาพุทธ และคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ เช่น ประเพณีวัน วิสาขบูชา ประเพณีวันอาสาฬหบูชา ประเพณีวันมาฆบูชา ประเพณีวันวันเข้าพรรษา และประเพณีวันออกพรรษา โดยเฉพาะวันวิสาขบูชาและวันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญทางศาสนาพุทธ ที่ชาวไทยนิยมทำบุญ และมีพิธีกรรมอย่างครบถ้วน[๓] ด้วยการที่ประชาชนชาวไทยนั้นประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ พิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีก็ย่อมมีหลากหลายตามไปด้วยสามารถจัดแบ่งออกไปตามลักษณะของพื้นที่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) และภาคใต้ ในที่นี้จะขอนำมาเป็นตัวอย่างของพิธีกรรมตามความเชื่อ ตามลักษณะภูมิภาค[๔]

ภาคอีสานเป็นดินแดนมหัศจรรย์อันอุดมไปด้วยอารยธรรมและคุณค่าแห่งการเรียนรู้ ดินแดนเก่าแก่ที่คงความเป็นเอกลักษณ์ในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม จารีตประเพณีซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภาพแห่งความสุข ความสามัคคี ความเชื่อมั่นและความศรัทธาภายใต้ “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” จารีตประเพณีอันงดงามตามแบบฉบับวิถี วัฒนธรรมอีสานภูมิปัญญาที่ได้รับการบ่มเพาะและสืบทอดจากบรรพบุรุษ จุดเริ่มต้นสำคัญของประเพณีอีสานในสิบสองเดือน[๕] เรียกว่า “ฮีต ๑๒” หรือประเพณี ๑๒ เดือน

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในเฉพาะประเพณีเดือนสี่ บุญพระเวส (บุนพะเหวด) หรือบุญมหาชาติพระเวสสันดร ที่คนอีสานมีความเชื่อว่าการได้ฟังเทศน์มหาชาติเวสสันดรและมาลัยหมื่นมาลัยแสน ที่กล่าวว่าครั้งหนึ่งพระมาลัยเถระ ได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกตุแก้วจุฬามณีที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และได้พบสนทนากับพระศรีอริยเมตตรัยผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และพระศรีอริยเมตตรัยได้สั่งความมากับพระมาลัยเถระถ้ามนุษย์อยากจะพบและร่วมเกิดในศาสนาของพระองค์แล้วจะต้องปฏิบัติตนดังนี้ ๑) จงอย่าฆ่าพ่อตีแม่และสมณพราหมณ์ ๒) จงอย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงให้สงฆ์แตกแยกกัน ๓) ให้ตั้งใจฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรให้จบในวันเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ชาวอีสานต้องการจะได้พบพระศรีอริยเมตตรัย จึงมีการทำบุญพระเวสสันดร (บุนพะเหวด) ขึ้นเป็นประจำทุกปี[๖] ด้วยการที่คนอีสานมีความเชื่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า จึงจัดบุญผะเหวด หรือบุญประเพณีเทศน์มหาชาติ

---

[๓] นงค์เยาว์ ชาญณรงค์ (รศ.ดร.), **วัฒนธรรมและศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

[๔] กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **พิธีกรรมและประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗.

[๕] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), **ม่วนซื่นตลอดปีที่ใจกลางอีสาน**, (ขอนแก่น : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น, ๒๕๕๖), คำนำ.

[๖] พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ เพชรเลื่อน) และคณะ, **มรดกไทอีสาน**, (ขอนแก่น : คลังนานาธรรม, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๘-๑๑๙.

เป็นงานบุญประเพณีอีกงานหนึ่งประจำเดือน ๔ ของชาวอีสาน เป็นการทำบุญเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระชาติๆ หนึ่งขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการบำเพ็ญบารมีครั้งยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า คือครั้งอุบัติเป็นพระเวสสันดร[๗]

บุญมหาชาติพระเวสสันดร (บุนพะเหวด) ที่คนอีสานนิยมส่วนใหญ่จะเป็นการฟังพระเทศน์ในทำนองต่างๆ แล้วแต่ท้องที่ ซึ่งจะมีอยู่ ๓ ทำนอง ได้แก่ ๑) ทำนองกาเต้นก้อน ๒) ทำนองลมพัดพร้าว หรือลมพัดชายเขา ๓) ทำนองช้างเทียมแม่ หรืองัวเทียมแม่ ส่วนการเทศน์แหล่มี ๓ ลักษณะ ๑) แหลในเนื้อมหาชาติ ๒) แหล่ขบขันนอกเรื่องมหาชาติ ๓) แหล่ปฏิภาณเรื่องสดๆ ร้อนๆ[๘] เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายและน่าฟังมากยิ่งขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย การฟังเทศน์มหาชาติในงานประเพณีจะต้องให้จบตลอดทั้งเรื่องภายใน ๑ วัน ในชาติหน้าจะได้ไปเกิดในโลกของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะมีแต่ความสุขความสมบูรณ์ จึงทำให้ผู้คนมีใจกุศลที่จะบริจาคทานเป็นที่ตั้งและการจัดเตรียมสิ่งของในงานบุญพระเวสสันดร (บุนพะเหวด) ซึ่งจะมีการจัดสรรและคัดสรรสิ่งของต่าง การตกแต่งธง ธุงชัย หรือ ธุงผะเหวด เป็นธุงที่ใช้ในงานบุญผะเหวดเทศน์มหาชาติ ใช้ ๘ หาง ปัก ๘ ทิศ ได้แก่ บูรพา อาคเนย์ ทักษิณ หรดี ปัจฉิม พายัพ อุดร และอีสาน บริเวณรอบนอกศาลาการเปรียญ หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรม ชาวอีสานจะต้องอัญเชิญพระอุปคุตมาประดิษฐานไว้ ณ สถานที่ประกอบพิธีกรรม ด้วยความเชื่อที่ว่า พระอุปคุตเป็นพระผู้ทรงมีอานุภาพเป็นที่ยำเกรงของหมู่มารทั้งปวง ช่วยคุ้มครองให้การจัดงานบุญผะเหวดประสบผลสำเร็จ[๙] “ผ้าผะเหวด” ซึ่งมาจากคำ “ผ้าพระเวสสันดร” เป็นภาพจิตรกรรมขีดเขียนเรื่องราวในพระเวสสันดรชาดกนั้น ในการเทศน์อาจมีคนไปชี้ให้คนร่วมฟังได้เห็นถึงภาพในจินตนาการซึ่งอาจมีทั้ง ภาพสัตว์ ทัศนียภาพ ภูเขา แม่น้ำทะเล รวมถึงภาพเหตุการณ์กิจกรรมต่างๆ ที่บรรยายในคำเทศน์ให้เกิดภาพพจน์และเสมือนจริง เช่น “หัวล้านตบกลอง หัวหยองตีแซ่งปากแหว่งเป่าปี่ ตาตี่เป่าแคน” สะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวอีสานล้านช้างในอดีตได้เป็นอย่างดี[๑๐]

ดังนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพระเวสสันดรชาดก ฉบับอีสาน ที่มุ่ง ความเป็นมาของพระเวสสันดรชาดกฉบับอีสานในสังคมอีสาน การตีความเพื่อเกิดความประทับใจในพระเวสสันดรชาดก การตีความสุนทรียศาสตร์ทางภาษา การเข้าถึงข้อความใน

---

[๗] ขุช.ว ๑๖๕๕/๒๘ (บาลี).มหา.– ๒๔๔๐ ๓๐๘/– ๓๘๕, ขุ ๑๖๕๕/๒๘ (ไทย).มหา.ชา.– ๒๔๔๐ ๔๔๗/– ๕๖๐.

[๘] พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ เพชรเลื่อน) และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐-๑๔๓.

[๙] ประทับใจ สิกขา, ธุงอีสาน, (อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๕๕), หน้า ๒-๓.

[๑๐] ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, จดหมายข่าว,ผ้าผะเหวดการสร้างสรรค์สื่อศรัทธาในท้องถิ่นอีสานปัจจุบัน, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสานมหาวิทยาลัยสารคาม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๔), หน้า ๗.

พระเวสสันดรชาดกทั้ง ๔ กัณฑ์ คือ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์นคร ที่เป็นอารมณ์และความรู้สึกที่สะท้อนให้เห็นหลักธรรมที่มุ่งสู่การประพฤติปฏิบัติ การดำเนินชีวิต ที่เกิดจากการฟังเทศน์มหาชาติพระเวสสันดร ฉบับอีสานในภาษาที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน และยังเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดสุนทรียศาสตร์ทางภาษาในเวสสันดรชาดก

๒.๒ เพื่อศึกษาตีความข้อความอันเป็นรอยประทับใจในเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในการใช้ภาษาท้องถิ่นในเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยต่างๆ ที่มาจากงานเขียน บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง หนังสือ ตำรา และภาพเขียนบนแผ่นผ้าผะเหวด ฯลฯ

๓.๒ ศึกษาแนวคิดสุนทรียศาสตร์ทางภาษาของพระเวสสันดรชาดก ๔ กัณฑ์ในจำนวน ๑๓ กัณฑ์

๓.๓ นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาข้างต้นมาวิเคราะห์และเรียบเรียงใน๒ ด้าน คือ

๑) การตีความข้อความอันเป็นรอยประทับใจในเวสสันดรชาดก

๒) วิเคราะห์เชิงสุนทรียศาสตร์ในการใช้ภาษาท้องถิ่นในเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน ๔ กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหานคร และกัณฑ์นคร

๓.๓ สรุปผลการวิจัยและนำเสนอข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในการใช้ภาษาท้องถิ่นในเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน ผู้วิจัยได้ศึกษาด้านคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางด้านวรรณกรรมที่เป็นหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติ พิธีกรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต คุณค่าทางด้านปรัชญาและศาสนาที่จะได้กล่าวดังต่อไปนี้

๔.๑ คุณค่าทางประวัติศาสตร์

เวสสันดรชาดก จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่สำคัญ เพราะดีพร้อมทั้งเนื้อหาศิลปะ การประพันธ์ กวีใช้สำนวนโวหารประณีตลึกซึ้งและมีคุณค่ามากทั้งในด้านอักษร

ศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและคติธรรม ด้วยเหตุนี้ เวสสันดรชาดก[๑๑] จึงมีความสำคัญประดุจเพชรเม็ดงามที่สามารถนำไปประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวันได้ทุกระดับ เป็นตัวอย่างแห่งการปฏิบัติราชการ ตลอดจนการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนยังนับถือกันมาแต่โบราณว่า[๑๒] ผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติจะได้ผลานิสงส์มากจึงเกิดเป็นประเพณีมีเทศน์มหาชาติกันเป็นประจำทุกปี และถือกันอีกว่าต้องฟังให้จบในวันเดียว จึงจะได้อานิสงส์แรง ความนิยมนี้มีมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

ความสำคัญทางด้านภูมิปัญญา ด้านศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในเรื่องนี้จะเห็นว่ามีศาสนาฮินดูรวมอยู่ด้วย จากข้อความ “ส่งพราหมณ์แปดคนไปแคว้นสีพี” ส่วนภูมิปัญญาในการสืบทอดพุทธศาสนาให้มั่งคง น่าจะเป็นการเล่าเรื่องสืบต่อกันมาทำให้ได้รู้พระจริยวัตรขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าและด้านสังคม ทำให้ตระหนักถึงการให้ การเสียสละ เพื่อมุ่งหวังให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และตัวผู้ให้เองก็จะได้รับความสุข สังคมก็ จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่ขัดแย้งและชิงดีชิงเด่นกัน เวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวที่นำเสนอในรูปแบบ ชาดก การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาพระเวสสันดร จึงน่าจะเป็นการสืบทอดด้วยประเพณี เช่นประเพณีงานบุญพระเวส บุญเดือนสี่ หรือบุญเทศน์มหาชาติ ที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมาช้านาน เกิดเป็นประเพณีที่สำคัญจนถึงปัจจุบัน

๔.๒ คุณค่าทางด้านวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยคุณค่าทางด้านวรรณกรรม ผู้วิจัยได้แยกประเด็นในการวิเคราะห์ได้ดังนี้

๔.๒.๑ การสื่อสารทางภาษา ส่วนมากจะเป็นการเขียนหรือจารเป็นอักษรโบราณอีสาน เช่น อักษรธรรม อักษรไทน้อย และปัจจุบันได้มีการปริวรรตเป็นอักษรไทย เพื่อเป็นการรักษาภูมิปัญญาทางภาษา เป็นเอกลักษณ์และสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลัง ทำให้เกิดความเป็นอัตลักษณ์ที่ทำให้เกิดความเป็นอีสานอย่างแท้จริง เป็นการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ มีวรรณกรรมพระเวสสันดรชาดก ฉบับอีสาน ได้กล่าวถึงการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคน ซึ่งในปัจจุบันชาวอีสานยังคงใช้ภาษาพูดของท้องถิ่นในการติดต่อสื่อสาร สำหรับภาษาเขียนจะใช้ตัวอักษรของชาติไทยเช่นเดียวกับภูมิภาคอื่นๆ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเป็นข้อมูลที่แสดงออกด้วยวาจา คำพูด และที่บันทึกไว้เป็น ตัวอักษรซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ทุกด้านของท้องถิ่น ที่สืบเนื่อง ต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

---

[๑๑] พระครูวิวิธธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ธมฺมวฑฺฒโน), **กะเทาะเปลือกเวสสันดรชาดก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชี่ยง, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

[๑๒] ประจักษ์ ประภาพิทยากร, **สมญาภิธานมหาเวสสันดรชาดก**, (กรุงเทพมหานคร : สยามพัฒนา, ๒๕๒๒), คำนำ.

จนรับรู้และจดจำได้ภายในท้องถิ่นของตน วรรณกรรมพระเวสสันดรชาดก ฉบับอีสาน สามารถสะท้อนภาพชีวิตของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี[๑๓]

๔.๒.๒ การสะท้อนวิถีชีวิตของคนอีสาน เป็นการสะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนอีสาน ด้วยอารยธรรมอีสาน และระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่เคยมีมาอย่างยาวนานได้ จากการที่มีวิวัฒนาการยาวนานดังกล่าวก็ทำให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่หลากหลาย ซึ่งบางครั้งการเกิดขึ้นของระบบความคิดที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีเหล่านี้ ก็อาจจะอยู่ภายใต้ระบบความคิดอะไรบางอย่างในแต่ละสังคมแต่ละช่วงเวลา และอาจก่อเกิดขึ้นมาเพื่อรับใช้อุดมการณ์ (Ideology) หรือแนวคิดลัทธิบางอย่างก็ได้ กล่าวคือ ความเป็นคนอีสานที่ปรากฏในสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความรับรู้และความคาดหวังที่สังคมมีต่อวรรณกรรมสะท้อนผ่านทางสถานภาพ บทบาท คุณธรรม และคุณสมบัติบางอย่างที่ ควรจะเป็นหรือควรจะมี การที่จะศึกษาและทำความเข้าใจต่อความรับรู้และความคาดหวังเหล่านั้นให้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด จำเป็นต้องศึกษาผ่านทางวรรณกรรมเช่น การดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกัน การจัดประเพณี จารีต และขนบธรรมเนียมที่กระทำร่วมกัน[๑๔]

๔.๓ คุณค่าทางด้านปรัชญาและศาสนา

คุณค่าทางปรัชญาและศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมพระเวสสันดรชาดก ฉบับอีสาน เป็นการนำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาของปราชญ์อีสานที่สามารถแต่งหรือปริวรรตขึ้นมาเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายและเป็นหลักการในการสั่งสอนที่ดี มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสาน ซึ่งคนอีสานโดยส่วนใหญ่นิยมการเทศน์แหล่เพราะทำให้เกิดความไพเราะเสนาะใจ และสามารถจับใจได้ ทำให้ไม่ง่วง ฟังได้นานไปจนจบ วรรณกรรมพระเวสสันดร ฉบับอีสานเป็นสื่อถ่ายทอดคำสอน และปรัชญาทางศาสนาให้เผยแพร่สู่ประชาชนได้กว้างขวาง ทำให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้ข้อคิดในการดำรงชีวิต วรรณกรรมคำสอนที่ชาวอีสานนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ด้วยหลักธรรมทางศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน ที่ผู้ศึกษาหรือปราชญ์อีสานนำมาสอนให้กับชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติตาม และการดำเนินชีวิตในสังคม ที่จะกล่าวไว้ต่อไปนี้

เทศน์หรือเทศนา หมายถึง การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า หรือการขี้แจงแสดงความ[๑๕] พระนักเทศน์ เป็นคำยกย่องสำหรับพระภิกษุผู้มีความสามารถในการแสดงธรรม[๑๖]

---

[๑๓] พิเชษฐ์ เดชผิว, **เบิ่งสังคมวัฒนธรรมอีสาน : เทิ่งร้องเทิ่งเล่น,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐-๔๑.

[๑๔] ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น,** (กรุงเทพมหานคร : พีระพัธนา,๒๕๒๕),หน้า ๓๕๓-๓๕๔.

[๑๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสนตร์ ฉบับประมวบธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๔.

๕. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพระเวสสันดรชาดกฉบับอีสานมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อ (๒) าสตร์ทางภาษาในเวสสันดรชาดกเพื่อศึกษาแนวคิดสุนทรียศ (๑) เพื่อ (๓) ศึกษาตีความข้อความอันเป็นรอยประทับใจในเวสสันดรชาดกฉบับอีสานและวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในการใช้ภาษาท้องถิ่นในเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร)Documentary Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการพรรณาตามหลักอุปนัย

๕.๑ แนวคิดสุนทรียศาสตร์ทางภาษาในพระเวสสันดรชาดกเวสสันดรชาดกหมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าในชาติกำเนิดอันยิ่งใหญ่ คือ เป็นพระเวสสันดรชาดกเรื่องนี้เป็นเรื่องหนึ่งในนิบาตชาดกมหาเวสสันดรชาดก บางครั้งนิยมเรียกว่า มหาชาติ เนื่องด้วยเป็นเรื่องของ พระโพธิสัตว์ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร และเป็นชาติสุดท้ายก่อนที่จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะแล้วเสด็จออกผนวชกระทั่งตรัสรู้ เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยาบารมี สัจจบาร ขันติบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี อธิษฐานบารมี ภาษาที่ปรากฏในพระเวสสันดรชาดกของเดิมแต่งไว้ด้วยภาษาบาลีและมีการแต่งขึ้นในแต่ละท้องที่เพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคม เช่น ภาคอีสานที่รับอิทธิพลมาจากล้านช้าง ส่วนมากมีความความเข้าใจทางภาษาอีสาน (ล้านช้าง) โดยใช้อักษรธรรม ไทน้อย สุทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญา ระดับความงามทางพุทธปรัชญา คือ ในระดับสมมติสัจจะ และ ปรมัตถสัจจะ จำแนกความงามออกเป็นประเภทดังนี้ (ก) ความงามในมิติทางโลก และรส(ข) ความงามในมิติทางธรรม ในสุนทรียศาสตร์ไว้ทั้ง ๙ รส คือ ๑) สิงคารรส รสรัก ๒) หัสสรส รสขาขัน หรือ รสขบขัน ๓) กรุณารส รสสงสาร ๔) รุทธรส รสโกรธ ๕) วีรรส รสกล้าหาญ, ๖) ภยานกรส รสที่น่าสะพรึงกลัว ๗) วิภัจฉรส รสเกลียด ๘) อัพภูตรส รสอัศจรรย์ ตื่นเต้น ประหลาดใจ ๙) สันตรส รสสงบ

๕.๒ การตีความข้อความอันเป็นรอยประทับใจในเวสสันดรชาดกฉบับอีสานด้านสภาวะอารมณ์ เป็นสภาวะทางการถ่ายทอดออกมาจากพระเวสสันดรฉบับอีสาน คือ ความรัก ความสงสาร ความโศก ความเป็นหวง ด้านหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกลอนลำผะเหวดมีหลากหลาย กัณฑ์ชูชก คือ ความมัธยัสถ์และรู้จักเก็บออม กัณฑ์มัทรี คือ ความเชื่อเรื่องเคราะห์กรรม ความรักของพ่อแม่ กัณฑ์มหาราช คือ คนดีย่อมไม่ทุกข์ ความโลภ นครกัณฑ์ คือ การรั้งรอแต่พองาม ไม่ให้คนอื่นมางอนง้อจนเกินงามและไม่ผลีผลามใจร้อนจนน่ารังเกียจ

---

[๑๖] ธวัช เฟื่องประภัสสร์,**แนะนำวิธีการเทศน์**, (ขอนแก่น : คลังนานาธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

๕.๓ วิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในการใช้ภาษาท้องถิ่นในเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน คุณค่าทางประวัติศาสตร์ เวสสันดรชาดก จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่สำคัญ เพราะดีพร้อมทั้งเนื้อหาศิลปะ การประพันธ์ กวีใช้สำนวนโวหารประณีตลึกซึ้งและมีคุณค่ามากทั้งในด้านอักษรศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและคติธรรม เวสสันดรชาดกมีความสำคัญที่สัมพันธ์กับความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคม ความสำคัญทางด้านภูมิปัญญา ด้านศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เป็นแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาคุณค่าทางด้านวรรณกรรมเป็นการสื่อสารทางภาษา อันเป็นความรู้ที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันเป็นเครื่องส่งเสริมให้จิตใจสูงขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นนั้นๆ และการสะท้อนวิถีชีวิตของคนอีสาน ด้วยอารยธรรมอีสาน และระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่เคยมีมาอย่างยาวนานได้ จากการที่มีวิวัฒนาการยาวนานดังกล่าวก็ทำให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีคุณค่าทางด้านปรัชญาและศาสนา เป็นการนำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาของปราชญ์อีสานที่สามารถแต่งหรือปริวรรตขึ้นมาเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายและเป็นหลักการในการสั่งสอนที่ดี มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสานซึ่งคนอีสานโดยส่วนใหญ่นิยมการเทศน์แหล่ เพราะทำให้เกิดความไพเราะเสนาะใจ และสามารถจับใจได้ ทำให้ไม่ง่วง ฟังได้นานไปจนจบ ทำให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้ข้อคิดในการดำรงชีวิต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี.** ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ. ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). ม่วนซื่นตลอดปีที่ใจกลางอีสาน. ขอนแก่น : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น, ๒๕๕๖.

. รอยธรรมไทอีสาน. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), ม.ป.ป. ๒๕๕๗.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. จดหมายข่าว.ผ้าผะเหวด การสร้างสรรค์สื่อศรัทธาในท้องถิ่นอีสานปัจจุบัน. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน : มหาวิทยาลัยสารคาม,ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ พฤศจิกายน-ธันวาคม, ๒๕๕๔.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : พีระพัธนา, ๒๕๒๕.

ธวัช เฟื่องประภัสสร์. **แนะนำวิธีการเทศน์.** ขอนแก่น : คลังนานาธรรม, ๒๕๔๘.

นงเยาว์ ชาญณรงค์(รศ.ดร.). **ศาสนากับสังคม.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

ประจักษ์ ประภาพิทยากร. **สมญาภิธานมหาเวสสันดรชาดก.** กรุงเทพมหานคร : สยามพัฒนา, ๒๕๒๒.

ประทับใจ สิกขา. **ธุงอีสาน.** อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๕๕.

พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ เพชรเลื่อน) และคณะ. **มรดกไทอีสาน.** ขอนแก่น : คลังนานาธรรม, ๒๕๓๖.

พระครูวิวิธธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน). **กะเทาะเปลือกเวสสันดรชาดก.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเซี่ยง, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พ**จนานุกรมพุทธศาสนตร์ ฉบับประมวบธรรม.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์. พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พิเชษฐ์ เดชผิว. **เบิ่งสังคมวัฒนธรรมอีสาน : เทิ่งร้องเทิ่งเล่น.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘.

ฟื้น ดอกบัว. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๙.

การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสาน
An AnaliticalStudy of Influence in Seawsawad Literature to E-san Community

พระพงษ์พิภักดิ์ วิสุทฺโธ (ศรีเมือง)*
รศ.อุดม บัวศรี, ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ (๒) เพื่อศึกษาการตีความปริศนาภาษิตในวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสานเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์วิธีการพรรณาตามหลักอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

ประวัติและความเป็นมาของวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์เกิดขึ้นในดินแดนล้านช้างมีลักษณะเป็นนิทานสุภาษิตผสมกับปริศนาธรรม ที่ประเทืองปัญญาและให้คุณค่าทางอารมณ์ พิมพ์ลงในใบลานด้วยภาษาไทยถิ่นอีสานซึ่งนิทานมาจากคัมภีร์ธรรมบท และคัมภีร์มังคลัตถทีปนีเสียวสวาสดิ์ หมายถึงเฉลียวฉลาดผู้แต่ง คือรองอำมาตย์โท ขุนพรหมประศาสน์ปัจจุบันมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้นักเรียน เยาวชนมีนิสัยรักการอ่าน พัฒนาทักษะการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียนสื่อความ ปลูกฝังทัศนคติ คุณธรรม ความคิดที่ดี ที่มีโครงเรื่องใหญ่ และโครงเรื่องย่อยรูปแบบการใช้ภาษา ๑) ให้เหมาะสมกับบุคคล ๒) ปะปนกับภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นอีสาน ๓) คำที่มีความหมายเฉพาะในภาษาไทยถิ่นอีสาน

การตีความปริศนาภาษิตในวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ประเภทปริศนาธรรมเป็นวรรณกรรมที่มีทั้งคำคม ข้อคิด และภาษิตสอนใจความเป็นวิถีแห่งชุมชนอีสานได้เป็นอย่างดี และการถูกปลูกฝังจากวรรณกรรมหรือวรรณคดีทางศาสนาทำให้สังคมอีสานเป็นสังคม เช่น หลักศีล หลักจริยธรรมข้อคะลำ (ข้อห้าม) ทศพิธราชธรรม ฮีตคอง เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตหรือแนวทางความเป็นอยู่ของคนอีสาน

วิเคราะห์อิทธิพลของวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสานด้านสังคม ด้วยการยึดกรอบแห่งจริยธรรม และจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา แฝงด้วยหลักธรรมคำสอนที่สามารถ

---

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ คติธรรมให้มีจิตสำนึก ให้ความรู้และปรัชญาชีวิต เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีด้านการดำเนินชีวิตเป็นสื่อในการสั่งสอนอบรมลูกหลานอีสานที่แฝงด้วยข้อคิดคติธรรมเตือนใจ ให้รู้จักมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน รู้จักแบ่งปัน สร้างมิตรให้มาก พึ่งพาอาศัยกัน รู้ในสิ่งที่ควรไม่ควรทำ ความรักความเมตตา ยึดหลักธรรมคำสอน รักษาศีล ให้ทาน ยึดจารีตประเพณีที่ดีงาม รู้จักบาปบุญ มีความขยันมั่นเพียร ด้านการปกครอง ทั้งพระราชา ผู้ปกครองบ้านเมือง ผู้นำผู้บริหาร และประชาชน พระราชานำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปสั่งสอนแก่ประชาชน และบริหารประเทศ มีจิตใจบริสุทธิ์ พูดจาไพเราะ ด้านการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกทักษะ ส่งเสริมปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ส่งเสริมในการเรียนรู้ทางด้านภาษา ให้ความบันเทิงใจเพลิดเพลินสนุกสนาน ความสะเทือนใจ ความสะเทือนอารมณ์ ความฝันไปกับท้องเรื่อง ประเทืองปัญญา ชี้ให้เห็นสภาพของชีวิตมนุษย์ในสังคม ให้มโนทัศน์ต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

คำสำคัญ: วรรณกรรม, เสียวสวาสดิ์, ชุมชนอีสาน

Abstract

The aims of this research were 1) to study the background of Seawsawad literature, 2) to study proverb-conundrum found in the literature and 3) to analytically study the influence of Seawsawad literature to E-san community. This qualitative research interpreted and analyzed the obtained data from the study of primary and secondary sources based on descriptive analysis and inductive principles.

The research results revealed that according to history and background, the Seawsawad literature is originated in the Lan Chang kingdom, characterized by its tale mixed with proverb-conundrums to create wisdom and emotional values, printed on Palm leaves in Thai E-san language. The tale is originated in the Dhammapada and Manggalatthadipanī texts. Seawsawad expresses intelligence of its composer, Rong-Ammart-Tho Khoon Promprasat, aiming at promoting learning of the students and implantation of reading passion for youths, reading skill development, critical thinking and expression, attitudes, virtues and good thought. The literature is constructed with major and minor plots with the forms of language use, 1) appropriated to people, 2) mixed with Thai official and E-san languages and 3) composed with specific meaning words in E-san language.

Based on the interpretation of proverb-conundrum in the literature, the Seawsawad is the literature which is composed of epigrams, consideration points and proverbs of E-san living style. The influence of this literature can be seen in the characteristics of the society: Sīla principles, Dhamma principles, prohibitions, dhammas of the King, Heet-Khong. These are the important factors for setting the life style or living of E-san people.

The social influences of the Seawsawad literature to the E-san community is that it is adhered to ethics and inherited cultures, mixed with dhamma teachings that can be used in daily life such as proverbs of consciousness, understanding the philosophy of life to raise the mindfulness in living, training children to be generous and kind based on the principles of precepts, charity, wholesomeness and unwholesomeness and diligence. Its governmental influence aspect can be seen in the way that brings the religious teachings to teach the general public by the king, administrators and governors; and in governance with mental purity and speech. Its educational influence can be seen in terms of promoting education and improving educational skills, implanting reading positive attitude, language learning, entertainment, emotional feelings, following the plot, raising wisdom, pointing out the living conditions of people in the society and living visions of lifestyle in the community.

Keyword: Influence, Seawsawad Literature, E-san Community

๑. บทนำ

ภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย นับเป็นดินแดนถิ่นกำเนิดและที่อยู่อาศัยของชนเผ่าไทยลาวมาเป็นเวลาอันยาวนาน จนกระทั้งมีภาษา ศิลปะ วรรณกรรม วัฒนธรรมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ และวิถีชีวิตของชาวอีสานมีเค้ามูลมาจากแหล่งเดียวกันกับชนชาวไทยลาวลุ่มแม่น้ำโขง ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Great Mekong Sub-region : GMS) ตั้งแต่แคว้นสิบสองปันนาในมณฑลยูนานของจีน ในหลวงพระบาง เวียงจันทน์ สุวัณเขต และจำปาศักดิ์ของลาว โดยภาพรวมแล้วภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ของ

ผู้คนเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกันในสาระสำคัญ มีแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดปลีกย่อยที่แปรเปลี่ยนไปตามสภาพของท้องถิ่น และกาลเวลา[๑]

ชาวอีสานส่วนใหญ่ เป็นคนที่ยึดมั่นในหลักธรรมแห่งศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา และหลักพิธีกรรมของพราหมณ์ เชื่อในเรื่องบุญกรรม แต่ก็ตระหนักในคุณค่าของการพึ่งตนเองยิ่งกว่าพึ่งผู้อื่นหรือพึ่งบุญวาสนา ความโอบอ้อมอารีมีน้ำใจโอนอ่อนผ่อนปรนผู้อื่น เป็นลักษณะอีกประการหนึ่งของชาวอีสาน ซึ่งทำให้ดูเหมือนว่าเป็นคนรักความสงบ ไม่ชอบความขัดแย้งและดำรงตนเรียบง่าย นอกจากนี้ ด้วยความใกล้ชิดกับธรรมชาติเพราะต้องพึ่งพาในการดำรงชีวิต ทำให้ชาวอีสานสังเกต จดจำ วิเคราะห์ และสรุปผลที่เกิดขึ้นนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตและสังคมมนุษย์ นำมาร้อยเรียงเป็นบทสุภาษิตในรูปแบบของกาพย์กลอนคล้องจองไพเราะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นคำสอน คำแนะนำ คำเตือนสติ และข้อคิดในการดำรงชีวิตนอกจากนี้ยังเป็นคำปริศนา คำทาย คำตลกเหน็บแนม คำเกี้ยวพาราสี ถ้อยคำสำนวนเหล่านี้มีทั้งที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และที่บอกเล่าสืบต่อกันมาด้วยการขับลำทำเพลง และการพูดจาในชีวิตประจำวัน[๒]

อีกทั้งการสืบสานด้านภาษาและวรรณกรรมอีสาน ที่มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งนอกจากจะมุ่งใช้ในการติดต่อสื่อสาร (Communication) ระหว่างกันแล้ว ยังรู้จักเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมกับกาลเทศ (Time and Space) ตลอดจนสามารถปรุงแต่งศิลปะการใช้ภาษาให้มีความสละสลวย งดงามมากยิ่งขึ้น ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมอีสานที่แสดงออกมาในรูปแบบของการใช้ภาษา มีทั้งที่อยู่ในรูปแบบลายลักษณ์วรรณกรรม (Written Literatures) ซึ่งมักพบจากใบลาน ที่ถูกจารหรือจาลึกไว้[๓] และอยู่ในรูปแบบมุขปาฐะวรรณกรรม (Oral Literatures) หรือวรรณกรรมที่ถูกถ่ายทอดโดยการบอกเล่าหรือขับร้อง[๔]

วรรณกรรมอีสานที่ถูกถ่ายทอดที่เป็นเรื่องราวที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ซึ่งเกี่ยวพันแนบแน่นอยู่กับประเพณีวัฒนธรรมของชาวอีสาน ผ่านภาษาในรูปแบบการบอกเล่าหรือขับร้องในหลายลักษณะ เช่น การเล่านิทานก้อม หมอลำ กลอน หมอลำเรื่อง ผญา นิทานพื้นบ้านอีสานมีสิ่งซ่อนเร้นในเรื่องราวของนิทานที่ให้คติเตือนใจโดยเฉพาะนิทานที่แฝงเร้นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นิทานหลายเรื่องจะปรากฏแง่คิดในการเป็นบุคคล

---

[๑] เบญจวรรณ นาราสัจจ์, ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

[๒] บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุล และนภาพร พิมพ์วรเมธากุล, ฮีด-คอง-คะลำ, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

[๓] บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุล และนภาพร พิมพ์วรเมธากุล, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๒.

[๔] พระครูอภิรักษ์ชัยมงคล (พระมหาตุ๊ กิตฺติวณฺโณ วงษ์มณี), “การศึกษาผญาเชิงจริยธรรมที่พระสงฆ์ชาวอีสานนำไปใช้สอน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

ที่พึงประสงค์ของสังคม เช่น อุปนิสัยของตัวเอกในเรื่อง จะสะท้อนแบบอย่างการดำเนินชีวิตตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนา ปลูกฝังให้เกิดการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม และจริยธรรมแก่สังคม ดังที่ ธวัช ปุณโณทก ได้อธิบายไว้ว่า นิทานพื้นบ้านอีสานประกอบด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปรากฏในลักษณะวรรณกรรมชาดก เช่น พระเวสสันดรชาดก ที่ตัวเอกของเรื่อง เป็นผู้เสียสละอย่างยิ่งยวด และปรากฏในลักษณะวรรณกรรมเกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปูชนียสถาน ตำนานการสร้างพระธาตุพนม เป็นต้น[๕]

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา วรรณกรรมอีสานยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม ความนึกคิดของคนอีสาน จารีตประเพณีอุดมการณ์ทางสังคมอันเป็นมรดกท้องถิ่นอีสานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้นักปราชญ์พยายามหาวิธีนำหลักคำธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาสอดแทรกในวรรณกรรมเพื่อที่จะให้คนใช้สติปัญญาในการคบคิดแก้ปัญหา แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดคุณธรรมจริยธรรม คือละความชั่วทำแต่ความดีดังบทปริศนาธรรมที่ว่า “รู้ว่าวันคืนเคลื่อน บ่เวียนวนกลับ ไผมัวหลับมัวเพลิน บ่เจริญฮอดวันม้วย ด้วยว่าวันคืนนั้น ย่อมผันแปรย้ายเคลื่อน เขียนแล้วอ่านเถิดน้า สิคาเล่นม่วนเพลิน อายุเหลือบ่ยาวเยิน ก้อเดินฮอดจุดฝัน บัดคราวสูญชีวัง ชื อสิยังเหลือไว้”[๖] ในบรรดาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานทั้งหลาย วรรณกรรมนิทานเรื่อง นิทานเรื่องท้าวเสียวสวาสดิ์ เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรค่าแก่การศึกษา เพราะเป็นวรรณกรรมที่ให้คติสูงส่งเป็นคลังปัญญาสอนข้าราชการ ชวนวิจารณ์การเมือง และให้ความรู้เรื่องชีวิต เรื่องสังคมอย่างลึกซึ้ง หลักธรรมและโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาหลายด้านปรากฏอยู่ สามารถที่จะศึกษาและนำมาปฏิบัติตามได้ ซึ่งหลักธรรมและโลกทัศน์เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมหรือวิถีชีวิตของคนอีสานโบราณได้เป็นอย่างดีด้วยการที่มีข้อคิด คติสอนใจแทรกอยู่มากมาย มีการเปรียบเทียบหยิบยก สาธกสถานการณ์พฤติกรรมของคนในสังคมมาแทรกไว้อย่างแนบเนียน รู้จักใช้สถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อการแทรกคำสอน และสิ่งที่ต้องสื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน[๗]

ในวรรณกรรมอีสานเรื่องเสียวสวาสดิ์ ที่เป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับคติธรรม ความเชื่อในท้องถิ่นที่มีความสำคัญไม่ต่างจากฮีตสิบสองคองสิบสี่ เพราะเป็นคำสอนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ

---

[๕] ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๖.

[๖] พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์), “ปริศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน”,**วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาตรมหาบัณฑิต**,สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๔), หน้า ๓.

[๗] สำลี รักสุทธี, **นิทานถิ่นดินแดนอีสาน เสียวสวาสดิ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พ.ศ. พัฒนา, ๒๕๕๖), หน้า ๔๒-๔๓.

เช่นความกตัญญู การรักษาศีลห้า ศีลแปด เรื่องกรรมสนองกรรม ฯลฯ การสอนแต่ละเรื่องจะยกนิทานมาประกอบ[๘] ดังตัวอย่างที่เสียวสวาสดิ์ที่สอนเจ้าพระยา พระราชา ว่า “สอนแห่งข้อพระธรรมเจ้าเทศนา เสียวสวาสดิ์บ่ช้าสอนฮีตประเพณี สอนความดีสู่แนวมีไว้ ราชาได้ฟังคำสั่งสอน ทั้งพี่น้องชาวบ้านก็ชื่นชม”[๙] และปัญหาเสียวสวาสดิ์ที่นำมาสอนให้ประพฤติปฏิบัติตามผ่านปริศนาธรรม ดังนี้ ๑) ไก่น้อยให้กินน้ำนมกา ๒) หมูหมาให้กินนมเสือโคร่ง ๓) บวกอยู่นาย้ายมาหาเต่า ๔) เนื้อเต่าตายคาแปลง ๕) จาความแขงฮ้องห่ำ ที่มีความหมายว่า ข้อที่ ๑-๒ คำว่าไก่น้อยให้กินน้ำนมกา และหมูหมาให้กินนมเสือโคร่ง ทั้ง ๒ อย่างนี้ ได้แก่ ความคิดผิด มีความเห็นผิด เช่น เห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นบาปกลับเป็นบุญ เห็นคุณกลับเป็นโทษ ข้อที่ ๓ บวกอยู่นาย้ายมาหาเต่า ได้แก่ คนดีย้ายไปหาคนชั่ว เช่น คนพาล คือคนชั่วเขาอยู่เฉยๆ เราแส่ไปหาเรื่องเขาเอง ข้อที่ ๔ คำว่าเนื้อเต่าตายคาแปลง ได้แก่ ความชั่วของบุคคลทำไว้แล้วย่อมติดตัวเน่าเหม็นไปตลอดชาติ ข้อที่ ๕ คำว่าจาความแขงฮ้องห่ำ ได้แก่ บุคคลทำความชั่วแล้ว เมื่อคิดได้กลับฮ้องห่ำเสียใจเมื่อภายหลัง[๑๐] วรรณกรรมเสียวสวาสดิ์จึงเป็นวรรณกรรมที่หนึ่งที่ทรงคุณค่าต่อการศึกษาในสังคมปัจจุบัน ด้วยการที่มุ่งสั่งสอนบุคคลทุกฐานะและวรรณะ ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พระราชา ข้าราชการ คนทุกในสังคม และยังมีนิทานที่สอดแทรกหลักธรรมในเรื่องที่ทำให้คนรุ่นใหม่มีความสนใจที่อยากจะศึกษา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสานนี้ เพื่อเป็นการนำสิ่งที่มีค่าอันเป็นมรดกทางปัญญาของชาวอีสานได้มาเผยแผ่ให้คนทั้งหลายได้ทราบและสามารถถือเป็นทิฏฐานุคติในการดำเนินชีวิตได้ เพื่อเป็นการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรมอีสานที่เป็นภูมิปัญญาที่ปราชญ์อีสานใช้สื่อความหมายแห่งวิถีชีวิตของคนอีสาน และหลักคำสอนทางศาสนาให้คนอีสานสามารถการดำเนินชีวิตในสังคม อีกทั้งช่วยส่งเสริมให้คนใหม่รู้จักคุณค่าของวรรณกรรมอีสาน มุ่งศึกษาและอนุรักษ์ไว้ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์

๒.๒ เพื่อศึกษาการตีความปริศนาภาษิตในวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสาน

---

[๘] พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ เพชรเลื่อน) และคณะ**, มรดกไทอีสาน**, (ขอนแก่น : ขอนแก่นคลังนานาธรรม,, ๒๕๔๔), หน้า ๖๕.

[๙] เตชวโร ภิกขุ (อินตา กวีวงศ์), **นิทานท้าวเสียวสวาสดิ์,** (ขอนแก่น : ขอนแก่น คลังนานาธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๕.

[๑๐] น้อย ผิวผัน, **ปัญหาเสียวสวาสดิ์และปัญหาเบ็ดเตล็ดแปลก ๆ**, (ขอนแก่น : ขอนแก่นคลังนานาธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๗-๘.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอีสาน เรื่องเสียวสวาสดิ์ และการตีความปริศนาธรรมในเรื่องเสียวสวาสดิ์ ที่มีอิทธิพลต่อชุมชนอีสาน ที่เป็นหนังสือ เอกสาร ตำราวิชาการ และการสัมภาษณ์ที่ได้ศึกษาไว้

๓.๒. เรียบเรียงเนื้อหา นำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาในวรรณกรรมอีสาน เรื่องเสียวสวาสดิ์ และการตีความปริศนาธรรมในเรื่องเสียวสวาสดิ์ ที่มีอิทธิพลต่อชุมชนอีสาน

๓.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ใน ๒ ด้าน คือ

๑) วิเคราะห์ด้านการตีความปริศนาธรรมในเรื่องเสียวสวาสดิ์

๒) วิเคราะห์ด้านอิทธิพลวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ที่มีต่อชุมชนอีสาน

๓.๔ สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสาน ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

๔.๑ ด้านสังคม

อิทธิพลของวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสาน ที่มีคุณค่าต่อการสร้างสรรค์สังคม วรรณกรรมมีส่วนให้ความสำนึกของสังคม หรือมโนทัศน์ร่วมของสังคม โดยวิธีเสนอแนวคิดต่อผู้อ่านโดยส่วนรวม เป็นการปลูกฝังทัศนคติต่อสังคมแก่ผู้อ่าน และมีกลวิธีในการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นพ้องกับแนวคิดที่ผู้ประพันธ์เสนอมาในรูปวรรณกรรม หรือให้ผู้อ่านเลือกรูปแบบของสังคมตามทัศนะของตนเองรวมมากับการบันเทิงใจในวรรณกรรมด้วย ซึ่งเป็นตัวเร่งเร้า ส่งเสริมให้ผู้อ่านอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมยอมรับแนวคิดเหล่านั้น และมีมโนทัศน์ร่วมต่อสังคม[๑๑]

๔.๒ ด้านการดำเนินชีวิต

สังคมอีสานเป็นสังคมที่มีหลักในการดำเนินชีวิตผ่านปราชญ์ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพ ที่เกิดจากการหล่อหลอมผ่านวรรณกรรม และนิทานที่ใช้เป็นสื่อในการสั่งสอนอบรมลูกหลาน ที่เป็นสัญลักษณ์ และเอกลักษณ์ของคนอีสาน วรรณกรรมอีสานเป็นอีกวรรณกรรมประเภทวรรณกรรมคำสอนที่แฝงด้วยข้อคิด คติธรรมเตือนใจ ให้กับบุคคลผู้ที่ศึกษา ที่สอนให้รู้จักดำเนินชีวิตในสังคมได้ ว่าจะปฏิบัติอย่างไร วรรณกรรมเสียวสวาสดิ์เป็นสิ่งผูกพันกับการ

---

[๑๑] ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔-๑๕.

ดำเนินชีวิตในสังคม และเป็นสมบัติอันมีค่าของคนอีสาน การศึกษาวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ จึงเป็นแหล่งกำเนิดของความคิดทางปรัชญา ตลอดจนความจริงในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอีสานด้วยความสนใจและความรับผิดชอบ วรรณกรรมจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต รวมทั้งพลังในตัวตนของคนอีสานด้วย[๑๒]

๔.๓ ด้านการปกครอง

วรรณกรรมเสียวสวาสดิ์เป็นนิทานที่ให้แง่คิดคติธรรมที่แฝงอยู่ในเรื่องสอดแทรกหลักธรรมทางศาสนา หรือการเปรียบเทียบเปรียบเปรยเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมอีสาน การศึกษาวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์จึงเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสอนที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง เพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติ โดยมุ่งเน้นสั่งสอนตั้งแต่พระราชา ผู้ปกครองบ้านเมือง ผู้นำผู้บริหาร รวมไปจนถึงประชาชน หรือบุคคลทั่วไปที่ไม่เลือกเฉพาะเด็กผู้ใหญ่ วรรณกรรมเสียวสวาสดิ์จึงเหมาะกับทุกเพศ ทุกวัย ไม่เลือกฐานะชนชั้น โดยเฉพาะการที่เสียวสวาสดิ์ได้นำหลักธรรมในการบริหารประเทศเพื่อแนะนำพระราชาให้ทรงประพฤติปฏิบัติตาม อันเป็นหลักในการปกครองที่ดีทำให้ประชาราษฎร์มีความสุข และประเทศชาติบ้านเมืองมีความสงบสุข

๔.๔ ด้านการศึกษา

คุณค่าของวรรณกรรมต่อการศึกษา ที่เกิดขึ้นในเฉพาะปัจเจกบุคคล คือ วรรณกรรมให้สารประโยชน์ต่อบุคคลอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกทักษะ คือ ส่งเสริมปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน และฝึกทักษะในการอ่าน ส่งเสริมในการเรียนรู้ทางด้านภาษา ช่วยให้มีโอกาสฝึกทักษะ ส่งเสริมให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ คือ ๑) ให้ความบันเทิงใจ ได้แก่ ความเพลิดเพลิน ความสนุกสนานไปตามเนื้อเรื่อง ความสะเทือนใจ ความสะเทือนอารมณ์ ทั้งอารมณ์รัก โกรธ แค้น สงสาร และสมใจ ความฝันไปกับท้องเรื่อง ๒) ประเทืองปัญญา คือ ชี้ให้เห็นสภาพของชีวิตมนุษย์ในสังคม ให้ประสบการณ์จำลองชีวิตในแง่มุมต่างๆ ชีวิตที่สมบูรณ์พูนสุข ยากแค้น อับเฉา ถูกกดขี่ จองเวร อาภัพอับโชค ให้มโนทัศน์ (Conception) ต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม[๑๓]

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชน” เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรม (๑) ประการ คือ ๓มีวัตถุประสงค์ “อีสาน เพื่อศึกษาการตีความปริศนาภาษิตในวรรณกรรมเส (๒) เสียวสวาสดิ์ยวสวาสดิ์และ เพื่อ (๓) ยวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลวรรณกรรมเสี)Qualitative Researchโดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ แล้วนำข้อมูล (มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการพรรณาตามหลักอุปนัย

---

[๑๒] **สัมภาษณ์ คุณยายอ่อน เวียงสิมา** วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

[๑๓] ธวัช ปุณโณทก ,**วรรณกรรมท้องถิ่น,** หน้า ๑๕.

๕.๑ ประวัติและความเป็นมาของวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านช้าง ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย มีลักษณะเป็นนิทานสุภาษิตผสมกับนิทานปริศนาธรรม เป็นวรรณกรรมที่ประเทืองปัญญาและให้คุณค่าทางอารมณ์ ส่วนมากพระจะนำมาเทศน์ในงานเทศกาลเพื่อสั่งสอนชาวบ้านและชาวบ้านนิยมนำมาอ่านสู่กันฟังในงานศพหรือที่เรียกว่า “’งันเฮือนดี”ซึ่งจะเห็นได้ชัดในสำนวนของสีดา วีรวงศ์ สำนักพิมพ์ ส. ธรรมภักดี พิมพ์ลงในใบลานด้วยอักษรไทยกลางเป็นภาษาไทยถิ่นอีสานนิทานที่มาจากคัมภีร์ธรรมบท และคัมภีร์มังคลัตถทีปนีเสียวสวาสดิ์ ในภาษาไทยถิ่นอีสาน มีความหมายตรงกับคำในภาษาไทยกลาง เฉลียวฉลาดต่อมาเมื่อล้านช้างรับแนวคิดทางพุทธศาสนาจากล้านนา มีการดัดแปลงนิทานชาวบ้าน ให้เป็นนิทานชาดกโดยแทรกแนวคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ประวัติผู้แต่งรองอำมาตย์โท ขุนพรหมประศาสน์ เดิมชื่อ “วันทอง”วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานโดยทั่วไปผู้แต่งวรรณกรรมคือ พระภิกษุ ผู้ที่เคยบวชเรียนหรือผู้มีความรู้เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตปัจจุบันมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้นักเรียน เยาวชนมีนิสัยรักการอ่าน พัฒนาทักษะการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียนสื่อความ ปลูกฝังทัศนคติ คุณธรรม ความคิดที่ดี สร้างสรรค์ให้แก่เด็กและเยาวชนลักษณะของเนื้อเรื่องประกอบด้วย โครงเรื่องใหญ่ และโครงเรื่องย่อยรูปแบบการใช้ภาษา ๑) การใช้คำให้เหมาะสมกับบุคคล ๒) การใช้คำภาษาอื่นปะปนกับภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นอีสาน ๓) การใช้คำที่มีความหมายเฉพาะในภาษาไทยถิ่นอีสาน

๕.๒ การตีความปริศนาภาษิตในวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ประเภทปริศนาธรรม เป็นวรรณกรรมที่สามารถนำมาสอนให้กับคนอีสานในสมัยอดีตได้เป็นอย่างดี ด้วยเป็นวรรณกรรมที่มีทั้งคำคม ข้อคิด และภาษิตสอนใจวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์จึงเป็นอีวรรณกรรมหนึ่งที่สามารถสื่อสะท้อนความเป็นวิถีแห่งชุมชนอีสานได้เป็นอย่างดี และการถูกปลูกฝังจากวรรณกรรมหรือวรรณคดีทางศาสนาทำให้สังคมอีสานเป็นสังคมประเภทปริศนาหรือปัญหาภาษิตหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ ศีลการไม่ประพฤติผิดทางกาย และวาจา เป็นความมีระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ ข้อบังคับสำหรับควบคุมประพฤติทางกายของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อให้เกิดความรู้และสามรถเข้าถึงหลักธรรมได้ง่าย และยังทำให้สังคมเกิดความสงบสุขศีลที่ปรากฏ มี ๒ ระดับ ได้แก่ ๑) ระดับธรรม ที่ยังเป็นธรรม ๒) ระดับวินัย เป็นแบบแผน ข้อบังคับที่บัญญัติหลักจริยธรรมเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสังคม ซึ่งจริยธรรมของบุคคลมีต้นเหตุมาจากอิทธิพลของสังคมข้อคะลำ (ข้อห้าม) สิ่งต้องห้าม เป็นกฎกติกาของสังคม ทศพิธราชธรรม เป็นธรรมของพระราชา หรือ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง หลักธรรมสำหรับในการปกครองแก่พระราชาฮีตคอง เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตหรือแนวทางความเป็นอยู่ของคนอีสานมาตั้งแต่โบราณกาลตราบเท่าทุกวันนี้

๕.๓ วิเคราะห์อิทธิพลของวรรณกรรมเสียวสวาสดิ์ต่อชุมชนอีสานด้านสังคม ด้วยการยึดกรอบแห่งจริยธรรม และจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา แฝงด้วยหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ คติธรรมให้มีจิตสำนึก ให้ความรู้และปรัชญาชีวิต เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีช่วยให้สังคมเกิดความสงบร่มเย็น มีความเคารพต่อกันมีการให้เกียรติเคารพผู้อาวุโส มีความรักความสามัคคีต่อกันด้านการดำเนินชีวิตเป็นสื่อในการสั่งสอนอบรมลูกหลานอีสานที่แฝงด้วยข้อคิด คติธรรมเตือนใจ ให้รู้จักมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน รู้จักแบ่งปัน สร้างมิตรให้มาก พึ่งพาอาศัยกัน สอนให้รู้จักปฏิบัติในสิ่งที่ควรทำ สิ่งที่ไม่ควรทำ มีความรักความเมตตา ยึดหลักธรรมคำสอน รักษาศีล ให้ทาน ยึดจารีตประเพณีที่ดีงาม รู้จักบาปบุญคุณโทษ เวรกรรม มีความขยันมั่นเพียร อย่าเป็นคนเกียจคร้านด้านการปกครอง ที่สอดแทรกหลักธรรมทางศาสนา เพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติ ทั้งพระราชา ผู้ปกครองบ้านเมือง ผู้นำผู้บริหาร และประชาชน พระราชานำหลักธรรมคำสอนไปสั่งสอนแก่ประชาชน ให้ยึดหลักธรรมเป็นผู้ที่มีจิตใจที่บริสุทธิ์ อยู่ในครรลองครองธรรม พูดจาไพเราะให้เกิดเป็นที่รักของประชาชนทุกคน ด้านการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกทักษะ ส่งเสริมปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ส่งเสริมในการเรียนรู้ทางด้านภาษา ส่งเสริมให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ให้ความบันเทิงใจเพลิดเพลินสนุกสนาน ความสะเทือนใจ ความสะเทือนอารมณ์ ความฝันไปกับท้องเรื่อง ประเทืองปัญญา ชี้ให้เห็นสภาพของชีวิตมนุษย์ในสังคม ให้ประสบการณ์จำลองชีวิตในแง่มุมต่างๆ ชีวิต ให้มโนทัศน์ต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

บรรณานุกรม

๑ภาษาไทย .

หนังสือ (๑):

เตชวโร ภิกขุ (อินตา กวีวงศ์). **นิทานท้าวเสียวสวาสดิ์.** ขอนแก่น : คลังนานาธรรม, ๒๕๕๖.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

น้อย ผิวผัน. **ปัญหาเสียวสวาสดิ์และปัญหาเบ็ดเตล็ดแปลกๆ**. ขอนแก่น ,คลังนานาธรรม : ๒๕๕๖.

เบญจวรรณ นาราสัจจ์. **ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน**. ขอนแก่น คณะมนุษยศาสตร์และ : สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.

บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุล และนภาพร พิมพ์วรเมธากุล. **ฮีด.คะลำ-คอง-** ขอนแก่น โรงพิมพ์ : คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖.

พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ เพชรเลื่อม) และคณะ. **มรดกไทอีสาน**. ขอนแก่น : คลังนานาธรรม, ๒๕๔๔.

สำลี รักสุทธี .**นิทานถิ่นดินแดนอีสาน เสียวสวาสดิ์**. กรุงเทพมหานคร .ศ.สำนักพิมพ์ พ :

พัฒนา.๒๕๕๖ ,

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระครูอภิรักษ์ชัยมงคล .(พระมหาตุ๊ กิตฺติวณฺโณ วงษ์มณี) “การศึกษาผญาเชิงจริยธรรมที่พระสงฆ์ชาวอีสานนำไปใช้สอน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย ,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ๒๕๔๙.

พระครูอุทัยปริยัติโกศล .(เสถียร ยอดสังวาลย์)“ปริศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย ,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ๒๕๕๔.

(๓) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ คุณยายอ่อน เวียงสิมา.๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักศาสนศึกษา วัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี
Pali Learning Management of Watwaikooltharam, Banphue District Udon Thani Province

พระมหาก้องไพร สาคโร (เกตุสาคร)*
พระครูสุธีคัมภีรญาณ, วิ., ผศ.ดร., ผศ.ดร. สุวิน ทองปั้น**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมาย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยวิธีพรรณา

ผลการวิจัยพบว่า การจัดศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงในสมัยปัจจุบันมีองค์กรของคณะสงฆ์ไทยคือแม่กองบาลีสนามหลวงทำหน้าที่หลักในการจัดการอย่างเป็นระบบและมีกฎเกณฑ์และระเบียบในการปฏิบัติมากกว่าในยุคสมัยที่ผ่านมาแต่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องรีบปรับปรุงเพราะในแต่ละปีมีจำนวนผู้สอบได้น้อยมีนักเรียนสอบตกจำนวนมากและพระภิกษุสามเณรที่ศึกษาในแผนกนี้มีจำนวนที่ลดลงไปเรื่อยๆทั้งนี้เพราะขาดความเชื่อมั่นในการศึกษาแผนกนี้ว่าจะศึกษาไปเพื่ออะไรทั้งยังต้องใช้ความเพียรพยายามในการเรียนสูงและใช้เวลานานกว่าที่จะจบการศึกษาชั้นสูงสุดมีหลายปัจจัยที่ทำให้การศึกษาในแผนกนี้ไม่ค่อยจะก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามที่ต้องการได้แต่กลับอยู่ในสภาพที่ทรงตัว

สภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกบาลีวัดไวกูลฐาราม พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอนได้จัดใช้หลักสูตรของสนามหลวงแผนกบาลี ด้านหลักสูตรควรปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสมัยปัจจุบัน หลักสูตรการเรียนนี้มีมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งทำให้นักเรียนเห็นว่าเป็นเรื่องยาก ด้านครูผู้สอนสำนักเรียนได้จัดครูผู้สอนต้องเป็นผู้ที่มีความจริงและเอาใจใส่ในการสอน นอกจากจะมีความรู้ทางธรรมและบาลีแล้ว ยุคสมัยใหม่พระสงฆ์ที่เป็นผู้สอนควรใช้ควรใช้จิตวิทยาและทฤษฎีสมัยใหม่ในการสอนด้านกิจกรรมเชิงวิชาการแผนกบาลีที่ได้จัดกิจกรรมการอบรมบาลีก่อนสอบ และนักธรรมก่อนสอบเป็นประจำทุกปีด้านการประเมินผลสำนักเรียนได้มีการประเมิลผลทั้งในด้านวิชาการได้แก่ ประเมินจากสถิติผู้ที่สอบได้ และไม่ได้ในแต่ละปีและประเมินผลจากการทำแบบฝึกหัดประจำสัปดาห์และการอบรม

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

บาลีก่อนสอบสนามหลวงแนวทางการจัดการเรียนการสอนของศาสนศึกษาให้มีความเจริญประสบผลสำเร็จได้ ต้องมีเจ้าสำนักเรียนที่ต้องเป็นผู้นำที่ดี มีทั้งความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมและผู้ประกอบด้วยปัญญาคือมีหูตาไวกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไรซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์มีความชำนาญในการปกครองเข้าใจบุคคล มีบารมีทุ่มเทกับการจัดการสำนักศาสนศึกษาอย่างจริงจังการพัฒนาหลักสูตรในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทั้งจะเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดให้เกิดความชัดเจนเป็นไปได้ยาก ประกอบกับปัญหาของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในประเทศกำลังประสบปัญหาของการขาดแคลนศาสนทายาทซึ่งปัญหาประการหนึ่งเกิดจากการนโยบายของภาครัฐที่ขยายการศึกษาภาคบังคับหลักสูตรที่ดีจะต้องตรงตามความต้องการของผู้เรียน วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีการพัฒนาด้านกิจกรรมเชิงวิชาการเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาร่างกายอารมณ์สังคมและสติปัญญาของผู้เรียนการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียนการจัดการเรียนการสอนแผนกบาลี เน้นการท่องจำเป็นหลักหลังจากให้ผู้เรียนท่องจำแล้วผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบแปลเป็นหลักทำให้เกิดสติปัญญาความสามารถคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมและบุคลิกภาพกิจกรรมของผู้เรียนและของผู้สอนที่เหมาะสมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริง

คำสำคัญ: การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

Abstract

The aims of this research were 1) to study the educational management of the Thai Sangha, 2) to study the educational conditions of the educational management of Pariyatti-dhamma School, Pāli Studies, of Waikultharam Temple, Ban Phue-district, Udonthani province and 3) to study the ways of the educational management of the school. This qualitative research collected the data through the documentary research and interviewing the target for analyzing the data by the means of Descriptive Analysis.

The research results revealed that up to now, the Sangha educational management has been systematically administrated by the Sanamluang Pāli Studies Organization under Thai Sangha Organization. Many additional regulations have been added into the system, however, its work outcomes are not satisfactory, resulted from the small number of the students who passed the exam each year; though the number of the students who took the exam was huge. There were many factors influencing this.

The condition of the educational management of Pariyatti-dhamma School, Pāli Studies, of Waikultharam Temple suggested that in the aspect of 'Learning Management, the school have followed the old version curriculum of the Sanamluang Pāli Studies Organization for a number of years, which is difficult to the students; in the aspect of 'Teacher', the school employed good teachers with a strong intention to teach by applying the teaching style to be updated and using psychological methods and modern theories during their lectures; in the aspect of 'Academic Activities', the Pāli Studies Training is organized very year; in the aspect of 'Evaluation', the academic outcomes of the students are evaluated annually such as the number of the students who passed the exam and weekly tests before taking the Sanamluang Pāli Studies examination.

The ways of the educational management of the school are that the school needs a good leader endowed with worldly and dhamma knowledge; abilities to classify persons, to predict the tendency of the events; experienced and skillful in government; pay attention to the Sangha education. The Pāli Studies curriculum will be improved, changed and directed difficultly. This was resulted by a lack of religious heirs, caused by the government policy of the compulsory educational expansion. The good Pāli Studies curriculum must be consistent with the learners' needs, cultures and traditions. The academic activities can be developed in line with the objectives for physical and mental development, society, intellectual of the learners. The process of knowledge transmission from the teachers to learners and learning management which emphasize on recitation and translation of the Pāli texts causes the students to be endowed with virtues, ethics, good personality. This is caused by the suitable learning activities and teachers.

Keyword: Pali Learning Management

๑. บทนำ

ในปัจจุบันการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษามีอยู่๔ประเภทคือ ๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ๔) การศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์๒ แห่ง[๑]

สำนักศาสนศึกษาแผนกบาลีเป็นการศึกษาดั้งเดิมที่คณะสงฆ์ดำเนินการมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบันมีระบบการและระเบียบการอันเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่รัดกุมเป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์มีผลของการศึกษาเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไปมีเกียรติประวัติและเกียรติภูมิที่ผู้ศึกษาได้รับอย่างสูงส่งและถือเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคลากรของพระศาสนาเพื่อรับใช้พระศาสนา[๒] นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นหัวใจของการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีผลต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเพราะคัมภีร์สำคัญเช่นพระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทจารึกไว้

ด้วยภาษาบาลีและการรักษาต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นภาษาบาลีเพื่อป้องกันพระพุทธพจน์มิให้คลาดเคลื่อนที่รู้กันว่าพระสัทธรรมปฏิรูปฉะนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะรักษาศาสนธรรมไว้ได้อย่างสมบูรณ์นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเป็นการเพิ่มวิทยฐานะให้กับพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้มีเกียรติมีฐานะที่สูงขึ้นเป็นผู้มีคุณค่าในสังคมได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นเกียรติอย่างสูงโดยผู้สอบได้เปรียญธรรม๓ประโยคพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาติถวายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายกเสด็จพระกอบพิธีทรงตั้งเปรียญธรรม๓ประโยคประทานพัดเปรียญและประกาศนียบัตรตามเวลาและสถานที่อันสมควรพระภิกษุที่สอบเปรียญธรรม๓ประโยคเมื่อได้รับพระราชทานทรงตั้งเปรียญธรรมแล้วจะได้รับพระบรมราชานุญาติให้ใช้คำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อเดิมได้ส่วนสามเณรจะใช้คำว่าป. (เปรียญ) ตามหลังชื่อตัวและนามสกุลได้นับว่าเป็นเกียรติและนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูลไม่น้อย

แม้ว่าการศึกษาแผนกบาลีซึ่งเป็นการศึกษาระดับสูงที่คณะสงฆ์ยอมรับโดยสมบูรณ์ว่าเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์และมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนเพื่อทรงศาสนาและเผยแผ่คำสอนไปสู่ประชาชนเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของสังคมโดยส่วนรวมก็ตามแต่การจัดการศึกษาในแผนกนี้ยังมีปัญหาอีก

---

[๑] กรมการศาสนา, **ข้อมูลจากการตรวจการคณะสงฆ์ของเจ้าคณะภาค ๔ ประจำปี ๒๕๓๘,** ในเอกสารการประชุมสัมมนาเจ้าคณะภาค, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

[๒] พระธรรมปัญญาภรณ์, **ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำพุทธศักราช ๒๕๔๙,** (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่หจก. สตาร์กรุ๊ป, ๑๙๙๔), หน้า ๒๕๑.

มากมายที่รอการแก้ไขดังจะเห็นได้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผกบาลีมีสภาพปัญหาและอุปสรรคดังนี้

๑) ด้านหลักสูตรเนื้อหาสาระเก่าเกินไปและภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยากโดยเฉพาะเนื้อหาสาระในแผนกบาลีการจัดการเรียนการสอนยังไม่เป็นระบบใช้วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำและการแปลไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้และขาดการวิเคราะห์

๒) ด้านกระบวนการเรียนการสอนครูผู้สอนมีไม่เพียงพอมักใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้องครูสอนขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งขาดประสบการณ์ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงได้

๓) ด้านการวัดและประเมินผลเกณฑ์การวัดและประเมินผลมักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและกฎเกณฑ์แน่นอนในผลงานวิจัยนี้ยังได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี[๓]ไว้ดังนี้คือหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อให้น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลายและควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้ครอบคลุมทุกด้าน[๔]

สำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีเป็นอีกสำนักเรียนหนึ่งที่ส่งเสริมและจัดการศึกษาแผนกบาลีอย่างจริงจังและการศึกษาประเภทนี้ได้ช่วยสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเยาวชนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาที่๖ซึ่งมีฐานะยากจนให้ได้มีโอกาสศึกษาต่อรวมถึงพระภิกษุผู้สนใจการศึกษาแผนกนี้ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาแผนกบาลีของสำนักเรียนวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความพร้อมในการจัดการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่างๆอันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนวัดไวกูลฐาราม ให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้นโดยมีความเชื่อเบื้องต้นว่าการจัดการศึกษาประเภทนี้เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ในใจทั่วไปให้เข้าใจหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นนอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังช่วยเป็นภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนที่บวชเข้ามาเรียนได้ห่างจากปัญหายาเสพติดและปัญหาพฤติกรรมที่ผิดจากศีลธรรมอันดีงามเพราะเยาวชนผู้มาบวชเรียนเหล่านี้จะได้รับการอบรมบ่มนิสัยกล่อมเกลาให้อยู่ในหลักธรรมของศาสนาอย่าง

---

[๓] กระทรวงศึกษาธิการ, **การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี** (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

[๔] นภมณฑลสิบหมื่นเปี่ยมและวลัยพรศิริภิรมย์, **แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า๑๕.

ใกล้ชิดและต่อเนื่องอันจะช่วยบรรเทาปัญหาทางสังคมของเยาวชนได้ในอนาคตอีกทางหนึ่ง ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเรื่องนี้เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุงการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการจัดการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

๒. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวมรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถาฎีกาอนุฎีกาปกรณ์วิเสสอัตโนมัติตำรางานวิจัยวิทยานิพนธ์บทความและเอกสารจากหนังสือต่างๆรวมไปถึงเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๓. จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากการประชากร กลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยการบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีได้แก่ เจ้าสำนักศาสนศึกษาผู้บริหารอาจารย์ใหญ่แผนกบาลีครูสอน และกลุ่มนักเรียนของสำนักเรียนวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๓๐ รูป/คน ได้มาโดยวิธีการเจาะจง ได้แก่

๑) เจ้าสำนักศาสนศึกษา และอาจารย์ใหญ่วัดไวกูลฐารามจำนวน ๒ รูป

๒) ครูสอนผู้สอน จำนวน ๕ รูป

๓) นักเรียนของสำนักเรียนวัดไวกูลฐารามจำนวน ๒๓ รูป

๔) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบวิทยานิพนธ์

๕) สรุปผลการวิจัยข้อเสนอแนะและเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ข้อมูลสนเทศเกี่ยวกับการจัดการศาสนาศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

๒. ได้ทราบถึงสภาพปัญหาการจัดการศึกษาสำนักศาสนศึกษาแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. ได้แนวทางการจัดการศึกษาสำนักศาสนศึกษาแผนกบาลีวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๕. สรุปผลการวิจัย

๑. การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

การศึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเพื่อจะให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงจะช่วยให้เกิดประโยชน์กับตนเองให้สามารถดับความทุกข์ได้ซึ่งวิธีการที่จะให้รู้และเข้าใจในตนเองได้จะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนที่เรียกว่าอริยมรรคมีองค์๘เป็นการดำเนินชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์โดยสัมมาวาจาสัมมาอาชีโวสัมมากัมมันโตเรียกว่าศีลเป็นเครื่องขัดเกลากิเลสเมื่อมีศีลบริสุทธิ์จะทำเกิดสมาธิซึ่งตรงกับสัมมาวายาโมสัมมาสติสัมมาสมาธิสมาธิคือความเป็นผู้ตั้งมั่นแน่วแน่มั่งคงและเป็นตัวขัดเกลากิเลสอย่างกลางเมื่อมีศีลบริสุทธิ์สมาธิมั่นคงก็เกิดปัญญาซึ่งตรงกับมรรคในข้อสัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปโปคือความรู้แจ้งเห็นจริงโดยแบ่งได้๒แนวทางคือ๑) การศึกษาเพื่อเรียนรู้สิ่งที่อยู่ภายในร่างกายตนเองก่อนเป็นการศึกษาเรียนรู้กายและจิตใจและ ๒) การศึกษาเพื่อเรียนรู้สิ่งที่มีอยู่ในภายนอกเป็นลักษณะความหมายการศึกษาเพื่อพัฒนาตนให้เกิดความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมเป็นการศึกษาเพื่อสร้างความสมดุลกับสภาพแวดล้อมสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

การศึกษาในพระพุทธศาสนามี ๒ แบบคือ คันถธุระและ วิปัสสนาธุระ คันถธุระเป็นการศึกษาภาคทฤษฎีในวิชาการต่างๆกล่าวคือ เรียนจากอุปัชฌาย์ อาจารย์ หรือดูจากตำรา สดับปาฐะนั่นเอง ส่วนวิปัสสนาธุระคือการศึกษาภาคปฏิบัติจากผลการเรียนรู้แล้วนำมาปฏิบัติให้เกิดมรรคผลรู้แจ้งในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ตามกระบวนคือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ฉะนั้น การศึกษาจึงทำให้คนมีความรู้ฉลาดรู้ทันคน รู้ทันเหตุการณ์โดยเฉพาะการศึกษาในพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งผู้มีการศึกษาคือผู้เจริญการศึกษาเป็นกระบวนรองรับคนให้มีศักยภาพสูงสามารถทำการเผยแผ่สั่งสอนคนได้อย่างมีประสิทธิภาพพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงความรู้ทุกสรรพศาสตร์แล้วนำศาสตร์แห่งความรู้เหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ซึ่งสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้าทรงจัดการศึกษาแก่บุคคลผู้เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแม้บุคคลผู้นั้นจะสำเร็จการศึกษาในทางโลกก็ตามพระพุทธองค!ทรงจัดการศึกษาแก่คณะสงฆ์ทั้งคันถธุระได้แก่การศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าและวิปัสสนาธุระได้แก่การเรียนกรรมฐานอันเป็นนเครื่องมือหรืออุบายฝึกหัดซึ่งผลของการศึกษาที่ผู้เรียนได้รับคือการ

สำเร็จมรรคผลในระดับต่างๆตั้งแต่โสดาบันกระทั่งจนถึงระดับอรหันต์ซึ่งเป็นระดับที่ถือว่าสำเร็จการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนาเป็นอเสขะบุคคลคือบุคคลที่มิต้องศึกษาแล้วนั่นเอง

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงในสมัยปัจจุบันมีองค์กรของคณะสงฆ์ทำหน้าที่หลักในการจัดการอย่างเป็นระบบและมีกฎเกณฑ์และระเบียบในการปฏิบัติมากกว่าในยุคสมัยที่ผ่านมาแต่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องรีบปรับปรุงเพราะในแต่ละปีมีจำนวนผู้สอบได้น้อยมีนักเรียนสอบตกจำนวนมากและพระภิกษุสามเณรที่ศึกษาในแผนกนี้มีจำนวนที่ลดลงไปเรื่อยๆทั้งนี้เพราะขาดความเชื่อมั่นในการศึกษาแผนกนี้ว่าจะศึกษาไปเพื่ออะไรทั้งยังต้องใช้ความเพียรพยายามในการเรียนสูงและใช้เวลานานกว่าที่จะจบการศึกษาชั้นสูงสุดมีหลายปัจจัยที่ทำให้การศึกษาในแผนกนี้ไม่ค่อยจะก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามที่ต้องการได้แต่กลับอยู่ในสภาพที่ทรงตัวและรอวันทรุดลงเรื่อยๆปัจจัยที่ว่าเช่นหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนในปัจจุบันก็เป็นหลักสูตรเก่าไม่ได้รับการปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยและผู้เรียนวิธีการเรียนการสอนก็เน้นการจำเนื้อหาเป็นหลักมากกว่าวิธีการอื่นๆซึ่งทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถทางความจำน้อยหมดความอดทนและเบื่อหน่ายต่อการศึกษาที่สุดก็จะหันไปหาการศึกษาแผนกอื่นหรือสิกขาออกไปครูผู้สอนในแผนกนี้ยังมีจำนวนไม่เพียงพอบางรูปต้องทำหน้าที่สอนและเรียนควบคู่กันไปด้วยใช้ระบบแบบพี่สอนน้องไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการสอนจึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาแผนกนี้อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันทั้งแผนกธรรมและบาลีมีองค์กรและคณะกรรมการดังต่อไปนี้คือมหาเถรสมาคมซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์มีกองธรรมสนามหลวงแม่กองบาลีสนามหลวงเจ้าคณะภาคเจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนซึ่งแต่ละองค์กรมีบทบาทหน้าที่ดำเนินการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมายกฎมหาเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชคาสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตนควบคุมและส่งเสริมในด้านการศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๒. สภาพการจัดการศึกษาแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐารามนั้นได้ประชาสัมพันธ์โดยสื่อต่างๆรับสมัครนักเรียนเข้าใช้ดำเนินการในส่วนอื่นที่จำเป็นนอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากผู้มีศรัทธาทั่วไปด้วยสถานที่เรียนใช้อาคารเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นอาคารเรียนสามชั้นซึ่งเพียงพอแก่การใช้ศึกษาสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐารามจัดการศึกษาบาลีตามที่บาลีสนามหลวงกำหนดให้คือมีภาคการศึกษาเดียวเท่านั้นเริ่มเปิดเรียนหลังวันวิสาขบูชาของทุกปีและปิดภาคการเรียนก่อน

สอบสนามหลวงประมาณ๓๐วันเพื่ออบรมก่อนสอบกำหนดให้เรียนในตอนเช้าคือตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐น. ถึง๑๑.๐๐น. การประเมินผลการเรียนมีการสอบระหว่างภาคเพื่อทดสอบภูมิความรู้และก่อนสอบบาลีสนามหลวงก็จะมีการอบรมบาลีก่อนสอบประมาณ๑๕วันเน้นการเขียนปัญหาและเฉลยปัญหาตามประโยคเก็ง

ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนบาลีเกิดขึ้นจาก๒สาเหตุสำคัญคือ๑) หาเด็กมาบวชเรียนได้ยาก๒) ในด้านการเรียนการสอนสามเณรไม่ขยันท่องสูตรเมื่อไม่ได้สูตรก็เรียนไม่รู้เรื่องซึ่งครูสอนต้องมีจิตวิทยาในการชักจูงให้นักเรียนใฝ่เรียนครูสอนบาลีจะได้นิตยภัตหรือเงินเดือนๆละ๓,๐๐๐บาทและได้นิตยภัตเป็นรายปีๆละ๑๘,๐๐๐บาทส่วนนักเรียนมีค่ารักษาพยาบาลสำหรับผู้อาพาธหรือพาไปทัศนศึกษาในบางโอกาสเวลาไปรับประกาศนียบัตรทางวัดจะเป็นเจ้าภาพค่ารถและค่าอาหารให้นอกจากนี้ยังมีโยมอุปถัมภ์นักเรียนด้วย

สำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐารามได้จัดให้มีการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนโดยจะเป็นเจ้าภาพหาทุนให้พร้อมทั้งจัดส่งวิทยากรไปช่วยอบรมด้วยโดยผู้บวชจะไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้นเมื่อสิ้นโครงการแล้วก็จะมีผู้ขอบวชเรียนต่อนักเรียนรูปที่สอบได้จะได้ทุนการศึกษาไตรจีวรและหลักสูตรบาลีสำหรับประโยคที่ตนกำลังจะเรียนในปีการศึกษาต่อไปนอกจากนี้ยังได้มอบปัจจัย๔แก่นักเรียนบาลีเช่นไตรจีวรมีเสนาสนะอยู่อย่างเพียงพอมียารักษาโรคและค่ารักษาพยาบาลให้และมีภัตตาหารให้อย่างเพียงพอปัจจัย๔ได้มาจากเงินอุดหนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาทั่วไปงบประมาณในการจัดการศึกษาได้จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งจัดให้ตามจำนวนผู้เข้าสอบโดยให้เป็นรายปีงบประมาณดังกล่าวนี้ใช้เป็นเป็นนิตยภัตของครูสอน ความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียนการจัดการศึกษาพระปริยัติแผนกธรรมเป้าหมายสำคัญคือต้องการให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าการประเมินผลต้องมีความสุจริตจึงจะถือว่ามีความรู้จริงและสมควรสอนผู้อื่นการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นภาระอันหนักของเจ้าคณะพระสังฆาธิการการจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีเจ้าสำนักเรียนที่เอาใจใส่ต่อการจัดการศึกษาสามารถจัดหาครูสอนนักเรียนและผู้อุปถัมภ์ต้องมีอาจารย์ใหญ่ที่มีวิสัยทัศน์มีครูสอนที่มีความรู้ความสามารถและนักเรียนให้ความสนใจเรียนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ยังมีรูปแบบที่ไม่ทันสมัยเช่นหลักสูตรยากจนเกินไปและเน้นการท่องจำมากการประเมินผลแบบสอบผ่านไม่ผ่านทำให้เสียเวลาและนักเรียนเกิดความท้อใจเป็นต้นและเจ้าสำนักเรียนก็ไม่มีแรงจูงใจในการจัดการศึกษาเพราะคณะสงฆ์ยังไม่ให้ความสำคัญต่องานศาสนศึกษาเท่าที่ควรเช่นงบประมาณสนับสนุนน้อยเกินไปเป็นต้น

๓. แนวทางการจัดการศึกษาแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

การศึกษาในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธองค์กำหนดให้เป็นการศึกษาตามแนวไตรสิกขาโดยภิกษุจะต้องศึกษาไปจนกว่าจะบรรลุเป็นพระอรหันต์สำหรับรูปแบบและวิธีการศึกษานั้นทรงให้เองกับหลักการปกครองกล่าวคือเมื่อมีคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้นทรงกำหนดให้มีการปกครองกันเองในหมู่สงฆ์คือให้ภิกษุใหม่มีอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ดูแลให้การศึกษาอบรมฝ่ายภิกษุผู้อยู่ใต้ปกครองนั้นก็ต้องเฝ้าคอยรับฟังคำสั่งสอนจากอุปัชฌาย์อาจารย์ไปจนกว่าจะมีปัญญารักษาตนต่อเมื่อมีความรู้ในพระธรรมวินัยพอสมควรแล้วก็ค่อยทำหน้าที่แนะนำสั่งสอนคนอื่นตามสมควรแก่ความรู้ของตนตามหลักการที่ว่าพระพุทธศาสนาจัดให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยถือว่าการปกครองดูแลกันในหมู่สงฆ์นั้นเป็นเรื่องของการศึกษารูปแบบและวิธีการปกครองก็ใช้บรรยากาศของการศึกษาระหว่างอาจารย์กับศิษย์เป็นตัวขับเคลื่อนและที่สำคัญกิจกรรมหรือวัตรปฏิบัติต่างๆที่ปฏิบัติต่อกันในหมู่สงฆ์ก็ต้องเป็นไปเพื่อการศึกษาและพัฒนาตนเองโดยมีเป้าหมายที่การมีชีวิตที่ดีงามในเพศพรหมจรรย์

แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของศาสนศึกษาให้มีความเจริญประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมีเจ้าสำนักเรียนที่เป็นผู้นำที่ดี มีทั้งความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมและผู้ประกอบด้วยปัญญาคือมีหูตาไวกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไรซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์มีความชำนาญในการปกครองเข้าใจบุคคล หรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดีดังนั้นผู้นำที่ดีจึงหมายถึงความเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเองทั้งทางร่างกายจิตใจความรู้และความสามารถพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จ พาสำนักเรียนไปถึงเป้าหมายได้

แนวทางการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทั้งจะเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดให้เกิดความชัดเจนเป็นไปได้ยาก ประกอบกับ ปัญหาของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในประเทศกำลังประสบปัญหาของการขาดแคลนศาสนทายาทซึ่งปัญหาประการหนึ่งเกิดจากการนโยบายของภาครัฐที่ขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น๙ปีผลกระทบนี้ก็ส่งผลไปทั่วประเทศรวมทั้งการจัดการศึกษาของการศึกษาถึงสภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐารามหลักสูตรพระปริยัติธรรมเป็นการศึกษาถึงประวัติของพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนต่างๆโดยตรงทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมประเพณีและทักษะต่างๆที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาซึ่งสอดคล้องกับที่ได้กล่าวถึงลักษณะหลักสูตรที่ดีไว้บางตอนว่าหลักสูตรที่ดีจะต้องตรงตามลักษณะวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์ของชาติ, มีเนื้อหาสาระของเรื่องที่สอนบริบูรณ์เพียงพอที่จะช่วยให้นักเรียนคิดเป็นทำเป็นและมีการพัฒนาในทุกด้าน, สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนคือจัดวิชาทักษะและวิชาเนื้อหาให้เหมาะสมกันในอันที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทุกด้าน

เจ้าสำนักสำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐารามกำหนดเป็นเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งทางด้านการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาการระดมทรัพยากรทางการศึกษาและการบริหารจัดการศึกษาของศาสนศึกษาให้มากขึ้นอีกทั้งควรให้ความสำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียนซึ่งเป็นสามเณรในระดับการศึกษาให้มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจเพื่อที่จะรับการเรียนรู้ได้อย่างเต็มตามศักยภาพของแต่ละรูปอันจะนำไปสู่คุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ทั้งเป็นคนดีคนเก่งและคนมีความสุขเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและคุณค่าต่อสังคมและประเทศชาติสืบไปผู้วิจัยเห็นว่าการปล่อยให้สภาพการณ์ของการศึกษาคณะสงฆ์ในด้านพระปริยัติธรรมอยู่ในภาวะที่ทรงและทรุดตัวเช่นนี้จะทำให้คำสอนพุทธศาสนาไม่แพร่หลายทำให้ผลผลิตทางการศึกษาที่เป็นพระภิกษุสามเณรขาดคุณภาพที่ดีพอตลอดกระทั่งอาจทำให้พุทธศาสนาเสื่อมสลายไปจากประเทศไทยดังนั้นเพื่อให้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมดำเนินไปด้วยดีบรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงพุทธศาสนา

แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมเชิงวิชาการเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาร่างกายอารมณ์สังคมและสติปัญญาของผู้เรียนการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียนการจัดการเรียนการสอนแผนกบาลีเน้นการท่องจำเป็นหลักหลังจากให้ผู้เรียนท่องจำแล้วผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบแปลเป็นหลักผู้บริหารผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้เรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตรผู้เรียนมีการพัฒนาคุณสมบัติในตัวเองทางด้านความรู้ความคิดด้านคุณภาพและด้านสุขภาพร่างกายผู้เรียนเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไปเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคตคือสติปัญญาความสามารถคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมและบุคลิกภาพกิจกรรมของผู้เรียนและของผู้สอนที่เหมาะสมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริงผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจสอดคล้องกับวัยสติปัญญาความสามารถของผู้เรียนและเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนคิดเป็นทำเป็นแก้ปัญหาได้เกิดการเรียนรู้และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

สำนักศาสนศึกษาวัดไวกูลฐารามมีนโยบายแนวทางการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริงโดยมุ่งพัฒนาความเจริญทุกด้านแก่ผู้เรียนเร้าให้ผู้เรียนได้แสดงออกได้มีส่วนร่วมฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองและจัดโดยมีบรรยากาศที่รื่นรมย์สนุกสนานตลอดจนจัดให้เหมาะสมกับวัยความสามารถความสนใจของผู้เรียน ซึ่งเหมาะสมการจัดการศาสนศึกษาแผนกบาลีที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้จำต้องอาศัยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจอันสำคัญทั้งนี้เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีและมีความเหมาะสมกับผู้เรียนจะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**, ๒๕๔๔.

กรมการศาสนา. **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

กรมการศาสนา. **หลักการบริหารและจัดการการวัดในยุค*โลกาภิวัตน์*.** กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙.

กองพุทธศาสนศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **พิธีมอบรางวัลสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมดีเด่นปีการศึกษา๒๕๕๒.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

กิติยวดี บุญซื่อ. **ทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีความสุข ในแคทส์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**รวบรวมและจัดพิมพ์โดยชนาธิปพรกุล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. **แนวคิดความหมายและแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง.** รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐, ๒๕๕๐-๒๕๕๔.

การศึกษาพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชน ในเขตอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี
A Study of Fate Sustainabe Ceremony of Nong Wua So People Udon Thani Provincece

พระสุลิขิต คมฺภีโร*
พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร., พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการศึกษาพิธีกรรมการต่อชะตาในพระพุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี การศึกษาแนวคิดเรื่องการต่อชะตาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่อชะตา ที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการต่อชะตาในพุทธศาสนิกชนอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี นอกจากนั้นยังได้เสนอแนวทางในการต่อชะตาตามหลักของพระพุทธศาสนา และยังชี้แนะแนวทางพิธีกรรม หรือการรักษาศีล และการเจริญภาวนา ซึ่งวิธีการดังกล่าวผิดกับการสะเดาะเคราะห์ตามแนวคิดของพราหมณ์ที่เห็นว่าเมื่อมีเคราะห์ต้องฆ่าสัตว์เพื่อสะเดาะเคราะห์ตนเองเป็นต้น สำหรับการต่อชะตาในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นเรื่องละเอียดที่ประกอบด้วยพิธีเป็นหลัก การต่ออายุสำหรับพิธีกรรมการต่อชะตาในปัจจุบันอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี

การประกอบพิธีกรรมการต่อชะตา มีอย่างแพร่หลาย โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธ์ประเพณีมีพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาแตกต่างกัน และในการศึกษากรณีการต่อชะตาของพระภิกษุในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พบว่าการประกอบพิธีกรรมการต่อชะตา แม้จะมีรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกัน แต่ก็มีพื้นฐานความเชื่อที่มาจากพระพุทธศาสนาคือเรื่องการสวดพระปริตรเพื่อการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาเหมือนกันผลการวิเคราะห์แนวต่อชะตาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานต่างโดยพิธีกรรมที่สุดหวังให้มวลมนุษย์มีความสุขกายใจ การเป็นอยู่ที่ดีพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตานั้นมีคุณค่าหลายประการได้แก่คุณค่าต่อตนเอง และผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนั้นเมื่อผ่านพิธีกรรมนี้แล้วย่อมได้รับความสุขและความสบายใจ จากการได้ให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา และคุณค่าต่อสังคม คือ การทำให้เกิดความสามัคคีใน

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ชุมชนและมีการคิดช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นผู้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและได้เข้าถึงพระรัตนตรัยรู้จักกรการวางหลักชีวิตเป็นผู้ไม่ประมาทในวัยและการเป็นอยู่ในฐานะของตนและสังคมและเป็นกุศโลบายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสอดแทรกพระธรรมคำสอน

งานวิจัยเล่มนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของเรื่องอายุวัฒนกุมารต่อพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชนอำเภอในเขตหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานีศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณีการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชน

๑. สาระสำคัญของการต่อชะตา การต่อชะตาคนและสัตว์ เพื่อที่จะทำให้ตนเองครอบครัว ญาติมิตร บริวาร อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปราศจากโรคภัย ความกังวลต่างๆ

๒. การต่อชะตาบ้าน เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านหรือกับบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้าน เป็นวิธีการที่ทำให้จิตใจของผู้อยู่อาศัยเชื่อมั่นได้ว่าเมื่อยู่อาศัยแล้ว จะทำให้เกิดความสุข ความเจริญ และเป็นมงคลแก่ชีวิต

๓. การต่อชะตาหมู่บ้าน เพื่อขับไล่สิ่งอันเป็นอัปมงคลหรือเสนียดจัญไรในหมู่บ้านและเพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข สร้างความสมัครสมานสามัคคีในหมู่บ้าน

๔. การต่อชะตาเมือง เพื่อต้องการให้บ้านเมืองประสบกับความสุขความเจริญรุ่งเรือง และเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดในบ้านเมืองที่ตนอาศัย

คำสำคัญ: พิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชน

Abstract

This thesis research aims to study analyzing the notion of the ritual destiny. Buddhist monks in the district, UdonThani, NongWua.Fiddle. The concept of destiny in the Buddhist scriptures. To analyze the concept of destiny. To influence the fate of the Buddhist rituals WuaSo district. proposed in the destiny of the principles of Buddhism. The guiding ritual The precepts And meditation Such an approach is wrong to exorcise the concept of Brahman saw that when victims have to kill animals to exorcise their example. For the fate of Buddhism is considered an act of man's relationship to exorcise because it was destined to be renewed for the ritual. The current district WuaUdonThani Province

The rituals of the destiny widespread. Each ethnic traditions It's a ritual to exorcise a different destiny. And in the case of the plight of monks in

Ban NongWua. UdonThani Province The rituals were destined to be. Despite the form of different rites. It has the basic beliefs of Buddhism is to pray to God to exorcise the fate paritta same result.

Analysis of the destiny of the Theravada and Mahayana Buddhist scriptures by different rituals best hope for the human body and mind happy. The well-religious ritual to exorcise the influence destiny is valuable in many respects. Include self-worth And attendees through the ritual ceremonies, when this would have been happy and at ease. To give alms Precepts and meditation And value to society is to achieve unity in the community and the idea of mutual support is the understanding of the principle teachings of Buddhism and have access to the Triple Gem is the postulation life as a precaution in ages, and being. and their position in society.

This research is qualitative research and documentation. The purpose is to study the influence of the child's age, cultural ritual of the Buddhist destiny Wua So District UdonThani. Research on the fate of the Buddhist tradition.

1 .The essence of the destiny. The fate of people and animals In order to make themselves, their families and relatives attendant coexist happily. Clock Concerns

2 .The Destiny House To achieve the prosperity of the house or the person living in the home. How is the mind of the residents believe that when u live now. To cause happiness and auspicious life.

3 .destined to Village To drive away the bad luck or misfortune in the village. And to achieve peace. Create harmony in the village

4. The City of Destiny To wish for a prosperous and happy. And create harmony in the country where they live.

Keyword: Fate Sustainabe Ceremony

๑. บทนำ

การศึกษาพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชนอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ในภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ผู้คนจำนวนมากหาทางออกด้วยการพึ่งพา

ความเชื่อในพิธีกรรมในรูปแบบต่างๆเช่นการต่อชะตา[๑] และไสยศาสตร์และการทรงเจ้าเข้าผี โดยเฉพาะการต่อชะตาในปัจจุบันนี้เป็นที่นิยมของคนในสังคมไทยและนับวันแต่จะเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากไม่เว้นแม้แต่ในสังคมชนชั้นกลางจนเกิดคำพูดว่าไม่เชื่ออย่าลบหลู่ และในพระพุทธศาสนาปัจจุบันมีการใช้พิธีกรรมในทางศาสนาคำสอนในพิธีกรรมการต่อชะตา เพื่อจะได้มีโอกาสสอดแทรกพระธรรมคำสอนให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้เรื่องราวในประวัติความเป็นมาของการต่อชะตาและพิธีกรรมอันเกิดขึ้นทั่งทางอันแสวงหาหรือความกลัวอันเป็นสาเหตุบ่เกิดการต่อชะตา

ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี มีการจัดงานแบบนี้เป็นส่วนมากแต่หากในระดับจังหวัดมีมากกว่าเพราะมีความเชื่อและประกอบด้วยการมีปัญหาชีวิตที่เรื่องราวในการเป็นอยู่การงานตกต่ำเรื่องปากท้องเรื่องหนี้สิน.การประสบอุบัติเหตุเพราะความประมาทจึงแสวงหาผลการแห่งความช่วยเหลือด้วยวิธีในการต่อชะตาเพื่อสร้างขวัญกำลังใจในวิธีการต่างๆ การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรม[๒๙๒] ทางพระพุทธศาสนาและการต่อชะตาของร่างทรงผู้คนที่เข้าหาร่างทรงเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีปัญหาในชีวิตไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ลัทธิร่างทรงลัทธิศรีอารย์ลัทธิปู่ฤาษีและร่างทรงถึงกับเผยแผ่คำสอนที่ขัดแย้งกับหลักพุทธศาสนาออกมาตามสื่อต่างๆ การทรงเจ้าในทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นไสยศาสตร์แขนงหนึ่งซึ่งเป็นเดรัจฉานวิชาที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้ภิกษุกระทำแต่ทำไมลัทธิและพิธีกรรมเหล่านี้กลับเป็นที่นิยมในสังคมไทยเป็นอันมากทั้งๆที่เป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา[๓๐]ที่มีพระธรรมคำสอนแต่ปรากฏการณ์ทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นเรื่องของชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจไสยศาสตร์กลายเป็นความหวังของผู้คนและจะเฟื่องฟูเป็นพิเศษในยามที่ประชาชนหาทางออกอย่างอื่นไม่ได้ พิธีกรรมการต่อชะตาเกิดขึ้นได้เมื่อมีประชาชนแสวงหาและต้องการเมื่อประสบปัญหาชีวิตตกต่ำคล้ายกับการแสวงหาที่พึ่งอันสุดท้าย ที่จะช่วยตนหรือพยุงฐานะพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชนตกอยู่ท่ามกลางของลัทธิพิธีกรรมต่างๆ อำนาจแห่งพระรัตนตรัยถูกพิธีกรรมสอดแทรกเมื่อคิดว่าต่อชะตาแล้วกำลังใจดีมีความคลายกังวลได้ อารมณ์ไม่หมกมุ่นการดำรงชีวิตและคนรอบข้างก็ดีขึ้นผลการวิเคราะห์คือความสบายใจบางคนก็ประสบผลแห่งความสำเร็จก็คิดว่าผลเกิดจากการต่อชะตา แต่ถึงอย่างไรพิธีกรรมการต่อชะตาในพุทธศาสนาก็ยังมีประวัติที่มาของตัวบุคคลและการใช้มนต์พระปริตรในการสวดสืบธรรมคำสอนและมีรูปแบบที่สืบทอดมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ ในปัจจุบันชาวพุทธมีความเชื่อต่อพิธีกรรมการต่อชะตาผิดไป จากโบราณกาลหรือยุคอดีต เพราพการต่อชะตาสมัยก่อนไม่มีการโฆษณาชวนเชื่อผู้คน

---

[๑] พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, **การสืบชะตาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา : เนื่องในโอกาสฉลองสถาปนา ๔๐ปี**, (คณะมนุษยศาสตร์:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า๑.

[๒] สวิงบุญเจิม, **มรดกอีสาน**, (อุบลราชธานี : อีสานออฟเซ็ทการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า๑๐๙.

การต่อชะตาปัจจุบันผิดไปจากพุทธกาลในเรื่องพิธี[๓] แต่ยังคงการสวดพระปริตร คงเดิมแต่ปัจจุบันลัทธิทางไสยสาตสร์มนต์ดำตำหนักร่างทรง มีแทบจะทุกซอกมุม ของประชาชนจนบางครั้งเกิดการสับสนในพิธีกรรมเหล่านี้จนแยกแยะไม่ถูกของประชาชนจนบางครั้งพระสงฆ์ที่ทรงศีลสิกขาก็ยังมีการทรงเจ้าเข้าผีเข้าพิธีถือเทพถือเจ้าพ่อเจ้าแม่บูชาปู่ฤาษีตลอดอวดอ้างอุตริมนุษย์ธรรมเพราะร่างทรงในทางที่ผิด หลักธรรมคำสอนแห่งพุทธศาสนา หากจะถามว่าในพิธีปัจจุบันนี้การต่อชะตาผิดไปจากหลักพุทธกาลไหมก็คงจะตอบได้ว่าผิดไป อิทธิพลพิธีกรมการต่อชะตาในภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจและความคิดทั้งความสื่อสารทันสมัย ซึ่งประเพณีต่อชะตาแนวคิดเรื่องการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตลอดมหายาน อิทธิพลการเมืองสังคมมีต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา พบว่า การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา ปัจจุบันมีพัฒนาการมาจากความเชื่อดั้งเดิม คือความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาก็พัฒนามาเป็นความเชื่อที่เกิดจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์, ฮินดูตลอดการทรงเจ้าเข้าผีต่างๆเจ้าพ่อเจ้าแม่ และในระยะต่อมาก็พัฒนามาจากความเชื่อของพุทธศาสนิกชนกลุ่มหนึ่ง ที่พยายามกระทำพิธี

ปัจจุบันนั้นพบว่าชาวบ้านเห็นว่าพระเป็นผู้มีความรู้และมีศีลกว่าจะนิยมที่จะเข้าหาพระภิกษุเพื่อประกอบพิธีกรรมมากกว่าการเข้าหาฆราวาสร่างทรง และในปัจจุบันชาวบ้านนิยมเข้าร่วมพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุกับพระภิกษุมากกว่า นอกจากนั้น ในการประกอบพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ต่ออายุยังสร้างขวัญกำลังใจ ในจังหวัดอุดรธานีจะปรากฏหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายประการเช่น กรรมกตัญญูกตเวทีความไม่ประมาทซึ่งจากการศึกษาพบว่าการประกอบพิธีกรรมการต่อชะตา ในจังหวัดอุดรธานีนั้น มีคุณค่าหลายประการได้แก่ คุณค่าต่อตนเองคือผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนั้นเมื่อผ่านพิธีกรรมนี้แล้วย่อมได้รับความสุขและความสบายใจ จากการได้ให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา และคุณค่าต่อสังคม คือ การทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนและมีความรู้ในหลักธรรมและพิธีกรรมที่ถูกต้องการสะเดาะเคราะห์[๔] ต่อชะตามีพัฒนาการมาจากความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาก็พัฒนาจากศาสนาพราหมณ์, ฮินดู มาเป็นความเชื่อทางเทพและร่างทรงเจ้าเจ้าแม่ที่เกิดจากอิทธิพลศรัทธาของพิธีกรรม เป็นความเชื่อและการสร้างขวัญกำลังใจให้พุทธศาสนิกชนเพื่อประโยชน์และอนุเคราะห์และมี พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไม่เป็นมงคลตื่นข่าวและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท มีศีลธรรมประจำใจและเป็นคนที่ไม่ปิดกั้นความดีผู้อื่นและตั้งอยู่ในไตรสิกขาคือศีลสมาธิปัญญาก็จะเป็นผู้มีอายุยืนยาว

---

[๓] ขนิษฐา มากทวี,คติความเชื่อเรื่องราหูในวัฒนธรรมลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วิทยานิพนธ์ไทยคดีสมัยประวัติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓).

[๔] ขนิษฐา มากทวี,คติความเชื่อเรื่องราหูในวัฒนธรรมลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วิทยานิพนธ์ไทยคดีสมัยประวัติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓).

ศีลและการต่ออายุฟังพระสวดพระปริตรเป็นเพียงการระงับเหตุแต่เราต้องเป็นผู้มีปฏิบัติตามคำสอนและขึ้นชื่อว่ากำลังใจดีคิดดีพูดดีทำดีไม่ประมาทในชีวิตไม่คบคนพาลคบบัณฑิตมีกัลยามิตรที่ดี ไม่เกียจคร้านการต่อชะตาจึงเป็นเพียงกุศโลบายให้คนตั้งอยู่ในความไม่ประมาท"การศึกษาครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจ ที่จะศึกษาประวัติอิทธิพลความเป็นมาของพิธีกรรมการต่อชะตาและการสะเดาะเคราะห์การแก้กรรม มีความเกี่ยวเนื่องกับการต่อชะตาและเรื่องราวเหล่านี้มีนัยคำสอนทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ ตลอดคุณค่าประโยชน์ที่ได้รับในพิธีกรรมเหล่านี้มีผลแก่บุคคลและสังคมเพียงไรและปัจจุบันในเรื่องศาสนามักมีพิธีกรรมวัตถุอามิสมากกว่าคำสอน เป็นที่หน้าศึกษาค้นคว้าในพิธีกรรมเหล่านี้ เพื่อยังความเคลือบแคลงให้เกิดปัญญาแด่อนุชนรุ่นต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและพิธีกรรมการต่อชะตาในพระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาอิทธิพลของพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชนอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี

๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าและประโยชน์ของพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๓.๑ ประวัติความเป็นมาและของพิธีกรรมการต่อชะตาในพระพุทธศาสนาเป็นมาอย่างไร

๓.๒ อิทธิพลของพิธีกรรมการต่อชะตาในพุทธศาสนิกชนอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานีในปัจจุบันมีผลเป็นอย่างไร

๓.๓ คุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับในพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชน.ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีเป็นอย่างไร

๔. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักการของพิธีกรรมการต่อชะตาในพระพุทธศาสนาอิทธิพลพิธีกรรมและคุณค่าประโยชน์ที่ได้รับในพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชนอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีดังนี้

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

ศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ อรรถกถา ตำราหนังสือ วารสารสิ่งตีพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้สัมภาษณ์ข้อมูลหลักจำนวน ๑๕รูป/คนในเขตอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีดังนี้

๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างได้แก่พระสงฆ์จำนวน ๑๕ รูปพุทธศาสนิกชน ๕ ท่าน ผู้เข้าร่วมพิธีจำนวนทั้งหมด ๑๕ รูป / คน ดังนี้

๑. พระจิระวัฒน์ ถาวโร วัดถ้ำปู่เสือ ตำบลหมากหญ้า อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๒. พระครูประลัดนิรันดร์ อคฺปญฺโญ วัดทุ่งสะอาดบ้านทุ่งห้วยทราย หมู่ ๗ ตำบลโนนหวาย อำเภอหนองวัวซอ จังหวัด

๓. พระครูพิพัฒน์วิทยาคม (หลวงพ่อเจริญ ฐานยุตโต) วัดโนนสว่าง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๔. พระขันตี คุณากโร วัดรัตนราม บ้นหนองอ้อ ตำบลหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๕. พระประเสริฐ ปวโร เจ้าสำนักสงฆ์ถ้ำงูซวง ตำบลหมากหญ้า หมู่ ๑ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธารนี

๖. แม่คำเบ้า ศรีทองมน อายุ ๖๒ ปี เลขที่ ๘๓ หมู่ ๑๐ บ้านห้วยไร่ ตำบลอูบมุง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๗. แม่รัตนมณี พันธ์โยศรี อายุ ๕๙ ปี เลขที่ ๒๐ หมู่ ๑๐ บานห้วยไร่บูรพาตำบลอูบมุง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๘. พ่อจันทร์ ศรีวิชาอายุ ๗๖ ปี ประสบการณ์ในพิธีในศาสนามา๕๐ปี แห่งวัดสว่างอารมณ์ บ้านเลขที่ ๓๓ บ้านห้วยไร่ บูรพา หมู่ ๑๐ บ้านห้วยไร่ ตำบลอูบมุง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๙. พ่อวิจิตร เสริมทรง อายุ ๗๓ ปี ผู้ทรงคุณวุฒิประสบการในพิธีศาสนา ทายกวัดสว่างอารมณ์ เลขที่ ๓๔ หมู่ ๔ บ้านห้วยไร่ ตำบลอูบมุง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๑๐. แม่ดวง แก้วศรีคราม อายุ ๖๖ ปี ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมการต่อชะตา เลขที่ ๗๖ หมู่ ๔ บ้านห้วยไร่ ตำบลอูบมุง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๑๑. นางเข็มทอง คำยอง ๕๗ ปี ผู้ให้ความอุปฐากวัดในการจัดงานมาตลอด กว่า ๒๐ปี เลขที่ ๒๔ หมู่ ๑๐ บ้านห้วยไร่บูรพา ตำบลอูบมุง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๑๒. นายเจน คุณโชติ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอูบมุง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๑๓. นายอร่าม ชุมแวงวาปี การทำงานส่วนบิหารตำบลอูบมุง บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ ๒ บ้านหนองอ้อ ตำบลหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๑๔. นางดวงเนตร ชูชาวนา ทำงานราชการบริหารส่วนตำบลอุบมุง เลขที่ ๑๔๙ หมู่ ๒ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

๑๕. น.ส.รัศมี นวลบุตรดี พนักงานบิหารส่วนตำบล บ้านเลขที่ ๓๖ /๑หมู่ ๑๕ ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยข้อมูลคุณภาพและเอกสารโดยมีวิธีการดังต่อไปนี้

๑. ข้อมูลจากเอกสารพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องในอายุวัฒนกุมาร แลอุณหิตสวิชัยเทวดา

๒. รวบรวมข้อมูจากเอกสารอื่นๆสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องและน่าเชื่อถือได้เกี่ยวกับพีธีกรรมการต่อชะตา

๓. ศึกษาข้อมูลวิเคราะห์ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมการแต่งแก้เคล็ดสะเดาะห์ต่อชะตา ซึ่งปรากฏในปัจจุบันเขตอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๔. การสัมภาษณ์ผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมการต่อชะตาในต่อชะตาที่เป็นพุทธศาสนิกชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีจำนวน ๑๕ รูป/คน

๕.สรุปผลของการศึกษาวิจัย และนำเสนอ

๖. สรุปผลการวิจัย

๖.๑ สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการศึกษาพิธีกรรมการต่อชะตาในพระพุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี การศึกษาแนวคิดเรื่องการต่อชะตาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่อชะตา ที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการต่อชะตาในพุทธศาสนิกชนอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี นอกจากนั้นยังได้เสนอแนวทางในการต่อชะตาตามหลักของพระพุทธศาสนา และยังชี้แนะแนวทางพิธีกรรม หรือการรักษาศีล และการเจริญภาวนา ซึ่งวิธีการดังกล่าวผิดกับการสะเดาะเคราะห์ตามแนวคิดของพราหมณ์ที่เห็นว่าเมื่อมีเคราะห์ต้องฆ่าสัตว์เพื่อสะเดาะเคราะห์ตนเองเป็นต้น สำหรับการต่อชะตาในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นเรื่องละเอียดที่ประกอบด้วยพิธีเป็นหลัก การต่ออายุสำหรับพิธีกรรมการต่อชะตาในปัจจุบันอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี

การประกอบพิธีกรรมการต่อชะตา มีอย่างแพร่หลาย โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธ์ประเพณีมีพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาแตกต่างกัน และในการศึกษากรณีการต่อชะตาของพระภิกษุในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พบว่าการประกอบพิธีกรรมการต่อชะตา แม้จะมีรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกัน แต่ก็มีพื้นฐานความเชื่อที่มาจากพระพุทธศาสนาคือเรื่องการสวดพระปริตรเพื่อการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาเหมือนกันผลการวิเคราะห์แนวต่อชะตาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานต่างโดยพิธีกรรมที่สุดหวังให้มวลมนุษย์มีความสุขกายใจ การเป็นอยู่ที่ดีพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตานั้นมีคุณค่าหลายประการได้แก่คุณค่าต่อตนเอง และผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนั้นเมื่อผ่านพิธีกรรมนี้แล้วย่อมได้รับความสุขและความสบายใจ จากการได้ให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา และคุณค่าต่อสังคม คือ การทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนและมีการคิดช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นผู้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและได้เข้าถึงพระรัตนตรัยรู้จักกรการวางหลักชีวิตเป็นผู้ไม่ประมาทในวัยและการเป็นอยู่ในฐานะของตนและสังคมและเป็นกุศโลบายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสอดแทรกพระธรรมคำสอน

งานวิจัยเล่มนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของเรื่องอายุวัฒนกุมารต่อพิธีกรรมการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชนอำเภอในเขตหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานีศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณีการต่อชะตาของพุทธศาสนิกชน

๑. สาระสำคัญของการต่อชะตา การต่อชะตาคนและสัตว์ เพื่อที่จะทำให้ตนเองครอบครัว ญาติมิตร บริวาร อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปราศจากโรคภัย ความกังวลต่างๆ

๒. การต่อชะตาบ้าน เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านหรือกับบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้าน เป็นวิธีการที่ทำให้จิตใจของผู้อยู่อาศัยเชื่อมั่นได้ว่าเมื่อยู่อาศัยแล้ว จะทำให้เกิดความสุข ความเจริญ และเป็นมงคลแก่ชีวิต

๓. การต่อชะตาหมู่บ้าน เพื่อขับไล่สิ่งอันเป็นอัปมงคลหรือเสนียดจัญไรในหมู่บ้านและเพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข สร้างความสมัครสมานสามัคคีในหมู่บ้าน

๔. การต่อชะตาเมือง เพื่อต้องการให้บ้านเมืองประสบกับความสุขความเจริญรุ่งเรือง และเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดในบ้านเมืองที่ตนอาศัย

๖.๒ การอภิปรายข้อมูลของการวิจัย

๑. การประกอบพิธีกรรมการต่อชะตาควรทำด้วยศรัทธา และปัญญาหากเชื่อว่าการต่อชะตาแล้วไม่ต้องทำความดีอีกต่อไปก็เป็นความเชื่อที่ผิดเพราะการต่อชะตาที่แท้จริงก็คือการพยายามละ การทำความชั่ว, มุ่งมั่นในการทำความดี, ทำจิตใจให้บริสุทธิ์, เพื่อเป็นพลังส่งเสริมให้ชีวิตดีขึ้นเจริญขึ้น, และมีความสุขมากขึ้น,

๒. การปฏิบัติธรรมย่อมส่งผลให้ผู้นั้นมีอายุยืนคือการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่เป็นประเพณีไทยที่ดีงามความไม่ประมาทเป็นหลักธรรมสำคัญที่ผู้ต่อชะตาจะต้องปฏิบัติ

๓. การเจริญพุทธมนต์, การสวดพระปริตร, ด้วยตนเองหรือฟังพระสงฆ์สวด, เป็นอนุสติสามารถทำให้จิตใจสงบเยือกเย็นลงได้, และควรศึกษาถึงหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดด้วยเพื่อความเข้าใจในหลักของการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น,

๔. ในฐานะเป็นชาวพุทธไม่ควรทำพิธีกรรมการต่อชะตา เพราะความเชื่อว่าจะพ้นเคราะห์หรือต่ออายุได้เท่านั้น, เพราะหากเชื่อเช่นนั้นจะทำให้เป็นคนประมาทต่อชีวิตส่งผลให้เป็นคนขาดความมั่นใจและจะกลายเป็นเหยื่อของความงมงายไปในที่สุด

๕. ควรเน้นบุญกิริยาที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา, โดยใช้ศรัทธาและพิธีกรรมเป็นสื่อเครื่องพิธีและปัจจัยต่างๆที่จะใช้ในพิธีควรเป็นวัตถุที่บริสุทธิ์ปราศจากการเบียดเบียนหรือการทำลายชีวิตน้อยใหญ่ทั้งปวง ในการประกอบพิธีกรรมจึงควรหลีกเลี่ยงการฆ่าสัตว์สังเวยและการใช้น้ำเมา หรือเครื่องพิธีอื่นใดที่ขัดต่อหลักพระพุทธศาสนา, พิธีกรรมจึงจะจัดว่าเป็นบุญกิริยาที่จะส่งผลให้เกิดความเป็นสิริมงคล, และเกื้อหนุนให้เกิดความสุขความเจริญอย่างแท้จริง.อนึ่งเราจะพบว่าการประกอบพิธีกรรมต่อชะตา ในอำเภอหนองวัวซอ สามารถที่จะแบ่งได้เป็นหลายประเภทแต่เมื่อกล่าวโดยสรุปก็จะมีอยู่๒ประเภทหลักคือการต่อชะตาโดยคฤหัสถ์และการต่อชะตาโดยพระภิกษุสงฆ์, ซึ่งในอดีตการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดอุดรธานี,นั้นหน้าที่ในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม,เป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์ที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาและการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา ที่ได้บวชและสึกออกไปเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมตามคำมอบหมายของพระภิกษุในวัดซึ่งการประกอบพิธีกรรมนั้นจะมีองค์ประกอบเรื่องคำสวดหรือบทสวดที่เสริมมาจากความรู้ที่อยู่ทั่วไปนอกกจากความรู้ในพระพุทธศาสนาก็ได้โดยผู้ที่จะมาทำพิธีนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติเหมาะสมไม่ด่างพร้อยเป็นที่เคารพของชาวบ้านแต่อย่าไร,ก็ตามในยุคต่อมาเมื่อจำนวนของผู้รู้ในการประกอบพิธีกรรมต่อชะตาลดจำนวนลง,ชาวบ้านจึงได้หันมาประกอบพิธีกรรมต่อชะตากับพระภิกษุสงฆ์แทน, เพราะเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีศีลและมีคุณธรรม, ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าจะเป็นผู้ที่สามารถต่อชะตาให้กับตนเองได้, ปัจจุบันเราจึงจะพบว่ามีพระสงฆ์ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่อชะตามากขึ้น

ในการศึกษาวิเคราะห์ในบทสัมภาษณ์ห์ในบทสัมภาษณ์การประกอบพิธีกรรมการต่อชะตา ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

จากกรณีศึกษาสัมภาษณ์ผู้ประสบการณ์คือ. (๑) พระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตฺโต) วัดโนนสว่าง บ้านโนนสว่าง ตำบลหมากหญ้า อำเภอกหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี (๒) พระจีรวัฒน์ถาวโรสำนักสงฆ์ปู่เสือ ตำบลหมากหญ้าอ.หนองวัวซอจ.อุดรธานี (๓) พระครูปลัดนิรันดร์ อคฺปณฺโญ วัดทุ่งสะอาด บ้านทุ่งห้วยทราย ตำบลโนนหวายอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีพบว่าการต่อชะตาของพระเถระทั้ง๕ รูปนั้นจัดเป็นการต่อชะตา

แบบร่วมๆ ซึ่งมีแนวโน้มมาในพุทธศาสนาหมายความว่าเป็นพิธีกรรมที่มีฐานะ ความเชื่ออยู่บนหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งแบ่งประเภทการจัดพิธีกรรมได้เป็น๒ประเภทคือการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุแบบธรรมดาทั่วไปและการต่อชะตาแบบหลวงซึ่งในการต่อชะตาพระสงฆ์ปัจจุบันยังถือหลักประเพณีอยู่ถึงแม้ว่าพิธีกรรมจะถูกแซกแซงแต่เป็นเพียงวัตถุคืออามิสบูชา แบบพุทธนี้จะมีพื้นฐานการสวดพระปริตรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักไม่เกี่ยวกับคาถาอาคมอื่นและเป็นพิธีกรรมที่มุ่งเน้นถึงการให้ทานรักษาศีลและเจริญภาวนาเป็นหลักผลจากการศึกษาวิเคราะห์,แนวคิดการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการต่อชะตา,ในอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานีพบว่า, แนวคิดเรื่องการต่ออายุในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นทั้งใน, ด้านความเชื่อที่เน้นเรื่องกรรม, เรื่องอำนาจพระรัตนตรัย, เรื่องเจ้ากรรมนายเวรและเรื่องความไม่ประมาท, และกระบวนการจัดพิธีกรรมจะอิงอาศัยจากหลักฐาน,ที่ปรากฏในคัมภีร์และแม้กระทั่งบทสวดมนต์ที่นำมาใช้ก็เป็นการนำเอาบทพระปริตรที่มีอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาเป็นกรอบสำคัญในการจัดพิธีกรรมซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดอุดรธานีนั้นเป็นการจัดพิธีกรรมที่มีพื้นฐานจากหลักฐาน,และคำสอนของพระพุทธศาสนา,นอกจากนั้นในประเด็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา นั้นผู้วิจัยยังได้นำประเด็นอื่นๆที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ด้วยเช่น,ประเด็นเกี่ยวกับอำนาจพระปริตร,ที่ผลต่อการต่อชะตา ก็พบว่าหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ได้ระบุชัดว่าพระปริตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนั้นได้มีผลต่อการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา,โดยเฉพาะมีผลต่อการทำให้ผู้ประสบเคราะห์กรรม, หายจากโรคร้ายที่เป็นอยู่ได้เหมือนกับที่เคยมีปรากฏในคัมภีร์ซึ่งจากการศึกษามาทั้งหมดพบว่าการต่อชะตานั้นทำให้ผู้ที่ป่วยใกล้ตายกลับหายจากโรคร้ายได้ในการการศึกษาเรื่องการต่อชะตานั้น, สามารถให้คุณค่าแก่ผู้ศึกษาหลายประการทั้งในด้านคุณค่าแก่ตนเอง, คือผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมเกิดความสบายใจ,มีความมั่นใจหลังจากการเข้าร่วมพิธีกรรมแล้ว, และในส่วนสังคมพิธีกรรมการต่อชะตานีสามารถให้คุณค่าในด้านของการสร้างความสามัคคี,ให้เกิดกับครอบครัวและชุมชนได้, และจากการศึกษากรอบความคิดเรื่องการต่อชะตาในอำเภอหนองวัวซอนั้น,ประชาชนอำเภอหนองวัวซอ ควรมีท่าทีต่อเรื่องการต่อชะตาทั้งในแง่ของการยอมรับว่า, การต่อชะตาที่ทำกันอยู่นี้เป็นการต่อชะตา, ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา, และควรมีท่าทีในการศึกษาความเป็นมาทั้งรายละเอียดและความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา,รวมถึงในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย, ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาเป็นอย่างยิ่ง.

๖.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาพิธีกรรมการต่อชะตา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา, ที่มีอิทธิพลต่อการพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาในอำเภอหนองวัวซอมาทั้งหมดผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา ที่ยังต้องศึกษาต่อไปในอนาคตซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าจะต้องมีการศึกษากันต่อไปมีดังต่อไปนี้

(๑) การนำไปศึกษาในประเด็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาของอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการความเชื่อ,และรูปแบบของความเชื่อในเรื่องการสะเดาะเคราะห์กับการต่อชะตาเหมือนกัน หรือว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรประเด็นอีกข้อคือการแก้กรรมบางสำนัก ว่าเป็นการต่อชะตาสะเดาะเคราะห์เสริมดวงเป็นอย่างไร

(๒) การนำไปศึกษาในประเด็นการศึกษาความเชื่อองค์ประกอบความเชื่อเรื่องการต่อชะตาตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนากับการสะเดาะเคราะห์ตามความเชื่อของการถือผีแบบโบราณหรือหมอธรรมแบบโบราณ ว่าในบริบทของความเชื่อเดียวกันนั้นมีความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

(๓)การนำไปศึกษาในประเด็นทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการเข้าร่วมพิธีกรรมการต่อชะตาอำเภอหนองวัวซอ ว่าประชาชนในจังหวัดอุดรธานีนั้นมีทัศนคติเช่นไรและมีความคาดหวังอย่างไรกับการเข้าร่วมพิธีกรรมการต่อชะตาในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .**พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ** , ๒๕๐๕ . กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจฬาลงกรณราชวิทยาลัย :, ๒๕๓๕ .

พระไตรปิฎกภาษาไทย .**ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ .

อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฎฐกถา โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ : กรุงเทพมหานคร . ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ขนิษฐา ศรีไพบูลย์. **พฤติกรรมความเชื่อทางศาสนาของนิสิตชาวพุทธในมหาวิทยาลัยของรัฐ.**กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนามหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำลี รักสุทธิ. **วัฒนธรรมประเพณีของดีอีสาน ฮีตสิบสองคลองสิบสี่**.มปป. (เอกสารอัดสำเนา).

สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.**พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ.**การสืบชะตาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา : เนื่องในโอกาสฉลองสถาปนา ๔๐ปี.** คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

สวิง บุญเจิม. **มรดกอีสาน.** อุบลราชธานี : อีสานออฟเซ็ทการพิมพ์, ๒๕๓๑.

พระมหาดวงรัตน์ ฐิตรตโน (กิจประภานนท์). อิทธิพลของธัมมปทัฏฐกถาเรื่องอายุวัฒนกุมารต่อประเพณีสืบชะตาของล้านนา. **วิทยานิพนธ์พระพุทธศาสนามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

การศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุง บ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด
The Study Of The Belief In Worship Of Phradhatu Uppamung Bansrangbu Phosrisawang Sub – District

พระมงคล อคฺคธมฺโม (ดิษฐาเนตร)*
พระครูสุธีคัมภีรญาณ วิ., ผศ. ดร., ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุงของชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด และ (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของการบูชาพระธาตุอุปมุงที่มีต่อชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากการการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับประวัติ ความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์วิธีการพรรณาตามหลักอุปนัย

ผลการศึกษาพบว่า

ความเชื่อการบูชาพระธาตุในพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งเป็น ๒ ด้าน ดังนี้ ๑ด้าน ((๒ณของ พระพุทธเจ้า คุด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลักษณะของความเชื่อการบูชาพระธาตุ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ ๑การสักการะบูชากราบไหว้ สมัยโบราณมีการบูชาพระบรม (ธาตุด้วยเครื่องหอมและข้าวตอกดอกไม้ การสรงพระธาตุด้วยน้ำสะอาด อาจเจือด้วยน้ำหอม ๒ นักษัตร ๑๒สการพระธาตุ การสวดบูชาระลึกคุณ การนมั (

ความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุงของชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ประวัติพระธาตุอุปมุงและการสร้างวัดพระธาตุอุมุง จากประวัติความเป็นมาพระธาตุอุมุง ราวปี พยุคทวาราวดี โดยการนำของพระยาแก้วพรหม ๑๑-๘ .ศ. งเมืองศรีภูมิ เดินทางไปไม่ถึงพรธาตุพนม จึงได้พากันสร้างเป็นสถูป พระธาตุอุปมุง ทาแห่) ซ่อนไว้ใต้ต้นมะขามใหญ่บ้านสร้างบุ จึงได้ซ่อนพระธาตุไว้ในป่ารกทึบ (“อุปมุง” มาจากคำว่า “อูป” และในป่าที่มี “เม่ง” จึงเรียกรวมกันว่า ด้านขนบธรรมเนียม “พระธาตุอุปมุง” สืบทอดต่อกันมานั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เรียกว่า ฮีตสิบสอง ประเพณี ได้คองสิบสี่ ที่จัดทำบุญประจำปีทุกเดือน เรียกว่า ฮีตสิบสอง พิธีกรรมการบูชา พิธีบวงสรวง

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พระธาตุอุปมุง เพื่อเป็นการยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ในชีวิต จุดประสงค์ของการบวงสรวงมีมากมายหลายข้อแล้วแต่จุดประสงค์ของแต่ละบุคคล

คุณค่าของความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุงที่มีต่อบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย คุณค่าด้านรัฐศาสตร์ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือกลุ่มคนในขั้นพื้นฐานต้องมีการแบ่งปันมาเชื่อมให้คนอยู่ร่วมกันสังคม คุณค่าด้านนิติศาสตร์ มีการกำหนดกฎระเบียบข้อปฏิบัติที่ควรประพฤติปฏิบัติตาม ที่ทุกคนควรให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมที่สำคัญ เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณค่าต่อองค์พระธาตุอุปมุง เช่น การจัดประเพณีบุญบั้งไฟ พิธีบวงสรวง และการจัดปฏิบัติธรรมหรือจัดปริวาสกรรม คุณค่าด้านเศรษฐศาสตร์ มีโดยส่วนใหญ่ชุมชนชาวบ้านสร้างบุ จะเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหลักที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ก็มีการหารายได้เสริม คุณค่าด้านจริยศาสตร์ การทำความดีละเว้นความชั่วทำจิตใจให้บริสุทธิ์จากทั้ง ๓ หลัก คือ การกระทำดีทางกาย วาจา และใจ

คำสำคัญ : ความเชื่อ, การบูชา, พระธาตุอุปมุง

Abstract

The three main objectives of this study were (1) to study the sacred relics believe in Theravada Buddhism (2) to study the sacred Upamoong relics believed of Srangboo villagers lining, Pho Si SawangSubdistrict, Phon Thong District, Roi Et Province and (3) to study the value of the sacred Upamoong relics stumbling toward Srangboo villagers lining, Pho Si SawangSubdistrict, Phon Thong District, Roi Et Province. This study is Qualitative Research (Qualitative Research) by collecting information from the target group interview about the history, faith worship relics Upamoong and then the data were analyzed by means of descriptive induction.

The research result founded that

Belief in the sacred relics of Theravada Buddhism can divided into two areas: 1) aspect of gratitude of The Lord Buddha 2) aspect of Buddhist propagation, and the nature of belief, worship relics into two types: 1) devotional worship that Ancient relics are worshiped with incense and flowers popped and relics ablutions with water could be laced with perfume 2) prayer for worship as well as worship the 12 Zodiac

Faith worship the Upamoong relics of Srangboo villagers lining, Pho Si SawangSubdistrict, Phon Thong District, Roi Et Province. Historical Upamoong relics and building Upamoong relics temple warm, according to history of Upamoong relics around year's 8-11 BE, Tawaravadee Era led by Lord KaewBrahmtha, place Sribhoom landscape. He traveled not reach to blessings PhraThattPhanom therefore It has brought together to create a pagoda Upamoong Relics hidden under a large tamarind tree (Srangbu House), then the relics hidden in the dense jungle "Upamoong" aimed at" coming from "Up" and in the wild, "Meng" so collectively as so called "Phra That Upamoong". The traditions aspect has passed down a rich cultural heritage that called "The HeetsipsongKongsibsi-traditions which at the annual merit-called Heetsipsong monthly ritual of worship, ceremony Upamoong relics in order to respect as a great patron of life. The purpose of offering a wide range depending on the purpose of each individual.

The value of faith to worship the Upamoong relics thatch on Srangboo villagers lining, Pho Si SawangSubdistrict, Phon Thong District, Roi Et Province contain valuable in political science, living together as a group and stay together as a group, society or the basic need for people to connect, share a common society, valuable in law defined rules of conduct that should behave accordingly that everyone should pay more attention to the important events as recognition of its value to the Lord Phra That Upamoong such as Bun Bang Fai ceremony, worships and meditation practice or Pariwatkarma, values in Economics most communities Srangboo villagers lining had agriculture as the main occupation passed down from their ancestors, that had to find extra income, Values in ethics to ignore evil, do good, to purify the mind from all three main actions of body, speech and mind good.

Kewords : Belief, worship, relics

๑. บทนำ

การบูชาจึงเกิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบันโดยสังคมไทยเป็นสังคมที่มีขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งล้วนแต่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาที่เป็นความเชื่อ

มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งการบูชาชาเป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้รู้จักบูชากราบไหว้บุคคลที่ควรบูชา สิ่งต่างๆ ที่ควรบูชา เพื่อเป็นการให้รู้คุณค่าของบุคคลหรือสิ่งของที่เราเกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้มองเห็นคุณความดีความสำคัญ และการปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นตามความเหมาะสมได้ด้วยความจริงใจ ทั้งจะก่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีของสังคม ทั้งสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย ดังนั้น การบูชาจึงถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา และเป็นมงคลสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิตของทุกคน[๑] ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ปูชา จ ปูชะนียานำ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมำ แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด[๒] พระพุทธเจ้าก่อนที่จะปรินิพพาน ได้ตรัสถึงเรื่องคนที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชาตลอดจนวิธีการบูชา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ และประชาชนทั่วๆ ไป เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับคนที่ทำการบูชา

การบูชานั้นไม่เพียงเฉพาะบุคลเท่านั้นแต่ยังมีการบูชาพระธาตุเจดีย์ที่ถือว่าเป็นสถานที่ในการบรรจุอัฐิของบุคลที่ควรเคารพบูชา รวมถึงสารีริกธาตุและพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อให้คนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสและศรัทธาได้บูชาสักการะ สมัยพุทธกาลพุทธศาสนิกชนนับถือพระไตรรัตน์ได้แก่พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์เป็นสรณะเท่านั้น ยังไม่ได้มีการสร้างสิ่งสักการะแทนพระพุทธองค์ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว จึงได้มีการสร้างสถูปเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้เป็นที่สักการะบูชา ในมหาปรินิพพานสูตรได้กล่าวถึงพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการสร้างสถูปกับพระอานนท์ว่า พวกเขาพึงปฏิบัติต่อสรีระของพระตถาคต เหมือนอย่างที่พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่งชนเหล่าใดจักยกระเบียบดอกไม้ ของหอม หรือ จุรณ จักอภิวาท หรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน[๓]

ในประเทศไทยมีพระธาตุที่พุทธศาสนิกชนพากันบูชาอยู่เป็นจำนวนมาก ในภาคอีสานตามความเชื่อว่า พระอรหันต์ทั้ง ๔ องค์ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ คือ ๑) พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ๒) พระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย ๓) พระ

---

[๑] พระมหาหมวด สุกฺกธมฺโม, “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๔๗), หน้า ๑.

[๒] ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๙/๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

[๓] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๕/๑๒๕.

ธาตุโพนจิกเวียงงัว จังหวัดหนองคาย ๔) พระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย[๔] เป็นที่สักการะบูชาของพุทธศาสนิกชนในบริเวณนั้น

พระธาตุอุปมุง พระธาตุอุมุงที่มีการเล่าขาน หรือบอกเล่าสืบต่อกันมารุ่นสู่รุ่นสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน เกี่ยวกับที่มา ที่ไปของวัดพระธาตุอุปมุง ราวปี พ.ศ. ๘-๑๑ ได้มีกลุ่มผู้แสวงบุญ เดินทางมาจากเมืองลุ่ม เมืองล่าง (ภาคกลางตอนใต้) เป็นชาวไทยใหญ่ ในยุคทวาราวดี โดยการนำของพระยาแก้วพรหมทาแห่งเมืองศรีภูมิ ได้พากันเดินทางไกล ฝ่าดง พงไพร เพื่อจะไปร่วมดงอุปมุงได้เกิดการเจ็บป่วย ล้มตายจำนวนมาก ด้วยโรค หมาดห่างซึ่งเป็นโรคติดต่อชนิดหนึ่ง เลยจำต้องพักที่ดงอุปมุง แห่งนี้ เป็นเวลานาน จนพระธาตุพนม สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๘

พวกเขาเหล่านั้น เดินทางไปไม่ถึงพรธาตุพนม จึงได้พากันสร้างเป็นสถูป พระธาตุอุปมุง ซ่อนไว้ใต้ต้นมะขามใหญ่ ซึ่งสมัยนั้นเป็นป่ารกร้างมาก พอสร้างเสร็จแล้ว ก็พากันเดินทางกลับบ้านเดิม สร้างด้วยอิฐดินกี่และยางโปง (ดินกี่คือ ดินเผา ยางโปง คือ ยางไม้ จากต้นยางโปง) วัดป่าวัดธาตุอุปมุง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านสร้างบุ ต.โพธิ์ศรีสว่าง อ.โพนทอง จ.ร้อยเอ็ด โดยวัดป่าวัดธาตุอุปมุงห่างจากหมู่บ้านสร้างบุ ประมาณ ๕๐๐ เมตร เป็นวัดที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีอายุประมาณหลายร้อยปี ที่ก่อสร้างขึ้นที่มีพุทธศาสนิกชนสักการะบูชาอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพ สักการะของคนทั่วไป โดยมีความเชื่อว่า พระธาตุอุปมุงเป็นสถูปสร้างโดยพระยาแก้วพรหมทาแห่งเมืองศรีภูมิเพื่อเก็บรักษาอัฐิฝุ่นของพระพุทธเจ้าที่จะนำไปบรรจุที่พระธาตุพนม[๕] ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุอุปมุง ที่บ้านสร้างบุ หมู่ ๓ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุง บ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่จะศึกษาประวัติความเป็นมา ความเชื่อ การบูชา และวิถีชีวิตของชุมชนชาวบ้านสร้างบุและชาวบ้านใกล้เคียง เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในศึกษา การเผยแผ่และปฏิบัติของชุมชนในการบูชาพระธาตุอุปมุงให้ถูกต้องสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุงของชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

---

[๔] พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมาลา), **อุรังคนิทาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : นีลการาการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๙๔.

[๕] สมควร ยอดภักดีและคณะ, “คำบอกเล่าจากบรรพบุรุษ” (รุ่นสู่รุ่นเล่าต่อกันมา) พระธาตุอุปมุง, (ร้อยเอ็ด : ม.ป.พ., ๒๕๕๗), หน้า ๑๒.

๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าของการบูชาพระธาตุอุปมุงที่มีต่อชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุอุปมุง บ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ การรวบรวม ข้อมูลจากที่เกี่ยวกับความเชื่อการบูชาพระธาตุและพระธาตุอุปมุง มี ๒ ส่วน ดังนี้

๑. การศึกษาด้านเอกสาร การเรียบเรียงจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ข้อมูลที่ได้จากที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม

๒. การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษาจากการสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับความเป็นมาและความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสัมภาษณ์ในเชิงลึก โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาและภาษาก่อนนำไปสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมายและเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ มีการจดบันทึกใช้เครื่องบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ กล้องถ่ายรูปนิ่ง และเคลื่อนไหว เป็นเครื่องมือ

๓.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จากการบันทึกเทปและถอดเทปที่บันทึกเสียงไว้ รวมทั้งเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง นำมาเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุงที่มีต่อบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ คุณค่าของพระธาตุอุปมุง จากการศึกษาคุณค่าของพระธาตุอุปมุงที่ผู้วิจัยได้เห็นว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน ดังจะกล่าวในลำดับต่อไป

๔.๑.๑ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ วัดพระธาตุอุปมุง ตั้งอยู่ที่บ้านสร้างบุ หมู่ ๓ ตำบลศรีสว่าง อำเภอ โพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพ สักการะของคนทั่วไปเป็นสถูปสร้างโดยพระยาแก้วพรหมทาแห่งเมืองศรีภูมิเพื่อเก็บรักษาอัฐิฝุ่นของพระพุทธเจ้าที่จะนำไปบรรจุที่พระธาตุพนมต่อมาหลวงปู่สิงห์ทองสร้างพระธาตุฐานสี่เหลี่ยมครอบไว้ แต่ยังไม่เสร็จต่อมาหลวงปู่ทองมาสร้างต่อเติมยอดพระธาตุจนแล้วเสร็จ และในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ พระธาตุได้พัง ถล่มจนถึงปัจจุบัน ยังชำรุดทรุดโทรมยังไม่มีการปรับปรุงซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิมแต่ก็ยังเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป เมื่อศึกษาจะเห็นได้ว่าพระธาตุอุปมุงเป็นสถูปที่บรรจุพระอัฐิฝุ่น ราวปี พ.ศ. ๘-๑๑ ได้มีกลุ่มผู้แสวงบุญเดินทางมาจากเมืองลุ่ม เมืองล่าง เป็นชาวไทยใหญ่ ในยุคทวาราวดี โดยการนำของพระยา

แก้วพรหมทาแห่งเมืองศรีภูมิ ได้พากันเดินทางไกล ฝ่าดง พงไพร เพื่อจะไปร่วมดงอุปมุงได้เกิดการเจ็บป่วย ล้มตายจำนวนมาก ด้วยโรค หมาดห่างซึ่งเป็นโรคติดต่อชนิดหนึ่ง เลยจำต้องพักที่ดงอุปมุง แห่งนี้ เป็นเวลานาน จนพระธาตุพนม สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๘

พวกเขาเหล่านั้น เดินทางไปไม่ถึงพรธาตุพนม จึงได้พากันสร้างเป็นสถูป พระธาตุอุปมุง ซ่อนไว้ใต้ต้นมะขามใหญ่ ซึ่งสมัยนั้นเป็นป่ารกร้างมาก พอสร้างเสร็จแล้ว ก็พากันเดินทางกลับบ้านเดิม สร้างด้วยอิฐดินกี่และยางโปง (ดินกี่คือ ดินเผา ยางโปง คือ ยางไม้ จากต้นยางโปง) วัดป่าวัดธาตุอุปมุง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยวัดป่าวัดธาตุอุปมุงห่างจากหมู่บ้านสร้างบุ คณะเดินทางก็ได้ทราบข่าวจากทางนครพนมว่า พระธาตุพนมได้สร้างเสร็จแล้วจึงได้ซ่อนพระธาตุไว้ในป่าแห่งนี้ ซึ่งเป็นป่ารกทึบ[๕]

๔.๑.๒ คุณค่าด้านพุทธศาสตร์ ประชาชนชาวบ้านสร้างบุและหมู่บ้านที่ใกล้เคียงนอกจากจะมีความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุอุปมุง ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับพระสารีริกธาตุเป็นอัฐิผงที่บรรจุอยู่ในองค์พระธาตุอุปมุงด้วย ซึ่งพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่นั้นเป็นอัฐิผงของพระพุทธเจ้าประชาชนจึงมีความศรัทธาและความเชื่อต่อพระธาตุอุปมุง และพระอัฐิผงของพระพุทธเจ้าที่บรรจุไว้ในองค์พระธาตุนั้น เพราะมีความเชื่อว่า ๑. การได้บูชาพระพุทธเจ้าโดยตรง เพราะเชื่อว่าบุคคลใดมีจิตเลื่อมใสบูชาพระพุทธเจ้าด้วยอามิสบูชา คือการบูชาด้วยดอกไม้ ของหอม ธูป เทียน เป็นต้น ย่อมจะได้เสวยผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้า การกราบไหว้บูชาพระบรมสารีริกธาตุหรือในพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นพุทธานุสสติกรรมฐาน[๖] ๒. การได้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพราะชาวพุทธมีความเชื่อที่ว่า เมื่อมีพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ถือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูชาองค์พระพุทธเจ้า[๗]

๔.๑.๓ คุณค่าด้านพุทธศิลป์ สันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรืออัฐิฝุ่นในระยะเวลาใกล้เคียงกับพระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงงัว ในปัจจุบันมีเพียงพระธาตุโพนจิกเวียงงัวเท่านั้นที่ยังไม่พังทลายลง[๘] สำหรับพระธาตุอุปมุงการพังทลายลงของตัวองค์พระธาตุเกิดขึ้นใกล้เคียงกับพระธาตุพนม จึงไม่สามารถหาหลักฐานที่จะบอกถึงศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมได้ แต่สันนิษฐานว่าพระธาตุอุปมุง เป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปประดิษฐานบนพระธาตุพนม[๙] สถาปัตยกรรมที่สำคัญของพระธาตุอุปมุง คือ เป็นพระ

---

[๕] สมควร ยอดภักดีและคณะ) **“คำบอกเล่าจากบรรพบุรุษ” ,รุ่นสู่รุ่นเล่าต่อกันมาพระธาตุ (,อุปมุง** หน้า ๑๒.๑๓-

[๖] สัมภาษณ์ นายจันทร์ดา สารพัฒน์ วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๕๘.

[๗] สัมภาษณ์ นายทองสุข โนนจารย์ วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๘.

[๘] สัมภาษณ์ นางประณี ศรีหาคุณ วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๘ .

[๙] สัมภาษณ์ นายสม แสงปาก วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๘ .

ธาตุตันก่ออิฐถือปูนทั้งองค์ ส่วนพระธาตุอื่นๆ ส่วนมากจะอัดให้เต็มด้วยดิน สภาพขององค์พระธาตุหักเป็นท่อนๆ และมีส่วนต่างๆ เป็นชิ้นเล็กๆ อยู่ในบริเวณแห่งนั้นจำนวนมาก[๑๐] แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า องค์พระธาตุล้มลงเป็นเวลานาน แต่ยังปรากฏให้เห็นถึงความสมบูรณ์ และความมั่นคงแข็งแรง อาจเป็นเพราะภูมิปัญญาของคนโบราณในเรื่องสถาปัตยกรรม หรืออาจเป็นเพราะความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุก็เป็นได้[๑๑] โดยที่เชื่อว่า สถาปัตยกรรมที่สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชได้ก่อสร้าง “พระธาตุโลกจุฬามณี พระธาตุบังพวน พระธาตุหอแพ พระธาตุเมืองล่าเมืองหนอง พระธาตุศรีโคตตะปอง พระธาตุอิงฮัง พระธาตุพนม และพระธาตุเชิงชุม รูปลักษณะคล้ายกันหมด”[๑๒]

๔.๒ คุณค่าต่อชุมชน คุณค่าที่มีต่อประชาชนชาวบ้านสร้างบุ และชาวบ้านใกล้เคียงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนิน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๒.๑ คุณค่าด้านสังคมศาสตร์ ประชาชนบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด และพื้นที่ใกล้เคียง ตั้งแต่ครั้งอดีตมาจนถึงปัจจุบันนั้น ต่างให้ความสำคัญต่อองค์พระธาตุอุปมุงเป็นอันมาก เพราะเป็นเสมือนตัวแทนองค์พระพุทธเจ้า การได้กระทำสักการบูชาองค์พระธาตุอุปมุง จึงเหมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าต่อหน้าพระพักตร์ แต่สิ่งสำคัญเหนือกว่าการนำดอกไม้ธูปเทียนกราบสักการะพระบรมสารีริกธาตุ ก็คือการได้ระลึกนึกถึงพระพุทธคุณ และพระธรรมคุณ อันจะน้อมนำจิตใจของผู้ที่ระลึกถึงให้มั่นคงในการกระทำความดี เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาซึ่งหากได้ระลึกถึง[๑๓] องค์พระธาตุอุปมุงจึงมีความสำคัญต่อการดำรงวิถีชีวิตของประชาชนชาวบ้านสร้างบุ และชาวบ้านใกล้เคียง

๔.๒.๒ คุณค่าด้านรัฐศาสตร์ มีอิทธิพลของพระพุทธศาสนาชัดเจนมากถึงแม้ว่าจะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมก็ตามในกระบวนการพิธีบวงสรวงและการบูชากราบไหว้องค์พระธาตุอุปมุงเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าและร่วมกันรักษาพื้นที่ธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นมรดกของคนในสังคม ในพิธีกรรมการบวงสรวงและการบูชากราบไหว้เป็นการประสานความร่วมมือร่วมใจแบ่งปันและมีเป้าหมายเดียวกันของพุทธบริษัทเพื่อเป้าหมายหลักคือศรัทธาในอานิสงส์ของการได้มา

---

[๑๐] สัมภาษณ์ พระบุญเกิด ฉนฺทธมฺโม เ ๒๕วันที่ (สุริโย)มษายน ๒๕๕๘.

[๑๑] สัมภาษณ์ พระอัครเดช จิตธมฺโม เพ็งพันธ์ วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๘.

[๑๒] พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต), **ครบรอบ ๙๐ ปี**โรงพิมพ์มิตรไทย : หนองคาย) ,, ๒๕๓๙(, หน้า ๙๑.

[๑๓] ณัฏฐภัทร จันทวิช ,**พระบรมสารีริกธาตุ**กรมศิลปากร : กรุงเทพมหานคร) ,, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

ทำบุญในพิธีกรรมงานนมัสการองค์พระธาตุอุปมุงร่วมกัน ทั้งผู้นำ ผู้ปกครอง และประชาชนมีความสมัครสมานสามัคคีกันเป็นอย่างดี[๑๔]

๔.๒.๓ คุณค่าด้านนิติศาสตร์ การจัดพิธีบวงสรวงองค์พระธาตุอุปมุงนั้นเกิดจากความเชื่อ และความศรัทธาของชาวชาวบ้านประชาชนในบ้านสร้างบุ และพื้นที่ใกล้เคียง มีการกำหนดกฎระเบียบข้อปฏิบัติที่ควรประพฤติปฏิบัติตาม ที่ทุกคนควรให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมที่สำคัญ เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณค่าต่อองค์พระธาตุอุปมุง เช่น การจัดประเพณีบุญบั้งไฟ พิธีบวงสรวง และการจัดปฏิบัติธรรม หรือจัดปริวาสกรรม เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ดีที่เกิดผลต่อสังคมในชุมชนอย่างมากนั่นก็คือการสร้างความสมัครสมานสามัคคีต่อชุมชน นับตั้งแต่เมื่อฤดูกาลแห่งการทำบุญใกล้จะมาถึง ชาวบ้านทุกคนก็จะมีการเตรียมตัวตั้งแต่เนิ่นๆ เพราะถือว่าเป็นการพักผ่อนจากการทำงาน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะได้ฟังเทศน์ฟังธรรม คนหนุ่มสาวที่อยู่ไกลบ้านก็จะเตรียมตัวลางานเพื่อกลับบ้านมาร่วมงาน และถือโอกาสอันดีนี้กลับมาเยี่ยมบ้านและขอพรจากองค์พระธาตุอุปมุงให้กิจการงานเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า[๑๕]

๔.๒.๔ คุณค่าด้านเศรษฐศาสตร์ องค์พระธาตุอุปมุงเป็นพุทธสถานที่สำคัญของชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้บอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่ามีผู้คนอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาเป็นเวลาช้านาน ได้รับเอาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเวลานับศตวรรษ ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งที่ควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ในแต่ละปีก็จะมีผู้คนจากที่ต่างเดินทางมาเคารพสักการะพระธาตุเป็นจำนวนมาก สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะคนที่มาไหว้พระธาตุ จะซื้อหาของฝากจับจ่ายใช้สอยกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งนับว่าสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ไม่น้อยเลยทีเดียว[๑๖]

๔.๓ คุณค่าด้านบุคคล คุณค่าด้านบุคคลที่กล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลอันเกิดจากความเชื่อความศรัทธา และการประพฤติปฏิบัติดังนี้

๔.๓.๑ คุณค่าด้านจิตใจ มนุษย์มีความต้องการที่พึ่งอันประเสริฐ จึงทำให้มนุษย์นอกจากอาศัยการพึ่งพาคนอื่น ทรัพย์สิน ความรู้ กำลังความคิด และพลังอำนาจจากคนอื่น ยังต้องมองหาที่พึ่งอะไรบางอย่างที่อาจจะเป็นที่พึ่งซึ่งพิเศษ สามารถทำได้มากกว่ากฎเกณฑ์ของธรรมชาติและมักพบเจอกันโดยปกติ ซึ่งได้แก่ ที่พึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย[๑๗] องค์พระธาตุอุป

---

[๑๔] สัมภาษณ์ คุณพ่อเนา อนันตภักดิ์ วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๘.

[๑๕] สัมภาษณ์ นางทองม้วน สุริโย วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๘.

[๑๖] สัมภาษณ์ นายชาตรี อนันตภักดี วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๘.

[๑๗] แสง จันทร์งาม, ศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๗.

มุงที่พังทลายลงในปัจจุบัน เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นศูนย์รวมจิตใจขอประชาชนชาวบ้านและผู้ที่เดินทางผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด มักพบเห็นสิ่งอัศจรรย์ปรากฏอยู่เสมอ[๑๘]

๔.๓.๒ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในทุกขั้นตอนเป็นการถ่ายทอดปรัชญาความเชื่อลงไปในพิธีกรรมเพื่อเป็นแนวทางที่จะได้ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าศาสนพิธีต่างๆ พิธีกรรมจึงเกิดขึ้นหลังจากที่มีศาสนาแล้วเป็นการสร้างโอกาสในการแสดงธรรมของพุทธองค์ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่มีคนหมู่มากมารวมกันประกอบกิจกรรมอย่างเดียวกันเหตุที่มีพิธีกรรมนั้นเพราะเนื่องมาจากหัวใจของพุทธศาสนาคือ การดำเนินชีวิตของประชาชนชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด และใกล้เคียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตดังมีปรากฏพอสรุปได้ดังนี้การประพฤติธรรมพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้การประพฤติในกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายสุจริต ๓ วจีสุจริต ๔ มโนสุจริต ๓ ชื่อการว่าประพฤติธรรม[๑๙]

๕. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุง บ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาความเชื่อการบูชา (๑) เพื่อศึกษาความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุงของ (๒) พระธาตุในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อศึกษา (๓) ชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด และคุณค่าของการบูชาพระธาตุอุปมุงที่มีต่อชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ)Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากการการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับประวัติ ความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์วิธีการพรรณาตามหลักอุปนัย

๕ชาพระธาตุในพระพุทธศาสนาเถรวาท ความเชื่อและการบูชา ความเชื่อการบู ๑. หมายถึง ความเชื่อคือการยอมรับอันเกิดในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม และความยึดถือของตน ความเชื่อการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งเป็น ๒ สมัย คือ ในสมัยอดีต และในสมัยปัจจุบัน ความเชื่อการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งเป็น ๒ ด้าน ดังนี้ ๑ด้านคุณของพระพุทธเจ้า ((๒พระพุทธเจ้า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในสังคม ลักษณะของความเชื่อการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ ๑ (๒การสักการะบูชากราบไหว้ (การสวดบูชาระลึกคุณ

---

[๑๘] สัมภาษณ์ คุณแม่นา บุรวัตร วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๕๘.

[๑๙] สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมาดร วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๕๘.

๕ความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุงของชาวบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง ๒. อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ประวัติพระธาตุอุปมุงและการสร้างวัดพระธาตุอุมุง จากประวัติความเป็นมาพระธาตุอุมุง ราวปี พได้มีกลุ่มผู้แสวงบุญ เดินทางมาจากเมือง ๑๑-๘ .ศ.) ลุ่ม เมืองล่างภาคกลางตอนใต้เป็นชาวไทยใหญ่ ในยุคทวาราวดี โดยการนำของพระยา (แก้วพรหมทาแห่งเมืองศรีภูมิ เดินทางไปไม่ถึงพรธาตุพนม จึงได้พากันสร้างเป็นสถูป พระธาตุอุปมุง ซ่อนไว้ใต้ต้นมะขามใหญ่ เมื่อมาถึงสถานที่แห่งนี้ พระธาตุพนมได้ (บ้านสร้างบุ) สร้างเสร็จแล้วจึงได้ซ่อนพระธาตุไว้ในป่าแห่งนี้ ซึ่งเป็นป่ารกทึบ คำว่า“อุปมุง” มีที่มาว่าเมื่อก่อนเพระธาตุเป็นแค่ “อูป” เล่ากันว่าในดงแห่งนี้มี “เม่ง” เรื่องราวของสถานที่ตั้งและเขตพื้นที่ของประวัติความเป็นมา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่ชาวบ้านสร้าวบุและพื้นที่ใกล้เคียง ได้สืบทอดต่อกันมานั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งประกอบด้วยจารีตประเพณีสิบสองอย่างในสิบสองเดือน พิธีกรรมการบูชาพระธาตุอุปมุง พิธีบวงสรวงพระธาตุอุปมุง

๕คุณค่าของความเชื่อการบูชาพระธาตุอุปมุงที่มีต่อบ้านสร้างบุ ตำบลโพธิ์ศรี ๓. สว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพ สักการะของคนทั่วไปเป็นสถูปสร้างโดยพระยาแก้วพรหมทาแห่งเมืองศรีภูมิเพื่อเก็บรักษาอัฐิฝุ่นของพระพุทธเจ้าที่จะนำไปบรรจุที่พระธาตุพนมต่อมาหลวงปู่สิงห์ทองสร้างพระธาตุฐานสี่เหลี่ยมครอบไว้ โดยมีความเชื่อที่ว่าพระธาตุอุปมุงเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชสร้าง คุณค่าด้านพุทธศาสตร์ คุณค่าต่อชุมชน ในด้านสังคมศาสตร์ คุณค่าด้านรัฐศาสตร์ คุณค่าด้านนิติศาสตร์ คุณค่าด้านเศรษฐศาสตร์ คุณค่าด้านจริยศาสตร์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี.** ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ. ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร .**พระบรมสารีริกธาตุ.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙.

ณัฏฐภัทร จันทวิช. **พระบรมสารีริกธาตุ.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๙.

พระธรรมไตรโลกาจารย์ .(รักษ์ เรวโต) **ครบรอบ ๙๐ ปี.** หนองคาย โรงพิมพ์มิตรไทย :, ๒๕๓๙.

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมาลา). **อุรังคนิทาน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : นีลการาการพิมพ์, ๒๕๓๐.

พระอริยานุวัตร เขมาจารีเถระ. **คติความเชื่อของชาวอีสาน.**พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

สมควร ยอดภักดีและคณะ**) "คำบอกเล่าจากบรรพบุรุษ" .รุ่นสู่รุ่นเล่าต่อกันมาพระธาตุ (อุปมุง .**ร้อยเอ็ด : ม.พ.ป., ๒๕๕๗.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช :, ๒๕๓๑.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานวิจัย :

พระมหาหมวด สุกฺกธมฺโม."การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพระพุทธศาสนา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

การศึกษาการใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ของชาวพุทธบ้านน้ำซึม ตำบลหนองแวงอำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

A Study Of Four Satipatthãna Appication For The Life Quality Development Of Namsem Buddhists Nongwaeng Sub-District, Namsom District, Udonthani Province

พระสมฤทธิ์ ฉนฺทจิตฺโต [*](พนมทิพย์)
ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น[**]

บทคัดย่อ

หลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนาเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อตนเองและมีตนเองเป็นที่ตั้งแห่งกรรมฐาน กล่าวคือเมื่อบุคคลรู้จักการพัฒนาตนเองให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมแล้วย่อมได้รับประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในอนาคต

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ของชาวพุทธบ้านน้ำซึมนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาใน ๔ ด้าน คือ เพื่อสร้างด้านกายในด้านกายนี้ เป็นการปฏิบัติ (๑) ร่างกายให้เกิดความแข็งแรง และห่างไกลจากโรคภัยต่างๆ ทั้งยังเป็นแนวทางการปฏิบัติที่) เหมาะกับคนทุกเพศทุกวัย๒ด้านจิตในด้านนี้พบว่าเป็นการประยุกต์เพื่อพัฒนาจิตให้ (เหมาะแก่การงานและการสร้างขวัญกำลังใจให้เกิดความเข้มแข็ง พัฒนาตนเองให้ห่างไกล ด้านเศรษฐกิจชาวพุทธบ้านน้ำซึมได้นำหลักของสติมาประยุกต์ใช้ใน (๓) ขต่างๆจากอบายมุ การประกอบอาชีพ เพื่อให้การงานที่ทำเกิดประสบความสำเร็จและลดปัญหาอุปสรรคทั้งยัง เป็นการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนฐานของความพอดี ไม่แสวงหาในสิ่งซึ่งก่อให้เกิดโทษ และ (๔) งที่ความสามัคคีของชุมชน ด้วยกิจกรรมต่างๆ เป็นการร่วมมือกันอันด้านสังคม ในด้านนี้มุ่ เป็นไปเพื่อประโยชน์ตนเองและประโยชน์ที่จะเกิดแก่สังคม โดยการประยุกต์หลักของสติเป็น สำคัญ เพราะบุคคลผู้มีสติอยู่ทุกขณะย่อมก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาล

คำสำคัญ : หลักสติปัฏฐาน ๔, พัฒนาคุณภาพชีวิต

๑. บทนำ

ในสังคมยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ จึงมีส่วนทำให้วิถีชีวิตและจิตใจของผู้คนไวต่อการสัมผัสกับความทุกข์และยากที่จะได้สัมผัส

---

[*] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[**] อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

กับสันติสุขอย่างแท้จริงเพราะแม้นว่าวิทยาการจะสาดส่องโลกให้สว่างไสวมีวัตถุเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากเพียงใดก็ตามหากว่าด้านจิตใจของคนเราไม่ได้รับการอบรมพัฒนาควบคู่ไปด้วยก็ยิ่งจะทำให้สังคมของเราระคนไปด้วยความทุกข์มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในทุกซอกมุมของโลกและมีปัญหานานัปการตามมาดังคำกล่าวที่ว่า“พัฒนาอะไรก็ติดถ้าจิตไม่พัฒนา” ดังนั้นการพัฒนาด้านจิตใจจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งแก่ทุกคนทุกสังคมที่ควรตระหนักรู้และให้ความใส่ใจแล้วน้อมนำไปปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น

ในการพัฒนาจิตใจให้บรรลุสันติสุขเพื่อชีวิตที่ดีงามตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือการศึกษาหลักธรรมจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและน้อมนำหลักธรรมนั้นๆไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะเรื่องการฝึกเจริญสติทั้งตามหลักสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานซึ่งเป็นมรรควิถีที่ฝึกอบรมเป็นพื้นฐานอย่างมั่นคงดีแล้วย่อมส่งผลให้ผู้ฝึกปฏิบัติเกิดการพัฒนาทั้งด้านร่างกายจิตใจและปัญญาตามลำดับอันเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความสุขสงบการรู้แจ้งอิสรภาพและบรรลุถึงบรมสุขอย่างแท้จริงอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาการเจริญสติในทางพระพุทธศาสนานั้นจะยึดหลักการตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งถือว่าเป็นทางสายตรงและเป็นทางสายเอกที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่จุดหมายสูงสุดคือความหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงได้ดังพระพุทธพจน์ว่า“ภิกษุทั้งหลายทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะเพื่อดับทุกข์และโทมนัสเพื่อบรรลุญายธรรมเพื่อทำให้แจ้งนิพพานทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ”[๑]

นอกจากนั้นการฝึกเจริญสติตามหลักอานาปานสติก็เป็นวิธีการเจริญสติอีกอย่างหนึ่งที่นิยมฝึกปฏิบัติกันเป็นส่วนมากและพระพุทธองค์ก็ทรงสรรเสริญมากทรงสนับสนุนบ่อยครั้งให้ภิกษุทั้งหลายฝึกปฏิบัติเพราะแม้แต่พระพุทธองค์เองก็ทรงใช้อานาปานสตินี้เป็นวิหารธรรมทั้งก่อนและหลังการตรัสรู้ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุเหล่าใดเป็นพระเสขะยังไม่บรรลุอรหัตตผลย่อมปรารถนาธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่อานาปานสติสมาธิที่ภิกษุเหลานั้นเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปอาสวะส่วนภิกษุเหล่าใดเป็นอรหันตขีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้วบรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้วสิ้นภวสังโยชน์หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบอานาปานสติสมาธิที่ภิกษุเหล่านั้นเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในขณะปัจจุบันและเพื่อมีสติมีสัมปชัญญะ”[๒]

ชาวพุทธในชุมชนบ้านน้ำซึม ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานีเป็นชุมชนที่นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธเป็นพื้นฐานใน

---

[๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

[๒] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/ ๙๘๗/๔๖๙-๔๗๐.

การดำเนินชีวิต มีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ซึ่งหมายถึง ทาน ศีล ภาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตามหลักสติปัฏบาน ๔ ต่อการพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในชุมชนบ้านน้ำซึม ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

ดังนั้นผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาว่า ชาวบ้านชุมชนน้ำซึม ได้นำหลักสติปัฏฐาน ๔ นำหลักคำสอนเกี่ยวกับเรื่องสติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างไร สติมีประโยชน์และสามารถจะนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริงหรือไม่ และสตินั้นหากนำมาใช้ก็จะเกิดคุณและประโยชน์แก่ผู้นั้นมากน้อยเพียงใด สติจึงนับว่าเป็นหลักธรรมที่ดีที่สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาสังคมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) เพื่อศึกษาหลักสติปัฏฐาน๔ที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ของชาวพุทธบ้านน้ำซึม ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

๓) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ในการพัฒนาชีวิตของชาวพุทธบ้านน้ำซึม ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเน้นการศึกษาวิเคราะห์วิจัยข้อมูล ด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยเฉพาะในพระสุตตันตปิฎก อรรถกถา หนังสือตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีขั้นตอนการวิจัย โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ในส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องด้วยยเรื่องสติ ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,CD ROM พระไตรปิฎกภาษาไทย ภาษาบาลี และหนังสือ ตำรา เอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งงานวิจัย ตลอดทั้งเอกสารและหนังสือตำราอื่นๆ ที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย

๓. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นพระสงฆ์ระดับสังฆาธิการ นักวิชาการ และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ในการพัฒนาชีวิตของชาวพุทธในชุมชนบ้านน้ำซึม ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานีจำนวน ๓๑ รูป/คน ได้แก่

๑. พระสงฆ์ระดับสังฆาธิการ จำนวน ๓ รูป
๒. ผู้นำชุมชน จำนวน ๓ คน
๓. นักวิชาการศาสนา จำนวน ๓ คน
๔. ผู้นำชุมชน จำนวน ๒ คน
๕. ชาวพุทธในชุมชนบ้านน้ำซึม จำนวน ๒๐ คน

นำวิเคราะห์ข้อมูล หลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์สติเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษาวิเคราะห์ แยกแยะประเด็น และอธิบายตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบ สรุปผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นว่าด้วยการศึกสติเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร เพื่อนำเสนอรายงานผลการวิจัยในครั้งนี้ ในรูปแบบพรรณนาต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

วิปัสสนากัมมัฏฐานหมายถึง วิธีการฝึกฝนพัฒนาปัญญา อาศัยสมมติบัญญัติเป็นฐานเพื่อเข้าถึงปรมัตถ์เป็นอารมณ์ มี ๖ หมวด หรือเรียกว่าวิปัสสนาภูมิ มีขันธ์ ๕ เป็นต้น เมื่อกล่าวโดยองค์รวมก็คือสติปัฏฐานสูตรนั่นเอง ที่เป็นแนวท”างแห่งการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นทั้งสมถะและวิปัสสนาอยู่ในตัวาวนา ที่เป็นมรรควิถีหรือมรรคภ “ ผู้ใฝ่ความหลุดพ้นพึงสำเหนียกมรรคปฏิปทาที่ให้ถึงความดับทุกข์ เปรียบเหมือนแพที่อาศัยข้ามห้วงน้ำใหญ่ กล่าวคือ โอฆะ ทางที่ให้ถึง อสังขตธรรม เพื่อทำให้แจ้งอรหัตผลกล่าวคือ ธรรมอันเกษมจากโยคะ เพื่อละราคะ โทสะ โมหะ กำหนดรู้ทุกข์ทำให้เกิดความโล่งเบา รู้และดับเวทนา ๓ ละกิเลสอาสวะ อวิชชาตัณหาอุปาทานรู้สภาวะทุกข์รู้กาย เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน คือ ความบริสุทธิ์แห่งพรหมจรรย์ในทางพระพุทธศาสนา

สติปัฏฐาน๔หมายถึงหลักการและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อการดับทุกข์เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานโดยใช้ความเพียรสัมปชัญญะสติพิจารณากายเวทนาจิต ธรรม กำหนดรู้ในทุกอิริยาบถที่กำลังกระทำในปัจจุบันรู้ทันอารมณ์ต่างๆที่กำเกิดขึ้นอยู่เนืองๆเพื่อพินิจพิจารณาให้รู้แจ้งในรูปนามตามความเป็นจริงจากการศึกษาสติปัฏฐานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในพระไตรปิฎกพบว่าสติปัฏฐานปรากฏอยู่ในหลายแห่งและทรงแสดงหลายรูปแบบหลายลักษณะมีปรากฏอยู่ในปิฎกทั้งสามคือพระวินัยปิฎกพระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกและมีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมาย สติปัฏฐาน ไว้ดังนี้

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ)พระมหาเถระฝ่ายวิปัสสนาแห่งสหภาพเมียนม่าอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงความหมายของสติปัฏฐานไว้ว่า “สติปัฏฐานมาจากสติคือการระลึกรู้ปัฏฐานคือเข้าไปตั้งไว้สติปัฏฐานจึงหมายถึงการระลึกรู้ที่เข้าไปตั้งไว้ในกองรูป (กาย) เวทนา

จิตและสภาวธรรมอีกนัยหนึ่งหมายถึงการระลึกรู้อย่างมั่นคงในกายเวทนาจิตและสภาวธรรม”[๓]

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมให้ความหมาย สติปัฏฐาน๔ว่าสติปัฏฐานคือที่ตั้งของสติการตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงโดยให้ความหมายในแต่ละหมวดดังนี้

๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐานการตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงกายไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขาจำแนกวิธีปฏิบัติไว้หลายอย่างคืออานาปานสติกำหนดลมหายใจอิริยาบถกำหนดรู้ทันอิริยาบถสัมปชัญญะสร้างสัมปชัญญะในการกระทำความเคลื่อนไหวทุกอย่างปฏิกูลมนสิการพิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประชุมเข้าเป็นร่างกายนี้ธาตุมนสิการพิจารณาเห็นร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่างๆนวสีวถิกาพิจารณาซากศพในสภาพต่างๆอันแปลกกันไปใน๙ระยะเวลาให้เห็นคติธรรมดาของร่างกายของผู้อื่นเช่นใดของตนก็จักเป็นเช่นนั้น

๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานการตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนาไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขาคือมีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขก็ดีทุกข์ก็ดีเฉยๆก็ดีทั้งที่เป็นสามิสและเป็นนิรามิสตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ

๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานการตั้งสติกำหนดพิจารณาจิตให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิตไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขาคือมีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะไม่มีราคะมีโทสะไม่มีโทสะมีโมหะไม่มีโมหะเศร้าหมองหรือผ่องแผ้วฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิอย่างไรๆตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานการตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรมไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขาคือมีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดธรรมทั้งหลายอันได้แก่นิวรณ์๕ขันธ์๕อายตนะ๑๒โพชฌงค์๗อริยสัจ๔ว่าคืออะไรเป็นอย่างไรมีในตนหรือไม่เกิดขึ้นเจริญบริบูรณ์และดับไปได้อย่างไรตามที่เป็นจริง[๔]

ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ในที่นี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึงหลักธรรมที่มีความสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติพึ่งนำมาใช้ในขณะปฏิบัติ เช่น หลักศรัทธา อันเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างหรือก่อให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ปฏิบัติ หลักวิริยะ แปลว่า ความเพียร อันเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในการปฏิบัติ เพราะเมื่อบุคคลขาดซึ่งความเพียรแล้วย่อมกระทำการใดๆ ไม่สำเร็จได้ หลักอินทรีย์๕อินทรีย์คือธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน หลักพละ ๕ หมวดนี้เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง ธรรมอันเป็นกำลังที่

---

[๓] พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ(, **มหาสติปัฏฐานสูตร,** แปลและเรียบเรียงโดยพระคันธสาราภิวงศ์, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙),หน้า๒๔.

[๔] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่๓๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๙), หน้า๑๘๒.

เกื้อหนุนแก่อริยมรรค โพชฌงค์๗คือธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ซึงหลักธรรมดังกล่าวมานี้ย่อมเกื้อหนุนต่อพระโยคีผู้ปฏิบัติ ในการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ นั้นพระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงการพิจารณาเห็นชัดในความเป็นมนุษย์ และทรงแสดงทางแห่งการหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสารว่า ภิกษุทั้งหลายทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์เพื่อล่วงโสกะและ” ญายธรรมเพื่อทำให้แจ้งนิพพานทางนี้คือสติปัฏฐานปริเทวะเพื่อดับทุกข์และโทมนัสเพื่อบรรลุประการ นั่นเอง๔

การพัฒนาหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่อยากเห็นสิ่งดีๆ เกิดขึ้นในสังคมของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้นที่เราเรียกกันว่า “การพัฒนา” (Development) หรืออาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่าคือกระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนโดยต่อเนื่องภายใต้คำจำกัดความดังกล่าวเนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนาจึงอยู่ที่ความสามารถของคนส่วนใหญ่ส่วนกลไกหรือกระบวนการนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงานนอกจากนั้นการดำเนินงานควรจะต้องให้ผลได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นที่จะต้องเป็นกระบวนการระยะยาวและจากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่ามีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายท่านดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่าคุณภาพชีวิตแปลว่าลักษณะของชีวิตที่มีคุณภาพหรือคุณสมบัติของชีวิตที่ดีหรือสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีคุณภาพหมายถึงองค์ประกอบและลักษณะต่างๆที่แสดงถึงสภาพของชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยดีเป็นส่วนร่วมที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันสังคม และธรรมชาติมีความพร้อมและสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้เจริญงอกงามสู่ความสันติสุขและอิสรภาพสมบูรณ์[๕]

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายคำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทยเป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่าการทำให้เจริญซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคมเพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโต[๖]

วิทยากรเชียงกูล ได้ให้ความหมาย การพัฒนา ไว้ว่าคือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นคือมีอาหารที่มีคุณค่ากินมีสุขภาพดีขึ้นทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตมีงานทำเดินทางไปมาติดต่อสื่อสารกันได้ทางใดทางหนึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ครอบครัวเพื่อนบ้านและสิ่งแวดล้อม[๗]

การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตที่มีการพัฒนาด้วยหลักธรรมคือสติมีประโยชน์ต่อชีวิต สามารถนำไปสู่ความเจริญได้ หากได้นำสติเอาไปใช้ย่อมเกิดประโยชน์ต่อ

---

[๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน : พุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

[๖] ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

[๗] วิทยากรเชียงกูล, **เพื่อศตวรรษที่๒๑,** (กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

การดำรงชีพ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์หลักคือความหลุดพ้น ใ (นิพพาน)นการพัฒนานั้นมีการพัฒนาอยู่สองส่วนคือกายกับจิต การพัฒนากายให้สอดคล้องกับธรรมชาติตามความเป็นจริง เป็นการพัฒนาในระดับโลกียะ และการพัฒนาทางด้านจิตเพื่อการเข้าใจความเป็นจริงของโลกตามหลักคำสอนมีอริยสัจ ๔ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการหรือวิธีการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสนา คือการพัฒนากายด้วยศีลเป็นเบื้องต้น พัฒนาจิตด้วยสมาธิจนเกิดปัญญาเป็นท่ามกลางและที่สุด การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา แบ่งการพัฒนาออกเป็น ๒ ขั้น เพื่อความเหมาะสมแก่สติปัญญาของผู้ปฏิบัติตาม คือ ขั้นโลกียธรรม เป็นหลักการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความผาสุกในรูปแบบของพระอริยบุคคล คือการดำเนินชีวิตที่ดีแต่ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอีก จนกว่าจะได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นสูงสุด คือขั้นโลกุตตระธรรมอันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อเข้าสู่พระนิพพาน ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดและวัตถุประสงค์หลักตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การเจริญสติปัฏฐานเป็นวิธีการเฉพาะในพระพุทธศาสนาและเป็นทางเดียวที่จะก้าวสู่ปัญญาขั้นสูงสุดได้เพราะการฝึกนี้ต้องใช้ทั้งความเพียรต้องมีทั้งสติและสัมปชัญญะแม้จะต้องใช้เวลาถึง๗ปี๗เดือนหรือ๗วันก็สามารถบรรลุอรหัตผลหรืออนาคามิผลได้เพราะทางนี้ต้องไปคนเดียวการฝึกเพื่อพัฒนาตนนั้นต้องเริ่มมาจากภายในตนพระพุทธองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางให้เท่านั้นดังพุทธพจน์ที่ว่าเธอทั้งหลายทำความเพียรเองเถิดตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอก” พระพุทธ“เท่านั้นผู้บำเพ็ญภาวนาดำเนินตามทางนี้แล้วเพ่งพินิจอยู่จักพ้นจากเครื่องผูกมารได้ยทอองค์ได้ถ่าดหลักในการเจริญมหาสติปัฏฐาน๔มีขั้นตอนในการฝึกปฏิบัติดังนี้

๑พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ด้วยการมีสติพิจารณาลมหายใจเข้าออกมีสติรู้ (อิริยาบถใหญ่คือเดินยืนนั่งนอนมีสัมปชัญญะในการเคลื่อนไหวการก้าวไปการถอยกลับการบาแลดูการเหลียวดูการคู้เข้าการเหยียดออกการครองสังฆาฏิบาตรจีวรการฉันการเคี้ยวการดื่มการลิ้มการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะทำความรู้สึกตัวในการเดินการยืนการนั่งการนอนการตื่นการพูดการนิ่ง

๒“เราเสวยสุขเวทนา”พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเมื่อเสวยสุขเวทนาก็รู้ชัดว่า (กขเมื่อเสวยอทุ “เราเสวยทุกขเวทนา”เมื่อเสวยทุกขเวทนาก็รู้ชัดว่ามสุขเวทนาก็รู้ชัดว่าเรา” “เสวยอทุกขมสุขเวทนา

๓“จิตมีราคะ”พิจารณาเห็นจิตในจิตจิตมีราคะก็รู้ชัดว่า (” จิตปราศจากราคะก็รู้ชัดว่าจิต”จิตปราศจากโทสะก็รู้ชัดว่า“จิตมีโทสะ”จิตมีโทสะก็รู้ชัดว่า“จิตปราศจากราคะ” โมหจิตปราศจาก“จิตมีโมหะ”จิตมีโมหะก็รู้ชัดว่า“ปราศจากโทสะะก็รู้ชัดว่าจิตปราศจาก” “โมหะ

๔ความพอใจใน)อยู่เมื่อกามฉันทะ๕พิจารณาเห็นธรรมทั้งหลายในธรรมคือนิวรณ์ (ความ)เมื่ออุทธัจจกุกกุจจะ(ความหดหู่เซื่องซึม)เมื่อถีนมิทธะ(ความคิดร้าย)เมื่อพยาบาท(กาม

ฟุ้งซ่านและร้อนใจ๕นิวรณ์”ก็รู้ชัดว่านี้ภายในมีอยู่๕นิวรณ์(ความลังเลสงสัย)เมื่อวิจิกิจฉา(ไม่มีอยู่เห็นธรรมในธรรมทั้งหลายคือ๕ไม่มีอยู่ก็รู้ชัดว่านิวรณ์๕เมื่อนิวรณ์“ภายในของเรามีอยู่ ๖อยู่เห็นธรรมในธรรมทั้งหลายคืออายตนะภายใน๕เห็นความเกิดและดับของอุปาทานขันธ์ และอายตนะภายนอก๖อยู่เห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ โพชฌงค์๗อยู่เห็นธรรมในธรรม ทั้งหลายคืออริยสัจ ๔ อยู่

การพัฒนากายตามแนวพระพุทธศาสนาได้ว่า การควบคุมกายและพัฒนาให้ยิ่งๆ ขึ้นนั้นโดยอาศัยหลักมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เริ่มต้นจากกายเป็นเบื้องต้น แล้วค่อย พัฒนาหรือยกระดับเข้าสู่กระบวนการพัฒนาทางด้านจิตใจ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการ พัฒนาตามแนวทางที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาต่อไปส่วนการพัฒนาเวทนานั้นเป็นหลักการ เข้าใจสภาวะอันเกิดขึ้นทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ว่าเป็นสักแต่ว่าความรู้สึกที่ผ่านเข้ามากระทบ ไม่ว่าจะ เป็นเวทนาที่เป็นสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ เป็นการทำความเข้าใจในสภาวะอันเป็นไปตาม หลักของไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ในการพัฒนาในด้านเวทนานี้ก็ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ตัวบุคคล สำหรับการต่อสู้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นคนสู้การงานทั้งหนักและเบา ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เข้ามากับทบ เป็นต้นการพัฒนา คุณภาพชีวิตตามหลักกายานุปัสสนาและเวทนานุปัสสนา เป็นการพัฒนาในด้านร่างกายหรือ การพัฒนาภายนอกเป็นหลัก ส่วนหลักจิตตานุปัสสนาและธัมมานุปัสสนานั้นเป็นการพัฒนา ภายใน กล่าวคือการพัฒนาจิตหมายถึงการฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็งสามารถต่อสู้กับ ความรู้สึกฝ่ายอกุศลหรือบาปทางใจได้ได้แก่การทำใจให้เกิดความสำรวมด้วยดีเพราะเมื่อ จิตใจสำรวมดีแล้วสามารถเอาชนะพ้นจากเครื่องผูกของมารคือกามคุณทั้งหลายได้เพราะ บุคคลที่สำรวมจิตซึ่งมีธรรมชาติเที่ยวไปไกลเที่ยวไปดวงเดียวไม่มีรูปร่างอาศัยอยู่ในถ้ำย่อมจัก สามารถพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้และถ้าบุคคลมีจิตใจไม่มั่นคงก็จะมีปัญญาไม่สมบูรณ์ไม่ ศรัทธาคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่อาจพัฒนาจิตใจให้ดีงามได้การพัฒนาปัญญาถือเป็น จุดเริ่มต้นของการพัฒนาทั้งหมด เพราะการที่บุคคลมีปัญญาเข้าใจท่องแท้ตามแนวทางการ ดำเนินชีวิตแล้ว การพัฒนาในด้านอื่นๆ ก็ย่อมเป็นไปโดยอัตโนมัติ กล่าวคือเมื่อบุคคลมี ปัญญาที่ถูกต้อง แล้วน้อมนำหลักคำสอนไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (สัมมาทิฏฐิ) แล้ว ก็เป็นอันว่าได้เข้าสู่แนวทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นหรือเป้าหมายสูงสุดของการดำเนิน ชีวิตนั้นเอง

บริบทของชุมชนบ้านน้ำซึม ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

ตำบลหนองแวง เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอน้ำโสม มีจำนวน หมู่บ้านทั้งสิ้น ๑๒ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านหนองแวง หมู่ ๒ บ้านน้ำซึม หมู่ ๓ บ้านนาเก็น หมู่ ๔ บ้านนาซึมน้อย หมู่ ๕ บ้านโคกสะอาด หมู่ ๖ บ้านสาครพัฒนา หมู่ ๗ บ้านสามเหลี่ยม พัฒนา หมู่ ๘ บ้านนาเก็นน้อย หมู่ ๙ บ้านโสมสะอาด หมู่ ๑๐ บ้านนาซึมกลาง หมู่ ๑๑ บ้าน นาเก็นใหม่ หมู่ ๑๒ บ้านหนองแวงน้อยจำนวนประชากรทั้งหมดจำแนกดังนี้ ชาย ๔ ๐๐๘,

ครัวเรื ๙๖๒,๑คน จำนวนครัวเรือน ๐๒๓,๘คน รวม ๐๑๕,๔คน หญิง อน อาชีพหลักของราษฎร คือ การทำการเกษตรกรรมร้อยละ ๙๐ เปอร์เซ็นต์ ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ปลูกมัน สำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย ยางพารา ไร่ส้ม มะขามหวาน

การประยุกต์หลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านน้ำซึม

เป็นการนำหลักปฏิบัติทั้ง ๔ หมวดมาประยุกต์ให้เหมาะสมแก่การงานและสภาวะแห่งบุคคล ซึ่งในการนำมาปฏิบัตินี้จะพบว่าเป็นการนำบางหมวดเท่านั้นเพื่อให้เหมาะแก่สถานะแห่งตน เช่นในหมวดกายานุปัสสนา กลุ่มที่นำมาใช้มากที่สุดคือผู้สูงอายุ เป็นการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาทางด้านกายภาพเป็นสำคัญ ส่วนวัยกลางคนจะมุ่งที่การพัฒนาในด้านจิตใจเป็นประการแรก เพราะยังอยู่ในวัยของการประกอบอาชีพ เป็นการพัฒนาสติเพื่อให้เหมาะแก่การงานที่ตนทำอยู่ ทั้งยังเป็นการปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในจิตใจเพื่อต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ที่เข้ามากระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งจะพบเป็นบางส่วนที่นำหลักเวทนานุปัสสนามาใช้ คือการกำหนดเวทนาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทุกข์ สุข หรือเฉยๆ ส่วนกลุ่มผู้มีอายุจะนิยมนำมาประยุกต์ในขณะปฏิบัติแล้วเกิดเวทนาขึ้นเฉพาะหน้า คือในขณะปฏิบัตินั้นเอง การพัฒนาในหมวดจิตก็เป็นไปในลักษณะที่ใกล้เคียงกับการพัฒนาในด้านจิตใจ ซึ่งในการพัฒนาหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ของชาวพุทธบ้านน้ำซึมนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาใน ๔ ด้าน คือ

๑ด้านร่างกาย (การพัฒนาทางด้านร่างกายด้วยหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ โดยเฉพาะหลักกายานุปัสสนานั้นถือเป็นหลักกายบริหารที่ดี เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาและปฏิบัติบ่อยๆ จะทำให้แก่ช้า ซึ่งฟังดูอาจไม่สมด้วยซึ่งเหตุและผล แต่เมื่อพิจารณาในด้านผลการปฏิบัติก่อให้เกิดความสุขทั้งทางกายและทางใจ จะพบว่าเมื่อบุคคลมีความสุขจะทำให้ไม่เครียดและไม่แก่ไว เป็นปฏิบัติตนเพื่อดำรงสมรรถภาพทางกายและจิต เป็นบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องดูแลตนเอง เพื่อป้องกันการเจ็บป่วย ซึ่งจะก่อให้เกิดความทุกข์ทางร่างกายและจิตใจที่จะมาบั่นทอนสุขภาพของตนเองได้ โดยบุคคลควรมุ่งเน้นการปฏิบัติตนในลักษณะสุขภาพองค์รวมอย่างเป็นระบบทั้งในปัจจัยตัวบุคคล สิ่งแวดล้อมและระบบบริการสุขภาพที่มีผลกระทบโดยตรง โดยบุคคลแต่ละคนควรสร้างความตระหนักและการพัฒนาจิตสำนึกของตนเองต่อการดำรงสมรรถภาพทางกายและจิตอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

๒ด้านจิตใจ (การพัฒนาด้านจิตใจเป็นไปเพื่อการงานและความมั่นคงทางจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งการดำเนินชีวิตเป็นแบบเกษตรกรรมเป็นส่วนมาก การพัฒนาด้านจิตใจจึงเป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งจิต ไม่หวั่นไหวต่ออายตนะภายนอกที่มากระทบไม่ว่าจะเป็น รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และธรรมารมณ์ที่เกิดทางใจ ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต ไม่หวั่นไหวต่อคำนินทา ไม่หวั่นไหวต่อกิเลสที่ยั่วยวน เช่น การแสวงหาความสุขทางกายโดยการกู้หนี้มาซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย แต่ก่อให้เกิดความทุกข์ทางใจเป็นต้น เป็นการสร้างกำลังใจให้เกิดความมั่นคงและคลายออกจากเรื่องของการครองเรือน

เป็นการเตรียมตัวก่อนตายโดยการพิจารณาหลักของสามัญลักษณะ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน โดยเป็นการพัฒนาด้านจิตใจเพื่อการเตรียมตัวก่อนตายอย่างมีประสิทธิภาพ

๓ด้านเศรษฐกิจ (ในส่วนของการนำหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจนี้ ชาวพุทธบ้านน้ำซึม ใช้หลักของสติมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อให้การงานที่ทำเกิดประสบความสำเร็จและลดปัญหาซึ่งเป็นธรรมดาของการทำงานย่อมเกิดปัญหาและอุปสรรคเป็นเรื่องปกติ เมื่อเราไม่เกิดความย่อท้อต่อปัญหาเหล่านั้น แล้วสร้างกำลังใจให้แก่ตนเอง เป็นการพิจารณานำหลักทำในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่การงานของตน กล่าวคือเมื่อบุคคลรู้จักการพัฒนาตนเองให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมแล้วย่อมได้รับประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน เช่นการดำเนินชีวิตที่ดี มีสติพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ ที่ประสบ ทั้งยังเป็นการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนฐานของความพอดี ไม่แสวงหาในสิ่งซึ่งก่อให้เกิดโทษ รู้และเข้าใจในสภาวะอันเกิดขึ้นกับการดำเนินชีวิต พิจารณาเห็นประโยชน์ที่จะได้รับในอนาคตหรือชาติหน้า เป็นการดำเนินชีวิตด้วยหลักการของเหตุและผล

๔งคมด้านสั (สติเป็นหัวใจสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม เพราะสติย่อมคุ้มครองบุคคลผู้มีสติ ดังนั้นการที่บุคคลผู้ปฏิบัติตามย่อมได้รับประโยชน์แก่ตนเองเป็นเบื้องต้นและส่งผลแก่บุคคลที่อยู่รอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นสังคมครอบครัว หมู่บ้าน เรื่อยไปจนถึงสังคมขนาดใหญ่ได้แก่ประเทศชาติ หลักการของพระพุทธศาสนาคือการสร้างคมสันติให้เกิดมีแก่โลกทั้งมวล โดยหลักการของมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นการพัฒนาเพื่อให้บุคคลมีสติ เมื่อมีสติแล้วก็พัฒนาต่อไปเป็นปัญญา ซึ่งปัญญาที่ได้จากการพิจารณานี้ถือว่าเป็นปัญญาแห่งการรู้แจ้ง ทั้งการปฏิบัติธรรมดังกล่าวจากการสัมภาษณ์จะพบว่าคนที่ไปปฏิบัติธรรมประจำปีบ้างหรือการบวชชีพราหมณ์บ้าง จะรู้และเข้าใจในหลักการปฏิบัติแบบมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างดี ซึ่งการไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนหมู่ใหญ่ เป็นการสร้างความสามัคคีอีกรูปแบบหนึ่งให้เกิดขึ้นทั้ง วัด บ้าน และสังคม เป็นการร่วมมือกันเพื่อทำซึ่งประโยชน์ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวและส่วนรวมด้วย

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ในชีวิต

๑) การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ เพื่อประยุกต์ให้เหมาะสมแก่สถานะภาพอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การส่งเสริมสนับสนุนการเผยแผ่หลักมหาสติปัฏฐาน ๔ แก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างองค์ความรู้และการนำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

๓) การดูแลสุขภาพกายและจิตตามแนวทางการปฏิบัติแบบมหาสติปัฏฐาน ๔

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการปฏิบัติตามแนวทางของวัดนาหลวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี”

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวปฏิบัติแบบมหาสติปัฏฐาน ๔ โดยศึกษาเฉพาะด้าน เช่น กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา ธัมมานุปัสสนา”

๓) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาด้านกายและจิตใจตามแนวปฏิบัติแบบมหาสติปัฏฐาน ๔”

๔) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง “การดูแลสุขภาพตามแนวทางการปฏิบัติแบบมหาสติปัฏฐาน ๔”

บรรณานุกรม

๑ ภาษาไทย .

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.พิมพ์ครั้งที่ ๓๖.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๙.

_____.บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน: พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ).มหาสติปัฏฐานสูตร.แปลและเรียบเรียงโดยพระคันธสาราภิวงศ์.พิมพ์ครั้งที่๒.กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตสถาน.พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒.พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วิทยากรเชียงกูล. เพื่อศตวรรษที่ ๒๑.กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, ๒๕๔๐.

การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อน
A Study of The Principle of Dhamma as Appeared In E-San The Literature Entitled Nang Taeng on

พระวิจิตร ฐิตสีโล (ศรีพนม)*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องนางแตงอ่อน (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อน และ (๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคมชาวอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)โดยการศึกษาเอกสารและนำเสนอผลการวิจัยแบบวิธีพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

วรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวพุทธอีสานที่ได้นำเอานิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในเชิงมุขปาฐะมาปรับประยุกต์แต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของพระพุทธศาสนา โดยการปรับให้นิทานพื้นบ้านนั้นเป็นนิทานชาดก

สำหรับวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนถือว่าเป็นวรรณกรรมประเภทชาดกที่พัฒนามาจากนิทานพื้นบ้านที่ผู้แต่งได้แต่งขึ้นเพื่อใช้ในการสอนธรรมะแก่ชาวบ้าน ในเนื้อหาของเรื่องจึงเต็มไปด้วย โลภะ โทสะ โมหะ เพราะนางแตงอ่อนเป็นลูกสาวจระเข้ ได้แต่งงานกับท้าวมหาวงศ์ ซึ่งครองเมืองโกสี เมื่อนางแตงอ่อนได้เข้ามาอยู่ในเมืองก็ถูกรังเกียจ รวมถึงเกิดการอิจฉาริษยา นอกจากนั้นก็มีคติธรรมที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมอีกหลายประการ เช่น เรื่องการรักษาศีล การเคารพผู้ใหญ่หรือการไม่ประมาท และก็มีคติธรรมที่เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองของผู้เป็นผู้นำชุมชน

วรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนพบว่าหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏนั้นได้มีอิทธิพลและคุณค่าต่อสังคมของชาวอีสานหลายประการ เช่น อิทธิพลในเรื่องของความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษเรื่องศีล ทานและการเจริญภาวนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำและปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน วรรณกรรมนางแตงอ่อนยังได้สะท้อนถึงภาพวิถีชีวิตประเพณีและพิธีกรรมของคนอีสาน เช่น การจำกัดบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง โดยการกำหนดกฎระเบียบให้ปฏิบัติตาม มีทั้งข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามปฏิบัติ โดยถือว่าเป็นคำสั่ง

*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ของผู้ปกครอง สังคมเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กัน อาจจะมีกฎระเบียบร่วมกัน เพื่อสร้างความสงบสุข และเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติตัว กฎของสังคมอาจอยู่ในรูปแบบความเชื่อ

คำสำคัญ : หลักธรรม, วรรณกรรมอีสาน

Abstract

The purposes of this research were; (1) to study the guideline lf E-san literature and the chronicle of the literature entitled Nang Taeng- On (2) to study the principle of Dhamma and the moral concepts as appeared in the E-san literature entitled Nang Taeng-On and (3) to study the influence and the value of the principle of Dhamma as appeared in the E-san literature entitled Nang Taeng-On towards the E-san ways of lives and society. This research was the qualitative research by studying the documents and reporting the results of research with the descriptive analysis.

The results of this research were found that the E-san literature is regarded as the composed products of Esan Buddhist scholars who take the folktales that is retold by oral tradition to be improved as the new composition in order to comply with the content of the Buddhist teaching by improving all those folktales to be *Jātaka* Fables.

For The E-san literature entitled Nang Taeng-On is regarded as the *Jātaka* Fable that is developed from the folktales as composed in order to be instrument for teaching Dhamma to the folks. So the contents are full of greed, hatred and delusion because Nang Taeng-On is the crocodile's daughter and gets married with Tao Mahavong who rules Kasi country, when Nang Taeng –On comes to live in town, she is hated by the others including the envy. In addition, there are the necessary principles for the ways of lives in the society in various aspects such as the observance of precepts, the respect for the seniority, not to be carelessness and to have the moral concept related to the government of the country of the commune leaders.

The E-san literature entitled Nang Taeng –On was found that such principles of Dhamma and the moral concepts have the influence and the virtues towards the society of E-san People in many cases such as the influence of belief in the wrong action, good deed, worth and offence,

precepts, charity and mental culture. That is the thing in which E-san people believe and it is necessary for them to do and practice in daily lives. Taeng – On literature reflects the ways of lives, customs and rituals of E-san people such as limitation of women's duties by designation of regulation for practice both positive and negative aspect by regarding the command of the rulers. The society is the community that is associated with each other. The regulation may be used together in order to create the happiness and the criterion for self-practice and the social regulation in the form of belief.

Keyword : Principle, Isan Literature

๑. บทนำ

วรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนนั้นเป็นการแต่งวรรณกรรมแบบร้อยกรอง คือ เป็นกลอนแบบล้านช้าง เป็นการเล่าเรื่องแบบนิทานทั่วๆไป โดยเน้นบรรยากาศองเรื่องที่เต็มไปด้วยอารมณ์ของการพลัดพราก และความสมหวังจนอาจจะกล่าวได้ว่านิทานเรื่องนางแตงอ่อนนี้เป็นการเดินเรื่องที่ได้อารมณ์และที่สำคัญคือ เรียกน้ำตาคนฟังได้เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ นอารมณ์ที่คนการพลัดพรากจากคนที่รักการตามหาคนที่รักซึ่งเป็ “ความรัก” ฟังหรือคนอ่านมีประสบการณ์ตรงอยู่แล้ว วรรณกรรมเรื่องนางแตงอ่อนไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง หรือแต่งขึ้นในยุคไหน ส่วนผู้แต่งน่าจะเป็นพระภิกษุหรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อนยังหาข้อสรุปไม่ได้ การเล่านิทานและการฟังนิทานเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมทุกแห่งนับตั้งแต่สมัยโบราณ การเล่านิทานเป็นการสืบทอดนิทานอย่างหนึ่งในสังคม ถ้านิทานเรื่องใดไม่ได้ถูกนำมาเล่าต่อก็จะสูญหายไปโดยปริยาย ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน คนไทยนิยมเล่านิทานสู่กันฟังในยามที่ว่างจากการทำงาน การเล่าและการฟังนิทานนี้มีอยู่ในสังคมไทยมาเป็นระยะเวลานาน

ดังที่สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวไว้ในตำนานเสภาว่าการเล่านิทานเป็นประเพณีเก่าแก่และถือว่าเป็นมหรสพอย่างหนึ่งของไทยที่เจ้าภาพจะว่าจ้างผู้เล่านิทานไปเล่าในงานต่างๆ เช่น งานโกนจุกหลังจากที่พระสวดมนต์แล้ว[๑]เป็นต้น วรรณกรรมอีสานมีรูปแบบเฉพาะที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมภาคกลางกล่าวคือวรรณกรรมอีสานเป็นวรรณกรรมชาวบ้านอย่างแท้จริง ชาวบ้านเป็นเจ้าของสิทธิเป็นผู้ใช้ศึกษาเป็นผู้อ่าน และเป็นผู้สร้างวรรณกรรมเหล่านั้นโดยที่วัดเป็นสถาบันกลางเป็นสถานที่เก็บรักษาเพื่อเผยแพร่ และเป็นแหล่งอนุรักษ์วรรณกรรมเหล่านั้น เนื่องจากวรรณกรรมอีสานเป็นวรรณกรรมที่

[๑] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "**ตำนานเสภา**ใน เสภาเรื่องขุน " ๑ช้างขุนแผนเล่ม , (กรุงเทพมหานคร :ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๔(, หน้า ๑.

เจริญรุ่งเรืองในหมู่ชาวบ้าน ฉะนั้นรูปแบบของวรรณกรรมจึงมีรูปแบบเฉพาะตัว โดยเฉพาะตอบสนองความเชื่อของสังคมท้องถิ่นอีสาน และเป็นการสะท้อนถึงถิ่นอีสาน รวมถึงคตินิยม ภาษาสำนวนโวหาร และสาระที่เป็นประโยชน์ต่อจิตใจของผู้อ่าน ฉะนั้นวรรณกรรมอีสานจึงมีรูปแบบ เนื้อหา ภาษา สำนวนโวหาร คุณค่า สุนทรีย์ สารัตถะและ)จริยธรรมความเชื่อและ(อุดมคติของสังคมเป็นเฉพาะของท้องถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของกลุ่มชนไทยที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง[๒] วรรณกรรมพื้นบ้านอีกสานมีทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ ข้อมูลที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภท ล้วนสำคัญและทรงคุณค่า ทั้งนี้เพราะวรรณคดีซึ่งเป็นศิลปะประจำชาตินั้น โดยทั่วไปแล้วเกิดจากอัจฉริยภาพนักปราชญ์หรือกวี ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ในราชสำนัก ส่วนวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นิทานพื้นฐาน เกิดจากคนธรรมดาทั่วๆ ไป ซึ่งถือว่าเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะฉะนั้นแม้ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านจะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม แต่โดยแท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง เพื่อความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนมนุษย์และสังคมโดยส่วนรวม[๓]

จากรายละเอียดข้างต้นแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเกือบทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็น ผาแดง นางไอ่ สังข์สินไซ ขูลูนางอั้วะขุนทึง กาละเกด หรือแม้แต่กำกาดำ เป็นต้น ก็จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแทรกอยู่แทบทั้งสิ้นและวรรณกรรมเรื่องนางแตงอ่อนก็เป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจและเป็นที่รู้จักกันในหมู่ของชาวอีสานและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานแต่งในรูปแบบร้อยกรองที่แสนจะไพเราะ โดยในเรื่องกล่าวถึงท้าวมหาวงศ์ กษัตริย์แห่งโกสีนครทรงเสด็จประพาสป่าเพื่อต่อไก่ บังเอิญหลงทางไปถึงแม่น้ำแห่งหนึ่งซึ่งเป็นอาณาเขตของจระเข้ จระเข้มีธิดาสวยงามเป็นมนุษย์คนหนึ่งชื่อ นางแตงอ่อน ท้าวมหาวงศ์ฝันว่าได้สมสู่กับนางในนครใต้น้ำ จึงให้หมอประดาน้ำออกค้นหาจนพบนครใต้น้ำแล้วจึงส่งพระบิดามาสู่ขอ ให้อภิเษกกับนางแต่งอ่อนอย่างสมเกียรติ

ต่อมาท้าวมหาวงศ์เสด็จไปคล้องช้างเผือก ในขณะที่นางแตงอ่อนครรภ์แก่จวนคลอดนางสนมเอกทั้งห้าติดสินบนขุนนางผู้ใหญ่ตลอดจนชาวเมืองวางแผนจะชิงตำแหน่งมเหสี เมื่อนางแตงอ่อนคลอดลูกนั้นพากันเอาลูกจระเข้มาเปลี่ยนแล้วเอาลูกนางแตงอ่อนใส่ไหนำไปทิ้งแล้วทูลท้าวมหาวงศ์ว่านางแตงอ่อนคลอดลูกออกมาเป็นจระเข้ เพราะลักลอบสมสู่กับจระเข้ ท้าวมหาวงศ์โกรธจึงขับไล่นางออกจากเมืองไป ต่อมาโอรสของนางแตงอ่อนที่ถูกจับใส่ไหนำไปทิ้งนั้นได้พบกับนาง ในบั้นปลายฝ่ายธรรมะคือนางแตงอ่อนและลูกได้คืนเข้าสู่เมืองและใช้ชีวิตอย่างมีความสุขต่อมา

---

[๒] ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดี้ยนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๔.

[๓] กุหลาบ มัลลิกะมาส, **คติชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๒๕๐๙), คำนำ.

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไปดังกล่าวนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจ และทำให้ผู้วิจัยเองต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าลงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องนางแตงอ่อนนั้นว่ามีอะไรบ้างและเมื่อค้นพบแล้วจะสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากได้ดำเนินการศึกษาจนถึงที่สุดแล้วผลการวิจัยดังกล่าวคงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและผู้สนใจทั่วไปได้

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและประวัติความเป็นมาของวรรณกรรม เรื่องนางแตงอ่อน

๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องนางแตงอ่อน

๓. เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องนางแตงอ่อนที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคมชาวอีสาน

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนโดยมีวิธีการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. วิจัยจากเอกสาร โดยการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ

๒. วิเคราะห์ตีความและสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า

๓. เรียบเรียงข้อมูล เสนอผลงานวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อน (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อน (๓) เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนางแตงอ่อนที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

ผลการวิจัยพบว่า

วรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวพุทธอีสานที่ได้พิจารณาเห็นว่าการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโบราณนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบากดังนั้นท่านจึงได้นำเอานิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในเชิงมุขปาฐะมาปรับประยุกต์แต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของพระพุทธศาสนา โดยการปรับให้นิทานพื้นบ้านนั้นเป็นนิทานชาดก โดยแทรกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลัก สามารถนำไปเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนในท้องถิ่นได้ ซึ่งชาวอีสานหรือชาวลาวนั้นมี

วัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันภายใต้บริบทวัฒนธรรมแห่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน และชาวอีสานเป็นคนที่ชอบสนุกสนาน ชอบการร้องรำทำเพลงและฟังหมอลำในฐานะที่เป็นผู้สร้างความบันเทิงให้กับสังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักปราชญ์ชาวพุทธภาคอีสานจึงอาศัยช่องว่างของวัฒนธรรมของพื้นบ้านด้วยการนำเอาวรรณกรรมอีสานหลายๆเรื่องไปแทรกลงในวัฒนธรรมการร้องหมอลำ เป็นลำเรื่องต่อกลอนเพื่อแสดงให้ผู้คนได้ฟังและซึมซับเอาเนื้อหาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการฟังหมอลำนั้นด้วย นอกจากนั้นนักปราชญ์ชาวอีสานยังได้สร้างระบบวัฒนธรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมชาดกในมิติของวรรณกรรมอีสานด้วยการกำหนดให้มีการนำเอาวรรณกรรมอีสานมาอ่านหรือแสดงเป็นเรื่องเล่าในงานมงคลและอวมงคลของชุมชน เช่น งานศพ หรืองานงันเฮือนดี หรืองานทำบุญแจกข้าว ชาวอีสานจึงนิยมเอาหนังสือผูกใบลานเรื่องต่างๆมาอ่านให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ฟัง และทำให้เกิดการซึมซับเอาคติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ในคราวเดียวกัน

วรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนถือว่าเป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องของการ (๑) ทำบุญ (๒)การละเว้นบาป (๓) มีเมตตา (๔) การเข้าใจกฎธรรมชาติคือไตรลักษณ์ ซึ่งโครงเรื่องที่นำมาจากนิทานของอินเดียคือ กินนรีชาดก และนิทานที่ได้รับการเผยแผ่ไปในประเทศต่างๆจากเค้าเรื่องของกินนรีชาดกนั้น ดังนั้น ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนจึงเต็มไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมที่มีประโยชน์สำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผลจากการวิจัยนั้นผู้วิจัยได้ค้นพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเรื่องแตงอ่อน (๑) หลักคำสอนเรื่องกรรม (๒) ความกตัญญูกตเวที (๓) คำสอนเรื่องความเชื่อเรื่องบุญบาป (๔) คำสอนเรื่องความตาย (๕) คำสอนเรื่องกฎไตรลักษณ์ จากการศึกษาเรื่องนางแตงอ่อนมาทั้งหมดก็จะพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนนั้นได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานดังนี้

(๑) อิทธิพลด้านประเพณี เป็นอิทธิพลของหลักคำสอนที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการจัดประเพณีในสมัยโบราณหลายประเพณี เช่น ประเพณีการจัดงานศพ ประเพณีการลงข่วง เป็นต้น

(๒) อิทธิพลด้านสังคมเป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ที่เป็นคำสอนพระอินทร์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองที่ดีนั้นควรเป็นอย่างไร เช่น เป็นตั้งมั่นในกองการบุญกุศล มีศีล ไม่ใช้พระเดชมากกว่าพระคุณ เป็นต้นหรืออิทธิพลต่อคำสอนผู้ชายผู้หญิงว่าการเป็นผู้ชายผู้หญิงที่ดีควรปฏิบัติเช่นไร เป็นต้น

(๓) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิตนับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักธรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนที่มี

อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแง่ของหลักคำสอนว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ ซึ่งอิทธิพลในการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนนั้นก็ได้แก่

(๔) อิทธิพลในด้านการรักษาศีลเป็นการให้คติเกี่ยวกับการรักษาศีลว่าเป็นสิ่งที่ควรทำ ซึ่งมีปรากฏในนิทานเรื่องศีลห้าศีลแปดว่าคนเราเกิดมาก็ต้องรักษาศีลให้หมดจดการรักษาศีลก่อให้เกิดเป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ แต่หากไม่มีการรักษาศีลก็จะเกิดในนรก หรือเกิดเป็นเปรต ดังนั้น เรื่องศีลห้าศีลแปดจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ชาวอีสานให้ความสำคัญและนิยมเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมทั้งนี้ก็มาจากความเชื่อเรื่องการรักษาศีลในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนนั่นเอ

(๕) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิตในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนได้สอนในเรื่องของการดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาทคำสอนเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยให้คนอีสานได้กลายมาเป็นคนที่มีความตั้งอกตั้งใจในการทำงาน สร้างเนื้อสร้างตัวและไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต นอกจากนั้นจากการศึกษาในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อนนั้นพบว่าหลักธรรมและคติธรรมได้ให้คุณค่ากับผู้ที่ศึกษาหรือผู้ที่อ่านได้เป็นอย่างดีใน ๒ ประการนี้คือ (๑) คุณค่าต่อตนเอง (๒) คุณค่าต่อสังคม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณกรรมไทย**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙.

_____.**วรรณคดีวิจารณ์**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑.

โกชัย สาริกบุตร. **วิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย**. เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๖๙ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๘.

กรมวรรณคดี. **นิทานนางแตงอ่อน**. นครหลวงเวียงจันทน์, ๒๕๐๗,

คณะกรรมการบัญญัติศัพท์. **ศัพท์บัญญัติ**. มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๐.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. **ของดีอีสาน**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมบูรณ์ทวีวัฒน์ ต.ม. อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๑๙.

ศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวคัชนาม
A Study of the Principle of Dhamma as Appeared in the E san literature Entitled Tao Gajjanam

พระอธิการประเสริฐ ปภาโส (จันสีงาม)*

บทคัดย่อ

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องคัชนาม โดยผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวคัชนาม (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่อง ท้าวคัชนาม (๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวคัชนามที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานผลการวิจัยพบว่า

วรรณกรรมอีสานเรื่องคัชนามถือว่าเป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทชาดกที่มีขนาดเรื่องยาว และแทรกหลักธรรมคำสอนไว้หลายประการ ได้แก่ (๑) หลักคำสอนเรื่องกรรม (๒) คำสอนเรื่องกฎไตรลักษณ์ (๓) คำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวที (๔) คำสอนเรื่อง ศีลห้าศีลแปด เป็นต้นนอกจากนั้นยังพบคติธรรมหมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้น หรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี

วรรณกรรมอีสาน“คัชนาม” คัชนามจัดว่าเป็นพระเอกแบบวีรบุรุษได้ ตามเรื่องกล่าวว่าเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งที่จุติลงมาในมนุษย์โลก เพื่อบำเพ็ญบารมีตามแบบฉบับของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย กำเนิดและชีวิต คัชนามตัวเอกของเรื่องมีภาระการถือกำเนิดแปลกประหลาดผิดธรรมชาติ คือ มารดาเป็นหญิงหม้ายวัยกลางคนยากจน ดื่มน้ำในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครรภ์ มีความเมตตา เห็นได้จากเหตุการณ์ในเรื่อง ซึ่งแสดงถึงความเมตตาของตัว (๑) มอดกลั้น ความอดทนต่อความลำบากมีขันติ ขันติคือควา (๒) เอก แม้กระทั่งต่อศัตรูตรากตรำความหิวกระหาย อดทนต่อคำล่วงเกิน อดทนต่ออันตราย อดทนต่อทุกขเวทนา มีความไม่เห็นแก่ได้ เห็นได้จากการที่ท้าวคัชนามโพธิสัตว์ได้ช่วยขจัดภัยพิบัติให้ (๓) ต่างๆ กที่ตัวเอกพยายามมีความเพียรและความกตัญญู ตัวเอกเป็นผู้มีวิริยะ เห็นได้จา (๔) ชาวเมืองติดตามหาบิดาซึ่งเป็นช้าง

คำสำคัญ: หลักธรรม, วรรณกรรม, อีสาน, เรื่องคัชนาม

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Abstract

The researcher's purposes of this thesis entitle "A Study of the Principle of Dhamma as appeared in the E-san Literature Entitled Tao Kathanam" were; (1) to study the literature entitled Tao Katthanam (2) to study the principle of Dhamma and the moral concept as appeared in the literature entitled Tao Katthanam and (3) to study the influence of the principle of Dhamma as appeared in the literature entitled Taw Katthnam towards the E-san folks' lives.

The E-san literature entitled Tao Katthanamwas one of the dominant literatures as the type of fable that is long item and inserting the principles of Dhamma in it, that is, (1) the doctrine of Kamma (2) the doctrine of the Three Characteristics of Existence (3) the doctrine of Gratefulness (4) the doctrine of Five and Eight Precepts etc. In addition, it is still found that the moral concept means the principle of self-practice in order to make life better or the destination in proceeding one's life in good way leading to obtain the goal of life because all these principles and moral concepts have the influence towards the E-san folks' lives in all dimensions.

In the E-san literature namedKatthnam , the word "Katthanam" is regarded as the leading actor just like hero. In accordance with the content of the issue, there is aBodhisatta who deceases from the heaven to be reborn in the human world in order to fulfill the perfection in accordance with the model of Bodhisatta . The birth and life of Katthanam are strange by bith, that is, his mother is the poor widow in the middle age and drinking water in the elephant's trace and then getting pregnancy (1) to have loving –kindness seen in the situation of the item expressing the leading actor's loving-kindness , even the enemy (2) to have Khanti—Khanti means the tolerance and endurance for the difficulty, the verbal violation, the calamity and painful feelings (3) to be contentment that can be seen that Tao Katthanam assists the folks to get rid of disasters (4) to have effort and gratefulness --- it can be seen that the leading actor has the effort to search for his father who is the elephant.i

Keywords: Principles, Literature, Northeast, Gajjanam,

๑. บทนำ

มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาที่เจริญแล้วมักจะสร้างวรรณกรรมของตนเอง ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพทางด้านจิตใจของมนุษย์ชาติ และสามารถชี้บอกความเจริญของสังคมยุคต่างๆ ชาตินั้นด้วย เพราะวรรณกรรมเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนภาพความเป็นอยู่ของสังคมยุคต่างๆ ในด้านสังคมและวัฒนธรรม วรรณกรรมอีสานเป็นวรรณกรรมที่สั่งสมกันมานาน ถ่ายทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน มีจุดกำเนิดในสมัยใดนั้นค่อนข้างยากในการกำหนดให้ตายตัวเป็นแต่เพียงการสันนิษฐานเพราะวรรณกรรมอีสานมักจะจารหรือจารึกลงบนใบลาน[๑]

จะมีวรรณกรรมที่ระบุ วรรณกรรมนิทานอีสานส่วนใหญ่จะไม่ปรากฏผู้ประพันธ์ ผู้ประพันธ์เพียงไม่กี่เรื่อง และการระบุชื่อนี้ก็ไม่อาจลงความเห็นได้ในชีดว่า เป็นผู้ประพันธ์ ผู้คัดลอก หรือผู้จ้างวานคัดลอก การที่กวีอีสานไม่นิยมระบุชื่อเจ้าของลิขสิทธิ์การประพันธ์นี้เป็นเพราะว่าจุดมุ่งหมายในการประพันธ์เรื่อง หรือกวีนิพนธ์นี้สร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นมาด้วยแรงศรัทธา ต่อพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชา จึงไม่จำเป็นต้องบอกชื่อ เพราะเป็นการผิดมารยาทในการทำบุญหรือสร้างกุศลเพื่อเอาหน้า[๒]

วรรณกรรมเรื่องท้าวคัชนาม เป็นวรรณกรรมอีสานเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่ทราบว่าใครเป็นเหมือนกับวรรณกรรมอีสานหลายๆ เรื่อง แล้วมีการคัดลอกสืบต่อกันมา ผู้ประพันธ์เมื่อไหร่ ต้นฉบับเป็นหนังสือใบลาน ซึ่งต้นฉบับในการทำวิจัยนี้ได้มาจากวัดบ้านมะเกลือเก่า ต. สูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้านมะเกลือเก่า มีประวัติความเป็นมาอัน.มะเกลือเก่า อ อพยพมาจากเวียงจันทร์ สาธารณรับประชาธิปไตยยาวนาน ต้นตอของคนพื้นบ้านนั้นได้ประชาชนลาว ตั้งแต่ตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเสาะแสวงหาทำเลอันอุดมสมบูรณ์สำหรับตั้งหลักแหล่งในการทำมาหากินสืบมา สันนิษฐานว่า ต้นฉบับหนังสือเรื่องคัชนามนี้ คงมีผู้นำติดตัวมาตั้งแต่สมัยนั้น และได้มีการคัดลอกกันต่อๆ มา เพื่อถวายเป็นทานไว้ในพระพุทธศาสนาโดยฉบับนี้ได้รับการปริวรรตโดยทองไชย ไชยชาติ

เนื้อเรื่องท้าวคัชนามหรือคัทธนกุมาร หรือคัทธนโพธิสัตว์ เป็นนิทานคล้ายชาดกกล่าวถึงสมัยที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็น คัทธนโพธิสัตว์ ผู้ประพันธ์กล่าวว่าเรื่องนี้เป็นพระธรรมเทศนาผูกที่ ๑๙ ของเรื่อง (อโนมทัสสี) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า “โลกทีป” ได้ทรงนำมาเทศนาโปรดสัตว์โลกทั้งสาม

---

[๑] จารุบุตร เรืองสุวรรณ, โลกทัศน์ทางการเมืองจากวรรณกรรมอีสาน, เอกสารประกอบการปาฐกถาทางวิชาการ ของสมาคมสังคมศาสตร์ แห่งประเทศไทย แสงรุ้งการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๔.

[๒] ธวัช ปุณโณฑก,วรรณกรรมอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕), หน้า ๘.

ภายในเรื่อง จะใช้นิทานทรงเครื่องเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง และมีนิทานบอกเหตุ เป็นตัวผสานเรื่องเป็นตอนๆ ไป ถ้าจะกล่าวว่าเป็นนิทานซ้อนนิทานก็ได้ แต่ไม่ซับซ้อนเหมือนหิโตปเทศ แต่ละตอนจะแทรกหลักธรรมที่ใช้ปฏิบัติอันเหมาะสมกับเหตุการณ์และตัวละครที่กล่าวถึง และไม่เพียงแต่จะให้ข้อคิดเกี่ยวกับผลกรรมที่เคยทำมา (บุพพกรรม) และเหตุที่สถานที่ต่างๆ ได้ชื่อเช่นนั้นสืบมาเท่านั้น แต่ยังมีปริศนาธรรมที่ลึกซึ้งสอดแทรกเพิ่มค่าแห่งวรรณกรรมชิ้นนี้ เช่นเดียวกับวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง “เสียวสวาสดิ์” อีกด้วย สรุปแล้วเนื้อหาของเรื่องคัชนามนี้ เกี่ยวกับ๑.พระธาตุเจดีย์ ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ๒.บุพพกรรมของตัวละครในเรื่อง๓.ตำนานบอกเหตุเกิดของสถานที่และเมืองสำคัญต่างๆ ในท้องถิ่นอีสานและลานช้าง (รวมถึง อินเดีย, ศรีลังกา, พม่าและเขมรด้วย)๔.หลักธรรมแห่งการปฏิบัติตนในสังคมและปริศนาธรรม

ยุคสมัยที่ประพันธ์ ไม่ปรากฏหลักฐานว่า ใครเป็นผู้ประพันธ์เรื่องนี้ขึ้นตั้งแต่เมื่อใด พิเคราะห์ดูจากชื่อเมืองและสถานที่แล้ว ก็อยู่ในยุคสมัยลานช้างหรือล้านช้าง อย่างไรก็ตาม ก็ยังหาหลักฐานเกี่ยวกับผู้ประพันธ์และยุคสมัยที่ประพันธ์ไม่ได้ แม้แต่ชื่อผู้จารหรือคัดลอก ส่วนเวลาที่จารนั้น มีปรากฏที่ท้ายผูกที่ ๘ ว่า เขียนขึ้นเมื่อปีเถาะ พุทธศักราช ๒๔๗๐ และที่ท้าย ผูกที่ ๑๑ ว่า “สำเร็จแล้ววัน ๕ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีเถาะ” ซึ่งได้ความว่า คัดลอกหรือจารเสร็จเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ (ในราวเดือนกันยายน) ตรงกับวันแรม ๑๓ ค่ำ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๗๐

โดยเรื่องท้าวคัชนามได้กล่าวถึงในสมัยหนึ่ง มีหญิงหม้ายคนหนึ่ง อาศัยอยู่ในเมืองสีสาเกด (ศรีสะเกษ) นางได้รับที่นา ๑ แถว จากชาวบ้านที่รักและนับถือกันเพื่อไว้ทำกิน เมื่อหญิงหมายนั้นทำนาข้าวกล้ากำลังงอกงาม ก็มีพญาช้างฉัททันต์เชือกหนึ่งซึ่งก็คือพระอินทร์แปลงกายมา ได้เข้ามาเหยียบย่ำที่นาของนาง แต่ข้าวกล้าไม่เสียหาย เมื่อนางมาดูแลที่นา ก็พบรอยเท้าช้างใหญ่หนึ่งรอยแล้วได้ดื่มน้ำที่ขังอยู่ในรอยช้างนั้น หลังจากนั้นก็ตั้งครรภ์ แล้วคลอดบุตรชายคนหนึ่งซึ่งก็มีพระขรรค์ชัยติดมาตั้งแต่กำเนิด จึงให้ชื่อว่า “คัทธนกุมาร” หรือ “คัชนาม” (คงกลายเสียงมาจากคำว่า “ขัฑคนาม” ขฑฺค (สันสกฤต) หรือ “ขัคคนาม” (บาลี) แปลว่า พระขรรค์) ครั้งบุตรชายเติบใหญ่ ประสงค์จะไปตามหาบิดาคือพญาช้าง นางก็อนุญาตและเดินทางเข้าป่าไปด้วยกัน ในป่าทึบนางจะถูกยักษ์จับกิน พระโพธิสัตว์คัทธนกุมารได้เข้าช่วยเหลือและจับยักษ์จะฆ่าเสีย แต่ยักษ์ขอชีวิตและได้มอบ “น้ำเต้าแก้ว” ที่สามารถรดให้คนแก่กลับเป็นหนุ่มสาวได้ พร้อมกับบอกขุมทองให้ คัชนามและมารดาได้ของวิเศษและทองคำเป็นอันมากแล้วกลับบ้าน ทั้งสองได้แจกจ่ายทองคำให้แก่คนทั้งหลายในเมือง และได้เอาน้ำเต้าแก้วรดหญิงหม้ายนั้นให้กลายเป็นหญิงสาวงามพริ้ง ประกอบกับคำเล่าลือว่า พระโพธิสัตว์มีกำลังมากมหาศาล ทำให้พญาเมืองสีสาเกดเรียกเข้าเฝ้าและแต่งตั้งให้เป็นอปราช และแต่งตั้งมารดาเป็นมเหสี ภายหลังคัทธนกุมารโพธิสัตว์ ขออนุญาตพระญาเมืองสีสาเกดไปตามหาบิดาของตน การเดินทางไปตามหาพ่อของท้าวคัชนามนั้นจะต้องผจญกับสิงอันตราย

มากมาย แต่พระองค์ก็สามารถฝ่าผ่านมาได้ทุกครั้งจนสามารถไปถึงเมืองจำปาแล้วได้ครองนครนั้นอย่างสงบสุขสืบต่อไปจนอายุขัย

เนื่องวรรณกรรมเรื่องท้าวคัชนามนี้เป็นวรรณกรรมพืชระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงมีการแทรกเนื้อหาธรรมะทางพระพุทธศาสนาเอาไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวนั้นมีดังนี้

(๑) เรื่องกรรม มีปรากฏในตอนที่ท้าวคัชนามไปปราบผียักษ์ที่กินชาวเมืองได้และขณะนั้นผียักษ์ได้กล่าวกะท้าวคัธนามว่า

“ ส่วนอันว่าข้านี้ก็บ่ไปทางใด๋แล ขอให้เจ้ากูจ่งฆ่ายังผู้ข้าให้ตายเสียด้วยดาบแห่งเจ้ากูนั้นเทอญ คันว่าเจ้าหากบ่ฆ่าแท้ ภายหน้าผู้ข้าสิขอขอดกรรมเวรแห่งเจ้าบ่สงกาแล ยักษ์หมายความแก่โพธิสัตว์เจ้าว่าดั่งนี้หั้นแล”๓ หมายความว่าหากท้าวคัชนามไม่ฆ่าผียักษ์ให้ตาย เขาก็จะผูกเวรกับท้าวคัชนามไปโดยตลอด ซึ่งการผูกเวรนี้ถือว่าเป็นหลักคำสอนหนึ่งของพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนาสอนว่าการผูกเวรเป็นสิ่งที่ไม่ดี

(๒) เรื่องความกตัญญู ปรากฏในตอนที่ท้าวคัชนามคิดจะฆ่าผียักษ์ตนนั้น แต่พระองค์ก็คือถึงคุณความดีของยักษ์ที่เคยให้ดาบวิเศษจึงยับยั้งเอาไว้ ดังปรากฏในข้อความว่า

“โพธิสตโต ส่วนอันว่า โพธิสัตว์เจ้า ก็บ่กล่าวยังคำอันใดอัน ๑ ตอบยักษ์สังสักสิ่ง ก็เท่าระนึกคึดเถิงยังคุณอันยักษ์ตัวนั้น อันมันได้ของวิเศษแห่งตน เจ้าก็อยู่เป็นอุปเปกขาอยู่ก่อนแล แต่นั้น อันว่ายุสังขารแห่งยักษ์ตัวนั้น ก็สุดก็เสี้ยงในคืนมื้อนั้นยามนั้นแล้ ยักษ์ตัวนั้นก็หากตายไปหั้นแล ชาติที่เป็นยักขาเทพดาก็บ่ห่อนมีบุคคละผู้ใด๋จักฆ่าได้แล้ว ก็หากตายไปด้วยตนสิ่งเดียวแล แต่นั้น อันว่าโพธิสัตว์เจ้าก็เห็นยังยักษ์ตนนั้นตายไปดั่งนั้น เจ้าก็เอายักษ์ตัวนั้นไปไว้ที่แคมหนองสะพังอัน ๑ แท้ดีหลีแล ”[๔]

หลักคำสอนเรื่องความไม่ประมาท (๓)ปรากฏในตอนที่พญาตักศิลากราบทูลเชิญให้ท้าวคัชนามครองเมืองท้าวได้สั่งสอนประชาชนว่าไม่ควรประมาทในพระรัตนตรัยเป็นต้น ความว่า อันว่า มืดมนอนธกาล”คำคืนยืนอยู่ว่าดั่งนี้ บุคคละผู้จักแก้ว่าดั่งนี้ ส่วนอันว่า “มืด” ว่าดั่งนั้น ก็มาได้แก่บุคละญิงชายอันเกิดมา แลทุกข์ยาก หาสมบัติปัญญาบ่ได้ ข้าวของก็หาบ่ได้แล บ่ให้ทานฮักษาศีล แลประมาทบุญคุณ พ่อแม่แลครูบาอาจารย์ คุณแก้ว ๓ ประการคันตายก็ได้ปไปตกนาฮกแท้แลอันนี้ก็ได้ชื่อว่า“ชั่วนี้ ชั่วหน้า” หั้นแล“[๕] และนอกจากนี้แล้วยังมีคำสอนของพระพุทธศาสนารวมถึงคติธรรมอื่นที่ปรากฏในเนื้อหาของเรื่องอีกมากมาย

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไปดังกล่าวนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจและทำให้ผู้วิจัยเองต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าลงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องท้าวคัชนามนั้นว่ามีอะไรบ้างและเมื่อค้นพบแล้วจะสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ใน

[๔] ทอง ไชยชาติ,คัทธนกุมารหรือท้าวคัชนาม, หน้า ๘๐.

[๕] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๐.

การดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากได้ดำเนินการศึกษาจนถึงที่สุดแล้วผลการวิจัยดังกล่าวคงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและผู้สนใจทั่วไปได้

๒. บริบทของวรรณกรรมเรื่องท้าวคัชนาม

นิทานทั้งหลายทั้งที่เป็นนิทานทั่วไปและนิทานชาดก มีเป็นอันมากที่ตั้งชื่อเรื่องตามชื่อตัวเอกของเรื่อง เรื่องคัชนามซึ่งเป็นนิทานชาดก ก็ตั้งชื่อเรื่องตามตัวเอกของเรื่องซึ่งมีชื่อว่า คัชนาม ตามรูปศัพท์ คัชช คือ คช หมายความว่า ช้าง ส่วน นาม หมายความว่า ชื่อ ฉะนั้น คัชนาม หมายความว่า ชื่อช้าง เหตุที่ได้ชื่อเช่นนี้เพราะเกี่ยวข้องกับช้างคือลูกช้าง และยังมีเรื่องแสดงอีกว่า คัชนาม มีกำลังเท่าช้างโกฏิเชือก ด้วยผลบุญที่ทำมาแต่ชาติปางก่อน[๖]

การเขียนชื่อ คัชนาม ตามต้นฉบับทั้งสองที่ใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย เขียนดังนี้

ฉบับร้อยแก้ว พบพบการเขียนสะกดคำคัชนามต่างๆ กัน เป็น คันทนาม คันทะนะ คันทนะ คัทธนามคัทธน คัดธะนาม คัดธนาคัดทนาม คัดธนาม

ฉบับร้อยกรอง เขียนสะกดคำคัชนามเป็น คัดทะนาม (ใช้ชื่อจริงของตัวเอกน้อย โดยมากใช้คำอื่นแทนการกล่าวชื่อจริง เช่น บาคาน บาบ่าว บาสีแก้ว ผู้ไสท้าว พระบาท ภูวนาถ ๓มี ๓ธร กุมมาน เป้นต้น)

ได้พบบางฉบับใช้ตัว ฒ สะกด เขียนเป็นคัฒนาม ก็มี การเขียนชื่อเรื่องและชื่อตัวเอกเรื่องนี้ที่ถูกควรเขียน คัชนาม เพราะตัวอกเกี่ยวข้องกับช้าง คือเป็นลูกช้าง[๗] วิทยานิพนธ์นี้เขียนชื่อเรื่องและชื่อตัวเอกเป็น คัชนาม ตามความเห็นดังกล่าวซึ่งตรงตามฉบับร้อยกรองด้วย ฉบับร้อยแก้วมีเหตุบอกไว้ว่า เวลาตัวเอกเกิดมีอาวุธวิเศษ คันไชสีทิบ[๘] มาวางข้างกุมารเล่มหนึ่ง จึงได้ชื่อตามนิมิตว่า คันทนาม

ฉบับร้อยแก้วเขียนคำว่าคัชนามนี้หลายแบบดังกล่าวแล้ว แต่สรุปแล้วต่างกันที่เสียงยางคพ์หน้า ออกเป็น ๒ เสียง คัดทะ กับ คันทะ คือเสียงสะกดในแม่กด กับแม่กน ที่ออกเสียง คัดทะ นั้น จากศัพท์สันสกฤตว่า ขฑค คงออกเสียง ขัดทคะ มาก่อน แล้วจึงตัดคำเป็น ขัดทะ หรือ คัดทะ หรืออาจเป็น คันทะ ตามหลักสังโยค จึงเกิดเป็น ๒ เสียงขึ้น แต่เวลาเขียนเขียนตามเสียงไม่คำนึงถึงอักขรวิธี จึงใช้ตัวสะกดต่างๆ กัน ซึ่งเป็นลักษณะอักขรวิธีอีสานสมัยก่อน

---

[๖] ดูเนื้อเรื่องย่อ

[๗] พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ

[๘] ถ้าออกเสียงอย่างอักขรวิธีไทยกลางปัจจุบัน คือ พระขรรค์ชัยศรี คัน – ขรรค์), ชัย ไช –, อีสานออกเสียง ช เป็น ช เป็นศรี สี –, ทิพย์ มีข้อสังเกตว่า คำที่เป็นเสียงอักษรสูง อีสานบางท้องถิ่น (ทิบ– เป็น ฮด (รด) นเสียงต่ำ และเขียนตามเสียง เช่น หดได้แก่ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ จะออกเสียงเป็, ขรรค์ เป็น คัน เป็นต้น.

วิทยานิพนธ์นี้ไม่ได้เขียนชื่อเรื่องและชื่อตัวเอกตามฉบับร้อยแก้ว ดูจะไม่เป็นเหตุพอที่จะถือเรื่องดาบวิเศษมาเป็นการตั้งชื่อ เพราะตัวเอกในเรื่องอื่นๆ ไม่ต้องดูไกลเฉพาะวรรณกรรมอีสาน ซึ่งส่วนมากเป็นนิทานหรือนิทานชาดก ตัวเอกในเรื่องเหล่านั้นมีดาบวิเศษที่เรียกว่า ดาบคันไช แทบทั้งนั้น แต่ตัวเอกในเรื่องต่างๆ นั้นก็ไม่ได้ชื่อตามอาวุธวิเศษนี้ ฉะนั้นจึงใช้ชื่อเรื่องและชื่อตัวเอกตามฉบับร้อยกรองที่เขียนเป็น คัดชะนาม แต่เขียนให้ถูกต้องตามอักขรวิธีไทยปัจจุบันเป็น คัชนาม ซึ่งน่าจะมีทางไปได้ว่าเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง

ฉะนั้น ในการวิจัยวรรณกรรมชาดกเรื่องนี้ เมื่อเขียนชื่อเรื่องและชื่อตัวเอกจะใช้ตัว ช สะกด เขียนเป็น คัชนาม โดยตลอด ยกเว้นอย่างที่ยกตัวต้นฉบับนำมาล้างกับวิทยานิพนธ์นี้ กับการบริวรรคในภาคผนวกท้ายวิทยานิพนธ์ จะคงรูปการเขียนสะกดคำนี้ไว้ตามที่ปรากฏในต้นฉบับที่ใช้วิจัย

๓. ความเป็นมาของเรื่อง

คัชนามเป็นนิทานพื้นทานพื้นเมืองเรื่องหนึ่งในหลายสิบเรื่องของอีสาน ซึ่งเล่ากันาแต่มาเป็นปรัมปรา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงยากที่จะสืบค้นเกี่ยวกับผู้แต่งและเวลง

การแต่งวรรณคดีอีสานส่วนใหญ่เป็นการแต่งตามแนวของนอทานชาดก ผู้แต่งจึงถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการบูชาพระรัตนตรัย ดังมีคำกลอนว่า “ถวายมหาคุณเจ้าทั้งสามสุดเกษ เป็นดังดวงประทีปได้ตวงสลั่งฮุ่งเห็น” การทำบุญแบบนี้จึงไม่นิยมพูดถึงตัวเอง เพราะเกรงจะเป็นการทำบุญเอาหน้า หาเสียง อยากดัง ดังนั้นจึงทำให้มีความยุ่งยากภายหลังในการสืบค้นข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่ง[๙] ได้พบหลายเรื่องที่มีลายมือผสมกัน คือผู้ลอกช่วยกันคัดลอก แต่ตอนท้ายคนรจนามีคนเดียว แสดงว่าต้นฉบับไม่มีชื่อผู้แต่ง ผู้คัดลอกคงไม่บังอาจลบชื่อผู้แต่ง ข้อเท็จจริงคือผู้แต่งเห็นว่าพระธรรมเป็นของสูง ถึงตนเองจะแต่งก็ไม่กล้าใส่ชื่อกลัวจะไปทัดเทียมกับพระพุทธเจ้าหรือพระเถระครั้งก่อนด้วยกลัวบาป[๑๐]

เรื่องคัชนามก็เช่นเดียวกับวรรณกรรมอีสานส่วนมาก คือไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่งและแต่งขึ้นในสมัยใด แต่นิทานเรื่องนี้จะได้เล่าสู่กันฟังต่อๆ มานับเวลาเป็นร้อยปี ทั้งนี้ข้อความตอนท้ายของผูก ๑๑ ผูกสุดท้ายของต้นฉบับร้อยแก้วที่ใช้วิจัย ได้บอกนามผู้จารและเวลาที่ไว้ดังนี้

“จุลละสังกาลสาขาได้ ๑๒๕๗ วัสสา ปีมะแม สัพพสก เดือน ๑๑ แฮมค่ำ ๑ มื้อเต่าสัน[๑๑] วัน ๖ ลิจจนาแล้วยามแถได้ชิคำ[๑๒] ชาลุพม เป็นผู้ลิจจนาลำศัทธนามผูก ๑๑”[๑๓]

---

[๙] จารุบุตร เรืองสุวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า ๙๘.

[๑๐] อศ. สิริวัฒน์ คำวันสา ให้ข้อคิดเห็น.

[๑๑] ชื่อวันไทยราณ

[๑๒] เวลาประมาณ ๑๘.น ๐๐.

(จุลศักราช ๑๒๕๗ ปีมะแม สัปตกก เดือน ๑๑ แรม ๑ ค่ำ วันศุกร์ สาเสร็จเมื่อเวลาใกล้ค่ำ ชาสุพมเป็นผู้จารเรื่องคัชนามผูก ๑๑)

จุลศักราช ๑๒๕๗ ตรงกับ พปี ๘๖แสดงว่าคัชนามฉบับนี้จารึกเมื่อ ๒๔๓๘ .ศ. วมาแล้[๑๔] เมื่อนำไปตรวจสอบกับฉบับที่นายทอง ไชยชาติ ปริวรรค พบว่ามีเนื้อความขาดตกบกพร่องบ้างบางตอน ฉบับปริวรรคของ นายทอง ไชยชาติ สมบูรณ์ว่า ทั้งนี้แสดงว่าเป็นฉบับเก่าแก่กว่าฉบับที่ใช้วิจัย

ส่วนที่บอกว่า ชาสุพม เป็นผู้ลิจจนาลำศัทธนามผูก ๑๑ ไม่อาจลงความเห็นได้ว่า ผู้มีนามชาสุพม เป็นผู้แต่ง แต่อาจเป็นผู้จาร หรือผู้จ้างให้จารคัชนามผูกนี้ ด้วยประสงค์จะสร้างหนังสือธรรมเพื่อการกุศลเป็นเหตุ

๔. สรุปผลการศึกษา

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาประวัติ (๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ (๒) วคัชนามความเป็นมาของวรรณกรรมอีสาน เรื่อง ท้า (๓) ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวคัชนาม เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวคัชนามที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นวรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวพุทธอีสานที่ได้พิจารณาเห็นว่าการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโบราณนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นท่านจึงได้นำเอานิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในเชิงมุขปาฐะมาปรับประยุกต์แต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของพระพุทธศาสนา โดยการปรับให้นิทานพื้นบ้านนั้นเป็นนิทานชาดก และสามารถนำไปเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนในท้องถิ่นได้ ซึ่งชาวอีสานหรือชาวลาวนั้นมีวัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันภายใต้บริบทวัฒนธรรมแห่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน และชาวอีสานเป็นคนที่ชอบสนุกสนาน ชอบการร้องรำทำเพลงและฟังหมอลำในฐานะที่เป็นผู้สร้างความบันเทิงให้กับสังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักปราชญ์ชาวพุทธภาคอีสานจึงอาศัยช่องว่างของวัฒนธรรมของพื้นบ้านด้วยการนำเอาวรรณกรรมอีสานหลายๆเรื่องไปแทรกลงในวัฒนธรรมการร้องหมอลำเป็นลำเรื่องต่อกลอนเพื่อแสดงให้ผู้คนได้ฟังและซึมซับเอาเนื้อหาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการฟังหมอลำนั้นด้วย นอกจากนั้นนักปราชญ์ชาวอีสานยังได้สร้างระบบวัฒนธรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมชาดกในมิติของวรรณกรรมอีสานด้วยการกำหนดให้มีการนำเอาวรรณกรรมอีสานมาอ่านหรือแสดงเป็นเรื่องเล่าในงานมงคลและอวมงคลของชุมชน เช่น งานศพ หรืองานงันเฮือนดี หรืองานทำบุญแจกข้าว ชาวอีสาน

[๑๓] หน้าลานที่ ๒๒ ผูก ๑๑ ฉบับร้อยแก้ว.

[๑๔] นับถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๔.

จึงนิยมเอาหนังสือผูกใบลานเรื่องต่างๆ มาอ่านให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ฟัง และทำให้เกิดการซึมซับเอาคติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ในคราวเดียวกัน

วรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวคัชนามถือว่าเป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องของการการเข้า(๔) มีเมตตา (๓) การละเว้นบาป(๒) ทำบุญ (๑)ใจกฎธรรมชาติคือไตรลักษณ์ ซึ่งโครงเรื่องที่นำมาจากนิทานของอินเดียคือ กินนรีชาดก และนิทานที่ได้รับการเผยแผ่ไปในประเทศต่างๆจากเค้าเรื่องของกินนรีชาดกนั้น ดังนั้น ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวคัชนามจึงเต็มไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมที่มีประโยชน์สำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผลจากการวิจัยนั้นผู้วิจัยได้ค้นพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้นจากการศึกษาวิจัยมาทั้งหมดก็จะพบว่า ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวคัชนามนั้นจะพบคติธรรม หมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้นหรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีงาม เป็นจำนวนมาก เช่น

(๑) คติธรรมเรื่องคำสอนคฤหัสถ์

(๒) คติธรรมเรื่องการเป็นนักปกครองที่ดี

และจากการศึกษาเรื่องท้าวคัชนามมาทั้งหมดก็จะพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวคัชนามนั้นได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานดังนี้พลของหลักคำสอนที่เข้าไปอิทธิพลด้านประเพณี เป็นอิทธิ (๑) มีอิทธิพลต่อการจัดประเพณีในสมัยโบราณหลายประเพณี เช่น ประเพณีการจัดงานศพประเพณีการลงข่วง เป็นต้น อิทธิพลด้านสังคม (๒) เป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ที่เป็นคำสอนพระอินทร์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองที่ดีนั้นควรเป็นอย่างไร เช่น เป็นตั้งมั่นในกองการบุญกุศล มีศีล ไม่ใช้พระเดชมากกว่าพระคุณ เป็นต้นหรืออิทธิพลต่อคำสอนผู้ชายผู้หญิงว่าการเป็นผู้ชายผู้หญิงที่ดีควรปฏิบัติเช่นไร เป็นต้นอิทธิพลด้านความเชื่อสำหรับอิทธิพลของหลักธรรมทาง (๓) ณกรรมอีสานเรื่องท้าวคัชนามที่มีต่อความเชื่อนั้นก็มีอยู่พระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรหลายประการ อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิตนับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอีกประการ (๔) หนึ่งของหลักธรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวคัชนามที่มีาอะไรควรทำไม่ควรทำอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแง่ของหลักคำสอนว่

บรรณานุกรม

๑. ภาษไทย

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. **นิบาตชาดก เล่ม ๑๐**. กรุงเทพมหานครกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานครโรงพิมพ์ชวนพิมพ์ : , ๒๕๐๙.

จรูญรัตน์ อัตถากร .**โลกทรรศน์ .พื้นบ้านหมู่บ้านธาตุ ขอนแก่นวรรณกรรม :** กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงก :รณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

เฉลิม มากนวล. **การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป**, ปริญญานิพนธ์กศมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร : กรุงเทพมหานคร . ม., ๒๕๑๗.

ทอง ไชยชาติ. **คัทธนกุมารหรือท้าวคัชนาม**. แถลงการณ์ประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดีมหาสารคาม :ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๑๑.

นิยะดา เหล่าสุนทร. **ปัญญาสชาดก ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรอง : ไทย**. กรุงเทพมหานครแม่คำผาง : , ๒๕๓๘.

พิฑูรย์ มลิวัลย์ .**ลำพระเวส**ตรวจ .**ทศน์มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกภาคอีสานเ-** ชำระ, กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย :, ๒๕๓๓.

พระอริยานุวัตร เขมจารี (อารีย์). **นกกระจอก**. **(ท้าววรกิต นางจันทะจร (**ขอนแก่น ศูนย์ : อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๑๓.

พิทยา ว่องกุล. **พลานุภาพแห่งวรรณกรรม พิมพ์ครั้งที่.๑**. กรุงเทพมหานคร ดอกหญ้า :, ๒๕๔๐.

พัฒน์ เพ็งผลา. **ชาดกกับวรรณกรรมไท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓สำนักพิมพ์ : กรุงเทพมหานคร . มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

พิสิฐ เจริญสุข. **เกร็ดความรู้ในนิทานชาดก**. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา :, ๒๕๓๙.

มหาสีลา วีระวงศ์ .**พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลานเถิง 1946**สำนักพิมพ์มันทาตุ : เวียงจันทร์ . ลาด, ๒๕๔๔.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ, **วรรณคดีชาดก**. (Jataka Literature). กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์ :, ๒๕๔๒.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย**, กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย :, ๒๕๓๓.

อนุมานราชธน,พระยา .**เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง**. กรุงเทพมหานคร คลังวิทยา :, ๒๕๑๕.

แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษา : อำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี
Guind Line to Support Buddhist Tour Case Study : of Banphue District Udonthani Province

พระสงกรานต์ จารุธมฺโม (รูปจะโป๊ะ)*

บทคัดย่อ

เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการ (๑) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์คือจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ(๒) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี และ (๓) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวงอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเป็นการศึกษาวิจัยเชิงภาคสนาม แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถานเพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นมัสการศาสนสถานและพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทำบุญทำทานและการสาธารณกุศลต่างๆเพื่อการบำบัดจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนาหรือการบำบัดจิตใจโดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้แก่การนั่งสมาธิและการทำวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการผ่อนคลายและลดความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน

สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีคือขาดการบอกทิศทางในแหล่งท่องเที่ยวและส่วนบริการต่างๆในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งควรมีการบอกทิศทางที่ชัดเจนขึ้นอาจเป็นรูปของป้ายบอกทางด้วยอักษรด้วยแผนที่รูปภาพหรือการออกแบบสถานที่ให้สามารถสื่อการเข้าถึงจุดต่างๆได้โดยง่าย ขาดความสะดวกสบายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวนั้นสูญเสียเอกลักษณ์เนื่องจากถูกทำลายเพราะการเข้าชมของผู้มาท่องเที่ยวหรือการที่ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆประพฤติตามใจชอบในการแสวงหาผลประโยชน์ของตนเองจนทำให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวและสภาพธรรมชาติบริเวณโดยรอบเช่นการทิ้งขยะเกลื่อนกลาดการขูดขีดผนังกำแพงหรือต้นไม้ของผู้มาท่องเที่ยว

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวงอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ควรส่งเสริมใน ๓ ด้านคือด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของแหล่ง

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความต้องการ ความพึงพอใจและความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยวการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ : แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๑. บทนำ

การท่องเที่ยวในอดีตของวัด คือ พุทธสถานเป็นสถานที่มาทำบุญมีผู้คนมานมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือประกอบศาสนกิจเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อมาเมื่อมีนักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสนใจบรรดาเสนาสนะอันทรงคุณค่าและมีรูปแบบศิลปกรรมอันงดงามทั้งหลายภายในวัดก็ทำให้วัดที่มีเสนาสนะอันงดงามและมีความเป็นมาที่บ่งบอกถึงอดีตอันรุ่งเรืองกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาในปัจจุบันนี้บทบาทด้านการท่องเที่ยวของวัดมีมากขึ้นเนื่องจากนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับกิจกรรมของวัดมากขึ้นอีกทั้งวัดก็พยามยามจัดกิจกรรมทางศาสนาและก่อสร้างศาสนวัตถุเพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนเช่นกันตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พบเห็นได้ในวัดเช่นศึกษาความเป็นมาชมศิลปกรรมนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำบุญทำทานตามความเชื่อฝึกปฏิบัติธรรมทำสมาธิเพื่อมาพักผ่อนหย่อนใจพร้อมกับการชมทัศนียภาพของธรรมชาติและการจับจ่ายซื้อสินค้าท้องถิ่นที่ผู้คนในชุมชนรอบข้างวัดนำมาจำหน่ายตามที่แต่ละวัดจะมีกิจกรรมที่กล่าวข้างต้นเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจมาก[๑] ผู้คนบางกลุ่มเมื่อมีปัญหาต่างๆก็มักจะเข้าวัดบ้างเพื่อหาความสงบร่มเย็นให้กับจิตใจของตัวเองผู้คนบางกลุ่มก็เข้าวัดโดยไม่มีความทุกข์หรือปัญหาแต่มาวัดเพื่อต้องการความสุขสงบทางใจเช่นกันไม่ว่าจะมาทำบุญทำสาธารณกุศลต่างๆการกราบไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่ทางวัดจัดขึ้นร่วมประเพณีในวันสำคัญต่างๆพร้อมทั้งการมาพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยวในอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานีในปัจจุบันนับได้ว่าเป็นอำเภอหนึ่งที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับอำเภออื่นๆอันเป็นผลมาจากการที่อำเภอบ้านผือไม่ได้เป็นเส้นทางที่สำคัญในเส้นทางท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบกับขีดจำกัดของการลงทุนอำเภอบ้านผือมีพุทธสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญได้แก่ วัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง

เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เดินทางมาท่องเที่ยวพุทธสถานโดยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปีและเพื่อการศึกษาถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคด้านต่างๆในการจัดการการท่องเที่ยวพุทธสถานและแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ผู้วิจัย จึงมี

---

[๑] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **วัดพัฒนา, ๔๓,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๘๓ - ๘๔.

ความสนใจที่จะศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในวัด เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดอีกด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๒. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวมรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒.ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่อรรถกถาฎีกาอนุฎีกาปกรณ์วิเสสตำรางานวิจัยวิทยานิพนธ์บทความและเอกสารจากหนังสือต่างๆรวมไปถึงเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๓.จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากการประชากร กลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling)จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เคยมาท่องเที่ยว ร่วมปฏิบัติธรรมและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธในพุทธสถานเขตอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานีจำนวน ๓๐ รูป/คน

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบมีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง นำผลมาวิเคราะห์ประกอบวิทยานิพนธ์

๕. สรุปผลการวิจัยข้อเสนอแนะและเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๒. ได้ทราบถึงสภาพและปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. ได้ข้อสนเทศข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี และเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

๕. สรุปผลการวิจัย

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยว คือการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ด้วยความสมัครใจ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อคลายความตึงเครียดจากความเครียดในชีวิตประจำวัน หรือ เพื่อศึกษาหาประสบการณ์ความรู้ เพื่อการกีฬาเพื่อติดต่อธุรกิจ และตลอดจนเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาตามคำนิยามของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ในหนังสือ โครงการส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ แล้วจะพบว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ก็คือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งหมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถานเพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถาน และพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำบุญทำทานและการสาธารณกุศลต่างๆ การเดินทางเพื่อการบำบัดจิตใจตามหลักพุทธศาสนา หรือการบำบัดจิตใจโดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและการทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการผ่อนคลายและลดความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน และยังร่วมไปถึงการเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธี และงานเทศกาลประเพณีต่างๆ

การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ต้องพัฒนาในประเทศไทยเพราะนอกจากการท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้ และนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการสร้างอาชีพสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการให้บริการด้านต่างๆ นับได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างไรก็ดีเนื่องจากสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการแข่งขันอย่างรุนแรง ประเทศไทยจึงควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรม เป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก มีมรดกทางวัฒนธรรมอีกจำนวนมาก เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตทั้งนี้ หัวใจสำคัญของการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืน คือการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ผู้วิจัยได้กำหนดวัดวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นพื้นที่ในการศึกษา เพราะมีความสำคัญทางด้านจิตใจ และเพื่อกราบไหว้บูชาหลวงพ่อนาค เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้าน คู่เมือง ของอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ปัญหาและอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีคือขาดการบอกทิศทางในแหล่งท่องเที่ยว และส่วนบริการต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งควรมีการบอกทิศทางที่ชัดเจนขึ้น อาจเป็นรูปของป้ายบอกทางด้วยอักษร ด้วยแผนที่รูปภาพ หรือการออกแบบสถานที่ให้สามารถสื่อการเข้าถึงจุดต่างๆได้โดยง่าย ขาดความสะดวกสบายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากในกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น ผู้มาท่องเที่ยวต้องการสิ่งบริการอื่นๆ ประกอบ ในการท่องเที่ยวด้วย เช่น บริการด้านห้องน้ำ ห้องส้วม ศาลา หรือบริเวณที่พักรอคอยกลุ่มท่องเที่ยวของตน เป็นต้น ซึ่งบริการเหล่านี้มักมีจำนวนไม่เพียงพอ หรือไม่ก็คุณภาพไม่ดีพอ การที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นสูญเสียเอกลักษณ์ เนื่องจากถูกทำลายเพราะการเข้าชมของผู้มาท่องเที่ยวหรือการที่ผู้ประกอบการ ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ประพฤติตามใจชอบในการแสวงหาผลประโยชน์ของตนเอง จนทำให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวและสภาพธรรมชาติบริเวณโดยรอบ เช่น การทิ้งขยะเกลื่อนกลาด การขูดขีดผนังกำแพง หรือต้นไม้ของผู้มาท่องเที่ยว และการปล่อยน้ำเสียจากกิจการของตนลงในแม่น้ำลำคลองของบรรดาผู้ประกอบการ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวบริเวณโดยรอบเสื่อมสภาพ สูญเสียเอกลักษณ์ที่เคยงดงาม เป็นต้น ความไม่สะดวกในการเข้าถึงจุดต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพราะถนนนั้นมีความคับแคบเกินไป เกรงจะเกิดอันตรายระหว่างคนเดินเท้ากับผู้ที่ใช้ยวดยานพาหนะขึ้นได้ ขาดความต่อเนื่องของเส้นทางในแหล่งท่องเที่ยว ทำให้การเข้าชมสถานที่ที่น่าสนใจสาหรับผู้มาท่องเที่ยวไม่อาจจะกระทำได้ เนื่องจากไม่มีทางเดินที่ต่อเนื่องหรือบาทวิถีคับแคบเกินไป อากาศร้อน มีฝุ่นมาก และเสียงดังหนวกหูจากยวดยานพาหนะทาให้บรรยากาศในแหล่งท่องเที่ยวไม่สงบ ไม่ร่มรื่น ไม่น่าเข้าดูเข้าชม เป็นต้น

๓. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีก็คือ พระพุทธรูป (หลวงพ่อนาค) และศาสนสถานที่เป็นเชิงสัญลักษณ์ด้านหลักธรรม ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว และในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวที่มาวัดแล้วยังต้องการมาเพื่อพักผ่อน ต้องการเข้ามาเพื่อไหว้พระ สวดมนต์ เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการมากราบไหว้ แนวทางการพัฒนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาโดยจะดูที่ความเหมาะสมของเวลานั้น ทางวัดจะเน้นที่ความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งในปัจจุบันจะเน้นที่ความสะดวกสบายในการเดินทาง ที่จอดรถให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในด้านการดูแลด้านสิ่งแวดล้อม และดูแลด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านห้องน้ำ ควรจะมีบริการตามจุดต่างๆ และจะมีเจ้าหน้าที่คอยทำความสะอาดอยู่เสมอ เพื่อให้มีความยั่งยืน ประกอบด้วย ๓ ด้านคือด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความต้องการ ความพึงพอใจและความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยวการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

จิตรจำนงสุภาพ. **ทฤษฎีธรีซาวด์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๔๔.

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์.**การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

ชูเกียรติ นพเกตุ. **การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. เชียงราย : คณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๕.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิตการพิมพ์ม, ๒๕๔๑.

ธงชัย สันติวงษ์. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา.**การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว**.พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร : เพรสแอนด์ดีไซน์, ๒๕๔๙.

วิเคราะห์การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์ เทียบเคียงพระพุทธศาสนาเถรวาท

An Analytical Study of Mindfulness Development According To Thich Nhat Hahn's Approach Compared to Theravāda Buddhism

ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาวิเคราะห์การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์เทียบเคียงพระพุทธศาสนาเถรวาท การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า

การเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท และตามแนวทางของติชนัทฮันห์ โดยหลักการหรือแก่นสาระในการเจริญสติของติชนัทฮันห์นั้น มีความสอดคล้องกับหลักสติปัฏฐานสี่ในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างชัดเจน คือ เป็นแนวทางการพัฒนาจิตเพื่อไปสู่ภาวะแห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่นผู้เบิกบาน คือ ดำรงสติพิจารณาใน กาย เวทนา จิต และธรรม โดยอาศัยสติเป็นหลักในการทำจิตให้สงบ (สมถะ) จนกระทั่งถึงขั้นที่จะนำจิตสู่การรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง (วิปัสสนา) ซึ่งเป็นไปตามขบวนธรรมของหลักไตรสิกขา คือ ๑) ศีล การมีสติในชีวิตประจำวัน เพื่อฝึกปฏิบัติอบรมกาย วาจา เกิดความสงบ ให้เป็นไปอย่างถูกต้องและดีงาม ๒) สมาธิ การมีสติที่ต่อเนื่อง เพื่อฝึกอบรมจิตใจ ให้จิตใจสงบ ผ่องใส หนักแน่น ตั้งมั่น (เป็นสมถะ) เหมาะแก่การใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งจนถึงที่สุดต่อไป ๓) ปัญญา คือ สมาธิที่ต่อเนื่อง ที่ถูกประคับประคองด้วยสติ จนกลายเป็นมหาสติ หรือสติที่มีพลังอย่างยิ่ง ส่วนที่เป็นจุดเด่นของท่าน คือ มีคำสอนและวิธีการฝึกปฏิบัติที่ปรับประยุกต์ให้เข้ากับชีวิตประจำวันทันยุคสมัย มีรูปแบบ มีเทคนิคหรือกุศโลบายที่หลากหลาย โดยเน้นการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม ที่ดำเนินบนทางสายกลาง และเปิดโอกาสให้คฤหัสถ์ได้เข้ามามีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมมากขึ้น

คำสำคัญ: การเจริญสติ, เทียบเคียง, ติชนัทฮันห์, พระพุทธศาสนาเถรวาท

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This thesis was the main purposes to (1) to study the mindfulness development in TheravĀda Buddhism and (2) to study the mindfulness development according to Thich Nhat Hahn's approach compared to TheravĀda Buddhism. This was a qualitative research to collect all data from academic paper, books and related researches.

A result of this study was found that mindfulness development in TheravĀda Buddhism and that according to Thich Nhat Hahn's approach is obviously consistent if the Four Foundations of Mindfulness or the content of mindfulness development was considered. Such a consistent aspect was a way to develop mind for the state of knowing, awakening, and delighting, i.e. mindfulness to consider a body, feelings, mind, and mental objects by means of mindfulness as a major condition to make mind tranquil (Samatha) until knowing everything as it really was (VipassanĀ). This practice followed a process of Threefold Training : (1) morality-mindfulness in daily life to make a body, speech, and mind peaceful in the right way, (2) concentration-continuous mindfulness to make mind tranquil, brighten, strong and focus (Samatha) that was properly developed with wisdom until attaining the enlightenment, and (3) wisdom-continuousconcentration supported by mindfulness until becoming great mindfulness with great power. The outstanding of ThichNhat Hahn's approach was the teachings and methods of practice modernly applied to the daily life, as well as a variety of models, techniques or strategies. Here, he stressed on the cooperative practice according to the Middle Way and gave the lay people more chances to play their role on the Buddhist propagation.

Keywords: Mindfulness Development, Compared, ThichNhat Hahn's Approach,TheravĀda Buddhism

๑. บทนำ

ชีวิตมนุษย์เราที่เกิดมาบนโลกนี้ล้วนแล้วแต่เคยประสบปัญหาด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชีวิตส่วนตัว, ครอบครัว, หน้าที่การงานหรือปัญหาความเจ็บป่วยทั้งทางด้าน

ร่างกายและจิตใจ สาเหตุเพราะมนุษย์เราไม่ได้ฝึกจิต ฝึกตน ไม่ได้อบรมกายวาจาใจ ชีวิตจึงมีปัญหา สัจธรรมในทางพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงเน้นถึง เรื่องเหตุธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุพระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้นพระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้[๑] พระพุทธเจ้าจึงเน้นเรื่องการอยู่กับปัจจุบันธรรม เมื่อจิตอยู่กับปัจจุบัน จิตจะไม่ตกเป็นทาสของความคิดเรื่องอดีตและอนาคต ในปัจฉิมโอวาทพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของความไม่ประมาทหรือการมีสติว่า“สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”[๒] จะเห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตอย่างมีสติกำกับนั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปปมาท หรือความไม่ประมาท แม้การมีสติมีประโยชน์ในการระวังป้องกันและรักษาสภาพจิตให้เป็นปกติ เป็นเหตุให้กุศลกรรมเกิด อกุศลกรรมเสื่อมไป สามารถละชาติสงสารแล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้[๓] พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงสติว่า “สติ” คำเดียวก็เพียงพอ ถ้าเรารู้และมีสติเท่านั้น ก็สามารถดับทุกข์ได้จริง[๔]

สำหรับประเทศไทย วิธีการเจริญสตินั้นมีหลายรูปแบบ อาจจำแนกได้ดังนี้คือแบบอานาปานสติ, แบบธุดงคกรรมฐานอีสาน, แบบธรรมกาย, แบบวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ และแบบประยุกต์[๕] ซึ่งแต่ละสำนักมีรูปแบบการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป แต่มีเป้าหมายหลักตรงกันคือความดับทุกข์ นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการเจริญสติที่มาจากสายมหายาน เช่น แบบธิเบต (วัชรยานหรือตันตรยาน) แบบเซนแนวทางการเจริญสติของติชนัทฮันห์ เป็นต้น ติชนัทฮันห์ เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนามหายานนิกายเซน เป็นชาวเวียดนามโดยกำเนิด ท่านได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้มีบทบาทในการรับใช้สังคมอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ มาตินลูเธอร์คิง เจอาร์ ได้เสนอชื่อท่านเพื่อเข้ารับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ท่านและกลุ่มสังฆะได้ร่วมกันจัดตั้งหมู่บ้านพลัม (plum village) ขึ้นที่ประเทศฝรั่งเศส เป็น ชุมชนแบบอย่างการปฏิบัติธรรมแห่งพุทธบริษัทสี่ ที่เน้นการเจริญสติในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มปฏิบัติธรรม (สังฆะ) ตามแนวทางนี้กระจายอยู่ในหลายประเทศกว่าพันกลุ่ม แนวทางการเจริญสติของ ติชนัทฮันห์ เป็นการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทโลกยุคปัจจุบัน มีเป้าหมายเพื่อให้พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่วิถีชีวิตประจำวัน หรือ “Engaged Buddhism” ท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีสติว่า

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒-๗๓

[๒] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

[๓] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๒.

[๔] พุทธทาสภิกขุ, **สติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๙.

[๕] วิริยา ชินวรรโณ และคณะ, สมาธิในพระไตรปิฎก:วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘๓.

“สัมมาสติเป็นการ นำให้เกิดปัญญาญาณอันจะนำให้บรรลุมรรคผลในบั้นปลาย และ“สติคือศูนย์รวมแห่งเมล็ดพันธุ์และความมั่นคงทั้งหมดของเรา หากว่าเมล็ดพันธุ์ที่ดีแข็งแรง เราก็จะมีความสุขมากขึ้น”[๖] จากแนวทางการเจริญสติของ ติชนัทฮันห์ เราจะเห็นการประยุกต์พุทธธรรมมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทโลกปัจจุบัน และสามารถนำการเจริญสติไปสู่วิถีชีวิตประจำวันได้อย่างน่าสนใจ โดยในกิจกรรมต่างๆ ให้มีสติเป็นเครื่องกำกับ

จากที่กล่าวมาโดยสังเขปข้างต้นทำให้เราได้ตระหนักถึงความสำคัญของสติและการเจริญสติในชีวิตประจำวันที่จะช่วยให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ช่วยลดละการเบียดเบียนทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์ กระทั่งเป็นส่วนสำคัญในการสรรค์สร้างสังคมให้มีความสงบสุข ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทและติชนัทฮันห์ ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันด้านใดบ้าง เพื่อสามารถนำไปศึกษาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาสังคมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์เทียบเคียงพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research)โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๓.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๓.๑.๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)ใน ส่วนที่ว่าด้วยเรื่องหลักการเจริญตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, CD ROM พระไตรปิฎกภาษาไทย ภาษาบาลี ส่วนที่ว่าด้วยเรื่องการเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์ โดยศึกษาจากหนังสือของ ติชนัทฮันห์ทั้งที่เป็นภาษาอังกฤษ และที่แปลเป็นภาษาไทย

๓.๑.๒) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)ได้แก่ อรรถกถา วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยเอกสารและหนังสือตำรา

[๖] ธีรเดช อุทัยวิทยารัตน, ศานติในเรือนใจ [Touching peace] (งานแปล), (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, (ต้นฉบับพิมพ์ปีค.ศ. ๑๙๙๒), ๒๕๔๕), หน้า ๓๕.

ที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย ซึ่งได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

๓.๒ ขั้นวิเคราะห์

วิเคราะห์ข้อมูล เทียบเคียงหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับติชนัทฮันห์โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ แยกแยะ และอธิบายตามแนวคิดในประเด็นที่ต้องการทราบ

๓.๓ ขั้นสรุป

สรุปผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นว่าด้วยศึกษาวิเคราะห์การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์ เทียบเคียงพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

วิเคราะห์การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์ เทียบเคียงพระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปผลการศึกษาวิจัยได้ ดังนี้

๔.๑ การเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท

สติ หมายถึงความระลึกรู้ในปัจจุบันขณะ การนึกได้หมายรู้ ความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ความไม่ประมาท ความใส่ใจ การตระหนักรู้ การกำหนดรู้ หรือการตื่นรู้กับกายที่เคลื่อนไหว กับใจที่นึกคิด กับจิตและธรรมที่ปรากฏในขณะปัจจุบันนั้น ๆ

การเจริญสติ หมายถึงการฝึกสติหรือสร้างสติ คือความระลึกรู้ในปัจจุบันขณะ ความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ความไม่ประมาท ความใส่ใจ ความตระหนักรู้ การกำหนดรู้ ให้เกิดขึ้นบ่อย ๆ ให้มีขึ้นทุกขณะ และให้เจริญงอกงามเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ตามมรรควิธีที่จะกำจัดเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป

ความสำคัญของการเจริญสติ คือ การฝึกเจริญสติยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดวิปัสสนาญาณ เป็นกุญแจไขไปสู่ประตูแห่งพุทธภาวะ เพื่อการรู้แจ้งในรูปนามตามความเป็นจริง ช่วยให้สามารถสลัดทิ้งซึ่งความทุกข์ และการสร้างสุขที่แท้แก่จิตใจได้ด้วย

บทบาทหน้าที่ของสติ ในการเป็นเครื่องกั้นกระแสที่จะพาไปสู่ทางเสื่อม และเลือกเอาธรรมที่เป็นประโยชน์นำพาไปสู่ความเจริญ เมื่อสติมีความเข้าไปตั้งมั่นเป็นประธานมีลักษณะแนบชิดอารมณ์คุมอารมณ์ให้อยู่กับจิต รวมไปถึงพิจารณาอารมณ์นั้น

จุดมุ่งหมายของการเจริญสติ มี ๕ ประการคือ ๑) เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย ๒) เพื่อก้าวพ้นความเศร้าโศกและความร่ำไรรำพัน๓) เพื่อกำจัดความทุกข์กายและความทุกข์ใจ ๔) เพื่อบรรลุถึงญายธรรมคืออริยมรรค ๕) เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน

ประโยชน์ของการเจริญสติ ทำให้มีความสุขจากการทำงาน, ร่างกายมีความสงบส่งผลให้มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ, ผู้มีสติ สงบใจไว้ได้ซึ่งเป็นการกีดกันไม่ให้ผู้นั้นได้ก่อ

อกุศลกรรมเพิ่มเติม, ทำให้สังคมมีความสงบสุข และมีความสามัคคีกัน เป็นเครื่องมือในการระงับความขัดแย้งทุกระดับ ,มองเห็นปัญหาตามความเป็นจริง แก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องชัดเจน และอานิสงส์คือหวังผลเป็นอริยบุคคลได้

๔.๒ การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์

สติ หมายถึง การหยุด ความรู้สึกตัว การตื่นรู้การระลึกรู้ ความตระหนักรู้ การสักแต่ว่ารู้ ความใส่ใจ และความไม่ประมาท สติเป็นจิตที่สังเกตการณ์ และเป็นความสามารถในการดำรงอยู่กับปัจจุบัน หรือ ความสามารถในการหยุด ส่วนสิ่งที่ตรงข้ามกับสติ คือความหลงลืม

การเจริญสติ หมายถึงการฝึกให้อยู่กับปัจจุบันขณะ ระลึกรู้ถึงปรากฏการณ์ที่กำลังดำเนินไปในกาย, เวทนา, จิตและธรรมารมณ์ โดยมีหลักพื้นฐานคือดำรงความระลึกรู้อยู่กับปัจจุบันขณะ ไม่ได้จำกัดรูปแบบเฉพาะหรือจำกัดช่วงเวลา แต่มีสาระลงไปในทุกแง่มุมของชีวิต การปฏิบัติอย่างไม่แบ่งแยก (Non-discrimination) ระลึกรู้ในปรากฏการณ์อย่างไม่ตัดสิน เป็นการปฏิบัติ “การหยุด” (สมถะ) และ “การมองอย่างลึกซึ้ง” (วิปัสสนา) ไปพร้อมกัน และสามารถเจริญให้ยิ่งขึ้นไปจนถึงความรู้แจ้งได้

ความสำคัญของการเจริญสติ คือ เป็นหัวใจแห่งคำสอน และการฝึกปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เพราะทำให้ทุกสิ่งที่คิด ทุกกิจที่ทำ ทุกคำที่กล่าวเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม ช่วยแปรเปลี่ยนความทุกข์ ให้กลายเป็นความสุขที่แท้ ทำให้เกิดความรักความเมตตา ความเคารพ การยอมรับ ความมั่นคง และอิสรภาพช่วยให้สังคมมีความสงบ สันติ จนถึงที่สุด คือช่วยทำลายมิจฉาทิฐิ อวิชชา นำไปสู่การรู้แจ้ง และการตรัสรู้ได้อย่างแท้จริง

บทบาทหน้าที่ของสติ คือ กำหนดจิตให้อยู่กับปัจจุบันขณะ, ระลึกรู้ว่าทำสิ่งใดหรือเกิดอะไรขึ้น, สัมผัสและโอบกอด (หมายถึงการมีสติสัมปชัญญะ)

จุดมุ่งหมายในการเจริญสติ คือ ความรู้แจ้งหรือการมีอิสรภาพปราศจากการครอบงำอวิชชาคือการไม่เข้าใจตามความเป็นจริง ซึ่งหมายถึงการตรัสรู้ และมีความรักที่แท้คือพรหมวิหารธรรม เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ข้ามวัฏฏะแห่งทุกข์ ซึ่งเป็นปณิธานสำคัญในฝ่ายมหายาน จุดมุ่งหมายในการเจริญสติสามารถสรุปลงในมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์ ๓ ใน ๔ข้อ คือ (๑) โปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หมดสิ้น (๒) ละกิเลสให้หมดสิ้น และ (๓) บรรลุพุทธภูมิ(อีกข้อหนึ่งคือศึกษาพระธรรมให้เจนจบ)

ประโยชน์ของการเจริญสติ ทำให้รู้แจ้งได้, ช่วยให้คิดอย่างถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ), ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุข ทั้งทางร่างกายและจิตใจ , ช่วยแก้นิสัยด้านไม่ดี เช่นนิสัยติดบุหรี่ ติดเหล้า, ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นและเป็นการระมัดระวังให้ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การมีสติทำให้เข้าใจครอบครัวและผู้อื่นมากขึ้น ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยให้เห็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนมากขึ้น ทำให้เข้าใจและเห็นใจคนอื่นมากขึ้น ระงับความโกรธได้ และเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ มากขึ้น, ช่วยสร้างสันติภาพในทุกระดับ และทำให้เข้าใจสถานการณ์ปัญหาได้ชัดเจน จนกระทั่งนำไปสู่การแก้ปัญหาที่แท้จริง

แนวทางการเจริญสติของ ติชนัทฮันห์ มีอุบายหลักที่ช่วยให้เกิดสติ คือ

(๑) การหายใจ เป็นอุบายพื้นฐานสำหรับการฝึกเจริญสติ ลมหายใจดำรงอยู่กับตัวเราตลอดเวลาและสัมพันธ์กับสภาวะทั้งทางร่างกายและจิตใจ เมื่อระลึกรู้ในลมหายใจจะทำให้ร่างกายและความคิดเป็นเอกภาพ

(๒) ระฆังแห่งสติ หมายถึงระฆังที่เป็นอุปกรณ์ทำให้เกิดเสียง หรือสิ่งอื่นที่สามารถใช้เป็นหมายให้จิตกำหนดจนเกิดสติ เช่น เสียงระฆัง เสียงนกร้อง เสียงรถยนต์ รวมทั้งสิ่งที่ไม่ใช่เสียง เช่น สัญญาณไฟจราจร แสงแดดที่ส่องเข้ามาในห้อง เป็นต้น เมื่อใช้วัตถุใดเป็นหมายกำหนดจดจ่อ ให้ระลึกรู้โดยไม่ตัดสินและแบ่งแยก

(๓) บทภาวนา เป็นข้อความหรือบทกลอนที่ใช้สำหรับท่องหรือบริกรรมประกอบการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยให้ทำกิจกรรมนั้นอย่างมีสติ เมื่อทำกิจกรรมใดให้กล่าวบทภาวนาในใจพร้อมทั้งระลึกรู้ตามความหมายในบทภาวนานั้น

(๔) สังฆะ หมายถึงกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมที่ดำเนินไปในแนวทางเดียวกัน ถือเป็นปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆษะ) ที่ช่วยชี้นำหนทางที่ถูกต้องในการปฏิบัติ การปฏิบัติอย่างมีสังฆะผู้ปฏิบัติสามารถเกื้อกูลซึ่งกันและกันให้มีสติมั่นคงยิ่งขึ้น โดยอาจช่วยเตือนซึ่งกันและกันให้ครองสติไว้(หรือจากการปฏิบัติให้เห็น) พร้อมทั้งสามารถแบ่งปันประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติ

กิจกรรมภาวนา เป็นการเจริญสติในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น โดยมีอุบายเพื่อช่วยเกื้อหนุนการมีสติ กิจกรรมภาวนาเป็นการปฏิบัติร่วมกับสังฆะ มีพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันคือความเมตตากรุณา และยังเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติคือการปฏิบัติอย่างมีเมตตาและมีความเบิกบาน ไม่แบ่งแยกและไม่มีเป้าหมาย (ไม่คาดหวัง) กิจกรรมภาวนาในประเทศต่างๆ มีรูปแบบกิจกรรมที่คล้ายกัน แต่อาจปรับเปลี่ยนไปตามบริบทวัฒนธรรม ประเพณีของประเทศนั้น มีกิจกรรมหลักได้แก่ การสวดมนต์, การนั่งสมาธิ, ภาวนาด้วยบทเพลง, การเดินวิถีแห่งสติ, การรับประทานอาหารอย่างมีสติ, การผ่อนพักตระหนักรู้ (Total Relaxation) หรือการนอนสมาธิ, พิธีเริ่มต้นใหม่(Beginning Anew), การทำงานอย่างมีสติ, การสนทนาธรรม, การกราบสัมผัสพื้นดิน (TouchingtheEarth) และพิธีรับข้อฝึกอบรมสติ ๕ ประการ (Five Mindfulness Trainings)

หลักการเจริญสติไปใช้ในชีวิตประจำวัน ติชนัทฮันห์ แนะนำให้ปฏิบัติอย่างไร้รูปแบบ คือปฏิบัติอย่างเป็นธรรมชาติและผสานไปกับวิถีชีวิตประจำวัน เป็นการ “ฝึกปฏิบัติอย่างไม่ปฏิบัติ” เช่นสามารถปฏิบัติเดินสมาธิขณะเดินไปในที่ต่างๆ หรือ ฝึกปฏิบัติการพูดด้วยเมตตาหรือรับฟังอย่างลึกซึ้งในขณะที่พูดคุยกับคนอื่น หรือการกล่าวบทภาวนาไปพร้อมกับการทำกิจต่างๆ เป็นต้น

๔.๓) การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์เทียบเคียงพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลจากการศึกษาเทียบเคียงพบว่า

แนวทางการเจริญสติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ มีความเหมือนและสอดคล้องกัน

การเจริญสติตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร มีหลักการและวิธีการปฏิบัติที่ทำให้เกิดสติโดยเรียกว่า “สติปัฏฐาน” ซึ่งมี ๔ ประการ คือ การมีสติรู้ระลึกรู้และพิจารณาในกาย เวทนา จิตและธรรม สติที่เป็นไปในกายหรือการพิจารณากาย เรียกว่า กายานุปัสสนา สติที่เป็นไปในส่วนการฝึกปฏิบัติในสติปัฏฐานของ ติชนัทฮันห์ มีความสอดคล้องกับหลักการแห่งสติปัฏฐาน ๔ ในพระไตรปิฎก คือ พิจารณาในกาย เวทนา จิต ธรรม แต่ท่านได้ปรับคำสอนให้กระชับโดยกล่าวอธิบายว่า ฐานทั้งสี่ล้วนเป็นวัตถุแห่งจิต (Objects of the mind) ในการอธิบายการฝึกปฏิบัติในฐานกายและเวทนา มีความสอดคล้องกับสติปัฏฐานสูตร นอกจากนั้นยังกล่าวว่าเวทนามีลักษณะเหมือนจิตตสังขาร แต่มีขอบเขตกว้างกว่าจึงจัดลงเป็นอีกฐานหนึ่ง แต่ในฐานจิตและธรรมท่านกล่าวถึงการฝึกปฏิบัติทั้งสองฐานไว้รวมกันเพราะจิตเป็นสิ่งที่รับรู้ธรรมและธรรมคือสิ่งที่ถูกจิตรับรู้ (ธรรมารมณ์) ซึ่งแยกออกจากกันไม่ได้ เพียงแต่เมื่อพิจารณาไปยังสิ่งที่รับรู้ก็เป็นจิตตานุปัสสนา และเมื่อพิจารณาไปยังสิ่งที่ถูกรับรู้ก็เป็นธัมมานุปัสสนา แต่ไม่ว่าจะพิจารณาในฐานใดก็หยั่งไปถึงฐานอื่นด้วย อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ นี้ ให้ผล คือ บุคคลอาจจะบรรลุธรรมภายใน ๑๕ วันเป็นอย่างเร็ว และ ๗ ปี เป็นอย่างช้า ผลที่ได้ คือ บรรลุความเป็นพระอรหันต์บุคคลสิ้นกิเลสอาสวะทั้งปวงดับกองทุกข์ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารอีกต่อไป ฉะนั้น เมื่อผู้ปฏิบัติเจริญสติปัฏฐาน ๔ อย่างต่อเนื่องโดยลำดับ ผลที่ได้รับในปัจจุบันขณะก็คือ ความสงบสุขที่แท้แห่งจิตใจ ความตั้งมั่นแห่งจิต ความมีสติสัมปชัญญะจนถึงได้รับผลที่สูงขึ้นไป คือเกิดปัญญามีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง สามารถทำลายความรู้สึกที่เป็นตัวตน เรา เขา มองเห็นความจริงของสรรพสิ่งทั้งหลาย ว่าล้วนแต่มีความเกิดเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ทำให้สภาวะทางจิตของผู้ปฏิบัติเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง โล่งเบา ไม่ถูกตัณหา มานะและทิฏฐิเข้าครอบงำจิตอีกต่อไป ย่อมได้ชื่อว่าบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดแห่งการศึกษาในพระทางพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์

แนวทางการเจริญสติตามหลักอานาปานสติมีความเหมือนและสอดคล้องกัน

การเจริญอานาปานสติทั้ง ๑๖ ขั้นตอน เป็นวิธีปฏิบัติสมถะกรรมฐานที่มุ่งพัฒนาจิตให้สมาธิอยู่กับลมหายใจเข้าออก ในทุกอริยาบถและทุกขณะที่จิตคิดและพิจารณาสิ่งทั้งหลาย จึงสามารถนำไปบูรณาการเข้ากับการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ให้จิตมีสติสัมปชัญญะและมีสมาธิตั้งมั่นอยู่ที่ฐานทั้ง ๔ หมวด ได้แก่ หมวดที่ ๑ ใช้บำเพ็ญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ในขั้นตอนที่ ๑-๔) หมวดที่ ๒ใช้บำเพ็ญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ในขั้นตอนที่ ๕-๘) หมวดที่๓ใช้บำเพ็ญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ในขั้นตอนที่ ๙-๑๒) และหมวดที่ ๔ ใช้บำเพ็ญธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ในขั้นตอนที่ ๑๓-๑๖) ฉะนั้น การเจริญอานาปานสติสมาธิตามคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น มีขั้นตอนการปฏิบัติตามลำดับอย่างชัดเจนถึง ๑๖ ขั้น โดยแบ่งออกเป็น ๔ หมวด ๆ ละ ๔ ขั้น ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถประเมินความก้าวหน้าของสมาธิด้วยความวิริยะอุตสาหะ เพื่อให้เกิดอานิสงค์ต่อการพัฒนาจิตและเป็นบาทฐานในการเจริญปัญญาในสติปัฏฐาน

๔ ต่อไป การนำสาระจากพระสูตรทั้งสองมาปฏิบัติ ท่านแนะนำให้ปฏิบัติควบคู่กัน เพราะในวิธีอานาปานสติก็มีสาระตามแนวทางสติปัฏฐานครบถ้วน และแนวทางของ สติปัฏฐานก็ใช้อุปกรณ์คือการระลึกรู้ในลมหายใจเป็นหลักเช่นเดียวกัน ในการปฏิบัติท่านนำเสนออุบายวิธีต่างๆ เพื่อเกื้อหนุนการมีสติให้มั่นคงยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การเจริญสติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และตามแนวทางมหายานของติชนัทฮันห์ ต่างมีความเหมือนและสอดคล้องกัน และเป็นแนวทางการพัฒนาจิตเพื่อไปสู่ภาวะแห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่นผู้เบิกบาน คือ ดำรงสติพิจารณาใน กาย เวทนา จิต และธรรม โดยอาศัยสติเป็นหลักในการทำจิตให้สงบ จนกระทั่งถึงขั้นที่จะนำจิตสู่การรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ซึ่งเป็นไปตามขบวนธรรมของหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล คือ การมีสติในชีวิตประจำวัน เพื่อฝึกปฏิบัติอบรมกาย วาจา เกิดความสงบ สมาธิ คือ การมีสติที่ต่อเนื่อง เพื่อฝึกอบรมจิตใจ ให้จิตใจสงบ ผ่องใส ตั้งมั่น เหมาะแก่การใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และปัญญา คือ สมาธิที่ต่อเนื่อง ที่ถูกประคับประคองด้วยสติ จนกลายเป็นสติที่มีพลังอย่างยิ่ง เกิดความรู้แจ้งเป็นวิปัสสนาญาณ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติ

๕.๑.๑. หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดปฏิบัติธรรม การฝึกเจริญสติในหน่วยงานอย่างเป็นรูปธรรมและดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

๕.๑.๒.ควรนำแนวทางการเจริญสติของติชนัทฮันห์ ซึ่งมีความทันสมัย เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน มาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อประโยชน์สุข

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑. ศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการเจริญสติของ ติชนัทฮันห์ กับพุทธทาสภิกขุ

๕.๒.๒. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพุทธศาสนาเพื่อสังคม ของติชนัทฮันห์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม.**กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ติช นัท ฮันห์. **เมตตาภาวนาคำสอนว่าด้วยรัก.** แปลโดยธารารินศานต์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๔๕.

_____. **อานาปานสติสูตร : กุญแจแห่งการตื่นอยู่เสมอ.** แปลโดยประชา หุตานุวัตร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรสาสน์, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **สัมมาสมาธิ สมาธิแบบพุทธ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระธรรมธีรราชมหามุนี(โชดก ญาณสิทธิ). **หลักปฏิบัติสมถะและวิปัสสนา กรรมฐาน.** พิมพ์ครั้งที่๖, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการจัย :

ฑีฆายุวัฒก์ สวัสดิ์ลออ. “การวิเคราะห์การเจริญสติตามแนวทางของติชนัทฮันห์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

พรรณราย รัตนไพฑูรย์. “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔:ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมุนี (โชดก ญาณสิทธิ) ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Nhat Hanh. Thich.**Be free Where you are**. Berkeley. California : Parallax Press. 2002. Keeping the Peace. Bangkok : DMG Books. 2010.

หลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการทำธุรกิจขายตรง กรณีศึกษา : บริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

Principle of The Right Speech for Virture in Direct Marketting Case Stady : The Sol Corperation International Company Limited

กัลยรัตน์ คำคูณเมือง*
ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์, ดร.บุญเลิศ โอฐสู**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ มีวัตถุประสงค์คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการใช้หลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดหลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการประกอบธุรกิจให้สำเร็จ (๓) เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการทำธุรกิจขายตรง : กรณีศึกษาบริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด โดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคล จำนวน ๒๕ ท่าน

จากการศึกษาวิจัยพบว่า แนวคิดและวิธีการใช้หลักสัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ วาจาที่จัดว่าเป็นสัมมาวาจาอันเป็นองค์ของอริยมรรคในมัชฌิมาปฏิปทานั้น ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ ได้แก่คำพูดที่ทำให้เกิดดวงตาเห็นธรรม ทำให้เกิดญาณหรือปัญญา เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ หรือเป็นไปเพื่อพระนิพพาน นี้ คือ สัมมาวาจาคือเจรจาชอบ

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดหลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการประกอบธุรกิจให้สำเร็จนั้น คือ การพูดเพื่อเลี้ยงชีวิตให้อยู่บนฐานของความถูกต้องตามหลักศีลธรรม สื่อสารและสร้างความสัมพันธ์ด้วยความรัก และมีเมตตา หรือการพูดเพื่อสร้างธุรกิจให้เจริญก้าวหน้า และมีผลต่อความสำเร็จได้ หากการกล่าววาจานั้นประกอบด้วยเจตนา คือ เว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจอ

ผลการวิจัยพบว่า จุดเริ่มต้นในการทำการตลาดแบบระบบเครือข่ายนั้น ต้องใช้การสื่อสารด้วยสินค้า สินค้าที่มีคุณภาพดีลูกค้าเกิดความประทับใจเมื่อได้ใช้สินค้านั้นแล้ว การใช้หลักสัมมาวาจามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการประกอบธุรกิจ ความน่าเชื่อถือเป็นสิ่งสำคัญและต้องสร้างอย่างต่อเนื่อง การพูดไม่จริงเป็นโทษอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นที่น่าเชื่อถือของลูกค้าหรือผู้ที่เราติดต่อด้วย เพราะฉะนั้นการพูดที่เป็นสัมมาวาจาจะทำให้ก้าวหน้าในการ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทำงาน และหากต้องการจะก้าวหน้าอย่างยั่งยืนต้องยึดหลักอิทธิบาท๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา คือ ฉันทะ คือ ความพอใจรักในงานที่กำลังทำ วิริยะ คือมีความเพียรพยายามขยันในการทำงานนั้น จิตตะ คือ มีใจฝักใฝ่ในงาน ไม่ทอดทิ้งงาน ทำงานอย่างต่อเนื่อง วิมังสา คือการใคร่ครวญพิจารณา ตรวจสอบงานไม่ให้ผิดพลาด โดยใช้ปัญญากำกับ บุคคลที่จะเป็นผู้นำองค์กรจะต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ คือเมตตา ความรักงาน รักองค์กร มุ่งให้เขาได้รับความสุข กรุณา คือการช่วยเหลือบุคคลในทีมงานให้ประสบผลสำเร็จในหน้าที่ มุทิตา คือ การพลอยยินดี เมื่อคนในองค์กรของตนประสบความสำเร็จในงานที่ทำ เช่นสามารถขยายองค์กรของตนต่อไปได้ และอุเบกขา คือเมื่อเราช่วยเหลือเขาเต็มที่แล้ว แต่เขาไม่ขยันงาน หรือไม่ช่วยตัวเองเลย ก็ต้องวางใจเป็นกลาง คือปล่อยวาง เพื่อให้งานในส่วนรวมดำเนินไปได้ด้วยดี

คำสำคัญ : หลักการใช้สัมมาวาจา, คุณธรรม, ธุรกิจขายตรง, สำเร็จ.บริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

Abstract

This research aims 1. To study the technical concepts and how to use the speech to moral principle in Buddhism. 2. To study the principles of morality in speech to business success. 3. To learn how to use speech to moral principles applied in making direct sales : case stady The Sol Corperation International Company Limited. By using the in-dept interview with 25 key informants.

From The research found that the teachnical concepts to use speech in Theravada Buddhism is the right speech or Sammavaca with is in the group in the Noble Eightfold Path consist of kinds. Dharm : The speech that lead to enlighten, to increase knowledge, right wisdom, the speech that make calm, for enlightenment and for Nivarana. Those of speech is a Sammavaca or Right Speech.

From the reseach found that the principle of using right speech to make the progress of business by truly speaking on the base of right morality. We can contact and related with loving-kindness or metta, speak with ereating progressive and on the base of the business success. The speech that intend to avoid the speaking with lie, with rude, with sneakily and with rave word.

From the reseach found that the starting point of line system marketing begin with the merchandises. The quality of goods make customers impressive because they used to consume the merchandises. The principle of Sammavaca is the very important in doing business. The reliability must been made continuation. If we tell a lie with someone it make bad impress for him. Therefore Sammavaca is the best because it make you progress in business.

If we want to successful in business we need the principle of Iddipada that Chanda do the duty with happy and has the aspiration, Viriya to do the work with diligent or effort, Citta to do the work with active thought and Vimmaca to investigate the duty with eare. All of these by using wisdom to tackle the problems. The leaders of teamwork who want to succeed in the business had to used the principle of four Brahmmavihara which consist of Metta a friendship that want to the Downline to be happy in their working ; Karuna to have compassion and try to help them to be succeed in their working ; Mudhida to congratulate with them when they can run their work by thenself and Upekka if we can not help them or do not want the assistance we ought to put them or they do not want the assistance we ought to put our mind in neutrality for keeping the whole business.

Keywords : Using Speech, For Moral, Direct Sell, Make To Success,Sol Corperation International co.,ltd.

๑. บทนำ

การประกอบอาชีพแต่ละสาขาอาชีพที่จะต้องรับรายได้ประจำ เช่นข้าราชการ เจ้าหน้าที่รัฐวิสาหกิจ หรือพนักงานบริษัทเอกชน ล้วนแล้วรับรายได้ตามความสามารถ ตามตำแหน่งในสถานะนั้นๆ หรือแม้แต่เจ้าของกิจการที่จะต้องซื้อสินค้ามาเก็บไว้มากพอที่จะจำหน่าย ธุรกิจได้รับผลประกอบการตามเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง อีกทั้งชาวสวน ชาวนา ชาวไร่ก็ต้องอาศัยดิน ฟ้า อากาศ ฝนที่ตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตจึงจะเป็นไปตามเป้าหมาย ด้วยเหตุนี้เองผู้ประกอบอาชีพ หรือการประกอบธุรกิจในโลกปัจจุบันนั้น จะต้องมีเทคนิค ไหวพริบ ปฏิภาณ วิสัยทัศน์ และมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อลูกค้าเพื่อโอกาสความเป็นเลิศทางธุรกิจและความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของตนเอง ทำให้ผู้บริหาร พนักงาน นักธุรกิจ เจ้าของกิจการ รวมทุกสาขาอาชีพจะต้องมีการพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา รวมถึงต้องหาอาชีพเสริมเพื่อรองรับอาชีพหลักอีกทางเลือกหนึ่ง และอาชีพเสริมที่ได้รับความสนใจมากที่สุด คือการทำธุรกิจขายตรง หรือธุรกิจเครือข่าย ซึ่งถือได้ว่าเป็น

ธุรกิจที่เปิดแบบเสรีภาพให้กับประชาชนทุกระดับ ทุกสถานะ ด้วยความเป็นเสรีภาพในการทำธุรกิจเครือข่าย บุคคลที่จะประสบความสำเร็จในธุรกิจเครือข่าย หรือขายตรง จะต้องเป็นบุคคลที่ยอมรับ และปฏิบัติตามเงื่อนไขของความสำเร็จได้อย่างมีวินัยร้อยเปอร์เซ็นต์

การประกอบธุรกิจเครือข่ายจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมนั้น ผู้ประกอบธุรกิจจะต้องมีคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับจิตใจตนเอง นั่นก็คือความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งต้องมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และนำทางไปสู่ความสำเร็จทางธุรกิจ หลักธรรมที่สำคัญข้อหนึ่งของการประกอบธุรกิจการขายที่ต้องพบปะลูกค้า หรือผู้บริโภคอยู่เป็นประจำทุกๆ วันนั้นก็คือ หลักการใช้สัมมาวาจา หรือหลักในการเจรจากับผู้บริโภคนั่นเอง เพราะการเจรจาที่ไพเราะ อ่อนหวานมีคำสัตย์จริงจะเป็นสิ่งที่เชิญชวนให้ผู้บริโภคเกิดความสนใจ เชื่อถือ และกล้าใช้สินค้าที่นักธุรกิจของบริษัทนำเสนอ หลักสัมมาวาจาประกอบไปด้วยหลักธรรมข้องดเว้น ๔ ประการ คือ ๑. มุสาวาทา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ) ๒. ปิสุณาย วาจาย เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด) ๓. ผรุสาย วาจาย เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ) ๔. สัมผัปปลาปา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ)[๑]

หลักสัมมาวาจาทั้ง ๔ ประการนี้ ถือว่ามีความสำคัญมากสำหรับนักธุรกิจที่ต้องพบเจอกับผู้คนทุก ๆ วัน เพราะถ้าหากว่านักธุรกิจขาดหลักธรรมเหล่านี้ข้อใดข้อหนึ่งไปเสียแล้วก็เป็นเรื่องยากที่ผู้คนจะไว้เนื้อเชื่อใจในสินค้าที่นำเสนอ ในหลักธรรมทั้ง ๔ นั้น เมื่อแยกให้ละเอียดออกไปอีก สามารถแยกได้ดังนี้

การละเว้นในเรื่อง มุสาวาท คือ การเว้นขาดจากการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จเพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ คือการเว้นขาดจากการกล่าวคำเท็จ หมายความว่า ไม่กล่าวตามความเป็นจริง อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน พูดเพื่อหลอกลวง ด้วยเจตนาที่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด ซึ่งประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ เพราะเห็นแก่อามิส (สิ่งของ) เล็ก ๆ น้อย ๆ

การละเว้นในเรื่อง ปิสุณาวาจา คือ การเว้นขาดจากการพูดคำส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้าวกัน ช่วยส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน ช่วยกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี คือ การเว้นขาดจากการประพฤติวาจาส่อเสียด หมายความว่าการพูดยุยงให้คนอื่นเกิดความแตกร้าวกัน คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้น หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้ พูดยุยงให้เกิดความแตกแยกกัน แตกความสามัคคีกัน

การละเว้นในเรื่อง ผรุสวาจา คือ การเว้นขาดจากวาจาหยาบคาย กล่าวแต่ถ้อยคำชนิดที่ไม่มีโทษ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน

---

[๑] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๓๒.

การละเว้นในเรื่อง สัมผัปปลาปะ คือ การเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดเป็นอรรถ พูดเป็นธรรม พูดเป็นวินัย กล่าววาจาเป็นหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีกำหนดขอบเขต ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร

หลักสัมมาวาจาเป็นหนึ่งในอริยมรรคมีองค์แปด[๒] ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินอันประเสริฐของชีวิต เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ และสอดคล้องกับหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสามารถดึงเข้ามาได้หลายหมวดธรรม ดังในหลักของเบญจศีลข้อที่สี่ คือ มุสาวาทาเวรมณี ซึ่งเป็นหลักธรรมทางวจีกรรมที่เป็นไปในทางเจริญรุ่งเรือง สามารถอธิบายขยายความได้ ๔ ลักษณะ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสุจริต ๓[๓] ที่ว่าด้วยเรื่องของวจีสุจริต[๔] และเจริญตามหลักอกุศลบท ๑๐[๕] ในข้อที่ ๔ ถึง ข้อที่ ๗ ซึ่งว่าด้วยเรื่องต้นแบบทางวจีกรรมที่งดงาม และผลักดันไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตทั้งสิ้น ในบทบาทต้นแบบ เหล่านี้ยังสามารถเชื่อมโยงไปถึงหลักสังคหวัตถุธรรม ๔[๖] ซึ่งเป็นหลักเชื่อมโยงมิตรภาพ หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องช่วยเหลือกัน หลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนอื่นไว้ได้ หลักการสังเคราะห์ คือ ช่วยเหลือกัน เป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก คือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ นั้นคือองค์ประกอบในข้อที่ ๒ คือ ปิยวาจา อันเป็นการพูดเพื่อให้เกิดความรักต่อกัน คือ กล่าวคำสุภาพน่าฟัง ทำให้รู้สึกดูดดื่มจับใจ ต้องเป็นถ้อยคำที่ตรงกับความเป็นจริง มีประโยชน์ และเหมาะกับกาลเทศะด้วย กล่าวชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือกล่าวคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคีเกิดไมตรีจิต ทำให้รักใคร่นับถือ[๗] และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

บริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด เป็นบริษัทเครือข่ายของคนไทยได้เปิดทำการธุรกิจขายตรงมาแล้ว เป็นระยะเวลา ๕ ปีเศษ มีเครือข่ายสมาชิกอยู่ทั่วประเทศประมาณ ๓ แสนกว่าคน ทางบริษัทมีภารกิจที่สำคัญอยู่ ๓ ข้อคือ

๑.สร้างสรรค์วิถีชีวิตของคนยุคใหม่ให้ประสบความสำเร็จในการร่วมเป็นเจ้าของธุรกิจ SOL อย่างมีคุณภาพ มีคุณค่า และคุณธรรมกับรูปแบบของธุรกิจอิสระโดยใช้

---

[๒] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๖๒/๕๐๒-๕๐๓.

[๓] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓.

[๔] พระพรหมคุณาภรณ์ (ฺโตปยุ .อ.ป), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร) : โรงพิมพ์บริษัท เอสพริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.อาร์., ๒๕๕๑(, หน้า ๓๕๕.

[๕] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๔๐-๔๔๗/๔๗๓-๔๘๗, ม.มู. (บาลี) ๑๒/๔๔๐-๔๔๗/๓๘๘-๔๐๐.

[๖] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๙๕, องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑.

[๗] พระธรรมปิฎก, ธรรมนูญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน), (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙.

ความสามารถผสานจินตนาการสร้างนวัตกรรมทางธุรกิจเครือข่าย เพื่ออนาคตที่งดงามของสมาชิกรุ่นต่อไป

๒.สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์นวัตกรรมที่เป็นเลิศเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนทั้งหลายทั่วโลก

๓. สร้างสรรค์ธุรกิจให้ก้าวหน้า แสวงหาความร่วมมือทุกส่วน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของส่วนรวม ด้วยความตั้งใจ จริงใจ โปร่งใส และเป็นธรรม[๓] ด้วยภารกิจหลักทั้ง ๓ ข้อนี้ ประกอบกับบริษัทฯ ได้นำหลักธรรม คือ หลักสัมมาวาจา เป็นเครื่องประกอบการพัฒนาบุคลากรของบริษัท ทำให้บริษัทมีความเจริญรุ่งเรืองทางธุรกิจขายตรงเป็นอย่างมาก มีสมาชิกเพิ่มขึ้นตลอดทุกปี และมีการขยายเครือข่ายธุรกิจไปยังประเทศแถบอาเซียน เช่น พม่า ลาว จนเป็นที่ไว้วางใจของผู้บริโภคใน ๒ ประเทศดังกล่าวเป็นอย่างมาก

จากความสำเร็จของบริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ในการประกอบธุรกิจ และการสร้างเครือข่ายขายตรง จนเป็นที่ไว้วางใจของผู้บริโภคทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จวบจนถึงปัจจุบันนี้และคาดว่าจะดำเนินธุรกิจนี้ไปได้อย่างสวยงามในอนาคต ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะทำวิจัยเรื่อง หลักการใช้“สัมมาวาจา” เพื่อคุณธรรมในการทำธุรกิจขายตรง : กรณีศึกษาบริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด เพราะอาจเป็นประโยชน์ต่อนักธุรกิจในบริษัทฯ, นักธุรกิจอื่นๆที่ประกอบอาชีพรูปแบบเดียวกัน และนักธุรกิจที่ประกอบธุรกิจทั่วไปและบุคคลทั่วไป เพราะ จุดเริ่มต้นในการทำการตลาดแบบระบบเครือข่ายนั้น ต้องใช้การสื่อสารด้วยสินค้า สินค้าที่มีคุณภาพดีลูกค้าเกิดความประทับใจเมื่อได้ใช้สินค้านั้นแล้ว การใช้หลักสัมมาวาจามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการประกอบธุรกิจ ความน่าเชื่อถือเป็นสิ่งสำคัญ และต้องสร้างอย่างต่อเนื่อง การพูดไม่จริงเป็นโทษอย่างยิ่ง เพราะจะไม่เป็นที่น่าเชื่อถือของลูกค้าหรือผู้ที่เราติดต่อด้วย เพราะฉะนั้นการพูดที่เป็นสัมมาวาจาจะทำให้ก้าวหน้าในการทำงาน และหากต้องการจะก้าวหน้าอย่างยั่งยืนต้องยึดหลักอิทธิบาท๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา คือ ฉันทะ คือ ความพอใจรักในงานที่กำลังทำ วิริยะ คือมีความเพียรพยายาม ขยันในการทำงานนั้น จิตตะ คือ มีใจฝักใฝ่ในงาน ไม่ทอดทิ้งงาน ทำงานอย่างต่อเนื่อง วิมังสา คือการใคร่ครวญพิจารณา ตรวจสอบงานไม่ให้ผิดพลาด โดยใช้ปัญญากำกับ บุคคลที่จะเป็นผู้นำองค์กรจะต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ คือเมตตา ความรักงาน รักองค์กร มุ่งให้เขาได้รับความสุข กรุณา คือการช่วยเหลือบุคคลในทีมงานให้ประสบผลสำเร็จในหน้าที่ มุทิตา คือ การพลอยยินดี เมื่อคนในองค์กรของตนประสบความสำเร็จในงานที่ทำ เช่น สามารถขยายองค์กรของตนต่อไปได้ และอุเบกขา คือเมื่อเราช่วยเหลือเขาเต็มที่แล้ว แต่เขา

---

[๓] บริษัท โซล คอร์ปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด, MISSION, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.sol.co.th/sol2015/html/index.php?page=about-sol&subpage=vision-mission [๔ เม.ย. ๕๙].

ไม่ขยันงาน หรือไม่ช่วยตัวเองเลย ก็ต้องวางใจเป็นกลาง คือปล่อยวาง เพื่อให้งานในส่วนรวมดำเนินไปได้ด้วยดี

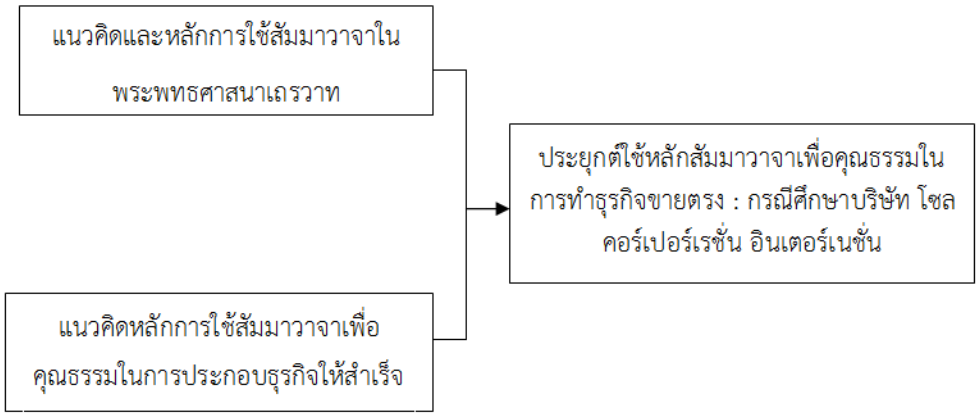
๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักการใช้สัมมาวาจาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดหลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการประกอบธุรกิจให้สำเร็จ

๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการทำธุรกิจขายตรง : กรณีศึกษา บริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

๓. กรอบแนวคิดและสมมุติฐาน

๔. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่างๆ

ลงภาคสนามโดยสัมภาษณ์จำนวน ๒๕ ท่าน โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูงของบริษัทโซลฯ ๔ ท่าน, ผู้จัดการการตลาดของบริษัทโซล ๑ ท่าน, นักธุรกิจโซลฯและ ผู้บริโภคผลิตภัณฑ์โซลฯ ๒๐ ท่าน, ประชาชนที่มีความรู้เรื่องธรรมมะ ๕ ท่าน พร้อมอธิบายวิธีการการตอบแบบสอบถามเป็นจำนวนทั้งหมด ๒๕ ชุด พร้อมบันทึกข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ ทำความเข้าใจ และสังเคราะห์ข้อมูลจัดทำงานวิจัยโดยมุ่งให้ตอบวัตถุประสงค์ และปัญหาที่ต้องการทราบ พร้อมเสนอความเห็นของผู้วิจัยเพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๕. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า จุดเริ่มต้นในการทำการตลาดแบบระบบเครือข่ายนั้น ต้องใช้การสื่อสารด้วยสินค้า สินค้าที่มีคุณภาพดีลูกค้าเกิดความประทับใจเมื่อได้ใช้สินค้านั้นแล้ว การใช้หลักสัมมาวาจามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการประกอบธุรกิจ ความน่าเชื่อถือเป็นสิ่งสำคัญและต้องสร้างอย่างต่อเนื่อง การพูดไม่จริงเป็นโทษอย่างยิ่ง เพราะจะไม่เป็นที่น่าเชื่อถือของลูกค้าหรือผู้ที่เราติดต่อด้วย เพราะฉะนั้นการพูดที่เป็นสัมมาวาจาจะทำให้ก้าวหน้าในการทำงาน และหากต้องการจะก้าวหน้าอย่างยั่งยืนต้องยึดหลักอิทธิบาท๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา คือ ฉันทะ คือ ความพอใจรักในงานที่กำลังทำ วิริยะ คือมีความเพียรพยายามขยันในการทำงานนั้น จิตตะ คือ มีใจฝักใฝ่ในงาน ไม่ทอดทิ้งงาน ทำงานอย่างต่อเนื่อง วิมังสา คือการใคร่ครวญพิจารณา ตรวจสอบงานไม่ให้ผิดพลาด โดยใช้ปัญญากำกับ บุคคลที่จะเป็นผู้นำองค์กรจะต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ คือเมตตา ความรักงาน รักองค์กร มุ่งให้เขาได้รับความสุข กรุณา คือการช่วยเหลือบุคคลในทีมงานให้ประสบผลสำเร็จในหน้าที่ มุทิตา คือ การพลอยยินดี เมื่อคนในองค์กรของตนประสบความสำเร็จในงานที่ทำ เช่นสามารถขยายองค์กรของตนต่อไปได้ และอุเบกขา คือเมื่อเราช่วยเหลือเขาเต็มที่แล้ว แต่เขาไม่ขยันงาน หรือไม่ช่วยตัวเองเลย ก็ต้องวางใจเป็นกลาง คือปล่อยวาง เพื่อให้งานในส่วนรวมดำเนินไปได้ด้วยดี

๖. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง หลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการทำธุรกิจขายตรง : กรณีศึกษา บริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ผู้วิจัยมีประเด็นที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

ในการศึกษาแนวคิดวิธีการใช้หลักสัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า สัมมาวาจา หลักธรรมเกี่ยวการกล่าววาจาชอบ คือ การงดเว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาท) งดเว้นจากการพูดส่อเสียด (ปิสุณาวาจา) งดเว้นจากการพูดคำหยาบ (ผรุสวาจา) งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ (สัมผัปปลาป) การงดเว้นดังกล่าวเรียกว่า การกล่าววาจาชอบ หรือ สัมมาวาจา ซึ่งเป็นหนึ่งใน มรรคมีองค์ ๘ ประการ สิ่งสำคัญในการเจริญสัมมาวาจา คือ เจตนางดเว้นวจีทุจริต พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน คำที่ไม่มีโทษ ที่เป็นจริง พูด ประกอบด้วยประโยชน์

ในการศึกษาแนวคิดหลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการประกอบธุรกิจให้สำเร็จ พบว่า ในการประกอบธุรกิจในด้านการขายตรงนั้น ต้องติดต่อกับผู้คนหลากหลายสถานะ การใช้หลักสัมมาวาจามีส่วนสำคัญต่อธุรกิจ ซึ่งจะส่งผลต่อผู้กล่าว การพูดเพื่อการสร้างธุรกิจนั้นทำให้เจริญก้าวหน้าและมีผลต่อความสำเร็จได้ หากการกล่าววาจานั้นประกอบด้วยเจตนา คือ เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดส่อเสียด พูดถูก

กาลเวลา และถูกสถานที่ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง เพราะในการประกอบธุรกิจนั้นหลักสัมมาวาจาเป็นหลักธรรมที่นำมาเป็นแนวทางในการทำธุรกิจให้สำเร็จได้

ผลจากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักการใช้สัมมาวาจาเพื่อคุณธรรมในการทำธุรกิจขายตรง : กรณีศึกษา บริษัท โซล คอร์เปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด พบว่า

ระหว่างนักธุรกิจกับธุรกิจ นั้น ในทางภาษาทางธุรกิจเรียกว่า “เพื่อนร่วมธุรกิจ” เป็นเรื่องดีงามที่สำคัญมากต่อการสื่อสารด้วยหลักสัมมาวาจาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการทำงานร่วมกัน เพราะทุกคนได้ให้เกียรติซึ่งกันและกันด้วยการแสดงออกทางวาจา เมื่อเพื่อนร่วมงานได้ทำงานร่วมกันแล้วมีความสุขมีความจริงใจต่อกัน ก็ส่งผลต่อการทำงานที่ได้ประสิทธิภาพสูงสุด แต่ถ้าไม่ใช้หลักสัมมาวาจาในการสื่อสารต่อกัน จะส่งผลให้เกิดการแตกแยก ไม่สามัคคี ไม่สามารถรวมกันเป็นทีม ส่งผลต่อประสิทธิภาพงานที่ให้ช้าต่อความสำเร็จ หรือไม่สำเร็จได้

การใช้หลักสัมมาวาจาระหว่างนักธุรกิจกับลูกค้า นั้น เมื่อการที่ใช้วาจาที่สื่อสารกับลูกค้า ด้วยการแนะนำผลิตภัณฑ์ที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อลูกค้า โดยดูที่สภาพร่างกายของลูกค้าว่าต้องการได้รับการปรึกษาจากนักธุรกิจเพื่อบริโภคสินค้าให้โรคที่เป็นอยู่ลดน้อยลง หรือเพียงเพื่อบริโภคเพื่อการบำรุงร่างกาย หรือเจตนาในการบริโภคสินค้าเพื่ออะไร ชัดเจนในการให้ข้อมูลต่อลูกค้าด้วยความถูกต้องและเป็นธรรม ตามกำลังทรัพย์ที่ลูกค้ามี เมื่อลูกค้าเกิดความประทับใจต่อการให้ความจริงใจจากเรา ก็จะแนะนำเพื่อนๆญาติๆของลูกค้าให้ แต่หากไม่ใช้หลักสัมมาวาจากับลูกค้าจะเกิดผลเสียหายคือทำให้ลูกค้าขอรับคำปรึกษา หรือใช้บริการเพียงแค่ครั้งเดียว และอาจจะแจ้งบอกให้คนอื่นทราบถึงความจริงใจของเราในการให้ข้อมูล ทำให้เราไม่ได้รับความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจจากลูกค้าอีกต่อไป

การใช้หลักสัมมาวาจาระหว่างนักธุรกิจกับทีมงาน นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดดีส่งผลต่อจิตใจต่อผู้ฟังมาก โดยเฉพาะทีมงานมีความต้องการที่จะได้รับความใกล้ชิดสนิทสนม การเอาใจใส่ดูแล ดังนั้นจึงจะต้องพูดให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ ให้คำอธิบาย และต้องเป็นคำพูดที่เป็นหลักสัมมาวาจาเท่านั้น จึงจะประสานไมตรีกับทีมงานได้ หากไม่ใช้สัมมาวาจาจะทำให้การบริหารจัดการ และดูแลองค์กรไม่ประสบความสำเร็จ เพราะทุกคนไม่จริงจริงต่อกัน ไม่ความเชื่อถือกัน และไม่มีความไว้วางใจต่อกัน ทำให้ไม่สามารถประสานทีมงานให้รวมกันได้

การใช้หลักสัมมาวาจาระหว่างนักธุรกิจกับเจ้าหน้าที่บริษัท นั้นเป็น เรื่องที่ต้องประสานไมตรีด้วยความจริงใจจากภาษาสุจริต เพื่อให้การบริการของเจ้าหน้าที่เป็นไปตามระเบียบเงื่อนไขของบริษัทได้ดี และหากมีการสนับสนุนการขายด้วยจากทางบริษัทฯ เจ้าหน้าที่ก็จะประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่ออนไลน์และยังให้ความสำคัญกับนักธุรกิจด้วยการแจ้งสิทธิ์ให้นักธุรกิจทราบ เพื่อป้องกันการเสียโอกาสนั้น ถ้าไม่ใช้หลักสัมมาวาจาต่อเจ้าหน้าที่เจ้าหน้าที่ก็ไม่อยากพูดคุยด้วย หรือให้บริการ อีกทั้งหากมีการสนับสนุนการขายจากทาง

บริษัท เจ้าหน้าก็อาจทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้ทราบผ่านทางสื่อออนไลน์เท่านั้น หากเราไม่ได้เปิดอ่าน ก็ทำให้เราเสียโอกาสนั้นไปได้ภิปรายผล

๗. ข้อเสนอแนะ

๑. พบว่าการใช้หลักสัมมาวาจาเป็นมีความสำคัญอย่างมากต่อคนในสังคมทุกสาขาอาชีพ ทุกสถานะ ทุกยุคทุกสมัย เพราะการมีวาจาชอบบอกถึงคุณลักษณะถึงความจริงใจต่อกัน ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต การทำงาน การครองเรือน การปกครองคน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดังนั้นการใช้หลักสัมมาวาจาจึงควรให้มีการจัดเวลาในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนทัศนะกันอย่างต่อเนื่อง อาจจะใช้รูปแบบการนัดทานอาหารร่วมกัน การไปเที่ยวด้วยกัน การจัดประชุมย่อย การอบรมองค์กรแบบสบายๆเพื่อให้องค์กร เพื่อน หรือสมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญในการใช้หลักสัมมาวาจาเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

อรรถกถาภาษาไทย (พระพุทธโฆษเถระ รจนา) ฉ**บับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๕) หน้า ๑๒๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**.พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก. **ธรรมนูญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)**. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

จตุพร ร่วมใจ” .การศึกษาศาสนภาพและการประยุกต์หลักพุทธธรรมของนักธุรกิจศึกษาในกรณีนักธุรกิจไทยพุทธในกรุงเทพมหานคร .“**ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๔๔ ,

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๒๕๕๔ข

พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวุณโณ (ผลไม้). “วิเคราะห์สัมมาวาจาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอฐสู). “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหารุ่งเพชร ชวนปญฺโญ (พัดทาป). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาวีระเวส พาเจริญ” .จริยธรรมธุรกิจในการโฆษณาสินค้าผ่านสื่อโทรทัศน์ .“**ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย .: มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๔๐ ,

พระมหาสุรวุฒิ จนฺทธมฺโม (แสงมะโน). “การศึกษาเรื่องสัมมาวาจาในพระพุทธปรัชญา เถรวาท”.**วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระวุฒิกรณ์ วุฑฺฒิกรโณ (พรมพิมพ์). “ศึกษาเทคนิค และวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เอื้อมอร ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๒๕๕๔

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

บริษัท โซล คอร์ปอร์เรชั่น อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด, MISSION, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.sol.co.th/sol2 0 1 5 / html/index.php?page=about-sol&subpage=vision-mission [๔ เม.ย. ๕๙].

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

David K. Berlo. The Process of Communication. New york : Holt,Rinehart and Winton. 1960,

ศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ
A Study of a Sudden Satori of Rinzai Zen

มานะ จันทนยิ่งยง*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกศาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซน โดยเฉพาะการบรรลุธรรมแบบฉับพลัน หรือ ซาโตริแบบฉับพลันของสำนักรินไซที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ เริ่มต้นพัฒนาขึ้นหลังจากที่พระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ) จาริกไปยังประเทศจีน ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ซึ่งขณะนั้นพระพุทธศาสนามหายานได้แพร่หลายอยู่แล้วในประเทศจีน เกาหลี และญี่ปุ่น โดยแนวการเผยแพร่ธรรมของพระโพธิธรรมผู้ก่อตั้งและพระสังฆปรินายกองค์ที่ ๑ ของลัทธิฌาน (Chan) เน้นเฉพาะการปฏิบัติกรรมฐานอย่างเข้มข้นเป็นหลัก หลังจากนั้นมีการสืบทอดตำแหน่งพระสังฆปรินายกต่อเนื่องกันถึง ๖ รุ่น

วิธีการฝึกปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนานิกายเซน นับตั้งแต่ยุคของพระโพธิธรรม จนถึงปัจจุบันได้สืบทอดพัฒนาต่อมาจนเป็นที่รู้จักกันในนาม สำนักโซโตะเซน (Soto Zen) เน้นที่การนั่งสมาธิ แบบซาเซน (Zazen) เป็นหลัก

ส่วนรินไซเซน ซึ่งแยกตัวออกมาอย่างชัดเจนในสมัยท่านฮุ่ยเน้ง (หรือเว่ยหลาง) โดยต่อมาศิษย์ของท่านคือท่านฮวงโป (Huang Po) เป็นผู้คิดค้นวิธีการกระตุ้นจิตเดิมแท้ ด้วยวิธีการใช้การขบปริศนาธรรมโกอาน (Koan) รวมถึงวิธีที่ดูออกจะรุนแรงเช่น ตวาด หรือตบตี ทั้งนี้เพื่อให้ไม่ยึดติดและไม่ปรุงแต่งต่อสรรพสิ่ง ด้วยความเชื่อว่า ซาโตริอันมีลักษณะฉับพลันสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะไม่ว่าจะทำอะไรอยู่ ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ท่านเออิไซ (Eisai) ซึ่งเป็นพระชาวญี่ปุ่น ได้จาริกไปศึกษาลัทธิฌานในประเทศจีน และกลับมาก่อตั้งสำนัก “รินไซเซน” (Rinzai Zen) ขึ้นในประเทศญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๑๗๓๔

ซาโตริสามารถแบ่งได้ ๕ ระดับเรียกว่า โกอิ (Go-I) โดย ๓ ระดับแรกเป็นภาวะตระหนักรู้ (Noetic) ๒ ระดับหลัง เป็นภาวะทางอารมณ์ (Affective) หรือภาวะทางจิต (Conative) โกอินี้เป็นแนวทางที่ใช้ร่วมกันทั้งสำนักรินไซเซน และโซโตะเซน

คำสำคัญ: การบรรลุธรรมแบบฉับพลัน, พระพุทธศาสนานิกายเซน, สำนักรินไซ

---

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Abstract

The main purposes of this thesis are to study the development of Zen Buddhism, especially to study Sudden Englightenment (Sudden Satori) of Zen Sect, Rinzai School.

The results from this research find that Rinzai Zen Buddhism development emerged when Bodhidharma made a pilgrime to China in the 10th of Buddhist Century. During that period, the Mahayana Buddhism was already proliferated in China, Korea and Japan. Dharma dissemination of Bodhidharma, who is the founder and the 1st Patriarch of Chan Buddhism, focuses on intensive meditation practices rather than chanting or reading Tripitaka. Later on, the Chan Sect has been continuously disseminated for 6 generations in China.

The main method for enlightenment of Zen Buddhism; starting from the 1st Patriach – Bodhidharma until present day of "Soto Zen"; has been focusing on the intensive meditation which is now widely known as "Zazen".

Rinzai Zen has clearly made their practices distinctive from original practices since Hui Neng period. Later on, one of his disciple named Huang Po invented mind-shattering techniques including hitting and shouting, in order to deliberately instigate psychic turmoil and get into the inner-self nature or Essene of Mind. These techniques are designed mainly to make practitioners avoid both attachment (Upadana) and mental formation (Sankhara) as Rinzai Zen believes that the Satori has a sudden characteristic and can happen at anytime and within any activity.

In the 17th Century, a Japanese monk named Eisai (1684-1785 B.E.), wandered into China to Study Chan Buddhism. He, later returned to Japan and founded Rinzai Zen School in 1734 B.E.

There are 5 levels of Satori, the first 3 levels are noetic states and the last 2 leves are affective state or conotive state. These are guidelines for both Rinzai Zen and Soto Zen.

Keywords : Sudden Enlightenment, Zen Sect Buddhism, Rinzai School

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสนาที่เชื่อในการพัฒนาจิตของมนุษย์เพื่อให้พบสันติสุขและมี ชีวิตที่ดีงาม พระพุทธศาสนาจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวและที่พึ่งพิงทางจิตใจของชาวพุทธมาตลอดสองพันห้าร้อยกว่าปี ในการถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธองค์ผ่านระยะเวลาอันยาวนานนี้ทำให้มีพัฒนาการในการตีความ อธิบายคำสอนของพระพุทธองค์จากสาวกและผู้รู้จนเกิดขึ้นเป็นพระสูตรและนิกายต่าง ๆ จำนวนมาก

เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้มีการแตกแยกออกเป็นนิกาย ปรากฏชัดหลังการสังคายนาครั้งที่ ๒ (ประมาณ ๑๐๐ ปีหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน) ภิกษุกลุ่มหนึ่งเรียกว่า “มหาสังฆิกะ” ได้แยกตนออกไปต่างหากจากกลุ่มที่พยายามอนุรักษ์ของเดิมที่ยืนยันไม่เปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยแม้เพียงเล็กน้อยซึ่งเรียกว่า “เถรวาท” การแยกตัวของ มหาสังฆิกะนี้ต่อมาได้พัฒนาจนเป็นนิกายมหายาน

ในปีพ.ศ. ๖๔๓ ด้วยการอุปถัมภ์ของพระเจ้ากนิษกะ[๑] ได้จัดให้มีการสังคายนาของฝ่ายมหายานขึ้นในอินเดียภาคเหนือ หลังจากนั้นพระเจ้ากนิษกะ ได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในเอเชียกลาง จึงทำให้พระพุทธศาสนา แพร่หลายเติบโตเข้าไปยังประเทศจีน เกาหลี มองโกเลีย และญี่ปุ่น อันเป็นรากฐานสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาเติบโตของนิกายต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนามหายาน ซึ่งรวมถึงนิกายเซนในประเทศญี่ปุ่นด้วย

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ จักรพรรดิ์ของอาณาจักรบักเจหรือปักเช (Baekje / Paekche) ซึ่งเป็นหนึ่งในสามอาณาจักรของเกาหลีได้ส่งพระพุทธรูป และคัมภีร์เข้ามาถวายพระจักรพรรดิยาโมโตะ (Yamoto) นับแต่นั้นสืบมาพระพุทธศาสนามหายานได้พัฒนาเจริญเติบโตรวมถึงถูกกวาดล้างถึง ๒ ครั้งในประเทศญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นได้รับการฟื้นฟูพัฒนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานิกายเซน ซึ่งได้เผยแพร่จนเป็นที่รู้จักในโลกตะวันตก และมีผู้มีชื่อเสียงหลายท่านประยุกต์หลักการของนิกายเซนเข้ากับการดำเนินชีวิตและการทำธุรกิจจนประสบความสำเร็จ

ผู้มีชื่อเสียงระดับโลกชาวตะวันตกผู้หนึ่งคือ“สตีฟจอบส์ (Steve Jobs) ได้ประกาศต่อสาธารณชนว่าเขาเป็นสาวก ศึกษาศาสนาพุทธนิกายเซน และยอมรับว่าเซนมี อิทธิพลต่อชีวิตของเขา”[๒] โดยนำเอาปรัชญาเรื่องความเรียบง่ายจากเซนมาประยุกต์ใช้ในงาน ออกแบบนวัตกรรมตระกูลแอปเปิล ผลจากการนี้ ทำให้สาวกของแอปเปิลพากันหันมาศึกษา เซนเป็น

---

[๑] สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: มหามกฎราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

[๒] วอลเตอร์ ไอแซคตัน, **สตีฟจ็อบส์**, แปลโดย ณงลักษณ์ จารุวัฒน์, นุชนาฏ เนตรประเสริฐศรี, วิริยา สังขนิยม, วิโรจน์ รุจิจนากุล, อรยา เอี่ยมชื่น, กรุงเทพมหานคร): สำนักพิมพ์เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๔ ,(หน้า ๕๕.

การใหญ่[๓] ความแพร่หลายของเซนนี้ได้กระจายไปในหลายสาขาอาชีพ เช่นเซนในศิลปะการพยาบาล (Zen in the Art of Nursing) เซนแห่งการตลาดโซเชียลมีเดีย (The Zen of Social Media Marketing) เซนแห่งการเดี่ยวไมโครโฟน (Zen and the Art of Stand-Up Comedy) จิตวิทยาเซนแบบกระชับสั้น (Zen Psychology In A Nutshell) หมากรุกเซน (Zen Chess) การตกแต่งภายในอย่างเซน (Zen Interiors)[๔]

ความแพร่หลาย ความนิยม และการประยุกต์ใช้หลักแนวคิดเซนในสาขาอาชีพต่างๆ นี้ ทำให้มีการตีความและการอ้างอิงของเซน ผิดเพี้ยนไปจากจุดมุ่งหมายดั้งเดิม ซึ่งเป็นแนวทางการ ดำเนินชีวิตบำเพ็ญจิตเพื่อให้ถึงพุทธภาวะ หรือ ที่นิยมเรียกว่า ซาโตริ(Satori)

ด้วยความน่าสนใจเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจใคร่ศึกษา พัฒนาการและแนวคิดในการฝึกอบรมเพื่อการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของ พระพุทธศาสนานิกายเซนสำนักรินไซ หรือสำนักฉับพลัน (Sudden School)

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ

๒.๒ เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนานิกายเซน

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมแบบฉับพลันในพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ

๓. ขอบเขตการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ (Rinzai Sudden School) อย่างไรก็ดีเพื่อให้เนื้อหาครบถ้วน การวิจัยนี้จะศึกษาถึงกำเนิดและ พัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซนทั้งในอินเดีย ประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่นโดยสังเขป ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมและบริบทที่สำคัญในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งจะได้ศึกษาแนวคิดและวิธีการในการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนานิกายเซนไว้ด้วยในการวิจัยครั้งนี้

๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ตามหัวข้อที่ได้นำเสนอ ผู้วิจัยจะศึกษาจากเอกสารเชิงวิชาการที่เกียวข้องกับพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ ซึ่งมีเอกสารที่สำคัญได้แก่ สูตรของเว่ยหล่าง (Platform Sutra) คำสอนของฮวงโป (The Zen Teaching of Huang Po) และบันทึกของรินไซ (The Record of Linji) รวมทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราช

---

[๓] ว.วชิรเมธี, ชาล้นถ้วย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี: สำนักพิพม์ปราณ, ๒๕๕๖), หน้าคำปรารภ ๑.

[๔] ดังตฤณ, เซนในการทำงานอย่างเชียน, (สำนักพิมพ์ฮาวฟาร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗.

วิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา และเอกสารตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ตำราวิชาการจากคณาจารย์ต่าง ๆ พร้อมทั้งหนังสือ บทความ นิตยสาร และงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

๔.๑ รวบรวมข้อมูลศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary) ข้อมูลจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary)

๔.๒ วิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้าไว้ มาวิเคราะห์ อธิบายความ และแสดงเหตุผลเพื่อให้เกิดความ เข้าใจที่ชัดเจนมากที่สุด หาเอกสารเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการวิจัยเพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๔.๓ กรั่นกรองและเรียบเรียง โดยการคัดข้อมูลที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้แล้ว เฉพาะส่วนที่มีความสำคัญ และมีความเกี่ยวข้อง กับการทำวิจัย แล้วจึงจัดพิมพ์เรียบเรียงข้อมูล อธิบายความให้เกิดความต่อเนื่อง และเข้าใจได้ง่ายต่อผู้อ่านวิจัย

๔.๔ นำเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ นำเสนอและปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ นำเสนอผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

๕. สรุปผลการวิจัย

๕.๑ กำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ

พระพุทธศาสนานิกายฌาน (Chan) หรือที่รู้จักกันต่อมาในประเทศญี่ปุ่นว่านิกายเซน (Zen) เป็นพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญนิกายหนึ่งในประเทศจีน โดยมีพระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ) เป็นพระสังฆปริณายกองค์แรกตามสายจีน แต่หากนับตั้งแต่สมัยพุทธกาลถือว่าพระมหากัสสปเถระเป็นพระสังฆปรินายกองค์แรกของนิกายฌาน โดยมีประวัติเล่ากันว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขา คิฌกูฏ วันหนึ่งเสด็จมาในที่ประชุมสงฆ์ ครั้นประทับในที่ประชุม และพระสงฆ์ถวายอภิวาทน์แล้ว ได้ทรงหยิบดอกไม้ช่อหนึ่ง ซึ่งมีผู้มาบูชาพระองค์ขึ้นไว้ในพระหัตถ์ มิได้ตรัสว่าอย่างไร พระสงฆ์ทั้งปวงก็พากันนิ่งอยู่ มีแต่พระมหากัสสปเถระที่ได้เห็นพระพุทธองค์ทรงยกดอกไม้ช่อนั้น ก็แย้มโอษฐ์ เมื่อพระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นจึงทรงมอบช่อดอกไม้นั้นให้ แล้วตรัสว่า “ดูกรมหากัสสปะ เราขอมอบทรัพย์ อันประเสริฐ คือ โลกุตตรธรรมนี้ให้แก่เธอ ณ บัดนี้” นิกายเซน เชื่อว่า เซน เกิดขึ้นตั้งแต่ขณะนั้นเป็นต้นมา พระมหากัสสปะได้รับมอบธรรมที่เรียกว่า เซน จากพระพุทธองค์แล้ว[๕] และถือเป็นพระสังฆปรินายกองค์ที่ ๑ เมื่อนับตามสายอินเดีย

[๕] คึกฤทธิ์ ปราโมช, นิกายเซน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

นิกายฌาน หรือนิกายเซนเริ่มมีการพัฒนาแพร่หลายอย่างชัดเจนที่สุดเมื่อพระโพธิธรรม จาริกจากประเทศอินเดียมายังประเทศจีนในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ โดยเล่ากันว่าพระโพธิธรรมนั่งสมาธิหันหน้าเข้าผนังถ้ำเป็นเวลาถึง ๙ ปี และนั่นเป็นที่มาของชื่อลัทธิซึ่งมาจากภาษาสันสกฤตว่า 'ธฺยาน' และตรงกับภาษาบาลีว่า 'ฌาน'[๕] หลังจากนั้นมีการสืบตำแหน่งพระสังฆปรินายกในประเทศจีนต่อกันมาอีกถึง ๖ รุ่น ตอนที่จะมีการถ่ายทอดตำแหน่งพระสังฆปรินายกองค์ที่ ๖ นั้น ได้มีการให้แข่งขันกันแต่งโศลกเพื่อแสดงว่าใครที่เข้าใจจิตเดิมแท้ (Essence of Mind) มากที่สุด ท่านเฉินชิว หัวหน้าพระ ได้แต่งโศลก ความว่า

"กายของเราทั้งหลายคือต้นโพธิ์ จิตของเราทั้งหลายคือกระจกใส
ขอให้พวกเราจงหมั่นเช็ดถูกายและจิตเสมอ อย่าให้ฝุ่นธุลีลงจับ" [๖]

ส่วนโศลกของท่านฮุ่ยเน้ง ซึ่งแต่เดิมทำงานอยู่ในครัวเขียนอ่านหนังสือไม่ได้ ขอให้เพื่อนช่วยอ่านโศลกของท่านชินเซาให้ฟัง หลังจากนั้นท่านวานให้เพื่อเขียนโศลกขึ้นว่า

"ไม่มีต้นโพธิ์ ไม่มีที่ตั้งของกระจกใส
เมื่อสรรพสิ่งล้วนว่างเปล่า ฝุ่นธุลีจะลงจับที่ไหนได้"[๗]

พระสังฆปรินายกองค์ที่ ๕ หลังจากที่ได้อ่านโศลกของท่านฮุ่ยเน้งแล้ว จึงแอบลอบเรียกท่านฮุ่ยเน้ง มารับมอบธรรมพร้อมทั้งบาตรและจีวร อันเป็นสัญลักษณ์การแต่งตั้งพระสังฆปรินายกองค์ที่ ๖ แต่เพื่อป้องกันไม่เกิดความโกลาหล ท่านขอให้ท่านฮุ่ยเน้งลี้ภัยลงทางภาคใต้ของจีน และในช่วงเวลานี้เองถือได้ว่าเป็นการแยกสำนักเหนือ โดยช่านเฉินชิว และสำนักใต้โดยท่านฮุ่ยเน้ง ซึ่งต่อมาเรียก ๒ สำนักนี้ว่า สำนักเชื่องช้า (Gradual School) และสำนักฉับพลัน (Sudden School) โดยลำดับ

๕.๒ กำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นโดยสังเขป

ศาสนาถือเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของประชาชน แต่ก็มักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองเสมอมา พระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นก็เช่นกัน ได้รับการสนับสนุนและกวาดล้างมาหลายยุคสมัย ตามประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น มีการบันทึกว่า พระพุทธศาสนาได้เริ่มเข้ามาในญี่ปุ่นราวพุทธศักราชที่ ๑๐ โดยพระจักพรรดิของอาณาจักรปักเจ หรือปักเช (Baeje / Paekche) ซึ่งเป็นหนึ่งในสามอาณาจักของเกาหลีในสมัยนั้น ได้ส่งพระพุทธรูปและคัมภีร์เข้ามาถวายพระจักพรรดิ ยาโมโตะของญี่ปุ่น ภายหลังเจ้าชายโชโตกุ (พ.ศ. ๑๑๑๗ – ๑๑๖๔) ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ (State Religion) หลังจากนั้นพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งและถูกกวาดล้างอย่างยิ่งใหญ่ถึง ๒ ครั้ง

---

[๕] นพ ท่าพระจันทร์, กำเนิดแห่งเซน, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

[๖] สมภาร พรมทา, พุทธศาสนามหายานนิกายหลัก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๑.

[๗] เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๙๒.

อย่างไรก็ดีหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูและเจริญเติบโตมาจนถึงทุกวันนี้

ญี่ปุ่นยุคเก่า (Classical Japan)				
พ.ศ. ๑๐๙๒ – ๑๒๕๓	ยุคอาซูกะ	•	ส่งพระพุทธรูป และคัมภีร์เข้ามาถวายพระจักรพรรดิยาโมโตะ (Yamoto)	+
		•	เจ้าชายโชโตกุ (Prince Shotoku) บัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ	++
พ.ศ. ๑๒๕๓ – ๑๓๒๗	ยุคนารา	•	เป็นช่วงเวลาที่พระพุทธศาสนาเจริญอย่างมาก	+++
		•	๒ นิกายใหญ่เข้ามาจากประเทศจีน	++++
พ.ศ. ๑๓๒๗ – ๑๗๒๙	ยุคเฮอัน	•	นิกายเทียนไท้ (Tiantai) หรือที่ญี่ปุ่นเรียก นิกายเทนได (Tendai) และนิกายชินงอน (Shingon) ได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นปกครองและปัญญาชนเป็นอย่างมาก	++++
ญี่ปุ่นยุคกลาง หรือยุคศักดินา (Medieval Japan or Feudal Japan)				
พ.ศ. ๑๗๓๕ – ๑๙๗๖	ยุคคามาคุระ	•	นิกายเทนไดและนิกายชินงอน เสื่อมถอย เนื่องจากถูกผูกขาดอยู่ในมือของหมู่คนชั้นสูงและปัญญาชน	++++
		•	เกิดแนวคิดว่า "มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ (Buddha Nature / Buddhahood) อยู่ภายใน" ทำให้พระพุทธศาสนากลับแพร่หลายในมวลชนทุกชนชั้น (Religion of the masses)	+++++
		•	เกิดนิกายใหม่ ๆ ขึ้นรวมทั้ง นิกายรินไซเซน โดยท่านไอไซ (Eisai)	+++++
พ.ศ. ๒๐๗๕ – ๒๑๑๖	ยุคมุโรมาชิ	•	พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก	+++++
		•	นิกายเทนได และนิกายชินงอน สะสมพลังและที่ดิน จนถึงกับมีกองกำลังของตนเอง เรียกกันว่าพระนักรบ (priest-warriors)	+++
พ.ศ. ๒๑๑๖ – ๒๓๕๖)	ยุคโมโมยามะ	•	รวบบาดิญี่ปุ่นให้เป็นหนึ่งเดียว โดยการใช้นโยบายทหาร	----
		•	นโยบายส่งเสริมคริสต์ศาสนา และทำลายพระพุทธศาสนา	----
พ.ศ. ๒๑๔๖ – ๒๔๑๑	ยุคเอโดะ	•	ญี่ปุ่นปิดประเทศเป็นระยะเวลายาวนานถึง ๒๖๕ ปี	+++
		•	ศาสนาคริสต์ถูกกวาดล้าง วัดและพระพุทธศาสนาได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์	+++
		•	นับเป็นยุคที่เจริญรุ่งเรืองของนิกายเซน โดยเฉพาะรินไซเซน และโซโตะเซน	++++
ญี่ปุ่นยุคใหม่ (Modern Japan)				
พ.ศ. ๒๔๑๑ – ๒๔๙๔	ยุคปฏิรูปเมจิ	•	ญี่ปุ่นได้เปิดประเทศอีกครั้งหนึ่ง และมีการฟื้นฟูสถานะของพระเจ้าจักรพรรดิ	----
		•	เกิดลัทธิชาตินิยมแบบชินโต (Shinto Nationalism) ที่นำไปสู่การทำลายล้างพระพุทธศาสนา	----
พ.ศ. ๒๔๘๔ – ปัจจุบัน	ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงปัจจุบัน	•	แนวคิดชาตินิยมแบบชินโตได้หมดสิ้นไปพร้อมสงครามโลกครั้งที่สอง	++
		•	ปรับตัวจากการถูกกวาดล้างในสมัยเมจิ วัดหลายแห่งได้ปรับเปลี่ยนวัดให้กลายเป็นสถานศึกษา	+++
		•	รากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ๕ นิกายหลักอันได้แก่ นิกายโจโด (Jodo/สุขาวดี) นิกายชิน (Shin หรือ Jodo Shin สุขาวดีใหม่) นิกายชินงอน (Shingon/มนตรยาน) นิกายนิชิเรน (Nichiren/สัทธรรมปุณฑริก) และนิกายเซน (Zen)	++++

๕.๓ พัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซในญี่ปุ่น

พระพุทธศาสนานิกายเซนในประเทศญี่ปุ่น ทีมีรากฐานมาจากนิกายฌาณ (Chan) นับได้ว่าเป็นความผสมผสานระหว่างปรัชญาจากอินเดีย และปรัชญาจากลัทธิเต๋าของจีน ซึ่งนับตั้งแต่สมัยของพระโพธิธรรม นิกายฌาน เน้นในการนั่งสมาธิอย่างเข้มข้น (Intensive Meditation) แต่ท่านฮุ่ยเน้ง (ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆปรินายกในภายหลัง) หลังจากท่านได้ลี้ภัยจากเหนือลงใต้ ได้ยืนยันว่าการบรรลุธรรม หรือที่ญี่ปุ่นเรียกว่า "ซาโตริ" นี้ เป็นภาวะที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน (Sudden) ไม่มีใครสามารถกำหนดได้ว่าจะต้องทำอย่างไร นานเท่าไร และเมื่อไรจึงจะเกิดซาโตริได้ จึงเป็นที่มาของชื่อสำนักฉับพลัน (Sudden School) ซึ่งศิษย์รุ่นต่อ ๆ มาเช่นท่านฮวงโป (Huang Po) ท่านลินฉี (Linji) ได้พัฒนาการอบรมฝึกฝนกระตุ้นจิตเดิมแท้ ด้วยวิธีการขบปริศนาธรรมโกอาน (Koan) รวมถึงวิธีที่ดูออกจะรุนแรงเช่น ตวาด หรือตบดี ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์ไม่ยึดติดและไม่ปรุงแต่งต่อสรรพสิ่ง และไม่เอาความเคยชินจากการวิเคราะห์แบ่งแยกแบบทวิลักษณ์ (Dualistics เช่น ถูก-ผิด ดี-ชั่ว ขาว-ดำ) มาพิจารณาภาวะต่าง ๆ โดยมีพื้นฐานความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีจิตเดิมแท้อยู่ภายในตนเองทุกคน จิตเดิมแท้นี้แต่เดิมมีภาวะผุดผ่องแต่โดนกิเลสซึ่งเกิดจากการปรุงแต่ง (อุปทาน) ปกคลุมไว้ จึงไม่สามารถปรากฏได้

สำนักรินไซเซนในปัจจุบัน "มีท่านเออิไซ (Eisai) พระญี่ปุ่นที่ได้เดินทางไปประเทศจีนถึง ๒ ครั้ง คือในปี พ.ศ. ๑๗๑๑ และปีพ.ศ. ๑๗๓๐ ในระหว่างการไปศึกษาฌานที่ประเทศจีนครั้งที่ ๒ นี้ท่านได้รับตรา (Seal – Inkashomei) แต่งตั้งเป็นอาจารย์ถ่ายทอดเซน

จากท่านอาจารย์ฮุ่ยจาง (Huai Chang)"[๕] ซึ่งเป็นศิษย์สายสำนักหลินฉี (Linji or Rinzai School สำนักรินไซเซน ในภาษาญี่ปุ่นปัจจุบัน) เมื่อท่านกลับมาที่ประเทศญี่ปุ่นจึงได้ก่อตั้งสำนักรินไซ หรือสำนักฉับพลัน (Sudden School) และมีคนรู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ส่วนสำนักเชื่องช้า (Gradual School) หรือที่ญี่ปุ่นเรียก โซโตะ (Soto) นับว่าได้ถ่ายทอดการฝึกอบรมที่เน้นการนั่งสมาธิอย่างเข้มข้น จากสำนักฝ่ายเหนือ (โดยท่านเฉินชิว) แม้ภายหลังเมื่อศิษย์รุ่นหลัง ๆ ได้ประยุกต์เอาการฝึกอบรมโดยการใช้โกอานมาใช้ แต่การนั่งสมาธิอย่างเข้มข้นซึ่งในญี่ปุ่นเรียก "ซาเซน" (Zazen) ยังถือเป็นกิจกรรมหลักในการฝึกอบรบเช่นเดิม

๕.๔ คำสอนหลักของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ

คำสอนของของนิกายเซน มีพื้นฐานมาจากปรัชญาความคิดอันมาจากพระสูตรสำคัญ ๆ ของพระพุทธศาสนามหายาน เช่น ลังกาวตารสูตร ปรัชญาปารามิตาสูตร วิมลเกียรตินิเทศสูตร วัชรเฉทิกสูตร นิรวาณสูตร เป็นต้น ในส่วนของสำนักรินไซ มีบันทึกคำสอนของอาจารย์ ๓ ท่านหลัก ๆ ซึ่งล้วนแต่มีพื้นฐานมาจากพระสูตรมหายานดังที่กล่าวไว้

สูตรของเว่ยหลาง (Platform Sutra) เป็นพระสูตรที่บันทึกคำสอนของท่านฮุ่ยเน้ง (หรือท่านเว่ยหลาง) ซึ่งถือเป็นผู้ให้กำเนิดนิกายเซนแบบฉับพลัน ความสำคัญในพระสูตรมีความเชื่อว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนมีพุทธภาวะ (Buddhahood) อยู่ในตัว แต่เป็นเพราะจิตเดิมแท้ (Essence of Mind) ถูกห่อหุ้มด้วยอวิชชา กิเลส ตัณหา โดยทั่วไปจึงไม่สามารถเข้าถึงจิตเดิมแท้นี้ได้ สูตรของเว่ยหลายสอนให้ละความคิดเป็นคู่สุดโต่ง (Duality) เช่น ดี-ชั่ว มืด-สว่าง เพราะเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เรายึดติดในสมมุติบัญญัติ

คำสอนของฮวงโป (Huang Po Teaching) ท่านฮวงโป หรือที่ญี่ปุ่นเรียกว่าท่านโอบากุ (Obaku) ท่านนับเป็นศิษย์หลานหรือศิษย์รุ่นที่สองของท่านฮุ่ยเน้ง (เว่ยหลาง) เนื้อหาของคำสอนของท่านฮวงโปเน้นไปที่จุดสูงสุดคือ ความว่างจากความว่าง แต่ไม่ใช่ความว่างในแบบที่เราเข้าใจกัน โดยทั่วไป ในการอธิบายครูบาฮวงโปจะใช้ วิภาษวิธี (มีก็ไม่ใช ไม่มีก็ไม่ใช่) รวมถึงเน้นเรื่อง "จิตหนึ่ง (One Mind) ซึ่งหมายถึงสิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งมีอยู่ก่อนที่จะเกิดมีจิต ตามความหมายที่เรารู้จักกัน หรือยิ่งไปกว่านั้นก็คือก่อนเกิดมีสิ่งทั้งปวงนั่นเอง ก่อนเกิดมีสังสารวัฏ และนิพพานตามความรู้สึก ทั่วไป สิ่งที่เรียกว่าจิตหนึ่งก็มีอยู่แล้ว" นอกจากนี้คำสอนยังพยายาม อธิบายให้ทุกสิ่งเป็น ธรรมาธิษฐาน หรือนามธรรม โดยไม่เกี่ยวกับรูปธรรมเลย เช่น คำว่า "โพธิสัตว์ อวโลกิเตศวร" มิได้หมายถึงคน แต่หมายถึงความเมตตากรุณา

บันทึกคำสอนของรินไซ (Linji Record) คือคำสอนและข้อปฏิบัติของท่านลินฉี (Linji Yixuan) หรือชาวญี่ปุ่นเรียกว่า ท่านรินไซ (Rinzai Roku) พระภิกษุชาวจีน ในช่วง

---

[๕] Edward Irons, Encyclopedia of Buddhism, (New York: Infobase Publishing, 1994), p. 175.

ปลายของราชวงศ์ถัง (พ.ศ. ๑๑๖๑ - ๑๔๕๐) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งสำนักรินไซเซน ท่านรินไซนี้ เป็นศิษย์ของท่านครูบาฮวงโป (ญี่ปุ่นเรียก โอบากุ) ซึ่งได้รับการถ่ายทอดคำสอนมาจากท่านฮุ่ยเน้ง (เว่ยหลาง) ท่านรินไซ ต้องการให้ผู้ศึกษาเซนได้สว่างโพล่ง และพบการบรรลุธรรมด้วยสติปัญญาของตัวเอง ไม่ใช่การจำคำสอนมาจากอาจารย์ หรือจำมาจากคัมภีร์ที่เขียนไว้ “คำสอนของท่านรินไซ จึงเป็นคำพูด ที่ขาดห้วน แต่ละประโยคจะสอดคล้องกันอยู่ห่าง ๆ หมายความว่าคำพูดเหล่านั้น จะไม่มีการ พรรณนา เนื้อความอย่างกลมกลืน เพราะแต่ละประโยคเป็นปริศนา ที่มีความหมาย สอดคล้องกับ ประโยคถัด ๆ ไปอยู่อย่างเร้นลับ”[๙] คำสอนหลักของท่านก็เน้นไปที่จิตหนึ่ง (One Mind) หรือจิตเดิมแท้ (Essence of Mind) หรือสุญญตา (ความว่าง Emptiness) เช่นเดียวกับท่านเว่ยหลางและท่านฮวงโป โดยแนวความคิดหลักคือทุกสิ่งล้วนเป็นมายา อันเป็นปรากฏการณ์ที่จิตสร้างขึ้น ทุกอย่างล้วนว่างเปล่า (สุญญตา แต่ไม่ใช่เป็นความว่างแบบไม่มีอะไรเลยหรือแบบนัตถิกวาทะหรือ Nihillism) ทางที่จะลุถึงจิตหนึ่งหรือจิตเดิมแท้คือการไม่สร้างความหวัง ไม่ยึดติดต่อสิ่งใดแม้เพียงสิ่งเดียว แม้แต่การตรัสรู้หรือพระพุทธเจ้าก็ไม่มุ่งหวังและไม่ยึดติด

๕.๕ วิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม สำนักรินไซเซน

สาเหตุหนึ่งที่รินไซเซนเป็นที่แพร่หลายไปทั่วโลกก็คือ รินไซเซนได้พยายามประยุกต์หลักคำสอนเข้ากับการใช้ชีวิตประจำวันของคนธรรมดา ที่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยเน้นให้มีสติในปัจจุบันขณะและมีสติกำกับในทุกกิจกรรมที่ทำ อย่างไรก็ตาม วิธีฝึกปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงซาโตริของสำนักรินไซเซนที่สำคัญมีดังนี้

ซาเซน (Zazen) หมายถึงการรวมจิตใจให้แน่วนิ่ง โดยอาศัยวิธีการนั่งอย่างสงบ เป็นปัจจัยที่จะเกื้อหนุนให้จิตหลุดพ้นจากกรอบอ้างอิงเดิม ที่เคยคิด เคยเชื่อ เคยยึดมั่นถือมั่น จนไปถึงจุดที่ปราศจากการคิด ซึ่งหมายถึงการที่จิตพ้นไปจาก การคิดแบ่งแยกเชิงทวิลักษณ์ (Dualtistic) เพื่อก้าวเข้าสู่ความว่าง (สุญญตา - Emptiness) ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตเดิมแท้ (Essence of Mind)

โกอาน (Koan) เป็นการประพันธ์ปริศนาสั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแก่นของพระพุทธศาสนา ซึ่งคำตอบของปริศนาธรรมนี้จะไม่ขึ้นอยู่กับการคิดแบบมีเหตุผลปกติ แต่ต้องการกระตุ้นให้พัฒนาความเข้าใจอย่างลึกซึ้งแบบนอกกรอบ (out of the box insight) เป็นการกระตุ้นให้เกิดการบรรลุธรรมแบบฉับพลัน (Sudden) โดยการรวบรวมความคิดไว้ที่ปมปริศนาในโกอาน

มอนโด (Mondo) คือการโต้ตอบแบบเซน ระหว่างอาจารย์และศิษย์ โดยที่ศิษย์จะถามคำถามเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นปมที่ยังไม่กระจ่างอยู่ในส่วนลึกของตัวศิษย์ และ

---

[๙]ดูรายละเอียดใน อิสระมุนี, พลิกตำรา รินไซ นิกายเซ็น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๓๐), หน้า ๕.

อาจารย์จะตอบคำถาม ด้วยคำถาม เพื่อที่จะให้ศิษย์ได้คำตอบอันมาจากส่วนลึกของปรัชญาญาน (intuitive mind) ของตัวศิษย์เอง ซึ่งเป็นคำตอบที่ไม่เกี่ยวกับทฤษฎีหรือตรรกะใด ๆ เลย

วิธีเพื่อการบรรลุธรรมอื่น ๆ เช่น การวาดภาพ การต่อสู้ การจัดดอกไม้ การชมดอกไม้ การชงชา การดื่มชา การยิงธนู การจัดสวน เซนเชื่อว่าทุกอย่างในโลกนี้ล้วนอิงอาศัยกันเป็นหนึ่งเดียว (universal mind / one mind) และล้วนแต่เป็นความว่าง (สุญญตา / Emptiness) การบรรลุธรรม เป็นเรื่องที่สามารถค้นพบได้ในจิตของมนุษย์เรานี่เอง ดังนั้นในทุกกิจกรรม หากเรามีสติ (consciousness) และสมาธิ (ธฺยาน) สังเกตควบคุมในกิจกรรมนั้นอย่างไม่ย่อท้อแล้ว ย่อมเข้าถึงประสบการณ์แห่งความว่าง หรือ ซาโตริได้

๕.๖ ระดับการบรรลุธรรมโกอิ (Tozan's 5 Ranks or Go-I)

ท่าน โตซาน เรียวไก (Tozan Ryokai จีนเรียก ตุงซาน - Tung-shan Liang-chieh; พ.ศ. ๑๓๕๐-๑๔๑๒) เปรียบเสมือนพระสังฆปรินายกองค์แรก ของสำนักโซโต ในประเทศจีน และเป็นผู้ให้นิยามของการบรรลุธรรมโกอิ หรือ ๕ ขั้นของการระลึกรู้ (realization)

โชจูเฮ็น (Sho chu hen) "เฮ็นในโช" หมายถึง สิ่งหนึ่งในทุกๆ สิ่ง (the one is in the many) เป็นการสำนึกรู้ว่า พุทธภาวะดำรงอยู่ภายในตัวของผู้ปฏิบัติ และเขาก็จะรู้สึกว่าตนเองยังมีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำอยู่ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ของเขายังไม่หลุดพ้นจากความเป็นคู่ หรือทวิคติ (dualism) ไปได้ ซึ่งจำเป็นจะต้องเพียรพยายามมุ่งมั่นขจัดออกไป

เฮ็นจูโช (Hen chu sho) "โชในเฮ็น" ความหลากหลายก็อยู่ในความเป็นเป็นหนึ่งเดียว (the many is in the one) ผู้ปฏิบัติจะเร่งความพยายามเพื่อขจัด อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ที่เกาะเกี่ยวตนอยู่ พยายามที่จะไม่ยึดติดในทวิคติ โดยจะพยายามวางเฉยในความเป็นคู่ ดังกล่าว จะมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะก้าวหน้าในทางปฏิบัติอย่างมุ่งมั่น บำเพ็ญกุศลธรรม หลีกเว้นบาปธรรม (แม้เพียงเล็กน้อย) ในขั้นนี้ พุทธภาวะภายใน ตัวเขาจะสว่างไสวมากขึ้นกว่าเดิม อวิชชาจะลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ ผู้ปฏิบัติที่ได้รับผลถึงขั้นนี้จะมีบุคคลิกภายนอก เป็นคนเคร่งศาสนา ชื่นชอบการ ปฏิบัติธรรมมากกว่า เรื่องอื่นใดทั้งสิ้น

โชจูไร (Sho chu rai) "สิ่งที่ได้มาจากโช" มีความหมายว่า "สิ่งหนึ่งที่มาจากใจกลางของโชและเฮ็นในเอกลักษณ์ของความเป็นคู่ตรงข้าม ผู้ปฏิบัติจะ "รู้สึก" ว่า ตนเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพุทธภาวะภายใน เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่อาจจะแยกแยะได้เลยว่า สิ่งใดคือพุทธภาวะอันเป็นสิ่งสูงสุด และสิ่งใดคือตนเอง เป็นขั้นที่ไม่สนใจที่จะแยกแยะสิ่งต่าง ๆ อีกต่อไป

เคนจูชิ (Ken chu shi) "การได้ก้าวเข้าสู่ศูนย์กลางของทวิคติ (ken)" (he has now come into the midst of dualities) ชีวิตจะดำเนินไปอย่างเหนือความขัดแย้งทางด้านปัญญา (intellectual paradoxes) ไม่สนใจเรื่องการแบ่งแยก ไม่เห็นสิ่งแตกต่าง

แต่มองเห็นทุกอย่างเป็นองค์รวม (totalistics) เป็นระดับที่มนุษย์เซน (Zen-man) เริ่มชีวิตที่เต็มไปด้วยความรักความกรุณา (karuna) เป็นระดับที่ซาโตริมีความสมบูรณ์อย่างเต็มที่ ผู้ปฏิบัติสามารถขจัดอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ออกไปได้หมดสิ้น ดำรงอยู่เป็นหนึ่งเดียวกับพุทธภาวะอย่างแท้จริง ไม่มีการแยกห่างจากกัน สามารถรับรู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริงที่สิ่งนั้นดำรงอยู่ ไม่คาดหวังว่าจะได้อะไร หรือจะเป็นอะไรอีกแล้ว รวมทั้งไม่คาดหวังว่าปรากฏการณ์รอบข้างจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีกต่อไป ทั้งนี้เพราะเขาได้เข้าถึงภาวะที่ไม่ต้องใช้ ความคิดปรุงแต่ง หากแต่รับรู้โลกอย่างตรงๆ โดยปราศจากอุปาทานใด ๆ ทั้งสิ้น ถือเป็นซาโตริที่สมบูรณ์พร้อมในตัว

เค็นจูโต (Ken chu to) เป็นการเข้าถึงอย่างสมบูรณ์ที่สุด (completion of the act) ชีวิตประจำวันของผู้บรรลุยังดำเนินไปตามปกติไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือ อัตวิสัย (Subjectivity) ของผู้บรรลุ (หมายถึงความคิดภายในเปลี่ยนแปลงไปในทางไม่ยึดติดสิ่งใดทั้งสิ้น) เป็นผลสะท้อนของการที่ได้บรรลุถึงขั้นสูงสุดแล้ว ผู้ที่ปฏิบัติมาถึงระดับนี้จะดำรงอยู่เหนือการแบ่งแยกใด ๆ ทั้งหมด ไม่มีความรู้สึกว่าตนเองบรรลุแล้วหรือยังไม่ได้บรรลุ เพราะปราศจากอุปาทานที่จะไปยึดมั่นอีกต่อไป มีจิตเป็นอุเบกขาอย่างสมบูรณ์ ไม่เกิดความรักชอบ-ชิงชัง หรือ หวั่นไหวไปกับสิ่งใด ๆ อีกแล้ว ไม่มีความสงสัยในเรื่องบุญเรื่องกรรม การตรัสรู้ โลกนี้หรือโลกหน้า อีกต่อไป ด้วยเหตุที่ได้รู้เห็นเองว่า สรรพสัตว์ก็คือพุทธะอยู่แล้ว ไม่มีอะไรที่จะต้อง เสาะแสวงอีกต่อไป

๖. อภิปรายผล

นิกายเซนซึ่งมีคาถาว่า“ถ่ายทอดพิเศษนอกเหนือคัมภีร์,ไม่อาศัยคำพูดและตัวอักษร, ชี้ตรงไปยังจิตของมนุษย์, รู้แจ้งภายในธรรมชาติของตัวเอง” เฉพาะท่อนแรกอาจจะเกินความเป็นจริงไปสักหน่อย เพราะคำสอนของนิกายเซนล้วนมีพื้นฐานความเชื่อมาจากคัมภีร์และพระสูตรสำคัญทางมหายานทั้งสิ้น โดยมีความเห็นที่ถูกต้องอย่างยิ่งว่า ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการอ่าน การศึกษาพูดคุยนั้นเป็นเพียงองค์ความรู้ (Knowledge) มิใช่เป็นปัญญาจากการบรรลุธรรมอันสูงสุด (Enlightenment) ดังนั้นประสบการณ์ทางศาสนาจึงไม่สามารถถ่ายทอดได้ด้วยคำบรรยาย หรือข้อเขียนใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งจิตเดิมแท้หรือพุทธภาวะซึ่งมีอยู่แล้วแต่เดิมภายในมนุษย์ทุกคน จึงไม่ต้องไปค้นหาศึกษาจากที่อื่นใดอีกเพราะยังแต่จะเป็นการสร้างการปรุงแต่ง (สังขาร) และยึดติด (อุปาทาน) ทุกคนจึงควรลงมือปฏิบัติวิปัสสนากายใจของตนเอง เพื่อให้เห็นแจ้งในธรรมชาติของพุทธภาวะหรือจิตเดิมแท้ที่อยู่ภายในมนุษย์ทุกคน โดยไม่ติดข้องกับความรู้ทางด้านปริยัติซึ่งอาจเป็นกำแพงกั้นการเข้าถึงซาโตริได้

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาเถรวาทก็คือการเข้าถึงนิพพาน ซึ่งมีแนวปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมอย่างชัดเจนในพระไตรปิฎก ซึ่งสามารถแยกออกเป็น ๒ แนวทางหลัก ๆ

คือ การปฏิบัติสมถะภาวนา (Tranquillity Development) และวิปัสสนาภาวนา (Insight Development) สำหรับระดับการบรรลุธรรมนั้นแบ่งเป็น ๔ ระดับตามมรรคญาณที่สามารถละสังโยชน์ได้ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค

วิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมชองสำนักรินไซ ที่เรียกว่า “ซาโตริ” นั้น ไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติที่ชัดเจน แต่มีแนวคิดพื้นฐานว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะเข้าถึงซาโตริ ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงทางศาสนาได้ เนื่องจากทุกคนมีพุทธภาวะ (จิตเดิมแท้ หรือ จิตหนึ่ง) อยู่ภายในตัวเองอยู่แล้ว การจะกำจัดอวิชชาก็คือการพยายามเข้าสู่ภาวะดั้งเดิมนั้น ด้วยการทำจิตให้บริสุทธิไม่แยกแยะวิเคราะห์สิ่งใด ๆ แบบทวิลักษณ์ (Dualistic) โดยระดับการเข้าถึงซาโตริสามารถแบ่งได้ ๕ ระดับเรียกว่า โกอิ (Go-I) โดย ๓ ระดับแรกเป็นภาวะตระหนักรู้ (Noetic) และ ๒ ระดับหลังเป็นภาวะอารมณ์ (Affective) หรือภาวะองค์ความรู้ทางจิต (Conative)

ดัชนีชี้วัดการบรรลุธรรมของของทั้งฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาทและสำนักรินไซเซน เป็นเพียงเครื่องชี้แนวทางสำหรับผู้ปฏิบัติ และไม่มีทางที่บุคคลภายนอกจะสามารถตัดสินได้ว่า บุคคลใดบรรลุธรรมขั้นไหน เนื่องจากการบรรลุธรรมเป็นปัจจัตตัง เป็นประสบการณ์ทางศาสนาของแต่ละบุคคล ดัชนี้ชี้วัดในการบรรลุธรรมจึงมีประโยชน์เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจพัฒนาการของจิต และการเกิดขึ้นของปัญญาในการขจัดอวิชชา เป็นการเรียนรู้การพ้นทุกข์ในระดับที่เป็นองค์ความรู้ (Knowledge) เท่านั้น แต่ไม่ใช่เพื่อการพัฒนาจิตและปัญญาในขั้นรู้แจ้ง (Enlightenment)

๗. ข้อเสนอแนะ

๑) ศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรมแบบฉับพลันในบริบทของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒) ศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรม ๔ ระดับของพระพุทธศาสนาเถรวาท และการบรรลุธรรมโกอิ ๕ ระดับของรินไซเซน

๓) ศึกษารูปแบบการใช้นิทานเซน และการใช้ชาดกในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๔) ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดการบรรลุธรรมแบบฉับพลัน (Sudden Enlightenment) กับแนวคิดการบรรลุธรรมแบบเชื่องช้า (Gradual Enlightenment)

๔) ศึกษาเปรียบเทียบพุทธภาวะในพระพุทธศาสนามหายานกับจิตรประภัสสรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ว่อง มู ล่ำ. **สูตรของเว่ยหล่าง (Platform Sutra)**. แปลโดย พุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

จอห์น โบลเฟลด์ (John Bolfeld). **คำสอนของฮวงโป**. แปลโดย พุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมบูชา, ๒๕๓๑.

เอียมการ์ด ชเลอเกิล (Irmgard Schloegl). **บันทึกของรินไซ**. แปลโดย จงชัย เจนหัตถการกิจ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

วอลเตอร์ ไอแซคตัน. **สตีฟจ็อบส์**. แปลโดย ณงลักษณ์ จารุวัฒน์, นุชนาฏ เนตรประเสริฐศรี, วิริยา สังขนิยม, วิโรจน์ รุจิจนากุล, อรยา เอี่ยมชื่น, สำนักพิมพ์เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๔.

ว.วชิรเมธี. **ชาล้นถ้วย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี: สำนักพิพม์ปราณ, ๒๕๕๖.

ดังตฤณ, **เซนในการทำงานอย่างเซียน**, สำนักพิมพ์ฮาวฟาร์ ๒๕๕๖.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. **นิกายเซน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๑.

นพ ท่าพระจันทร์. กำเนิดแห่งเซน. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, ๒๕๔๓.

สมภาร พรมทา. **พุทธศาสนามหายานนิกายหลัก.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อิสระมุนี. **พลิกตำรา รินไซ นิกายเซ็น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๓๐.

(๒) วารสาร :

พระมหาคะนอง เชาว์ทองหลาง, “วิถีสู่การบรรลุธรรมในพุทธปรัชญารินไซเซน”, **วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๐)

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานวิจัย :

พระมหาประสงค์ กิตฺติญาโณ (พรมศรี),“การอธิบายความเรื่องจิตในพุทธศาสนานิกายเซน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาคะนอง เชาว์ทองหลาง, “วิถีสู่การบรรลุธรรมตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทและรินไซเซน”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต,** ภาควิชาปรัชญา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มรรควิธีแห่งโกอาน (ปริศนาธรรม) ในพุทธศาสนานิกายเซน”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Edward Irons. **Encyclopedia of Buddhism**, New York: Facts on File, Inc., 2008.Erich Fromm, D.T. Suzuki and Richard De Martino, **Zen Buddhism and Psychoanalysis**, New York: Harper & Row Publisher, 1960.

Greg Dubs. **“Psycho-Spiritual Development in Zen Buddhism: A Study of Resistance in Meditation”,** The Journal of Transpersonal Psychology, 1987, Vol. 19.

Philip Kapleau, **The Three Pillars of Zen**, Boston: Baecon Press, 1964.

Suzuki, Daisetz Teitaro**, An Introduction to Zen Buddhism**, Groove Press Inc., New York, 1934.

จริยศาสตร์ในปรัชญาเต๋า
Taoist Ethics

ศรุตานนท์ ไรแสง*

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ทรรศนะที่สำคัญในด้านจริยศาสตร์ของคัมภีร์เต๋าเต้อจิง โดยเปรียบเทียบให้เห็นถึงหลักคำสอนในศาสนาเต๋าที่กล่าวถึงอุดมคติของชีวิต หรือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรแสวงหามีลักษณะเป็น “จิตนิยม” ที่ถือว่าความสุขสบายทางกายนั้นมิใช่สาระของชีวิต แต่ความสงบของจิตใจเป็นสิ่งที่มีค่ามากกว่า เน้นความดับความต้องการและการเอาชนะตนเอง และยังได้สอนให้มนุษย์กระทำตามหน้าที่ของตน โดยไม่ขัดแย้งกับกฎแห่งเต๋า ซึ่งเกณฑ์การตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องควรทำหรือไม่นั้น ตามนัยคำสอนของคัมภีร์เต๋าเต้อจิง ถือการกระทำตามธรรมชาติโดยไม่มีกฎเกณฑ์ใดๆเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือ “หวู-เว่ย” โดยปล่อยให้ธรรมชาติสรรพสิ่งเจริญเติบโตไปตามธรรมชาติของมันเองให้สอดคล้องกับกฎแห่งเต๋า

คำสำคัญ : คัมภีร์เต๋าเต้อจิง, จิตนิยม, กฎแห่งเต๋า

Abstract

This article aims to analyze the perceived importance of ethics in the book Tao Te Ching, comparison that the doctrine of Taoism is the ideal life or the Summum Bonum that should be sought is the type of “Idealism” which holds that the real and highest happiness is the peace of mind and not bodily happiness. Both of them emphasize the extinction of desire and self-control and teach men to act in accordance with their duties in submission to the rules of Taoism. The criterion for judgments of human action holds that spontaneity without any limitation is right. According to the teachings of Tao Te Ching. The natural action without any rules is correct, "Wu - Wei" allowing natural things grow naturally on its own in accordance with the rules of Taoism.

Keywords: Tao Te Ching,Idealism,rules of Taoism.

*นิสิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ในช่วงศตวรรษที่ ๖-๕ ก่อน ค.ศ.เป็นช่วงเวลาทำสงครามระหว่างรัฐภายใต้การปกครองของราชวงศ์โจว และได้ปรากฏหลักฐานสำคัญคือ คัมภีร์เต๋า เต้อ จิง จึงถูกเขียนขึ้นในสมัยของความยุ่งยาก และช่วงของความยุ่งยากดังกล่าวเป็นตัวกำหนดปรัชญาของเหลาจื่อ กล่าวคือ เหลาจื่อมีความประสงค์ที่จะแสดงแนวทางของการขจัดข้อยุ่งยากของสงครามในยุคนั้น วิถีแห่งเต๋าเท่านั้นที่สามารถนำความสงบและสันติสุขมาสู่มนุษย์และสังคมได้ ดังนั้น เต๋าจึงเป็นกุญแจสำคัญของปรัชญาเต๋า ที่สามารถไขไปสู่ประตูแห่งความสงบและสันติสุขของมวลมนุษย์ได้ เพราะฉะนั้น อาณาจักรของเต๋าจึงเป็นอาณาจักรของความรัก ความเห็นใจ (Sympathy) ที่ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าสูงส่งหรือต่ำต้อยล้วนเป็นสิ่งที่ได้รับการเหลียวแลทั้งสิ้น

วิถีแห่งการปฏิบัติตนหรือวิถีแห่งจริยธรรมนั้น กล่าวคือ มนุษย์ต้องสร้างโลกนี้ให้เป็นที่มีการรวมกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์โดยไม่มีการแบ่งแยก ในหมู่มนุษย์ต้องไม่มีการกีดกั้น ไม่มีการแบ่งแยกให้แตกต่างว่าเป็น กษัตริย์ พ่อค้า กรรมกร ชาวนา บัณฑิต ชีวิตของมนุษย์จึงเป็นวิถีที่ “แต่ละคนเหมือนกับคนอื่นและความเห็นแก่ตัวต้องถูกขจัด”ซึ่งแนวทางการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เหลาจื่อได้เสนอไว้ในคัมภีร์เต๋าเต้อจิงมีปรากฏเกือบทุกบทของคัมภีร์ ซึ่งสามารถแบ่งประเด็นที่สำคัญอธิบายได้ดังนี้

๑. จุดมุ่งหมายของชีวิต ในแง่ของจริยธรรมส่วนบุคคลสิ่งที่ดีที่สุดเป็นอุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตจึงหมายถึง “เต๋า” ซึ่งเป็นสารัตถะหรือแก่นแท้ของตนเองการรู้จักตนเองเข้าใจตนเองสามารถทำให้เรียกว่าเป็นผู้รู้แจ้งได้ (บทที่ ๓๓)[๑] ก็เพราะผู้นั้นเป็นผู้ที่ได้รู้จักเต๋าเข้าใจเต๋าอันเป็นสาระแก่นแท้ที่มีอยู่ในชีวิตของเขาเองในการบรรลุถึงเต๋าได้นั้น เหลาจื่อสอนไว้ว่า ไม่ต้องไปแสวงหาจากที่ใด แต่มุ่งมาพิจารณาที่คน ดังนี้

โดยมิได้ย่างเท้าออกนอกประตูก็อาจรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก
โดยมิได้มองออกนอกหน้าต่างก็อาจเห็นเต๋าแห่งสรวงสวรรค์
ยิ่งเดินทางแสวงหาไกลออไปเท่าใดยิ่งรู้น้อยลงเท่านั้น.... (บทที่ ๔๗)[๒]

ในการพิจารณาตนเองเพื่อให้ประจักษ์ธรรมชาติในตนนั้น ผู้ที่จะประสบผลสำเร็จได้ควรจะต้องมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องไปกับกฎธรรมชาติหรือกฎแห่งเต๋าด้วย

ผู้ที่ถูกลดทอน จะต้องมีมากมาก่อน ผู้ที่อ่อนแอ จะต้องเข้มแข็งมาก่อน
ผู้ที่ตกต่ำ จะต้องยิ่งใหญ่มาก่อน ผู้ที่ได้รับ จะต้องให้มาก่อน

เหล่านี้คือ นัยที่แสดงออกให้ปรากฏความอ่อนละมุนมีชัยเหนือความแข็งกร้าว (บทที่ ๓๖)[๓]

---

[๑] พจนา จันทรสันติ,วิถีแห่งเต๋า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๔.

[๒] เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๓๓.

[๓] พจนา จันทรสันติ,วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๑๐๘.

จากบทนี้กล่าวถึง การที่จะทำให้ได้มาซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จะต้องลงมือกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามเสมอไป แต่ถ้าพิจารณาตามกฎแห่งการหมุนกลับของเต๋าแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าเหลาจื่อต้องการจะสอนให้มนุษย์ตระหนักถึงความไม่คงที่ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในสรรพสิ่งมากกว่า นอกจากนี้ ในการทำตนให้สอดคล้องกับเต๋าจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักพอ ไม่โลภมาก ดังที่เหลาจื่อกล่าวไว้ว่า

...ผู้ที่รู้จักเพียงพอ จะไม่พบกับความอัปยศ ผู้ที่รู้จักหยุดในเวลาที่เหมาะสมจะไม่ตกอยู่ในภยันตราย เขาจึงมีชีวิตอยู่ได้ยาวนาน (บทที่ ๔๔)[๔]

...ไม่มีหายนะใดยิ่งใหญ่กว่าความไม่รู้จักพอ ไม่มีภัยพิบัติใดยิ่งใหญ่กว่าความโลภ ดังนั้น สำหรับผู้ที่รู้จักพอ ความพอนั้นจะทำให้มีพอไปตลอดชีวิต (บทที่ ๔๖)[๕]

ความพอเพียงหรือการรู้จักประมาณตนเป็นสิ่งที่ช่วยกำจัดความอยาก อันเป็นสิ่งที่จะนำมนุษย์ให้หันเหเบี่ยงเบนไปจากธรรมชาติดั้งเดิม ห่างไกลออกไปจากเต๋า เพราะถ้าไม่รู้จักพอมีความโลภมาก ก็ยิ่งจะกลายเป็นผู้มีความติดยึด แสวงหาแต่ความสุขสำราญในโลกของวัตถุไม่มีเวลาที่จะสนใจพิจารณาตน ก็ย่อมจะไม่มีวันที่จะรู้จักเต๋า จึงเป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล รวมทั้งสิ่งต่อไปนี้ด้วย คือ การแสดงตนเองให้เป็นที่ปรากฏ, การยกย่องตนเอง และการหยิ่งลำพองในตนเอง ดังที่เหลาจื่อ กล่าวไว้ว่า

ผู้ที่ยืนเขย่งบนปลายเท้าจะยืนได้ไม่มั่นคง ผู้ที่เดินเร็วเกินไปจะเดินไม่ได้ดี
ผู้ที่แสดงตนให้ปรากฏจะไม่เป็นที่รู้จัก ผู้ที่ยกย่องตนเองจะไม่มีใครเชื่อถือ
ผู้ที่ลำพองจะไม่ได้เป็นหัวหน้าในหมู่คนสิ่งเหล่านี้ในทรรศนะของเต๋าแล้ว
ย่อมเรียกได้ว่ากากเดนและเนื้อร้ายของคุณความดี อันเป็นสิ่งที่พึงเหยียดหยาม ดังนั้น บุคคลผู้ยึดมั่นในหนทางแห่งเต๋าพึงหลีกเลี่ยงจากสิ่งเหล่านี้ (บทที่ ๒๔)[๖]

บทนี้เป็นการเปรียบเทียบพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออก อย่างที่มิได้เป็นธรรมชาติของมนุษย์ เช่น การยืนเขย่งปลายเท้า พฤติกรรมเช่นนี้เป็นการฝืนธรรมชาติ มนุษย์จะไม่สามารถทำอยู่ได้นาน เฉกเช่นเดียวกับการปฏิบัติตามเต๋านั้น มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามธรรมชาติไม่พึงปฏิบัติในสิ่งที่ขัดกับธรรมชาติ จึงสามารถประจักษ์เต๋าอันแท้จริงในตนได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรแสวงหาเป็นจุดมุ่งหมายอุดมคติของชีวิตนั้นจากคัมภีร์เต๋าเต้อจิง สามารถพบคำตอบที่เหลาจื่อแสดงไว้ คือ การรู้จักเต๋าและพยายามปฏิบัติตามเต๋า เมื่อปฏิบัติตามเต๋าได้โดยสมบูรณ์ ชีวิตก็จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า ชีวิตที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า ก็คือชีวิตที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับทุกสิ่งทุกอย่าง นี่คือเป้าหมายอันแท้จริงของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนควรแสวงหา

---

[๔] เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๒๘.

[๕] เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๓๒.

[๖] พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๘๔.

๒.ทรรศนะเกี่ยวกับจริยธรรม

ในด้านของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์ควรจะปฏิบัติต่อกันอย่างไรควรจะใช้เกณฑ์เช่นใดในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ ปัญหาด้านจริยธรรมทางสังคมเช่นนี้ เหลาจื่อมิได้ละเลย และได้แสดงทรรศนะว่า เมื่อมนุษย์แต่ละคนมีเต๋าอันเป็นธรรมชาติอยู่ในตัวเช่นนี้ ก็ควรจะนำเต๋ามาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติต่อกัน

นำไปใช้บุคคล คุณความดีก็มีจริงแท้ นำไปใช้กับครอบครัว คุณความดีก็มากล้น
นำไปใช้กับหมู่บ้าน คุณความดีก็เพิ่มทวี นำไปใช้กับประเทศ คุณความดีก็รุ่งเรือง
นำไปใช้กับโลก คุณความดีก็แผ่ขยายครอบคลุม ดังนั้น คนพึงพิจารณาถึงตัวตน
คนในครอบครัวพึงพิจารณาถึงครอบครัว ในหมู่บ้านพึงพิจารณาถึงหมู่บ้าน
คนในประเทศพึงพิจารณาถึงประเทศ คนในโลกพึงพิจารณาถึงโลก
เหตุใดข้าพเจ้าทราบว่า โลกเป็นเช่นนี้ ก็ด้วย เต๋า (บทที่๕๔)[๗]

เต๋าจึงเป็นที่มาของพันธะทางศีลธรรม อันเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำของมนุษย์ การกระทำที่ถูกต้องนั้นก็คือ การกระทำที่คล้อยตามเต๋า เพื่อเข้าถึงเต๋า ซึ่งการปฏิบัติตามมรรควิธีที่จะเข้าถึงเต๋านี้ เหลาจื่อได้เสนอแนะว่า จะต้องเริ่มต้นที่การอบรม เต๋าที่มีอยู่ภายในปัจเจกบุคคลนี่เป็นความคิดของเขาที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาความเข้าใจ เต๋าจริงๆจะต้องพิจารณาตรวจสอบคุณสมบัติที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ การอบรมเต๋าในปัจเจกบุคคลเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ตระหนักในศักยภาพของธรรมชาติที่เป็นหนึ่ง และในการเข้าใจวิธีการเฉพาะของการควบคุมปกครองสิ่งอื่นๆ[๘]

คุณค่าทางจริยะ ความดี ชั่ว จะมีลักษณ์สัมพันธ์ (Relative)ที่ต้องขึ้นอยู่กับเต๋าธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ดังนั้น เกณฑ์ที่จะใช้ในการตัดสินศีลธรรมตามทรรศนะของเหลาจื่อก็คือ การยกเลิกกฎเกณฑ์ต่างๆ ทั้งหมดที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามไม่ต้องมีกฎเกณฑ์ต่างๆ แล้วปล่อยให้มนุษย์อยู่กันอย่างอิสระ มนุษย์แต่ละคนก็จะพัฒนาศักยภาพความรู้ที่เป็นสารัตถะของตน (Innate knowledge)การกระทำและปฏิบัติในสิ่งต่างๆก็จะดำเนินไปอย่างเปี่ยมไปด้วยคุณความดี ทำขึ้นมาเองโดยมิต้องมีใครหรือสิ่งใดมาบังคับหรือคอยควบคุม นั่นคือ เป็นการกระทำโดยมิต้องกระทำ (Inaction)การละเลิกกฎเกณฑ์ต่างๆปล่อยให้มนุษย์อยู่ตามธรรมชาติเช่นนี้ เหลาจื่อกล่าวไว้ว่า

ละทิ้งความเฉียบแหลม ละเลยความรอบรู้ ประชาชนก็จะได้รับประโยชน์อีกร้อยเท่า

---

[๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

[๘] Ch'en Ku Ying, **Lao Tzu, Text, Notes and Comments**,San Francisco: Chinese Materials Center Inc., 1977, p. 242.

ละทิ้งความถูกต้อง ละเลยความยุติธรรม ประชาชนก็จะปรองดองกันดุจเครือญาติ

ละทิ้งเล่ห์เหลี่ยม ละเลยผลประโยชน์ หัวขโมยก็จะหมดสิ้นไป

สิ่งทั้งสามนี้ คือ กิริยาอาการภายนอกที่เสแสร้งขึ้นอย่างไร้ประโยชน์

ราษฎรต้องการที่พึ่งพาในการเป็นตัวของตัวเองอย่างง่ายๆสอดคล้องกับธรรมชาติดั้งเดิม เพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว เพื่อตัดรากเหง้าแห่งความโลภ (บทที่ ๑๙)[๙]

จากบทนี้ผู้เขียนมีความเห็นสอดคล้องกับ อาจารย์เสถียร โพธินันทะ ที่ได้อธิบายไว้ว่าเหลาจื่อเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์ดี มีความเห็นใจ สุจริตจริงใจต่อกัน แต่เมื่อมนุษย์ฝืนธรรมชาติโดยใช้ความรู้ความฉลาดจัดสร้างระเบียบประเพณีกฎเกณฑ์ต่างๆและสร้างความเจริญทางวัตถุขึ้นมา มนุษย์ก็กลายเป็นคนเห็นแก่ตัว มุ่งแก่งแย่งแข่งขันแสวงหาประโยชน์ ศีลธรรมซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติก็หมดไป[๑๐] เหลาจื่อจึงพยายามสอนเน้นให้มนุษย์กลับสู่ศีลธรรมในธรรมชาติ ซึ่งจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่เหลาจื่อได้แสดงทรรศนะไว้ก็คือ ให้มนุษย์แต่ละคนปฏิบัติตามเต๋า และนำเต๋ามาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติต่อกัน

๓. หลักจริยธรรมที่สำคัญ

๓.๑ เต้อ(Te) ถึงแม้ว่าในแง่อภิปรัชญา “เต๋า” จะเป็นสิ่งที่อยู่เหนือผัสสะการรับรู้ทางอินทรีย์ของมนุษย์ แต่เมื่อเต๋าได้กลายเป็นปรากฏการณ์ของโลก โดยการปรากฏในพัฒนาการของสรรพสิ่งแล้วเต๋าจะมีความหมายที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์มาก ในคัมภีร์เต๋าเต้อจิงได้กล่าวถึงเต๋าในแง่นี้โดยใช้คำว่า เต้อ (Te) ซึ่งเป็นการแบ่งแยกระหว่างเนื้อแท้และหน้าที่ (Body and function) และเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเต๋าและเต้อ ด้วย โดยถือว่าเต้อ เป็นหน้าที่ของเต๋าและเป็นการปรากฏของเต๋าในปรากฏการณ์ของโลก หรือจะกล่าวอย่างง่ายๆ ก็คือ เต๋าซึ่งที่ได้ปรากฏเป็นการสังเกต การเข้าใจ และการทำตามอย่างได้ของมนุษย์ก็คือเต้อ ด้วย ในความสัมพันธ์ระหว่างเต๋าและเต้อ ได้มีผู้ให้อรรถาธิบายไว้อีกหลายทรรศนะ เช่น

ฮั่น เฟ จื่อ (Han Fei Tzu) กล่าว่า “เต้อเป็นหน้าที่ของเต๋า” (The Te is the function of the Tao)

ลู เต้อ-หมิง (Lu Te-ming)กล่าว่า “เต้อคือประโยชน์ของเต๋า” (Te is the utility of the Tao)

ชู สี (Su Ch’e)กล่าวว่า “เต้อเป็นการปรากฏของเต๋า” (Te is the manifestation of the Tao)

---

[๙] พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๗๔.

[๑๐] เสถียร โพธินันทะ) ,**เมธีตะวันออก ,**กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร,(๒๕๑๒, หน้า ๒๑๐.

เยน เลียง เฟง (Yen Lieng Feng)กล่าวว่า “เต้อเป็นสิ่งที่มาจากเต๋าและเต๋าเป็นเนื้อแท้ของเต้อ ทั้งสองสิ่งนี้ต่างก็ขึ้นต่อกันในการมีอยู่ของมัน ถ้าไม่มีเต๋าแล้วก็ไม่สามารถจะมีหน้าที่ของเต้อ และถ้าไม่มีเต้อมันก็จะไม่สามารถทำให้พลังอำนาจของเต๋ากระจ่างชัดขึ้นมาได้”[๑๑] จะเห็นได้ว่า เต้อนั้นในส่วนที่ลึกที่สุดแล้วเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า การปรากฏเป็นคุณลักษณะที่สามารถมองเห็นได้ในโลกปรากฏการณ์ของเต๋านั้น เต้อ สามารถใช้เป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเต๋ามีข้อกำหนดอันเป็นแบบที่พร้อมจะให้มนุษย์ทำตามได้โดยธรรมชาติ คือ การทำตามกฎเกณฑ์แห่งเต๋าหรือทำตามกฎธรรมชาติ เต้อเป็นคุณสมบัติดั้งเดิมที่มีอยู่ในตัวมนุษย์เต้อในส่วนที่ลึกที่สุดแล้วเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า มาจากเต๋าที่เหลาจื่อ กล่าวว่า “...รูปรายแห่งความดี (เต้อ) อันยิ่งใหญ่ ล้วนถูกชักนำมาจากเต๋า ...” (บทที่ ๒๑)[๑๒]

ความสัมพันธ์ของเต้อและเต๋า ที่มีต่อสรรพสิ่งมีปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต้อจิง ตอนหนึ่งที่ว่าเต๋าให้กำเนิดแก่สรรพสิ่งคุณธรรม(เต้อ) ให้การบำรุงเลี้ยง ดังนี้ สรรพสิ่งในสกลจักรวาลจึงเทิดทูนเต๋าและยกย่องคุณธรรม(เต้อ)เต๋าได้รับการเทิดทูนและคุณธรรม(เต้อ)ได้รับการยกย่อง...เต๋าให้เกิดคุณธรรม(เต้อ) ให้การบำรุงเลี้ยง (บทที่ ๕๑)[๑๓]

นอกจากนี้ เต้อยังเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ที่มีเกณฑ์ คือ การทำตามกฎธรรมชาติ เต้อจึงเป็นหลักจริยธรรมหรือคุณธรรมที่เป็นการแสดงออกให้ประจักษ์ของสัจจธรรม(เต๋า) เต้อในที่นี้จึงหมายถึง คุณธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ ก่อนที่จะเกิดคุณธรรมทางสังคมใดๆตามทรรศนะของเหลาจื่อ เต้อเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวมนุษย์มาแต่ดั้งเดิม และโดยสาระที่แท้จริงแล้ว มนุษย์มีความสมบูรณ์สูงสุดอยู่ในตัว เมื่อยังไม่รู้เต้อเป็นเพียงพลังชีวิตที่ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตเช่นเดียวกับ สัตว์ พืช และอื่นๆ แต่เมื่อรู้ เต้อ คือ คุณธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีค่าโดยสมบูรณ์

๓.๒ หวู-เว่ย (Wu-Wei) เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตามวิถีแห่งเต๋า เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุด ถือว่าเป็นแก่นแท้ทางจริยศาสตร์ในคัมภีร์เต๋าเต้อจิง[๑๔] การที่จะเข้าใจว่าคำนี้หมายถึงอะไรนั้น จำเป็นต้องพิจารณาแยกศัพท์ที่ประกอบขึ้นเป็นคำนี้ออกเป็น ๒ ศัพท์ ได้แก่

๑.) หวู (Wu) มีหลายหลากความหมาย คือ ไม่มี (Nothing) , ผิด (False) , ปลอม (Counterfeit) , แกล้ง (S imulate),

---

[๑๑] Ch’en Ku Ying, **Lao Tzu, Text, Notes and Comments**, p. 131-133

[๑๒] พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๗๘.

[๑๓] พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๑๔๐.

[๑๔] Karl Jaspers, **The Great Philosophers**, (London: Rupert Hart-Davis, 1966) p.395.

๒.) เว่ย (Wei)หมายถึง การกระทำ (To do) , การเป็น (To be), การแสดงออกมา (To act out) , สร้าง (To make), ปฏิบัติ (To practice)[๑๕] เมื่อนำมารวมกันเข้าจึงแปลว่า ไม่มีการกระทำ หรือที่ อาจารย์พจนา จันทรสันติ แปลว่า กระทำด้วยการไม่กระทำ[๑๖] สำหรับศัพท์นี้ ท่านจ่าง แซ่ตั้ง อธิบายว่าหมายถึง ความก้าวหน้า ความบริสุทธิ์ของการดำเนินไปของสภาวะกาลของ “ธรรม”[๑๗] ได้มีผู้ที่อธิบาย หวู-เว่ย ในลักษณะอื่นๆอีกดังนี้

โฮล์มส์ เวลช์ กล่าวว่า วิถีปฏิบัติหวู-เว่ยนั้น น่าจะเทียบได้กับกฎแห่งการก้าวร้าว (Law of aggression)ที่ว่า เมื่อใครสักคนพยายามจะบังคับให้บุคคลอื่นทำในสิ่งที่ตนปรารถนาหรือเข้าไปกดขี่ฝ่ายอื่น ก็ย่อมถูกต่อต้านอย่างแน่นอน[๑๘]

คาร์ล จัสเปอร์ อธิบายว่า หวู-เว่ย เป็นสิ่งที่เป็นไปเองจากจุดกำเนิดของตัวมันเอง มันไม่ใช่การไม่กระทำ ไม่ใช่การอยู่เฉยๆ (Passivity)ไม่ใช่ความไม่มีชีวิตของวิญญาณ (Dullness of soul)ไม่ใช่การหยุดของแรงกระตุ้น (A paralysis of the impulses)มันเป็นการกระทำของมนุษย์อย่างแท้จริง ซึ่งเขากระทำเหมือนไม่กระทำ ในการกระทำนั้นไม่เน้นที่ผลของงาน มันเป็นการยึดเอาการกระทำทั้งหมดซึ่งรวมเข้าไว้การกระทำทั้งหมดก่อให้เกิดมันและเป็นการยืมในความหมายของมัน[๑๙]

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์ กล่าวว่า หวู-เว่ย หมายถึง การกระทำด้วยจิตใจที่อิสระจนกระทั่งรู้สึกว่าตนเองไม่ได้ทำอะไร หวู-เว่ย เป็นหลักพื้นฐานของ “การทำหน้าที่ เพื่อหน้าที่” หรือการกระทำสิ่งต่างๆอย่างปราศจาก “ตัวตน” ผู้ที่ปฏิบัติตามหลัก หวู-เว่ย” ย่อมไม่แสดงตนจึงพ้นไปจากความยุ่งยากทั้งหลายในโลก[๒๐]

ปานทิพย์ ประเสริฐสุด กล่าวว่า วิถีแห่งการปฏิบัติของมนุษย์ที่เรียกว่า หวู-เว่ย อาจจะมองได้ใน ๒ ลักษณะคือ๑.) เป็นการกระทำโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น การกระทำก็เป็นเพียงการกระทำ มิใช่เป็นการกระทำที่คำนวณถึงผลลัพธ์หรือความยิ่งใหญ่ที่จะได้รับ แต่เป็นการเน้นหนักให้คนกระทำเพื่อการกระทำ มิใช่กระทำเพื่อหวังผล และ ๒.) เป็น

---

[๑๕] Alan Watts, **Tao: The Watercourse Way**, (New York; Pantheon Book, 1975) pp.75-76.

[๑๖] พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๔๔.

[๑๗] จ่าง แซ่ตั้ง ,คัมภีร์เต๋าเต้อจิง, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์,๒๕๑๖), หน้า ๕๗.

[๑๘] Holmes Welch, **Taoism: The Parting of the Way**, (Boston: Beacon Press, 1963), p.20.

[๑๙] Karl Jaspers, **The Great Philosophers**, p.395-396.

[๒๐] ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, ศาสนาในประเทศจีน ธิเบต และญี่ปุ่น. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๒๖), หน้า ๗๔-๗๕.

การกระทำที่เป็นการนิ่ง (Still), สงบ (Quiet), เป็นฝ่ายรับ (Passive)[๒๑] จาก หวู-เว่ย ในนามทรรศนะดังกล่าวจะพิจารณาเห็นได้ว่า ความหมายของคำนี้ มิได้มีความหมายตรงตามตัวอักษรที่แปลว่า การไม่กระทำ แต่โดยจริงแท้แล้วมันมีความหมายในนัยที่ตรงกันข้าม เป็นการกระทำ ปัญหาที่เกิดขึ้นว่า เพราะเหตุใดเหลาจื่อจึงต้องใช้คำว่า หวู-เว่ย ในความหมายที่ตรงกันข้ามกับหลักคำสอนของท่านที่สอนให้กระทำตามธรรมชาติ[๒๒]

แต่ถ้า หวู-เว่ย เป็นหลักแห่งการกระทำแล้ว การกระทำเช่นใดเล่าจึงจะถือว่าเป็นไปตามหลักการนี้ การพิจารณาหาคำตอบในประเด็นที่ว่า ทำไมเหลาจื่อจึงต้องสอนหลักการ หวู-เว่ย (Wu-wei)ที่ดูเหมือนเป็นการปฏิเสธการกระทำนั้น คงจะต้องมองย้อนดูถึงสภาพสังคมและสถานการณ์ของประเทศจีนในสมัยนั้นด้วย[๒๓] ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าว เหลาจื่อพยายามคิดค้นแสวงหาคำตอบในการแก้ปัญหาชีวิต และระเบียบในการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาต่างๆของสังคม สิ่งที่เหลาจื่อต้องกระทำก็คือปฏิเสธและเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่ในฐานะเป็นเงื่อนไขของความวุ่นวายทั้งปวง การเสนอความคิดเกี่ยวกับการไม่กระทำ (Inaction) หวู-เว่ย (Wu-wei) ของเหลาจื่อจึงเป็นการปฏิเสธลักษณะ ๒ ประการด้วยกัน

ประการแรก เป็นการปฏิเสธความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้ควบคุมสรรพสิ่งทั้งปวง เหลาจื่อ เสนอความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต

ประการที่สอง ก็คือ ปฏิเสธสิ่งที่ควบคุมสังคมในสมัยนั้นอยู่ อันได้แก่ กฎเกณฑ์ระเบียบ ต่างๆ เหลาจื่อมีทรรศนะว่า มนุษย์โดยธรรมชาติมีความสุขอยู่แล้ว แต่ต้องทนทุกข์ลำบากนั้นเป็นผลมาจาก อารยธรรมที่ขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง และวิถีทางที่จะทำให้มีความสุขก็คือ ปลดเปลื้องความมีอยู่ของสิ่งต่างๆและตั้งอยู่ในความสงบ

การทำตามหลัก หวู-เว่ย จึงเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับกฎแห่งเต๋า ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (Innate knowledge) ซึ่งมีภาวะเป็นศักยภาพ (Latent Potentiality)ให้ปรากฏเป็นภาวะจริง (Actuality)อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งการปฏิบัติตามหลัก หวู-เว่ย (Wu-wei) นั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องศึกษาเข้าไปภายในตัวมนุษย์และพยายามทำในสิ่งที่ตรงข้ามหรือขัดกับธรรมชาติให้ลดน้อยลงเรื่อยๆจนไม่มีสิ่งใดขัดกับธรรมชาติอีกเลย นี้ก็สมกับข้อความที่เหลาจื่อกล่าวไว้ว่า

ผู้ศึกษาความรู้ฝ่ายโลก ก็จะได้เพิ่มพูนขึ้นทุกวัน ผู้ศึกษาความรู้ฝ่ายเต๋า ก็จะสูญหายลดน้อยลงทุกวันลดหายไป ลดหายไป จนถึงภาวะแห่งการไม่กระทำและโดยภาวะแห่ง

---

[๒๑] ปานทิพย์ ประเสริฐสุด , ปรัชญาจีน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๒๑), หน้า ๑๖๑.

[๒๒] พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๗๔,๑๖๕.

[๒๓] ส ,ศิวรักษ์ .**ประวัติศาสตร์จีน**) ,กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม ,(๒๕๑๘,หน้า ๔๒.๕๗-”สาเหตุที่ประเทศจีนเกิดวิกฤติการณ์ขึ้นเช่นนี้ ทำให้ประเทศไม่มีระเบียบแบบแผนการปกครองที่ตายตัว ไม่มีระบบศาสนาอันเคร่งครัดและไม่มีกฎหมายที่บังคับเข้มงวดในสังคม“

การไม่กระทำนี้เอง ทุกสิ่งทุกอย่างก็ได้ถูกทำขึ้นและสำเร็จเรียบร้อยลง...(บทที่ ๔๘)[๒๔] จากบทนี้จะเห็นว่า การปฏิบัติ หวู-เว่ย (Wu-wei)เพื่อเข้าถึงเต๋านั้น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่ละเว้นในสิ่งที่เกิดจากการปรุงแต่งไม่เป็นธรรมชาติที่ในสิ่งที่เป็นการขัดกับธรรมชาติเดิมแท้และโดยภาวะแห่งการไม่กระทำนี้เอง ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นเป้าหมายของชีวิตที่ตั้งใจจะไปให้ถึงก็ได้ถูกกระทำขึ้นและสำเร็จเรียบร้อยลงเพราะคำว่า “กระทำ” หรือ “ไม่กระทำ” ก็เป็นเพียงวิธีพูดสองอย่างที่กล่าวถึงสิ่งเดียวกัน นั่นคือตามทรรศนะคำสอนของเหลาจื่อ มุ่งเน้นให้มนุษย์กระทำตามธรรมชาติและไม่กระทำในสิ่งที่เป็นการฝืนธรรมชาติ

๓.๓ หลักจริยธรรมของบุคคลในอุดมคติ (The Sage)บุคคลในอุดมคติตามทรรศนะเหลาจื่อ หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งเต๋าจนเข้าเป็นเอกภาพกับเต๋า ซึ่งอาจจะเรียกว่า “ปราชญ์” (The sage)หรือ อภิมนุษย์ (The superior man)หรือ มนุษย์ที่สมบูรณ์ (The perfect man)[๒๕] ในที่นี้จะขอใช้คำว่า “ปราชญ์” (The Sage)การที่จะอธิบายถึงคุณลักษณะของปราชญ์ เป็นสิ่งที่ยากเท่าๆกับการกล่าวถึงเต๋า เหลาจื่อได้กล่าวถึงคุณลักษณะและสิ่งที่ต้องทำของปราชญ์มีปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต้อจิงถึง ๔๑ บท การที่เหลาจื่อได้กล่าวไว้มากเช่นนี้ก็คงจะเป็นเพราะ ต้องการจะสอนให้มนุษย์ได้ดำเนินตามวิถีนี้เพื่อบรรลุถึงศักยภาพที่แท้จริงของตนได้

๔. บทสรุป

ผู้เขียนได้แบ่งลักษณะทางจริยศาสตร์ในปรัชญาเต๋าไว้ทั้ง ๔ ลักษณะ เพื่อชี้ให้เห็นถึงการปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งเต๋าจนเข้าเป็นเอกภาพกับเต๋าดังนี้

๑. ปราชญ์พึงมีความรู้ (Knowledge)ความรู้ในที่นี้หมายถึง รู้จักธรรมชาติภายในที่เกี่ยวเนื่องกับชีวิตจิตใจของมนุษย์โดยตรง เหลาจื่อไม่ส่งเสริมการแสวงหาความรู้จากภายนอก เพราะมีแต่จะทำให้มนุษย์ห่างไกลจากความรู้ความเข้าใจในชีวิตของตนเอง และก่อให้เกิดความยุ่งยากต่างๆขึ้นในโลก การมีความรู้ฝ่ายเต๋าหรือการรู้จักตนเองนี้ เป็นการรู้เพื่อขจัดกิเลสตัณหาอวิชชาให้ลดน้อยลง ลดหายไปเรื่อยๆจนถึงภาวะแห่งการไม่กระทำในสิ่งที่เป็นการก่อตัณหา ดังที่เหลาจื่อ กล่าวว่า ...ติดต่อรับรู้ และเผชิญทุกข์สุข ด้วยความสงบนิ่งไม่ทุกข์ร้อนได้หรือไม่แสวงหาความรู้แจ้ง เพื่อละทิ้งอวิชชาได้หรือไม่...(บทที่ ๔๘)[๒๖]

นั่นคือ มนุษย์ควรจะอยู่ในโลกอย่างสงบ ทำให้ตนสอดคล้องกับธรรมชาติ แสวงหาความรู้ในตนอันเป็นความรู้แจ้ง ซึ่งการรู้แจ้งในเต๋าและตนเองนั้นต้องมี วิชชา คือ รู้ถึงธรรมชาติที่แท้จริงของเต๋า ความรู้อื่นเป็นอวิชชา เมื่อมีวิชชาแล้ว อวิชชาก็ย่อมหายไปย่อมจะเห็นได้ว่า เหลาจื่อสอนเน้นให้มนุษย์แสวงหาความรู้ในธรรมชาติของชีวิต โดยไม่จำเป็น

---

[๒๔] พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๑๓๔.

[๒๕] Karl Jaspers, **The Great Philosophers**, p.398.

[๒๖] พจนา จันทรสันติ, **วิถีแห่งเต๋า**, หน้า ๑๓๔.

จะต้องเดินทางไปแสวงหาในที่ไกลๆ ไม่จำเป็นต้องแสวงหาจากสิ่งภายนอก เพียงแต่สนใจศึกษาธรรมชาติภายในของตนก็สามารถรู้ได้ ด้วยเหตุนี้ เหลาจื่อจึงกล่าวว่า “ผู้ที่เข้าใจคนอื่นคือ ผู้รอบรู้ ผู้ที่เข้าใจตนเอง คือ ผู้รู้แจ้ง”(บทที่ ๓๓)[๒๗] ความรู้ที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่มาจากประสบการณ์ของจิตใจโดยตรง เป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายถ่ายทอดได้ด้วยถ้อยคำหรือภาษาใดๆ ดังนั้น “ผู้ที่รู้ไม่พูด ผู้ที่พูดไม่รู้” (บทที่ ๕๖)[๒๘] จะรู้ได้จากประสบการณ์โดยตรงของตนเท่านั้น และผู้ที่มีความรู้เช่นนี้แล้วไม่จำเป็นต้องรู้อะไรมาอีก “คนฉลาดไม่รู้มาก คนที่รู้มากไม่ฉลาด”(บทที่ ๘๑)[๒๙] เป็นความรู้ที่สูงสุดของชีวิต จึงไม่จำเป็นจะต้องไปแสวงหาความรู้อื่นๆอีก เพราะไม่จำเป็นต่อชีวิตโดยตรง

๒. ปราชญ์พึงชนะตนเอง การชนะตนเอง หมายถึง การปฏิบัติตามกฎธรรมชาติของชีวิตได้ถึงที่สุด ซึ่งในการที่จะปฏิบัติได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง สามารถควบคุมตนมิให้เบี่ยงเบนออกไปจากสภาวะธรรมชาติดั้งเดิมของตน ตัดกาม ตัณหาทั้งปวง

สีทั้งห้าทำให้ดวงตาพร่ามัว เสียงทั้งห้าทำให้โสดประสาทเลอะเลือน
รสทั้งห้าทำให้ลิ้นชาด้าน การพนันและการล่าสัตว์ ทำให้จิตใจของคนขุ่นหมอง
ของมีราคาและหายาก ทำให้เกิดอันตรายแก่ความประพฤติของคน
ดังนั้นปราชญ์จึงกระทำการเพียงเพื่อให้ท้องอิ่มเท่านั้น
มิใช่เพื่อความสำราญของ ตา หู และลิ้น
ท่านละเลยในรูปแบบอันเป็นเปลือก และหันมาเอาใจใส่ในแก่นแท้ (บทที่ ๑๒)[๓๐]

จากบทนี้จะเห็นได้ว่า รสที่ได้รับจากอินทรีย์สัมผัสทำให้เกิดกามตัณหา ปราชญ์จะไม่สนใจ จะทำเพียงในสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เหลาจื่อสอนมิให้ปราชญ์ตกเป็นทาส รูป รส กลิ่น เสียง และให้รู้จักควบคุมจิตมิให้ฟุ้งซ่าน ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลกจนเป็นเหตุให้จิตหวั่นไหวควบคุมเอาไว้ไม่อยู่ และเป็นเหตุให้ต้องมีความห่วงใยในสมบัติอันเป็นของไม่จีรังถาวร ควรจะแสวงหาแต่สิ่งจำเป็น เช่น อาหาร เพื่อเลี้ยงชีวิตเท่านั้น ไม่ใช่แสวงหาวัตถุเครื่องบำรุงชนิดเกินจำเป็น[๓๑] เมื่อสัตว์และพืชมีชีวิตอยู่มันจะอ่อนหยุ่น เมื่อตายมันจะกลับแข็งและแห้งความแข็งกระด้างเป็นลักษณะของความตาย ความอ่อนนุ่มเป็นคุณลักษณะของความมีชีวิต...ถ้าต้นไม้แข็งแกร่งเกินไป ก็จะถูกตัดโค่นลงความแข็ง ความกระด้างเป็นของต่ำ

---

[๒๗] เรื่องเดียวกันหน้า , ๑๐๔รู้แจ้งในที่นี้ หมายถึง รู้และเข้าใจในกฎธรรมชาติที่เกี่ยวเนื่องกับ . ชีวิตจิตใจของตนเป็นการรู้แจ้งภายในตน มีเอกภาพกับเต๋า

[๒๘] เรื่องเดียวกัน หน้า ,๑๔๙.

[๒๙] เรื่องเดียวกัน หน้า ,๑๙๐มีความรู้ในกฎธรรมชาติ (ปราชญ์) ง ผู้ที่รู้จริงคนฉลาด หมายถึ . ของชีวิตที่ประจักษ์และเห็นแจ้งด้วยตนเอง

[๓๐] พจนา จันทรสันติ, **วิถีแห่งเต๋า**, หน้า ๖๐.

[๓๑] เสถียร โพธินันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า ๒๐๐.

ความอ่อนความนุ่มเป็นของสูง (บทที่ ๗๖)[๓๒] จะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีความอ่อนโยน คือ ผู้ที่ทำตนสอดคล้องกับธรรมชาติ และบุคคลที่จะมีความอ่อนโยนอยู่ได้ตลอดเวลานั้น ย่อมจะเป็นผู้ที่ชนะตนเองได้ และสามารถควบคุมตนมิให้กระทำในสิ่งที่เบี่ยงเบนออกจากธรรมชาติ

๓. ปราชญ์พึงมีความสันโดษ ความสันโดษเป็นคุณลักษณะของการรู้จักหยุด รู้จักพอเพียง เหลาจื่อ กล่าวว่า “ผู้ที่รู้จักเพียงพอจะไม่พบกับความอัปยศ ผู้ที่รู้จักหยุดในเวลาที่เหมาะสม จะไม่ตกอยู่ในภยันตราย” (บทที่ ๔๔)[๓๓] ปราชญ์มีความสมบูรณ์อยู่ภายใน ชีวิตของเขาได้บรรลุถึงความสมบูรณ์สูงสุด เขาจะไม่รู้สึกขาดและต้องการอะไร นอกจากเครื่องยังชีพตามสมควรแก่อัตภาพ และรู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรหยุด ปราชญ์จึงไม่ได้รับอันตรายจากการกระทำของเขา ซึ่งเหลาจื่อได้กล่าวถึงการไม่มีความสันโดษจะนำความเสียหายมาสู่บุคคลไว้ว่า “ไม่มีหายนะใดยิ่งใหญ่กว่าความไม่รู้จักพอ ไม่มีภัยพิบัติใดยิ่งใหญ่กว่าความโลภ ดังนั้น สำหรับผู้ที่มีความรู้จักพอ จะทำให้เกิดมีความพอไปตลอดชีวิต” (บทที่ ๔๖)[๓๔]

๔. ปราชญ์พึงมีความสมภาพ การมีความสม่ำเสมอในสรรพสิ่ง การเข้าถึงเต๋าได้ของปราชญ์ ย่อมทำให้เขาเห็นทุกๆสิ่งอย่างที่มันเป็น (Fundamental being)[๓๕] เขาจึงมีความยุติธรรม “ผู้ซึ่งรู้กฎเกณฑ์อันไม่แปรเปลี่ยนนี้ ย่อมมีความใจกว้าง เมื่อมีความใจกว้างย่อมมีความยุติธรรม”(บทที่ ๑๖)[๓๖] ยอมรับผู้อื่นและเห็นว่าผู้อื่นก็เป็นเช่นเดียวกับตัวเอง “ปราชญ์มิได้ใส่ใจในตน ท่านถือเอาผู้อื่นเปรียบประดุจตัวท่าน”(บทที่ ๔๙)[๓๗] และปราชญ์จึงมีความดีในการช่วยเหลือผู้คน ไม่มีใครเลยที่ถูกท่านปฏิเสธ”(บทที่ ๒๗)[๓๘] เขาไม่กลัวต่อการที่จะปฏิบัติต่อทุกคนเหมือนกันหมด ดังที่เหลาจื่อได้กล่าวว่า กับคนดีข้าพเจ้าก็ทำดีด้วย กับคนชั่วข้าพเจ้าก็ทำดีด้วย...กับคนมีสัจจะข้าพเจ้าก็เชื่อถือ กับคนไร้สัจจะข้าพเจ้าก็ยิ่งเชื่อถือ...(บทที่๔๙) นับได้ว่าการกระทำของเขาเป็นสิ่งที่อยู่เหนือ ดี-ชั่ว กล่าวโดยสรุป ผู้ที่จะเป็นปราชญ์ได้นั้น การกระทำสิ่งที่พึงปฏิบัติทุกอย่างของเขาจะต้องสอดคล้องกับหลักการแห่ง หวู-เว่ย (Wu-wei) คือ การกระทำตามธรรมชาติ ไม่กระทำในสิ่งที่เป็นการฝืนธรรมชาติจนได้บรรลุเต๋า

---

[๓๒] พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, หน้า ๑๘๓.

[๓๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

[๓๔] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๓๒.

[๓๕] Karl Jaspers, **The Great Philosophers**, p.396.

[๓๖] พจนา จันทรสันติ, **วิถีแห่งเต๋า**, หน้า ๗๐.

[๓๗] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๓๖.

[๓๘] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๙๐.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ:

จ่าง แซ่ตั้ง .**คัมภีร์เต๋าเต้อจิง**. กรุงเทพมหานคร :อักษรสยามการพิมพ์,๒๕๑๖.

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์. **ศาสนาในประเทศจีน ธิเบต และญี่ปุ่น**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๒๖.

ปานทิพย์ ประเสริฐสุด. **ปรัชญาจีน**.กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๒๑.

พจนา จันทรสันติ.**วิถีแห่งเต๋า**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๕.

ส. ศิวรักษ์. **ประวัติศาสตร์จีน**. กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม,๒๕๑๘.

เสถียร โพธินันทะ**. เมธีตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร,๒๕๑๒.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book:

Alan Watts, **Tao: The Watercourse Way**, New York; Pantheon Book, 1975.

Ch’en Ku Ying, **Lao Tzu, Text, Notes and Comments**,San Francisco: Chinese Materials Center Inc., 1977.

Karl Jaspers, **The Great Philosophers**, London: Rupert Hart-Davis, 1966.

Welch Holmes, **Taoism: The Parting of the Way**, Boston: Beacon Press, 1963.

ศึกษาการประยุกต์ใช้นิทานชาดก เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย
An Application of The Jataka Stories for developing The Characteristics According to The Preschool Level Curriculum

ปราณี ข่ายสุวรรณ*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย ๒) เพื่อศึกษานิทานชาดกที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัยและ ๓) เพื่อประยุกต์ใช้นิทานชาดกเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย**ผลการวิจัยพบว่า** การจัดการศึกษาให้กับเด็กระดับปฐมวัย มีจุดมุ่งหมายหลักคือ การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ๑๒ ข้อ ได้แก่

๑) ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขนิสัยที่ดี ๒) กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว และประสานสัมพันธ์กัน ๓) มีสุขภาพจิตดีและมีความสุข ๔) มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม ๕) ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย ๖) ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย ๗) รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย ๘) อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ๙) ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย๑๐) มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย ๑๑) มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ๑๒) มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้ ซึ่งทั้ง ๑๒ ข้อนี้ สามารถสรุปลงพัฒนาการทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) พัฒนาการด้านร่างกาย ๒) พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ๓) พัฒนาการด้านสังคม และ ๔) พัฒนาการด้านสติปัญญา

ส่วนในการนำนิทานชาดกไปประยุกต์ใช้นั้น พบว่าได้มีการทดลองใช้กับเด็กปฐมวัยระดับชั้นอนุบาล ๒ จำนวน ๓๐ คน โดยวิธีเล่านิทานและให้เด็กแสดงบทบาทสมมุติตามนิทานชาดกทั้ง ๘ เรื่อง และสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กทุกคนพบว่า เด็กมีพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านดีขึ้นกว่าเดิม ได้แก่

๑. ด้านร่างกาย เด็กมีพัฒนาการคือ รู้จักรับประทานอาหารที่มีประโยชน์

*หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๒. ด้านอารมณ์และจิตใจ เด็กมีพัฒนาการคือ การปรับตัวเข้ากับผู้อื่น มีกิริยามารยาทที่ดี

๓. ด้านสังคม เด็กมีพัฒนาการคือ รู้จักความอดทน รู้จักรอคอย และการช่วยเหลือแบ่งปัน

๔. ด้านสติปัญญา เด็กมีพัฒนาการคือ สนทนาโต้ตอบ ซักถามในเรื่องที่ตนเองสงสัย และแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล

ส่วนนิทานชาดกบรรดามีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง ได้ถูกคัดเลือกมา ๘ เรื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับพัฒนาการทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านร่างกาย คือ เรื่องมุนิกชาดก ว่าด้วยเรื่องหมูชื่อมุนิะ และเรื่องโคธชาดก ว่าด้วยฤาษีกินเหี้ย ๒) ด้านอารมณ์และจิตใจ คือ เรื่องสัมโมทมานชาดก ว่าด้วยความร่าเริงบันเทิงใจ และเรื่องนัจจชาดก ว่าด้วยนกยูงรำแพน ๓) ด้านสังคม คือ เรื่องลักขณชาดก ว่าด้วยเนื้อชื่อลักขณะ และเรื่องกุรุงคมิคชาดก ว่าด้วยนกและเต่าช่วยกวาง และ ๔) ด้านสติปัญญา คือ เรื่องกุกกุรชาดก ว่าด้วยสุนัขที่ถูกฆ่า และเรื่องสุวัณณกักกฏกชาดก ว่าด้วยปูทองที่ฉลาด

คำสำคัญ: นิทานชาดก, คุณลักษณะที่พึงประสงค์, หลักสูตรปฐมวัย

Abstract

This thesis has three main objectives : 1) to identify desirable characteristics. Preschool Curriculum 2) to study the development of the Jataka tales desirable.Preschool Curriculum and 3) to apply Jataka tales to develop desirable characteristics. Early Childhood Curriculum

The results showed that the level of early childhood education to the children. The aim is the desirable course of development in early childhood education, including the first 12), the body grows old and has enjoyed two good habits) big muscles and small muscles stronger freely. And coordination 3) sane and happy 4th), moral, ethical and spiritual beauty. 5) from art, music, movement and expression. Love to exercise and 6) have age-appropriate self-help 7) the nature, culture and environment of Thailand 8) coexist happily with others. And behave as a good citizen in a democracy. With the King as Head of State 9) used to communicate the age of 10) have the ability to think and solve the age 11) with imagination and creativity, 12) has a positive attitude towards learning. Know Skills and knowledge, which can be summed up in the 12th of this development. These four areas: 1)

development of the body 2) develop emotionally and psychologically 3) social development 4) cognitive development.

In the Jataka tales to the application. Found to have a trial with two children were 30 kindergarten through storytelling and children to role-play as well as eight Jataka stories and interviews with parents of all children found. The four children have developmental aspects are better than ever.

1) Physical development of children. Known dining useful

2) Emotional and psychological Child development is To adapt to others. Their manners which seem good.

3) The social development of children. Known as tolerance, sharing and anticipation.

4) Cognitive development of children's conversations about questions that self-doubt. And solve problems rationally**.**

The Jataka stories are those about 547 were selected out of eight subjects to suit the development of the four areas: 1) the body is a holy man allegory. The Story of Bungalow Nia. And Cody's fable The Hermits eat damn 2) emotionally and psychologically is relative to the remote allegory. The cheerful entertainment and Najran province allegory the peacock spread tail-feathers 3) social network is among the allegory. The meat of Lakkna and Mick Kurug the fable that allows turtles, birds and dear, and 4) the intellect is Kukkur allegory. The dog was killed and the random detention as abscesses rules of allegory. The Crab with the Golden wise.

Keywords : Jataka Stories, Characteristics, Preschool Level Curriculum

๑. บทนำ

ชาดกหรือนิทานชาดกเป็นเรื่องที่รวบรวมเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่พุทธบริษัทในสมัยพุทธกาล และพุทธสาวกได้ท่องจำสืบๆ กันมา ด้วยมุขปาฐะ ก่อนที่จะมีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรในพระไตรปิฎกต่อมา[๑] ในการสอนธรรมของพระพุทธเจ้านั้น หลักสำคัญคือหลักการใหญ่ที่ครอบคลุม ไม่ว่าจะสอน

[๑] สุรีย์พร แซ่เอี๊ยบ, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากนิทานชาดกที่ปรากฏในภาพจิตรกรรม พระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวราราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

เรื่องอะไรก็มีอยู่ ๓ หลัก คือ ๑) หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน ๒) หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน และ ๓) หลักเกี่ยวกับตัวผู้สอน[๒] การสอนโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานก็เป็นเทคนิคหรือกลวิธีหนึ่งที่ทรงใช้บ่อย ดังนั้นการเล่านิทานประกอบการสอน จึงช่วยให้เข้าใจง่าย ชัดเจน จำแม่น เห็นจริงและเกิดความเพลิดเพลิน และทำให้การเรียนการสอนมีอรรถรสยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากการพระพุทธเจ้าทรงยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนในคัมภีร์ต่างๆมีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะคัมภีร์ชาดกมีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง[๓]

การจัดการศึกษาโดยเฉพาะการจัดศึกษาให้กับเด็กระดับปฐมวัย ซึ่งเป็นวัยที่มีความสำคัญเป็นรากฐานที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่มีคุณภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะต้องช่วยกันพัฒนาการซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญ จึงได้จัดทำคู่มือหลักสูตรที่เอื้อต่อการจัดประสบการณ์และกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กเพื่อบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในจุดหมายของหลักสูตรที่มุ่งเน้นให้เด็กมีพัฒนาการทุกด้านเหมาะสมกับวัยเมื่อเด็กจบการศึกษาระดับปฐมวัย เด็กจะบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในจุดหมายหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ๑๒ ข้อ ซึ่งจะครอบคลุมพัฒนาการของเด็กทุกด้าน[๔]

ในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้กับเด็กระดับปฐมวัยจึงสำคัญและจำเป็นอย่างมาก เชื่อมโยงไปสู่เด็ก ปลูกฝังให้เด็กเป็นคนช่างคิด สังเกต ซักถาม การสอนโดยยกอุทาหรณ์จากเรื่องเล่าและการเล่านิทานที่ปรากฏในชาดก หรือที่เรียกขานว่าเป็นนิทานชาดกนั้น ในสถานศึกษาได้นำมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน จัดประสบการณ์และกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กเพื่อให้เด็กได้มีพัฒนาการที่ดีปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสม โดยเฉพาะหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยที่มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคมและสติปัญญา

จะเห็นได้ว่าสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและวิถีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและวิถีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก นอกจากนั้นภารกิจต่างๆ ทางครอบครัวที่ไม่เอื้ออำนวยจึงทำให้ความสัมพันธ์ในด้านการสื่อสารพูดคุยกับเด็กลดน้อยลง พฤติกรรมด้านต่างๆเปลี่ยนไปเกิดปัญหาที่ต้องช่วยกันแก้ไข

---

[๒] เสฐียรพงษ์วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หจก. อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑.

[๓] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่๖, (นครปฐม: บริษัท โอเอ็นจี การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑.

[๔] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๔๖, (สำหรับเด็ก ๓-๕ ปี),(กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้นิทานชาดก เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย นำมาจัดประสบการณ์เรียนรู้โดยผ่านกิจกรรมการเล่านิทานชาดก ปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับเด็กปฐมวัย ให้มีพัฒนาการทุกด้านเหมาะสมตามวัย ทำให้เด็กเจริญเติบโตขึ้น เป็นคนดี คนเก่งและมีประสิทธิภาพ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชนรุ่นหลังต่อไป

๒.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย

๒. เพื่อศึกษานิทานชาดกที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย

๓. เพื่อประยุกต์ใช้นิทานชาดกเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary Research)การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research): ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องนิทานชาดกในพระพุทธศาสนา ขั้นปฐมภูมิ(Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลขั้นทุติยภูมิ(Secondary Sources) คือ หนังสือ ตำรา บทความ เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๒. การสังเกตการณ์ (Participative Observation): การสังเกตการณ์โดยที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในขณะที่เป็นผู้เล่านิทาน และให้เด็กเล่าทวนตลอดจนแสดงบทบาทสมมุติ

๓. สัมภาษณ์เชิงลึก(Indepth Interview) การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ครู จำนวน ๒ คนและเด็กปฐมวัยระดับชั้นอนุบาล๒ ห้อง MEP จำนวน ๓๐ คน รวมทั้งผู้ปกครองของเด็ก ๓๐ คนด้วย

๔. การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล : นำข้อมูลที่ได้ศึกษาจากภาคเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิมาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สรุปข้อมูลเพื่อนำเสนอผลงานต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้นิทานชาดกเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัยได้ดำเนินการเลือกนิทานในคัมภีร์ชาดก และในคัมภีร์อรรถกถาแปลแปลงสำนวนประยุกต์ใช้ เพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนและจัด

ประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัยของเด็กระดับปฐมวัย สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ ดังนี้

๔.๑ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรปฐมวัย

ผลจากการวิจัยพบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ จุดหมายที่ครอบคลุมคุณภาพของเด็กทั้งด้านความดี มีปัญญา และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์เมื่อเด็กจบหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ซึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่พึงประสงค์มีจำนวน ๑๒ ข้อ จัดลงในพัฒนาการและวุฒิภาวะของเด็กปฐมวัยทั้ง ๔ ด้าน คือด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคม และสติปัญญาได้ดังต่อไปนี้

วุฒิภาวะ	คุณลักษณะที่พึงประสงค์
ด้านร่างกาย	ข้อที่ ๑ ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขนิสัยที่ดี ข้อที่ ๒ กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน
ด้านอารมณ์และจิตใจ	ข้อที่ ๓ มีสุขภาพจิตดีและมีความสุข ข้อที่ ๔ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม ข้อที่ ๕ ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
วุฒิภาวะ	**คุณลักษณะที่พึงประสงค์**
ด้านสังคม	ข้อที่ ๖ ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย ข้อที่ ๗ รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย ข้อที่ ๘ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
ด้านสติปัญญา	ข้อที่ ๙ ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย ข้อที่ ๑๐ มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย ข้อที่ ๑๑ มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ข้อที่ ๑๒ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

เนื่องจากสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและวิถีการอบรมเลี้ยงดูเด็กการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยซึ่งเป็นวัยที่ต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมให้มีพัฒนาการที่ดีในทุกด้านโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการประยุกต์ใช้เข้ากับเนื้อหาสาระในหน่วยการเรียนรู้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยจึงเป็นสิ่งสำคัญ และจากแนวคิดและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ต้องยึดเด็กเป็นศูนย์กลางเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยซึ่งเป็นวัยที่ต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมให้มีพัฒนาการที่ดีในทุกด้านโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการประยุกต์ใช้เข้ากับเนื้อหาสาระในหน่วยการเรียนรู้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยจึงเป็นสิ่งสำคัญ และจากแนวคิดและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ต้องยึดเด็กเป็นศูนย์กลางเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ในทุกๆครั้งต้องสอดแทรกในเรื่องของคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กโดยผ่านการอ่านและเล่านิทานซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กชื่นชอบจะเห็นได้ว่าสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและวิถีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและวิถีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก นอกจากนั้นภารกิจต่างๆทางครอบครัวที่ไม่เอื้ออำนวยจึงทำให้ความสัมพันธ์ในด้านการสื่อสารพูดคุยกับเด็กลดน้อยลงพฤติกรรมด้านต่างๆเปลี่ยนไปเกิดปัญหาที่ต้องช่วยกันแก้ไข

๔.๒ นิทานชาดกที่เหมาะกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย

พบว่า ชาดก คือเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อนๆ มีความหมาย ๓ อย่างคือ

๑. เรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีตก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ได้เสวยพระชาติต่างๆ แต่ละพระชาติพระองค์ทรงบำเพ็ญเป็นพระโพธิสัตว์ (ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต) ด้วยการบำเพ็ญบารมีธรรม ๑๐ ประการได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมะบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี

๒. เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่งในจำนวนคำสอน๙อย่างที่เรียกว่า “นวังคสัตถุศาสน์” โดยชาดกเป็นคำสอนที่มีนิทานแทรกทุกเรื่อง จำนวน ๕๔๗ เรื่อง ซึ่งประกอบไปด้วย ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาดก มหานิทเทสจูฬนิทเทศ ปฏิสัมภิทามรรค อปทาน และพุทธวงศ์

๓. คัมภีร์เล่มหนึ่งในจำนวน ๑๕ เล่มของขุททกนิกาย คำสอนประเภทชาดกเป็นหนึ่งในคัมภีร์หลักของขุททกนิกายซึ่งประกอบไปด้วย ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน อิติวุตต

กะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาดก มหานิทเทสจูฬนิทเทศปฏิสัมภิทา มรรค อปทาน และพุทธวงศ์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกนิทานชาดกจำนวน ๘ เรื่อง เพื่อประยุกต์ใช้สำหรับพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ๔ ด้าน ดังนี้

นิทานชาดก	คุณลักษณะที่พึงประสงค์
เรื่องมุนิกชาดก ว่าด้วยหมูชื่อมุนิกะ และโคธชาดกว่าด้วยฤาษีกินเหี้ย	การพัฒนาด้านร่างกาย
เรื่องสัมโมทมานชาดกว่าด้วยความร่าเริงบันเทิงใจ และนัจจชาดกว่าด้วยนกยูงรำแพน	การพัฒนาด้านอารมณ์และจิตใจ
เรื่องลักขณชาดกว่าด้วยเนื้อชื่อลักขณะและกุรุงคมิคชาดกว่าด้วยนกและเต่าช่วยกวาง	การพัฒนาด้านสังคม
เรื่องกุกกุรชาดกว่าด้วยสุนัขที่ถูกฆ่าและสุวัณณกักกฎกชาดกว่าด้วยปูทองที่ฉลาด	การพัฒนาด้านสติปัญญา

๔.๓ การประยุกต์ใช้นิทานชาดกเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย

ในการประยุกต์ใช้นิทานชาดกทั้ง๘เรื่อง เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้ง ๔ ด้านนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการในช่วงภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๗ระหว่างเดือนพฤษภาคม - กันยายน สัปดาห์ละ ๓ วันใช้กับเด็กปฐมวัยระดับชั้นอนุบาล๒ห้องMEPจำนวน ๓๐ คน โดยดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ เลือกนิทานในคัมภีร์ชาดก จำนวน ๘ เรื่อง แปลงสำนวนประยุกต์ใช้ ในเนื้อหาใหม่ให้ง่ายชี้แจงให้เด็กเข้าใจเพื่อความสะดวกไม่ซับซ้อนต่อการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้กับเด็ก ได้แก่ เรื่อง หมูอ้วนจอมตะกละฤาษีใจบาป โทษของการแตกสามัคคี นกยูงจอมโอ้อวด สุนัขเจ้าปัญญาและปูทองผู้ฉลาด

ขั้นที่ ๒ เล่านิทานแต่ละเรื่องจบแล้วให้เด็กเล่าทวนอีกรอบ

ขั้นที่ ๓ แสดงบทบาทสมมุติ โดยเด็กอาสาสมัครออกมาแสดงโดยเลือกเป็นตัวละครที่ตนเองชอบในนิทานในขณะที่เด็กแสดงคอยสังเกตพฤติกรรมที่เด็กแสดงออก และให้คำแนะนำบ้างถ้าเด็กๆมีปัญหา

ผลจากการประยุกต์ใช้นิทานชาดกทั้ง๘เรื่องดังกล่าว ซึ่งได้จากการสังเกตการณ์และพูดคุยกับเด็ก พบว่าเด็กเรียนรู้และมีความเข้าใจเนื้อหาของนิทานที่แปลงสำนวนแล้ว และจากการสังเกตจะเห็นว่าเด็กมีพัฒนาการที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น โดยแยกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

๑.๑ ด้านร่างกาย มีวินัยในการบริโภคอาหาร ดูแลและปฏิบัติในกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง

๑.๒ ด้านอารมณ์และจิตใจ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น วางตนได้เหมาะสมตามวัย มีกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อยมากขึ้น

๑.๓ ด้านสังคม มีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย มีลักษณะความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆร่วมกับผู้อื่นได้

๑.๔ ด้านสติปัญญา เรียนรู้และเข้าใจในเรื่องราวต่างได้ดีขึ้น มีเหตุผล สามารถแก้ปัญหาต่างๆได้เหมาะสมตามวัย

ส่วนผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กอย่างไม่เป็นทางการ พบว่าผู้ปกครองมีความพึงพอใจในพัฒนาการของเด็ก ดังนี้

๒.๑ ด้านร่างกาย มีวินัยในการบริโภคอาหาร รับประทานอาหารที่มีประโยชน์มากขึ้นจากที่ไม่ยอมทาน ดูแลและปฏิบัติในกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง เช่นการแต่งกาย การเข้าห้องน้ำ ห้องส้วม

๒.๒ ด้านอารมณ์และจิตใจ วางตนได้เหมาะสมตามวัย มีกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อยมากขึ้น รู้จักกล่าวคำสวัสดี ขอบคุณ และขอโทษ

๒.๓ ด้านสังคม มีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายจนเสร็จด้วยตนเอง กล้าคิดและกล้าแสดงออก อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

๒.๔ ด้านสติปัญญา เรียนรู้สิ่งต่างๆได้ดีขึ้น กล้าพูด ซักถามสิ่งที่สงสัยและสามารถแก้ปัญหาต่างๆได้เหมาะสมตามวัย

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าการนำนิทานในคัมภีร์ชาดกมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้เด็กๆนั้นสามารถนำไปใช้ได้ ในทุกๆที่ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ภายในภายนอกห้องเรียน ดังจะเห็นได้จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็ก ที่ให้การตอบรับและทราบถึงพฤติกรรมของเด็กที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ถ้าทุกฝ่ายให้การสนับสนุนส่งเสริมช่วยกันดูแลก็จะทำให้เด็กที่เปรียบเสมือนผ้าขาวได้รับการพัฒนาทำให้เขาเติบโตขึ้นมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

๖. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาประยุกต์นิทานในคัมภีร์ชาดกและในคัมภีร์อรรถกถาชาดกแปลนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก ซึ่งนิทานชาดกมีจำนวน ๕๔๗ เรื่อง ผู้วิจัยได้เลือกมาประยุกต์ใช้จำนวน ๘ เรื่องเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับเด็กตามหลักสูตรปฐมวัย

ยังมีนิทานชาดกอีก ๕๐๐ กว่าเรื่องที่เหลือซึ่งแต่ละเรื่องก็มีความสำคัญและน่าสนใจ ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเล่าและแสดงบทบาทสมมติเป็นหลัก ซึ่งความสำเร็จของ

การประยุกต์ใช้นั้นขึ้นอยู่กับผู้เล่าที่จะต้องมีทั้งศาสตร์และศิลปะในการเล่า โดยต้องใช้น้ำเสียงและท่าทางให้ตื่นเต้น สนุก และน่าติดตาม ส่วนในการแสดงบทบาทสมมตินั้นขึ้นอยู่กับการเตรียมความพร้อมของครู และอาจต้องมีพี่เลี้ยงหรือครูผู้ช่วยมาช่วยเหลือ โดยต้องรู้จักคัดเด็กที่มีลักษณะเด่นบางคนเพื่อให้ได้รับบทบาทที่เหมาะสมกับบุคลิกของตัวละครในนิทาน ส่วนเด็กที่เหลือก็ให้มีส่วนในการแสดงครบทุกคน เช่น บางคนอาจได้รับบทเป็นต้นไม้ หรือสัตว์อื่นๆในนิทานตามความเหมาะสม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

เสฐียรพงษ์วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: หจก ,อรุณการพิมพ์. .๒๕๔๒

พระธรรมปิฎก .(ปยุตฺโต.อ.ป) **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. นครปฐม : บริษัทโอเอ็นจีการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒.

กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๔๖ ๓หรับเด็ก สำ)-๕ ปี**กรุงเทพมหานคร .(: สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน.๒๕๔๖ ,

(๒) วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย/สารนิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/:

สุรีย์พร แซ่เอี๊ยบ. “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากนิทานชาดกที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมพระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวราราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.